

DAVID AND SYLVIA STEINER YIZKOR BOOK COLLECTION

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 14232

Abauj-Torna Megye Memorial Book

Orok fenyek Abauj-Torna varmegye hirkozsegeinek

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY – NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
YIZKOR BOOK PROJECT

NEW YORK, NEW YORK AND AMHERST, MASSACHUSETTS

THE STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY PROVIDES
ON-DEMAND REPRINTS OF MODERN YIDDISH LITERATURE

©2003 THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY AND
THE NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER

MAJOR FUNDING FOR THE
YIZKOR BOOK PROJECT WAS PROVIDED BY:

Harry and Lillian Freedman Fund
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
David and Barbara Margulies
The Nash Family Foundation
Harris Rosen
David and Sylvia Steiner
Ruth Taubman

Original publication data

AUTHOR	Heischmann, Israel.
TITLE	Crok fenyek Abauj-Torna varmegye hirkozségeinek [sic] történetéből.
IMPRINT	Bne-Brak : Heischmann, 5/31 [1971 i.e. 1972]
DESCRIPT	374, 96 p. : ill. ; 23 cm.
SUBJECT	Jews -- Hungary -- Abauj-Torna Megye. Abauj-Torna Megye (Hungary) -- Ethnic relations. Holocaust, Jewish (1939-1945) -- Hungary -- Abauj-Torna Megye.

THIS BOOK MEETS A.N.S.I. STANDARDS FOR
PAPER PERMANENCE AND LIBRARY BINDING.

PRINTED IN THE U.S.A.

- א -

בס"ד

למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו
ויספרו לבניהם (תהילים)

נ י צ ו צ ו ת

מקהלת סיקסא

ומחוז אבאוי - טורנא

ש נ ד מ ו

תולדות חיהם מהוסדם ועד חורבנם.

כל אלה נקבצו וחוברו בעזר ה'

ממני

ישראל פליישמן.

הספר כולל בחוכו

היסטוריה של 20 קהילות גדולות, כ-120 ישובים קטנים.
ביוגרפיה של כ-100 רבנים מפורסמים על מוסדותיהם
ומשפחותיהם.

קאשוי	סיקסא	גונץ	סנטו
סינא	נאג-אידה	גונץ-רוסקא	הלמאי
אונגה	פארו	ז'שאדאני	בודולו
ענץ'	ה. צ'אני	ספשי	פאנצ'ל
טורנא	הלמאי	סין	וילמנ'

וסביבותיהם.

כל הזכויות שמורות:

נדפס בישראל תשל"ב 1972 Printed in Israel

כתובת המחבר: ישראל פליישמן

בני ברק

רח' בק זכאי 19

למזכרת עולם

מוקדש ביראת כבוד לזכר הורינו היקרים קדושים וטהורים
שנהרגו ונשרפו על קידוש השם בידי המרצחים הי"ד

על אלה אנו בוכים

אבי מורי מוה"ר יהודה בן מוה"ר אברהם זצ"ל
אמי מורתי מרת מינדל בת הרב ישראל זצ"ל (שפירא)
פליישמן מק"ק סיקסא
כ"ד אייר תש"ד הי"ד
. ת. נ. צ. ב. ה.

חותני הצ' מוה"ר יהודה בן הרב ברוך וויזנער זצ"ל
חותנתי מרת אסתר בת מוה"ר שמואל זצ"ל (בלאייער)

בניהם היקרים

ה"ב הצ' יעקב
מרת חיה שרה
ה"ב הערש מלך
מרת רחל לאה
ה"ב מרדכי חיים

מק"ק סערענטש

כ"ח סיון תש"ד הי"ד

תהא נשמתם צרורה בצרור החיים

- ד -

לזכר עולם

לדודי היקר

מוה"ר נתנאל בן הרב ישראל שפירא זצ"ל מק"ק סיקסא
שנפטר ג' ניסן תש"ח

ת. נ. צ. ב. ה.

לזכר עולם

לבן אחותי ת"י

הבחור היקר המופלג בתוי"ש

יהודה גבריאלי ז"ל

בן יבלחט"א ר' ישעי' בונים קוסטליץ הי"ו
שנפטר בדמי ימיו ביום כ"א שבט תשכ"ג.

ת. נ. צ. ב. ה.

" לזכר עולם יהיה צדיק "

לרודנו היקר האי גברא רבא

מוהרה"צ שלמה בן מוה"ר יצחק מרדכי הלוי

מושקוביץ זצ"ל

מק"ק (מישקאלץ) בני-ברק ת"ר

נפטר י"ב חשוון תשל"א

ח. נ. צ. ב.ה.

" לזכר עולם יהיה צדיק "

האי גברא רבא

מוה"ר מרדכי בן מוה"ר דוד

גרנר זצ"ל

מק"ק (בוראפעט) ירושלים תובב"א

נפטר כ"ז אדר תשל"ב

ח. נ. צ. ב.ה.

מ כ ת ב

מאת הרב הגאון יעקב יוסף שיק, מקודם רב מכהן ב-ראקושפאלוטה,
כעת ב-סידני שבאוסטרליה.

" ידידי ישראל היקו נ"י !

מכתבך קראתי בשמחה כנה, הוא נגע בנימי ליבי. כבוד רב
לי שפנית אלי ובקשתני לכתוב את ההקדמה לספרך. קראתי ביראה
כל אות שבספרך המציב גל-עד נצחי לקהילותינו עטורות התהילה.

מגיעה לך תודה מעומק לב מהקהילה היהודית בכלל,
ומשארית הפליטה בפרט על העבודה שרחת ללא פניה וללא לאות.
היה ברוך בכל דרכך.

"מודה אני לפניך..." , עלי לשבח לאדון הכל ולהגיד חסדו
בעד החזירו נשמתו בקרבי, גדולה היא אמונתו. מדי בוקר בהיותנו
ב-סיקסא, בתפילה זאת עורר אותנו ילדים קטנים סבנו הצדיק
מסיקסא, רבי מנחם מענדל שיק זצ"ל. ואף עשה כן באותו בוקר שבת,
כאשר התישב בפעם האחרונה על גבי מיטותינו כדי להחפיל עם נכדיו.
כך נשאר בזכרוננו הצדיק הגדול כעין פאטריארך עטור רושם בהופעתו,
חסיד וטוב לב הסולח ומוחל כל שגגה ומרפא מכאובי פצעים. כך
זוכרים אותו, שרידי נאמניו ותלמידיו.

הופעתו בלבד הספיקה, נוכחותו הרגיעה עצבים חרדים
וידיה המלטפות הקלו על סבלי חולים בחוליים. "מנהיג לפי הדור"
אמרו חז"ל. כנוהג המנהיג כך הדור. תושביו היהודיים של סיקסא
תפשו מקום מיוחד בקהיליה. שם, על אצילות נפשם וטפוח רוח הדת
בקרבם הלך לפניהם למרחקים.

פרק מיוחד יכתב על הכנסת-אורחים החמה שאפינה את יהודי
סיקסא והסביבה. חיים יהודיים מלאי רוח התורה הקדושה ושלמים
ביופיים נמשכו שם, כאשר עננים קודרים השחירו פתאום את פני
השמים הכחולים מעל ליהדות החרוזה במעשים טובים ויפים. רק
חצי יובל שנים עברו מאז, שקול ורעידה ורעם ירדו לתוך חיי
היום - יום התוססים, לתוך קולות העבודה והזמירות.

אספו את יקירינו. שמים וארץ ליוו בזעף מאיים אח

אחינו בדרכם האחרונה, קינות מופלאות של העליונים.

"הנותן זמירות בלילה" - שרנו אז. כל אות מאותיות הזמר, כל מילה כתובה על הקורות דאז, מזעזעים ומכאיבים. כצעדה כבדה באולמי מתים רועשים במוחנו הזכרונות.

"י ז כ ו ר". עשרים ושבע שנים חלפו כבר מאז שכה התאכזר לנו גורלנו. ומי שנוחר, השריד הקטן שניצל בנס, האודים הנצולים ממאכלת האש, ספרו והספידו.

"הארץ שעברנו בה, ארץ אוכלת יושביה היא". העם זועזע בשמעו והרים קולו בזעקה מרה. "ויבכו בלילה ההוא". מאז זול-גות דמעותינו בלילות, אין מאז מנוחה לנפשנו, מאז נמלאנו תוגה.

כאשר אנו מחזיקים בידינו את ספר הזכרונות הזה, וקוראים בו על מעלליהם ואת שמותיהם של יקירינו, אהובינו מקדשי שם שמים ברבים, אנו מקיימים מצווה פנימית. אנו מביאים קרבן.

אנו מביאים כקרבן את כאב ליבנו ומעלים אותו על גבי "המזבח". אנו מביאים את דמנו ואת הדמעות ומעלים אותם כקרבן חדש על מזבח הזכרונות. בקוראנו את השמות, אחד, עוד אחד, זעוד אחד, לפי סדר האותיות, קמה התמונה לתחיה. קמים מקבריהם כמתי יחזקאל הנביא והנה הם עומדים סביבנו. חוזר ויושב אבא בראש השולחן, הנה הבעל, הילדים היקרים ושם בחדר השני או במטבח אמא יקירתנו והרעה, בעינים עצובות מבכי. הנה הם לפנינו, כמו שחזינו לפני 27 שנים, האם והילד:

"והנה רחל באה עם הצאן". הנה רחל באה עם הילד, אומר הכתוב. כך אנו רואים אותם, רואים כיצד היא סוככת על הילד בהחזיקהו בעוז על חזה, ובלוחמה נגד חיות הרעה אינה עוזבת אותו אף לרגע קט, עד שידו נחקדשו מעל ומעבר לקבר.

עולם המאה ה-20 הביא עלינו, על עמנו את פורענות השואה האיומה מכל הזמנים. מכל יהדות אירופה ומיהדות הונגריה בתוכה נשארו רק שרידים. ששה מיליוני קדושים מעשירים את היכל ההיסטוריה הארוכה של עם ישראל. אך דמם של ששת המיליונים לא נשפך לשוא. זכרם המקודש והעלאת זכרם שוב ושוב מחדש כוחנו, מזרים כח חדש בנותרים, בילדינו ובנכדינו.

- ז' -

אך אור נצחו של השוכן במרומים מאיר את הדרך.

" עם ישראל חי " . ובכתבי לך, ידידי ר' ישראל נ"י
היקר, ובקונני על מר גורלו של עמי ועל שארית הפליטה היקרה לי
מכל של סיקסא והסביבה, אני פותח שפתי בתפילה, תפילה זכה,
תחנון חרישי:

רבון העולמים, היה עימם בדרכם,
שמור על שארית ישראל, על עמך
הקטינא הקטוע.

א מ נ .

באהבת אחים,

הרב יוסף שיק
נכד הצדיק מסיקסא.

בס"ד

ה ק ד מ ה

יתברך הבורא וישתבח היוצר שבראנו ויצרנו לספר תהלתו עשנו את רוב רחמיו וחסדיו אשר סבבנו - במה אקדם ה' ארץ לאלוקי מרום (מיכה ו') במה אקדם לה' על רוב חסדיו שעשה עמדי עד היום הזה את המלאך המות הגרמני חזו עיני שלש פעמים בימי האימים הנוראים אשר דם הוריי אחיי ורעיי נשפך כמים ונשמתם הזכה והתמימה עולה לשוכן מרומים על קדושת שמו יתברך ובחמלת ה' עלי לא נתנני טרף לשיניהם ויצאתי ממלחעות הארץ בשלום - ועל כן קיבלתי עלי, זה כמה ויעבור עלי מה לחוקק בספר ובמחברת להיות למזכרת לדורשי שלומים ולידידים נאמנים את קורות קהילותינו סיקסא קאשוי סנסא טורנא וכו' היקרות והנעטרות.

ידי רועדת מכתוב - עיני זולגת דמעה ולבי קרוע בקרעים בלתי מתאחים בזכרי את אחיי ורעיי היקרים שמסרו נפשם בשירת עלינו לשבח על קדוש השם.

מי שלא ראה את סיקסא את סנסו או את קאשוי בתפארתה לא ראה קהלה נאה מימיו. מי שלא ראה את רבניהם הרב א. ל. יונגרייז, יחזקאל ש. הלבפשטס, מנחם מ. טעננעבויס כשרביט המלוכה בידם הם המושלים והמשבירים למגדול ועד קטן גדולי ישראל פוסקים ודרשנים נפלאים מרביצי תורה כסדרן לפני בעלי בתים גודרי גדר ועומדים בפרץ והקהילות הקדושות שחו מימיהם באהבה וביראה. מאות תלמידי ישיבה בחורים כארזים מופלגים ומושלמים בכל מדה ומעלה מלאים וגדושים בתורה וביראת שמים שבאו מן העיר ומן הכפר מקרוב ומרחוק ומעבר לגדול שנשאה אותם רוחם לשאוב ממי באר תורתנו הק'. ועל כל אלה הבעלי בתים החשובים כולם אהובים כולם ברורים מלאים מצוות ומעשים טובים כרימון שביתם היה בית נאמן לה' ולתורתו קובעים עתים לתורה ומגדלים את צאצאיהם לתורה ויראת שמים ועליהם אמר דוד המלך (תהלים טו) מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך - הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו - נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ה' יכבד כספו לא נתן בנשך ישחד על נקי לא לקח"

באין לי תכונת סופרים, מה בכל זאת דחף אותי לכתיבת הספר? אסביר במילים ספורות:

רבינו הגדול והמפורסם, פני יהושע זצ"ל כותב בהקדמתו ל-"סדר נשים":

בשנת 1696 לפסה"נ (לפני קרוב ל-300 שנה) ביום שלישי בכסליו ניצל רבינו בעזרת הקב"ה בנס גדול מסכנת מוות. הוא נמצא בתוך תוכו של אזור שבו התפוצצו מספר חביות מלאות חומר דליק, בתים עפו באויר ואש פרצה סביבו. להבות האש ליככו אותו, אולם הקב"ה ברוב חסדו פתח לו פתח צר להימלט בו והציל נפשו מהשעות הרעות. שעה בראשו לא נפגעה. אז לעת הסכנה החמורה נדר נדר: אם הקב"ה יעזור לו ויצילו ויצא בריא מהתופת, יקדיש את כל ימי הנותרים ללימוד התורה הקדושה.

אחי! אתם וגם אני, שארית הפליטה, עברנו את הגהינום עלי אדמות, שבו לא רק פוצצו והפציצו, אלא אף הרגו והשמידו בכוונה תחילה וללא רחם. אף אני נדרתי נדר: אם היושב בשמים יעזרני לחזור בריא לביתי, אקדיש כל עת חופשי מחיי הנותרים להנצחת זכרם הקדוש של קרובי היקרים, לאלה שנשארו באש התופת ומטרו נפשם על קידוש השם.

וכך עשיתי. אחד מחדרי הלימודים בבית המדרש ע"ש חתם סופר זצ"ל שבבני-ברק נקרא על שמם המקודש. כמו כן הוצב לוח הנצחה לזכרם הברוך על הרציון בירושלים.

וכעת בעזרת הקב"ה הגעתי למסרתי הראשונה: ספר זכרון זה, תולדותיהם של דורות אחינו והקורות להם עד הדפורטציה ועד ימינו, מוגש בזה לקוראים. אני בוטח בה' כי יפיח רוח חכמה ובינה בהורים וילמדם דעת כדי שידעו לחנך ילדיהם בעקבות קדמונינו הקדושים המתוארים בספרי.

כי חיינו אנו וחיי ילדינו יתמלאו ביופי השלמות אך ורק, אם נצטייד באותם הערכים הנצחיים שנתנו תוכן, עיסוק ומטרה לדורות אחינו עד השואה הנוראה.

קרוב ל-400 שנות פעילות קהילותינו שנחרבו בנפת אבאוי-טורנא הגדולה שבהונגריה. ואני יליד העיר סיקסא קבלתי עלי את חובת הכתיבה, העריכה וההוצאה - לאור לבדי, ללא כל עזרה מיוחדת.

כאן המקום להודות מקרב לב לכל הנדיבים שהשתתפו בהוצאות הגל-עד המנציח לעולמים את זכר קדושינו. הקב"ה ישלם גמולם. ברכת אבינו שבשמים תהי מנתם גם של אלה, אשר הוסיפו נתונים או שמות לספר ההנצחה הזה.

הוקדתי ותודתי לרב שלמה פאסטרנק שליט"א שהופיע מדי

- י' -

שנה באזכרתנו והזכיר לנו בהספדו את העבר הכאוב ואת ביתנו
האבוד.

תודתי וברכתי לאחותי רבקה (ורה) היקרה תחי' שעמדה
לצדי וטיפלה בי במסירות אחרי חזרי מהמלחמה ככלי שבור ורצוץ.
בעזרת הקב"ה והודות למסירותה חזרתי לאיתני.

ולאחרון חביב - הריני שולח תודה מעומק לב לרעייתי
הנאמנה תחי' שאיפשרה לי לכתוב ולהוציא לאור את ספרי.

הקב"ה יברך אותה עם ילדינו היקרים שיחי'.

בני-ברק, אייר תשל"ב.

ישראל פליישמן

— בעזרת —
זה השער לדי צדיקים יבואי בו

מפר טללי שנה

חדשים יקרים שבעתים כזהב מזוקקים מאירים
כברקים בפלפול עצים הכינו וגם הקרו הרב
הנאון המובהק המאיר לארץ ולדרים קדוש
ישראל נתן אמרי שפר כקשת מיה נתן שפירא
וצלפהיה בן הרב מ'מ ר' זכרי שפירא נכד
בע"מ מגלה עמיקות שהי אבד דק'ק
משעמשאוויץ ואח"כ בקי'ק טאקאי שם מנחתו
כבוד זיע ועכ"ז

ונלוח אליו ספר

אבן נזר

מבנה הנאון המחבר וציר כמבואר בשער השני

יצא לאור בהוצאת השתדלות הרבני העדה והגביר
מה יצחק גוטמאנן נ"כ המחבר ספקי ווראנוב יצו

TALLEJ SCHENU

Verfasser: Oberrabbiner Nathan Spiro, Tokaj.

בדפוס המסוכה של ר' שמואל דננדר בווראנוב שנת תרצ
BUCHDRUCKEREI SAMUEL SINGER VRANOV n.T. BOU.

תולדות משפחתינו

מצד אבא ז"ל

סבי ז"ל רבינו הנגיד ר' אברהם פליישמן ה"ה בעל קרקעות נרחבות במילכדורף חנך את בניו בדרך התורה והיראה יחד עם סבתי מרת רבקה לבית כהן. סבי אע"פ שהיה עסוק בעניני פרנסה היה קובע עתים לתורה בביתו היה קצוב חדר מיוחד עם מלמד ללמוד הילדים והילדות עד גיל בר-מצוה ולאחר מכן שלחום לישיבות ברוח קדושה וטהורה חנכו את אחד עשר ילדיהם. סבתא היתה עסוקה כל ימיה במעשי צדקה וחסד התרחקה מלשון הרע ורכילות והיתה ממעטת בדיבורים לבל יצא מפיה ח"ו דבור אסור. בעת זקנותם עברו לדור לצאונה ומשם לסומבטהלי ומה בצעירותם כך בזקנותם לא כל שכן - וממקום בית קדוש זה יצא אבי ז"ל לבנות את ביתו בית נוח קדש בתחילה בישיבות אונסדורף, חוסט, מטסדורף, בהתמדה רבה, ובשנת 1920 נשא את אמי ע"ה.

מצד אמא ע"ה

אמי ע"ה מצאצאיו של רבינו הגאון והמקובל רבי נתן שפירא זצ"ל אב"ד קראקא, אשר עליו כתב רבינו החיד"א בשם הגדולים ושמעתי שהיה לו מגיד למהר"ן - ידוע בחיבור חידושי אנשי-שם על הרליף ובספרו על התורה "מגלה עמוקות", אשר בו ביאר באלף אופנים את הא' זעירא שבפרשת ויקרא ורנ"ב אופנים על פ' אתחנן.

זקן סבי הרב הגאון רבי נתן שפירא אב"ד סוקאי כעשרים ש' בעמח"ס "טללי שינה" על הש"ס. חמיו היה הרה"ג אשר אינשל וינר רבה של מישקולץ, חתנו ר' צבי הירש סופר ובניו הרה"ג ישראל פישל מח"ס "אפסי ארץ" הרה"ג ליפא סופר, הרה"ג נפתלי סופר, הרה"ג יוסף סופר וכולם רבנים מפורסמים, בניו אביו של סבי הגאון ר' זכריה שפירא אב"ד ורנוב מח"ס "אבן נזר". סבי הרה"ג ישראל שפירא היה למדן מבהק וברוב ענותנותו סירב לקבל על עצמו את עול הרבנות. לאחר שנשא את סבתי מרת דבורה בתו של הצדיק והנגיד ר' צבי יעקב רייכמן למד ללא הרף י"ד שנה בקימו את הפסוק "והגית בו יומם ולילה" כפשוטו. לאחר פטירת חותנו הנגיד פתח בביתו חנות למען פרנסת עשרת ילדיהם אשר אמי ע"ה היתה בת הזקונים. החנות הוסדרה בביתו שיוכל ללמוד בזמנו הפנוי, לאחר פטירת הסבתא נהלה אמי ע"ה את הבית נטפלה במסירות נפש

באביה החולה לאחר מות אביה נישאה לאבי ז"ל והקימו בית נאמן בישראל.

==-----==

שם הגדולים מקהילות אבאוי טורנא שכתבתי את תולדותיהם בהונגרית גאוני וגדולי ישראל צדיקים מפורסמים משוש דור ודור

בספר המדות כותב הרה"ג נתן בן הרב מאיר כי מהפסוק:
"אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב בספר
זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו" (מלאכי ג') רמז, מצוה
להזכיר שמות הצדיקים וספרם אף בלי קריאה בהם "למען ידעו דור
אחרון בנים יולדו", מקום מוצאם מגדולי רבותינו אשר שמרו על
גחלת הקודש ברוח ישראל סבא ונשמותיהם בצנזי מרומים בצל שדי
יתלוננו

זי"ע וזכר צדיקים לברכה.

ק"ק קאשרי

הרה"ג משה יונגרייז; הרה"ג יצחק צבי יונגרייז; הרה"ג
אברהם יעקב רויז; הרה"ג אברהם אבלי זעלענפריינד; חיבר ספרים
"פרסי אבותנו" "ופני אברהם"; הרה"ג שאול בראך חיבר ספרים
בהלכה ובאגדה "משמרת אליעזר", "ליבא בעי", "שואל שאל", "בהיות
הבקר", "אבות על בנים", "טוב בצדק", "גבעת שאול", "דבר המלוכה",
"הבה תמים", "חלק לאוהב", ועוד; הרה"ג חענוך פאק דומץ חיבר ספר
"זכרון יוסף"; הרה"ג יהושע פאלק פרידמאן; הרה"ג שמואל סגל
יונגרייז; הרה"ג דוד היילפרין חתן (מרדמישלע) חיבר ספר "שם
משמואל"; הרה"ג שמואל אנגל חיבר ספרים ש"ת מהר"ש; חידושי
מהר"ש, שפתי מהר"ש, עה"ת; הרב הצדיק יצחק ברוך ליכטנשטיין;
הרב הצדיק יעקב פרנקפורטער; הרב הצדיק אברהם שלום בן הרה"ג צ
יחזקאל שרגא האלבערשטאם.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק סיקסא

הרה"ג שמואל יצחק רעזענבוים; הרה"ג יעקב בער שענפעלד;
הרה"ג משה מרדכי שענפעלד חיבר ספר "תוספות מרדכי"; הרה"ג
אביש טענענבוים חיבר ספר ש"ת חריף ואחוזת מרעהו; הרה"ג
פ"ש פישמאן חיבר ספר, "אהל שרגא"; הרה"ג שמואל יצחק; הרה"ג
אברהם ל. רוזענבוים חבר ספרים: "ש"ת" בן - יהודה", "שושנת
אברהם" "ומאיר עינים"; הרה"ג רבי הילל ליכטנשטיין חבר ספרים
"משכיל אל דל", "אבקת רוכל", "עת לעשות", "מקרי דרדקל",
"בית הלל", ועוד; הרה"ג שמואל עהרנפלד חבר ספרים "חתן סופר",
"על סוגי הש"ס", "חתן סופר", "חידושים", "חתן סופר עוש"ת",
"חתן סופר עשו"ע" "או"ח", מסודר בשבעה ספרים; הרה"ג שאול
עהרנפעלד; הרה"ג מנחם מנדל שיק; הרה"ג אליעזר בלוס; הרה"ג
יוסף מילר מחבר ספר "אור יוסף"; הרה"ג חיים פנחס גולדבערגער;
הרה"ג יצחק מייזנר חבר ספרים "תולדות יצחק", "יצחק ירנן";
הרה"ג ארי לייביש גולדבערגער; הרה"ג צארי לייביש סגל יונגרייז;
הרה"ג אשר אנשיל שיק.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק אבארי סאנטו

הרה"ג צבי הירש הלוי מחבר ספר "ארץ צבי"; הרה"ג נפתלי
הלוי; הרה"ג ירמי' הרה"ג יואב בילליצער חבר ספרים: "חן טוב";
"זבד טוב", "אמרי יואב", "אמרי נועם", "שערי בינה", מודעה
וזוטא מודע ואונס; הרה"ג יצחק פרנקל; הרה"ג אליעזר רוקח
(שמן רוקח) חבר ספרים שו"ת "שמן רקח", ג' חלקים, "חידושי שמן
רקח", "סמא דחיי", "ידון שמועה", "שערי דעה", "שערי חכמה",
"תורת חסד", "מעשה רקח", "מנחת ערב", "זכרון אהרון", "זר
זהב סביב", ועוד...

הרה"ג בנימין וולף לוי רוקח; מחבר ספר "שערי תורה";
הרה"ג יצחק נתן ליפשיטץ; הרה"ג ארי ליפשיטץ; הרה"ג נפתלי
לאשכרונ; הרה"ג שרגא פייבל הלוי איש הוראוויץ; הרה"ג פאלק
סגל יונגרייז; הרה"ג יעקב משה דויטש.

זכר צדיקים לברכה.

- י"ד -

ק"ק טורנא

הרה"ג שרגא פייש גראסמאן; הרה"ג מאיר טעננענבוים מחבר
ספר "לוית חן"; הרה"ג אברהם קלנשמוס פרידמאן; הרהגה"צ מנחם
מענדל טעננבוים; הרה"ג שמואל טעננבוים.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק פארן

הרה"ג חיים מרדכי אדלר; הרה"ג יצחק אייזיק אדלר;
הרה"ג יצחק אייזיק כהנה.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק זשאדאני

הרה"ג יצחק אייזיק כהן; הרה"ג יוסף אלימלך כהנא;
הרה"ג נתן הלוי יונגרייז.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק נאדאידה

הרה"ג יצחק אייזיק סגל ביליצער חיבר ספרים "אלף המגן",
"באר יצחק", הרה"ג צבי הירש רייכמאן; הרה"ג ישראל פעלברמאן;

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק ענטש

הרה"ג ישראל בראון; הרה"ג יחזקאל שרגא ציטראן.

זכר צדיקים לברכה.

- ט"ו -

ק"ק מולדווא (סעפשי)

הרה"ג שאול גולדשטיין, הרה"ג שלמה זלמן בייטום,
הרה"ג משה טעננענבוים, חבר ספר "מסעות משה".

זכר צדיקים לבכרה.

ק"ק גונץ

הרה"ג שלמה הכהן.

זכר צדיק לברכה.

ק"ק סין

הרה"ג יעקב נויפעלד, הרה"ג יהודה לוי זצ"ל.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק גונץ רוסקא

הרה"ג יצחק נויצענדער, הרה"ג אשר הורוויץ.

זכר צדיקים לברכה.

ק"ק אבאוי סיננה

הרה"ג טובי' שוויגער.

זכר צדיק לברכה.

יהודי מחוז אבאוי - טורנא (ABAUI-TORNA)

היהדות האורתודוקסית שבמחוז זה, היתה מן המפוארות שבהונגריה. יהודי האזור שמרו במסירות את תורת משה וחיו בכוחה במשך דורות. בשנת 1919, עם הקמתה של צ'כוסלובקיה, חולק מחוז זה לשני חלקים. בירת המחוז, העיר קאשוי (Kassa) וסביבתה צורפו לצ'כוסלובקיה. שאר חלקי המחוז נשארו בהונגריה. שינוי זה בגאוגרפיה המדינית לא גרם לקרע באחוזה היהודית ובאהבת ישראל, שהיתה מושרשת בלב יהודי האזור. כל יהודי המשיך בשמירה על קדשי ישראל, חינוך את בניו ובנותיו לאור מורשת הר סיני. מוסדות הקהלות ורבניהן היו לתפארת לכלל ישראל. פעילות יהודית מסורה זו העלתה את דת ישראל ללפיד-אש מפואר, ואף בימינו כאשר רוב יהודי קהלות אלו הושמדו, לא הועם זכרן. יצירות הורינו, פעולותיהם ומנהגיהם יהיו שמורים בלבותינו לנצח. היהדות הדתית שמרה על הגחלת הלוחשת בכל הזמנים ובכל המקומות, למרות הקשיים הגדולים שנערמו בדרכה.

היהודים חיו במחוז זה בקהילות דלקמן:

Kassa, Szikszó, Szántó, Torna, Nagyida, Forró, Encs, Szepsi,
Szina, Szin, Gönc, Göncruszka, Zsadány, Onga, Halmaj Bodolo,
Hernád-Csány, Fangsal, Vilmány

וב-150 כפרים קטנים נוספים. ברבים ממקומות אלה התפרנסו אבותינו בדוחק רב. בכמה מן הכפרים גרה משפחה יהודית יחידה בין הגויים, לעתים שתיים - שלוש משפחות, בתנאים קשים מאד, אבל הם נאבקו בכל חוס לבם, כדי לשמור את הרוח אשר ירשו מאבותיהם. הם שאפו להוריש רוח יהודית זו במקורה, בלי כל שינוי, לנו לבניהם, כדי שנוכל להוריש אותה הלאה, לדור שיזכה לראות בעיניו את הגאולה.

קאשוי (Kassa, Kosice)

לכתחילה לא חשבתי לכתוב על קהילת קאשוי. היא היתה קהילה גדולה והקימה מוסדות גדולים וחשובים, ומן הראוי היה לכתוב עליה ספר מיוחד רב הכמות והאיכות. אבל במסגרת מצומצמת זו מוכרח אני לכתוב על קאשוי ולא אוכל להתעלם ממנה בשעה שאני כותב על קהילות מחוז Abauj-Torna, כי קאשוי היתה קהילת העיר והאם לקהילות האזור. בעיר זו גרו קרובי משפחתי, שהשתתפו בהעלאת קרנה מבחינה רוחנית על ידי דתיותם, פעולות החסד ואהבת ישראל שלהם. בבית החרושת ללבנים שבעיר זו, במחנה אוהלים התייסרו יקירינו בתקופת

השואה, ומשם הובלו בצורה אכזרית אל מחנות המוות: ביניהם קרובי ר' משה ליברמן, דודתי בלומה ליברמן - שפירא/וילדיהם ר' זכריה, ר' נתן עם חמשת ילדיו, ר' יעקב-צבי וחנה, כולם נשמות קדושות וטהורות. ר' שמואל בלוס בנו של הצדיק רבי אליעזר זצ"ל, שכל היהדות הדתית בעיר קאשוי התכבדה בו, בנו הגאון רבי רפאל היה רבה של קהילת קאשוי (כעת הוא מתגורר בארצות הברית, עומד בראש "ישיבה"). בידיעותיו העמוקות ובמסירותו הדתית הוא נחשב בין גדולי ישראל. קהילת קאשוי היתה מושג מיוחד בשביל כולנו, והיא תפסה מקום בעומק ליבנו, לכן מצאתי לחובתי לכתוב עליה ולרשום את הדברים שכולנו מחוייבים לדעת אודותיה.

העיר קאשוי משתרעת על גדות הנהר הרנאד HERNÁD. היא עיר עתיקה ונוסדה בשנת 1250 לספירה הרגילה. יהודים הורשו להתישב בה רק בשנת 1840. עד אז הורשו לגור רק מחוץ לעיר וכדי להכנס לעיר היו זקוקים לרשיון מיוחד. בשנת 1871 הוקמה בה הקהילה האורתודוקסית. מייסדיה היו משפחות: ר' שמעון שארמאן, גולדשטיין, לוי, קליין, ארליך. בשנת 1881 נבנה בית הכנסת הראשון. אחרי עשרים שנה נבנה באותו מקום בית כנסת שני, ולבסוף הוקם בית כנסת גדול בשנת תרפ"ה (1925) ביוזמתו של ראש הקהילה ר' שמעון שארמאן. באותה תקופה הוקם גם בניין הקהילה בסך שלושה מיליארד כתר"ס צ"כיים, בית ספר יסודי ותלמוד-תורה. בשנת תר"ם (1880) נוסדה "החברה קדישא" ובשנת תרמ"ה (1885) "חברה ש"ס", "לינת הצדק", "גמילות חסד", "פועל-צדק", "ביקור חולים", "חברה ספרדים".

החקציב השנתי של הקהילה היה עשרה מליון כתר"ס צ"כיים. חלק מזה הוקדש לעזרה סוציאלית.

בשנת תר"ס (1900) חיו בה כ-7,000 נפש יהודים ובתקופה שלפני השואה כ-10,000 נפש. רובם סוחרים, פקידים, רופאים, עורכי דין, בעלי מלאכה ופועלים. בתלמוד-תורה הורו מלמדים מצויינים, שהכינו את הילדים לחיי התורה, ביניהם היה מפורסם ביותר ר' שמואל שוורץ.

בשנת 1923 נוסדה בקאשוי בעזרת ה-"ג'וינט" "האגודה לעזרה סוציאלית ליהודי סלובאקיה" וסניפים לה הוקמו בכל ערי סלובאקיה. אגודה זו הכשירה יהודים רבים למקצועות פרודוקטיביים, כגון מסגרות, תפירה, רקמה וכו' ואף יסדה בתי מלאכה לפעולות אלו. היא דאגה במיוחד להכשרתם המקצועית של ילדים וילדות יתומים.

כמוכן הוקמו על-ידה קואופרטיבים לאשראי, שעזרו ליצירת פרנסה או לפיתוח ולהרחבת בתי מלאכה ובתי מסחר.

במסגרת הקהילה פעלו אגודות סעד, שדאגתן היתה נתונה לתמוך בעניים ולעזור לחולים ולנדכאים. היהודים כיוונו את חייהם ברוחה של תורת ישראל. בתי הכנסת היו מלאים מתפללים ולומדי תורה מעלות השחר עד מאוחר בלילה. רבים עזבו את עסקיהם ובית מלאכתם לשעה קלה, כדי להקדיש זמן זה לתורה ולתפילה. זה היה המצב בכל בית כנסת ובכל קלויז. בשבת היו החנויות סגורות. עובדה זו הטביעה את חותמה על כל העיר. לישיבת קאשוי נהרו תלמידים רבים מכל חלקי הארץ, כדי לרוות את צמאונם לתורה. רוב חברי הקהילה היו תלמידי חכמים ואנשים ידועים לשם, לתהלה ולתפארת. הם השתדלו להגדיל תורה ולהאדירה ולעזור לכל הנכרא בצלם אלוקים. אפשר לומר בפה מלא על רבים מאנשי קהילה זו, שנתרכזו בהם תורה וגדולה במקום אחד.

אי-אפשר לרשום כאן את שמותיהם של כל היהודים החשובים שבקהילה, שפעלו בה במשך דורות. אציין רק את ראשי העדה, שיצגו קהילה קדושה זו ובחייהם ובמותם לא נפרדו: ר' שמעון שארמאן, ר' בן-ציון באירן, ר' צבי שווד, ר' משה שווד, ר' אברהם ד. מארטשטיין, ר' מ. שלמה הוכהאוזר, ר' משה ליברמן, ר' שלמה הכהן נוימן, ר' שמעון ארליך, ר' דוד ברגר, ר' שמואל בלוס, ר' אברהם ברודי, ר' משה ז'ופניק, ר' משה ל. האס, ר' יהודה ליב גולדשטיין, ר' א. לווינגר, ר' יהודה א. וואלד, ר' חנוך אלפאר, ר' יוסף ציפסר, ר' שמואל פישר, ר' ליב וויזנברך (חברי מזכירות הקהילה) ורבים אחרים.

במשך כל תקופת פעולתם עבדו במסירות בהנהגה הרוחנית - הדתית של הקהילה. הם הקדישו חלק גדול מחייהם לתפקיד זה וללימוד תורה.

רבה הראשי הראשון של הקהילה האורתודוקסית בקאשוי היה הרב משה יונגריין זצ"ל. היה בנו של הרב שרגא פייביש רבה של קהילת Csécse הוא נולד בשנת 1842 בכפר Csécse למד תורה בישיבות Balassagyarmat ופרשבורג. בשנת 1873 נתקבל לרב בקאשוי והוכר כאחד ממנהיגי היהדות האורתודוקסית בהונגריה. פירסם ספרים רבים בהלכה ובדרוש. נפטר בשנת 1906 והשאיר אחריו בנים גדולי תורה. בניו וחתניו שימשו ברבנות בקהילות שונות. בניו הרב יצחק צבי, הרב שמואל בנימין ב-Füleky ובנו הרב שרגא פייבל

ב- Nógrádbercel . חתנו הרב אלימלך כהנא רב ב- Zsadány
הרב א. בנימין רב ב- Gyarmat הרב יהודה רזנר ב- Székelyhid
והרב אשר אנשל ב- Mezőkövesd .

הרב יצחק צ. יונגרייז זצ"ל היה חתנו של הדיין במונקץ
הרב ד. זלצר. היה מחמיד גדול ובעל ידיעות רחבות. בשנת 1889
נתקבל לרב הקהילת Nyirmezgyer . בשנת 1906 אחרי פטירת אביו
הרב משה יונגרייז נתקבל למלא מקומו בקאשוי. הוא הנהיג את
הקהילה בחכמה ובתבונה. אחרי פטירתו נתקבל הרב אברהם יעקב רוזנצ"ל,
שהתפרסם כגאון תלמודי ושמו מוזכר בספרים "נטע שורק", "נהר
אפרסמון" ועוד. רבים פנו אליו בשאלות והוא ענה להם מתוך
הבנה עמוקה. חתנו היה הרב ש.צ. טננבוים ששימש ברבנות בקהילת
Mezőcsát.

אחריו עלתה על כסא הרבנות בקהילת קאשוי הרב אברהם אבאלה
זצ"ל, כץ זלנפרוינד, שהשתתף באופן פעיל בהנהגת העדה. הוא פירסם הספרים
"פרסי אביר" (1866) ו-"פני אברהם" (1869).

אחריו נתקבל הרב הגאון שאול בראך זצ"ל. הוא נולד בניטרה
ב-1865. ע"י התמדתו בלימודי הקודש וע"י מסירות הנפש שלו לקדשי
ישראל התפרסם בכל הונגריה וצ'כוסלובקיה. הוא לא חת משום אדם
במלחמתו נגד כל ויתור בקיום מצוות התורה. דאג לחייהם הרוחניים
של תלמידיו ושל בני קהילתו. הקים ישיבה גדולה בקאשוי והפיץ את
לימוד התורה לשמה בין תלמידיו - שהלכו אחריו במסירות נפש. הוא
היה תלמידם של המהר"ם שיק ושל הרב שאול אהרנפלד בתקופת רבנותו
ב- Szikszó והלך בדרכם של גדולי דור אלה. היה עניו גדול וכינה
עצמו "מלמד". על יושרו האישי ספרו נפלאות. דלתו הייתה פתוחה
בפני כל אדם, שפנה אליו למען עזרה רוחנית או כלכלית. תלמידיו
ואנשי קהילתו העריצוהו ממש. הוא בעצמו הקדיש את כל זמנו
ללימוד וללמד. במאמציו למען הגדלת התורה והאדרתה לא הכיר לאוח.
הוא היה אדם חלש בגופו אבל למען הגנת התורה גלחם כאריה בדרשותיו
ובמעשיו. נתקיים בו מאמר "הגיגה" : "אם הרב דומה למלאך
תורה ובקשו מפיהו".

לפני שנתקבל לרב בקאשוי, שימש ברבנות משנת 1891
במוגנדורף ומשנת 1900 בקרולי (Nagykaroly). הרב שאול בראך
פירסם כמה ספרים חשובים בהלכה ובאגדה: "משמרת אליעזר", "ליבא
בעי", "שאול שאל", "בהיות הבוקר", "אבות על בנים", "טוב
דברך", "גבעת שאול", "דבר המלוכה", "הבה תמים", "חלק לעולפ

הבא" ועוד. הוא היה אחד הרבנים החשובים ביותר בהונגריה ואח"כ בסלובאקיה והיה ממנהיגיה הרוחניים של היהדות האורתודוקסית במלחמתה ביהדות הרפורמית. בהקדמה לספרו "אבות על בנים" הוא מדבר בהתלהבות על ימות המשיח. מורה דרך לוחם אמיץ עומד בשער ה' לוחם מלחמת ד' ובכח תורתו וקדושתו שואב שאב בעיניו החדות המפיקות חן ורק הן הנה גחלי אש שלהבות בוערות מעוררות ויוקדות אש נצוצי קודש למען ה' כבודו ותורתו.

בחקופת רבנותו פעלו בעיר קאשוי כמה רבנים ואדמו"רים חשובים, ביניהם:

הרב חנוך פאק זצ"ל מחבר הספר "זכרון יוסף", שיצא לו שם כפוסק וגאון גדול בתורה, הרב הצדיק ישעיהו פאלק פרידמן שעשה לילות כימים בלימוד התורה, הרב שמואל יונגרייז זצ"ל, הדיין, שהיה לדוגמא בצדקתו, הרב דוד הלפרן זצ"ל חתנו של האדמו"ר מראדומיזש, שהיה מפורסם כתלמיד חכם גדול, הרב הצדיק ר' שמואל אנגל זצ"ל, שהיה מסור לכלל ישראל בכל מאודו. הוא הגיע לקאשוי מגליציה. היה אדם חולני מאד וכתב בעצמו "חשבתי שלא אראה אור לעולם". אבל אמונתו העמוקה והתמדתו הצילו את חייו. הוא היה רגיל לדון כל אדם לכף זכות, כפי שלמד וראה אצל רבו, הצדיק משינאווא זצ"ל שחזר פעמים רבות על דברי חז"ל "אל תהי בז לכל אדם". אהב ישראל שלו היתה מושרשת כל כך בלבו, "שלא היה מסוגל לשמוע דבר רע על יהודי. בישבו בדין-תורה חקר באופן יסודי את בעלי הדין וגילה כל מעשה רשע. פסקי הדין שלו היו לשם דבר בכל הקהילה. פעם ביקר אצלו הרבי מבלז והיה נזקק לעלות מדרגות רבות כדי להגיע לדירתו שהיתה בקומה העליונה. אז אמר הרבי מבלז: "יש צורך במסירות נפש, כדי לבקר את הרבי מרדומישל".

הוא נולד ב-1856 ונפטר בשיבה טובה בגיל 82 בי"ט אדר תרצ"ח (1938). ספריו: "שאלות ותשובות מהר"ש", שפת מהר"ש, חידושי מהר"ש. את מקומו מילא חתנו הרב דוד הלפרין הרבי מדומצ'יץ. הוא פירסם את תולדות חייו של חותנו בספר "שם משמואל" ובו גם הספדו עליו בשם "מאמר מילי דהספידא". שם גם דרשה ופלפול של נכדו הרב אלחנן על הסוגיא "עשה דוחה לא תעשה".

הרב הצדיק יצחק ברוך ליכטנשטיין זצ"ל היה נכדו של רבי הילל ליכטנשטיין, הלך בדרכו וחי חיי קדושה וטהרה. הרב הצדיק יעקב פרנקפורטר זצ"ל היה מפורסם כבעל מופת. יהודים

רבים פנו אליו בשעת צרתם ותפילתו הועילה להוצאתם מצרה לרווחה.

הרה"צ אברהם שלום בן הרב הצדיק יחזקאל שרגא הלבנאווארסקי מסטראפקוב

היה נכדו של הרבי מצנז ובנו של הצדיק משינאווא, להלך בדרכי אבותיו הקדושים. יהודים רבים פנו אליו לעזרה בצרתם. הבטחותיו וברכותיו התגשמו כולם. אל אביו הצדיק משינאווא פנו יהודים מכל חלקי העולם לבקש ישועה, כי שערי השמים היו פתוחים לפניו. הוא העביר את הבקשה והישועה באה כהרף עין. על ידי ברכתו, או ע"י מצווה שקיים הזוג למי הוראותיו, נתפקדו כמה עקרות. מאושרים היו אלה, שיכלו להיות בקרבתו ולקבל את ברכתו. לברכתו הצטרפו גם ברכותיהם של הצדיק מצנז והצדיק משינאווא. אבל הפראים שדיכאו ורצחו את כל היהודים לא ריחמו גם על העמודים הקדושים של העולם. הנאצים הגרמנים עם עוזריהם העמלקים, לא התחשבו בגדולתם, בגילם ובקדושתם, וסחבו אותם אל המזבח של קידוש השם. משם חזרו לדאבוננו רק מעטים מאד. מיהודי קאסאו, שהובלו לאושוויץ ברובם, לא חזרו כ-8,000 נפש. גם מאלה שהגיעו למחנות עבודה חזרו רק מעטים.

היהודים, שארית הפליטה, שחזרו לקאסאו אחרי המלחמה שבורים ורצוצים, השתדלו לבנות מחדש את חייהם. למנהיגה הרוחני של הקהלה בחרו את יליד העיר, תלמידו של הרב שאול בראך זצ"ל, הרב רפאל כלום שליט"א, שניצל בנס אחרי נפתולים וייסורים רבים. הוא הקים מחדש במסירות נפש את קהילת קאסאו של אחרי הדפורטציה. הקים מחדש את הישיבה והתחיל ללמד תורה לתלמידיו, שהיו שבורים בלב ובנפש. הדבר נמשך רק זמן קצר, כי הוא וכן תלמידיו, לא היו מסוגלים להתחיל בחיים חדשים בין רוצחיהם ושונאי נפשם. הוא היגר יחד עם תלמידיו ישיבתו וחלק מבני קהילתו לארצות הברית, שם הקים עדה ברוחה של קהילת קאסאו ובכוחו של רבו הרב שאול בראך זצ"ל.

היהודים, שנשארו בקאסאו, בחרו להם לרבם את הרב מושיקוביץ המשתדל להציל את הניצוצות היהודי בשארית הפליטה. לצערנו, בתנאים השוררים שם כעת, האפשרויות לכך מצומצמות מאד. יתכן ה', שהגאולה השלמה שתבוא בקרוב בימינו, תפחור באופן סופי בעייה זו.

ס י ק ס א ו

בעיירה סיקסאו התיישבו יהודים בראשונה בשנת 1610.

המתישבים באו בעקר מגרמניה, אוסטריה וצ'כיה. בשנת 1612 הוצאו על ידי השלטונות תקנות חמורות נגד היהודים. הותר להם לגור בכמה חלקים של המדינה אך ורק אחרי רשיון מיוחד לכך. גם אחרי רשיון ל-Judenstaettigkeit, נאלצו לסמן את בתיהם בסימן מיוחד. חלק מתושבי העיר הנוצרים פנה אל הקיסר פרדינאנד השני ודרש את גרוש היהודים. הם התקיפו את הגטו, שדדו ורצחו. רבים מן היהודים ברחו לווינא ולפראג. חלק מהם חזר כעבור שנים. בין מייסדי קהילת סיקסו ידועה משפחת באסאבי Bassavi. בשנת 1670 כשגורשו יהודי ווינא בהשפעת רעיית הקיסר לאופולד הראשון התיישבו אחת-עשרה משפחות ממגרושים אלה בסיקסו, בעזרת בעלי האחוזות הגדולים שבסביבה. בשנת 1670 התארגנה הקהילה בצורה מסודרת. בשנת 1700 קנו גבעה שע"י הנהר לצרכי בית קברות, ושיכללו בית דירה לבית כנסת ברשיון בעל האחוזות. בתחילה היו קשיים גדולים בארגון החיים הצבוריים של הקהילה. הם עמדו תחת פיקוח מתמיד, הוטלו עליהם מסים כבדים ואף לכניסה לעיר הקרובה נדרשו להשיג רשיון. רבה של הקהילה מאז שנת 1777 היה הרב שנפלד.

בשנת 1781 התיר הקיסר יוסף השני התיישבות יהודים כמעט בכל ערי הונגריה ואז התחילו להתיישב יהודים גם במרכז העיר. בשנת 1800 נוספו שלוש משפחות לקהילה. בשנת 1848 התנדבו מספר יהודים מסיקסו לצבא המהפכה של לודוויג קושוט. עובדה זו השפיעה במדה ידועה על יחס האוכלוסיה הנוצרית כלפי היהודים. בשנת 1862 פרצה שרפה גדולה בסיקסו, בה נשרפו חלק גדול מבתי היהודים. יהודי העיר מישקולץ אספו 140 פוריסט לטובת הנזקקים. מסכום זה תרמה הקהילה חלק גם לאלמנות וליתומים של האזרחים הנוצרים שניזוקו. עד שנת 1866 נבנו מחדש הבנינים שנשרפו, הורחב בנין בית הכנסת והוקם בנין חדש בשביל רבה של הקהילה. בשנים אלו התחילו יהודים לרכוש אחוזות חקלאיות, שנמכרו להם ע"י בעלי האחוזות הגדולות. ידועים ביניהם: יעקב צבי רייכמן, משפחת בראון מ-Tomor, משפחת שטאמברגר ומשפחות Harsányi, הורוביץ, פרנקל ויואנאפ (Jónap).

רוב היהודים עסקו במסחר ובמלאכה. בין בעלי המלאכה היו חבתנים, פחחים, סנדלרים ונגרים. נוסף לכך התפרנסו רבים גם מרכילות ומכירת סחורות בירידים שבאזור.

בשנת 1867, עם אישור חוק "האמנציפציה" של היהודים בהונגריה, הוקל גם מצבם הכלכלי והאזרחי של יהודי סיקסו. נפתחו לפנייהם כל האפשרויות למסחר ולתעשייה. יהודים התחילו לבנות

בנינים במרכז העיר. בשנת 1873 פרצה מגיפת חולירע באזור. גם מבין היהודים נפלו חללים רבים ובייחוד ילדים. הרופא היהודי ממישקולץ ד"ר יוסף פופר נתמנה מטעם הממשלה כקצין חב"ד, והוא פעל רבות לחיסולה של המגפה. קהילת מישקולץ תרמה לעזרת היתומים והאלמנות סך 376 פרינקט.

ספרי הפרוטוקולים של הקהילה התנחלו עד שנת 1900 בגרמנית. מאז שנה זו הנהיג ראש הקהילה יוליוס הרטמן את הלשון ההונגרית כלשונה הרשמית של הקהילה. בתקופה זו היה מספר המשפחות היהודיות בסיקסו - 200 ומספר חתונות 1,000. בבית הספר העממי של הקהילה למדו 100 תלמיד בהדרכת שלשה מורים. 200 יהודים שילמו מס הקהילה ותקציבה הגיע ל-1,000 פרינקט.

במלחמת העולם הראשונה גויס לצבא 48 אזרחים יהודים, עשרה מהם מחו בשדות הקטל. שמותיהם נרשמו לזכר עולם בספר "החברה קדישא" וזכרם הועלה בשעת תפלת "יזכור".

בימי מלחמת העולם הראשונה, הגיעו לסיקסו כחמישים משפחות של פליטים יהודים, וחברי הקהילה דאגו לדיוורם ולסיפוק צרכיהם. בין הפליטים היה גם הרב הורוביץ, חתנו של האדמו"ר מצנז בעל "דברי חיים". בו טיפל במיוחד רבה של הקהילה הרב מנחם שיק. בסוף המלחמה נשארו בסיקסו מספר שבויי מלחמה יהודים מרוסיה והתיישבו בה.

בשנת 1914 היה הרכב הנהלת הקהילה כדלקמן: י. רייכמן יו"ר, ש.ז. טירק יו"ר "חברה קדישא", ל. צייזלר יו"ר קופת "גמילות חסד", יוליוס הרטמן וד"ר ל. פריד שיטשו כחברי הנהלה. בשנת 1918 היה הרכב הנהלת הקהילה: יוליוס הרטמן, א. שפיץ, א. מצנר, איזידור קלר מזכיר, שמואל ווייס, ווילהלם פרידמן היו גבאים בבית הכנסת ופאול קליין חבר וועדת הבקורת. את חברי הנהלת הקהילה בחרו מחדש מדי שנה בשנה, אבל היו ביניהם כאלה שנבחרו מחדש במשך שנים רבות, משום שפעלו במסירות בתפקידם הציבורי. הבחירות התקיימו בכל שנה בחול-המועד פסח.

לפי הצעת היהודים אורגן בסיקסו "יום השוק". ביום זה הביאו אכרי הסביבה את תוצרתם למכירה. בכסף שיקבלו מן היהודים בעד התוצרת קנו סחורות בחנויותיהם. בתקופה יותר מאוחרת הנהיגו בסיקסו "יום שוק חדשי" ו-"יום שוק ארצי" שנמשכו ארבעה ימים ובאו אליה גם ממרחקים גדולים. בימים אלה התקיים גם שוק לבהמות.

זכות הקמתם של דוכני מכירה משוק נחכרה מן המועצה המקומית ע"י יהודי. יהודים הקימו כמובן טחנת קמח, מחסנים לעורות ובתי מסחר לתבואות.

האזרחים הנוצרים העריכו את פעילותם הכלכלית של היהודים לפיתוח העיירה. היחסים בין הנוצרים והיהודים התקלקלו מאד בתקופת שלטונו של ראש הממשלה יוליוס גאמבאש (Gömbös Gyula) בשנים 1932 - 1936 כשהצטרף למדיניותו האנטישמית של היטלר והפיץ את תעמולת השנאה בגד היהודים. בשנים הראשונות של מלחמת העולם השנייה גויסו הגברים היהודים למחנות עבודה. מאז נאלצו הנשים והזקנים לשאת בעול פרנסת המשפחות היהודיות. ביום 19 למרץ 1944 נכבשה הונגריה ע"י צבאות גרמניה, ואז התחילה תקופת השואה ליהדות הונגריה ובכללם ליהודי סיקסו.

החיים הקהילתיים

חיים קהילתיים מאורגנים יצרו היהודים תיכף אחרי התיישבותם בסיקסו הקימו בית כנסת, בית קברות ושאר המוסדות הדרושים. משנת 1867 שנת האמנציפציה הוכרה הקהילה ע"י הממשלה. ב-14 ביוני 1869 אושר קיומה של הקהילה האורתודוקסית, בתנאי שתקנותיה תתקבלנה אישור ע"י משרד החינוך והדתות של ממשלת הונגריה. למוסדות הארגוניים של הקהילה נקבעו: המועצה, ההנהלה, וועד הקהילה, שנבחרים ע"י חברי הקהילה בעלי זכות הבחירה. הקהילה הטילה על חבריה מס, וכן מס עקיף "הגאבלה", שהוטל על הבשר הכשר. הכנסות אלו היו צריכות לספק את הוצאות הקהילה למשכורת הרב, השוחט, המזכיר, המורים, המלמדים ושאר כלי הקודש. חברי הנהלת הקהילה לא קבלו תשלום בעד עבודתם. הם התחייבו לשרת את הקהילה בנאמנות לפי דיני "השולחן ערוך" תחת פיקוחו של רב העדה. הם מילאו תפקידם זה בכל הזמנים במסירות. כן פעלו במסירות פקידי הקהילה. חברי הקהילה מסרו נפשם במיוחד לחינוכם של ילדיהם. הם השתדלו לרכוש את המורים הטובים ביותר לבית הספר שלהם ואת המלמדים הטובים ביותר ל-"חדר".

רכוש הקהילה היה: בית הכנסת, בית הספר, בית העלמין, מקווה טהרה, בית השחיטה ודירותיהם של פקידי העדה. פקידי הקהילה היו: הרב, הדיין והשוחט, (משנת 1865 ואילך שרתו שני שוחטים בקהילה). מורים מלמדים ושמש.

מוסדות הקהילה:

המוסד הראשון והעתיק ביותר של הקהילה היה "החברה קדישא". חברה זו עסקה לא רק בהלווית המת וקבורתו, אלא גם בעזרה וסעד לעניים. בית העלמין היה כאמור על גבעה שעל-יד נהר. בתחילה נרכש בשכירות ואח"כ נקנה מבעליו הנוצרי.

בשנת 1900 נקנה גם הצד השני של הגבעה, כדי להרחיב את בית העלמין. את ספר הפרוטוקולים של הקהילה ניהלו מזכיר הקהילה בתחילה בעברית וביידיש ואח"כ בגרמנית ולבסוף בהונגרית. בבית העלמין היה בית-טהרה. הטיפול בנפטר נעשה ע"י מתנדבים בחורת "חסד של אמת". בספר הפרוטוקולים של הקהילה נרשם ענין מענין בקשר לכך:

יהודי בשם ר' יעקב נהג ללוות כל מת כשרק גרבים על רגליו, לכבוד הנפטר. רצה הקב"ה להשיב לו כפרי מעלליו ונפטר רבי יעקב בתשעה באב כל חברי הקהילה לוהו לבית-עולמו בהחאם לדין, ללא נעלים לרגליהם.

חברה ש"ס: למסגרת "חברה ש"ס" עסקו רבים מבני הקהילה בלימוד תורה, את השיעורים נתנו רבנים ובעלי-בתי חכמים בשעות הבוקר לפני התפילה ובשעות הערב אחרי מעריב בימי חול. בשבת נמשכו הלמודים בחלק גדול של היום. בחברה ש"ס השתתפו בדור האחרון: ר' אליעזר בלום, ר' אביש רוזנבאום, ר' י. יעקב פוקס, ר' מנשה לינדנפלד, ר' יצחק צ. ווייספלד, ר' יהודה פליישמן, ר' אליעזר ווינטרניץ, ר' אליעזר וואהל, ר' יצחק אלטמן, ר' נתנאל שפירא ור' ישראל שפירא זצ"ל ורבים אחרים.

"ביקור חולים": חברי מוסד זה התמסרו לקיום מצוות ביקור חולים ועזרה לבני משפחותיהם. החברים פעלו בו במסירות נפש ממש. רבה המפורסם של הקהילה הרב הלל ליכטנשטיין זצ"ל, מתלמידי החתם סופר, שהיה אח"כ רבה של קולמיה בגליציה הרחיב מוסד זה בשנת 1866 בארגון "משכיל אל דל", שהתמסר במיוחד לפעולות סעד בין נצרכי הקהילה.

קופת גמילות חסד: מוסד זה הוקם בשנת 1790. הקרן הראשונה לקופה זו נאספה בין חברי הקהילה. בשנים שלאחר כך גדלה הקופה ע"י עזבונות. ההלוואות ניתנו באימון גדול ללווים, בלי לקבוע תאריך החזרתם מראש. במסגרת "קופת גמילות חסד" הוקמה גם קרן

להלוואות דחופות לסוחרים, שהיו נזקקים לעזרה דחופה לשם קבלת סחורה מן הסיטונאים. קרן זו נוהלה במשך שנים ע"י לאופולד צייזלר. גם לקרן זו לא נקבע תאריך ההחזרה, כי המקבל היה נאמן על כך שיחזיר ההלוואה תיכף כשתהיה לו האפשרות לכך.

"תפארת בחורים": ההורים היו מוכנים לכל קרבן למען חינוך בניהם בדרכי התורה, גם אחרי שאלה עזבו את ספסלי "הישיבה". הם היו מעוניינים בכך שבניהם ימשיכו לחיות במסגרת דתית, כדי שיוכלו אח"כ אחרי נשואיהם להמשיך בדרכי אבותיהם כ-"בעלי-בתים". "תפארת בחורים" בסיקסו נוסדה ביוזמתו של חיים שיק. ארגון זה קיים מניין תפילה מיוחד וחינך את חבריו ברוח מסירות לכל קדשי ישראל. בראש הארגון עמדו: חיים שיק, ארנסט פלאטנר, שמעון רוזנברג, ד. יהודה לינדנפלד, ואחרים. בין חבריו: יעקב רוזנברג, ש.ז. לינדנפלד, משה א. פוקס, ישראל פוקס, שמעון בראנט, אשר פרידמן, שמואל לאנג, האחים רייניץ, ת.צ. גרוסמן ועזריאל גרוסמן. החברים התחלפו בנתינת שיעורים ובתפקיד של שליח צבור בשעת התפילה וקריאת התורה. הכנסות החברה הוקדשו למעשי חסד. בפורים הציגו "משחק פורים" ואף הכנסות ההצגה הוקדשו לצדקה. במסגרת זו הוצגו מחזות ממדרגה ראשונה בהצלחה רבה.

בשנת 1930 התארגנה מחדש "תפארת בחורים" והרחיבה את גבולותיה. חבריה היו אז: הרב י.מ. שיק, אלתר קאופמן, יעקב שורץ, פנחס שורץ, שמעון רוזנברג, שאול רייניץ, מרדכי רייניץ, יצחק רייניץ, אברהם פרידמן, אברהם י. שנברגר, עקיבא הרשקוביץ, ד.י. לינדנפלד, אשר יהודה הרשקוביץ, ישראל פלאס, שמואל פלאס, ו.ז. פלאס, שמואל זאב שיק, ישעיהו ברוך שיק, ז. קירשנר, א. שינדלר, י. מארקוס, מרדכי מארקוס ואליעזר מארקוס, א. שפאן, דוד ברין, שאול גרינפלד.

בשנת 1936 הצטרף דור חדש לתפארת בחורים, ביניהם בחורי ישיבה, שהיו פעילים בה רק "בין הזמנים" בעת חופשתם: ד"ר חיים נתן שפירא, זכריה אלטמן, י. קליין, דוד וייספלד, י. ליבשיץ, ישעיהו קוסטליץ, ל. גרוסמן, שמעון גרוסמן, י. רייך, אברהם פרידמן, ל. גרינפלד (L. Grünfeld). פנחס גרינפלד, השל גרינפלד, אביגדור גולדברגר, אהרון גולד-ברגר, מיכאל גולדברגר, שאול קלר וישראל פליישמן. בכל ערב למדו בצוותא חומש, רש"י ותלמוד. בכל ליל שישי "אורח-חיים", בשבת לפני הצהריים הלכות שבת ב-"מגן אברהם". בשבתות אחרי הצהריים

בימי הקיץ "פרקי אבות" ו"מגידות", שהחברים נתכבדו בה לפי התור. בשנת 1940 הצטרפה "תפארת בחורים" למפעל העליה הארצי לארץ-ישראל שנקראה "עליית תפארת". מטרת המפעל היתה להעלות לארץ-ישראל רבים מבחורי הישיבות.

המפעל התארגן מחדש בראשותו של ד.י. לינדנפלד. בעזרת מס חבר וקופות מיוחדות שחולקו בבתי היהודים, השתדלו לאסוף סכומים גדולים להוצאת הפעולה ולהעבירם לעיר הבירה בודאפשט. בעזרת הכספים האלה הוקמו הכשרות והשתתפות בהוצאות העליה. אחד החברים מסיקסו יעקב רייך יצא במסגרת עליה זו ולצערנו נאלץ לחזור.

יש לקבוע בצער עמוק, שרוב חברי "תפארת בחורים" נספה באשוויץ בימי השואה ומעטים מאד מהם ניצלו. בארץ ישראל חי כעת מי שהיה היו"ר הפעיל של אגודה זו, ד.י. לינדנפלד. הוא פעל רבות למען הרמת קרנה של האגודה.

"אגודת נשיכ" ו-"אגודת נערות" : אגודות אלו נוסדו למטרת

פעילות במפעלי צדקה. מנהיגותיהן הרוחניות היו אשת הרב וכמה מן הנשים החשובות שבעיירה. באגודה הושמעו הרצאות בשטח הדת, תולדות ישראל בשטח התרבות. בין הפעילות המרובות באגודות אלו. יש לציין במיוחד את הגברת אשת ד"ר גונצי (Dr. Gönczi), שעמדה בראש האגודה במשך ארבעים שנה, את רעייתו של יוסף רייכמן, לאורה, בפעילות חינוכית ב-"אגודת הנערות" הצטיינה במיוחד הגברת הדוויג פריד, שהיתה לה שיטה פדגוגית ממדרגה ראשונה בשטח חינוך הבנות ברוח תורת ישראל.

בסיקסו חיו גם חסידים, שנסעו לעתים קרובות אל הרבי שלהם לבקש עצה ממנו, או סתם כדי להסתופף בקרבתו. לפי מסורת חסידית התגורר הבעל-שם-טוב בעצמו תקופה ידועה ב Szerencs וב-Mád שבאזור זה, וכבר אז עלו אליו לרגל כל יהודי סיקסו. אחר כך, ביקר בסיקסו רבי חיים מצאנז בלוויית רבה של וואראנא הרב זכרי' שפירא אצל בנו הרב ישראל שפירא. הצדיק מאיהל בעל ישמח משה הקדוש ביקר פעמים רבות בסיקסו. כן ביקרו בה הרבי ישעי' קרסטיר ז"ל הרבי חיים ספרין זצ"ל הצדיק מקומארנא, רבי חיים שוורץ, רבי מנדלי קאראדר כשביקרו הרבי ממונקץ והרבי מוויזניץ בעיר מישקולץ עלו אליהם רבים מיהודי סיקסו כדי להסתופף בקרבת הקדושים.

מנהגים : קהילת סיקסו נהגה בקפדנות לפי מנהג אשכנז בעקר לפי מנהגי החתם סופר וחתן סופר. התפלה בבית הכנסת התנהלה בנוסח אשכנז. בליל שבת ובימים נוראים התפללו כל יהודי העיירה בבית הכנסת הגדול במניין משותף. רק לשליח-הצבור הקבוע היתה רשות להתפלל על יד העמוד אפילו בימי חול בערב ובבוקר במניין הראשון. ב-"יום הזכרון" לנפטר הודיע שמש בית הכנסת: "הערב יום זכרון (יארצייט) וה-"קדיש" הראשון נאמר אז רק על ידי בעל ה-"יארצייט". בשבת בבוקר התפלל המניין הראשון רק "שחרית" בחוץ אולם בית הכנסת הגדול ו"מוסף" התפללו בפרוזדור (פוליש), כדי לא לעכב את תפילת המניין השני, שהתחיל בשעה 9 בבוקר. לקריאת התורה בבית הכנסת הגדול בא גם רב העדה, שהתפלל בדרך כלל "שחרית" בבית המדרש שע"י "הישיבה". בשבת הגדול ובשבת תשובה דרש הרב בשעה 10 בבוקר לפני קריאת התורה.

הרב הלל ליכטנשטיין הנהיג, שעל הקהילה להחזיק שני שוחטים ובשעת שחיטת בהמות על שני השוחטים להיות במקום. בליל פסח ראשון אמר "הלל" אחרי תפילת מעריב. ביום "שמיני עצרת" סידרו "הקפות", אבל רק אחרי התפילה. מי שלא רצה להשתתף הלך הביתה ערב יום כפור ובחג הפורים ביקרו כל היהודים את הרב והוא ברך אותם. בליל שישי התפלל שליח הצבור מ-"לכו נרננה" עד "ברכו" על הבמה שבמרכז בית הכנסת. ביום הזכרון ("יארצייט") של הרב סדרו "סיום" של מסכת בתלמוד, בו השתתף כל הקהל. בחורף לא התפללו בבית הכנסת הגדול אלא בבית המדרש. את המקומות בבית הכנסת - מלבד אלה שניקנו כקניין לנצח ע"י בעליהם - השכירו מדי שנה בשנה במכירה פומבית. כל ההכנסות של "חנדרים" מן העולים לתורה ביום שמחת תורה הוקדשו לצדקה לעניינם למילוי צרכיהם בימי החורף. בכל ימי הסליחות התחילה התפילה בשלוש בבוקר. בליל השימורים (וואך ושאכט) שלפני ברית מילה, אמרו כל תלמידי "החדר" קריאת שמע בדירת הרך הנולד על יד נרות דולקים. החברים החדשים ב-"חברה קדישא" נתקבלו בטכס חגיגי כל שנה ביום ז' אדר. אחרי הדרשה המקובלת התקיימה סעודת מצוה. על כל חבר חדש ב-"חברה קדישא" הוטל מס כניסה בהתאם למצבו הכלכלי. הסכומים שנכנסו לקופת "החברה קדישא" הוקדשו בעקר לצדקה.

את הנפטרים קברו בארון עשוי קרשים, שהוכן ע"י חברי הקהילה, שלבשו בשעת מלאכתם "קיטל" וטלית. את המצבה על קבר הנפטר הקימו במלאת שנה לפטירה.

את הנפטר הובילו בחלק גדול מן הדרך בידיים ואח"כ בעגלת אכרים. היה זמן שה"חברה קדישא" יזמה להזמין עגלה מיוחדת לשם הובלת הנפטר לבית עולמו, אבל רבה של הקהילה התנגד לכך והעניין ירד מן הפרק.

כל מוסדות הקהילה ודרכי פעילותם נקבעו בתקנון מיוחד. הסעיפים החשובים ביותר של התקנון היו מוצגים באופן קבוע בפרוזדור בית הכנסת. אחרי השואה נמצא טופס אחד מתקנון זה בתוך עמוד תפילה ע"י טלית. בשורה האחרונה שבה נאמר: "תקנון זה מכיל את דרך החיים של יהודי הקהילה ושל ההנהגה הפנימית והחיצונית של הקהילה, בהתאם לסדרי החיים של הקהילה האורתודוקסית האוטונומית ובהתאם לאישורם של רבונתנו הקדושים. בקהלתנו לא יקום שום פעולה או הסדר שנמצאים בניגוד להוראות ה-"שולחן ערוך". ולמטה: "אושר ע"י ממשלת הוד מעלתו מלך הונגריה", חותמת וחתומות ראש הקהל ש. יצחק רייך והמזכיר זאב ויינברגר.

בקהילה התקיימו ארבעה בתי כנסת:
א) בית הכנסת הגדול, ב) בית המדרש, ג) חברה ש"ס, ד) "תפארת בחורים".

בית הכנסת הגדול נשרף פעמיים, בפעם האחרונה בשנת 1913. בשנת 1914 נבנה מחדש. היה בית כנסת גדול, יפה ומלא הוד, ושימש לתפילה וללימוד תורה. על חזיתו החיצונית התנוססה הכתובת: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". הוא היה פתוח מעלות השחר עד חצות הליל. אור דלק בו בשעות המוקדמות של היום ובשעות המאוחרות של הלילה. עובדה זו הוכיחה כי יהודי סיקסו בילו את רוב זמנם החפשי בבית האלוקים.

בית הספר, ה-"חדר" והישיבה:

בשלושת המוסדות החינוכיים שימשו כחות הוראה ממדרגה ראשונה והם חינוכו את הנוער בדרכי התורה. בית הספר העממי היה כבר קיים בשנת 1860. לפני זמן זה לימדו מורים פרטיים את ילדי ישראל שבקהילה. בשנת 1870 הוכר בית הספר ע"י שלטונות המדינה. בשנת 1890 היו בו 60 תלמיד, בשנת 1900 - 80 תלמיד וב-1920 היו בו כבר למעלה ממאה תלמידים. בשנת 1928 הורחב ושוכלל בנין בית הספר ונוספו בו אולמות אחדים וכן חודש הריהוט והציוד שבו.

ב-"חדר" התחילו הילדים ללמוד בגיל שלוש, בהדרכת מלמדים מצויינים. ילדי החדר כינו את המוסד בשם "טוקי". בשנת 1915 קרתה מנפילה קיר אחד מן החדר" ובתורת נס מן השמים לא נפגע בה אף אחד. בין המורים בבית הספר אפשר לציין במיוחד, את מר פרידל שהיה מורה מצויין ולימד בבית ספר זה במשך עשרות שנים. וכן ר' אביש רוזנבאום, בנו של ר' אברהם רוזנבאום, שהיה פדגוג בחסד עליון, והורה במשך שנים מרובות, ב. ווילהלם ויינברגר, רוז'נאי ומרת הדוויג פרידל שהקדישה את כל חייה לעבודת ההוראה והשחלה בכל כחה להרחיב ידיעותיהם של תלמידיה. היא הייתה פטרוסיט גדולה של מדינת הונגריה, אבל עובדה זו לא הצילה אותה מן הדפורטציה לאושוויץ. בלימודים דתיים בבית הספר עסקו מר שוורץ שלימד את הבנות את תפילת ישראל, סידוניה קלר ובעלה ר' שלמה לבוביץ.

המלמדים ב-"חדר" היו כולם יראי-שמים בסתר ובגלוי. יש לציין ביניהם את ר' אביש רוזנבאום, ר' מנשה לינדנפלד שחינכו דור שלם של נוער יהודי, ר' עקיבא יוסף שלזינגר, שהיה נערץ על כל תלמידיו, ר' יעקב יוסף פוקס שהיה מלמד מצויין, מר גרינוולד מ-אגאר, ר' ליפא גוטליב, ר' ישעיהו ווייס ואחרים.

ישיבות בסיקסו ניהלו הרבנים: הרב הילל ליכטנשטיין, הרב שמואל אהרנפלד (בעל "חתן סופר"), בזמנם למדו בישיבה כ-100 תלמידים, שנהרו אליה מכל קצוות הונגריה. כן ניהל ישיבה הרב שמואל אהרנפלד (הרב שמואל החריף) במשך יותר מעשרים שנה וחינך בה כ-10,000 תלמידים. הרב מ.מ. שיק ניהל ג"כ בחקופת רבנותו ישיבה גדולה, בה למדו כ-100 בחורים בשקידה רבה. גם לישיבתו נהרו תלמידים מכל קצוות הונגריה. בשנת 1934 עמד בראש ישיבה בסיקסו הרב א. ווייזר שליט"א, ולמדו בה כ-40 תלמיד עד שנת 1942, כשישיבה זו נסגרה לפי הוראת השלטונות ההונגריים.

מקווה טהרה הוקם בסיקסו בשנת 1700 בערך, בהתאם להלכה היו ב"ו מים חיים. מי המעיין היו בעומק רב ברחוב קאשוי והיה צורך לרדת אליהם ב-16 מדרגות המים חוממו באמצעות דוד. בערך בשנת 1890 בימי רבנותו של הרב שמואל אהרנפלד שוכלל מקווה הטהרה. הורחב המעיין. הדוד הוחלף, את הגג שהיה מכוסה קש כיסו באספלט והרחיבו את סדר המקלחות. הממונים על המקווה היו משפחת לאנג ואחריהם חתנם מר קוליש, שעבדו בפיקוח הנהלת הקהילה. בחקופת השואה אחרי גרושם של היהודים מן העיר נהרס

כולו. אחרי מלחמת העולם השנייה בנתה הקהילה מקווה טהרה חדש בבית מגוריו הקודם של הרב. לצערנו הופקר לגמרי בזמן האחרון, בידי התושבים.

בית העלמין

הגויים קראו לו "הר היהודים", כי השתרע כאמור על הר שקנו המתיישבים היהודים הראשונים. בתחילה נרכש בשכירות בשנת 1790 נקנה מבעליו הקודמים. בשנת 1898 הרחיבו אותו ע"י קניית חלק נוסף של ההר. כדי להגיע אל בית העלמין צריך היה לעבור דרך נהר קטן. בכניסה היה שער ברזל, בפנים בצד היה בית-טהרה עם הציוד המקובל. בבית העלמין נחו עצמותיהם של אהובינו במרחק ששה טפחים זה מזה ראשם מופנה למזרח - לירושלים.

בחלקו התחתון של ההר נמצאים קבריהם של המתיישבים הראשונים ביניהם אבות-אבותי, ר' צבי יעקב רייכמן, בתו של הרב הילל ליכטנשטיין, הינדה אהרנפלד בתו של בעל "חתן סופר" המפרוסס, הרב שאול אהרנפלד ואמו. במעלה ההר נמצאים קבריהם של הרב י.ב. שנפלד, הרב מ.מ. שיק וקדושים אחרים. בחלקה מיוחדת נמצאים קבריהם של הכהנים ועל מצבותיהם סמל הכהונה ידיים פרושות לברכת כהנים. על מצבות הלויים מתנוסס כד המיים המסמל את עבודתם בקודש.

בתקופת מלחמת העולם השנייה ובתקופת השואה, הרסו שונאי ישראל הפראים רבים מן המצבות. אחרי המלחמה השתדלו היהודים לתקן מה שאפשר היה לתקן וחידשו את גדר בית-העלמין. אבל אחרי שהיהודים עזבו את העיירה הופלה הגדר מחדש ובית-העלמין נשאר מוזנח. אנו השרידים החיים מתפללים לאלוקי השמים, שיגן על קברי יקירינו, שינוחו בשלום על משכבותיהם עד שחגיע שעת תחיית המתים. שם הקמנו מצבת זכרון, אחרי מלחמת העולם השנייה בחודש אדר תש"ו לזכר קדושי השואה שנספו בדפורטאציה. על המצבה חרותות המלים דלקמן:

" עד הגל הזה לזכרון עולם ליקירינו שנהרגו
על קידוש השם בשנת תש"ד - תש"ה. מנוחה נכונה,
בישיבה עליונה, תחת כנפי השכינה, במעלות
קדושים וטהורים, כזוהר הרקיע מזהירים."
ת.נ.צ.ב.ה.

רבני קהילת טיקסו

רבני קהילת טיקסו היו כולם גדולי התורה, מפיציה ולוחמי שמירתה.

הרב שמואל רוזנבאום ז"ל נתקבל לטיקסו בחהילה כד"ר. הוא ארגן והכניס רוח חיים בקהילה. אחרי שנים נחמנה לרב והנהיג את העדה במשך עשרים שנה. כאשר הרגיש לעת זקנתו שאין בכחו יותר להתמסר כראוי לתפקידו, הציע לקהילה שיבחרו רב חדש במקומו. כדי להקל על בחירתו של הרב החדש והשתרשותו בתוך העדה, עזב את העיירה ועבר לגור למקום אחר. אח"כ הופיע רק פעם אחת בקהילה ביום ההכתרה של הרב החדש, כדי לברכו בהצלחה בתפקידו.

הרב יעקב בער שנפלד זצ"ל, היה גדול בחורה והמשיך במסירות נפש את פעולת הרב שקדמו. הוא שימש ברבנות של הקהילה במשך ארבעים שנה, משנת 1771 עד 1811. בשנת 1773 בזמן מגפת החולירע, הלך במסירות נפש לבקר את החולים, להביא להם תרופות, ולדאוג לכל צרכיהם. הוא ליווה את הנפטרים לבית עולמם ולעתיים אף חפר בעצמו את קברותיהם. כשסגרו השלטונות את בית הכנסת בחקופת המגפה, ארגן מניין תפלה בביתו. הקדוש ברוך הוא ברכו בשנים ארוכות. הוא נפטר זקן ושבע ימים בגיל 80. בהתאם לצוואתו נקבר בחלקת מתי מגיפת החולירע.

הרב משה מרדכי שנפלד זצ"ל היה בנו של הקודם. הוא נולד בשנת 1780 בטיקסו והלך בדרכי אביו. בימי חיי אביו הרביץ תורה בין בני הנעורים ואח החלק הגדול של הלילה הקדיש להשתלמות עצמית בחורה שבכתב ושבעל-פה. אחרי פטירת אביו היה רב בטיקסו. משם עבר לעיירה Tiszafüred במקום ששימש ברבנות עד שנת 1830. מכאן עבר ל-Sarkad, שם שימש ברבנות עד 1846 ואח"כ שימש בקודש בעיירה Simánd. 1833 כשהוטל על הרב יונתן אלכסנדרזון רבה של קהילת Hejőcsaba להתייצב לדין תורה בפני בית דין של הרב אליעזר לב בעל "שמך רוקח" משום נסיתו לתנועת התיקונים בדת, היה גם הרב מרדכי שנפלד חבר בית הדין. הוא פירסם ספר שאלות ותשובות בשם "תוספות מרדכי".

הרב אביש טאננבוים זצ"ל היה בנו של הרב יוס טוב ליפמן מבובוב. היה מפורסם כחריף גדול. בשנת 1780 נתקבל לרב בצעהלם (Sopron - Keresztur) אחת משבע הקהילות המפורסמות במערב הונגריה.

אח"כ שימש ברבנות במטסדארף (Nagymarton) . שם הוציא ספר פירושים ל-שאלות וחשובות הריף" בענייני גיטין, ביחד עם הרב בנימין וולף. מחבר הספר "שערי תורה". כן הוציא את הספר "אחוזת מרעהו". הוא שימש בקודש בסיקסו משנת 1816 ואילך.

הרב פייביש פישמן זצ"ל היה בן רבה של קהילת מישקולץ הרב יחזקאל משה פישמן זצ"ל. היה נואם בחדר עליון ובעל ידיעות רחבות. בתחילה היה רב בעיר ג'ונג'וש ואח"כ בשנת 1820 נתקבל לרב בסיקסו. מכאן נתקבל לרבה של קלונזבורג ולבסוף פעל כדיין דרשן בפרשבורג בקהילה האורתודוקסית מאז שנת 1828. אחרי פטירתו יצאו דרשותיו הנבחרות בשם "אור שרגא". בנו הרב י.ח. פישמן ז"ל היה רבה של קהילת סעלעגד.

הרב שמואל יצחק זצ"ל היה חתנו של הרב יואב מסאנסו, שהיה מפורסם כגאון. הקדיש את כל חייו ללימוד התורה והוציא את ספרי חותנו. רבים פנו אליו אף ממרחקים גדולים לבקש עצה מפיו או בשאלות איסור והתר. בתו נישאה להרב חיים וויטריאול מי שהיה דיין במישקולץ ואח"כ במונקץ. עברו עליו בימי חייו הרבה זעזועים קשים, אבל תמיד התחזק באמונתו החזקה.

הרב אברהם ל. רוזנבאום זצ"ל, עליו אמרו רבים כי נתקביימו בו "תורה וגדולה במקום אחד". בתחילה היה דיין בנייטרה במשך זמן קצר. משם עבר לסיקסו כאן הוציא את ספרו הראשון "שאלות וחשובות בן-יהודה". מסיקסו עבר לפרשבורג. שם הפיץ תורתו ברבים ופרסם את שני ספריו הגדולים: "שושנת אברהם" ו-"מאיר עינים". נפטר בשנת 1877.

הרב הלל ליכטנשטיין זצ"ל נולד בשנת 1815 וכבר בגיל שש עשה רושם על מכריו בשקידתו הגדולה. הוא קיים את דבר המשנה: "פת במלח, תאכל ומים במשורה חשתה וכו'". הוא למד 14 שעות ביממה. כשלא היה לו כסף לנר, למד לאור הלבנה. אחרי שנשא אשה, עבר לגור לגאלאנטה שם למד בשקידה רבה במשך 13 שנה. הוא סבל ממחלה קשה בעיניו והרופאים אסרו עליו את הקריאה בספרים. גם רבו, הרב משה סופר בעל "החתם סופר" בקשו לשמוע בקול רופאיו. ואמר ר' הלל: "דווקא משום שאני חולה בעיני ומצבי מסוכן, אני חייב ללמוד בשקידה כדי שהקדוש ברוך הוא ירחם עלי". מסירות הנפש שלו היתה לשם דבר. בספריו ובדרשותיו עורר התלהבות דתית בלבבות הנבוכים. הוא לחם בתוקף רב נגד המתקנים בדת. לא עיף

ולא יגע במלחמתו בשטח זה. החזיק חמור בחצרו כדי שיחאפשר לו לקיים פדיון פטר חמור. כן החזיק כבשים כדי לקיים מצוות ראשית הגז. הלך בכל דרכיו בעקבות רבו המובהק החתם סופר. את תורתו העריך כאילו יצאו מפי מלאך ה' צבאות, כדבריו. כאשר הגיעה רוח התיקונים בדת להונגריה, עזב את כתלי בית המדרש וכיתת רגליו מעיירה לעיירה, כדי לחזק את רוח ישראל סבא. דבריו עשו רושם גדול על שומעיו. הוא נלחם בעד אמיתותה של היהדות המקורית בכל חום לבו ושום כח לא יכול היה להזיזו ממנה. אלפים נענו לקריאתו. כל פעולותיו היו במסירות נפש. הספותיו הגיעו לכל בית יהודי בהונגריה.

בתחילה היה רב במארגארטן (Margita), אח"כ בגראס-ווארדן (Nagyvárad) ובשנת 1865 נתקבל לרב בסיקסו. כאן הוציא את ספרו הראשון "משכיל אל דל". באותה שנה כינס וועידת רבנים במיהאוביץ (Mihály) נגד המתקנים בדת. בכנס זה נתקבלו החלטות חשובות, שנקבעו כתקנות לקהילות האדוקות בדת. הוא ייסד ישיבה גדולה בסיקסו והיה פעיל מאד בכל ענייני העדה. בין תלמידיו יש לציין את הרב ב. אקפלד מי שהיה אח"כ רב ב-מחבר"שאלות ותשובות פאת השדה", הרב ה. כהנא - הלר זצ"ל, מי שהיה דיין במארמרוש סיגט שהוציא את ספר תולדות חייו של רבו בשם "בית הלל". בשנת 1869 נתקבל לרבה של קהילת קולומאה שבגליציה, שם פירסם את ספריו החשובים: "שאלות ותשובות בית הלל" "מקרי דרדקי" "עת לעשות" ו-"אבקת רוכל". הוא נפטר בשנת 1891 בקולומאה. חתניו היו הרבנים: שמואל הלוי וויינברגר בעיר D. Szerdahely, הרב יצחק רוזנברג ב-Hadház, הרב יוסף מאיר משה הכהן שטיינר ב-Ijlak.

חתנו של הרב הלל ליכטנשטיין ז"ל היה הרב עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל. הוא השתדל להורות לעם ישראל אהבת אמיתית. הוצעו לו משרות רבנות בקהילות גדולות, אבל הוא החליט לעלות לא"י. בשנת תרכ"ה (1865) הוציא את ספרו "לב העברי". אחרי שקבל יחד עם חותנו את פני אדם זר שבא מטיבט. עבר דרך ארצות רבות ועלה לירושלים והתיישב על יד הכותל המערבי. הוא עבר את כל ארץ-ישראל רכוב על חמור כדי להתבשר מפייה. באותה תקופה קנה פרה שהיתה מתאימה לפי ההלכה להקבע "כפרה אדומה", כדי שחיה מוכנה אם יבנה בית המקדש במהרה. כידוע קשה היה להשיג פרה כזאת, שחתאים לכל דרישות ההלכה, גם בזמן שבית המקדש היה קיים. בשנת תרל"ח (1878) השתתף בייסוד המושבה החקלאית הדתית פתח-תקוה וקנה בה שטח אדמה גדול עבור חותנו הרב הלל ליכטנשטיין.

הוא נפטר בגיל 70 בירושלים בשנת תרס"ז (1907), אחרי חיים מלאי פעילות. מקום קבורתו בהר-הזיתים.

הרב שמואל אהרנפלד זצ"ל בעל "חתן סופר" נולד בשנת 1835 בפרשבורג. אביו הרב דוד צבי אהרנפלד זצ"ל לא קיבל על עצמו משרת רבנות למרות גדולתו בתורה, הוא נשא לאשה את בתו הבכירה של החתם סופר - הינדא. שש שנים אחרי הנישואים נולד להם בן והחתם סופר קבע: "ויקרא שמו בישראל שמואל". עוד בילדותו עשה רושם גדול בשקידתו בלימודיו. כאשר התבגר למד תורה מפי סבו הגדול. אח"כ למד יחד עם אביו וניהל ויכוחים בפלפול תלמודי גם בבית המסחר של המשפחה. כן היה תלמידו של הרב אברהם שמואל בנימין סופר בעל הכתב סופר. בשנת 1866 נתקבל כרב בקהילת בעטלען ובשנת 1868, אחרי שהרב הילל ליכטנשטיין עזב את סיקסו, נתקבל כרב בקהילה זו. עם הגיעו לסיקסו התחיל לארגן את הישיבה, שאליה נהרו תלמידים מכל חלקי הונגריה. הוא לימד וחינך אותם במסירות נפש גדולה. כמוכן התמסר לענייני הנהגת הקהילה. כל ההכנסות מספרו "שאלות ותשובות חתן סופר" הקדיש להוצאות החזקת הישיבה. שמעו יצא למרחקים ובשנת 1877 הוא מתקבל לרבה של מאטרסדארף. בלב כבד הוא עזב את סיקסו, כפי שהוא כותב במכתבו לדודו הרב עיקבא קורניצר רבה של קהילת קראקא משלחת מקהילת מאטרסדארף הופיעה בפניו מספר פעמים עד שכנעה אותו לקבל את הצעה קהילתם. הוא לא פעם שם זמן רב. בשנת 1883 חלה. לבקשת ראשי קהילתו יצא למעיינות המרפא ב-Kurling והם שלחו לו סכום כסף להוצאות רפואיות אבל הוא שלח בחזרה את כל הסכום אל ראש הקהילה. טרביטש, בטענה שהוא נדר לא לקבל מקופת הקהילה כספים לרפואות ולטיפולו הרפואי. בין השאר הוא כותב לו: "גדולים כאבי וייסורי כתוצאה ממחלתי, ולמה אוסיף עליהם ייסורי מצפון ע"י קבלת כסף מכס. לכן אסרתי על כל בני משפחתי לקבל כסף למטרה זו מן הקהילה. ראשי הקהל יקיימו מצווה, אם יקבלו בחזרה את הכסף, כי על ידי כך יחזירו לי את מנוחת נפשי. בשנת 1888 הצליח עוד להוציא את החלק השני של ספרו, "חתן סופר" על "אורח חיים". נפטר בגיל צעיר - בן 48, זכר צדיק לברכה.

הרב שאול אהרנפלד זצ"ל היה אחיו של הרב שמואל אהרנפלד. הוא נולד בשנת 1840 בפרשבורג. עוד בצעירותו עשה רושם בחריפות שכלו ורבים כינוהו בשם "שאול חריף". אחרי שרכש התר הוראה לרבנות עסק במסחר והצליח בעסקיו, אבל אחרי שנבחר פה אחד לרבה של סיקסו אחרי שאחיו עזב קהילה זו, הסכים לעמוד בראש העדה.

הוא עמד בראש קהילת סיקסו במשך שלושים שנה רצופות וניהל אותה במסירות. גם הוא עמד בראש ישיבה והעמיד תלמידים הרבה - זמן קצר אחרי שעלה על כסא הרבנות פרצה מגפת שפעת, שחטפה קרבנות גם מבין היהודים. בחפילותיו ובתבונתו עזר בעזרת השם להפסיק את המגפה. היה רודף שלום, מכבד את הבריות ובעל תבונה רבה. הוא טיפל באהבה רבה ובעצות נכונות בכל חברי קהילתו. בין תלמידיו הגדולים שהעריצוהו יש לציין את הרב שלמה זלמן אהרנרייך רבה של Szilágysomlyó, הרב שאול בראך רבה של קאשוי, הרב יהודה הורוביץ, הרב ל. רייך, ששימש גם כרופא ופרסם מספר ספרים בשטח הרפואה, ורבים אחרים. בניו: הרב שמואל אהרנפלד רבה של מיהאלובצה (N. Mihály) והרב משה אהרנפלד רב בבודאפשט. חתנו היה הרב ישעיהו קלר ז"ל, ששימש במזכיר כללי בקהילת סיקסו. הוא נפטר ביום כ"ז אלול תרס"ה.

הרב מנחם מנדל שיק זצ"ל נולד בשנת 1870 ב-צ'נגער. הוא היה בנו של הרב יעקב שיק רבה של קהילת Nádudvar, שחיבר את הספר "ישרש יעקב" ונכדו של הרב דוד שיק ז"ל, רבה של קהילת טוקאי מחבר הספר "אמרי דוד". הוא שקד על לימודיו מימי נעוריו. אחרי גיל הבר-מצוה למד בישיבת הרב עמרם בלוס ב-B. Ujfalu ועשה לילות כימים בשקידתו. אחרי שלוש שנים עבר לישיבת סבו בטוקאי, שם היה כבר מדריך לבחורי ישיבה צעירים בלמודיהם ("בחור חוזר" בחשבון הונגריה). סבו הכיר בו, שהוא נועד לגדולות ושלה אותו לפרשבורג לישיבתו של בעל "שבט סופר" הרב שמחה בונם סופר, שם היה בין התלמידים המצויינים ביותר ומפורסם ביראת שמים שלו. את התרת ההוראה קבל ממורו הרב שמחה בונם סופר, מרבי הרצקה הצדיק מראצפרד (Ujfehértó) ומן הרב דוד לאקנבאך ובית דינו בפרשבורג. בשנת 1893, נשא לאשה את בתו של הרב ש.ז. יונגרייז רבה של צ'נגער. ב-1895 נתקבל לרב בבית הכנסת "מחזיקי תורה" בגראסוארדיין, שם נהרו אליו ממרחקים לשמוע שיעוריו ודרשותיו. ב-1901 נתקבל לרב ב-Kürchdorf שם ארגן מחדש את כל מוסדות הקהילה. לבסוף נתקבל פה אחד לרבה של קהילת סיקסו בשנת 1907. הוא השתתף בכל פעולות הקהילה. הקים ישיבה בה למדו כ-100 תלמידים מכל חלקי הארץ. כאב רחום השגיח על כל אחד מתלמידיו. כלפי עצמו היה מחמיר גדול, אבל כלפי אחרים היתה אצלו הבנה מלאה. בשנת 1914 כשנשרף בית הכנסת, טיפל בהקמתו מחדש של מקדש-המעט במסירות נפש, שאין דוגמתה. נתן שיעורים בתלמוד בפני בעלי הבתים והשתתף בכל שמחותיהם וח"ו באבלם, היה רגיל לומר: "ונשא אהרן את שמות בני-ישראל על לבו תמיד", מכאן שהמנהיג מחוייב לשאת בלבו את דאגות כל קהל עדתו וכשיש צורך

בכך עליו לקום לעזרתם. היה מתנהג כמנהג חסידים. סדר ליל פסח נמשך אצלו עד אור הבוקר. את הסעודה השלישית בשבת ערך בין תלמידיו ובעלי הבתים שבעדתו. בהזדמנות זו אמר דברי תורה מקוריים משלו. בל"ג בעומר היה יוצא עם תלמידיו וילדי "החדר" אל מחוץ לעיר, שם חגגו את היום בשירי בר-יוחאי. היה נוהג בחסד עליון. נאומיו היו בנויים להפליא. סבר פניו היה יפה ומלא חן ואהבה לכל בני עדתו. הדרת פניו, חכמתו וחבונתו עוררו כבוד אצל כל הסובבים אותו. כן היה בעל צדקה גדול. בסעודות ביום השבת היה שר את שירו של סבו: "כל הנבראים בששת ימים ינוחו ביום השביעי".

שבועות אחדים לפני פטירתו נסע לבודאפשט לשם טיפול רפואי. במכתב משם הוא כותב לבני משפחתו שיאהבו זה את זה אחת אמת. אחרי שחזר משם הורע מצבו הבריאותי. בליל ששי האחרון לחייו באו רבים אל שולחנו. אז הסביר את הפסוק בתהילים ג' ו': "אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי ה' יסמכני". איש מבין המשתתפים לא הבין את מחשבותיו העמוקות. למחרת בבוקר בשבת פרשת "חוקת" הלך למקוה, כדי להכין את גופו בטהרה. את תלמידיו הוא מבקש, שיתפללו בחדר משכבו. בשעת תפילת מוסף אחרי הקדושה עלתה נשמתו למרומים. ביום י"ד בתמוז ליוו אותו תלמידיו ומעריציו הרבים בהשתתפות רבנים חשובים לדרכו האחרונה.

הרב אריה לייבוש יונגרייז זצ"ל היה רבה האחרון של קהילת סיקסו לפני הגרוש לאושוויץ. אתו מסתיימת ההיסטוריה המפוארת של קהילת סיקסו. הרב הצעיר הלך לדרכו האחרונה יחד עם בני עדתו. עד הרגע האחרון קיווה וחיזק את רוחם של נשלחים למוות.

הוא נולד ב-מאד (Mád). עד גיל הבר-מצווה התחנך אצל סבו מצד אמו הרב ש. טייטלבוים זצ"ל, אחרי שנפטר אביו בחקופת ילדותו ואמו נישאה מחדש לרבה של קהילת Szent-Péter. אח"כ הלך ללמוד אצל דודו הצדיק הרש דיק באוהל (Sátorajja-ujhely) שם הקדיש ימים ולילות לתורה בשקידה מופלאה. הוא לא עזב את כחלי בית המדרש אלא ביום הששי אחרי הצהריים, כדי להכין עצמו לקראת השבת. שם למד ממדותיו של הצדיק הרש דיק: ענווה, יראת שמים, סדר לימודים, פרישה מהנאות העולם ואהבת ישראל. לבו היה ער לכל עניין יהודי. היה מסוגל להקדיש זמן רב גם לילד קטן מתלמידי ה-"חדר", כדי לקרבו יותר אל היהדות. כימות החול טיפל בארגון מנייני התפלה של שחרית. הוא לא עזב את בית הכנסת עד שאחרון

המתפללים לא סיים את תפילתו. שיעוריו היו יסודיים, תפילתו ודרשותיו היו מלוות דמעות. הוא נהג כמנהג החסידים ובכל זאת לא עזב את קהילתו אף לשבת אחת, כי הרגיש שעל המנהיג הרוחני להמציא בין בני עדתו ביום הקדוש. היה נוסע בימי החול לעתים קרובות לעיר קאשוי אל הצדיק מסטראפקוב הוא חיכה אצלו לישועה בפרי בטן. כשהגיעו הימים הקשים שלפני תקופת השואה התפלל בדבקות ופלגי מים ירדו עיניו בתפילת למען כלל ישראל... בזכותו ניצלה קהילתו מן הגרוע ביותר עד כניסת הגרמנים להונגריה. הרשעים התנהגו בו באכזריות, בנוכחותו חיללו את ארון הקודש ואת ספרי התורה... סחבו אותו בין הראשונים לבית המועצה המקומית, כשבדיחיו תשמישי הקדושה. בדפורטאציה הגיע למחנה ב- Plasov. כל המגורשים היהודים התייחסו אליו כאל קדוש. הוא סבל שם ייסורים גדולים יחד עם כמה רבנים שהוגלו שמה מפולין. בשעת תפילתו עטוף בטלית ועטור בתפילין רצו אותו חייל ס.ס. י"ש. במיליו האחרונות "שמע ישראל" הוציא את נשמתו בטהרה ועלתה למרומים, שם נתקבלה ע"י נשמות אבותיו ואבות-אבותיו הקדושים שליוו אותו אל תחת כנפי השכינה למקום מנוחתם של שאר הקדושים והטהורים...

דייני קהילת סיקסו

הרב אליעזר בלום זצ"ל היה בנו של הרב מ.י. בלום הצדיק מ- Bezedek, שהיה מפורסם כתלמיד חכם גדול וכבעל-צדקה (הוא היה חתנו של הרב עוזר אולמן ממאקעווע (Makó)).

הרב אליעזר בלום נשא לאשה את בתו של הנגיד הרש יעקב, הינדל, שהיתה צדקה ועזרה לבנות באהבה, במסירות ובקדושה את חייהם המשפחתיים. הוא הקדיש את כל חייו ללימוד התורה. אחרי נשואיו נכנס עם הנדוניה שקיבל מחותנו לשותפות של מסחר עצים. אבל אחרי שראה בחלומו כי שותפו למסחר חשוד ביחס ליושרו, ויתר על השותפות בעסק והקדיש את כל שמנו לתורה. הוא התקשר בקשר ידידותי חזק אל הרב שמואל אהרנפלד בעל"החתן סופר", שמזכיר אותו פעמים רבות בספרו. בתקופת רבנותו של הרב שאול אהרנפלד נבחר לדיין הקהילה. הוא נלחם במסירות נפש לשמירת כל סעיפי ההלכה. הסתגר בביתו ולמד תורה ימים ולילות. גם בניו הלכו בדרכו.

ימים אחדים לפני פסח תר"פ התכונן כבר לקראת העולם הבא. לבניו אמר אז: "את המרור של פסח לא אזכה לאכול". ביום י"ב ניסן תר"פ עלתה נשמתו הטהורה למרומים. נכדו הרב רפאל

בלום רבה של קאשוי אחרי השואה חי כעת בארצות הברית של אמריקה ועומד שם בראש ישיבה מפורסמת הוא הוציא כמה ספרים ביניהם "אור שבעה" "טל השמים" על התורה ו-"ברכות שמים" על מסכת מכות.

הרב יוסף מילר זצ"ל נולד בסיקסו בשנת 1865. הוא למד בתחילה בישיבתו של הרב שאול אהרנפלד בסיקסו ואח"כ בישיבתו של הרב משה שיק, המהר"ם שיק רבה של קהילת חוסט. בשקידתו הגיע עד לבין התלמידים הטובים ביותר בישיבה מפורסמת זו. הרב משה שיק היה אז חולני ותלמידו יוסף מילר דאג לכל צרכיו בחור "בחור הבית".

בשנת 1909 הוציא ספרו "אור יוסף" בו אסף אמרות חז"ל מסודרות לפי פסוקי התנ"ך.

הרב חיים פנחס גולדברגר זצ"ל. הוא נולד בשנת 1833. היה תלמיד חכם גדול ועסק גם בקבלה ובגילגול נשמות ופדיונן. היה בעל ידיעות רבות גם בשטח הרפואה. בתחילה לא הסכים לקבל על עצמו את משרת הדיינות ונעתר לכך רק אחרי שמלאכים בקשוהו. במשך שנים רבות היה אח"כ דייקן הקהילה. כל בני העדה הכירו בגדולתו התורנית ובקדושתו האישית. הוא נפטר בגיל 73 ביום כ"ח אלול תרס"ו.

הרב יצחק מייזנער זצ"ל הוא היה חתנו של הגביר ר' אליעזר בראון מטומור, שדאג לכל מחסורו, כדי שיוכל להקדיש חייו לתורה. אביו היה הרב מ. יהודה רבה של קהילת ויינר חתנו של הרב חיים קיצה. הוא פירסם שני ספרים: "תולדות יצחק" ו-"יצחק ירנן". הוא לא מילא תפקיד דייקן עד שנת 1910 בערך. במשך כל אותה התקופה למד תורה בהתמדה. רבה.

הרב לייביש גולדברגר זצ"ל היה יליד מאד (Mád) והיה תלמידו של הגאון ממאד בעל "לבושי מרדכי". עוד בנעוריו הצטיין בשקדנותו. אחרי פטירתו של הרב מנחם מנדל שיק זצ"ל הוזמן לשמש כדיין בסיקסו מלבד הזמן שהקדיש להוצאת פסקי דין מסר את רוב עתותיו ללימוד תורה. נוסף לכך התמסר לחינוך ילדיו. בנו הרב שמעון היה אח"כ רב באחת משבע הקהילות בלאקומטאק. בנו השני, הרב פנחס שימש ברבנות ב-Nagygyeş. וכעת בארצות הברית של אמריקה. דירתו הצנועה של הרב לייביש גולדברגר "שברחוב החנויות" הפיצה אור הקדושה כל זמן שבעליה

נמצא בין קירותיה, השכיח מלבבו כל דאגות העולם הזה
ולמד גמרא בליווי הניגון הישן. רק ימי הפורענויות הקשים
הפסיקו התמסרות זו ללימוד התורה.

הרב אשר אנשל שיף זצ"ל היה בן הבכור של הרב מנחם מנדל
שיף זצ"ל. בעל לב טוב ובעל מדות תרומיות. בתקופת מלחמת העולם
הראשונה שימש ברבנות ב-אונגה. בישיבת אביו ינק לתוך נשמתו את
רוח הקדושה והמשיך בדרך זו בביתו בעקבות אביו. בתקופת הדאפור-
טאציה נשלח למחנה עבודה בארליץ. שם מת מות קדושים זמן קצר
לפני השיחרור, ביום כ"ו אדר תש"ה.

הרב אליעזר ווייזר שליט"א הגיע לסיקסו מ-דורוג,
אחרי שנשא לאשה את בתו של ר' ישראל גולדשטיין. אחרי שהקדיש
שנים רבות ללימוד תורה בהתמדה הקים ישיבה בשנת תרצ"ד (1934).
בישיבתו למדו עד 40 תלמידים והוא דאג בעצמו לכל מחסורם. בשנת
תש"א (1941) נסגרה הישיבה בפקודת השלטונות. הוא איבד את כל
משפחתו בשואה והקים מחדש חיי משפחה. אחרי המלחמה שימש בקודש
בסיקסו ואח"כ במישקולץ. כעת הוא משמש כרב בווניזא וממשיך
להתמסר ללימוד התורה והפצתה ברבים.

השוחטים בקהילת סיקסו

כל השוחטים בקהילת סיקסו היו יהודים יראי-שמים. את
בחירתם קבע תמיד רבה של הקהילה, והוא בחר רק כאלה שהתאימו
לכל דרישות ההלכה. קשה להביא כאן רשימה של כל השוחטים ששימשו
את קהילת סיקסו במשך דורות, אבל ברור שלא נמצא פסול באף אחד
מהם מבחינה דתית. רבה של הקהילה בדק לעתים קרובות את "חלפי"
השוחטים. השוחטים קבלו משכורת קבועה, ונוסף לכך קבלו תשלום
עבור שחיטת ה-"כפרות" בערב יום הכיפורים.

השוחט ר' אברהם קראוס ז"ל היה במשך עשרים שנה גם בעל
תפילה. מסיקסו עבר אח"כ לקהילת פאפא. השוחט ר' אבא לפקוביץ ז"ל
בא לסיקסו מ-דומראד. הוא שימש את הקהילה במשך תקופה ארוכה.
השוחט ר' יעקב יצחק גרינפלד ז"ל הגיע לסיקסו מ-Mezőcsát
היו לו שמונה ילדים. היה מפורסם בקולו הערב ובדחיותו העמוקה,
נעים הליכות ומקבל כל אדם בחיוך ובסבר פנים יפות. תמיד מצא
לומר מלה טובה לכל מי שפגש בו. מילדיו חזרה מן הדפורטציה רק
בתו איצה.

השוחט ר' מרדכי וידר ז"ל היה יהודי אדוק ואדם נעים. הקולו היפה ובדמעותיו שהזיל בשעת התפילה זעק לשמים. תפילותיו עשו רושם גדול על כל הקהל. אשתו היתה חולנית ועברו עליו צרות מרובות, אבל מעולם אי-אפשר היה להכיר זאת בפניו. קרוב משפחתו הצעיר, ריוונריה שבא לעזור להם, פעל אח"כ הרבה לטובת יהודי הגטו בבודאפשט, עד שנפל חלל במקום הסתר שלו כתוצאה מפגיעת פצצה. לר' מרדכי וידר היו שני ילדים: הבן דוד לייב, ילד נחמד, שהתהלך בפעותיו המסולסלות גם בתקופת שלטון הנאצים בהונגריה, והבת פסלה, ששמר עליה כעל בבת עינו. לדאבונו ניספו כולם בשואה.

השוחט ר' שלמה אליעזר זיסמן רובין ז"ל, שימש "כשוחט הגליל". במשך כל ימי ההול של השבוע כיתת רגלו בכל כפרי הסביבה. איפיון אותו במיוחד, אהבת החמד שלו, בכל מקום השתדל לעזור ולהשתתף בכל מצווה. זאת ראה אצל אביו הרב מרדכי רובין ב-אנץ". בימים הקשים של מלחמת העולם השנייה השתדל לעזור בשיתוף פעולה עם ר' יהודה פלייזמן פלייטס יהודים מסלובאקיה בהשגת תעודות זהות מזויפות. כתוצאה מכך נאטרו שניהם והועברו למשטרה החשאית שב-Hidasnémeti עינו אותם באכזריות ונשלחו ב-פלוגת עונשים" לסדרת הקטל לאוקריינה. משם לא חזר יותר. ממשפחתו חזרו מן הדאפורטציה בסך הכל שניים: מנדל וקלארה.

מבין המלמדים יש לציין את ר' מנשה לינדנפלד, שהיה פדגוג מצויין. בשיטת ההוראה שלו הכין את הילדים להמשך לימודיהם ביישובות. הוא בא לסיקסו מ-Fehérgyarmat ולימד במשך עשרות שנים במסירות את ילדי ישראל. כשעלה הרב מנחם מנדל שיק ז"ל על כסא הרבנות בסיקסו יצא לקראתו אל תחנת הרכבת בראש כל תלמידיו ה-"חדר" ובידם דגל עם הכתובת: "דגל מחנה תלמוד תורה סיקסו". גם אחרי שעבר לפנסיה המשיך ללמוד וללמד. הוא נפטר בסיקסו זמן קצר לפני הדפורטציה.

בעלי הבתים בסיקסו

בקהל עדת ישראל בסיקסו היו משפחות שנשאו בעול הוצאות הקהילה במשך דורות. היו ביניהם בעלי אחוזות שדאגו לחלק גדול מענייני הקהילה והחזיקו במוסדותיה. יש לציין ביניהם במיוחד את ר' הרש יעקב רייכמן ז"ל, מייסדה של משפחת רייכמן, את ר' אליעזר ור' יעקב בראון הגבירים מ-טומור, שבלעדיהם אין שום אפשרות לתאר

קהילת סיקסו. וכן משפחות שטאמברגר, הורוביץ, האהשאני, פרנקל, אדלר, ברודי, פריד (מיעקב-אברהם והלאה). כן מן הראוי לציין את ראשי הקהל בתקופות שונות: ישראל שפירא ואת בני משפחתו יוז'י, ונאנדור, משפחת פליישמן, דויטש, סירק, פרידמן, יוליוס הארטמן, שהיה סוחר גדול, וייספלד, בראנט וציזלר. פריד, ציזלר, שפיץ, פוקס, יש לציין כמו-כן את משפחות קליין, ואהל פלאטנר, מאצנאר, גאלב, וולף, גרוסמן, פוגל, רוזנברג (בראשו ר' ישראל, שוורץ, לאנג, ד"ר גונצי, בלאייר, בריין, גרינפלד, בלוס, רוטמן, אדלמן, פלש, שטרן, ר' יעקב פרישטאט, ווהל, מרכוס, רוטשילד, שארמאני, מורגנשטרן, גולדמן, קלר, קייל, הרשקוביץ, נויברגר, פלאס, זולטאן, שנברגר, גלאטר. כן יש לציין את ישראל גולדשטיין שדאג לכל ענייני הקהילה ואת משפחות קייזלר, הייזלר, שטרן, רוזנצווייג, רוזנפלד, ד"ר סגל, אונגריילדר, וכו' בסך הכל יותר ממאתיים משפחות, שביססו את חיהם בקהילה זו, שחוסלה בצורה אכזרית ע"י הדפורטציה. אחרי הדפורטציה את הרב שלמה רוזנפלד, יצחק א., גרוס וכו'.

עוד לפני שהונגריה נכבשה ע"י צבאות גרמניה בשנת 1944, התקיימה שם הסתה בלתי מרוסנת נגד היהודים. כל העתונים היו מלאים מאמרי הסתה נגד היהודים.

השלטונות הוציאו זה אחר זה חוקים נגד היהודים, שצמצמו את זכויותיהם. הגברים גויסו לפלוגות עבודה. רבים מהם נשלחו לחזית המלחמה נגד רוסיה, שם התייסרו יסורים גדולים והוטלו עליהם תפקידים מסוכנים.

ביום 19 לחודש מרס 1944 נכנסו צבאות גרמניה להונגריה, חרדה ופחד נפלו על כל היהודים. הגרמנים באו אמנם בתכנית מוכנה לחיסולה של כל יהדות הונגריה, אבל בימים הראשונים טיפלו - לשם הטעיה - בצורה יותר מאופקת ביהודים. אחרי שנחברר להם, כי השלטונות ההונגאריים, המשטרה והאזרחים עומדים לצידם ואף דורשים פעולות דחופות יותר, התחילו לספל ביהודים בסאדיזם קיצוני. ב-22 למאס בלילה הובילו חיילי ס.ס. יחד עם חברי צלב החץ בכח את רבה של הקהילה הרב יונגרייז זצ"ל מבייתו. דרשו ממנו שימסור להם את מפתחות בית הכנסת. מכיון שלא הסכים לכך, מתחו אותו על עמוד והוציאו ממנו את המפתחות בכח. הם הוציאו את ספרי התורה מארון הקודש וחיללו אותם, למרות תחינותיו קורעות הלב...

אח"כ באו זה אחרי זה הפקודות נגד היהודים בעתונים

ובמודעות הרחוב. איסור לצאת מן העיירה, פקודה לענידת סמל של מגן-דוד צהוב, איסור לצאת לרחוב בשעות הערב. ביום האחרון של פסח הוכרז, שעל כל היהודים להצטייד במזון ולבנים למשך שבוע. באיסורו של חג הפסח עברו שוטרים בעלי נוצות התרנגול שבכובעיהם, בכל בית יהודי ודרשו למסור בבית העיירה את כל העדיין והתכשיטים. השוטרים הובילו את היהודים בקבוצות אל האולם הגדול של המועצה המקומית. שם לקחו מהם את כל תכשיטיהם ואף הוציאו מאזני הנערות את עגיליהן. מפתחות דירותיהם נלקחו מהם וחקרו אותם האם לא הסתירו תכשיטים או כסף בבתייהם. שני ימים החזיקו אותם שם בצפיפות גדולה. אח"כ הובילו אותם עם שחר והכניסו אותם לתוך הרכבת הנוסעת לקאשוי. בקאשוי הובילום אל בית החרושת ללבנים, שם צופפו אותם בתנאים נוראים. 17,000 יהודים הצטופפו בשני בתי חרושת ללבנים. לא היתה שם אפשרות לשמירה על הנקיון. האנשים אכלו מה שהביאו אתם מן הבית. הטילו עליהם להעביר לבנים ממקום אחד למשנהו. משמר שוטרים חזק שמר על בית החרושת ללבנים ושום יהודי לא הורשה לצאת ממנו.

אני שהייתי מגויס"לפלוגת עבודה", השתדלתי שיעבירוני לבית החולים הצבאי בקאשוי, משם הצלחתי להגיע לבית החרושת ללבנים ולראות את אמי האהובה והיקרה. בבית החרושת היה המצב נורא. שבוע לפני הדפורטאציה הופיע שם הסדיסט המפורסם Hain Péter בלוויית שוטרי חרש. הם חקרו את כל היהודים בעלי היכולת על רכושם ותכשיטיהם. הם הכו באכזריות את הנשים בפני בעליהן. השתמשו במכשירי עינויים והובילו רבים מהם לדירותיהם, כדי להראות היכן הסתירו את רכושם.

אח"כ התחילה הדפורטאציה האכזרית. ההוראות הראשונות בהונגריה בקשו לגירושם של היהודים למחנות המוות יצאו בעיר קאשוי, כי כך רצה ראש העיר המפורסם לשימצה Pohl. כאן השתדלו להוכיח בראשונה למה מסוגלת שיתוף הפעולה בין הרוצחים הגרמנים וההונגרים. ביום 11 במאי 1944 הגיעה לקאשוי פלוגה צבאית מיוחדת ובראשה מפקד החטיבה רוצח יהודי נוביסאד (Ujvidék Feketealmi, Czejdnér Ferenc) 500 שוטרים, 80 קציני משטרה, 8 קציני ז'אנדרמריה נבחרים וארבעים ז'אנדרמים פראים ובראשם מפקד המשטרה בדימוס הורבאט, ניצחו על הדפורטאציה. לפי פקודתו, הוצאו מבית החולים כל חולי העצבים והחולים האנושים, שנחשבו לפי החוק ליהודים, כדי שיוכנסו לתוך רכבות הגירוש, וניתן צוו, שכל יהודי שיתקרב אל גדר בית החרושת ללבנים יופת בירה. כתוצאה מפקודה זו נורו למות יהודים רבים. נקבע לצופף

לתוך כל קרון רכבת 99 איש ואשה בלי מזון ותרופות. בטרנספורט הראשון נשלחו מקאשוי לאושוויץ 3,000 מאחינו. כך יצאו הקרונות, שתפקידם היה להוביל את אחינו אל מחנות המוות. אחד היהודים שהיה בקרון זרק מחוכו גלויית דואר. תיכף הודיעו לכל נוסעי הקרון, שאם לא יודה עושה המעשה, יהרגו במקום עשרים איש מהם. האיש הודה. הורידוהו מן הקרון, רצחוהו והחזירו את גופתו אל הקרון. מצבם של המגורשים היה נורא. לא היה מקום לשבת או לעמוד. כך הובלו ארבעה משלוחים של מגורשים. הם הועברו על יד תחנות רבות במסילת הברזל, עד שהגיעו לתחנת בירקנאו. שם היה רשום על שלט

בצדי הדרך הועמדו יהודים עטופים בטליתות בתפילה, כל זה כדי להטעות את המובלים לטבח. אחרי שהגיעה הרכבת לבירקנאו ניתנה הוראה לרדת בזריזות. את החבילות ואת גופות המתים בדרך, נצטוו להשאיר בקרונות. לפני הרכבת עמדו חיילי ס.ס. ועל-ידם כלב-זאב. ניתן הצו: גברים לחוד ונשים לחוד. את הזקנים ואת הילדים הובילו תיכף אחרי שהגיעו, אל תאי הגאז. את גורלם של השאר קבע רוצח ההמונים מנגלה ימ"ש. אלה שעברו לפי הסימן שלו ימינה, נידונו לחיים עפי"ר באופן זמני, ואלה שעליהם היה לעבור שמאלה נדחפו מהר אל תאי הגזים. משם חדרו החוצה רק צעקותיהם ותפילותיהם האחרונות. אלה שנידונו לחיים התחילו בחיי הייסורים שלהם במחנות עבודה ובמחנות המוות. ביום 29 במאי יצאה הקבוצה האחרונה לאושוויץ את המחנה בנו שלוש אלפים עובדי כפיה על שטח של ארבעים קילומטר מרובעים. מסיב למחנה הוקם גדר של חוטי תיל בגובה 4 מטר. אל תוך הגדר הוכנס זרם חשמל בעל מתח גבוה. במרחק כל מאה מטרים התרומם מגדל בו עמדו שומרים ובידם מכוונות יריה, ורפלקטור המאיר את הסביבה. מחוץ למגדלים עמדו למעלה מ-3,500 חיילי ס.ס. עם כלביהם ששמרו על המחנה ושאפו לרצח יהודים.

שלושה מחנות היו באושוויץ: א) אושוויץ א', ב) בירקנאו, ג) אושוויץ ג'. באושוויץ א' היו 28 מבנים בעלי שתי קומות. כל בית נפרד לשני בלוקים ובכל בלוק 1,200 אסירים. מקומות השינה היו מסודרים ע"י הקידות בשני קומות, הם היו כל כך נמוכים שבקושי אפשר היה להכנס אליהם. בבלוק 10 היה מדור הנסיונות. כאן עשו על בני האדם את הנסיונות האכזריים והבארבאריים ביותר. בבלוק מספר ב' היה בית המאסר שלפני ההוצאה למוות. על ידו חצר ההוצאה להורג. שם ירו למוות את האסירים מדי לילה ולילה.

בכניסה למחנה בירקנאו היה שער גדול (השער האדום). משני צדדיו שני בניינים אדומים גדולים. באמצע היתה מסילה, דרכה עברו האנשים השפוטטים למוות.

האסירים גרו בצריפים, שהיו מקודם אורות לסוסים. במקום 40 סוסים צופפו בהם 1,000 אסירים. כאן היו מקומות המשכב בשלוש שורות אחת על גבי חברתה. בכל המחנה היה בסך הכל באר מים אחת שלא תמיד אפשר היה להתקרב אליה.

הסלקציה:

אמהות עמדו ובזרועותיהן ילדיהן הקטנים, לעתים החזיקו ילדיהן בידיהן ובעיניהן דמעות. הזקנים שרכו רגליהם בקושי. היו מחזות נוראים. המשפחות הופרדו. ילדים זועקים וקוראים בשמות הוריהם... אבא! אימא!... ההורים נפרדים אחד מן השני פרידה עולמית בליווי זעקות המחרדות את הנפש. הדבר נמשך רק שניות מעטות. חיילי ס.ס. המרצחים דוחקים אותם ללכת אל חצי הגזים, אל המוות...

אלה שנשארו בחיים, נבדקים עוד הפעם בכל חלקי גופם, האם לא הסתירו משהו אצלם. גוזזים שערותיהם ונשלחים למרחץ. משם הם מגורשים במהירות בליווי צעקות "rauss" ובמכות. ביציאה מקבל כל אחד מן האסירים בגד פסים עשוי בד-נייר עם סימן מגן דוד עליו וכן נעלי עץ. ואז מתחיל המאבק מלא הענות והיסורים, האסירים נשלחים למחנות שונים: לבוכנוואלד, מאוטהויזן, ברגן-בלזן ועוד. כתוצאה מן הקור, הרעב, הכינים, הטיפוס ושאר המחלות וכן כתוצאה מן הסלקציות החוזרות ונשנות, מתים רבבות. אין כל כך הרבה עטים ונייר בעולם, שאפשר יהיה לכתוב בהם את כל יסורי התופת, שעברו על אסירים.

באותו הזמן, ועוד מתקופה קודמת לכך, סבלו ענויים קשים הגברים שגויסו "למחנות עבודה". הוטלו עליהם עבודות קשות ומסוכנות בכל חלקי הונגריה, בחזיתות המלחמה, בפולניה, באוקריינה ובמכרות ביוגוסלביה. כך עבדו בתנאים בלתי אנושיים במכרה היוגוסלאבי Bori, בביצות הפרימה, בשדות הקטל באוקריינה ב-Harka, Kopháza, Balf, CenK ובמקומות אחרים, סבלו קשות "פלוגות העונשים" שבהפיקודו של מילאנקוביץ והפלוגות ב-Mauthausen, Bergen-Belsen, Auschwitz ואחרים. מליוני אנשים מתו ולא זכו לכך שיובאו לקבר ישראל. ולא ידע איש את מקום קבורתם...

מנהיגי היהודים שבזמן ההוא, ידעו מה הגורל המחכה לבני ישראל, ולא הזהירו אותם.

מי יודע, אולי יכול היה חלק מהם להנצל?...

היה רק אדם אחד שהזהיר, הרב מיכאל דוב וייסמאנדל זצ"ל. הוא פנה אל "ועדת ההצלה" שבג'נבה אשר בשווייץ, תיאר בפניהם את המצב הנורא ובקש עזרה, אבל בקשתו הושכה ריקם.

במכתבו שנשלח ע"י שליח תיאר בדיוק את דרכי ההשמדה של הגרמנים, שלח תכנית ממחנה ההשמדה אושוויץ ובקש עזרה לפני שיהיה מאוחר. לצערנו לא הצילו את יהודי הונגריה.

שארית הפליטה של יהדות הונגריה שנשארה בחיים אחרי המלחמה התפזרה לארבע כנפות העולם. אחרי שניצלתי והגעתי לארץ ישראל מצאתי לי לחובה להשאיר זכרון לנשמות הקדושות, ברוחם. כיום כ"ד אייר אנו שארית הפליטה מקהילתנו מתאספים מדי שנה בשנה לעריכת יום הזכרון לקדושים.

בעזרת השם הצלחנו להקים בבית הכנסת ע"ש החתם סופר בבני-ברק אולם לזכרם, בו מתפללים ולומדים תורה ברוח בני קהילתנו. כמו כן הצבנו לוח זכרון על הר ציון בירושלים לזכרם. הודות לעזרתו של אבינו מלכינו הרחמן, הצלחתי להנציח את זכרונם גם על ידי ספר זה, שיספר לדורות הבאים את מסירות נפשם לקדשי היהדות במשך מאות בשנים ואת פעולותיהם הנפלאות רבות הפאר.

קהילת סאנטו

=====

היתה זאת קהילה גדולה עם עבר מפואר. המייסדים הראשונים החייסבו בה בשנת 1740 בשטחו של בעל האחוזה בגדולה באטאנהיים. המתיישבים הראשונים מילאו תפקידים חשובים באחוזה. היה ביניהם יועץ משפטי ומפקח על עבודת החקלאות. אחרי זמן-מה עברו יהודים לגור בתוך הכפר עצמו ומיתחו בה את חיי המסחר. בשנת 1800 בנו כבר בתים משלהם בכפר. בעצם התחילו חיי הקהילה עוד בשנת 1763. היה להם כבר אז בית-כנסת ו-"חדר".

בשנת 1787 הופיעה מקודת הקיטר יוסף השני בעניין הקמת בתי-ספר ליהודים, אז אושרה הקמת בית ספר יהודי, שבו למדו מלבד המקצועות הדתיים גם מקצועות כלליים. בשנת 1793 צויין בית הספר לשבח בשעת ביקורו של המפקח הממשלתי האיזורי.

בתחילה גרו בסאנטו 60 יהודים. שלושים שנה אח"כ ב-1790 היו בה כבר 500, ב-1820 הגיע מספרם ל-1,100, ב-1850 ל-3,000. ריבויים של יהודי סאנטו היה גדול מאד. הדבר מתברר מן הדו"ח של הקהילה בדורות ההם. בשנת 1880 ירד מספרם. אח"כ בשנת 1900 ירד מספרם עוד יותר כתוצאה מן ההגירה משם. בשנת 1856 עשו בדק-בית בבנין בית הספר וב-1858 אירגנו מחדש את הלימודים בו. אבל בשנת 1888 נאלצו לסגור אותו כתוצאה מצמצום מספרם של התלמידים. בשנת 1927 היה מספרם של יהודי הקהילה מצער ביותר. אז היה מספר חברי הקהילה יחד עם הסביבה הקרובה בסך הכל 200.

היהודים בסאנטו עסקו בעיקר במסחר. סביבה זו מגדלת ענבים רבים וכאן נמצא אחד המקורות של "יין טוקאי" המפורסם. כאן היה היקב הגדול ביותר במדינה. בעליו היה היהודי צימרמן. בדורות האחרונים היו מבין היהודים גם פקידי ממשלה ובעלי מקצועות חפשיים: כך היועץ-המשפטי ד"ר פולטי, הרופא ד"ר לינדר, ורופא השיניים ד"ר מושקוביץ. כאן היה מקור מחצבתה של משפחת בלאו יוצאת חלציו של הרב אליעזר הלוי רוקח זצ"ל, בעל "שמן רוקח". ממשפחה זו יצאו הרב יואל בלאו רב בניו יורק, וויליאם בלאו שופט בניו יורק ור' זליג בלאו חבר המועצה של הלשכה המרכזית לאורתודוקסיה ההונגרית.

לפי מפקד האוכלוסים לשנת 1900 היה מספר הנפשות הכללי

בסאנטו 4,500 ומוזה 800 יהודים.

לקהילת סאנטו היו שייכים מספר קהילות קטנות בסביבה.
מוסדות הקהילה היו: "חברה קדישא", "ביקור חולים", "חברה ש"ס",
אגודת נשים.

בתפקיד ראש הקהילה שימשו מאנ' הרט פריד, עמנואל רוזנברג,
פאטאר אנגל, יוליוס וייס, זולטאן בלאו, הרופא ד"ר מושקוביץ
ואחרים.

בתפקיד גבאי בית הכנסת שימשו במשך זמן רב: ש. פלדמן וי.
לאנדמן. יו"ר אגודת "ביקור חולים" היה במשך חוקפה ארוכה
יוסף פלדמן. עזרו על ידו משפחות צימרמן, רוזנברג, ובלאו,
וכן משפחות אדולף ווייס, מ. פריד, י. לאנדסמן, מיטלמן,
פלגמן, שוורץ, ד"ר לינדר ואחרים.

בשעורי התלמוד של "חברה ש"ס" שהתקיימו מדי ערב השתתפו
רבים מאד. נכסי דלא נידי של הקהילה היו: בנין בית הכנסת,
המקווה, בית המטבחים, בנין הישיבה, בנין לאפית מצות, דירות
פקידי הקהילה ובית העלמין. בשנת 1910 נבנה בנין בית הכנסת
הגדול, שהיה מבנה רפרזנטאטיבי. שם דרש בפעם האחרונה רבה של
הקהילה הרב י. מ. דויטש ביום האחרון של פסח בשנת תש"ד (1944)
ועורר את בני קהילתו המדוכאים לא ליפול ברוחם, לבטוח בעזרת
השם, וביקש שכל אחד יעזור איש לרעהו בימי הפורענויות. אז דיבר
בפעם הראשונה ובפעם האחרונה בלשון ההונגרית בבית הכנסת.

בבית הכנסת למדו בחורי ישיבה בשקדנות רבה. בבנין
לאפית מצות הכינו מצות לפי חוקי השולחן-ערוך לכל חברי הקהילה
וכן ליהודי הסביבה. בחדר לימוד חמיד מלמדים טובים, ביניהם
זיגלבוים מ-סערענץ, ברקוביץ, שטרנברג, ואחרים. השוחטים
היו יהודים יראי-שמים, ביניהם ר' משה פרידמן, ר' חיים ישראל,
יהודה מיטלמן תלמידו המובהק של הרב זילברשטיין מווייצן. היו
בקהילה גם שני חזנים: הולצר^{והרב} הדשיק. בין התורמים להוצאות
הקהילה התפרסמה במיוחד משפחת צימרמן.

בית העלמין של הקהילה קבורים רבניה הגדולים והמפורסמים
וביניהם הרב אליעזר הלוי רוקח, בעל "שמך רוקח". בחברה ש"ס
נתן את השיעור בתקופה האחרונה שלפני הגרוש ר' משה י. בלוס.

מנהגים:

סדר התפילה בקהילת סאנטו היה לפי מנהג אשכנז והיתה הקפדה גדולה שלא יוכנס בו שום חידוש. יום ז' אדר היה קבוע כיום "החברה קדישא". ביום זה התעסקו כל פעילי הקהילה והרב בראשם בעניין מוסד "החברה קדישא". בדרשה שנמשכה כשעתיים העריך הרב את חשיבות היום. החברים הוותיקים קבלו כאורחים את החברים החדשים, שנתקבלו ל-"חברה קדישא". בזמנים הקשים שבתקופת מלחמת העולם השנייה הוקמה מפקדה מיוחדת לתורנות לפעולות "החברה".

אי-אפשר להביא כאן את רשימת חברי הקהילה, שהיו כולם אנשים חשובים. אציין כאן אחדים מהם: משפחות קליין, רוזנבליט, א. ווייס, עשר משפחות בחצר הגדולה שע"י בית הספר. הגברת בלאסברגר, שהשכירה דירתה לבחורי ישיבה, הזגג הרשקוביץ, האופה פרנקפורטר, הסנדלר רוט, סוחר הטקסטיל פלדמן, בעל הקיוסק זילברמן ומשפחת פרידמן. ר' יונתן ברקוביץ סגר את בית המרזח שלו וקיבל על עצמו לשמש שוחט הגליל וכיתת רגלו מכפר לכפר, כדי לזכות יהודים בשחיטה כשרה. כאן גרו גם בנו ר' קלמן, בעל חנות המכולת פרידמן, שהיגר לכאן מ-טארצאל ובעל בית המסחר לבירה רוט. ר' אלתר היה הולך בעלות השחר ופנסו בידו לבית הכנסת. כאן ישבה גם משפחת פויירמן וכן ר' מרדכי שטרן, שהיה תלמיד חכם גדול ופעל בסוף המאה התשע-עשרה. בנו הרב יצחק אייזיק שטרן נתקבל לדיין בקהילת משקולץ ב-1913.

רבני קהילת סאנטו

רבני סאנטו העלו את כבוד הקהילה ונחנו לה חשיבות היסטורית מיוחדת.

הרב צבי הירש לעוו הלוי זצ"ל היה רבה המוכר הראשון של הקהילה. הוא נבחר לרב הקהילה בשנת 1765. בשנת 1772 אירגן מחדש את כל מוסדות הקהילה.

כאשר פרצה מחלוקת בקהילה, עזב אותה ועבר לגור לכפר הסמוך וילמאנ'. בשנת 1797 זמן קצר לפני פטירתו הוציא את ספרו "ארץ צבי" שמכיל פרשנות תלמודית ודרשותיו. הוא היה קשור בקשרים הדוקים עם הגאון מפריסטיק. אחרי שביקר אותו בפעם האחרונה עבר ביער ונחזה בו. מאז נעלם ולמרות חיפושים רבים

לא יכלו למצוא אותו.

הרב נפתלי לעוו הלוי זצ"ל היה אחיו של הרב הירש הלוי. הוא נתקבל לרב בשנת 1785. היה נואם ותלמיד-חכם גדול. ניהל את קהילתו עד שנת 1799.

הרב ירמיה בן רבי יצחק אייזיק זצ"ל היה בנו של הצדיק המפורסם מאושפיצין. מצד אמו היה נצר לגזע בעל"מגיני שלמה". בתחילה היה רב במאטרסדארף במשך זמן קצר. מכאן נתקבל לרב בקהילת סאנטו. הוא כתב פרושים לכמה ספרים חשובים. נפטר בשנת 1807.

הרב יואב בן הרב ירמיה ביליצר זצ"ל היה גם כן בתחילה רבה של קהילת מאטרסדארף ומכאן נתקבל בסאנטו בשנת 1807. הוא פירסם בימי חייו את הספרים "חן-טוב" ו-"זבד טוב". אחרי פטירתו נתפרסמו ספרים נוספים שנשארו בעזבונו. הוא נחשב לאחד הגאונים של דורו. אחד מחתניו היה הרב יצחק אייזיק, רבה של סיקסו. חתנו השני היה הרב שמשון נפתלי רבה של קהילת ברטאוויפאלו.

הרב יצחק פרנקל זצ"ל היה נכדו של בעל "צמח צדיק" הרב מנחם מנדל מוויזניץ. היה מתמיד גדול ותלמיד חכם מפורסם. הוא עסק בתורה יומם ולילה. אחרי נשואיו עם בתו של הרב יואב ביליצר ישב על התורה והעבודה בבית חותנו בסאנטו. אחרי פטירתו של הרב יואב ביליצר זצ"ל נבחר לרבה של הקהילה. שמו מופיע פעמים רבות בשאלות ותשובות החתם סופר במשא ומתן של הלכה. הוא הוציא לאור את ספריו של חותנו "חן-טוב" ו-"אמרי יואב". בספר "אמרי יואב" פירסם גם את הספרו על חותנו. הוא נפטר בשנת 1829.

הרב אליעזר בן הרב אריה ליב הלוי זצ"ל בעל "שמן דוקח" נחשב לאחד הגאונים הגדולים ביותר ולגדול הדור ביהדות הונגריה בימיו. היה נכדו של האדמו"ר רבי מנחם מזלאסק ונינו של הרב יצחק חריף. נולד בווידולאב בשנת 1758 ונקרא בפי כל על שם ספרו המפורסם ביותר בעל "שמן דוקח". עוד בילדותו עשה רושם גדול על כל מכריו בשכלו החריף ובשקידתו הגדולה. נשא אשה בגיל 13 וכבר אז היה לו "התר הוראה". בגיל 17 נבחר לרבה של קהילת לאסק. בגיל 20 נתקבל לרב בפילס, כאן ייסד ישיבה גדולה ונהרו אליו תלמידים ממרחקים גדולים. בגיל 28, הוציא לאור את הכרך הראשון של ספרו "שמן דוקח" בשנת 1792 פירסם את ספרו "ספן דחיו" ואחרי 8 שנים נוספות את ספרו "זר זהב סביב".

בחקופת מלחמות נאפוליאון איבד את כל רכשו, נוסף לכך תקפו עליו צרות רבות וכתוצאה מכך עבר לטריטש, שם הקים מחדש את ישיבתו.

בשנת 1812 פרצה דליקה גדולה בטריטש ורוב הבתים של היהודים נשרפו. אז עבר לקהילת רונסברג שבצ'כיה, שיהודיה השתדלו להנעים שם את חייו. אבל מכיון שרוב יהודי קהילה זו לא עסקו בתורה החליט לחזור לטריטש. שם הקים מחדש את ישיבתו והוציא את הכרך השני של ספרו "שמן רוקח".

בשנת 1921 נתקבל לרב בקהילת ליפטוטסנטמיקלוש שבסלובאקיה שהיו בה תלמידי חכמים רבים. הוא הוקף שם הערצה ואהבה רבה, אבל אחרי שהתחילו לנשוב רוחות הרפורמה בקהילה, והשאיפה לתרבות גרמנית אחזה גם בבעלי בתים חשובים, החליט לעזוב את המקום וקיבל את הצעת קהילת סאנטו לשמש שם כרב הקהילה. רבים מבני קהילתו הקודמת ליוו אותו בכאב לב עד סאנטו. לפרות שהיה אז כבר זקן ושבע ימים, בגיל 72, ניהל במרץ נעורים את קהילתו החדשה עד יום כ"ז שבט תקצ"ז (1837) יום פטירתו.

ספריו:

ט) "שו"ת שמן רוקח" ג' חלקים, ב) חידושי שמן רוקח על מסכות פסחים וביצה" ג) סמא דח"י ד) "יבין שמועה" ה) "שערי דעה" ו) "שערי חכמה" ז) תורת חסד ח) מעשה רוקח, ט) "מנחת ערב" י) "זכרון אהרן" י"א) "זר זהב סביב" ועוד.

בנו הרב אהרן רוקח היה גם כן בעל שכל חריף ואביו אמר עליו כי הוא בור סיד שאינו מאבד טפה". הוא נפטר בגיל צעיר בהיותו בן 18. לזכרו כתב אביו את ספרו "זכרון אהרן" על ענייני חזקה.

מבין תלמידיו נתפרסמו: הרב שלמה צבי שטראסר, הרב יחזקאל פ. פישמן, הרב יואל אונגר ואחרים. חתניו היו: הרב אהרן פריד, הרב ישעיהו בינאט, הרב שלמה שמואל הכהן רבה של ראסנוביץ.

הרב בנימין וולף רוקח זצ"ל

אחרי פטירת אביו הושב על כסא רבנותו בסאנטו. הוא היה חתנו של הרב יצחק רבה של אושפיצין. הוא נולד בשנת 1775

בוודריסלאב. בחחילה שימש כרבה של קהילת חותנו ורק אח"כ בא לסאנטו. חונך על ברכי התורה והיראה ע"י אביו הגדול. ספרו "שערי תורה" המכיל חידושים ופולמוסים, שיצא בשנת 1827, מעיד על גדולתו בתורה. בסוף הספר נדפסו גם כמה מדרשותיו. מסאנטו עבר ל-וורבו, שם הוציא חלקים נוספים של ספרו. בנו הרב ירמיה לעוו היה רבה של איהל (Sátoraljaujhely). חתניו היו: הרב יצחק נתן ליפשיץ ז"ל, רבה של סאנטו, הרב א.י. שמואל הלוי ז"ל רבה של טרנצ'ן והרב ברוך ליכטנשטיין רבה של קסטלענ'.

הרב יצחק נתן ליפשיץ זצ"ל היה תלמיד חכם גדול ונואם מפורסם. בחחילה היה רב במאד ומשם נתקבל לסאנטו. שמו מופיע בכמה ספרי הלכה של גדולי הדור, בשו"ת חתם סופר ב-"בית הילל" ועוד. בשנת 1869, בשעה שהמחדשים התכוננו לפתוח את בית המדרש לרבנים בבודאפשט, היה הוא בין אלה שמחו על כך בין שאר הרבנים בפני הקיסר פרנץ יוסף הראשון.

בנעוריו למד תורה אצל הרב אליעזר רבה של פיאטרקוב. אשתו הראשונה היתה בתו של בעל "מעין הברכות" והיא נפטרה בצעירותה. בזיווג שני נשא לאשה את בתו של הרב בנימין וולף רוקח בעל "שערי תורה". הוא נפטר בסאנטו בשנת 1811. בנו הרב אריה ליפשיץ היה אחריה רבה של קהילת סאנטו ובנו השני צבי אהרן ליפשיץ היה רבה של וואסארהלי.

הרב אריה לייב ליפשיץ זצ"ל נתקבל לרבה של קהילת סאנטו בשנת 1871. במשך 25 שנה מילא תפקיד זה לשביעת רצון כל תושבי הקהילה והיה מוקף על ידו בכבוד גדול. בשנת 1896 נבחר כיו"ר ועדת הארגון של הקהילות האורתודוקסיות בהונגריה והיו לו בשטח זה זכויות רבות. הוא כתב גם מאמרים רבים בעברית בנושאי הדת ונושאי האוטונומיה של הקהילות האורתודוקסיות. ערך גם שבועון יהודי-אורתודוקסי. נפטר בשנת 1904 ונקבר בסאנטו. השאיר אחריו כתבי-יד רבים.

הרב שרגא פייבל איש-הורוביץ זצ"ל. בשנים 1830 - 1840 שימש כדיין בסאנטו ומילא גם מקומו של רב בקהילה. משם נתקבל לרבה של פאקש ומכאן עבר בשנת 1846 לקהילת פאפא. שם נפטר בתנאים טראגיים מאד. הנהלת קהילתו הכריחה אותו לנאום בהונגריה בבית הכנסת ביום חג לאומי של המדינה. הוא התחיל את נאומו ואחרי המשפטים הראשונים נחנקו המלים בגרונו, התעלף ופח במקום. רבה של קהילת פאקש הרב זיסמן סופר הספידו

בספרו "מלא קטורת".

הרב פאלק הלוי יונגרייז זצ"ל היה בנו של הרב שרגא פייביש יונגרייז, רבה של צ'צ'ה. בשנת 1898 נתקבל לרבה של סומבטהלי ואח"כ של נאג'שאלו ולבסוף של קהילת סאנטו. הוא פעל בסאנטו במשך עשרות שנים ודאג לכל מוסדות הצבור. בחקופתו ירד מספר היהודים בקהילה. שמו מופיע בכמה ספרי הלכה: "נטע שורק" "יד יצחק" "לבושי מרדכי" ועוד. בנו הרב אשר אנשל היה רבה של מזקובשד נפטר ביום י"ט כסלו תרפ"ז.

הרב יעקב משה בן ר' ישראל דויטש זצ"ל היה הרב האחרון של קהילת סאנטו. נולד ב-מאג'רבאנצ' (היה אחיו של הרב אברהם דויטש שפעל הרבה למען חינוך הנוער הדתי בהונגריה ואח"כ כמפתח רשת "החנוך העצמאי" במדינת ישראל ומפקחה הראשי). היה גם חבר כנסת.

למד תחילה בישיבת צעהלעם, אח"כ בחוסט ולבסוף בישיבת הרב שמחה בונם סופר והרב עקיבא סופר בפרשבורג, והתבלט בשקדנותו הגדולה. עוד היותו בישיבה הכירו את גדולתו ואת יכולתו לחדור לעומקו של ים התלמוד. הוא נשא לאשה את בתו של הרב שמעון הכהן שיטטין רבה של שארושפאטאק, מי שהיה נכדו של ה-מהרש"ק ותלמידו של בעל "פני שלמה" ונשא לאשה בזיווג שני את בתו של הרב יונתן ב. אסטרייכר רבה של קהילת צ'נגר. הוא נתקבל לרב ב-מאד, אח"כ ב-טוקאי ולבסוף ב- שארושפאטאק.

הוא למד תורה בבית חותנו אחרי נשואיו. מכאן הוזמן בשנת 1913 ל-נעמעשטאלוק, אח"כ לפאסטו ובשנת 1927 לרבה של קהילת סאנטו. כאן אירגן את מוסדות הקהילה מחדש, מייסד ישיבה ודואג לביסוסה החומרי. כ-50 תלמידים נהרו לישיבתו הוא דאג להם כמו לבניו ממש. עסק במסירות נפש בחינוך דור חדש של תלמידי חכמים. שיטת לימודו בישיבה היתה כדוגמת השיטה שהיתה נהוגה בפרשבורג. כל שבוע למדו שלושה דפים גמרא עם רש"י, חוספות, מהרש"א ומהר"ם. זה נקרא "השיעור הצדדי" (נעבען שיעור בלע"ז). הרב נתן שיעוריו שלוש פעמים בשבוע בערב. בשיעור היה כל תלמיד מחוייב להשתתף ולהתכונן לקראתו.

בשעת השיעור רשמו הבחורים את החידושים, השאלות שנשאלו והתשובות שנתקבלו עליהן. בכל יום שישי התקיימה בחינה על החומר שנלמד במשך השבוע. נוסף לכך למדו בכל חודש "סוגיא" עם כל

המפרשים הראשונים והאחרונים. כן למדו "אורח חיים" או "יורה דעה". הוא דרש מתלמידיו ללמוד את פרשת השבוע ובחן את ידיעותיהם בעניין זה בשבת לפני הסעודה השלישית. בשעוריו בלטו גאונותו ובקיאותו בכל מקורות התורה שבכתב ושבועל-פה.

לנאומיו היתה השפעה גדולה על תלמידיו ועל אנשי קהילתו. נאומים אלה היו בנויים להפליא. בכל ליל שישי בסעודה הוטל על שני בחורי ישיבה לדרוש על פרשת השבוע ועל ענינים אקטואליים. בשבת לפני הצהריים דרשו בחורי הישיבה בהלכה ובפילפול תלמודי הרב בעצמו הדריך אותם בהתכוננם לכך ומסר להם את המקורות לדרשותיהם. המטרה שהציב לפני בחורי הישיבה היתה, שיקדישו מזמנם ללימוד תורה גם אחרי נשואיהם ואחרי שיוטל על צוארם עול הפרנסה.

רבים פנו אליו בשאלות הלכה. ידועה ההלכה שקבע בעניין הוצאת גופות חיילים יהודים מקברים משותפים. היתה לו השפעה גדולה על התנהגותם הדתית של בני קהילתו. רבות מן הנשים כיסו שערות ראשן בהשפעתו. היה אדם נבון ורבים פנו אליו ושאלו בעצתו. כשהתקרבו ימי המצוקה ליהדות הונגריה, הכיר מיד שיש לפעול בזריזות והכין את תלמידיו לקראת עלייה לארץ-ישראל, כדי לחיות שם ברוח תורת ישראל. לכן ארגן אפשרות של הכשרה חקלאית לבחורי הישיבה אצל בעלי אחוזות יהודים בסביבה בשעות שלאחר הצהריים, כדי שיוכלו לעסוק בחקלאות בארץ-ישראל. הוא הלך בעניין זה בדרכו של הרב עקיבא יוסף שלזינגר. להוותנו לא נתגשמו שאיפותיו בשטח זה. רובם של תלמידיו נרצחו באושוויץ ובמחנות עבודה. גם הוא לא זכה להגיע בחייו לארץ-ישראל. הוא הובא יחד עם כל יהודי קהילתו אל בית החרושת ללבנים בקאשוי. משם הציל אותו אחיו הרב אברהם דויטש, שהביא אותו ואת רעייתו לבודאפשט. משם הגיע אח"כ לשווייץ, שם התאבל קשה על רצח רוב תלמידיו ובני עדתו. ביום י"ב אב תש"ה עלתה נשמתו הטהורה למרומים בעיר ציריך שבשווייץ. רעייתו הרבנית נפטרה ביום ז' חשוון תש"ל.

שנה לאחר פטירתו העלו קרוביו את עצמותיו וקברוהו באדמה הקדושה שבבית העלמין בירושלים. בני קהילתו ומעריציו עולים מדי שנה אל קברו.

עוד לפני כניסת הגרמנים להונגריה נרדפו רבות היהודים

מקהילת סאנטו. פעמים רבות שיברו את חלונות בית הכנסת. אחרי חג הפסח של שנת תחש"ד (1944), כשרוב הגברים היו מגויסים "לפלוגות עבודה" הוכרז על גירוש היהודים מן העיירה. ז'אנדארמים אספו את כל המשפחות היהודיות אל חצר בית הכנסת, ואל בנין בית הספר היהודי. שם בילו את כל הלילה. למחרת הוכנסו 800 נפש לקרונות רכבת והובלו לקאשוי, מהם חזרו כ-100 נפש אחרי המלחמה, שבורים ורצוצים בגוף ובנפש. במשטר החדש בהונגריה, שהתארגן אחרי כניסת צבאות הרוסים, נתמנה היהודי אמריך רוזנברג לקצין המחוז. כן הוקמה מסעדה כשרה, שחילקה אוכל לניצולי השואה, שהתנהלה ע"י דאני פרידמן. בראש פעולות הג'וינט הועמדו הניצולים בארדוש וגליק. אבל אחרי עבור זמן קצר הגיעו רוב היהודים ניצולי השואה למסקנה, שאינם מסוגלים לחיות הלאה בין הגויים ששיתפו פעולה בהשמדת יקיריהם וחלק גדול מהם עלה לארץ-ישראל.

- - - - -

ט ו ר נ א

בשנת 1700 היתה כאן עיר שהיה בה מבצר היסטורי עתיק. במשך הזמן הפכה עיר זו גם למבצרה של היהדות האורתודוקסית. רבים כינו אותה בשם "ירושלים הקטנה".

את רוחה הקדושה של היהדות הקרינה לתוכה משפחת הצדיק הרב מנחם מנדל טאננבוים זצ"ל, שנקרא "הצדיק מטורנא". הוא חי חיי קדושה וטהרה ושמו התפרסם בכל העולם היהודי.

בית הכנסת בטורנא, נבנה בשנת 1800 ובשנת 1920 עשו בו בדק-בית והפכו אותו לבית הכנסת היפה ביותר שבאזור, בייחוד בעזרתו של מר קאופמן. הקהילה החזיקה גם מקווה טהרה והעמידה ערוב תחומין. בראש הקהילה עמדו במשך שנים מרובות: ה"ה וייסברגר, דוד רוט ור' יוסף וייס שהיה ראש קהילות הגליל. גבאי ה-"חברה קדישא" היה ר' ברוך וידר, שעסק גם בהנהלת התלמוד - תורה. ר' דוד גוטמן טיפל בעניין משכורת המלמדים ורכישת מלמדים מתאימים לתפקידם.

בית העלמין המגודר השתרע על גבעה שמחוץ לעיר, שם היה גם בית-הטהרה. ביום ז' אדר צדכו כנהוג בשאר קהילות ישראל את יום ה-"חברה קדישא" אז נקבעו גם אלה שעסקו בטהרת המתים בהתנדבות. (מאלאצ'יק).

במסגרת הקהילה פעלה גם אגודת "תפארת בחורים", שחבריה היו בעקר תלמידי הישיבות. הם קיימו "מנין תפלה" מיוחד ולמדו תורה בצוותא מדי ערב. נותני השיעור התחלפו מדי פעם בפעם. פעיליה היו: האחים פרידמן, האחים וייסברגר, האחים פארבר; אליעזר, חיים, יואל ואברהם, וכן אברהם בלאך, האחים הולנדר, האחים שוורץ, האחים גלאנץ ועוד.

במשך תקופה היו רגילים להתאסף בבנין מאפית שוורץ, שם קרא בפני החברים ר' אברהם פארבר את החוזרים של מרכז חב"ד לחיזוק האמונה. בעל הקורא שהצטיין בקריאת התורה היה יואל הולנדר, שנפל בשבי הרוסים בהיותו בפלוגת עבודה בחזית. בכל פורים ארגנה "תפארת בחורים" הצגה שהכנסותיה היו מוקדשות לצדקה, עפי"ר הציגו את מחזה "יוסף הצדיק" ובהצלחה.

בטורנא התקיימה גם אגודת נשים, שעסקה במפעלי צדקה וחסד. המלמדים שב-"חדר" היו: לבוביץ, המלמד דרדקי, בנו של ר' יצחק גדליה, ר' שמואל שוורץ שהתפרסם אח"כ כמלמד דגול בתלמוד תורה שבעיר קאשוי, לווינגר, בראייר מפרשבורג, שאלאמון ממייהאלובצה (Nagyimihály) ואחרים.

בראש ה-חברה ש"ס" וכנותן שיעורים בה פעל במשך שנים מרובות ר' דוד גוטמן, שהיה תלמיד-חכם גדול ופירסם גם מאמרים בשטח החינוך והדת בעתונה של האורתוכסיה ההונגארית. הוא מסר נפשו ממש על כל עניין יהודי. בשיעורי ה-"חברה ש"ס" השתתפו יהודים רבים ואף התפלפלו בענייני השיעור. בין נותני השיעור ב-"חברה ש"ס" היה גם הרב יעקב פארבר, שהיה תלמידו המובהק של הרב משה סופר רבה של טיסאפודע. הוא היה תלמיד חכם מובהק וכתב בעצם ידו ספר תורה ומסר אותו לקהל. הוציא כמוכן את חידושי רבו על התורה בשם "מהר"ם סופר". הספר נדפס בטורנא בדפוסו של ר' יהושע יהודה גלנץ, שבו נדפסו ספרים עבריים רבים. ר' יעקב פארבר נתקבל אחרי שנים בתור דיין בבית הדין של קהילת פרשבורג.

השוחט של הקהילה היה ר' אייזיק אהרנפלד, שהיה יהודי ירא-שמים ובעל-תפלה מצויין, בעל קול ערב, שהיה שליח צבור בייחוד בימי החגים. נוסף לו שימש כשליח צבור גם ר' אריה י. ביטרמן, שהיה היהודי היחידי בקהילה שחבש "שטר"מל" לראשו בשבתות ובימי החגים. - "שמש" הקהילה שנשא בעול ענייני מוסדות קהל עדת "ישורון" היה מר גלאנץ. הוא התמסר לתפקידו מעלות השחר

עד מאוחר בלילה מדי יום ביומו. דאג לעורר את בני העדה לקום ל-"סליחות", בפורים התהלך במשך רוב היום ובידו קופסה ומשור, שבו השתמשו לנסירת הקרשים לארונות המתים, ואסף כסף לצדקה.

התרגשות רבה גרמה בקהילה טכס ההכתרה ל-"מורנו" לתלמידי חכמים צעירים שנשאו אשה. למחרת החתונה היה הצדיק מנחם מנדל טאננבוים זצ"ל עוסף בעצם ידיו את הטלית על ראשו של הראוי לכך. מעשה זה היווה בעצם את טכס ההכתרה ל-"מורנו".

בעלי הבתים בקהילה היו רובם ככולם יהודים יראי-שמים, שסידרו את כל חייהם לפי הוראות ה-"שולחן ערוך". בניהם נשלחו ללמוד בישיבות: הונסדארף, חוסט, טירנאווא, טיסה-פירד, נייטרה, גאלאנטה, פרשבורג ועוד. בין בעלי הבתים שהצטיינו בפעילותם לטובת מוסדות הקהילה יש לציין במיוחד את: האחים ר' אליעזר, ר' חיים, ר' יואל ור' אברהם, פארבר, ר' יצחק גדלי' שוורץ ובנו ר' שמואל, ר' נתן ליכטנשטיין תלמידו של המהר"ם סופר, ר' יוסף ור' דוד גוטמן, ר' צבי קראמר (שחי בארץ ישראל ויזכה לשנים רבות), ר' מרדכי קראמר, ר' שמואל דוב אונגאר, ר' י. ליכטמן, ר' דוד לבוביץ, ר' מרדכי רוט, ר' נ. נוימן, ר' שמואל פיישר ומשפחות פרידמן, גליק, דרסלר ושוורץ, משפחת וואבר שנרצחה בצורה טראגית, משפחת פריד בעלי המסעדה, ומשפחת דויטש בעלי מחסן העצים. משפחת בלאק היתה משפחה ענפה והתפזרה בכל חלקי העולם: אליעזר בלאק היגר ל-לוס אנג'לס, חתנו קהן הוא עסקן יהודי בארה"ב, ר' אברהם חי עם משפחתו בבני-ברק. ה' גלאנץ היה עסקן חשוב בקהילתו, כעת הוא חי בתל-אביב. משפחת גוטמן שרדו ארבעה, שלושה מהם חיים בחיפה ואחד במושב קוממיות. כולם ממשיכים חייהם ברוח התורה והיראה, כפי שנהגו בחוץ-לארץ.

כל חברי הקהילה עבדו והתפרנסו ביושר עד שיד המרצחים אחזה בהם. כולם נאספו אחרי חג הפסח שנת תש"ד והובלו יחד עם רבם הצדיק ר' מנחם מנדל טאננבוים ובנו הרב שמואל זצ"ל לקאשוי ומשם אל גיא ההריגה...

רבני קהילת טורנא

הרב שרגא פייביש גרוסמן זצ"ל היה בעל ידיעות תלמודיות נרחבות. רבנים פנו אליו בשאלות הלכה. בקיאותו היתה מפורסמת. היה גם פעיל בהנהגת עניני הקהילה וביקר לעתים קרובות

גם את הקהילות הקטנות שבגליל רבנותו. הוא נתקבל לרב בטורנא בשנת 1857 וישב שם על כסא הרבנות עד פטירתו בשנת 1886. בנו הרב בצלאל גרוסמן היה רבה של קהילת היוצ'אבא ושמו מופיע בכמה ספרי הלכה, ביניהם בספר "נטע שורק".

הרב מאיר טאננבוים זצ"ל. אחרי פטירת הרב גרוסמן, עלה על כסא הרבנות הרב מאיר טאננבוים זצ"ל בשנת 1887. הוא שימש לפני כן ברבנותו ב-פילק. הלך בדרכי קודמו ובדרכי אבותיו. הוא נבחר למרות גילו הצעיר פה-אחד לרבה של הקהילה. היה מפורסם כתלמיד-חכם, האידאל שלו היה סבו הרב זאב וואלף טאננבוים שהיה ידוע כגאון מ-וערפעלעט.

הרב מאיר טאננבוים זצ"ל הוציא בטורנא את פירושו הנפלא של סבו על מגילת אסתר בשם "אילת השחר" והוסיף לכך חידושי תורה משלו בשם "לוית חן". בשנת 1900 נתקבל לרב בקהילת פוטנוק.

הרב אברהם קלונימוס פרידמן זצ"ל היה יליד מחוז נ'יר. היה תלמידי של הרב שמעלקה רבה של נאג'ס ולוש, מחבר ספר "צורר החיים". הוא ישב על כס הרבנות בטורנא במשך תשע שנים. אחרי נתקבל לרב אחיו של הרב מאיר טאננבוים, הרב מנחם מנדל טאננבוים.

הרב מנחם מנדל טאננבוים זצ"ל היה חתנו של הרב שרגא צבי רבה של קהילת ווערפאלעט, מחבר הספר "נטע שורק". הוא הגן על רוח קהילתו, והיה מפורסם כצדיק בן צדיק, בנם של קדושים וכסבא קדישא צדיק יסוד עולם, ולא ויתר כהוא זה על חוקי תורת ישראל. בכל מקרה שפנו אליו בשאלה של הלכה הראה את פסק ההלכה המודפסת במקורות. היה בו הכשרון להכיר את אופיו של כל אדם, אחרי שהסתכל בפניו. דרכי חיים היו קדושים וטהורים כשל מלאכים. היה זהיר מאד בעניין צער בעלי חיים. מים לא שטה אלא אחרי שסינן אותם דרך חתיכת בד, שלא יעבור דרכו חס ושלום בעל-חי זעיר. מאז שנות השלושים למאה האזרחית הפסיק לאכול בשר בהמה או עוף והסתפק באכילת דגים בלבד. לא אכל על שולחנו של שום אדם. כשיצא מביתו לקח אתו אוכל שהכינו בשבילו. הרב ח. אליעזר שפירא, הצדיק ממונקץ' ביקר אותו פעמים רבות, כדי להביע עי"כ את הערצתו כלפיו. יהודים רבים פנו אליו לשאול בעצתו, ולבקש את ברכתו. כשהיה מבקר אצל חתנו הרב שמעון נויפלד במישקולץ, היו באים יהודי כל הסביבה להקדים לו שלום ולחסות בצלו. בסדר ליל פסח אכל בסך הכל כזית מצה, שאפה בעצמו. אהב מאד את צעירי קהילתו שלמדו בישיבות קרובות ורחוקות. לפני נסיעתם למקום תורה

נחץ להם מתנת כסף (לעצגלד בלע"ז) וברכום.

בני קהילתו השתדלו להגשים את כל רעיונותיו. מעיניו קרנו אהבת ישראל ויראת שמים נפלאה. קרבתו נסחה מנוחה נפשית ובטחון במבקרו, והיו משוכנעים כי כל תפילותיו מגיעות עד כסא הכבוד. כשהגיע לגיל שמונים, ביקש מבני קהילתו לשחררו מעול הרבנות, כדי שיוכל להקדיש את כל זמנו לעבודת הבורא. לפי בקשתו נבחר אז לרב בנו הרב שמואל.

הרב שמואל טאננבוים זצ"ל הלך בדרכי אביו והנהיג את הקהילה בדרכי אבותיו הקדושים ובדרכי הרבנים ששימשו לפניו. הוא למד ולימד, שם עין פקוחה על כל בני הקהילה והשתדל שכולם ימשיכו חיהם ברוח תורתנו הקדושה, עד שהגיע היום בו אמר יחד עם אביו הישיש ועם בני קהילתו את תפילתו האחרונה: "שמע ישראל"...

- - - - -

פ ו ר ו

קהילת פורו היתה בין הקהילות הוותיקות במחוז אבאוי-טורנא היא נוסדה בשנת 1700 בערך ע"י פליטים יהודים שהגיעו לכאן מצ'כיה ומאוסטריה. יהודי קהילות הסביבה:

השתדלו לעזור לפליטים בביסוס פרנסתם ובארגון חיי עדתם.

במשך שנים מרובות הסתפקו רק בחדר תפילה ובשנת 1800 הקימו בית כנסת, בית עלמין סדרו עוד בדורות הראשונים להתישבותם במקום ואז הוקמה גם החברה קדישא. כן הקימו אח"כ "תלמוד-תורה". בתחילה היתה עדה זו המסונפת לקהילת סעפשי ואח"כ לקהילת סאנטו. בשנת 1810 כאשר מספר חברי העדה עלה יותר התארגנו כקהילה אוטונומית. מאז בחרו לעצמם רבנים, ביניהם כאלה ששמו יצא לתהילה בכל רחבי הונגריה ושהנהיגו את הקהילה במסירות נפש, הם למדו ולימדו את קהל עדתם ובני משפחותיהם ולעתים אף את ילדיהם. בשנת 1900 סללה ממשלת הונגריה מסילת ברזל במחוז אבא-אוי, Abauj אבל מכיוון שהמסילה עקפה את פורו והתנהלה בכיוונה של אנץ', צומצמה אפשרות הפרנסה במקום ומשפחות יהודיות

רבות עזבו את הקהילה. בכל זאת קיימו היהודים המעטים שנשארו במקום את מוסדות הקהילה ואת הרב. יירשם דבר זה לתפארתם לדור אחרון.

רבני קהילת פורו.

הרב חיים מרדכי אדלר זצ"ל היה בעל ידיעות תלמודיות רבות וחתנו של הרב עמרם ביליצר רבה של קהילה סערענצ'. בתחילה שימש ברבנות ב-מעג'אסו. בשנת 1889 נתקבל לרב ב-פורו. הוא ישב על התורה ועל העבודה בשקדנות רבה והקדיש הרבה מזמנו גם לסידור ענייני הקהילה ודאג לענייניהם האישיים של בעלי-הבתים.

היה מפורסם בענוותו. דלתות ביתו היו פתוחות לרווחה בפני כל מבקר, השואל בענייני הלכה. מלבד המיסות השולחן והכסאות, היתה דירתו מלאה אך ורק ספרים. הוא הוזמן לשמש כרב בקהילות יותר גדולות, שהבטיחו תנאים כלכליים יותר טובים, אבל הוא סירב באמרו, כי בקהילה קטנה הוא יכול להתמסר יותר ללימוד התורה, שהוא כל מעיינו. הוא היה אחד הצדיקים שאמרו עליו אחרי פטירתו, שלא פסקה תורה מפיו אף לרגע, כי כל חיו הוקדשו ללימוד התורה, הוא נפטר ביום כ"ה סיון תרע"ז.

הרב יצחק אייזיק אדלר זצ"ל היה בנו של הרב חיים מרדכי אדלר והלך בעקבות אביו. מספר חברי הקהילה הצטמצם עוד יותר בתקופתו, אבל הוא התנחם באמרו: אנחנו מועטים, לכן יש לנו יותר זמן ללימוד התורה. הוא נקרא בשם יצחק אייזיק אחרי סבו הרב מ-נאג'ידה, שהיה מפורסם כצדיק גדול והיה מגזע הרב ישעי' הלוי הורוביץ זצ"ל, שנקרא בפני כל על יסוד ספרו המפורסם "שני לוחות הברית", ה"של"ה הקדוש". חתניו היו: הרב יצחק אייזיק כהנא, שישב אה"כ על כסאו, ר' משה פריד, שהיה שוחט ובודק בקהילת פורו והיה מפורסם בידאת שמים שלו.

הרב יצחק אייזיק כהנא זצ"ל היה בנו של הרב יוסף אלימלך כהנא, שהיה בתחילה רבה של הרנאד-ז'דאני ואח"כ רבה של קהילת אונגוואר והיה מפורסם כגאון תלמודי. כאביו היה גם הוא תלמיד-חכם גדול ובעקר הצטיין בשטח פסקי הלכה. הוא נמצא בחליפת מכתבים בענייני הלכה עם כל גדולי דורו בהונגריה וביניהם גם עם אביו. רבים פנו אליו בשאלות מסובכות, ובתשובותיו הוכיח בקיאות וחריפות רבה. ענוותו השקדנותו בלימוד התורה היו מן המפורסמות. הוא הסתגר בתוך ארבע כתלי חדרו והקדיש את כל חיו ללימוד התורה

בוותרו על כל הנאות הגשמיות של החיים. בתקופת השואה גורש יחד עם כל משפחתו.

בעלי הבתים שבקהילה.

בקהילה זו יש לציין במיוחד את המשפחות הבאות: משפחת שעמז, משפחת הרשקוביץ, משפחתו של לודוויג (לאיוש) וייס, שממנה חזרו אחרי השואה שלושה: ארפאד, אלה (רעיית ארנסט-ופאלי רייניץ) וחיים בארץ ישראל. וכן משפחות ברגר, פולאק (שגורש לאושוויץ עם שלושה ילדיו ואף אחד מהם לא חזר) טרויהאפט (ממשפחה זו לא חזרו מרת טרויהאפט, ארמין, מרשה ואירנה) ומשפחת גרינשטיין. כן משפחת פריד שחזרו אחרי השואה שני בנים חיים מרדכי ופנחס, וחיים בארץ ישראל.

א נ ז

אחרי שנסללה מסילת הברזל באזור עם תחנת רכבת ב-אנץ', התחילה קהילה זו להתפתח ולהתרחב בתחילה גרו בה בסך הכל מספר מצומצם של משפחות. אחרי שנסללה המסילה בשנת 1900 בערך, גרו בה כבר 40 משפחות. בשנת 1910 הגיע מספרן ל-60, ולפני מלחמת העולם השנייה ל-100. היהודים פיתחו את מקורות הפרנסה שבעיירה, הם הנהיגו את ימי השוק בכל יום ראשון ובכל יום חמישי בשבוע וכן יריד ארצי פעם בחדשיים.

בין מייסדי הקהילה היו: ר' מאיר וייס, שהיה יהודי חשוב, אמיל קראוס, שהיה חתנו של בעל האחוזה הצ'ק צ.י. רייכמן מסיקסו. יש לציין במיוחד את הרב מרדכי רובין, שהיה בעל יראת שמים גדול ובלי מסירות הנפש שלו אי-אפשר לתאר כלל את קיומה של קהילת אנץ'. היה עסקן ובעל צדקה גדול ושמו יצא לתהילה בכל האזור. דויטש מזכיר המועצה המקומית, כאף שכובד במשך עשרות שנים בתפקיד של הקורא היה בעת תקיעת השופר בימים הנוראים ואחיו יושקה. דוב גולדברגר ניהל את טחנת הקיטור במשך שנים רבות ביושר וביעילות, בעל המאפייה פרידמן ואחרים.

בקהילה התקיימה גם "חברה קדישא" והיה לה בית עלמין במקום. בשנת 1926 הקימו בית כנסת גדול ברחוב הראשי של העיירה. לפני זה היה להם רק חדר תפילה. בביתו של הרב הותקן ג"כ חדר תפילה בו התפללו בנוסח ספרד. בבית הכנסת הגדול התפללו בנוסח

אשכנז. הקהילה החזיקה גם מקווה טהרה, בית מטבחים מחוץ לעיירה, דירה לשוחט ולשמש. בחצר בית הכנסת היה "חדר" שבו למדו התינוקות ואטליז.

מנהיגה הרוחני של הקהילה הש"ץ מ"ץ (שליח צבור ומורה צדק) היה ר' ישראל בראון זצ"ל. מוצאו היה מ-ואראנו ממשפחה מכובדת. היה לו לב יהודי חם והתמסר בכל מאודו לכל פעולות הדת שבקהילה. השוחט היה ר' אליעזר הואר ז"ל שבא ל-אנץ' מ-קערעסטור. המלמדים: ר' מנחם מנדל ויינברגר ז"ל תלמיד חכם גדול, פדגוג מצוין, בידרמן שמוצאו היה מסאנטו. הקהילה קיימה גם בית ספר עממי, המורה בו היה מר קייזר.

כראש הקהילה שימש במשך שנים מרובות אמיל קראוס, שהתמסר בכל חום לבו לתפקידו. אחרי שקראוס התפטר, נבחרו אחריו לתפקיד זה אלפרד צייזלר. אפרים קליין שהיה מקודם גזבר הקהילה. יו"ר החברה קדישא וגבאי בית הכנסת היה י. זאוברמן ז"ל בשיעורים של ה-חברה ש"ס" השתתפו רבים בראשה עמד וינברגר שהיה אף נותן השיעור בכל בוקר וערב. התקיימה גם קופת "גמילות חסד" שעזרה לכל מי שנמצא במצוקה כספית וכן אגודת "תפארת בחורים" שהיתה מסונפת למרכז הארצי בבודאפשט. הם למדו יחד, בשבת קיימו "מנין" מיוחד לתפילה וחיזקו את האמונה בנוער הדתי. בראש "תפארת בחורים" עמדו המלמד בידרמן ויוסף גולדברגר. כן היו פעילים בה האחים היימן, אליהו זאוברמן, בנו של המלמד ויינברגר, ב. שניצלר, לאצוי וייס, האחים גולדברגר ואחרים. האגודה עסקה גם בפעולות צדקה ובפורים הציגו מחזה שהכנסתו היתה מוקדשת לכך.

ב-אנץ' התקיימה גם אגודת נשים יהודיות שעסקה בפעולות צדקה. פעילותיה היו: מרת לוי, מרת פריד, רעיית פרנץ קליין, מרת ויינברגר, נשי האחים צייזלר ואחרות. נשי אנץ' הרחמניות דאגו לכך שבחורי הישיבה יאכלו "ימים" על שולחן בעלי-הבתים של העיירה וכן לצרכים אחרים של בחורי הישיבה.

הרב יחזקאל שרגא ציטום זצ"ל. אחרי שהרב ישראל בראון זצ"ל עבר לגימלאות בהגיעו לעת זקנה, ובמלאת לו שנים רבות של פעילות מסורה לטובת הקהילה, נבחר פה אחד, הרב יחזקאל שרגא ציטום זצ"ל, לעמוד בראש העדה. הוא היה בנו של הרב זאב ציטום רבה של קהילת האידודורוג ותלמידו המובהק של הרב עקיבא סופר מפרשבורג. אישיותו הדגולה, ענוותו הגדולה וידיעותיו התורניות העמוקות הוציאו לו שם טוב בכל האזור. בשנת 1932 הקים ישיבה ולמדו

בה כעשרים תלמיד. הוא דאג לתלמידיו מבחינה רוחנית וגשמית, כאב הדואג לילדיו. כל בני עדתו ותלמידיו העריצוהו. בימי השואה הנוראים גורש גם הוא יחד עם משפחתו וכל בני קהילתו לאושוויץ.

מבני הקהילה אפשר לציין את משפחות גליק, פרידמן, מושקו-ביץ, שפיץ, רוטמן, שניצלר, שטיינברגר, גוטליב, היימן, הצדיק מרדכי רובין, גולדברגר, כץ, בנדיקט, ברקוביץ, נויזוירט, אפרים קליין, שפר, קראוס, ואחרים, כולם יהודים טובים וישרים, ביחד כאלף נפש, שכללו גם יהודי הכפרים שמסביב. הם הוזמנו להתפקד בבנין המועצה המקומית, שם גזלו מהם את כל רכושם. את הפקודה נתן קצין המחוז הרשע והמרושע הומונאי לאטלו והז'אנדארמים הוציאו לפועל.

מאנץ' הובלו לקאשוי ומשם לאושוויץ. מן הדאפורטאציה חזרו בסך הכל כשמונים נפש, רובם חיים כעת בישראל.

- - - - -

ג ו נ י

היהודים התיישבו בעיירה במאה השבע-עשרה. מקום זה הוא מרכז לגידול יינות סביבות טוקאי ותעשית חביות. המתישבים היהודים השתתפו בכל מקצועות המלאכה והמסחר וכן במקצועות חפשיים. במשך תקופה ארוכה התקיימה בה קהילה אוטונומית ובראשה רבי מרא דאתרא זצ"ל.

בשנת 1800 היו בה מספר המשפחות היהודיות המרובות ביותר, כמאה. בית הכנסת נבנה בשנת 1863 באתר בית התפלה הקודם. בחצר היתה מקווה טהרה, בית מטבחים ודירה לשוחט.

בשנת 1862 נתקבל לרב הקהילה הרב שלמה הכהן זצ"ל, שפעל רבות למען אירגון החיים הדתיים. מכיון שהיה כהן, פנה בשאלות הלכה בענייני הכהנים לרבים מגדולי דורו. אחרי פטירתו נקבר בשורה האחרונה של בית העלמין, מכיון שבית הקברות המגודר היה מלא קברים. שנתיים אח"כ הקימו בית עלמין חדש.

כתוצאה מחוסר פעילים להנהגת העדה הצטרפו לקהילת סאנטו שנים אחדות לאחר מכן. בכל זאת התקיימו בה המוסדות כלקמן:

"חברה קדישא", "גמילות חסד", "תלמוד תורה". המלמד לימד את ילדי גונץ והסביבה הקרובה בפרוודור בית הכנסת. למדו אצלו ילדים מן הכפרים: ז'ויטה, אבאויבר, טלקיבאניה. בעיירה גונץ נולד בשנת 1847 הפסל מ. קליין, שהתפרסם במיוחד בפסלו בציוריו.

עם מלחמת העולם הראשונה ישבו בה כ-40 משפחות יהודיות. בתקופת "הטרור הלבן", בשנות העשרים למאה היה מצבם גרוע מאד. בתקופת מלחמת העולם השנייה, כאשר שימש נאג' פרנץ האנטישמי כמזכיר המועצה המקומית, הוציא בזה אחר זה פקודות נגד היהודים. הוא ארגן את "הגורדיה בעלת לבוש הסמרטוטים" (רונג'וש גארדה).

באותה תקופה ניכלאו במחנה ריכוז 30 יהודים מן העיירה, והוחזקו במאסר במשך ששה שבועות. הצרות הגדולות התחילו עם כניסת הגרמנים להונגריה. אחרי שהסיתו את התושבים הנוצרים נגדם נאסרו כל יהודי העיירה והובלו לבנין בית הספר הקאתולי. שם גזלו מהם את כל רכושם ותכשיטיהם ואח"כ הובלו לגטו בקאשוי. כ-300 יהודים גורשו מ-גונץ לאושוויץ, כחמישים גברים יהודים גויסו למחנות עבודה ורק מעטים מאד חזרו משם. בחודש ספטמבר 1944 הועמדו למשפט צבאי מספר מגויסים ל-"מחנות עבודה", שניסו להציל עצמם בתקופת הנסיגה הגדולה של הצבא ההונגרי בפני צבאות הרוסים.

היהודים שחזרו מן הדאפורטציה סידרו בדק בית בבית הכנסת, הקימו מחדש את המצבות המנוחצות, קבלו בחזרה מן הכומר הקאתולי את שני ספרי התורה שהוסתרו אצלו. אבל אחרי זמן קצר נתברר להם שאין הם מסוגלים להמשיך הלאה את חייהם במקום זה ועזבוהו.

- - - - -

ס פ ש י, מולדבה

בעיירה זו המשתרעת על גדות הנהר בודבה והמוקפת יערות, התקיימה קהילה מפוארת במשך שנים רבות. בתקופה האחרונה שלפני השואה גרו בה כ-40 משפחות, שכללו כ-300 נפש. הקהילה נוסדה בשנת 1825. בשנת 1853 הקימה את בנין בית הכנסת. בית העלמין השתרע על גבעה בקרבת העיירה. בתקופת שלטון צ'כוסלובקיה באזור היה התקציב השנתי של הקהילה 15,000 כתרין צ'כיים.

בקהילה פעלו: "חברה קדישא", "קופת גמילות חסדים",
ואגודת נשים.

בית הכנסת היה בנוי על שפת הנהר בודבא, בחצרו היה מקווה
טהרה, בית מטבחים, דירה לרב ולשוחט. היה גם בנין מיוחד
ל-"חדר" שנבנה מחדש בשנת 1920 ולימדו במשך זמן רב שני
מלמדים. גם מכפרי הסביבה באו ילדים ללמוד כאן. השוחט האחרון
לפני השואה היה פלרבאום, שבא הנה מן העיר קאסונ'.

רבני הקהילה:

הרב שאול גולדשטיין זצ"ל היה רבה הראשון של העדה. היה
מסור בלב ונפש לקהילתו ובעזרת מפעל אוסף הכספים שעמד בראשו
הוקם בנין בית הכנסת ב-1853. בשנת 1927 פרצה שרפה גדולה ובית
הכנסת היה למאכולת אש. בשנת 1928 הקימו בני העדה את בנין בית
הכנסת מחדש. הוא נפטר בשנת 1860, אחרי שהנהיג את העדה במשך
35 שנים.

הרב שלמה זלמן באיטום זצ"ל היה תלמיד חכם גדול ובעל
כשרון אירגוני בולט. בזמנו הצטרפו היהודים שגרו בכל כפרי
הסביבה אל קהילת ספשי. היה נואם ממדרגה ראשונה ופירסם גם
מאמרים בשטח הדרוש והפילפול בדו-השבועון "וילקוט יוסף" שהיה
מוקדש במיוחד לשאלות ותשובות בענייני הלכה ופרושים לתורה
שנכתבו ע"י גדולי הרבנים בהונגריה. כמו כן נתפרסמו כמה
משאלותיו בענייני הלכה בספר "נהר אפרסמון" שחובר ע"י רבה
של קהילת פוטנוק ובספרים אחרים. הוא חיזק את הדת בקהילתו
ופעל בה במסירות רבה. נפטר ביום י"ח חשוון תרע"ד.

הרב משה טאננבאום זצ"ל היה רבה האחרון של קהילת
ספשי. הוא היה בנו של הצדיק רבי מנחם מנדל טאננבוים זצ"ל
מטורנה. נתקבל לרבה של הקהילה בשנת תרע"ד אחרי שפרצה מלחמת
העולם הראשונה ושירת את העדה במסירות נפש במשך שלושים שנה
עד תקופת השואה. היה תלם ד-חכם מפורסם והקדיש את כל עתותיו
לתורה. נקודת אור בחייו היתה סיורו בארץ-ישראל. על נסיעתו
זו ועל התרשמויותיו פירסם ספר בשם "מסעות משה".

פעילי הקהילה וסופס הטראגדי.

בראש הקהילה עמדו ה"ה מ. פריד, י. גליק, י. בודנר, ב.

דוידוביץ, י. נאט, א. ליכטמן. בעיירה גרו גם שלושה רופאים יהודים וכן שני עורכי-דין שגורשואחרי שהאזור עבר מצ'כוסלובקיה להונגריה בשנת 1938. היהודים השתתפו בפיתוח העיירה והיו ידועים ביושרם ובחריצותם.

אחרי פסח תש"ד אספו את כולם בבנין בית הספר הממשלתי. רובם היו נשים, זקנים וילדים, כי את הגברים הצעירים גייסו עוד זמן רב לפני זה לפלוגות עבודה. בבנין בית הספר גזלו מהם את כל רכושם ואח"כ העבירו אותם לשטח הגטו בקאשוי ומשם לאושוויץ. מן הדפורטציה חזרו אחרי המלחמה כשלושים נפש. כעת אין בעיירה זו אף יהודי אחד. רק בית העלמין מעיד על זכרם ועל פעלם.

ס י ו .

בעיירה סין התיישבו היהודים מאז שנת 1800 ובתחילה היו מסונפים לקהילת טורנה. כל יהודי הכפרים שבסביבה שיחמו פעולה לחיזוק חייהם הדתיים.

בערך בשנת 1810 כשהתרבו המשפחות היהודיות בעיירה, הקימו יהודי סין קהילה אוטונומית, בנו בית-תפילה וקבעו שוחט במקום. בראש הקהילה עמד ר' יוסף ויס ז"ל שהיה תלמיד חכם גדול והיו לו זכויות רבות בארגון כל עניני העדה בשנת 1930 הוכרה הקהילה כמרכז לרישום רשמי של לידות ופטירות. הוא נפטר בשנת 1937. מאז עמד בראש הקהילה חתנו ר' נח מ. וייסברגר ז"ל, שניהל את העניינים במסירות עד תקופת השואה.

הרב יעקב נויפלד זצ"ל נבחר לרבה של העדה בשנת 1921. הוא היה בנו של הרב שמעון נויפלד ראש בית הדין בקהילת מישקולץ, וחתנו של הרב אשר אנשל יונגרייז רבה של ג'ונג'וש. ניהל את העניינים הרוחניים של העדה בתבונה ובלב יהודי חם. פעל בשטח זה רק שנים מועטות, כי הוזמן לשמש דיין בקהילת ג'ונג'וש והיה שם גם ראש ישיבה.

הרב יהודה לוי זצ"ל הושב על כסא הרבנות אחרי הרב יעקב נויפלד זצ"ל. מוצאו היה מ-פלשין והיה חתנו של הצדיק פטורנה. בנעוריו למד בשקדנות בישיבות הונגריה הגדולות, והיה מפורסם בשקדנותו ובידיעותיו התלמודיות הנרחבות. את "התרת ההוראה" קיבל מגאוני הדור וביניהם מהרב, עקיבא סופר רבה של פרשבורג.

היה נואם מוכשר ובעל כשרון גדול, והקדיש את כל מרצו וזמנו להנהגת הקהילה וללימוד התורה. פת מות קדושים בשואה בגיל צעיר יחד עם אשתו, שני ילדיו וכל אנשי עדתו.

שוחט הקהילה היה ר' דוד אינסדורפר ובתפקיד ראשי העדה שימשו ה"ה נ.פ. וייסברגר, ש. בראון, ב. הרשקוביץ, ד. ליסואר. הקהילה התנהלה ברוח אורתודוקסית קפדנית, לפי שיטת "אובערלאנד" בנוסח אשכנז. בבית הכנסת נאמרו כל הפיוטים הנהוגים בקהילות אשכנז. בשמחת תורה חילקו את הכבודים - מלבד "חתן תורה" שהיה שיין תמיד לרב הקהילה - בתור ולא מכרו אותם למרבה במחיר, כנהוג בקהילות אחרות. בפורים היה נהוג, שאחרי קריאת מגילת אסתר ביקרו בכל משפחה יהודית שבעיירה. היחסים הפנימיים בקהילה היו מבוססים על הבנה הדדית ואהבת ישראל. בתקופת השואה ניספו מעדה זו ששים נפש, ביניהן משפחות כמעט שלמות: בראון, שאפער, רבין, וייסברג עם ששה ילדיו, וייס, אייזדורפר, רוט, קליין ואחרים, תהא נשמתם צרורה בצרור החיים....

- - - - -

ז' שאדאני

ז' שאדאני היתה קהילה גדולה כבר בשנת 1850. היה בה בית כנסת, שנבנה בתקופת רבנותו של הרב כהנא. היו בה כל המוסדות הדרושים לחיי עדה יהודית, וכן בית עלמין.

בשנת 1886 הוכתר כרבה של הקהילה הרב יצחק אייזיק כהן זצ"ל, בן של הרב מאיר כהן פ- גאלסצ' וחתנו של הרב יצחק אייזיק הלוי ביליצר זצ"ל, רבה של נאגידה.

בהתחשב בידיעותיו התלמודיות הרחבות נתקבל בעודנו צעיר מאד, לרב בקהילת ראסנוביץ. שמו התפרסם לתהילה למרחקים ורבים פנו אליו בשאלות הלכה. שמו הופיע בספריהם של הרב יהודה אסאד זצ"ל, "באמרי אש" ועוד. אחרי שישב שש שנים על כסא הרבנות בז' שאדאני נפטר בשנת תר"ן (1890) ביום כ"א טבת. את מקומו מילא בנו הרב יוסף אלימלך כהן זצ"ל, שהיה חתנו של מרן משה הלוי יונגרייז זצ"ל, רבה של קאשוי. היה תלמיד חכם גדול וחידושי בענייני הלכה הופיעו בכמה ספרים חשובים. שקדנותו ואהבתו ללימוד התורה היתה מפורסמת. הוא הקים ישיבה גדולה כדי להפיץ

את לימוד התורה ברבים. הוזמן לכהן כרב לכמה קהילות, והובטח שתנחן לו אפשרות יותר רחבה להפצת התורה. לבסוף קיבל את הצעתה של קהילת אונגוואר, בה הקים ישיבה גדולה, שיצאו ממנה אלפי תלמידים. אחרי נחבל לרבה של קהילת ז'אדאני הרב נתן הלוי יונגרייז, שהיה אחד התלמידים המצויינים ביותר בישיבת פרשבורג. הוא עלה על כסא הרבנות בימים קשים ליהדות הונגריה, בחקופה של דיכוי קשה. השתדל ליצור אחדות בין היהודים הסובלים. בשנת תש"ד נפסקה פעולתו והובל יחד עם כל בני עדתו לאושוויץ.

נאג'ידה (ולקא-אידה)

נאג'ידה הייתה קהילה בת 80 נפשות. (כאן היה ארמונו של הפריץ פרנץ). היו בה בית כנסת, מקווה, בית עלמין וכל שאר המוסדות הדתיים. יהודים התיישבו בעיירה זו עוד בתקופת התחלת ההגירה היהודית לאזור, אבל קהילה מיוחדת התארגנה בה, רק בשנים יותר מאוחרות.

הרב יצחק אייזיק הלוי ביליצר זצ"ל היה רבה הראשון של הקהילה. הוא היה בנו של הרב פנחס ביליצר זצ"ל, רבה של הונסדארף מגזע השל"ה הקדוש. נולד בשנת תר"מ (1880) בהונסדארף והיה תלמידם של הרב משה מינץ מאופן (בודה) ושל הרב יצחק פרנקל רבה של קראלי (נאג'קארול). הוא שירת כרבה של קהילת נאג'ידה במשך 53 שנה במסירות נפש, חינוך, למד ולימד. ספרו החשוב על מועדי ישראל ופרושים לתורה הוצא לאור ע"י נכדו הרב פנחס אדלר זצ"ל, רבה של ראדואני, בשם "באר יצחק" וצורף לו מבוא בשם "אלף המגן". הוא היה גאון מפורסם. רבים עלו אליו לרגל לשמוע תורה מפיו ולהתחמם במובן הרוחני בקירבתו. היה נואם ממדרגה ראשונה ופרושו היו מלאים "פנינים". בחג השבועות תרמ"ה (1885) הרגיש כי קרוב קצו ועליו להחזיר את נשמתו הסהורה לבוראו, לכן הזמין את משמשו ובקשו לאסוף את כל בני עדתו אל דירתו. כשכולם התאספו אמר להם: רבותי היקרים! הנה נא ידעתם, כי איש זקן אנוכי, כו לא ידע האיש את עתו, לכן קראתי לכם, כדי לבקש מכם שני דברים: א) אחרי שתצא נשמתו ותעלה למרומים הכתירו את נכדי הרב צבי הרש רייכמאן לרבה של הקהילה. ב) מכיון שאין לקהילה בניין מיוחד לתלמוד-תורה, והם לומדים בבית שכור, הריני מבקש להפוך את בית דירתי לתלמוד-תורה, שבו ילמדו ילדי ישראל.

כל הקהל ענה לו: לא נשנה חס ושלום את דברי קדשו.

אז ביקש להודיע לבניו שיבואו אליו כדי לברכם. במוצאי החג חתמו ראשי הקהילה בפניו שיקיימו צוואתו, בדרך את בניו ואת כל בני עדתו. אח"כ טבל גופו במקווה, לבש לבנים נקיים, שכב על מטתו, עצם עיניו ונשמתו יצאה בקדושה ובטהרה לשוחר בשדי שדי במרומים.

הרב צבי הירש רייכמן זצ"ל, שעלה אח"כ על כיסא הרבנות ב-נאג'ידה היה חתנו של הרב יצחק אייזיק כהנא זצ"ל. היה שקדן גדול ועשה לילות כימים בהתמידו בלימוד התורה. התמסר גם ללימוד הקבלה. רבים בקשו עצתו, הוא התפלל למענם ובעזרת תפילתו קרו נסים רבים. היה מפורסם כצדיק והיה מכובד ונערץ. היה נכד ראוי לזכרון סבו הגדול, שאת מקומו מילא. הוא נפטר בשנת תרצ"ז יום י"א באלול (1937), אחרי שהכין נפשו לעמוד בפני בית דין של מעלה. רבנים מפורסמים וקהל רב ליוו אותו בדרכו האחרונה.

הרב ישראל פלברמן זצ"ל נבחר אח"כ לרבה של הקהילה. ימים קשים באו בתקופת רבנותו על היהודים. הוא הדגיש כי נוסף לכך קשה לעמוד בראש עדה זו, אחרי ששימשו בה ברבנות גדולים כאלה. הוא הלך בדרך קודמיו. השגיח על חייהם הרוחניים של בני קהילתו ובייחוד התמסר לחינוכם של בני הנעורים. היה תלמיד-חכם גדול. הוא ניספה בשואה יחד עם רוב בני קהילתו. רק מעטים חזרו מן הגרוש לאשוויץ. מבין בעלי הבתים שבעיריה אפשר לציין את ר' נח רוזנברג, ר' דוד פרידר, ר' אברהם קליין ועוד, כולם יהודים חשובים ומסורים לדת ישראל.

- - - - -

גונץ - רוסקא

הקהילה העצמאית ב-גונץ-רוסקא התקיימה במשך עשרות בשנים. היו בו כל המוסדות הדתיים, רב, ועסקנים בעלי לב יהודי חס שהתמסרו לפעולות צבורית ולטיפוח חיי הדת בעדה. עוד בשנת 1800 הוקם במקום בית-כנסת רחב-ידיים, מקווה, בית מטבחים, בית - עלמין. רוב התושבים היהודים הגרו הנה מן המחוזות הצפוניים - מערביים. של הונגריה. בשנת 1846 נבחר לרב העדה הרב יצחק נויילנדאר זצ"ל, שהיה חלמיד-חכם גדול, נואט ממדרגה ראשונה

והצטיין באהבת ישראל שלו. היה ממעריציו של הרב יוסף שאול נתנזון, זצ"ל, לבה של לבוב, ונסע לעמים קרובות אליו לבקרו. כן ניהל אתו ויכוחים בענייני הלכה. פט' זו של הרב יוסף שאול נתנזון זצ"ל זיעזע אותו מאד והביע זאת באגרתו לבעל חתן סופר. שמו מופיע בכמה ספרים שבספרות הרבנית. הוא נפטר אחרי ששימש בקודש במשך עשרים שנה.

הרב אשר הלוי הורוביץ זצ"ל שמילא את מקום קודמו היה מפורסם בחכמתו וביראת-השמים שלו. כשנבחר לרבה של העדה, היתה הקהילה קטנה מאד, אבל בכשרונו האירגוני משך יהודים נוספים לעיירה, שהיו מעונינים להתגורר בקרבתו. גם רעייתו הרבנית היתה פעילה בשטח ארגון אגודת נשים ועזרה למוסדות הסוציאליים של הקהילה. לא היו לו בנים אלא בנות. אבל הן קבלו חינוך יהודי רחב כאילו היו בנים, והיו מפרסמות בדחיותן ובידיעותיהן התלמודיות. אחת הבנות נישאה לרב י.י.צ. רוזנברג זצ"ל, רבה של טיסאפירד והיא היתה אם רבה של הונסדארף, לרה"ג שמואל רוזנברג ה- באר שמואל".

במשך כל ימי חייו מילא את תפקיד הרבנות בקהילתו במסירות נפש וכל בני עדתו העריצוהו. אחרי פטירתו לא בחרו יותר רב ויהודי העיירה הצטרפו אל קהילת סאנסו או גונץ. בשנים האחרונות שלפני השואה ישבו בה בסך הכל 11 משפחות יהודיות. פעילי העדה היו: ה. אלטמן זצ"ל, שדאג לכל העניינים הרוחניים של הקהילה, פ. לאנג היה מנהל בית חרושת לספירט והיו לו ששה ילדים, משפחות גרוס, ניקולסבורג, ואלדמן, ווייס, כולם הובלו בתקופת השואה לאושוויץ ורק מעטים מהם חזרו.

בשנת 1823 נולד בעיירה זו י. גרוסמן המתמחיקאי וחוקר הטבע, שהמציא את משאבת הכספית וחיבר ספרי לימוד רבים.

- - - - -

אבאוי סירמא

בעיירה זו גרו כאלפיים נפש, ביניהם כ-80 יהודים. בקהילה קטנה זו התנהלו חיי העדה היהודית בצורה יפה. היה להם בית כנסת קטן והיו קשורים בלב ונפש למסורת ישראל, קיימו מזמרות דת ובהבנה הדדית. כולם גורשו לאושוויץ. לצערנו אין לנו ידיעה, האם חזרו אחדים מהם אחרי המלחמה.

- ע"א -

הרנאד - צ'אני

עיירה זו נמצאת בקרבתה של העיר קאשוי. בתקופה שלא הורשו היהודים לגור בקאשוי חיו שם כ-12 משפחות, שהתפרנסו מן העיר. אחרי שהותר ליהודים להתיישב בעיר עברו לגור לקאשוי. אח"כ התרכזה בה קהילה חדשה. בתקופה שלפני השואה גרו בה כ-30 משפחות יהודיות, שכללו 115 נפשות. היה להם בית כנסת יפה, מקוה רשאר מוסדות. הקהילה התנהלה ברוח דתית אורתודוקסית ובהרמוניה מלאה. הם היו הראשונים שגורשו ממקום מגורם לקאשוי בשנת 1944. שם נמסרו יחד עם כל אחיהם היהודים לידי חרוצחים, רק מעטים חזרו אחרי המלחמה מן המשפחות שהתגוררו בקהילה זו, ביניהן משפחות זאובר, גינצלר, קליין ועוד.

- - - - -

אבאוי - סינא

באמצע המאה ה-19 גרו בה כמאה יהודים, שהחזיקו את כל מוסדות הדת: בית כנסת, בית-מטבחים, תלמוד-תורה, מקוה וכו'. בערך בשנת 1880 עברו רבים מהם לגור לעיר קאשוי, כי שם היו יותר אפשרויות לפרנסה. בשנת 1895 בחרו להם את הרב טובי' שווייגר זצ"ל לרבם. הוא היה חתנו של הרב פנחס ח. קליין זצ"ל מסולוש. הוא פעל במסירות ובתבונה למען קהילתו והקדיש את כל זמנו ללימוד תורה. בשנת 1928 הוציא לאור את ספרו של סבו הרב זכרי' שפירא רבה של "וראנו" "אבן העזר" על חלקים שונים של התלמוד. עזר לו בפעולתו המסורה למען חיים יהודיים מקוריים, ראש הקהילה מ. פריד ושאר חבריו. לצערנו רובם ניספו בשואה.

- - - - -

היהודים בכפרים של מחוז אבאוי-טורנה

במחוז אבאוי-טורנה היו יותר ממאה ארבעים כפרים שבהם התקיימה פעם קהילה ונתבטלה ברבות הימים, אחר שמספר יהודים הלך והצטמצם. היו גם כפרים שבהם התגוררו כעשר משפחות יהודיות ולעתים רק שחיים-שלוש, ואף מקומות שבהם ישבה רק משפחה יהודית אחת מנותקת מן העולם ומוקפת אכרים פרימיטיביים. גם יהודים אלה דבקו באופן נפלא במסורת היהודית, שמרו במסירות

נפש על כל חוקי היהדות ונתנו חינוך דתי לילדיהם. בכל חום לבם דבקו בדרכי היהודים. היו ביניהם כאלה, שסיכנו את חייהם, כדי להמשיך חיהם בדרכי אבותיהם. ביתם היה פתוח בפני כל עובר-אזרח יהודי, הקריבו קרבנות גדולים למען שמירת השבת כהלכתה והכניסו לתוך תודעת הארזים הנוצרים שהתגוררו ביניהם, שהיהודי איננו מוכן לוותר כי הוא זה, בשעה שמדובר על מצוות דתו. האזרחים הנוצרים העריכו בדרך כלל מסירות נפש זו, כיבדו את רצונם של היהודים וחיכו בסבלנות, עד צאת השבת לפתיחת בית המסחר או המכולת היהודית, בידעם שאין כח בעולם שיוכל להכריחם לחלל את השבת. כך חיו יהודים רבים בכפרים נידחים. לא היה להם בית כנסת ומקווה סהרה, אבל ביתם היה בית כנסת, שקודש ע"י צורת החיים שלהם. בשבתות הלכו ברגל לעיירה הקרובה שנמצאה במרחק כמה קילומטרים כדי להתפלל במניין, יחד עם שאר היהודים. דרך ארוכה זו, שהובילה אותם לבית הכנסת נתנה תוכן לחייהם, כח ורצון להחזיק מעמד ולהמשיך בדרכי אבות. הם החזיקו בדרך כלל בביתם מורה פרטי, שלימד את בניהם תפילות, חומש ורש"י. כשגדלו הנערים שלחו אותם למקום תורה מרוחק מביתם. את הקרבנות האלה הטילו על עצמם ברגש של אושר.

שוחטי הגליל, היו עוברים בכפרים אלה ברגל או באמצעות עגלה רתומה לסוסים, לעתים בדרכים מסוכנות, כדי לעזור שהיהודים יוכלו לאכול, בשר כשר. כולם רשמו את שמם בתולדות יהודי הונגריה במסירות הנפש לקהל ישראל. היהודים הכפריים במחוז אבאוי-טורנה היו במשך דורות מבצר חזק ליהדות. בדרכיהם, בסבלנותם, במסירות נפשם ובדבקותם הפכו מקור של גאווה לכל יהודי האזור. הם הוכיחו שאפשר לשמור על דרכי היהדות לא רק בריכוזים של קהילות גדולות ומוסדות קהילתיים, אלא גם במקום שכל הסביבה היא זרה, עוינת וקרה. בלבם החם שמרו את היהדות, שירשו מאבותיהם והורישו אותה לבניהם אחריהם ולדורות הבאים. והרי רשימה של כפרים, ומשהו על יהודיהם:

אלשוואדאט

מקום הולדתה של משפחת גרוס, שהיו יהודים דתיים והחזיקו בביתם הפרטי ועל חשבונם בית כנסת. ראש המשפחה היה ר' אייזיק גרוס. בשנת תרס"ג (1903) היתה הכנסת ספר תורה לבית כנסת זה בהשתתפותו של הרב שאול אהרנפלד. משפחות שגרו שם: רוס, ולנדסמן,

אסאלו

כאן נולד בשנת 1878 רופא הילדים ופרופסור לרפואה בעל השם העולמי ד"ר ארמין פלש (Flesch). בשנת תרצ"ז (1937) רצחו כאן את היהודי הולנדר ואת אשתו. את הרוצחים לא הצליחו לגלות. עיר מולדתם של משפחת פלש, משפחת פרידמן, גוטמן ואש ומשפחת צינק.

אבאויבאר

כאן התגוררו עשר משפחות יהודיות. רובן לא חזרו אחרי תקופת השואה. במקום היה גם בית כנסת, וכן טחנת קמח שבעליו היה היהודי גרינוולד. היתה קהילה בת 40 נפשות. מילר, בעלר, לנג, פרינץ, מער, רוזנברג, אדלר, דנציגר.

אבאוי-סולנוק

כאן התגוררה משפחת טפפר.

אבאילק

בכפר זה ישב ר' מרדכי רייכארד, שהיה תלמיד-חכם גדול.

אלשו-מרה, פלשו-מרה

בכפר זה היה גם בית כנסת. כאן נולד אליהו פרידמן (Friedmann Elias) שלמד שנים רבות בישיבות הונגריה, אח"כ היה סופר ונלחם למען איחודם מחדש של הקהילות האורתודוקסיות עם הקהילות הנאולוגיות. הוא דרש גם הקמת סנהדרין בדורנו.

אלשו-מישלה, פלשו-מישלה, אלשו-פוגוד, פלשו-פוגוד

כאן התגוררו שתי משפחות ומכאן הובלו בשנת 1944, חדש ספטמבר שארית הפלוגות ממחנות עבודה למחנה ריכוז קוטיהאזה, צנק, הרקא, באלף, שופרונקהידה, הודגשג, מטהאוזן. התגוררו כאן משפחות גרינפלד, הולנד וגוטמן. באלשו ידלשו-פוגוד.

- ע"ד -

אלשו-צצה, פלשו-צצה

כאן גרו שחי משפחות יהודיות וביניהן פרנקפורטר אחיו של הצדיק ר' יעקב מקאשוי ומשפחת גוטמן.

אלשו - גאג'

במקום זה התגוררו משפחות פריד וגרינברגר.

ארקא, אבאוי-דבצ'ר, אלשו-קז'מארק

היתה כאן קהילה עתיקה מאז שנת 1880, חיו בה יותר מעשר משפחות יהודיות. מזכיר הקהילה היה ריטר, השוחט שפורר. גר כאן בעל האחוזת כהן. ארקו הוא כפר קטן עם שחי משפחות: ברגר ופירמן. אבאוי - דבצ'ר - משפחת לנדסמן ומשפחת אברהם.

אלשוקעקעד.

היה מקום מעיינות רפואיים, בעבר גרו בו יהודים.

בקטה

קהילה ותיקה היה בה גם בית כנסת. בתקופה שלפני השואה גרו בה חמש משפחות יהודיות. שעפער, צייזלר, הגר, פישמן, פירמן.

ברעט

בישוב זה התגוררו שלוש משפחות יהודיות. מהן חזרו בנות משפחת וייס. המשפחות היו: וייס, הרטמן, לקס.

ברנצ' - בצ'קהאזה

כאן היה גר מ. וייס עם משפחתו.

ב ו ד ל ו

קהילה ותיקה, שנוסדה עוד בשנת 1700. כאן מקור מחצבתה של משפחת הרבנים המפורסמים טאננבאום. בשנת 1787 נולד כאן

- ע"ה -

הגאון הרב וולף טאננבאום זצ"ל, רבה של סנדרו שפירטס ספרים
חשובים, ביניהם: "רחובות הנהר", "פלגי מים" ו-"אילת השחר".

בודבאלנקה

כאן היתה גרה משפחה יהודית אחת, משפחת גליק.

בולדוגאויפאלו.

כאן התגוררה משפחת הרשקוביץ.

בולדוגקבראליה

בשנת 1800 נחשבה לקהילה חשובה, אבל אח"כ הגרו ממנה יהודים
רבים. בזמן האחרון שלפני השואה התאחדו יהודיה עם יהודי הכפרים:
אויפלו ו-צצה וביחד היוו קהילה אחת והתפללו ביחד בשבתות בבית
הכנסת שב-בולדוגקבראליה. כאן נולד בשנת 1889 הרב א. רוזובסקי
מי שהיה רבה של נאג'אטד. התגוררו כאן משפחת הרשקוביץ, פריד,
ויס, פירשטיין, וידר, הרשנ'י, דיק.

בוזיטה

דרך כפר זה עברו יהודים רבים את הגבול בשעת עלייתם
הבלתי ליגאלית לארץ-ישראל אחרי מלחמת העולם השנייה. כאן גרה
משפחת אונגר.

בובסילש

כאן גרו שלוש משפחות יהודיות. כהן, לוינגר, וד"ר רוזנטל.

בוב - בוס'וש

ב-בוב גרה משפחת הירש. ב-בוס'וש גרו משפחות צינר ושאי'מעש.

צ'עניטה

במקום זה התגוררו משפחות פריד ופטרערוינד.

צ'ובאד

בצ'ובאד גרו משפחות: מושקוביץ, פלאש, זילברגר, ו-
קמני.

ב-דעטעק גרו שתי משפחות גרוס ומשפחת בוכהאלטר.

ב-דיצהאזע התגוררה משפחת בעלי האחוזת אריסטוקראטי
בשם יונאפ, שהיו כהנים.

ב-אגערנעק : כאן גרו משפחת קליין ומשפחת רייך.

ב-פאנצ'אל לא גרו יהודים לפני השואה. אבל בית העלמין
היהודי העיד שהיתה כאן קהילה גדולה בשנת 1800 בערך.

ב-פלשוודאס היה בית כנסת ושוחט. על שטח בעל האחוזת דסברג
נבנה בית הכנסת. כאן גרו: משפחת גרוסמן שראשה הקדיש כל זמנו
ללימוד התורה, זילברגר, בראנט, יונאפ ובארט.

ב-פלשוקעקעד גרה משפחת קליין.

ב-פלשוודובטה התגוררו משפחות: רוזנברג, שפיץ, הורוביץ
וקליין.

ב-פלשוגאג' ישבו משפחות: בלאו, שפר, פישר ולפקוביץ.

ב-פונ'היה מזכיר הכפר היהודי האלמוש. מנדל ברקוביץ
היה מפורסם במסירותו למצוות צדקה וגמילות חסדים. בכפר זה
ישבו כמו כן משפחות פריד, פלאצנבאום, קליין ולאנג.

ב-גאדנה שהיה כפר קטן ישבו שתי משפחות: גרינוולד
ושילברגר.

ב-פולוקרץ' ישבה משפחת שפילברגר ומשפחת גרינוולד.

ב-פלשו - קשמארק ישבו שתי משפחות: לוי וניימן.

ב-גאראדנה החקיימה קהילה קטנה עם בית כנסת ושוחט שבא
הנה מ-ס'צ'ק נתן שפרר, שבמשפחתו היו 8 נפשות, ש. שטרן 4 נפשות
ואף אחד מהם לא חזר מן הגרוש לאושוויץ. גם משאר המשפחות חזרו
רק מעטים מאד.

ב-גאג' באטור התגורר י. צייזלר שהיה מפורסם בידו הרחבה בשטח הצדקה.

ב-גאג' ונדצגי גרה משפחת פריד.

ב-גילבארט ישב אחד האישים החשובים ביותר באזור ר' ירמי' צ. ברקוביץ, שהיה אדם עשיר והרבה במעשי צדקה וחסד. הוא הקים דירה מיוחדת, כדי לקבל בה יהודים עוברי אורח.

האלמאי היתה מן הקהילות הותיקות באזור. היה בה בית כנסת, שוחט, בית עלמין וגרו בה עשרים וחמש משפחות יהודיות, שהחזיקו בעצמן את כל המוסדות הדתיים. מן הגרוש לאושוויץ חזרו אך מעטים. משפחת פרידמן ניצלה מן השואה עי"כ שמצאה לה מיפלט בעיר הבירה בודאפשט. משפחת י. צמרמן, י. גרוס, רוט, קליין, פרנקל, גערשטל, מנדלוביץ וכו'

הומרוגד - כאן גרו שלוש משפחות יהודיות: מ. וייס, לודוויג וייס ושפיץ.

ב-הרנאדקערץ גרה משפחת פרידמן.

ב-הולוהאזה, הרנאדפטרי גרו כמה משפחות יהודיות, לפני שנים רבות.

ב-הידאשנמטי היה מושב משטרה החשאית בה עינו יהודים רבים בשנים 1942 - 1943. גרו פה עשר משפחות יהודיות והיה להם בית תפילה ושוחט, משפחות הרשקוביץ, שאלימאש, הייזלר, רייכמן, גוטמן, פפר, לוי וטרוטשטיין.

ב-הרנד סנט אנדראש גרה משפחת בעלי האחוזת זילברברג, ומשפחות בארד, רוטשטיין ושטיינברגר.

אינאנץ' - כאן גרו יהודים עוד במאה הקודמת. היו בו בית כנסת על אדמת בעל האחוזת זילברגר וכן שוחט בשם פלדמן. גרו בה משפחות וטרמן, צייזלר, קליין ובוקור.

ב-הידוגרדו גרה משפחת קליין.

הרנאדטיהאני

המקום שוכן בין גבולות הונגריה וצ'כיה. ומשנת 1920 לא הרשו השלטונות ליהודים לגור במקום מסעמי בטחון.

העיצה

כפר קטן עם משפחה יהודית אחת : משפחת פרידמן.

יאסו - מקהילה זו הגיעה לפירסום רב משפחת פלבראון, שארכיונה נשמר גם כעת.

יושבאפו - בקהילה זו חיו חמש משפחות יהודיות והן :
א. קליין, ק. קליין, ז. ראטה, ד. שפיצר, ופ. ריין.

קרטסעטה: בקהילה זו התגורר ג. פרידמן, שנקבר בחצר ביתו.

קישקיניז' - בכפר זה חיו: קליין שהיה מפרסם בלבו היהודי החם והטוב, משפחת מ. רייניץ ומשפחת גרינוואלד.

ק א נ' : כאן גרה משפחת שלמונוביץ.

קופה - כאן התגורר לאופולד פריד, שהיה היהודי בעל הזקן היחידי בין היהודים הכפריים.

קראסנוקוידה - בתחילה היה זה מחנה צבאי, שבו שרתו גם חיילים יהודים רבים. משפחת בלאטשטיין דאגה למאכלים כשרים בשבילם. כאן חיו דרסלר, שפיץ ושלגר.

קורלאט היתה קהילה עתיקה. על קירות בית הכנסת שלה היו רישומים של פרשנות לתורה ודברי קבלה. רשם אותם הצדיק רבי קלונימוס קלמן ברקוביץ זצ"ל. הוא בילה את כל ימי חייו בבית הכנסת ועסק שם בתורה ובתפילה. הוא היה תלמידו של הגאון הרב יהודה אסאד "ובחור הבית" שלו. מכל הסביבה באו אליו יהודים לשאול בעצתו ולקבל את ברכתו. בקרבת בית מגוריו היה מקוה טהרה שמקורה במעיין מים חמים שנפתח כאילו למענו. אל המעיין הזה באו להטבל גם הרב משה טייטלבוים בעל "ישמח משה" והאדמו"ר רבי ישעי' מקרטור. בשעות הלילה החזיק נר דולק בידו, כדי שלא ירדם בשעת לימוד התורה. אחרי פטירתו הוקם "אוהל" על קברו. אז

- ע"ט -

נפסקה גם זרימת המים החמים במעיין. בניו הלכו בדרכו. בכפר זה היו משפחות: בלום, בראנד, פריד, וייס וקופפרשטיין.

קרטטפטאק - שם היה משפחת יונאפ.

ליטקה - בכפר זה התגוררה משפחה יהודית יחידה והיא משפחתו של ר' יצחק היימן.

מונאי, (מוג'ורושקה), שם גרה משפחת רייניץ.

מקראנץ - קהילה קטנה עם בית כנסת משלה אצל משפחת לפקוביץ. שם משפחת השוחט היה זאלצר.

נישטה - כאן גרה משפחת פרידמן.

אלשו-איךבאני, פלשו-אידראני, נובאי-אידראני.

שני כפרים אלה היו בעצם רחוב ארוך אחד. בשנת תר"ס (1900) שימש שם השוחט ב. פרידמן, שהיה יהודי ירא-שמים וחינך בדרך זו גם את יוצאי חלציו. בנו יעקב, ששירת בפלוגת עבודה בימי מלחמת העולם השנייה, נרצח יחד עם 71 חבריו באכזריות יום אחד לפני השיחרור בעיר דברצאן אחרי שאחד הנוצרים הלשין על מקום מסתרם. בכפרים אלה גרו גם משפחות דויטש, רוט ורייך.

אונגה - קהילה ותיקה היה בה בית כנסת ושאר המוסדות הדתיים. השוחט היה אהרון הייס, המזכיר קירשנר, כן התגוררו בה משפחות: אלטמן, ציזלר, גולדברגר, גרוסמן, גרינוואלד, שמיד וגוטמן. אחרי מלחמת העולם השנייה הוקם בכפר זה מחנה הכשרה למתעוררים לעלות לארץ-ישראל.

נאג'קיניץ' - בה היתה קהילה קטנה. השוחט שם היה ציטרום, שבא לכאן מ-שעיעב. שם גרה גם משפחת פוגל.

פוסטארדבאני - כאן התגוררה משפחת פפר.

פאנ'וק - בכפר זה היו מרדכי קליין ומשפחתו. בנם ד"ר יצחק א. קליין משמש כעת כרופא דתי המכובד על כל הצבור בעיר בני ברק.

פרעצ'ה - כאן גרה משפחת דרוקר.

פערע - בכפר זה גרו שלוש משפחות יהודיות: משפחת נייגר, שממנה ניצלו חמש נפשות, משפחת רייך ומשפחת פישמן.

פופרונצ' - כאן התגוררה משפחת ברקו.

פרקופה - בכפר זה חיו משפחות י. בראון וא. בראון.

ראשוני - בו גרו משפחת ש. בראנד ומשפחת ה. קליין.

רוזגוני - כאן היתה קהילה ותיקה עוד בשנת 1700 חיו בה סוחרים, שלא הותר להם לגור בעיר קאשוי. הותר להם לנהל עסקיהם בעיר רק במשך היום, אחרי שהותרה התיישבות יהודים בקאשוי היו מתיישביה היהודים הראשונים מתושבי רוזגוני. היהודים הקימו בכפר זה בית כנסת ובית קברות, אבל בזמן האחרון לא גרו בו כבר, יהודים. בשנת 1839 נולד כאן לאופולד הורוביץ, שהתפרסם כצייר גדול. ממשפחתו יצאו גם רבנים מפורסמים.

רקאצה - הירידים שבמקום זה היו מפורסמים מאד. כאן נפגשו היהודים שפרנסתם היתה על מכירת סחורותיהם בירידים. בהזדמנות הירידים התמלא בית הכנסת של הכפר מתפללים מרובים. באופן קבוע גרו בו כעשר משפחות יהודיות, ביניהן משפחות פאבולה, גרוסמן וגליק.

ראקאצאנסט - היתה בו קהילה קטנה, בית כנסת ושוחט. השוחט היה ה' רוטשטיין, שחי כעת בארץ ישראל. הכפר היה מפורסם בכבשני הסיד שלו. כאן גרו משפחות גרטנר, גליק דויד ולאיוש, גרוסמן, שיפר, נוימן, קליין ורוטשטיין.

שאפ - בכפר זה גרו בני משפחת גוטמן.

שיעב - היתה בו קהילה קטנה עם שוחט. בשנת תר"ס (1900) היה השוחט יהודי ירא-שמים גדול בשם גרוס. אחריו שימש בתפקיד זה ה' השוחט ציטרום, שהיה מפורסם כחורז חרוזים בחתונות ובחגיגות. כאן התגוררו משפחות גרטנר, גרוס (בעל האטליז) חתנו לבוביץ, בנו וילהלם, שוורץ (בעל בית מרזח) וגרוסמן.

סאראזקק: כאן גרה משפחת ולטמן, שהיתה מפורסמת במעשי החסד שלה ובדתיותה. ביתם היה פתוח לרווחה בפני כל עובד אורח. ממשפחה זו ניצלו בתקופת השואה ארבע נפשות. גימפל גיזה שבק; חיים לכל חי בקנדה בשנת תשל"א (1971).

סאדלו - קהילה ותיקה, בה התפרסם ר' לייב צייזלר בידו הפתוחה לצדקה.

סולושארדו - כאן התגוררו משפחות דנציגר יוסף, איזידור ואויגן.

סאדפה - בו גרה משפחת גליק. בכפר זה ישב גם שוחט ירא שמים.

סאלאסנד - בכפר זה גרו שש משפחות יהודיות והן: ה. פרידמן, ווייס, גוטמן, פישר, גרוס ובוקור.

סעמערע - במקום זה התגוררו ארבע משפחות יהודיות: נמנ'י, צייזלר, פלש וגרוס.

סנטישטואן - באקשה : בכפר זה התגורר יהודי תלמיד חכם וירא-שמים ר' ראובן גולדשטין עם משפחתו. נוסף לו גרו כאן משפחות הירש, אונגרליידר, שורץ וגרוסמן.

סינפטרי - כפר על יד סין שם גרה משפחה יהודית אחת.

סלקיבאניה - בכפר זה גרו משפחות שורץ וקליין.

ב-טורנאקומיאטי גרה משפחת פ. כהן וב-טורנאסנטמיקלוש טורנאבאראקוני התגוררו כמה משפחות יהודיות.

טורנאסנטיאקאב - עם שתי משפחות יהודיות.

טורניושנמטי - היחה שם קהילה ותיקה עם בית כנסת. גרו בה משפחות גרינשטיין, בריר, הוניג, מושקוביץ וגרינפלד.

בשנת תש"ד (1944) אספו בכפר זה את כל היהודים שגויסו לפלוגות עבודה.

ב-טורנאנדשקת התגורר פאכס פלד עם משפחתו.

טומור - כאן היה מקום מגוריו של ר' יעקב בראון, שהיה בעל אחוזה גדולה ועידה באמצעים רבים להחזקת מוסדות הקהילה בסיקסו. משפחה זאת תרמה הרבה לטובת כל עניין יהודי. הראשון

שביסס את האחוזת היה ר' אליעזר בראון. אחריו המשיך בנו ר' יעקב ואחריו דוד חיים בכפר זה עסק בחקלאות גם נאמעטי מור. יש לציין כי במקום זה עסק בחקלאות עוד לפני מאה שנה ר' אהרון טננבאום, שהיה תלמיד חכם גדול ופנה בשאלות תלמודיות אל גאוני הדור. אחת משאלותיו המעניינות היתה, האם מותר לצרף למניין התפילה "מפקח חקלאי", המחלל שבת באמתלא שהוא נאלץ לעשות זאת למען תפקידו. אין הוא שותה יין נסך והוא מעוניין להשתתף בתפילה.

בשנת תש"ד (1944) כשחזית המלחמה התקרבה לסביבת טומור, הפכו את ארמון משפחת בראון לבית חולים צבאי. שם גרה גם משפחת רוס ו-שורץ.

ויז'ולי - במקום זה התגוררו ארבע משפחות יהודיות : ברקוביץ, שהיה שוחט בהתנדבות והיה מבקר גם בכפרים הסמוכים בתפקיד זה. משפחות אורבך, האס וגרוסמן. כאן נולד בשנת 1886 לאופולד אצ' הצייר היהודי שהיה גם מורה לציור בבית ספר תיכון.

ונדאגי - בתחילת המאה התשע - עשרה היתה כאן קהילה גדולה עם בית כנסת ובית קברות, אבל במשך הזמן יצאו ממנה רוב היהודים.

וילמאני - קהילה יהודית נוסדה כאן עוד בשנת 1770. חיו בה מספר מצומצם של יהודים. הרב הירש מסאנטו עבר לגור הנה אחרי שעזב את קהילתו וחי בה במשך עשר שנים. דויטש השוחט הצטיין באהבת ישראל וביראת שמים עמוקה. גם כעת גדות בה שתי משפחות יהודיות: פריד וזוננשיין.

ונדעגי - הקהילה נוסדה בשנת 1850, אבל ב-1910 עזבוה רוב התושבים היהודים.

אודבארנוקי - כאן נוסדה הקהילה בשנת 1880 בערך וגרו בה כעשרים משפחות יהודיות. בשנים האחרונות שלפני השואה הגרו רבים מהם ורק שתי משפחות נשארו עד תקופת הגרוש: ר' מנשה דוד שוורץ ור' מאיר פולאק.

יש להזכיר נוסף לכך שבעים כפרים קטנים, שלא יכולתי להשיג ידיעות, האם גרו בהם יהודים וכמה. יש ביניהם כפרים שגרה בהם משפחה יהודית אחת אבל הצלחתי להיוודע על תנאי חייהם ומשפחותיהם. ישנם גם כפרים שבהם גרו יהודים רק במשך תקופה

- פ"ג -

קצרה והיגרו מהם למקום אחר. כדי ששםם ישאר לזכרון בין קהילות
ישראל שבמחוז גרשמו שמותיהם של מקומות אלה זה אחרי זה בעמוד
329 של ספר זה, כדי שנזכור עם קריאתם ביראת הכבוד הראויה
על כל יהודי מחוז אבאוי-טורנה ועל כל קהילות הקודש שבה.

עמוד הזכרון לבני משפחתי היקרים

מבני משפחתי ניספו בשואה יותר ממאה ושלושים נפש.
כולם אנשים יראי שמים, שחיו ביושר וב חן ישראל סבא.

לזכר הקדושים כתבתי סיפור מתולדות חייו של גדול
משפחתנו הרב ישעי' הלוי הורוביץ מחבר "שני לוחות הברית",
השל"ה הקדוש. כמוכן פרסמתי אחד מחידושי התורה של סבי הזקן
מצד אמי הרב הגאון ר' זכרי' שפירא זצ"ל. לזכר חותני וחוננתי
פרסמתי חלק מתולדות חייו הקדושים של הרב משה טייטלבוים זצ"ל
בעל "ישמח משה". לזכר הקדושים בני קהילת סיקסו וסביבתה כתבתי
את מאבקם של רבנינו ומאבקם של פעילי קהילתנו נגד הרפורמות
הדתיות, שלהכרעתן הקדישו חייהם רבותינו הקדושים בעל "חתם
סופר", בעל "שמן רוקח" והרב הלל ליכטנשטיין זצ"ל. לזכר
מורי ורבותי כתבתי פרוש על דברי התורה. לזכר החינוקות
של בית רבן שהושמדו תרגמתי פרק צ"ד שכתהילים.

לבסוף אני קורא לאחי, השתדלו נא לשמור על הרוח הדתית
שהיתה מורה בדרכנו בחוץ-לארץ. זכרו מה שעשה לנו עמלק. כתוצאה
מן המלחמה האיומה נשארנו מעטים שהגענו אל פרשת הדרכים.

איך נמצא את הדרך הנכונה שעלינו ללכת בה הלאה בדרכי
החיים?

כדי לדעת זאת יש רק אפשרות אחת, שנחזור ברוחנו
אל הבתים שיצאנו מהם. נזכור איך חיו שם הורינו עד נשימתם
האחרונה. רוח זו נחזק בתוכנו ואז נמצא את הדרך הנכונה
המובילה אל המטרה, הנותנת תוכן ותקוה לחיינו בעולם הזה
והמביאה לחיי העולם הבא.

בחפילה נרגשתי אני פונה אל אלוהינו שבשמים: למען אבות
ואמהות הושע בנים והבא גאולה לבני בניהם. ברוך אתה ה' גואל
ישראל, אמן.

דבר תורה מסבי זצ"ל שנכתב בהונגרית לזכר משפחתינו.

" מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לד' אלוֹקִיךָ נדבה וגו' ". "

עפ"י מה שפירוש כוונת המאמר בגמ' "שבת" דף פ"ח ע"א אמר ר' אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השבת משחמשיין בי דכתוב ברכו ד' מלאכיו בירורי כח עושי דברו לשמוע בקול גדישא עושי והדה לשמוע"ופי' סבי זצ"ל המאמר כי מדרך בני אדם כאשר איש הישראלי מקבל על עצמו לעשות איזה מצוה או איזה דבר טוב או אם מנדב מעות לצדקה אז בשעת קבלתו מקבל עליו בשמחה רבה ובחשק והתלהבות גדולה ואח"כ נתקרה החשק וכשבא לעשות המצוה בפועל עושה אותה בכבדות, בעצלתיים וברפיון ידים, ובאמת צריך לקיים ולעשות המצוה בשמחה רבה ובהתלהבות גדולה כמו בעת קבלתו וזה הי' כוונת ישראל שאמרו נעשה ונשמע היינו שנעשה המצוה בשמחה ובזריזות כמו בעת שקיבלו על עצמם המצוה מפני שאז היו ישראל במדריגה גדולה כמו מלאכי השרת שנאמר בהם עושי דברו לשמוע בקול דברו שעושים כזה המדריגה כאשר "נדרת" כמו בשעת הנדבה שקבלת על עצמך לקיים באהבה רבה.

דבר תורה שנכתב ע"י הרב הגאון מהר"ש מבלעז זצ"ל לזכר רבי מורי ורבני קהילותינו זצ"ל:

את אלוֹקִים התהלך נח ממר במד"ר שם נייחא לו נייחא לעולם, נייחא לאבהתנא נייחא לבנים נייחא לעליונים נייחא לתחתונים ד' הרב הגאון מהר"ש מבלעז זצלה"ב הנסחרות לד' אלוֹקִינוּ והנגלות לנו לבנינו עד עולם; יש במדרגות צדיקים ועובדי ד', יש עובדי ד' ביחודים ובצדקות להשי"ת ועשה מצוה ומעשים טובים בנסתר בחדר הצנע לכת עם ד' אלקיך, ויש מדרגות צדיקים שעובדים השי"ע בתורה ומצות ומע"ט בגלוי לעין כל בפועל שעוסק בתורה ועבודה גם בזמן שבני אדם רואים, הנה זה שעובד השי"ע רק בצנעה ובחופי אינו נראה לבני אדם הוא מונע ההמוץ עם מדרכי עבודת השם שאינם יכולים ללמד ממעשיו וגם בניו אם אינם רואים אותו עובד השי"ע בנגלה אינם יכולים ללמד ממעשיו. משא"כ מי שעוסק בתורה ומצות ומע"ט גם בנגלה בין בני אדם מגיע להם טובה שלומדים ממעשיו וגם בניו וכל הדורות הבאים זוכרים איך עבד הוא עבודתו תמה ושלימה ועושים גם הם כמעשיו הטובים וזה שאמר הכתוב הנסחרות לד' אלוֹקִינוּ מי שעובד השי"ע רק בדרך

בנסתר בחדר הצנע לכת עם ד' אלוקיך אז לא יגיע התיקון רק לעולמות
העליונים ולפניו נגלה כל תעלומות, אבל אנשים שבעוה"ז ולבניו
אחרון לא ידוע המעלה משא"כ הנגלות מי שעובד הקב"ה בנגלה
לעיני כל האנשי הבאים לשמוע דברי אלוקים וללמוד דרך עבודה אז
נעשה התיקון לנו ולבנינו עד עולם שילמדו ממעשיו וילכו בדרכיו
לעבוד הש"י בדרך זה עד סוף כל הדורות ובזה אמר אאמו"ר זצ"ל.
פ' דברי מדרש הנ"ל אלה תולדות נח: נח איש צדיק תמים הי' בדורותיו
נייחא לו נייחא לעולם נייחא לעליונים נייחא לתחתונים היינה שעבד
הש"י בדרך הנגלית לנו ולבנינו עד עולם.

ע"כ דרך עבודתו נייחא לו שעושה מצות ומעש"ם ולתקן
מעשיו נפשו ונשמתו כראוי גם נייחא לעולם שילמדו כל השומעים
והרואים דרך עבודתו ויעבדו גם הם בדרך עבודה זו.

ר"ב של חוג חתם שופר
בני-ברק ת"ו

שטר קנין

לזכר קדושי קהילות סיקסא סאנטא

אנש געזיגן וואס זיי זינען

היום כרמל אחר חתים אצלנו - זה שנקרא והוסכם בין שני הצדדים -
דימיטר צ'רצ'אק קהל חתם ספר ודיווח חתם ספר בן ספר ארבע -
ז' הקודם אצדס; וזו ו' אונד גאטא וזו ש' פאגל פאגל. הו - וז' שני -
נרצ' שדי. קהלות הדינאות; מוסקא - אלאי. סטאט - פארא פארא - אצדס - והסדר -
ז' הקודם אצדס; צ' אברס פריפאן הו וגא' וזו פארא פארא הו - וגא' וז' -
אטאפאן הו - וגא' צ' אצדסאן הו -

א"ל חוב חתם ספרך מקדש אלדד נשאת קדושי קהלות קדושות ה"ף חסד אחד - דקלאת
קריקן - תלמוד קרן דמנהג של ביתאם - דבננה ארז דח' וסאה 18 -

חזר זה מקדש ו' שרדי קק ה' אלמלד תל' ו' בחור ולידת תע ח' ס' -
חזר זה ילמד ע' מחד א' על בחור ולידת ה' -

6) חוג חת"כ אקדמי ארצות נרנלי שיידי ק"ק ת"ת את הפאקטום דמקלות של וחדה ת"ת
כד שנתנו ארצות חת"כ של ארצות שיידי את ארצות קראו ק"ק ת"ת -

(ה) חוב חט' ונחמים היה לא אורגות ואם שלף או אדם (רש') קדון דחודש תל' גמא מקרא של רבין ורבנות - יק' בוסכרתם ותעצמתן של אנשי מדינה. ק' תל' -

(ו) חוב חט' נאמר למזאת שריד. ק' תל' את כותביו של המס' שריד. ק' תל' -

(ו) חזק חכם מצודק נבון שריר צדיק
 נשם קיום אצילות של קדושה ק"ה
 וקודם אחרונים אסאונים - חז"ל
 חזק חכם מצודק נבון שריר צדיק
 נשם קיום אצילות של קדושה ק"ה
 וקודם אחרונים אסאונים - חז"ל

[illegible]

(ח) חוש חשב אחרים כמו למת וכל קדוה לנצח מרוב קץ הנה - שאם יקרא שאל
תבנית אולגה אחרת - אז תלמן וכל קדוה להנה לקדש את האולם שום
לאולם ואין אחרות - בתארים שהוא אי כריסמט האולם תפוס

א. 2,000. יד חזק על שנת תשנ"ב הקודם - 1,000. יד חזק על שנת תשנ"א - 3,000. יד חזק על שנת תשנ"א - 3,000.

228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739

Handwritten signatures and stamps, including a circular official stamp with text in Hebrew and Arabic, and a signature in Arabic script.

מכתב הרה"ג ר' שמואל עהרנפעלד מק"ק סיקסו זצ"ל לראשי ק"ק
מאטסדורף בו יבואר טעמו ונימוקו שנמנע לקבל את משרת הרבנות דשם.

בעזה"י פה סיקסו י"ד למב"י תרל"ז לפ"ק.

לשלומי אמוני בנ"י אלופים קצינים ראשים וטובים תלמידי
חכמים מופלגי תורה ולומדיה בתורי ה' וידידו ובשער בת רבים
מהללים עם מקהלות ה' בק"ק מאטסדורף יע"א ובראשם חביב נפשי
התורני הקצין היקר הנכבד המפואר ירא ה' מה"ר אשר פלק נ"י
לייטנר ראש הקהלה.

אהובי חביבי נפשי עדר צאן קדושים ברוכי ה' שמעוני
ותחי נפשכם! זה שבועות שחיים האירו שורותיכם אל מול עבר פני
ובהם נקראתי בקריאה של חיבה ואהבה יתרה הנודעת לי מכס לשום
משרת הרבנות בקהילתכם המפוארה והמהוללה של שכמי והנה מיד בראשית
ההשקפה נחתי שמחה בליבי ותעלוזנה כליותי בי מאוד נכסוף נכספתי
לנשק מקום מקדש מה נורא מדרך כף צדיקים גאוני קדושי עליון
אשר הופיעו ברוח קדושם בקהילתכם מאז מקדם ומה גם מקום מקודש
אשר עליו עמד האי סבא קדישא מאיר עיני הגולה בקדושתו ובטהרתו
והעמיד תלמידים אלפים אלופים מסוגלים ה"ה קדוש זקני רשכבה"ג
בעל חס וצוק"ל וגם אחרי נסוע גאון עוזו זכיתם לגדולי ישראל
והבדלו החיים השכין כבוד בתוכם אדוני דודי כבוד הרב הגאון
הגדול צדיק מפורסם קדוש ה"ה מכובד כקש"ת מה"ו שמעון נ"י סופר
אבו"ד דק"ק קראקא ה' יעריך ימיו ושנותיו והנה אם אוה ה"ה למלאות
מקום אבותי הקדושים זלה"ה להשיביני שמה הנני לרצונו ית"ש לילך
בעקבותיהם הקדושים להרביץ שם תורה וטהרה כי זה כל מגמתי ולזה
הנני מוסר נפשי וגופי להגדיל תורה ולהאדירה אם גם לא היה לי
סיבה ושום טעם לעזוב את מקומי אשר בעזה"י אנוכי יושב פה
קרוב לעשר שנים שקט ושאנן השקט ובטח ואין מחריד כולם מקבלים
דברי ביראה ואהבה ואין פוצה פה וגם בענין הפרנסה בעה"י מספיקים
אותי כאחת הקהילות הגדולות גם שוכנים כאן ומספקים כאן כמו מאה
בחורים ויותר לפעמים עכ"ז אותה נפשי ויעש גם כן מטעמים לאבותי
הקדושים להמשיך המעין אשר כרוהו שרים שרי התורה שלא ייבש ונחת
רוח להם אם זרעם אחרי הם מחזיקים את אשר החלו לעשות.

מכתב מהרב הגאון שמואל ארנפלד זצ"ל להרה"ג עקיבא קארניצער זצ"ל

בעזה"י פה סיקסו ג' מו"מ תרל"ז לפ"ק

בין המצרים ישאו הרים שלום לאהובי ש"ב ח"נ וצמיד
הרב המאוה"ג מעוז ומגדול צדיק תמיד ונשגב בקשת"ה מו"ה
עקיבא נ"י קארניצער יושב על התורה ועל העבודה תמה בק"ק
קרקא.

אהובי ש"ב חביב נפשי וצמיד לבבי נ"י אחד"ש מרובים
ואהבה רבה הנני בשורותיי אלך אילך אהובי ש"ב נ"י אל הדבר
הידוע לך כי זה כמו ארבעה חודשים הפצירו בי אנשי ק"ק מס"ד
לקבל המשרה על שכמי ולא יאומן כי יסופר גודל הפצרתם כידוע
לך הכל והרחבתי בזה הדיבור כמה פעמים אליך ואל חותנך אהובי
אדוני דודי הרב הגאון הצדיק נ"י ואם כל דחיות אשר דחיתים
לא יכולתי לדחותם לגמרי עד שבשבוע העבר לא יכולתי עוד לדחותם
והוצרכתי להסכים עמהם לטובה ועד אותה שעה נבוכו רעיונותי
הרבה וגם היום ה' יודע ומה אעשה מה' מצעדי גבר כוננו ואין
האדם ברשות עצמו והנה אהובי ש"ב חביב נפשי נ"י באתי בבקשה
רבה אליך יען כי שמת בענין זה יד לפה נא עתה עשה בצדקתך
לשמחני בשורותיי ויהיה לי לאות אמת כי אין בלבבך ח"ו עלי
אפילו שמצא דשמצא והבוזן כליות ולב לו נגלו תעלומות הלב ומה
אומר ואדבר יותר והנני בבקשה שבה שטוחה גם לפניך שיהיה לטובה
ולברכה ושאוכה להגדיל שם תורה ולהאדירה כאשר תפצירו בי שמחויב
אני לקבל המשרה למעז"ה ותורתו הקדושה וזכות אבותינו הקדושים
והטהורים יעמוד לי ולך כל הימים לרבות ואתה אהובי ש"ב ח"נ
נ"י יריים ה' קרנך וכבודך ותזכה לשבח עה"ת והעבודה תמה מתוך
הרחבה גדולה ורבה לא תצטרך להיות משועבד ותלוי כדעת אחרים
ולישא משא הציבור עליך ורק בהרחבה רבה וגדולה ותעלה מעלה
לשם ולתפארת כעתירת וחפץ ש"ב אוהבך הנאמן בלב ונפש תפצה
שש בשלמותך ומצפה לתשובך חשובה שלימה במהרה.

ה"ק שמואל בלאאמ"ו המאוה"ג מ' דוד צבי ז"ל ע"פ

בס"ד

זמר לשבת קדש.

מאת הרב דוד שיק זצ"ל

שיר זה היו שרים בכל שבת בבית הרב שיק והרב יונגרייז זצ"ל.

כל הנבראים בששת ימים ינוחו ביום השביעי

כאשר ציוה צור עולמים בדיבור הרביעי.

אדם הראשון אשר נוצר מן האדמה

באכלו מן העץ הדעת, נמשל כבהמה

גורשם ממקום מושבו לצאת משם במהומה

דרכי תשובתו נחקבלה ביום השביעי

כל הנבראים בששת ימים וכו'.

הן מבחר הברואים הי"א אברתם אבינו

והכיר בן שלש שנים לעבוד את בוראינו

זכה להתבשר ביצחק, מאלוקי ישענו

חוקה ותורה שמר ביום השביעי

כל הנבראים בששת ימים וכו'.

טורד בן בנו מבית אביו, בשנאת הברכה

יצא ותיקן להתפלל ערבית, לאלוקי המערכה

כאשר חזר הלך לאט לרגל המלאכה

לתקן מצות תחומין, ביום השביעי

כל הנבראים בששת ימים וכו'.

ממרום נגזר על בני-ישראל גלות מצרים
נולד המושיע בן עמרם, ונותן בחוך המים
סמכה ידו בת פרעה להצילו לחיים
על בני-ישראל ביקש לנוח ביום השביעי
כל הנבראים בששת ימים וכו'.

פלאות נעשו לישראל, בהיותם במדבר
צנצנת המן היא לעדות, כי לא חסרו דבר
קדושת שבת ניכר בו, כי פי שניים גבר
ראו כי ה' נותן לכם את יום השביעי
כל הנבראים בששת ימים וכו'.

שמעו קול רעש גדול, ונתקבצו כל האומות
תורת אמת נתן לעמו, ופרחו נשמות
שמור וזכור בדיבור אחד, בלחות נרשמות
תורת משה קבלו ישראל, ביום השביעי
כל הנבראים בששת ימים וכו'.

דרכי השם הודיע לישראל משה רבינו
ולא זכה ליכנס לארץ, להיות שם רוענו
דור המדבר לזכות בתחית המתים להקימנו
שם יצאה קדושת נשמתו ביום השביעי
כל הנבראים בששת ימים וכו'.

ברוך שומר הברית לעם סגולתו
עזרה לשלוח במהרה, לצאן מרעיתו
אליהו מלך הברית יבוא לקבץ עדותו
ואז יהיה יום שכולו שבת, ביום השביעי
כל הנבראים בששת ימים וכו'.

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי
קרובינו לבית וויזנער-ובלאייער.

סבא זצ"ל הרב הגאון ברוך וויזנער אב"ד ק"ק באטוי וסבחה הצדקה
רבקה בת מרדכי חיים שטרן זצ"ל וילדיהם.

הרב הגאון שעפוטל אידלהוק דומ"צ ק"ק איסקא ע"ז אסתר לבית וויזנער
מו"ה הערשל וויזנער ע"ז לאה וילדיהם: פרל, משה, שלמה לייב,
ברכה (בערעגסאז).

מו"ה משה יוסף וויזנער ע"ז רחל וילדיהם: חיה שרה, הוג'ה ובנם
(בערעגסאז).

מו"ה אהרון כץ ע"ז גיטל לבית וויזנער וילדיהם: משה, יוסף, יהודה,
באטוי.

הרב הגאון יהושע וויזנער דומ"צ ק"ק באטוי ע"ז יוכבד וילדיהם:
צפורה, גיטל, בורך.

מרת פדר פרל לבית וויזנער וילדיה: גיטל, טובי, שלמה. (בערעגסאז).

סבא הגדול מו"ה הרש מאיילך בלאייער ע"ז יענטו גיטל מברזנה
וילדיהם.

מו"ה שלמה אליעזר בלאייער ע"ז מרים וילדיהם: שמואל וואלף,
אסתר, מנדל, בינה, יהושע.

סבי מו"ה שמואל אריה בלאייער ע"ז ליבה לבית וויסברג וילדיהם:
מרים, אסתר, מנדל, באילה, ישראל-חיים, משה דוד, שרה (מסערענטש).

מו"ה יוסף בלאייער ע"ז ניכה וילדיהם: יהודית, שולם, אסתר,
בינה, אפרים, חיה, מנדל (מונקאטש).

מו"ה דוד בלאייער ע"ז אסתר וילדיהם: מנדל, משה, רבקה, שלמה,
ישראל, דחי, שרה, (מונקאטש).

מו"ה ישראל בלאייער, ע"ז רחל וילדיהם: אסתר, באילה-קריינדל,
מנחם מנדל, שמואל, רבקה, שולם, הרש מאיילך, מרדכי (מונקאטש).

- צ"ב -

מו"ה פלדינגר ישראל ע"ז רבקה לבית בלאיער וילדיהם: משה, הינדה (מונקאטש).

בינה בלאיער וילדתה אסתר.

מו"ה יעקב הרשקוביץ ע"ז מרים לבית בלאיער וילדיהם: אסתר, יהודה, דוד, רבקה, יענטא, הרש מיילך, אברהם (מונקאטש).

מו"ה מנחם מנדל בלאיער ע"ז מינדל ובנם היחיד יעקב.

מו"ה שולם בלאס ע"ז בילה לבית בלאיער וילדיהם. יענטא גיטל, רייזל, יעקב, רחל, שמואל-אריה, מרים, רבקה, אידל.

מו"ה ישראל חיים בלאיער ע"ז שרה רבקה וילדיהם ובלומה, יענטא גיטל, מנחם.

מו"ה משה דוד בלאיער ע"ז שרה יטל וילדיהם: יענטא גיטל, שמואל בער, חיה, מרים, צבי אלימלך.

מו"ה טרקלטוב אברהם יצחק ע"ז שרה וילדיהם: רבקה, שמואל אריה, יעקב.

סבא הגדול

מו"ה יעקב וויסברג ע"ז רבקה (טרדל).

מו"ה יהושע צבי וויסברג ע"ז שרה וילדיהם: זלדה, מאליה, שלמה, לייב, בילה, רבקה, מרים. סערענטש.

מו"ה שמואל וולף בלאיער ע"ז שיינדל וילדיהם: מטל, אסתר, פרל שרה, רבקה, ישראל, בילה (מונקאטש).

מו"ה בורך גולדברגר ע"ז יהודית וילדיהם: מנדל, יענטא, מנשה, וולבי, מיכאל (גראסווארדיין).

ארבעת ילדיהם של מרדכי ואידי פרלשטיין שי"ח: יענטא גיטל, חיים יוסף, טובה הינדה, שרה ליפשה, ה"ד.

זכרונם לברכה.

אזכרה לטובה קרובינו וידידנו

ב א ר ה " ב :

הרה"ג רפאל בלום שליט"א עם זוגתו החשובה וכל משפחתם שיחיו.
הרה"ג משה הורוביץ שליט"א וכל משפחתם שיחיו. מו"ה אהרון
הורוביץ נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה דוד הורוביץ נ"י וכל
משפחתו שיחיו. מו"ה משה וולנר נ"י וכל משפחתו שיחיו.
מו"ה א. שפירא נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה ד. שפירא נ"י וכל
משפחתו שיחיו. מו"ה י. שפירא וכל משפחתו שיחיו. מו"ה י.
טריהפס וכל משפחתו שיחיו. משפחת פרישמן שיחיו, מרת קלרי
פריד עם בנה נ"י, משפחת טריגר שיחיו. מו"ה דוד פדר נ"י
וזוגתו גיטל תחי'. מו"ה משה לייב נ"י וולטער וזוגתו חיי
תחי' וכל משפחתו שיחי'. מו"ה משה חיים פלישמאן נ"י וזוגתו
רחל תחי' וכל משפחתם שיחיו. מו"ה ברוך הרשל פדר נ"י ומשפחתו
שיחיו. מו"ה חיים פנחס מעהרינג נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה
מרדכי חיים פרלשטיין נ"י ומשפחתו שיחיו. הרב איזיק שיק
שליט"א, הרבנית רבקה שיק תחי' ומשפחתה שיחיו. הרב פנחס
גולדברגר שליט"א ומשפחתו. מו"ה יצחק איזיק גרוס עם זוגתו
שיחיו. מו"ה יוסף ברכפלד נ"י וזוגתו שיחיו. מו"ה קלמן
ברקוביץ נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה לייב יוסטמן נ"י ודוגתו
חיה תחי' (לבית הרשקוביץ) ומשפחתם שיחיו. מו"ה מנדל פלדינגר
נ"י ומשפחתו שיחיו. אחיות הולנדר עם בעליהן ומשפחתן שיחיו.
מו"ה יצחק ורץ נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה ב. הרמן ומשפחתו.
מו"ה זאב גרוס ומשפחתו. שיחיו.

ב ק נ ד ח :

מו"ה זאב גרוס נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה ראובן מונהייט נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה מנחם רובין נ"י הכתן ומשפחתו שיחיו.

- צ"ד -

מו"ה וולטמן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה אלעזר מרכוס נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה מ. פליישמן נ"י וזוגתו שיחיו.

א ו ס ר ל י ה :

הרה"ג יעקב יוסף שיק שליט"א ומשפחתו שיחיו. מו"ה משה קלמן
גולדברגר נ"י ומשפחתו שיחיו.

ו נ צ ו א ל ה :

האחים וייס ומשפחתם שיחיו.

א נ ג ל י ה :

מ. פליישמן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה מאיר הורוביץ נ"י ומשפחתו
שיחיו.

צ ר פ ת :

מו"ה יוסף שפאן נ"י וזוגתו קטי שיחיו.

צ"כוסלנבקה :

מרת מורגיס מרים ליבוביץ תחי' ומשפחתה שיחיו.

ו י נ א :

הרה"ג אליעזר ווייזער שליט"א וכל משפחתו שיחיו.

ארץ ה ג ר :

מו"ה שאול קלר נ"י ומשפחתו שיחיו, מו"ה מ. קלמן נ"י, משפחת
מאזעי שיחיו, ומשפחת פולדעש שיחיו וכל שארית הפלטה ממחוז
אבאוי טורנה וסיקסו.

אזכרה לטובה קרובינו וידידנו
באה"ק :

מו"ה ישעיהו קוסטליץ נ"י עם זוגתו החשובה מרת רבקה דבורה
תחי' וכל משפחתה שיחיו. מו"ה שמעון שלזינגר וזוגתו החשובה
מרת יענטא גיטל תחי' ומשפחתם שיחיו. מו"ה אהרון ישראל קוסטליץ
נ"י וזוגתו מרת קרסל תחי' וכל משפחתם שיחיו. הרב נתנאל

קוסטליץ שליט"א עם זוגתו מרת בלומה תחי'. מו"ה יעקב יחזקאי'
אויש נ"י עם זוגתו מרת אסתר תחי'. מו"ה בן-ציון גוטליב נ"י
וזוגתו אלזה תחי' וכל משפחתם שיחיו. מו"ה בנימין גרינר נ"י עם
זוגתו מרת ורה תחי' וכל משפחתם שיחיו. מו"ה משה פליישמן נ"י
וזוגתו לילי תחי' וכל משפחתם שיחיו. מרת באבי שפינר תחי' עם
בנה שיחיה. מו"ה שמשון שטיין נ"י וזוגתו גינה תחי' וכל משפחתם
שיחיו. מרת מני הרצוג תחי' ומשפחתה שיחיו ומרת רוז'ה הורה תחי'
ומשפחתה שיחיו. מו"ה ישעיהו מיטלמן נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה
צב' מיטלמן נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה אברהם בלך נ"י וכל
משפחתו שיחיו. מרת שרה ליברמן ומשפחתה תחי' שיחיו. מו"ה משה
ליברמן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה משה סימקוביץ נ"י ומשפחתו
שיחיו. מו"ה יוסף רייכמן נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה מנחם צבי
ברקוביץ נ"י וכל משפחתו שיחיו. מרת לאה מושקוביץ תחי'. מו"ה
יהודה שרף נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה ישעיהו בלס נ"י ומשפחתו
שיחיו. מו"ה זאב צבי קליין נ"י ומשפחתו שיחיו. הרב יוסף טוסיג
שליט"א ומשפחתו שיחיו. מרת פרי לזרוביץ ומשפחתה שיחיו. מו"ה משה
אריה ליבוביץ נ"י ומשפחתו שיחיו. הרב ישראל יעקב דבידויץ שליט"א
ומשפחתו שיחיו. מו"ה מנחם הלר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה חיים
בנדר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה עקיבא הרשקוביץ נ"י וכל משפחתו
שיחיו. מו"ה דוד יהודה לינדנפלד נ"י וכל משפחתו שיחיו. מו"ה
משה מילר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה צבי וולטמן נ"י וכל משפחתו
שיחיו. מו"ה יוסף פרלמן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה זאב פרידמן
נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה חיים מרדכי פריד נ"י ומשפחתו שיחיו.
מו"ה משולם קריצלר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה יוסף ובר נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה שמחה אויש נ"י ומשפחתו שיחיו. משפחת טריטל
שיחיו. מרת בלומה פרידמן תחי' ומשפחתה שיחיו. מו"ה זאב ויסברגר
נ"י ומשפחתו שיחיו. הרב יעקב שיק שליט"א ומשפחתו שיחיו.

מו"ה אברהם דוד פולק נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה ישעיהו שריבר נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה מאיר הרמן נ"י ומשפחתו שיחיו. הרב קלונימוס
קלמן בקמינסטר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה משה יעקב בלך נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה שמואל בלך נ"י ומשפחתו שיחיו. מרת לאה
שטרסר תחי' ומשפחתה שיחיו. מרת טובה ברקוביץ תחי'.
מו"ה שמעון לוי נ"י וזוגתו תחי'. מו"ה דב מוזס נ"י ומשפחתו
שיחיו. מרת אירנה שטן תחי', מו"ה יצחק וייס הכהן נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה בנימין אברשטרק נ"י ומשפחתו שיחיו.
מו"ה ארי רובינפלד נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה יוסף זיידא
וייסמן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה משה רוזנברג נ"י ומשפחתו
מו"ה זאב רייכנברג נ"י ומשפחתו שיחיו. הרבנית גיטל צ'סטנר תחי'
ומשפחתה שיחיו. הרב יהודה צ'סטנר שליט"א ומשפחתו שיחיו. מו"ה
מרדכי חיים שטרן נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה צבי גרינולד נ"י
ומשפחתו שיחיו. מו"ה חיים ברגר נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה
מתתיהו וייס נ"י ומשפחתו שיחיו. מו"ה י. צבי זהבי נ"י
ומשפחתו שיחיו. מרת מריס בנדיקט תחי' ומשפחתה שיחיו.

ותתברכו ממעין הברכות בכט"ס

Ezen szerény könyv csak egy ezred-része az igazi valóságnak, amely hitközségeinkben lejátszódtak. Lehetett volna több és hosszabb, ha segítettek volna, ha nem csak én egyedül viseltem volna a megírással járó nagy kötelezettséget és nem egyedül végeztem volna el ezt a könnyekig megható, nehéz, felelősségteli szellemi munkát...

Egyedül kutattam, kerestem, egy-egy forrásra találva, könnyeztem határtalan odaadásukat felfedezve, sokáig, amig végre hitközségről hitközségre összeállítottam munkámat, amelyhez egyedül csak a Jóságos Mindenható adott erőt... tömérdek erőt... időt..., amit még most sem értek, hogy honnan... és tömérdek lelkiezt, türelmet és legutóljára a legfontosabb értelmet, hogy elérhettem Segítségével ezt a számomra nagy és szent napot.

Minden a világon kizárólagosan a Jóságos akaratából van. Hálám és imádságom szálljon a Jóságos SZENT ÉGI ATYÁNKHOZ, KINEK áldassék számtalanszor Szent Neve, hogy megengedte nekem célom elérését, Hitközségeink Történetének megírását, ami teljesen a Jóságos Teremtőnk Hatalmasságát és Irgalmatosságát hirdeti, ami beragyogozta minden időben és a jövőben is

SZENT NEVÉT !

Hűséggel és tisztelettel,

FLEISCHMANN JISZROÉL

TARTALOM JEGYZÉK

=====

Ebben a könyvben szándékosan nincs "Tartalom-jegyzék". Abauj Torna Drága Hitközségei ugyanis EGYETLEN, elválaszthatatlan egységet képeznek. Minden Hitközség, minden generáció, minden esemény, életrajz, minden, ami ott történt, minden Név és a tömérdek NÉVTELEN, akiket nem tudtam bármennyire is szerettem volna, megörökíteni, AZONOS FONTOS-SÁGU, a mi, közös, szent történelmünkben nincs első és utolsó, nincs fontos vagy kevésbé fontos, a dicsőséges multjuk, csodálatos alkotásuk együttesen és külön-külön a zsidó nép gigantikus ragaszkodását a megmásíthatatlan örökös Szinái szikráért való önfeláldozást jelezte, határtalan msziresh nefešük, az élet minden vonatkozásában és különösképpen Gyermekük vallásos nevelésében mindenkinél külön-külön végig az ott élt generációkon keresztül, a mártir oltárán elhangzott utolsó Smá Jiszroélig, megszentestették Életüket. Mindannyian, kik ott éltek, életmódjukkal és alkotásaikkal a zsidó nép büszkeségévé váltak, mi nekünk, leszármazottaknak, Tisztelettel, Hálával és Kegyeletes elismeréssel kell emlékezni Rájuk. Példaként említve és szolgálva.

A kevés Séérisz Háplétonak meg kell végre érteniük, hogy eltűnt a különbség a Hitközségek között. Mindannyian nekünk egyet jelentenek, Szüleink, Nagyszüleink életei azonosak voltak bár hol is éltek Abauj Torna megyében.

Közös volt a sorsuk. Egy nagy és szent célért éltek, egy hát és fontos szent történelmük. Eltűnt a különbség a holtak és holtak között és a holtak és יְבָרַךְ לְחַיִּים az élők között. Drága Szeretteink, Hozzá tartozóink, Rokonaink, Ismerőseink a mi arcképeinkkel, a szenvedésektől kicserepesedett szájakkal, a viduj imával haltak meg. Mi pedig az Ő szent emlékükkal a szivünkben élünk tovább, hogy átadjuk az örökös üdvösítő Tanításait Gyermekünknek. Ez a kapcsolat örökké tartó.

- 372 -

שמות קדושים ה י " ד

זכר צדיקים וקדושים לברכה.

- 371 -

שמות קדושים ה י " ד

זכר צדיקים וקדושים לברכה.

kimaradt volna egy-egy név, vannak sajnos teljes családok, kik közül senki sem maradt életben, ahol sajnos nincs ki a neveket keresse. De nekünk minden Teremtés, minden személy szent, a gyilkosok nem keresték és nem válogatták a személyeket érdemüknek vagy alkotásuknak megfelelően.

Nem szabad és nem tehetek kivételt, fájó szívvel kell lemondjak a Nevek leközléséről, mert égbekiáltó rosszat követnék el, ha Neveket - Mártirokat kihagynák. Ezen EMLÉKOLDAL-on NÉVTELENÜL Mindenkinnek Szent Neve meg van örökitve. Ez az emlékezés Mindannyiuknak szól.

Sohasem felejtjük el Őket és Nevüket, mert Ők az ÖSSZESEN a Mieink... Mert az ŐK elpusztítása a mi örökös FÁJDALMUNK marad ...

Az, aki ezen Emlékkönyv keretében bejegyezni akarja szeretett Hozzá tartozóját, lehetőséget adok, hogy az üres oldalon beírja mindazokat kit ezuton megörökíteni akar. Ők ott a MAGASZTOS ÉGBEN a Mindenható védő szárnyai alatt várják a Megváltás idejét, a Tchiász Hámészim szent pillanatát.

יזכור ה' נשמות הקדושים שעלו באש

מוקדה ה' ינקום דמם.

A mi Vidékeink Séérisz Háplétóájainak !

Ezen "Lapok" örök emlékül szolgálnak a 16,000 (tizenhatezer) Abauj Torna vármegye Hitközségeiből Mártírhalt-halt Testvéreink szent Emlékének, KIK MINDANNYIAN A ZSIDÓSÁGUKÉRT LETTEK, különböző helyen és módon a Mártírok oltárán feláldozva...

Ott vannak mindannyian emlékezetünkben, sokakat szemeink előtt látunk, ezen sorok írása és olvasása közben itt állnak egymás mellett felsorakozva, amikor idézzük Őket, amikor Rájuk gondolunk, elvonulnak a számunkra láthatatlan szent Lelkek előttünk, egymást követve Apáink, Anyáink, Rabbijaink, Hitvesek, Férjek, Drága gyönyörű szemű Gyermekek, Hozzá tartozóink, Jó Ismerőseink. Jó volna felsorolni ezen oldalakon Őket, jó volna leírni Nevüket, hogy a Nevek olvasása közben erősebben dobogjon szívünk, hogy eszünkbe jussanak, hogy lássuk Őket képzeletben, úgy, ahogyan legutoljára búcsúztunk Tőlük, ahogyan könnyes drága arcukat utoljára láttuk... Jó volna felsorolni mind egymás után Neveiket együtt családtagjaikkal, helységek szerint, de csak úgy, hogy Mindenki neve ott legyen. Mindenkinek a Neve legyen bejegyezve... Próbálkozások dacára nem sikerült a teljes névsort megkapni, ami megvan is hiányos, Nevek ezrei, Családok tizei hiányzanak... Váltak volna, bűn volna sokaknak Nevét kihagyni. Fájna nagyon a megmaradt Hozzá tartozónak, ha Szeretettjének Neve kimaradt volna, ha Családtagja hiányosan lenne bejegyezve. Fájna nekem is, ha

דיני יאהרצייט והזכרת נשמות

- (א) מי שיודע יום ביאת אביו ואמו ושאר קרוביו לאוישויען ויש אומדנא שהעמידו אותם בין המוכנים ליהרג יחזיק את היום הזה ליאהרצייט, ואם באו לאושויען לפנות ערב יחזיק את היאהרצייט ליום שלאחריו בכל הענינים שנוהגים בשאר יאהרצייט.
- (ב) מי שאינו יודע יום ביאת אביו ואמו ושאר קרוביו לאושויען או שמתו או נהרגו אחר"כ או שמתו או נהרגו בשאר מקומות ואינו יודע יום מיתתם יבחר את יום כ' סיון ליאהרצייט ככל הנהוג בשאר יאהרצייט.
- (ג) הזכרת נשמות יזכירו את כל מי שהובילו הרשעים ימ"ש ולא בא בחזרה עד כעת לאחר חקירה ודרישה לא נשמע אודותם כלום ככל ההזכרות בשאר המיתים שידוע שמתו.
- (ד) נכון לעשות כל מה שאפשר שיחלקו ששה סדרי משנה וילמדו במשך השנה לעלוי נשמת הקדושים ויעשו הסיום ביום כ' סיון.

ונכון לדרוש ביום זה לפני העם ולומר דברים כבושים
דברים היוצאים מן הלב ונכנסים ללב אחבנ"י היו לתקן נפשם
לשוב בתשובה שלמה.

ישתדלו שיהא באסיפה כל פעם אנשים נשים וטף לעורר
את הלבבות להטיב דרכם אולי ירחם ויחוס עם עני ואביון ומי
שאמר לעולמו די יאמר לצרותינו די ונזכה לראות בתקון העולם
שומר-ישראל ישמור שארית ישראל בקבוץ נצחי ישראל בביאת
גואל צדק במהרה בימינו ויתהפך יום זה וכל דומות לששון
ולשמחה אכי"ר

פעסט בחודש אייר התש"ו

לשכה המרכזית לקהילות היראים

בשם הרבנים הגאונים שליט"א במדינת הונגריא.

A magyarországi Ortodox Rabbinátus 1946 Ijjár-ban írott körlevele, amelyben Sziván hó 20 napján bőjt-napot rendel, és határozatuk értelmében mindazok, kik nem tudják Hozzá tartozójuk elhalálozásának pontos idejét, Sziván hó 20-án kell, hogy az előírásoknak megfelelően Járcájtót tartson. - A Járcájttal járó chalachikus törvények:

מכתב מהרבנות הראשית מהונגריה. ליום כ' סיון שנקבע על הריגות אהבנ"י בני מדינתנו משנת תש"א והלאה ובפרט בשנת תש"ד תש"ה.

- - - - -

בע"ה

הקדמת המסדרים בלב נשבר מדברים

אחינו בני-ישראל היראים והחרדים לדבר השם

במדינתו ובראשם הרבנים הגאונים ומנהיגי הקהילות

איש איש לפי מהללו. העי"י !

לזכרון עולם לאסון הגדול אשר קרה את בית-ישראל בהריגת

ושריפת אלפים ורבבות מאחבנ"י ובתוכם הרבנים הגאונים

הקדושים ומנהלי-הקהילות ועל חורבן בתי מקדש מעט הם

בתי כנסיות ובתי מדרשות ואבדן ספרי תורה ושאר ספרים

קדושים אשר כל בית ישראל נשען עליהם מוטל עלינו החוב

לקבוע תענית צבור "ובחרנו ביום כ' סיון" יען כי בחדש

זה אירעו רב ההריגות ומבואר בט"ז ומ"א בא"ח ס' תק"ס

ותק"פ וכמ"ק היום הזה נקבע לכל המדינה להתענות כפי

המבואר להלן ולומר סליחות ותפילות כפי המסודר בקונטרס זה

בסדר היום.

DRÁGA TESTVÉREM !

אחי היקר !

Kádist Apád után nem mondhattál, Anyád sirjánál nem állithattál sirkövet. A pontos járcájtót is alig tudhatod, Apád sirja ismeretlen, Anyád sirjánál könnyet sem ejthetsz. A nagy chorbánban elpusztultak Testvéreid, Hozzá tartozóid. Süvet nem ülhattél utánuk, kriet nem szakítottál utánuk, Testvéreink nagy részét meggyilkolták, megfojtották, elégették...

Milyen üdvösítő emléket nyújthatsz Számukra.....
Hogy szent Emlékiüket kegyelettel megőrizd. Menj el a templomba/a Mártirok termébe/
Vegyél részt az Emlékiükre rendezett I. tiszteleten.
Tanulj és halgasd szent Emlékiükre tanult misnájest, gyujts járcájt mécesest, imádkozzál, mondjál Kádist felejthetetlen Emlékiükért.

קדיש אחרי אביך לא אמרת מצבה על קבר אמך לא הצבת את יום השנה לפטירתם לא תדע על קבר אביך אינך יכול להשתטח על קבר אמך לא תוזיל דמעות בחורבן בית-ישראל ניספו אחיך ואחיותיך. "שבעה אחריהם לא ישבת" קריע אחריהם לא קרעה אחינו בית-ישראל נחנקו נשרפו לאפר...

איזה זכרון נצח תוכל לעשות להם במה תוכל לכבד את זככם. היכנס נא לבית כנסת והשתתף עם הצבור בלמוד משניות תדליק נר נשמה לזכר קדושי-השואה אמור קדיש וחפילה מיוחדת לעלוי נשמתם.

צוואת הקדושים!

אחר השואה נתפרסמה "צוואה קטנה"
במחנות ההשמדה שכתובה מאחינו הורינו הקדושים
קודם שהובלו לכבשנים.-

התעמקו באמונתכם.

מילאו חייכם תוכן יהודי כי כך נוח יותר לחיות
וכך טוב יותר למות.
כל צוואה מחיבת את הקרובים ואת כלנו
צוואה זו שנכתבה בדם קדושינו חייבת
להיות חרותה בליבותינו!

Hozzártartozóink Végrendelete!

A különböző légerekből a felszabadulás után sok-sok röviden írott végrendeletet találtak, amit a Hozzártartozók, Szüleink írtak, mielőtt a gázkamrába terelték űket... Így szóltak a Cvoek-Végrendeletek:

" Az élet utjaihoz, amely oly sok veszéllyel jár, adjatok a zsidó hit és tradícióból eredő tartalmat, mert csak olyan formában lehet zsidónak életét folytatni és annak megfelelően a Mindenhatónak rendeltetésének megfelelően távozni." Mint minden végrendelet kötelez, de különösen az, amit Drága Hozzártartozóink életük utolsó perceiben, szent vérükkel írtak. Be kell mindannyiunknak szívébe vésni ezen rendelkezést.

"בא וראה כמה צדיקים וחסידים שפך עשו דמן ואף קבורה
לא ניתן להם... מה עשה הקב"ה? היה נוטל מדם כל נפש ונפש וטבל
על פורפירין (בגד) שלו עד שצבעת דם. וכשיגיע ליום-הדין לובש
אחא פורפיריאה ומראה לו גופו של כל צדיק וצדיק רשום עליה-
על כל נפש שהרג עשו... והקב"ה מביא פורענות על אומות העולם."

"ילקוט שמעוני"

"זכור את אשר עשה לך עמלק"

"תמחה את זכר עמלק מתחת השמים

לא תשכח"

"Jöjjetek és nézzétek, mennyi Szentnek, Jámor,
Jó Embernek ontotta ki vérét a gonosz, eltemetni sem hagyta..

Mit tett a Jóságos Teremtő, felitatta köntösével min-
den kiöntött szent vérét, míg teljesen megtelt vérrel.

...Amikor eljön az elszámolás ideje, magára ölti a
vérrel itatott köntöst, amelyben vérből van beírva minden
egyik Mártir neve, akit meggyilkolt a barbár Ézsau és tár-
sai, a Jóságos megbünteti a gonoszszágot végrehajtott népe-
ket".

" י ז כ ו ר "

על החסידים והישרים והתמימים

קהילות הקדש

שמטרו נפשם על קדוש השם !

הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו.

==--==

Emlékezz !

SZENT HITKÖZSÉGEINK

Jámboraira, a Becsületes ártatlan Halandókra,
az igazság utjait járt Testvéreinkre...

KIK feláldozták Életüket a Mártiromság oltárán.

"Akiket egymástól a nagy szereteten kívül
a halál sem választott el".

- 361 -

" ד פ ' י ז כ ו ר "

" A Z E M L É K E Z É S L A P J A I ! "

zésére kijelölt Angyal áldotta meg a JÓ TEREMTŐT, amint írva is van "במעיו ה' ישמע" "Jismách Há Sém Bmászov" A Mindenható örült alkotásának. Amikor Majse Rábénü látta, hogy befejeződött a Miskon építése, amint írva van :

"וירא משה את כל המלאכה" ... "ויברך אותם משה..."

Vájár Majse esz kol hámloche... vájvorech ajszom Majse" Miután látta Majse az összes Miskoni munkát... megáldotta őket. Hogy a Sechine a Mindenható Sugallat legyen mindig felettük.

"ויצו לי מקדש ושכנתי בוכם" Habár a Jóságos mondotta "Ha építenek a Mindenható részére egy templomot Ő a szentséges ott fog honolni" De Majse Rábénü attól félt, ha netalán Izráel gyermekei vétkeznének, vagy talán Bcálél az építő vagy Ő Majse egyedül nem úgy cselekedett akaratlanul, mint ahogy a Jóságos akarta, ezért áldotta meg őket azzal, hogy a Mindenható sugallat mindig őrködjön felettük.

Testvéreim! A hasonlat cholile nem magamhoz illő,... én csak egy töredékét irtam a megtörténteknek, én csak megörökíteni akarom Őket mind, a mi Testvéreinket, akik Majse Rábénü utjain haladtak azzal, hogy könyvet irtam a Mindenható dicsőítésére és Őseink megörökítésére.

Ha netalán akaratlanul vétkeztem volna, ha netalán akaratlanul, fontos dolgokat kihagytam volna, neveket, cselekedeteket, áldjak meg akkor is, küldjete csak annyit ellenszolgáltatásul, mert a Jóságos Mindenható Szentségét és minél nagyobbá tételét láttam mindig szemem előtt és kutatásom és írásom közben is.

Százszor és ezerszer viszonzom Áldásaitokat azzal a szent imával és közös imával megtoldva.

"ה' עוז לעמו יחן, ה' יברך את עמו בשלום"

Az Örökkévaló hatalmat adjon népének, áldja meg az Örökkévaló a népét BÉKÉVEL. Omén amén

ישראל פלייטמן

1940 évének egyik hajnalában, miután Rabbi Hácádik Lájbis Jungreis szikszói Rabbi tanulását félbeszakította hogy szokása szerint mikveba menjen, R. Jiszroél Goldstein-nal, Ki az utolsó időben elkísérte és miután megtisztulva magasztos gondolatokkal elmélyedve visszaindultak, gyanus mozgásokat vettek észre. Rabbi Lájbis nyugodt léptekkel folytatta útját, míg R. Jiszroél izgatottan figyelve nézgetett visszafelé.

Amikor a Betánia utcájába betértek, hangos zsidózás közben 4 parasztleány "állj meg zsidó" kiáltással közeledtek feléjük.

R. Lájbisnak éppen annyi ideje volt azt mondani a félelemtől reszkető R. J. Goldsteinnak: "hat nis kein majre" ne féljen, a következő pillanatban egy késsel a kezében odaért az egyik leány. A Cádik hangosan csak azt mondta: "Lo jonüm vlo jison sajmér Jiszroél". Az idegen hangos ima hang annyira meglepte a mulatóból visszatért részeg legényeket, hogy eszeveszetten futásnak eredtek, a kezükben lévő kést és botokat eldobálva.

Másnap délelőtt sirva jelent meg az egyik gazdaleány apjával és elmesélte amikor ránéztek a Rabbi arcára, azt látták, mintha valami óriási erejű hős állott volna velük szembe és a Rabbi hangja valósággal megbénította őket, nem tudták semmiféle képpen megvalósítani gonosz szándékukat.

Az értelmi szerzője civilben csendőr volt, aki rövid idő leforgása alatt elnyerte méltó büntetését.

- - - - -

Most, miután könyvem hála a Jóságos Mindenhatónak a befejezéshez közeledik, eszembe jut, amit a "Széfer Chászidim" ír, ha valaki egy bizonyos munkát befejezett, ÁLDÁS-RA van szüksége. Példát hoz a Világ Uráról, amikor befejezte a csodálatos világ oly tökéletesteremtését, a világ ör-

Megérkeztek a lisztesek egy egész zsák lisztet cipelve, miután az edényt kikáserozták, hozzáfogtunk a máce sütéshez, megoszlottak a táfkidok, a másgiách üvegdarabokkal a kezében és órával szaladt a sikálokat kézről-kézre véve, nehogy rajta maradjon valami chomec.

Volt aki dagasztott, vizet öntött, egy verglit is előállítottak, a sütőnél is állt már valaki és akik a kemencéhez vitték a kinyújtott tésztát, már kiáltották: mácesz in ájv erájn.

Énekeltünk, hálelt mondtunk és volt közöttünk két fehérszallagos is. Ők is nagy lelkesedéssel segítettek.

A kiterített pokrócunk lassan megtelik mácesszal, mindenki örül és boldog. Egyszer megérkezik a keretlegény és amikor meglát bennünket összezsapja kezét "hát maguk mit csinálnak" - két máceszt a kezébe nyomva elhallgatott és tudomásunkra adta, hogy parancsot kapott a századhoz való visszautazáshoz. Egész nap sütöttünk máceszt, hogy ellássuk az egész századot és másnap elindultunk visszafelé, pár órával a széder előtt érkeztünk vissza és amikor bajtársainknak kipakoltuk és szétosztottuk az orosz és német front közelében sült kóser máceszt, nem tudták, hogy mit tegyenek örömiükben. Volt aki zokogott és sokan táncra-perdültek, látták a csodát ami velünk történt, hisz már a legrosszabb hírek jártak velünk kapcsolatosan.

A támadás sok áldozatot hozott maga után, mi a Jóságos Mindenható segítségével átvészeltük és olyan áhítatosan ültünk a széderhez le akkor, mintha a Jóságos Mindenható megismételte volna az egyiptomi csodákat. Ezen gondolatok kísértének engem és mindazon volt bajtársamat, kik részesei voltak a csodának, valahányszor a pészách szent ünnepe közeledik.

- - - - -

mormogva kértem, vajjon mi lesz velünk Pészáchig? Leszünk -e még olyan helyzetben, hogy gondoljunk még a zsidó házban ilyenkor fogyasztott kovásztalan kenyérre, amit őseink hamarjában dagasztottak be, hogy a kivonulásnál éhségüket oltásák... Ujra egy nap mulik el, úgy beszélnek, másnap indul meg a támadás. Bennünket a reggeli órákban felszerelnek municiókkal, mi hordjuk majd a különböző féle lőszereket, hátunkra kötve, oldalunkra kötve, a szemünkön kívül minden golyókba van burkolva, vannak, kik már siránkoznak, hogy fogják tudni mindezeket cipelni.

Öt nappal pészách előtt 7 órakor jön a parancs a készenlétre. Az ezredparancsnok megegyeszer terepszemlét tart mielőtt kiosztja a parancsokat. Egymás után sorba figyeli az egységeket, mellette a vezénylő alparancsnok, kitől kapja a felvilágosításokat. Szemei már közelednek felénk, mindannyiunkat a hideg rázza, hirtelen megszólal és azt kérdezi az ezredes ur ránkmutatva "hát azok kik ottan" haptákba vágja magát az őrnagy és azt mondja: alázatosan jelentem zsidó munkaszolgálatosok, kik a municiót hozzák utánunk, az ezredes megszólal "azok itt maradnak, nincs rájuk szükségünk". A mellettünk álló keretlegény parancsot kapott és bennünket elvezettek, rövid idő múlva megindult a támadás.

Mi bementünk a faluba, a keretlegény további parancs végett a legközelebbi parancsnoksághoz ment.

Fiuk! - szólaltam meg - tudjátok, hogy három nap múlva itt a pészách! - Megszólaltak: hol van liszt? Mind-egyikünknek volt a zsebében varrótű, ez ott értékes volt, gyorsan összeszedtünk tüket. Hárman elindultak a faluba lisztet szerezni. Ketten fáért mentek, egyik udvarról gereblye és kapa nyele került elő az iskola előtt deszkát láttunk, már szaladtak asztalost keresve, hogy a nyeleket sikálóknak vágja fel, a deszkákat legyalulni, üvegdarabok kerültek elő, valaki már egy nagy tálat hozott, az egyik paraszt ház udvarán begyújtották a kemencét, hozták a fát, már vászon is van amit a fiuk kötő helyett használnak.

egy olyan része, ki vigyázni fog rád, hogy semmi rossz ne történjen veled és boldog megelégedett leszel.

. " ואז תהיה עמו ולחלקו "

A tanácsot megfogadva így cselekedett: 1944 márciusában Oroszországban voltunk egy egész század, kik segítettünk a fronton harcoló katonák utánpótlásánál, ki és bepakolásánál. Közvetlen feletteseink keretlegények voltak, egy főhadnagy parancsnoksága alatt, kik felett a német parancsnokság rendelkezett. Rövid pihenőnk alatt arról álmodoztunk és készítettük terveink a többi vallásos érzelmű bajtársakkal, hogy miképpen gondoskodjunk a pészáchi, az egyiptomi felszabadulásra emlékeztető máceszról. Amikor az egyik keretlegény sorakozót rendelt és a feszesen álló zsidó szakaszból 20 embert kiválasztott, kiket német parancsra közvetlen a frontra kell irányítani. A kétségbeesett husz a parancsnokhoz fordult felvilágosításért, ki egy kézlegyintéssel csak annyit mondott: "golyófogónak" - és máris intézkedik, hogy a leggyorsabb formában utra indítsa őket, közöttük engem is.

Egy komisz-kenyér és marmaládé vételezése után a többi muszosok sajnálata mellett elkeseredett kis csoportot a vonathoz kísérik, hogy a szerelvény előtt a kövekkel megpakolt vagonba kísérik, amely a mozdony elé van kapcsolva azzal a céllal, ha utközben akna robban a kövek és a benne lévők legyenek az első áldozatok. A zsidók élete még a köveknél sem ér többet.

Elég hosszú utazás után, amikor minden csikorgás és robbanó zajnál a vesztünket éreztük, megérkeztünk egy a front előtti gyűjtőhelyre, ahol a több mint ezer kilométeres erdő előtti nagy tisztáson gyülekeztek a különböző helyekről odaérkezett katonák. A tisztás közepén lovával az ezredparancsnok, ki szalutálva fogadta és kijelölte az érkező és jelentkező katonai egységeket. A gyülekezés célja volt támadás az erdőben meghúzódó és a katonaságra gyakran lövöldöző és rablásokat végrehajtó partizánok ellen.

Másnap 7 nappal a pészách előtt a puszta életünk megmentéséért imádkoztunk a jó Teremtőhöz és csak titokban

jótevénykodásának az egész vidéken hire volt. Lakásukban szobát tartottak, berendezve az arra járó vándorok és szegények részére, kiknek teljes ellátásáról Ők gondoskodtak, hogy minél jobban gondoskodjon a rászorultakon, saját maga látta el őket.

R. Mordecháj az üzlet vezetésével és a felmerült problémákkal keveset foglalkozott, azt óriási reményének megfelelően a Jóságos Mindenhatóra bízta, Kiben sohasem csalatkozott. Nála a nap a korán kelés után a Tajre és ima után úgy kezdődött, hogy hol van szükség segítségre, miután mindenről gondoskodott, lépett csak be az üzletbe. Amikor rászorult az üzletébe kereste fel még mielőtt elmondta volna a szokásos mondókáját, benyult a kasszárt képező fiókjába és belemarkolt az ott lévő pénz közé és anélkül, hogy megnézte volna milyen összeget vett ki, átadta a szegény csodálkozására a kimarkolt pénzt és a Mindenható áldását kérve folytatta tovább munkáját.

- - - - -

Milyen szentséges gondolattal fütve éltek a munkaszolgálatra bevonult Testvéreink, bizonyítja ezen szerény elbeszélés, Bloch Ábrahám volt tornai muszos elbeszélése alapján.

Amikor bevonulása előtt szeretteitől búcsút vett, azt mondta neki apósa, hogy mindig legyen előtte az, amit a Tajre "חמים תהיה עם ד' אלקיך" előír: "Támim jihje im á Sém Elokeho" és azt gondolja, amit a Rási magyaráz ezen poszigrá' בחמימות' עליון קבל בחמימות' "Járj el a Mindenhatóval szemben becsületes egyéniségben és mindig bizzál Benne", - "לא תחקור אחר העתידות" "Ne kutass sohasem az elkövetkező idők után"

"Mindent ami életedet kíséri fogadd nyugodt megelégedéssel"

- "ואז תהיה עמו ולחלקו" "Ha a valóságban úgy cselekszel, mindig azt fogod mondani:

"Minden amit a Jó Teremtő tesz, az jól van téve"

- "כל מה דעבוד רחמנא לטב עבוד" "Te leszel akkor a Jóságosnak"

nálja fel azokat saját céljára, utána rövid tanulmányozás után meghozta az igazságos ítéletet a fél nagy megrökönyödésére.

- - - - -

Rabbi Mnáchem tornai Cádik szent élete és bölcs előrelátásai sokak előtt volt ismeretes. Egy alkalommal a Torna előkelő gazdag zsidó földbirtokosához leánynéző jött. A földbirtokos, miután a fiatalok találkoztak, meghívta a jövőbeli kocsikázásra, hogy bemutassa birtokát, vagyonát, természetesen a szép birtok és a nagy gazdagság tetszett a fiatalembernek és utközben elhajtottak a Cádik lakása előtt. A Gvir megmutatta a Rabbi szerény lakosztályát. A fiatalembernek az lett hirtelen a kérése, hogy szeretné a Rabbit meglátogatni, áldást kérve az esetleges házasságukhoz. A tornai Cádik nem volt otthon, egyik faluban volt egy brisszen, a Gazdag tovább hajtattott a megjelölt faluba, hogy ott kibeszéljék magukat. Odaérkezésük után a Cádik üdvözölte őket és mindketőjüket maga mellé ültette. Beszélgetés közben rátér a fiatalember választottjának kiválasztásának céljára. A Rabbi mindketőjük felé fordulva azt mondja: nem neked való az, amit ajánlottak pár nappal ezelőtt ebben a faluban megjelölve a helyet odautazzál, azt vedd el, mert az lesz neked az élettársad. A Mindenható részedre azt rendelte.

Utána a gazdag felé fordulva azt mondotta: "Maguknak mást rendeltek az Égben. Várjanak türelemmel, annak is eljön az ideje." Mindketten elbucsuztak a Rebbetől, Ki mindketőjüknek jó kívánságát és áldását adta. Mindketten saját utjaikra tértek. A gazdag hazatért és otthon elmesélte a történeteket. A fiatalember a kijelölt helyre ment és valóban úgy történt, ahogy a Cádik mondotta... egymásra találtak és boldogságban éltek.

- - - - -

R. Mordecháj Rubin, az encsi hitközség egyik igazi Erlecher Jidje, ki nem csak becsületes jó zsidó volt, de

németibe, ahol kínzások és faggatások között, 6 hónapot töltöttem.

Édesapámat büntető századdal a frontra küldték, ott is folytatta jótékonyosságát. A háboru után több olyan személlyel találkoztam, kik a hamis papiroknak köszönve megmenekültek. Nagy volt a Megboldogult Drága Apám az élet minden vonatkozásában kifejtett msziresh nefese, és minden micve ügy irányába kifejtett segítőkészsége, de szerénysége miatt, nem hozhatom nyilvánosságra. Mindazok elkísérték a tulvilág szent és igazságos Birája elé.

- - - - -

Az élet utjai göröngyösek, sokan egyenes utakon haladnak minden gáncsolás nélkül és vannak, kik saját maguk által okozott göröngyökbe botlanak. Rabbi Saul Brach nagy bölcsességével és előrelátó képességével gondoskodott mint Szent, hogy utjait és cselekedeteit semmiféle homály vagy emberi fondorlat ne akadályozza.

Rabbiságának egyik évében egy jólszituált kassai bálbosz, ki még a hitközség előljáróságához is tartozott, egy másik bálbosszal anyagi nézeteltérésbe került, olyan formában, hogy azt egymás között már nem tudták békésen rendezni. Elhatározták, hogy az igazság és a jog eldöntése végett Rabbi Saul B.-hoz fordulnak, ki igazságosan eldönti a vitás kérdést, pénz-ügy lévén. Megindult a Din-Tajre, mindketten előadták követelésüket és a kérdések közepette az előkelő bálbosz érezni kezdte, hogy ellentmondásokba került, és ügye nem néz ki igazságosnak, ahogyan ő azt szerette volna, sőt később kezdett kiderülni, hogy követelése jogtalan és fennáll, hogy elveszti a Din-Tajret. Egyik óvatlan pillanatban a Rabbi felé fordul és azt mondja, hogy szeretné emlékeztetni, hogy ő minden évben egy nagyobb összegű pénzt-tartalmazó borítékot - slách-móneszt küld a Rabbinak. A Cádik a szavak hallatára felállt, bement szobájába, kivette szekrénye egyik fiókjából az ott elhelyezett cégjelzéses borítékokat kibontatlanul, amire csak az évszakokat írta fel a Rabbi bevitt tanulószobájába és visszadata a tulajdonosának, hogy hasz-

A nagy forgalom éjjel volt, amikor a menekültek bátrabban forgolódhattak.

Egy csendőr, aki ismerte Apukát és irtókeresztény tisztséget töltött be és mert szép pénzeket kapott, jó információkkal látott el bennünket. Sokszor jelezte a razzia közeledtét is, én voltam a közvetítő közöttük és sokszor Apukám között, ki nem akart feltűnni gyakran a portán. A hamis papírokat Szikszórol és még két más kisebb helységről kaptuk, ami születési bizonyítvány és helyilletékességi bizonyítványból állott. Később már Pestre is felvittük a szükséges bizonyítványokat és én utaztam gyakran Pestre a bizonyítványok átadása végett, a megadott helyen, házbán vagy közhelyen adtam át ismeretlen embereknek, kiket sohasem láttam azelőtt.

Az utóbbi időben, az iratokat magas áron kiszolgáltató jegyző jelentette fel a csendőrségnek, hogy magának alibi-vel szolgáljon. A csendőr vette fel a feljelentést és miután saját felelősségére megsemmisítette a feljegyzést, egyedül figyelmeztetett, hogy vigyázzunk. De a nyomás a menekültek részéről nagyobb lett, számuk egyre növekedett és Apukám, Rubinnal együtt, habár már óvatosabban - folytatta tovább.

Kis Ernő nem nyugszik, zsarol bennünket és mindamellett újabb feljelentést tesz a főőrzmesternek. Este 10 órakor jönnek házkutatást tartani, amikor 4 idegen menekült van nálunk (ez már elég az internáláshoz) - pár perccel előtte, az ablakunkon kopogva megjelenik a csendőr, elmondja, hogy jön a házkutatás és már el is tűnik.

Én a menekültekkel Altmann nagybátyámhoz siettem, a csendőrök megjöttek, hatan, és házkutatást tartottak. Apámat másnap Hidasnémetibe hurcolták, de még átadta nekem, néhány bizonyítványnak a Pestre való szállítását, közöttük a Spán Józsiét is.

Mielőtt elhagytam lakásunkat már jöttek is a csendőrök letartóztatási paranccsal. Kimásztam az ablakon, gyalogosan Miskolcra mentem és onnan Pestre, átadtam a bizonyítványokat és miután hazaérkeztem tartóztatottak le és Hidas-

megjelentek, és a fiu nagy zokogás közepette elpanaszolta, hogy nem bírja tovább a szenvedéseket óriási fejfájása van. A Rebbe Náftule Hercke azt mondta apjának, Istóci István-nak az udvaron lévő eperfára mutatva, hogy hozzon be belőle pár levelet. Miután behozta az eper levelet, a Rebbe a fiu fejére tette és tiz perc leforgása alatt megszűnt a fájdalom: a fejébe befészkelte kukac egy eperlevél közeledtén eltávozott. Óriási kidűs hásém volt, az országban mindenki beszélt róla. A zsidófaló Istóciból zsidókat tisztelő és nagyrabecsülő ember lett.

- - - - -

A gyűlölet idején 1941-ben Szikszóról 4 zsidó családot, békés, szolid embereket családjukkal együtt még az éj folyamán, minden előzetes figyelmeztetés nélkül, mint "idegen állampolgárokat" kiutasítottak - hiába mutatták meg az állampolgárságukat igazoló papirokat, melyeket a megjelent csendőrök egyszerűen eltéptek. Attették őket a lengyel határon és sorsuk ismeretlen. A munkaszolgálatra bevonult nagy családoknak 1944-ben Szikszón nem folyósították a családi pótlékot azzal indokolva, hogy zsidóknak nem jár családi pótlék.

Az egyik zsidó család ellen, Ki 8 gyermek apja volt, a szikszói jegyző hivatal a férfinek a munkaszolgálatra való bevonulása után kilakoltatási végzést adott ki. Az idézést s a kilakoltatási végzést személyesen adták át a községházán és amikor az utasítástól zokogó zsidó asszony Zombor jegyzőhöz (a kurucz gyógyszerháros veje) fordult, kérve, hogy ne tegyék meg, nincs hová mennie 8 gyermekével, azt felelte Zombor ur: "Menjenek az utcára, mert a végzést végre fogjuk hajtani" - és végre is hajtották...

- - - - -

1942 januárjától, házunk menekült otthonná alakult, a Szlovákiából menekült testvéreink ármeneti szállásává, ahol Apám, hamis iratok ellátása után Pestre, biztosabb helyre küldte őket.

Rabbi Menáchem M. Schück szikszói Rabbi röviden a beiktatása után közölte a hitközség előljáróságával, hogy tekintve a rituális (mikve) fürdő már a régi és épülete rozoga. Szándéka volna egy új mikvet építeni, ezen szándékát egy közgyűlés alkalmából megismételte a hitközség elnöke R. József Fried válaszában azt mondotta, hogy azt a mikvet amelyben Rabbi Hillel Lichtenstein Rabbi Smüél Erenfeld (Chászán Szoffer) tajvliztak nem szabad mellőzni, ezt az érvet az egész hitközség elfogadta és egész a deportációs időkig szolgálta a szikszói régi mikve a hitközség tagjait.

- - - - -

Encsről beszélt R. József Hauer, hogy látta a szentéletű Sajchet R. Jiszráél Braun kéziratában az itt közölt feljegyzést, amit R. Jiszráél Braun jegyzett fel az Ó Nagypapa iratai közül.

" Istóci, a Tiszaeszlár per idején szereplő egy nagy roseval történt, ki a bujtoogató szerepet töltötte be a zsidók ellen és igyekezett a közvéleményt a zsidók ellen hangolni és híres volt zsidó-ellenes magatartásáról.

Egy napon egyetlen fia súlyos beteg lett és a kihívott orvosok nem tudtak segíteni rajta. Istóci István kénytelen volt miután a leghiresebb orvosok is lemondtak gyermek életéről, rettenetes lelki állapotban, kétségbeesetten szadgált segítségért és egyik jó barátja azt ajánlotta, hogy menjen a zsidókhoz és kérjen tőlük tanácsot.

Minden szégyenérzetet félretéve gyermekének megmentése érdekében, ki türehetetlen fejfájásban szenvedett, meghallgatva a tanácsot az akkori idők nagy Cádikjához Rabbi Náftule Hercke (rácferdi) ujfehértói Szenthez fordult segítségért alázatos kérelemmel...

A rácferdi Rebbe meghallgatta Istóci fájdalmas panaszt és beteg fiát magához rendelte. Miután mindketten

Teremtővel, a fohászhai és kérelmei sokszor találak meghallgatásra.

Egy alkalommal, egy kétségbeesett szülő a katonasághoz behívott egyetlen fia miatt fordult hozzá kérelemmel: mi lesz, ha az osztrák hadseregbe messze idegenbe kellesz bevonulnia.

A Cádik, miután visszavonult szobájába, kijelentette, hogy legyen nyugodt, fiát bevonulása után haza fogják küldeni, és az valóban úgy történt.

- - - - -

A szikszói temetői a község nyugati részén lakók, a Bolt utca, Szent Anna utca, a Kassai ut, és a kis állomás felé lakó testvérek ha halottaikat utolsó útjára kísérték, az artézi kut mellett kellett elhaladniuk és ezáltal keresztül kellett menniük a két (ref. és kat.) templom között, ami sok esetben rossz érzést keltett a kísérők szívében.

Amiután R. Oser Zélig (Zsiga) Schwartz meghalt, cvoeban (végrendeletben) meghagyta, hogy utolsó útjára ne vigyék azon az uton, hanem a Márkusz közön keresztül a pincék-nél, és ezután ez a szokás megmaradt az utolsó ideig. A lvüjász hámesz ezen az uton haladt, mindenkinél.

- - - - -

Vilmányba volt egy nagyon erlech sajchet kihez okos ember lévén még a szomszéd falukból is jártak tanácsért. Bölcs volt, előrelátó. Gyermekait saját maga tanította és készítette elő, hogy majd ha a Mindenható segítségével hazatérnek a szentföldre, hogyan kellesz életüket berendezni, és a szentföldnek földjét hogyan műveljék meg olyan formában, hogy a földdel járó összes micvekat szigoruan megtartsák (smite, mászer, orle, stb.). Krausznak hívták, Sajnos a szörnyü időkből sem Ő sem gyermekei nem tértek vissza.

első férje után Szimu-nak (Simon helyett) nevezték. De pár hónap múlva meghalt az asszony második férje is, Kaufmann. Utána nem gyötörte az álom az asszonyt, aki egész a deportálásig folytatta jótékonykodó és szerény életmódját egyetlen leányával együtt, kit szőke Szimunak becéztek és aki fiatal kora dacára nem tért vissza.

- - - - -

A szikszói Rabbi legkisebb leányának férjhezmenetel előtt a jótékonykodó asszonyok felkeresték a hitközségi tagokat, hogy a felajánlott drosegesánkot (ajándékot) összeszedjék. Miután 2 jótékonykodó asszony felkereste az egyik Bál-Boszt, ki híres volt szellemességéről és kérdezték tőle, hogy mit ad ajándékba, rövid gondolkodás után azt mondta: "Nézzék, majd küldök két szép pulykát".

Jó reményekkel tértek haza a hölgyek, mert két pulyka még az akkori időkben is szép ajándéknak számított. Pár nappal a lakodalom előtt gyülekeztek már az ajándékok, minden megérkezett, csak a pulykák nem, de türelemmel várakoztak, talán csak a Chászene napon fognak megérkezni. - De elmúlt a nagy lakodalom is, azonban a pulykák nem érkeztek.

Fogta magát a két asszony és mindent félretéve elmentek a T. urat megkérdezni, mi történt. Azt mondja Nekik, nézzék asszonyok, én azt mondtam hogy küldök két pulykát, ezt én meg is tettem, kimentem a tyuk-ketrecbe és kiengedtem a két pulykát és azt mondtam nekik, hogy menjetek el a pap-bácsihoz, de mit csináljak, nem mentek el... Ezzel elfordult és rakosgatta tovább nyugodtan az árut üzletében.

- - - - -

Rabbi Chájem Pinchesz Goldberger szikszói Dájen kabalisztikus tudománnyal is foglalkozott. Sokan fordultak hozzá tanácsokért, segítségét kérve bajaikban. Rabbi Chájem P. mindenütt segített, ahol megtalálta a kapcsolatot a jó

Rabbi Zchárje Schapira, a szikszói R. Jiszroél Schpira Apja, mielőtt varanói Rabbi lett sok időt töltött a Cánzi Rebbe udvarán, Rabbi Chájem Hálberstámm bizalmasai közé tartozott, ki a szent Rebbe közelében óriási szorgalommal tanult és figyelte a szent Rebbe életét, miután azt beszélték, hogy a nádvornai nagy Cádiknál Rabbi Mordche-nál¹ az esti órákban vannak a brisszek, amit Ő a Cádik egyedül végzett, híres majl lévén és hogy a "brisszeket" nagyon késő este végzik a Rebbenál.

Felkérte a cánzi R. Zchárjet még egy másik chásziddal, hogy utazzanak oda és lássák meg, van-e alapja annak a hírnek. Odautaztak és ott várakoztak a többi chászidokkal együtt, mert éppen aznap volt egy brisz. Már sötét este volt, amikor a Rebbe bejött a bész Hámedresbe és miután behozták a gyereket, a Rebbe Mordche (Nádvorne) a két vendég chászid felé fordult solemet adott (és anélkül, hogy szóltak volna kilétükről) azt mondta: "nézzenek ki az ablakon" és amikor kitekintettek, nappali világosságot és ragyogó napsugarat láttak.

Miután visszaérkezve Cánzba elbeszélték, azt mondta a Cádik bál "Divré Chájim" amikor a nádvornei szent "Ávajdesz Háakajdest" végez, minden fényben uszik körülötte...

- - - - -

R. Simon Blank és Felesége jótékonyaságukról híresek voltak Szikszón, boldog házasságban éltek és egy alkalommal megegyeztek egymás között, hogy amennyiben az egyikük aki előbb meghal eljön a másvilágról és elviszi a másikat magával. Nemsokára rá meghalt R. Simon és a gyász után felesége elfelejtkezett a férjének tette ígéretéről és férjhez ment egy Kaufmann nevezetű özvegy emberhez, - röviddel a házasság után megjelent az Asszony álmában az első férje és kérdezte volt feleségétől, hogy mi van az ígéretével?

Eleinte az asszony hallgatott, de utána az álom napról-napra megismétlődött, úgy hogy valóságos félelem fogta el. Időközben leánya született, akit a Rabbi utasítására

szene után erős lábfájást kapott és lábaiban bizonyos fokú bénulás állott elő. A járáshoz kénytelen volt botot és mankót használni.

Egy szép napon, miután már régebben nem látogatta meg Rebbeját a Cádik Rebbe Jchezkél Halberstámot a "Sinevei Cádikot", elhatározta, hogy odautazik nehéz és fáradságos volt beteg lábakkal hol szekérrel, hol vonattal utazni, de elhatározását valóra váltotta. Amikor pár nap után Sineveba érkezett, a Rebbe várakozó tömeg soronkívül beengedte és amikor a botokkal besántikált a Rebbehez, a Rebbe rögtön megismerte és miután solemot adott neki azt mondta a Rebbe: "R. Jichog, várfnze efek sofort demstekns" (dobja el azonnal a botokat) - az ámulattól megdermedt R. Jichog Altmann a Rebbe szavaira hallgatva eldobta a botokat és amikor a Rebbevel végetért a beszélgetés felállt és csodák-csodája saját lábán kisietett a kint álló és várakozó chászidémok csodálkozására.

R. Jichok Altmannt családjával, gyermekeivel és drága unokáival deportálták, de lábfájásról élete végéig sohasem panaszkodott.

- - - - -

A gazdagságáról, és szerénységéről ismert szikszói Cvi Jánkev Reichmann életét úgy rendezte be, hogy Ő saját maga ne élvezzen a földi juttatásokból sokat, bejövetelének nagy részét szétosztotta, a szegények és a Tajret tanulók számára. Ő saját maga inge alatt zsákot viselt, hogy minél jobban sanyargassa magát, az év legnagyobb részét böjtöléssel töltötte. Amikor vendégeknek és a lakásán élt szegény családoknak a jó ételeket felszolgálták, Ő egyedül csak kegyeret és sótvetett, minden kérése és kérelme az volt, hogy Gyermekei, Fiai, Vejei, mind erlecher jidok és Tálmed-chochemok legyenek: A Jóságos Mindenható meghallgatta és méltányolta kéréseit. Mind kiváló, Tajre tudósok lettek, még a jelenlegi generációban is, Kik folytatják az Általa kért szent utjaikat. - - - - -

szorgalmas tanulással töltötte és elmélyedve a tan kiapadhatatlan forrásába észre sem vette, hogy a lakosság egyes rétegei kiszolgálják magukat és távoznak anélkül, hogy fizetnének, kimérik a sót, a cukrot a petróleumot élesztőt, elviszik az eladásra szánt áruraktárt, minden ellenszolgáltatás nélkül, amikor Rabbi Slajme és családja rájönnek, már késő, a hozomány elment de a Tajre tudása gyarapodott oly annyira, hogy egész sorozat könyvek jelzik nagy tudását, amit senki Tőle, a nagy Gáontól, el-nem sajátíthatott...

- - - - -

Rabbi Eliezer Blum a szentéletű Dájen R. Cvi Jánkev Reichman leányát vette feleségül és kereskedői pályára lépett. Az akkori időben a fakereskedés jó üzletnek számított, mert a házak építésénél sok épület fát használtak és a fa ára nem volt magas. A határok nyitva voltak és az egész vidék innen vásárolta szükségletét.

Elhatározta Rabbi Eliezer, hogy az egyik jól menő és rendes embernek ismerő fással társul és mután pár napig bejárt az üzletbe és megismerte az üzlet vezetésével járó szabályokat, megállapodtak az üzlet társas vezetéséhez.

Pár hétig minden csendben és rendben folyt le, amíg egy éjjel Rabbi Eliezer álmódott és az álmában azt látta, hogy társa szombaton árut adott ki az üzletből. Másnap reggel nem is kérdezte, hogy volt e alapja álmának, reggeli imádkozás után az üzletbe ment és azonnali hatállyal felmondta és elhagyta az üzletet megszüntetve a társaságot, ami sok anyagi veszteséggel is járt. Visszatért teljesen a Tajre tanuláshoz, amit egész életén keresztül nappalt éjjellé téve folytatott. z.j.u.

- - - - -

R. Jicchog Altmann Eperjésről került Szikszóra, miután elvette R. Jiszroél Spiro leányát. Néhány évvel a Chá-

előkerül a mérnök és még az est folyamán hozzákezdenek az építkezéshez, ami után az elnök és helyettese személyesen felkeresik a Főrabbit és kéri: tekintve hogy a templom építéséhez hozzáfogtak, hogy maradjon.

Az igyekezetnek meg volt az eredménye, mert a Templom a kitűzött időpont előtt készült el, a Rabbi vezetése alatt.

- - - - -

Az 1838 évben élt, jótékonykodásáról és vallásosságáról híres tekintélyes család, kiket Feldmannak hívtak és Hejő - Csabán éltek, egy szép napon két fia az akkor uralkodó osztrák-magyar katonai hatóságoktól behívót hozott a bevonulás hely Bécs volt, a szülők az akkor uralkodó bizonytalan helyzet miatt szerették volna Gyermekeiket megkímélni és tanácsadás céljából S-Ujhelyre utaztak a szent Rabbi Majse Teitelbaum (Jiszmách Majsehez), Kinek miután elbeszéltek problémájukat és a Cádik megkérdezte tőlük, hogyan hívják őket, azt felelték: Feldmann. Mi Feldmann, válaszolta hangosan, kit hívnak ma Feldmannak? Ézsau volt a gonosz, mező embere, hogy hívhatnak egy jó zsidót mezőembernek?... És Ők ebből megértették, hogy mi a teendő, természetesen nem mondhatta a Rebe hogy válasszanak maguknak új nevet - az egyik lett a Feldet átvéve Grünfeld, a szentmihályi Rabbi család a másik, kik Szikszóra mentek lakni a Mant átvéve Reichman, a Cvi Jánkev Reichman a nagy Gvir családja. A Rebbe áldása kísérte őket egész generációkon keresztül.

- - - - -

Rabbi Slajme Z. Ernreich volt szilágysomlói Gáon mielőtt a csabai Rabbi állást betöltötte 1897-ben 5 évig Szikszón élt, ahová Kereszturból érkezett és a kapott hozományából szatócs üzletet nyitott.

Az üzlet forgalmas helyen volt, főleg polgári lakossággal lakott helyen. A Rabbi az üzletben töltött idejét

ságára, hanem kivette szekrényéből az aranyóráját azzal a megjegyzéssel, hogy adja el az órát és az árát fordítsa a fogoly kiváltására.

- - - - -

Miután 1912-ben leégett a szikszói templom és a hitközség előljárósága még két év után is vonakodott a templom építésének az elkezdéséhez Schück Főrabbi pársesz Trömo szombatjára nagy drose megtartását hirdetett, amelyre még a szomszédos falvakból is sokan megjelentek. A beszédének okát senki sem tudta, de az érdeklődés nagy volt, a drose 3 órára volt kitűzve, de jóval előtte már együtt volt az egész szent gyülekezet.

Pontosan megérkezett a Főrabbi Ur a jesiva bocherok kíséretébe és az Őt jellemző barátsággal köszöntött mindenkit güt sábesz köszöntéssel. Utána felment az Urn-Kajdes előtt felállított szoszéki álványhoz és könnybe lábadt szemekkel elkezdte nagy beszédét. Először idézeteket hozott szépen felépített beszédében a templom építésének fontosságáról hozott magyarázatokat, utána komoly hangon kijelentette, hogy sajnos a templom leégett és az újra felépítése és berendezése szent ügyébe a hitközség előljárósága semmit sem tett és utána kijelentette, hogy fájdalmasan adja tudtukra a hitközség tagjainak, kiket Ő oly nagyon tisztel, elhatározta, hogy még a holnapi nap folyamán elhagyja a Hitközséget, berendelte a szekeret, aki a dolgait fogja szállítani és kéri a Hitközség tagjait, hogy még az est folyamán jöjjenek hozzá bucsut venni.

A droset befejezve a hallgatóság könnyezése közepette a bocherjai kíséretében elhagyta a templomot.

A beszéd hatása óriási volt. Az emberek mincha ima után nem mentek haza, csak erről tárgyaltak, szemrehányást tettek és mindenki véleményét mond. A szombat kimenetelével az egész község dolgozni kezd, megjelennek a fuvarosok és a fakereskedőktől fát hoznak, elkezdik a téglát a cementet hordani,

kitől bucsut vett és kísérték Őt szemeikkel, amíg el nem tűnt. A Személy ki-létét és küldetésének titokzatosságát mi még a loo éb távlatából sem tudjuk megérteni.

- - - - -

Amikor a komárnói Rebbe Szikszóra látogatott, nagy kísérettel érkezett és Rabbi Mnáchem M. Schück Rabbinnál lakott. Amikor szombaton reggel a Rebbek kíséretével 20 vagy talán 30 strámlis zsidó chászidok együtt a nagy templomba ment nagy feltűnést keltett a nagy-községben, ahol a lakosság ritkán látott ilyen szép és megható felvonulást, középen a Rebbe, az egyik oldalon Rabbi Schück mellett, Ki ez alkalomra a házon kívül is strámliba ment, a másik oldalon szintén egy rabbi és utána a nagy kíséret. Az emberek megálltak az utcán és úgy látszik valaki a szolgabíró tudomására is hozta, mert a falu kishirója később eljött a templomba megtudni, hogy mikor jönnek ki a Templomból és amikor egy óra után a templomból kijövet az egész menet a község-háza közelébe ért, kijött a szolgabíró az egész községi előljárósággal és az uton üdvözölte a Rabbikkal lekezelve a vendégségbe érkezett Cádikot, szolgálatait felajánlva a Rebbe nem tudott magyarul és a szikszói Rabbi egy rövid előadás keretében bemutatta a csodatételeiről ismert nagy Rabbit, akinek mosolygó arca elég volt ahhoz, hogy az egész előljáróság tisztelettel meghajolva eltávozzon.

- - - - -

1886-ban, amikor Rabbi M. M. Schück Nagyváradon volt Rabbi augusztus hó 18-án, amikor Ferenc József születésnapja alkalmából a város Főrabbijának távolléte miatt (Rabbi Majse H. Fuchs fürdőhelyen volt) Őt kérték fel, hogy az ünnepi fogadáson beszéljen, miután szobájába zárkózott, hogy előnézze magát, egy idegen Rabbi érkezett, Kinek sürgősen pénzre volt szüksége egy bebörtönzött fogoly kiváltása miatt, a Rabbit akarta felkérni, hogy a pénz összeszedésére segítségére legyen. Rabbi Menáchem nem hivatkozott elfoglalt-

- utána elfogyasztotta szerény ennivalóját, húst és máceszt egész idő előtt nem fogyasztott.

Elbeszélte, hogy törzsekben élnek, apja egy sévet vezetője és 96 ezer tagja van törzsüknek, minden ezernek minden száznak és minden tiznek van vezetője és elmesélte, mily szigorúsággal tartják be mindannyian a Tóra előírásait.

Ha szent-könyvet vett a kezébe, még mielőtt kinyitotta volna megcsókolta, nem vallásos tárgyú könyvet, ha még héber nyelven is volt írva, semminek sem tekintette.

Rabbi Lichtenstein tanulószobájának asztala alatt állandóan ott feküdt egy kutya, akit semmiféle képen nem lehetett elzavarni. A kutya semmi kárt nem tett, minden alkalommal elkísérte a templomba és kint megvárta, amíg kijött a templomból és utána beosont a szobába. Mikor az idegen ezt meglátta, megmondta, hogy ebben az állatba egy olyan embernek az átkozott szelleme van, ki oly sokat káromkodott és megváltásra vár a Rabbitól.

Chol-Hámoédkor a Rabbit vidékre hívták egy nagy micve ügyébe és szekérrel elutazott. A kutya arra az időre eltűnt és másnap, amikor Rabbi Hilel visszaérkezett, az udvaron megjelent a kutya és kutyasírással körül táncolva fogadta és kaftánjának széleit csókolgatva, az idegen azt mondta R. Akiva Schlésingernek, hogy Ő tudja, mi a teendő a gil-gul megváltásának és miután megmondta Ő továbbadta R. Hilelnek ki azt rögtön megcsinálta és a kutya utána eltűnt és többé nem jött elő.

Az idegen nem akart elfogadni sem ajándékot, sem pénzt utiköltség címén, az ünnep után úgy-ahogy jött gyalogosan ment el. A reggeli imádkozás után azt mondta: Örült, hogy ott lehetett a Rabbi közelébe pészáchon keresztül elindult Kassa irányába, hogy Lengyel és Oroszországon keresztül menjen vissza... otthonába a Rabbi Lichtenstein, R.A.J. Schlésinger és hetven bochert számláló jesive kísérté a szikszói Főutcán keresztül, ki az országutra, ahol minden-

(a vizsgát) elhalasztotta.

- - - - -

Rabbi Ákiva Jozsef Schlésinger a Rabbi Hilel L. veje beszélte el, hogy 1865 pészáchján mi történt Szikszón.

Erev pészáchkor reggel egy zsoltárral a szájában ébredt - "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך" "Boldog akit kiválasztasz és közelítesz, hogy lakozzék udvarodba" a Gemore mondja Brochesz traktusába "אמר רבי יוחנן השכים ונפל פסוק "בפיו הר"ז נבואה קטנה - poszik ltoch piv háréh seh nvüéh ktáná" ha valaki hajnalban ágyából egy idézettel kél fel az egy kis jövődómondást jelent.

A sáchrisz ima után jött egy idegen hatalmas ember ki elmondta, hogy Ázsiából, Tibetből, ami Kina és Japán között terül el, jött Eliezer ben Simon Majsenak hívják, és az a kérése, hogy a pészáchot R. Hilel L. környezetében töltsse, a szédert külön akarja levezetni, külön felállított asztalą mellett.

A széderről és általában az egész pészáchi ellátásáról a Rabbi gondoskodott, alvásról a gvir R. Cvi Jánkev Reichmann gondoskodott, nyelve héber volt.

A Rabbi örömmel fogadta a messziről jött vendéget, ki széder este csupán az előirt mennyiségű máceszt ette és az egész 8 napos eledele gyümölcs, krumpli, tojás és mandulából állott. Viselkedése és modora valódi erlech és mdágdek zsidóra emlékeztetett. A két széder alkalmából kp két zétim szerű máceszt evett és külön vezette le szokásának megfelelően a széder-estét, óriási lelkesedéssel minden poszigot amit hangosan mondott, lefordított nyelvére, amit senki sem értett meg és kabalisztikus szavakat is mondott közbe. Együtt imádkozott a templomban az imádkozókkal, de az ima után külön imádkozott egyedül az imaszöveget lefordította arameus nyelvre és saját nyelvére óriási kvoneval és nagy lelkesedéssel imádkozott két órán keresztül

is nappallá téve kell a Tajret tanulni és ha uton leszek,
nem lesz időm a tanuláshoz. Azt felelte a cánzi Cádik :
Ávrahám Ősatyánknál írva van

" לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך "

"Lech lcho méárcho umimajládtecho umi bész uvicho el hoorec áser áreko" " Menj el szülőhelyedről, atyád házából oda, ahová a Mindenható akarja. A Jó-Teremtő is azt mondta Ávrahámnak, hogy menjen el falujából más felé, hogy megismertesse a népeknek a Mindenható Nagyságát és a bálványimádó primitiveknek bebizonyítsa az Egy-I.-tenséget, vigye be a pogányok szívébe a szeresd felebarátod, mint tenmagad szent fogalmát és Ávrahám is azt kérdezte a Mindenhatótól, hogy hogyan lehetséges, hogy Ő bevigye a nomád emberek szívébe azon magasztos emberi érzéseket, amely elválasztja az állati tulajdonságoktól, de azt felelte Neki a Jó Teremtő: "Ál hoorec áser áreko" - nem kell mindenütt beszédeket tartani és meggyőző érveket felsorolni, mert elég lesz, ha meglátják a Sechineval beragyogozott szent arcot, mert "Ki sém hásém nikro élecho" a Mindenható neve az arcára volt írva a szentéletű Rabbi Hilel Lichtensteinnak. Elég volt Őt meglátni és ami előidézte az emberek megtérését.

- - - - -

Rabbi Saul Ehrenfeld ז"ל, nagy jesivát tartott Szikszón, ahová az ország minden részéből jöttek a tanítványok, odaadó szívével és éles-eszü mély tudásával oktatta és tanította összes tanítványait, kik közül sokan nagy emberek lettek.

Minden héten rendszeresen hallgatta ki tanítványait "ferhern" keretébe, amikor pontosan megállapította, tanítványainak adott egy-egy feleletéből a hétnek mennyire szorgalommal töltötte el idejét,

A tanítványok néha olyan cselhez folyamodtak, amivel sikerült a kihallgatást elhalasztani. Mesterségesen mennydörgést, vagy villámlást idéztek elő, nagy zajjal vagy a nagy fények előidézésével. Ily esetben a hauz-bocheron keresztül adta tudomására a nagy Rabbi, hogy a vihar miatt a ferhernt

reveszi, magához hívja és haragosan azt kérdezi tőle, hol van a kitüntetés, amit én (a király) egyedül tűztem ki ruhára mert megérdemelted. A tábornok remegve és félve sugja a király fülébe: "Felséges királyom, otthon van a kitüntetés a szekrénybe zárva." Hát ezért adományoztam neked a legnagyon jobb rendű kitüntetést, hogy te azt a szekrénybe zárjad? Nem vagy tehát érdemes hogy tovább közelembbe légy, menj és távozz el innen!"

Testvéreim! Szólt a Rabbi a hozzájött küldöttséghez az én sorsom hasonlít a tábornok sorsához a korom legnagyobb talmud-tudósai a Tajre tábornokának neveznek és talán álszerénység volna tőlem - mondotta a Gáon ha azt mondanám, hogy a kitüntető elnevezés alaptalan volna. Egész életemben azon törekedtem, hogy az Örökkévalónak Királyomnak hű és önzetlen szolgálója lehessen és igyekezetemet és törekvésemet a Királyom jóakaró figyelmével kísért és megajándékozott tudással és kutatási ösztönnel a legértékesebb rendjellel látott el csak azért, hogy igazságos Hatalmasságát nyilvánosan hirdessem, buzdítolag hassak mindenütt, egyszóval, hogy rendjeletem viseljem. Ott nálatok a ti körötökben senki sem szomjaz az örök életforrásból bugyogó szent tanra és tanításra és így rendjeletem be kellene szekrénybe zárnom, nem megyek hitközségekbe, hogy majdan ha Királyok Királya trónja elé lépve azt kelljen rebegnem: Királyom, a rendjelet, amelyet Te magad tűztél és adtál nekem és amelyet folyton viselni kellett volna, a szekrénybe zártam. Megértette ezt a Ronsberg hitközség küldöttsége és eredménytelenül tértek vissza hitközségükhöz.

- - - - -

Egy alkalommal kérte a Cánzi Cádik "Divré Chájim" a szikszói Rabbi Hilel L.-t hogy utazzon vidékre egyik helyről a másikra és nagy hatásos műszer beszédével az összes ott élő testvéreinket jó utra téríthetné.

Azt kérdezi Rabbi Hilél L.: és mi lesz az én Tajre tanulásommal, hisz irva van: נהגה יומם ולילה hogy éjt

felépült a hitközség tagjai, kik legnagyobb része jártas volt a Talmudban felkereste Ő az új helyén és kérték, hogy jöjjön vissza az előbbi helyére, ahol nagyon várják, de Ronsberg zsidói, kik nem voltak jártasak a Talmudban, nem akarták visszaengedni, dacára, hogy nem értették Rabbijukat kínáltak neki 10,000 forintot, csak hogy rávegyék a maradásra, de Rabbi Elázár Hálévi a következő példázatot mesélte el, hogy megértesse új hűveivel, hogy miért nem maradhat:

"Élt egyszer egy nagy okos és igazságos király, aki nem tekintett a kegyek és tiszteletok kiosztásánál a személy előkelő vagy alacsony származására és mindenkit akik az állam érdekéért hűségesen szolgáltak, kitüntetésben részesített Volt neki egy szerény igénytelen de nagyon hűséges szolgája és a szolgának egy fia, akit nagy áldozatok árán arra neveltetett, hogy majd Ő is a (fia) is hűségesen szolgálja a jó királyt, és az állam érdekeit önzetlenül és tiszta szívvvel. Az Atyának akarata valóra vált, a fia kegyet talált a Mindenható, a Király és az emberek szemében és igyekezett szorgalmával és törekvésével minél mélyebben belevegyülni a nép megsegítése és a király tisztelete irányába.

A király, ki mindig figyelte törekvését és szorgalmát, maga mellé vette katonai szolgálattételre és mint hűséges és szorgalmas katona, rangról-rangra emelkedett, amíg egy szép napon megkapta a legnagyobb előléptetést és generális rangot kapott.

Mint generális fontos és felelősségteli beosztásokat kapott az államvédelem és az államépítés terén. Később érde-
meiért a király a legnagyobb kitüntetést adományozta, arra kérve hogy a kitüntetést állandóan viselje, hogy lássák, hogy a király az őt hűségesen és önzetlenül szolgálókat kitüntetésbe részesíti, hogy ezzel másokat is ilyen viselkedéshez serkentsen.

Egy alkalommal nagy és fényes ünnepély volt a királyi udvarban. A király trónja előtt megjelentek az ország nagyjai és előkelőségei és közöttük a kedvelt tábornok is, de a tábornok rendjel nélkül jelent meg, amint a király ezt ész-

A súlyos betegek kívánságára sokszor kényszer minyent létesített hogy a beteg háza udvarán imádkozzanak, mert a hatóság utasítására a templom a járvány idején zárva volt.

Orvosság vagy élelem beszerzéséért képes volt a szomszéd városokba menni. Msziresz Nefese határtalan volt. A Jóságos Mindenható hosszú élettel és szép családi élettel áldotta meg - több mint 40 évig ült a szikszói Rabbi széken.

- - - - -

Amikor Rabbi Smüél Erenfeld született, Édesanyjának Hinda Erenfeld (a Chászán Szajfer Leányának) nem volt elegendő anyateje és ez a tény az anyának nagy gondot okozott, mert az egész vidéken nem lehetett szoptató anyát találni.

Miután elpanaszolta a Nagyapának, hogy a Smüél unokának nincs elegendő ennivalója, megnyugtatta Őket és azt mondta: bizzanak a Jóságos Mindenhatóban, segíteni fog.

Másnap egy csunya, szeles idő volt és az ajtón kopognak. Belép egy asszony és kérdezi, hallotta, hogy szoptató anyát keresnek és ő hajlandó elvállalni. Fizetésre vonatkozólag azt mondta, hogy majd a végén megfizetik-feltűnő volt a szoptató anya finom modora, nem látták őt sohasem enni és annak dacára, hogy egy szál ruhában jött, sohasem volt ruhára szüksége.

10 hónap után, miután a gyerek szép nagygyá fejlődött, egy napon eltűnt a szent asszony, anélkül, hogy megköszönheték volna drága szolgálatát.

- - - - -

A Semen Rokéách, mielőtt Szántóra került, a Morvaországi Trietsch községben került mint rabbi és jesiva vezető de 1812-ben egy tűzvész elpusztította az egész falut és ő más helyen foglalt állást, de idő közben a leégett falu

csodákat beszélnek, nagy Jesivát vezetett és tanítványai között volt a "A Sá"Ch Rabbi SábtaJ Kákohén" az itt közölt elbeszélés bizonyítja csodálatos emlékezőtehetségét.

Történt egy alkalommal, XIII Lajos francia király Krakkóba látogatott és az volt a kívánsága, szeretne valami különös, nem mindennapi dolgot látni. A polgármesternek eszébe jutott, hogy van itt a városban egy 9 éves zsidó fiú, kinek bölcsességének már gyermekkorára nagy híre van. Hívták a fiatal R. Nátánt és a francia király megkérdezte Tőle, hogy tud-e franciául. Nem - felelte. A király elővetette a fiával a podgyásza között magával hozott két kötetes francia nyelven írott klasszikus regényt, ami sok olasz és latin idézeteket is tartalmazott és XIII Lajos felkérte fiát, hogy fennhangon olvassa el a közel 1000 oldalt tartalmazó könyvet.

A király a könyv olvasása közben elszunnyadt és a fia olvasás közben odaszólt: apám, ne aludj! A közel 6 órás felolvasás után a szent M'gále Ámükajsz emlékezetből elmondta pontosan az egész könyv tartalmát szóról-szóra belemondva azt is, amit a király fia apja elalvása után mondott és a király maga ellenőrizte a könyvből, anélkül, hogy még csak egy szó franciát is beszélt volna.

Éles esze, kabalisztikus tudománya, szinte példa nélküli. Kiadott könyvve a "M'gále Ámükajsz" csodálatos könyv, ahol 252 magyarázatot ír a Vöeszchámmára és 1000 formában világítja meg a "Vájikro" szavában előforduló "Álef" betűt .

- - - - -

Rabbi Jánkajv Beer Schönfeld idejében kolera járvány szedte áldozatait Szikszón. Egyetlen ember ki járta a beteg házakat és gondoskodott szükségleteikről a Rabbi Schönfeld volt, ki dacára a figyelmeztetéseknek nap-nap után végig járta a betegséggel súlytott házakat, betegeket látogatott és halottakat kísért, sokszor saját magásta ki a sirokat és mindenütt ott volt, ahol szükség volt.

ILYENEK VOLTAK ŐK.

Elbeszélések és epizódok.

A Semen Rokéách - a szántói Rabbi már 17 éves korában Rabbi állást töltött be és tudásáról és éles eszéről híres volt. Már 12 éves korában megnősült és még a bár-micveja előtt fia született (Hágáon Áháron).

Amikor a Pidjen hábenra összegyültek és a szertartás közben kérdezték: hol az apa? de az apa nem jelentkezett, erre keresésére indultak kellemetlenül érezte magát a fiatal apa az összegyült vendégek előtt és elbujt.

- - - - -

Miután Rabbi M. Lichtensteint Kolomeába felvették a szikszói Hitközség új Rabbát akart választani és egyik napon a hitközség előljáróságánál megjelent egy fiatal Rabbi, aki Bethlen (Erdélyben) volt rabbi, hogy átadja pályázatát személyesen, miután az akkori hitközségi elnök R. J. tomori földbirtokos volt, Hozzá irányították és tekintve, hogy nap közben kint volt a mezőn, úgy kiment Rabbi Shmuel Erenfeld a tomori földekre és hamarosan megtalálta Jánkev Braunt, elmondja hogy mijáratban van, és szeretné elfoglalni a szikszói Rabbi állást, azt feleli R. Jánkev, hogy nagyon szép az ajánlat, de ebbe a hitközségbe csak nagy Talmud tudós Rabbát választanak. Azt feleli Rabbi S. Erenfeld ha felvesznek és gondoskodnak ellátásunkról, úgy lehetek még nagy Talmud Chochem. Megtetszett a felelet Braun elnöknek és mindjárt ott helybe fel is vette Őt, magára vállalva a hitközség előljáróságával való megegyezést.

- - - - -

A szikszói R. Jiszroél Spiro a varanói Rabbi Zchárje fia a krakkói nagy Mkübul "Mgale Ámükajsz" "Rabbi Nátán Schapiro" leszármazottja, kinek éles eszéről és memóriájáról

"V'im Bchükajszáj téléchü" אם בחקתי תלכו
"TÉLCHÜ BDÁRKÉ OVAJSZ" - "MENJETEK
SZÜLEITEK UTJAIN". תלכו בדרכי אבות

A Jóságos Ég megáld majd Mindannyiatokat hosszú élet-
tel, jdisé náchesszal és a mielőbbi Gülü Slémoval életünk
"Ümispotecho Jáázréni" Rendelkezése segítsen meg Mindannyi-
unkat.

A befejezésként küldöm Felétek Szüleitek és az el-
mult generációk szent szellemeinek kérelmét és üzenetét :

"בקש עבדך וחלכו בדרכי אבות"

"Keressétek a Jóságos törvényeit utjaitokon" és jár-
jatok, menjetek Szüleitek nyomdokain,

"באהבה וביראת כבוד" "Szeretettel és féltő
tisztelettel".

Jiszroél Fleischmann

zet adta körülmények állati sorba terelik, amikor az ember a szomoru körülmények miatt elveszti emberi voltát, amikor a szörnyűségek közepette az emberekből bárányok válnak, amikor az emberi érzések és tulajdonságok a megpróbáltatások következtében megszűnnek.

Dávid királyunk látta, érezte és megjövendölte az általunk átélt pokoli életet, hogy eljön az idő és Európa zsidósága a második világháború idején oly szörnyű megpróbáltatáson, és embertelen kínzogatáson fog keresztül menni, ami szinte példátlan az egész 2000 éves goleszban, mi akkor nem voltunk emberek, csak bárányok, jidise séfelek, kiket gyilkos farkasok pusztítottak, és a kevés séérisz háplétot lealázták és kivetkőzték az emberi mivoltukból, a szent zsidó népet szétszakították, hat millió mártír és a többi megmaradt kevés, vértől sebzó, megalázott, letiport, emberi számításba nem vett Séérisz Hápléto, heftling, muszos, bárányszerűen elállatiasodva, letért az akkori érzéseinknek megfelelően az igazi utról, a lágerokban, a barbárizmus, és gonosz szadizmus árnyékában, a pusztító halál kapujában, a szenny, éhség, a kínzások a rettenetes ördögök idejében, mindannyian nem voltak embereknek számíthatók - "כשה אבד" "Kszé Ajvéd" elveszett bárányok eltévedt állatok, mindenükből kifosztott roncsok voltak, mindannyian halálra ítélve, de "Bákés Árodecho - "בקש עונך" mily hihetetlen ragaszkodással biztak és reméltek és kicserepesedett, a szenvedéstől elváltozott szájjal kérték és az elaszott testtel várták és biztak a Mindenható segít égében," כי מצוהך לא שכחתי "Ki micvajszecho lo sochochti" Mindannak dacára, nem felejtették el szent Tanításait, nem felejtették el a Drága Szüleik által beléjük nevelt szent Tajre parancsolatait, nem felejtették el Jóságos Mindenható, hogy "Kol hánsom thálél Ko" "כל הנשמה תהלל י", hogy minden egyes lélegzés után, minden egyes mozdulat után Hálát Kell Adni naponta, ezerszer és százezerszer, hogy életünket újra és újra meghosszabbítja, hogy az eltévedt bárányokból, a lágeri roncsokból, jidise emberek lehettünk.

Testvéreink! Ne felejtsetek el az évek távlatából mi voltatok, emlékezzetek Dávid király szavaira, "folytassátok"

A befejezés szavának a Thilem 119 fejezetének utolsó poszikiáját szeretném magamnak és Mindannyiunknak megvilágítani "תחי נפשי וטהללך, ומשפטך יעזרני" "Tchi Náfsi Üszhállecho Umispetecho Jáázzréni" "Éljen lelkem, hogy dicsőítselek, ítélkezésed segítsen meg engem".

A következő poszik amit magyarázni akarok :

"תעיתי כשה עבד בקש עבדך, כי מצותך לא שכחתי" "Toiszi ksze ajvéd bákés ávdecho, ki micvaszejcho lo sochochti" "Eltévedtem, mint egy elveszett bárány, keresd a szolgálodat, hisz én parancsolataidat el nem feledtem."

Ami nekem feltűnik és nehéz miért nevezi meg Dávid királyunk az eltévedéshez a bárányt és nem nevezi meg az embert? Az eltévedt ember is kéri és keresi a Teremtő segítségét, I. Őrizz a bajban eltévedt sötétségben az érzékekkel ellátott ember jobban érzi az eltévedés szörnyűségét... De talán a bárány elhagyatottabb tud lenni az embernél, és éppen az elhagyatottságából fogva a sok szenvedéstől lehajtott feje miatt, a környezet ridegsége következtében elhagyatottabb. Így a bárány eltévedésével Dávid király jövendőlni, vagy jelezni akar. A "Mciudesz Dovid"-nak is feltűnik és Ő az alant közölt magyarázatot fűzi: Mint az eltévedt bárány nem tud visszatérni nyájához, míg pásztora nem keresi, úgy nem tudjuk mi utjaink, célkitűzésünk, ambícióink, eredményét, mi csak kérhessük a Jóságos Mindenható gyermeki a Hatalmas, Irgalmatos Pásztort, hogy mutassa meg nekünk az utat, amin haladni kell, mert törvényeit, a Hozzá való ragaszkodást nem felejtettük el.

A szent "Bál-Hátürim" Rábénü Jánkev ben Oser Zcl. írja a "Bchükajszáj szora" - "אם בחקתי חלכו: ר"ח אבות
"חלכו בדרכי אבות"

A betük előtétéle "Járjatok az Apátok utjain" én összefüggést látok Dávid királyunk poszigja és a Bál Hátürim magyarázata között, Dávid királyunk szent szavaiban alnoki jövendőlátást érzek, miért szükséges sajnos az emberi utról úgy letérni mint egy bárány, ki képtelen visszatérni saját erejéből nyájához, mert szomorú időknél kell beköszönteni, amikor az ember letér az egyenes utról, amikor a hely-

Buzafalva,
Buzinka,
Bodvavendégi,
Csontosfalva,
Csécs,
Derenk,
Dobodek,
Enyicke,
Füzér,
Fizérkomlós,
Filkeháza,
Gombos,
Gagyapáti,
Him,
Izdoba,
Jászomindszent
Jászóujfalu,
Jászóváralja,
Komoronczi,
Kenyhec,
Kishuta,
Koksobaksa,
Kassamindszent,
Kassaujfalu,
Kisida,
Lengyelfalva,

Lanc,
Méhész,
Miglecnémeti,
Miszloka,
Pálháza,
Perény,
Popránc,
Resta,
Regetoruszka,
Rudnok,
Szeszta,
Sima,
Somodi,
Saca,
Szigliget,
Szádalmás,
Tornakápolna
Tornahorváti,
Tornagörgő,
Tornaujfalu,
Varboc,
Szarnó

zsidók nagyrésze későbbben elvándorolt, az utóbbi időben két zsidó család lakott ott: R. Mnáse Dov Schwartz és R. Méir Polák családjaikkal.

=====

EMLÉK KIS KÖZSÉGEINKRE.

=====

Ezen megemlékezés azok kis községek névtelen Testvéreinknek szól, Kiket adatok hiányában nem tudok megörökíteni, Testvéreink, kik az alatt közölt helységekből éltek és nevelték Gyermekeiket és az idők folyamán a feljegyzések és a különböző körülmények folytán feledésnek mentek. Különkülön csillagokként ragyognak, kegyelettel gondolunk Rájuk is mert mindannyian Abauj Torna megye területén éltek.

Az itt közölt községekben talán sokban nem is laktak Hittestvéreink, talán csak országutjain jártak, avagy egy-egy család, egy faluban, de Mindannyian óriási msziresz nefessel, leirhatatlan odaadással éltek élet-utjaikat mindenütt, ahol éltek életmódjukkal a zsidósághoz való hűség ragaszkodással megszentestették. Ezen Emlékkönyvben az Ők szent Névtelen Emléküket is megőrizték. Községek nevei, amiket közülünk sokan csak most hallottak először, és a helységek olvasásánál az ott élteket hivatjuk.

Legyen minden községben más-más generációkban élt Testvéreink emléke Áldott.

=====

Aj,	Aranyida,	Bodvarákó,
Ajfalucska,	Abaujrákos,	Becsárd,
Alsószéplak,	Abaujpakoly,	Bernátfalva,
Abaujalpár,	Abaszéplak,	Balogd,
Abaujszakály,	Alsó-és Felső Lác,	Basko,
Alsó és Felső Hutka,	Bölzse,	Beszter,

vallási szükségleteiről és a rituális vágásról, de párnoszeját a családja eltartására a szikvizgyárából ami vesélyes is volt szerezte. Nagy Családjából csak Mnáchem nevű fia él itt a negevi Nir-Gálimban.

Orbach család, Hász család és a Grosszmannék.

1868-ban született Vizsolyban Ács Lipót festő, iparművész és rajztanár Pesten az országos mintarajziskolában a rajztanárképzőt végezte 1889-től 1893-ig majd 16 évig a székszárdi állami főgimnázium tanára volt, utána a pesti Néprajzi Muzeumba hívták. Iparművészeti tevékenységéért többször kitüntették : Milánó 1906, Pécs 1907, Miskolcz 1911. Helsingfors 1922. Számos művészeti és művészet - pedagógiai cikkeket írt hazai és külföldi folyóiratokba.

Vendégi:

Régebben az 1800-as években nagy hitközség volt templommal és zsidó temetővel, de az 1900 év elején nagyobb részüket elvándorolt, csak néhány zsidó család maradt ott.

Villmány:

Kis község 1200 lakóssal, de régi kis hitközség. Már 1775-ben lakott ott egy kis zsidó közösség, a szántói Rabbi Hg. Cvi Hirsch Hálévi odaköltözött, miután elhagyta a hitközséget és kb. 10 évig volt Villmányba és onnan ment át Mádra mint Rabbi. Ott élt Fried Márton családjával, a sajchet Deutsch volt, aki mély vallásosságával, és gyermekei nevelésével dicsőséget szerzett magának.

Villmányban jelenleg is él 2 zsidó család: Fried Károly családjával vezeti fűszerüzletét és Sonnenschein Laci feleségével és két leányával.

Udvarnoki:

Régi hitközség még az 1880-as évekből, az ott lakó

az alapot értékes életsorozatukhoz, amely végig kísérte őket egész életükön keresztül. Gazdálkodásuk, a cselédséggel szemben tanusított bánásmódjuk példás volt és nagy tisztelettel vették körül űket.

R. Jánkev a szikszói hitközség részére templom építés céljára 30 katasztrális hold földet hagyott. Mindketten hosszú éveken keresztül állottak a hitközség élén, és annak dacára, hogy kora reggeltől késő estig el voltak foglalva, de a hitközség minden problémájában kivették részüket készségesen segítve.

Ott lakott még Roth Vilmos és 1938-ban Németi Mór gazdálkodott Tomoron de lakóhelye Szikszón volt. A tomori kevésszámú zsidóság már 100 évvel ezelőtt is tevékenykedett. 1867-ben élt Tomoron egy Tannenbaum Áháron nevű földbirtokos, ki nagy Talmud tudós volt és Chalachikus kérdésekben az ekkori idők nagyjaihoz fordult egyik híres kérdése volt az akkori Tomoron 9 férfinak számítható egyén volt és a tizedik volt ki nyilvánosan megszegte a szent szombatot, és nészech, nem koser bort is ivott, R. Áháron T. azzal a kérdéssel fordult egy Nagy Gáonhoz, hogy beszámítható e minyenhez tizediknek, mikor ő arra hivatkozik, hogy mint alkalmazott az urasági birtokon a szerződése értelmében muszáj a szombatot megszegnie. de a minyenhez szeretne hozzácsatlakozni.

Ott éltek még Schwartz Elemér és családja és Braun Dezső földbirtokos családjával. 1944-ben a háboru idején a közeli csatározások következtében sok sebesültet a Braun kastélyban helyeztek el ami ideiglenes katonai kórháznak célját szolgálta, onnan vitték aztán tovább a szikszói vagy a miskolci kórházakba.

Vizsoly:

1600 lelket számlált és közöttük 4 bechoved zsidó család. R. Gerson Berkovits ki a vallásos vidéki zsidóknak volt a mintaképe Sajchet volt, hogy gondoskodjon a vidék

lád lakott ott.

Tornaszent-Jakab:

Ezernyi lakósa között két vagy három zsidó család élt, nevüket nem sikerült megtudnom.

Tornvos-Németi:

Régebbi kis hitközség imaházzal, itt élt Grünstein földbirtokos a birtokán, Breier család, a Hönig család, korcsmárosok voltak, Moskovitzék, Grünfeld Jenő 1944-ben a munkaszolgálatosokat összegyűjtötték a falu melletti földön, hogy Németországba szállítsák őket, de a vonatok késedelmes érkezése miatt az összegyűjtött munkásszázadokat a kassai sátoztáborba, majd a téglagyárba irányították, ahonnan pár nap múlva szállították el Sopron környékére, majd onnan Mauthausenba.

Tornanádaska:

Közel 500 lakós között egy zsidó család élt: Feld Miksa és családja.

Tomor:

A szikszói hitközség egyik reprezentatív, és sokat tevékenykedő családjának volt lakhelye és birtoka, kik a hitközség minden jótekonv intézményében meleg szívvvel vettek részt. Három generáció: Hánágid R. Eliezer Braun kit Eliezer Tomornak hívtak tiszteletből;

Hánágid R. Jánkev Braun (R. Jánkev Tomor) és fiuk R. Doved Chájim (Dezső) Braun, kik vagyonuk nagy részét a szikszói zsidóság intézményeinek fejlesztésére adományozták. Házukat és birtokukat a szent Tajre szellemében építették fel, aminek szent törvényeiből jottányit sem engedtek, birtokukon saját templomuk volt, aminek eltartásáról és állandó minyenről is saját maguk gondoskodtak. R. Eliezer volt az uttörő - Ő vásárolta meg a birtokot és tette le

vissza, ketten visszajöttek és Izráelben, majd Ausztráliába vándoroltak. Czeisler Imre és családja, Flesch Herman és családja, kik öreg korukban Szikszóra költöztek és 3 gyermekükkel nem jöttek vissza, és Grosz Ármin és felesége.

Szinpetri:

Szin melletti kis falu, ahol egy zsidó család lakott.

Szentistván-Baksa:

Kis község, néhány zsidó családdal, Hirschék, 5 gyermekükkel, Ungerleiderék, Schwartzék, és Grosszmann Ella.

Ebben a faluban élt egy jámbor Tálmed-Chochem zsidó R. Röüvén Goldstein családjával, szatócs üzletük volt a deportációból egy leánya jött vissza és Tifráchban lakik.

Telkibánya:

1500 lakósu kis község vasutállomással, régi zsidó település. Ők segítettek az ott lévő természeti kincsek ki-fejlesztéséhez, találtak ott aranyat, percellánt, és forrásaiban gyógyforrást találtak, az utóbbi időben két zsidó család lakott ott: Schwartzék és Kleinék.

Torna-Komjáti:

Itt élt egy zsidó család: Kohn Pál hozzátartozóival.

Tornaszentandrás:

Kis község 500 lakóssal. Zsidók laktak ott, még a régebbi időben is, híres volt nagy vásáráról, ahol a vidék vásárra járók találkozója volt.

Tornabarakonyi:

Egész kis község 300 lakóssal. Régebben 2 zsidó csa-

az arra átment vándorokról és szegényekről, házuk mindenki előtt nyitva volt. Az átutazók lovai már önkéntesen megálltak a házuk táján. A családfő ott alussza álmát a falu közelében. A család nagy részét deportálták, csupán Laci él családjával Izráelben. Jóska és Géza Kanadában. Géza sajnálatos körülmények közt hunyt el pár hónappal ezelőtt. Ilonka Svédországban él.

Szádelő:

Szádelő híressége az ott lévő két hegy közti "völgy". Régi hitközség volt, ahol hosszú időn keresztül laktak zsidók, ismeretes volt R. Léjb Czeisler és családja jó szivéről és jótékonyágáról.

Szóllósardó:

Három zsidó család élt a 450 lelket számláló faluban: Dancinger Józsefné, Dancinger Izidor, és családja, és Dancinger Jenő.

Százfa:

Hétszáz lakósu kis falu. Ott éltek nagy tiszteletben rendes emberként a Glück család egyik fia a szikszói Wassermann Bertuskának volt a férje. Ott élt egy sajchet is, egy nagyon jámbor erlecher jid, családjával.

Szalaszend:

Itt utóbbi időben 5 család élt: Friedmann Hermann feleségével és 3 gyermekével, a Weisz testvérek Elza és Regina, Guttmann Sándor és családja, a Fischer család 2 gyermekével, Grossz Lajos családjával és a Bokor család.

Szemere:

A község közel 900 lakósa közül négy zsidó család lakott. Neményi Simon és családja 2 gyermekükkel nem jöttek

sajchettel a sajchet volt R. Rottstein, ki jelenleg itt él az országban és felesége Weltman leány volt Szárazkék-ből. Itt is volt mészégető és mészkövek lelőhelye.

Hittestvéreink békés megértésben éltek ott, egymást megbecsülve. Ott laktak a Gertner család, a Glück család, Dávid és Lajos családjukkal, Grosszmann, Schifferék, Neumann család, Klein Albertné és Rothstein Herman családja.

S á p :

Ebben a kis falucskában élt a Guttmann család, Józsefné fia Sándor és két leánya.

Selyeb:

Kis hitközséggel, templommal és sajchettel rendelkeztek, gondoskodva a teljes ellátásáról. Az 1900-as években egy Grossz nevezetű Sajchet volt, vidékre is járt, nagyon erlech és rendes ember volt. Két fia Ávrohom Jichog és Mendel Jsáje a szikszói chéderben tanultak. Utána R. Citrom volt a metsző, kinek mély vallásosságán kívül kiváló rim-érzéke volt és minden zsidó chászeneben vidám grámolással vidította a Chuszt, Kálet és az egész vendégsereget.

Ott laktak még a Gertner család (testvérek) kik Rakacáról kerültek Selyebre. Grosz Mészáros vallásos, hívő ember, szakállas zsidó ki szigoruan ragaszkodott a micvek betartásához. Veje volt Lebovics, fia Vili Vilmos vigkedélyű tradíció hű, a háboru után Isráelben élt feleségével, és fiával. Schwartz korcsmáros és Grosszmann földbirtokos.

Szárazkék:

A Weltmann család lakóhelye. Itt éltek mély vallásos jótékonykodással teli életüket a falu idegenkedését leküzdvé a Weltmann szülők és gyermekeik, és vitték magukkal az élet utjaira a gyermekei a falusi zsidó erlech msi-resz-nefesét. A szülők mindketten jó szívével gondoskodtak

tak, de esténként visszatértek otthonukba, mert Kassán 1840-ig nem lakhattak zsidók.

Miután megengedték a letelepedést a rozgonyi zsidóság legnagyobb része Kassára költözött. Kassa város első telepesei Rozgony zsidóiból tevődött össze. Időközben a néhány zsidó család is elköltözött úgy hogy több mint valószínűleg az utolsó időben már nem laktak ott zsidók.

Rozgonyban van egy nagy zsidó temető. Sorsa és a templom sorsa részünkre ismeretlen. Itt született 1839-ben Horovitz Lipót híres festő, ki híres családból származott, amelyből sok híres ember, közöttük Rabbik kerültek ki, fiatal éveit Kassán töltötte. 1858-ban feltűnt festményeivel a Jeruzsálem pusztulásának emléknapja című képe az 1873 bécsi világkiállításon kitüntetésben részesült, sok zsidó tárgyú képet is festett, közöttük a "Talmud tanítás". Ferenc József királyt háromszor festette le, képeit minden külső hatásról lemondva puritán egyszerűséggel rajzolta festményeivel nagy sikereket elérve halt meg Bécsben 1917-ben.

Rakaca :

Forgalmas nagyközség, ahol híres vásár volt és gyakran és sokan megfordultak Hittestvéreink, kik abból éltek, és bevásárlásaikat a vásárokon végezték, az egész vidékről, sőt még messziről is jártak a vásárra, ilyenkor a rakacai templom megtelt a kora reggel imádkozókkal. Testvéreink kik a napi munkálkodás előtt a Jóságos Mindenható előtt fejezték ki háláikat és segítséget kérve az Égi Atyántól az élet és a kereskedés szerencsés folytatásához, hogy családjukat becsületes tisztességben tudják eltartani, a községben is hithű becsületes jámbor zsidók éltek, híres volt még a mészköveiről és mészégetőjéről. Közel 10 család lakott ott az utóbbi időben, közöttük a Fabula család, 3 Groszmann család, Glückék.

Rakacaszend:

Itt is volt egy szép kis hitközség templommal, és

Pányok:

Ott élt Klein Mordecháj Lajos és Családja 3 gyermekükkel, egyik fiuk Dr. Jichog Áizik ki a tályai körzeti orvos volt, jelenleg Bné-Brákban él családjával és a B.B. orvos társadalom egyik kiváló személyisége, ki a Mindenhatóban vetett erős hitével kezeli pácienseit és mély vallássosságáról és gyógyító készségéről az egész vidéken ismert.

Perecse:

A Drucker család volt lakóhelye.

Pere:

Legutóbb három zsidó család lakott ott, a Neiger család, kik közül öten visszajöttek a légerekből, a Reich család, és földbérlők voltak a Fischmann család.

Poproncs:

A falu lakóssága között egy zsidó család lakott ott a Berko család.

Perkupa:

1000 lakósu kis község, ahol 2 zsidó család élt: Braun Ábris családjával és Braun Jenő családjával.

Rásony:

Ott élt az utóbbi időben Braund Sámuel gazdálkodó, és Klein Herman családjával.

Rozgony:

Régi hitközség még az 1700 évek elején Kassa közelében. Nagyobb részük kereskedő kik üzletileg Kassára jár-

ták, miután egy padláson bujkálva egy ÁTKOZOTT, kegyetlen, magyar asszony egyenesen a hatóságoknál feljelentette Őket Debrecenbe... Ásém Jinkom Dámám... és tömeg sirban temették el Őket... Rivka leánya férjével Klein Méirrel és öt gyermekével együtt Auschwitzban lelték haláluk. Özv. Deutschné három gyermekével nem jöttek vissza a deportációból, Róth Sándor négy gyermekével nem jöttek vissza, és Reich Lajos ezek képezték az egyesített Novaj-Idrány faluk zsidó lakosságát.

Nagykinizs:

Kisközség sajchettal. Legutóbb Czitrom Sajchet volt ki Selyebről került Kinizsre és ott élt családjával. Ott lakott még a Fogel család és szatócs üzletük volt.

O n g a :

Régi hitközség templommal és hitközségi intézményekkel. A hitközség alkalmazottja volt a sajchet a legutolsó volt Heisz Áron, az első világháború idején Rabbihelyettesként ott működött Schück Antal Rabbi a szikszói Főrabbi fia. A községi jegyző volt Kirschner, kinek Szikszón is voltak rokonai. A hitközségi tagok voltak az Altman család, Zeisler család, Goldberger Pál és családja, Grosszmann család, Grünwald család, Schmied család, kiknek egyik vejük Burger Szikszón élt. Guttman család. Mindannyian kedves kellemes emberek, szorgalmas, becsületes és jó zsidók voltak. Onga Szikszó mellett az első vasuti állomás volt Miskolcz felé. A deportálás után, az ott élt kevés számú testvérek segítségével az alijázni akaró megmaradt ifjuság előképzésére és a szentföldre felutazni akaró zsidó testvérek részére chachsarát - előképzést alakítottak, egy részük mezőgazdasági képzést kapott és a tagok nagy része rövid idő után alijáztak.

Pusztaradvány:

Ott élt a Pfeffer család, kik közül ketten: Poldi és Aranka családjaikkal itt élnek.

I.-ten félő, jámbor viselkedésükkel nagy tiszteletnek örvendtek, Heiman Ignác, kit feleségével és két leányával deportáltak.

Mogvoróska

Kis falucska néhány zsidó családdal, nevük nem ismeretes.

Monaj:

Ott élt családjával Reinitz Ábrahám (Jenő) a szikszói Reinitz József testvére, a falu korcsmárosaként, jóra való, vallásos ember, családjával. Gyermekai közül Sándor Szikszóról családjával nem tért vissza és Erzsébet, fiai Béla Canadában él, Ernő családjával Cholonban.

Makrancz:

Kis hitközség volt, a templom volt Lefkovitséknál, a sajchet volt R. Zalczer.

Nvésta:

Az egész faluban ahol a lakosság egy része fakitermeléssel foglalkozott egy zsidó lakott, aki a korcsmáros és a szatócs volt Friedmann, miután férje meghalt Friedmanné vezette az üzletet és korcsmát.

Novaj-Idrány: (Alsó- és Felső Novaj és Idrány).

Egy hosszú utca képezte a három községet Alsó-és Felső Novalj és Idrány a Friedmann ház előtt állt a tábla, ami jelezte, hogy a ház egyik része Alsó, a másik része felső-Novajhoz tartozott. Az 1900-as években Friedmann Bernáth vallásos erlecher jid volt a sajchet, ki abban a szellemben nevelte gyermekeit, kik közül ketten elpusztultak a szomorú időkben, fia Jánkev (Jenő) mint munkaszolgálatos 57 munkaszolgálatos bajtársával együtt egy nappal a felszabadulás előtt (okt.6.-án) kegyetlen módon meggyilkol-

a földi élete között töltötte, hogy ezen a földön előkészítse Magát az elkövetkező világra amelyet Ő szent életével jótékonykodásával, gyermekeinek nevelésével egyszerű szerénységgel kiérdemelt. Mint Rabbi Hágáon R. Jüde Oszád ז"ל, hűséges tanítványa és hauzbochera, követte az élet minden vonatkozásában szent Tanító-Mesterét ki világító fáklyája volt a magyarországi zsidóságnak. Vezette a kis hitközséget és fogadta az egész vidékről hozzá fordulókat tanács-csal, áldással. A lakása közelében volt egy természetes meleg forrásu mikve, ahol nap-mint nap tiszta szent lelkét és testét megtajvlizta, és ahová Rebe Sájele Keresztirer ז"ל és a Cádik Jiszmách Majse ז"ל Ujhelyből is többször odalátogatott. Gyermekei, négy fia mind követték, őt és évtizedeken keresztül minden csütörtökön összegyűltek, hogy együttesen a szent apjuk közelébe és később a nyugvóhelye közelébe tanuljanak. Az éjjeli tanulásnál égő gyertyát tartott kezébe, nehogy tanulás közben elaludjon. A földről való távozása után szentségét igazolva megszűnt a mikveban a meleg forrás, amely csak az ő szent szükségleteit kívánta szolgálni. Sirja fölött Cádikoknak kiillő "Ohelt" emeltek, közvetlen halála után.... ahova sokan és közöttük nagy Rabbik is elzarándokoltak, hogy a Cádik szent lelkének közvetítő segítségét kérjék. Ott nyugszik még Mchitnje és veje Smijél és Dávid Kizner, ki építési vállalkozó volt és kiváló zsidó emberek. Ott lakott még vejük családjával R Majse Blum a szikszói rabbi fia, ki elismert Tálmed-Chochem volt erlecher jid. Ott laktak még a Dévai család, Brand Zsiga családjával, és Friedék, Weiszék és Weisz kovács és Kupferstein bérlő.

Kereszt-Patak:

Itt is a Jónap család vezette és irányította a földbirtokukat, rajtuk kívül nem laktak több zsidók, a Jónap család a Magyarországi zsidó arisztokraták közé tartozott.

Litka :

A 300 polgári lakosság között egy zsidó család élt.

a Herskovits dinasztia megalapítójaként. Friedmann Gusztáv ott halt meg és házának udvarán temették el az ott lévő dombon, a ház időközönként többször cserélt gazdát, de a jámbor ember sirja ott várja be a Messiás jövetelét.

Kiskinizs:

Itt élt Klein Adolf vendégszerető vallásos ember feleségével sokat jótékonykodtak és ismeretesek voltak az egész környéken jószivükről. Ugyancsak itt élt Reinitz Mór és családja, fia Berti már a deportáció után halt meg, leányuk (Grünwald) 3 gyermekével nem jöttek vissza.

Kupa :

Egyedüli zsidóként élt ott családjával erlech zsidóként Fried Lipót az egész környéken egyedüli szakállas, és ebben a szellemben nevelte gyermekeit és meleg odaadással élte életét, a nehéz körülmények dacára. A falu lakossága tisztelettel beszélt róla. Egyik fia a forrói Rabbinak volt a veje.

Krasznok-Vajda:

Ezen a helyen valamikor egy nagy huszár katonai tábor volt és sok volt a katona és tiszt az ott szolgált zsidó katonák kóser ellátásáról és mindenirányu segítségéről az ott élt jóra való rendkívüli rendes Goldstein család gondoskodott, kik igyekeztek a zsidó katonák nehéz életének könnyítéseket szerezni. Itt éltek még a Dressler család, Spitz Herman 3 gyermekével, Dr. Schláger Lajos és családja.

Korlát:

Régi hitközség templommal aminek falai tele voltak írva Tajre magyarázatokkal és kabalisztikus jegyzésekkel, amit a korláti nagy Cádik Rabbi Klajmenesz Kálmen Berkovitsch ב"ר irt, ki egész életét a szentséges magányban

Dezső családjával, de az egész birtokot gazdaságával, hűséges szakértelemmel Bárd Adolf vezette mint intéző, ki irányításával, a gazdaság alkalmazottjai és az egész falu elismerését kiérdemelte. Két gyermekük Margit és Zoli családjaikkal Canadában élnek. A Rotstein család és Steinbergerék is ott laktak.

Ináncs:

Az 1800-as években is laktak ott már zsidók. A Silberger földbirtokos portáján templom is épült, ahol szombatoként és ünnepekkor imádkoztak. Volt metsző a legutóbbi Feldman, ki szellemileg is összetartotta a zsidókat. A Silberger földbirtokos intézője Rosenberg volt. Ott éltek még Wasserman Sámuel családjával. Klári leánya itt él Sáfirban. Czeisler Pál családjával, Klein Béla négy gyermekével. Bokor család, és Silberger Ármin.

Jászo: (Jasov:)

Szepsi közelében kis hitközség templommal, a régi Abauj Torna megyéhez tartozik. Itt van és itt őrzik a Hitelshelyi levéltárat. A tatárjárás annak idején nagy károkat okozott. Az ott élt családok közül ismeretes a Felberbaum család.

Josvafő:

Szin közelében kis község öt zsidó család élt ott, Klein Antal, és Károly, családjaikkal, Roth Zoltán és családja, Spitzer Dezső és családja, Reich Ferenc és családja.

K á n y :

Itt élt Simonovitz család szatócs üzletét vezetve,

Keresztéte:

Itt ebben a kis faluban élt Friedmann Gusztáv, ki-nek egyik leánya Herskovits Józsefnéként került Szikszóra,

Határ mentén vámhivatal csendőrség a Kassára utazók a szükséges vámés utlevél vizsgálat után átszálltak a másik vágányon várakozó szlovák vonatra. Sok esetben voltak segítségére az átutazni akaróknak dacára a megfélemlítésnek az ottani zsidók. A 2 háború után miután a határok lezárultak segítettek a brichát az alijázni akaróknak, hogy céljukat a szomszéd országon keresztül elérjék.

lo zsidó család élt, imaházuk volt, Sajchet és a hitközség keretében jótékonykodtak is.

Ott élt három Herskovitz család, Heislerék, volt egy étterem amit a Reichmanék vezettek és a Reichmanné főzött a kémelhárítóba szynlódók részére. Guttmannék, leányuk visszajött a deportációból és Flesch Zoltán felesége volt. Pfeffer család, Lövy család korcsmárosok voltak. Trontstein család.

Hidvégárdó:

Itt lakott egyedül az egész faluban a Klein család.

Hernádtihany:

Kassa melletti helység, közelében volt a hosszú alagút amelyen a vonat keresztül utazva Eperjesre ért, a vámvizsgálatot úgy a szlovák, mint a magyar hatóságok bent a vonatban az alagútban végezték, legjobb tudomásunk szerint az utóbbi időben nem laktak zsidók, mert a hatóságok eltanácsolták őket.

Hejce:

Egész kis falucska egy zsidó családdal, Friedmannék.

Hernád-Szent-András:

Nagy zsidó földbirtokos élt ott birtokán: Silberberg

Hollóháza:

Hires volt a majolika edényeiről, amit itt gyártottak. Néhány zsidó család lakós volt ott, kik főleg kereskedelemmel foglalkoztak.

Hernádpetri:

Egy zsidó család lakott ott: Friedmannék.

Hernádkércs:

Friedmann Adolf volt szikszói hitközségi elnök székelyi helye. Jó zsidó szülők gyermekeként szivta magába az örök zsidó szellemet, amely aztán elkísérte egész élete folyamán. Ott élt még Klein Sándor és családja, és Herskovits Jenő és felesége.

Hernád-Vécse:

Másfél ezer lakósu falu volt és 10 zsidó család élt ott, kik sokban segítettek a falu lakosságát. Klein Miksa, Stern Izidor és családjaik, Éberstárk család 8 gyermekével, kiket hűséges munkálkodásukért cserébe egy jogtalan intézkedés folytán 1941-ben kiutasítottak de később újra visszajöttek.

Kirchner szabó és családja Olga leánya megmaradt, a Grossz család, Weiszberger család, kik nagy gazdálkodók voltak és utvállalkozó is volt, Goldstein Manó kereskedő egy leánya itt él az országban. Schiffer Simon 5 gyermekéből csak egy maradt meg, ki itt él az országban. Gazdálkodtak és üzletük van. Dr. Kresz Jakab ügyvéd, Gönczi Andor tisztviselő ember volt, és a Glück család.

Hidasnémeti:

A sanyargatások a kinoztatások magyar "Dachau"-ja ahol kémelhárító címen ártatlan zsidókat szenvedtettek. (Erről külön leírás).

Halmaj:

Szikszó közelében, régi kis hitközség templommal, temetővel, valamikor nagy hitközség volt. Az előimádkozó és egyéb vallási dolgokat a Sajchet végezte, és a legutóbbi R. Eliezer Landeszman volt több gyermekes nagyon vallásos ember.

Közel 25 család lakott Halmajon, kik hitközségi intézményeikről maguk gondoskodtak. Itt élt Spán Adolf családjával, kik később Szikszóra kerültek a vizimalom tulajdonosaként, ismert emberek voltak és nagy tiszteletnek örvendtek, amit puritán életükkel és jótékonyosságukkal érdemeltek ki. Dr. Simon Jenő volt a körzeti orvos, ki mindenütt ott termett ahol gyógyításra volt szükség. A gyermekek és az ifjuság az iskolát Szikszón, a felsőbb iskolát Miskolczon végezték.

Friedmann fakereskedőék vallásos emberek voltak, kiknek sikerült a vészes időket Pesten átvészelni és a háboru után az egész család Izráelbe alijázott és gyermekeik az ország életében fontos pozíciót töltenek be.

Ott laktak még a Zimmermann családok, Sámuel, és Sándor, Grossz Sámuel családjával, Roth Sándor, Klein Vilmos és családjuk, Fraenkel Herman családjával, Gerstler Izsákné. Mandlovicsék. Mindannyiuk közül csak nagyon kevesen jöttek vissza a deportációból.

Homrogd:

Kis falu ahol két vagy három család élt: Weisz Miksa és felesége, Weisz Lajos 5 gyermekével és Spitz Péter.

Homrogd és Tomor közelében van az a híres utkeresztződés, amelyet háromszögnek neveznek, amely 3 fontos utat köt össze rajta hid, a háboru alatt nagy harcok folytak az oroszok és németek között és 8 alkalommal cserélt gazdát a hid amelyet a németek mindjárt az első alkalommal felrobbantottak.

ládja éltek ott tisztelettel teljes életet.

Gagyvendégi:

Egy zsidó család élt itt: Friedék 2 gyermekükkel.

Gagybátor:

Gagybátor községben élt jó vallásos és szorgalmas zsidóként Czeisler Ignácz családjával a község lakossága nagy megelégedésére, míg Ignácz gyermekeivel gondoskodott a párnoszeről (megélhetésről). Felesége jó szívvel jótékonyságot gyakorolt, minden arra járt, vagy betért vándor, vagy látogató otthoni kiszolgálásban részesült, meleg zsidó szívvel. Házukban felneveltek egy árva leányt saját gyermekükként, Ida és férjhez adták szülőhöz méltóan. Gyermekei a háborút átvészelve Sáfir mosáv szorgalmas dolgozói közé tartoznak, Mb. Szüleik szellemében, egyik testvérük Amerikában él. Ott élt még a birtokáról híres Szelényi Árpád földbirtokos, kinek 2 leánya orvos volt.

Gibárt:

Gibárt község és az egész vidék nevezetes személye volt R. Jermije Cwi Berkovits, ki vallásos Tálmed-Chochem és gazdag ember volt, kit jó szívről és jótékonyságáról ismertek. Az ő tulajdonát képezte az egész környéket ellátó nagy villany turbina. 4 nagy malom a hidon és a kompon átjárás bérlete, házai, és közöttte a saját lo szobás lakosztálya, ahol külön szobák teljesen berendezve álltak az átvonuló, vagy az ottartózkodó idegenek és szegények részére, teljes ingyenes ellátással. Gyakran járt Kereszturban a nagy Cádik Rebe Sájelenál, ahová minden héten egy jól felpakolt szekér lisztet és egyéb élelmiszert küldött elosztás végett. Ő maga hunfalvai (hunszadorfi) tálmed volt és gyermekeit odaküldte és abban a szellemben nevelte, kik nyomdokain haladtak. Sógora volt Weisz, ki szintén ott élt családjával és a Feuerstein család.

Halmos, ki ott élt családjával. A Berkovits család R. Mendl kinek felesége Rabbi Hácádik Jákov Frankfurternek volt a testvére, ismeretes volt jótékonyáguk, és erlech gyermekeikről. A Fried család és közöttük az országban is nagy tiszteletnek örvendő Sándor. A Flaczenbaum család, Klein Mórné, Láng Béla.

Felső-Kázmárk:

Az utóbbi időben két család lakott ott: Lövy Ernő korcsmáros és családja, és Neumann ki az egész vidék kovácsa volt.

Fullokércs:

Ebben a faluban 2 zsidó család élt: Spilberger Ármin és családja és Grünwald Lajos.

G a d n a :

Kis falucska volt, ahol két család élt elvegyülve a polgári lakosság között megőrizve a tradicionális zsidóságukat, Grünwald Miksa és családja és Silberger család. Imádkozni és vágatni Felsővadászra jártak.

Garadna:

Kisebb hitközség templommal és Sajchettal. A községi jegyző zsidó volt Szücs Andor az Ávrahám család születési helye. A családfő, Mór elhunytá után özvegye vezette üzletüket. Nyolc tagu családjukból senki nem jött vissza.

Geisler József és két gyermeke, Deutsch Jakabné és családja, Dr. Horváth Arnoldné fiával, Fischer Lajos és családja, Lissauer Miklós és felesége, Guttman Adolf és családja, Reich József és családja, Löwinger Ferenc és családja, Sporer Nándor (Nuszn) Sajchet feleségével és 11 gyermekével, Vohl Zoltánné és fia, Stern S.-né 4 gyermekével, Schaeffer Zoltánné és családja, Guttman Miksa és csa-

Felső-Vadász:

Közel 1000 lakósu kis község, ahol néhány zsidó család élt. Volt templom, sajchet, a templom Deszberg Mór portáján épült, ki erre a célra telket ajándékozott.

Élt ott egy Grosszmann nevezetű jid, ki nagy Talmud tudós volt és egész életének minden szabad idejét tanulással töltötte.

Deszberg saját birtokán gazdálkodott. Ott éltek még Keller József és családja, Bárthék Adolf ki Sz. Andráson vezette a Silberger földbirtokos birtokát. Bernáth József és családja a Jónap család két leányukkal: Eva és Kató.

Felső-Kéked:

Ezen községben egy zsidó család élt: Klein Miksa két gyermekével. Nem tértek vissza.

Felsődobsza:

A Hernád közelébe 1500 lakóssal, az ott élt hittestvéreink, Rosenberg Izidor és családja, Spitz Miksa családjával, Horovitz mészáros családjával, Klein Dezső. A malom, amely ott volt zsidó tulajdon volt, kinek legutóbb a vezetője Rubin Ármin volt.

Felsőgagy:

A posta és telefon Encsen volt. Itt éltek a Blau Adolf családja. Özvegyét és öt gyermekét deportálták. Schaeffer Jenő feleségével és három gyermekükkel nem tértek vissza. Fischer Ernő feleségével, és Lefkovits Dezső.

F o n y :

Kis község Szántó közelében, az ott lakott zsidó családok emelték a község értékét. A község jegyzője volt

fia szintén haza jött, Silberger földbirtokos és Keményék a falu fűszeresei voltak.

Detek:

Halmaj közelében 700 lakósa közül 3 zsidó család élt. Buchálter földbirtokos családjával, és két Grossz család: Sámuel és Adolf.

Dicháza:

A Jónap család által felejthetetlené tett tanya. A Jónapék földbirtokosok voltak, kik a zsidó arisztokrata mintaképei voltak, magas, szép szál emberek, árendásaik mindig áldották őket, mert birtokukon az akkori feltételeknek megfelelően többet biztosítottak cselédjeiknek. Coheniták voltak és amikor kocsijukon Szikszón keresztül hajtottak, a parasztság nagy része levett kalappal üdvözölték a templom előtt megállt és kiszállt fiaival együtti Jónapot.

Egyik fia fogorvos volt és a harkai lágerban volt orvosi beosztása. Jelenleg Miskolcon él. Egy leányuk Izráelben él.

Egernek:

Két zsidó család volt lakhelye, Reich Zoltán és özv. Klein Simonné.

Fancsal:

Az utóbbi időben már nem lakott ott zsidó, az utolsó zsidó család még az első világháború előtt kivándorolt. De a fancsali nagy zsidó temető tanuja, hogy ott valamikor nagy hitközség működött és csak a körülmények folytán árvult el a hely a fancsali temető közkincs, szent-hely ahol az idő mohája betakarta az ott álló sírokat, de mi mindannyian az ott pihenőket a többi temetőinkben pihenőkkel sohasem fogjuk elfelejteni, kik mindannyian a feltámadásra várnak.

1925-ben abonyi, majd 1929-ben losonci Rabbi lett.

Bodvaszilas:

Kis község. Több mint 1000 lakóssal, ahol 3 zsidó család élt: Kohn Lipótné és fia, Lövinger Gyula családjával és Dr. Rosenthal Félix.

Buzita:

A szlovákiai határ közelében, 1949 után miután a hatóságok nem engedélyezték az aliját itt lépték át a határt illegálisan mindazon testvéreink, kik képtelenek voltak volt otthonukban felépíteni lerombolt életüket. Itt élt birtokán Ungár földbirtokos családjával.

Büdd:

Kis falucska egy zsidó családdal : Hirschék.

Büttös:

Mezőgazdasági falu nagy szeszgyárral, amelyet Cinner Endréék vezettek családjukkal együtt ott élt még Selymes Jenő feleségével és két leányával.

Csenvéte:

600 lakósu kisközség, két zsidó család lakott ott. Fried Ignác 2 gyermekével nem tértek vissza, egyik Veje volt Rosenberg Manó a szántói hitközség volt elnöke. Péterfreundné és családja, Péterfreund egy elismert híres footballista volt.

Csobád:

900 lakósu kisközség vasuti állomással, néhány zsidó család is lakott ott. Özy. Moskovitzné és három leánya, egyik visszajött a deportációból, a Flesch család, egyik

Boldogkőváralja:

Az 1800-as évek elején népes hitközségnek számított. Több zsidó család lakott itt, kik hitközségbe tömörültek. Később többen elvándoroltak és meghaltak és az utóbbi időben 3 kis falu zsidócskái látogatták a falusi viszonylatban elég nagy és szép templomát.

A deportálást megelőző években már csak Boldogkőváralja, B-Ujfalú és Céce kis számu zsidósága, nehezen tudtak a szombati minjent összehozni. A meleg szivéről ismert gábe Herskovits Elinátán (Ede) ki a minjen összehozásáért a két hűséges erlech előimádkozóval Dick Zsigmond és Cécéről Guttmann bácsi oly sokat fáradozott, és hozzásegített Ujfaluból Klein Leó, mindent elkövettek, hogy a régen épített B.-váraljai templomból szombatonként egy minjen zsidó áhítatos torkából, a verejtékes hétköznapi után fohász szálljon fel a Jóságos Szent Trónusa felé, imáik meghallgatásra találjanak. De a gonoszok barbárizmusokba nem válogattak. Az ördög ítéletét először a Jókon, a szenteken hajtották végre.

Boldogkőváraljáról elhurcolták a Herskovits Éliátán egész családját, özv. Friednét és leányát Elzát, Weisz Dezső, László Béláné és fiát, Feuerstein Józsefné, és fiacskáját Gyuszi, a Vieder család, özv. Harsányiné és családját, Herskovits család, Duk Zsigmond és családját.

Herskovits Vilmosné és gyermekei (szül. Strausz Szentistván-Baksárról) gyermekei Sándor Kispestről került Izraelbe és Mazor községben telepedett le, ott halt meg. Felesége mint Ruth (hámoáviáj) hűségesen teljesíti zsidó kötelességét Férje és Gyermekei szellemében a Tóra előírása szerint. Testvéreik Imre, Sándor, Miklós, Lili.

1889 okt. 17-én született Boldogkőváralján Reschofszky Artur Rabbi. 1916-ban bölcsész doktorrá avatták és 1918-ban Rabbi lett és a pesti izraelita hitközség vallástanára lett, majd 1922-ben a nagyatádi hitközség választotta meg Rabbinnak,

Beret:

Három zsidó család élt ott: Weisz család, kinek három leánya visszatért a deportációból, a Hartmann család és Laxék.

Berencs:

Régebben többen éltek ott, legutóljára egy zsidó család élt ott.

Becskeháza:

Itt élt egy nagyon vallásos erlech zsidó ember családjával: Weisz Miklós, kik közül senki sem jött vissza.

Bodolo:

Régi hitközség az 1700-as évekből, amikor több zsidó család telepedett le. Virágzó kis hitközséget létesítettek. A Tannenbaum Rabbi dinasztia családi származási helye, ott született 1787-ben a világhírű nagy Gáon Rabbi Volf Zéév Tannenbaum ר' ז"ל szendrői Rabbi, aki szentéletű nagy Talmud tudós volt és több biblikai és chalachikus tartalmu könyvet írt:
"Rchajvasz Hánohor, Pálgé Májim, Ájelesz Hásáchár" címen és 1836-ban nagy jesivát létesített, majd később Verpelétre került és 1837-ben halt meg Verpeléten. Az ott lakó zsidók nagy része már régebben elköltözött és az utóbbi időben ott élt zsidó Testvéreink: Lefkovits, Márkusz, és Kornhaus családok.

Bodvalenko:

Falucska 400 lakóssal, közöttük egy zsidó családdal Glückék, kiknek sorsa a háboru után ismeretlen.

Boldog-Uifalu:

Herskovits Vilmosné, fia Majse és leánya Erzsike.

Arka :

Kis falucska 2 családdal, a Berger család és a Feuermann család.

Abauj - Devecser:

Landszmann család két gyermekükkel és Ávrahám Jenő családjával, csak a családfő tért vissza .

Alsó-Kézsmárk:

Régi hitközség még az 1880 évekből régebben több mint 10 zsidó család élt kik hitközséget alkottak, külön sajchetjuk volt. A község jegyzője Ritter Márton volt. A zsidó föld birtokos volt Kohn Menyhért, ki ott élt családjával, Sporer Schajhet ki ott végezte rituális szent feladatát, a tálljai hitközséghez került.

Ott éltek még Hermann Pál korcsmáros Ferencz fiával, Ungár és családja, Neumann családja.

Alsó-Kéked:

Nevezetes fürdőhely volt Göncz közelébe 400 lakóssal, régebben laktak ott zsidók.

Aranyos-Pusztá:

Nyaralóhely volt üdülővel, ahová sokan jártak valamikor. A néhány zsidó család csak átmeneti hellyel lakott.

Bakta:

Régebben kis hitközség volt templommal és több zsidó családdal, az utolsó időben 5 család lakott ott:

Schóffer Mór, Czeisler Ignácz családjaikkal, Háger Dezső, Fischmann Mór és családja 4 gyermekével, Grossz Lajos és családja és Feuermann nagykereskedő volt.

cimen.

Gottlieb és családja, Fried Henrik gazdálkodó, Mann Adolf és Hermann családjaikkal, Weisz József mészáros feleségével és leányával nem tért vissza, Albert család és a Stern család.

Alsó-és Felső Mislá:

Kassa melletti községek vasutállomással, 1944 szeptemberében a vasut közelében összegyűjtött munkaszolgálatosokat ott vagonirozták, hogy Sopron közelébe szállítsák, az ott felállított lágerokba.

Harka, Balf, Cenk, Kopjaháza, Sopronkőhida, Hidegség, a háboru előtt lakott egy két zsidó család, sorsuk ismeretlen.

Alsó-és Felső Függöd:

Ott éltek Grünfeld Ármin családjával két Leányuk visszatértek a deportációból. Guttmann Gyula feleségével, Hold Ábrahám ki szintén átvészelte családjával a vészes időket.

Alsó-és Felső Céce:

A két kis község lakóssága 500 lelket számolt, ahol 2 zsidó család élte tradíció híven szorgalmas munkálkodással életük. A Frankfurter család ki testvére volt a kassai Cádik Rabbi Jékev Frankfurternak, ב"ר és a Guttmann család.

Alsóagy:

Ezen községben két zsidó család lakott: Grünberger Zs. feleségével és 6 gyermekével, kik közül csak egyedül Ernő tért vissza és a Fried család.

Amerikában él, özv. Meerné és fia Ignácz feleségével, Rosenberg József feleségével és 5 gyermekével, Ádierné, Danzigerék.

Abaujkér:

1300 lakósu kis falu. Volt imaház, és egy nagy malom, akinek tulajdonosa volt Grünwald, egyideig Friedmann Simon vezette ki jegyző (községi) is volt és később Pestre került itt laktak még a Fried család.

Abauj-Szolnok:

Itt éltek családjukkal a Tepperék, kik bornagykereskedők voltak és gazdálkodtak, és a falu lakossága tisztelettel vette őket körül.

Abaujlak:

Fakitermelő vidék erdők közelébe, egy zsidó család lakott ott, aki nagy Talmud tudós volt. Szigoruan a Tajre előírásainak megfelelően élte családjával életét, a falu lakossága nagyrabecsülte Reichard Miksát (Mordcháj) kinek szatócs üzlete volt.

Alsó- és Felső Méra:

Imaház volt, ott éltek a Berkovits család, Weisz Dezső és családja és itt született 1860 Friedmann Ilés író, ki különböző jesivákban tanult és utáni írói pályára lépett.

Cikkeiben minden erővel az ortodoxia és a neológia egyesítésén fáradozott, ennek elérése végett megalapította 1912-ben az Izráel című lapját, amely két éves működés után megszűnt, több könyvet írt:

1899-ben A Zsidó Vallás a Modern Korban, 1902-ben A Vártán, 1905 A Magyar Zsidóság egyszéges Szervezete stb.

hirü gyermekorvos, ki 1878-ban született Aszalón, és korának egyik legnagyobb gyermekbetegségek specialistája volt.

1913-ban már egyetemi tanár volt, és a csecsemők gyógyítása terén sokat tett. Számos értékes tanulmányt és orvostudományi könyvet írt, a hazai és a külföldi folyóiratokban.

Dr. Flesch Péter orvos, Kálmán, Zoli, Kató, a Flesch család jelenleg élő tagjai mind Amerikában élnek.

A Friedmann család, özv. Guttmanné, Vasék, és a Cink család.

1937-ben, amikor a Gömbös féle dogmák kezdtek terjedni az országban, egy nagyon tragikus kegyetlen gyilkosság hozta lázba és döbbentette meg az egész vidék zsidóságát:

Az egyik szombatra virradó éjjel gyalázatos módon a szadizmus eszközével meggyilkolták a Hollender házaspárt. Becsületes, jóra való, finomlelkű emberek voltak H.-ék, akik mindenkivel csak jót tettek.

A tetthelyen több bizonyítékot találtak, de a tetteseket a királyi csendőrség nem találta meg, mert nem is keresték - a bűnügyi aktákra egyszerűen pontot tettek.

Ily tragikus körülmények között fejeződött be annak idején is, már egy egész életen keresztül gürcölt zsidó család élete.

Abaujvár:

Hidanémeti közelében ki falucska, ahol több mint 40 zsidó lélek élt. 10 család kiknek legnagyobb része nem tért vissza a deportálásból.

Müller Mátvás 4 gyermekével, Gelb család 3 gyermekükkel, Láng család, Princz Herman családjával, (egy leányuk

Tálmed Chochem kiváló bál-bosz, aki vallásosságával és korrekt üzleti ténykedésével nagy tiszteletnek örvendett a falu lakóseitől.

Fiai jesivában tanultak, és leányai is Talmud tudóshoz mentek férjhez.

1903-ban nagy és bensőséges ünnepi esemény történt Vadászon, R. J. Ájzik Grossz íratott egy Széfer-Torát, a templomuk részére, és azt ünnepélyes keretek között kísérték chüpe alatt szikszórol a vadászi templomba, amelyen az egész szikszói hitközség apraja-nagyja, a vidékiekkel egyetemben Rabbi Saul Erenfeld a szikszói Főrabbi vezetésével vett részt, gyalogosan, énekszóval kísérték a többi Torák kíséretében Vadászra, ahol a Tora elhelyezése után 3 napos ünnep volt és ezen idő alatt a Grossz család gondoskodott az ünnepi ellátásról.

A Grosz családokból Nándi maradt meg Feleségével, és Nővére két gyermekével, Ott laktak még a Roth család, kinek családfője M. még az I világháboruban elesett szorgalmas dolgozó emberek voltak, Roth Gyula családjával, Betty nevű leánya családjával Amerikában él.

Landszmannék korcsmárosok voltak, Lajos, ki Szikszón Spiró Nándor bőrüzletében dolgozott, jelenleg Pesten él és Amerikában egy Nővére.

Aszaló:

Szikszó másik felének az állomás felé haladva a kassai uton, túl a járásbiróságon és kórházon 3 kilométer távolságra volt Aszaló, a szikszói Rabbisághoz tartoztak és imádkozni és minden valláskérdési ügyben Szikszóhoz fordultak és a szikszói templomot keresték fel.

A Flesch családok szülőföldje, gazdálkodtak saját birtokukon szép tiszteletteljes Család, intellektuelek, és orvosok is voltak közöttük: Dr. Flesch Ármin, a világ-

vágassanak, hogy gyermekeiket imádkozni tanitassák, hogy fenntartsák Testvéreikkel a zsidóságot jelentő kapcsolatot.

Foglalkozásuk nem volt a faluba kecsegtető, gazdálkodó, szatócs, korcsmáros, kiskereskedő, vagy iparos. Mindehütt megállották a helyüket és sok esetben a falu lakóssága példaképpen állította őket.

Többen már több generációnak leszármazottjaként éltek a faluba és folytatta szülei foglalkozását, vagy a szükség kedvéért más foglalkozásra tért át, hogy minél hűségesebben teljesítse kötelességét a lakóssággal szemben, kitől csak a hite és ahhoz hozzáformált életmódja különböztette meg, hisz az évek alatt kiismerte polgártársainak minden ügyes-gondos baját, sokszor kisegítve őket.

Een sorokon keresztül kívánok Róluk is megemlékezni, és a megemlékezésen keresztül emléket állítani Nekik, Hitközségeinknek és Testvéreinknek Drága Részé voltak, kik a zsidó vallás és a fáradhatatlan odaadást szimbolizálták kifejtett munkálkodásukkal, szives ragaszkodásukkal.

Ők, falusi testvéreink beirták Neveiket a zsidóságnak a dicsőséges zsidó történelmet építők közé.

Alsó-Vadász:

Szikszótól kb. 5 kilométer távolságra a gőzmalmot és a nagy vágóhidat elhagyva terül el Alsó-Vadász, közel 2000 lakósa között volt néhány zsidó család, akik saját templomukkal is rendelkeztek, ahol szombatoként imádkoztak, hogy a minyen létrejöjjön, jesive bocherok mentek át Szikszóról.

Sajchetjuk is volt, egyideig R. Árje Rottman és később R. Z. Rubin volt.

A vadászi zsidók vezetője, aki a szikszói hitközség életében is részt vett R. Jichok Ájzik Grosz volt, kinek gyermekei és veje is ott lakott.

"ABAUJ TORNA MEGYE KIS HITKÖZSÉGEI ÉS KÖZSÉGEI"

(GOLEL)

Abauj Torna megye hitközségeihez több mint száz kis és nagyobb falucskák tartoztak a tradícióhoz való ragaszkodás, a vallási szükségletek beszerzése és a meleg zsidó szívük, amely az egész zsidóságért dobogott.

Az anyahitközséggel fenntartották a kapcsolatot, vállalták a hitközségek vezetésével járó anyagi gondokat életüket az ortodoxia szellemében összekötötték azon hitközségekkel, kik gondoskodtak hogy vallásos a Mindenhatónak és embernek tetsző életüknek szükségleteiben ne legyen hiány.

Hitközségek, kik a Tora és a hagyomány szellemében az Őseik utjain haladtak. A hitközségi és a különböző Rabbínatus megalakulásaik után voltak változások, amikor egyik vidéki községek a létesített újabb Hitközség folytán más Rabbiság alá tartoztak, volt amikor Forró, Szepsihez, majd Szántóhoz tartozott, míg aztán önnálló hitközség lett.

A félreejtések és tévedések elkerülése végett az összes kis községet sorrendben egymás mellé irtam és ebben a sorrendben mindenki megtalálhatja azt, amit keres.

A különböző környéken de egy megyében elszórt kis-községben éltek testvéreink az ugynevezett "falusi zsidócskák", kik a zsidó népet jellemző óriási msziresz nefesével élték egymástól távol, sokszor egy-egy család, a polgári lakósság főleg parasztok mellett beékelve sokszor nehéz fizikai munka, vagy komplikált kereskedelem vezetése mellett odaadó, becsületes tradícióhű életüket. Szorgalmassággal a városi pompáról lemondva, szerény csendességben dolgozva nevelték gyermekeiket és életüket a Tóra szellemében élték, messze a hitközségtől, ahová sokszor hónapokig sem mehettek, de az otthon 4 fala között őrizték a tradíciót, sok helyen templom hiányában kilométereket tettek meg egyik községből a másikba, hogy minyennal imádkozhassanak, hogy baromfit

a deportálás végetvetett a csányi zsidóságnak és verejtek munkájuk eredményét nem élvezhetik és hitközségi javaikkal együtt Drága Életük is nagyobb részüknek kioltották.

Az ott élt Családok közül: Zaubermanék, Günzlerék, Kleinék.

Abauj-Szinna:

Régebben az 1800 évek közepén nagy hitközség volt, közel 100 lélekkel, kik meleg zsidó szívvél építették fel hitközségeiket és kezelték szent intézményeiket: Templom, rituális fürdő, vágóhid, tálmed-Tajre, és temető.

Később többen Kassára költöztek, megélhetésük biztosítása végett.

1935-ben a hitközség előljárósága Rabbit választott: A szállósi Rabbi Pinchesz Chájim Klein vejét, Rabbi Hágáon Tajvije Schweigert - הרה"ג טובי' שווייגער זצ"ל vette fel a hitközség lekipásztoraként, ki nagy odaadással, és bölcsen vezette a hitközséget és a vele járó gondoskodást, minden szabad idejét a szent Tajre tanulásával töltve.

1928-ban kiadta Nagypjának Rabbi Zchárja Schapira varanói Rabbinak a Talmud különböző fejezeteire írt magyarázatait "Even Nezer" - "אבן נזר" című könyvét.

Rabbi Schweiger leirhatatlan msziresh-nefessel állt a szinai hitközség élén, minden erejét a Tajre tanuláshoz és tanításához szentelve, segítségére volt Fried Miksa hitközségi elnök, és a többi Hittestvérek kiket együttesen érdemüknek dacára irgalmatlanul deportáltak.

Feleségével egyetembe. A Grossz család, Nikolszburgék, Waldmanék, a Weisz család, Miksa, Lázár, Frida, Klári, sajnos mindezek közül csak egynéhányan tértek vissza.

Gönczruszka hitközségének egy hires és világhírt szülöttje volt Grosszmann Ignác, természetbuvár és matematikus, ki 1823-ban született. Egyik legnagyobb találmánya volt a "higany lágszivattyu", és sok tankönyvet írt. Fiatal korában, 1866-ban, 43 éves korban halt meg.

Abauj-Szirma:

Nagyközség közel 2000 lakóssal, ahol egy szép zsidó hitközség is működött.

1939-ben 80 zsidó lakott ott és részt vettek a minden vonatkozásban a község fejlesztésében.

Kis zsinagógájuk volt, aminek falai között áhitatos imával járultak nap-nap után oda, hogy hálájukat fejezzék ki a Jóságos Mindenhatónak.

Testvéri megértésben és szeretetben éltek a polgári lakóssággal és békességben, amig be nem következett az 1944 március 19-ike, ami oly sok szomorúságot hozott a zsidó lakósságnak és szégyent a polgári népnek. A visszatértek nevei sajnos ismeretlenek.

Hernádcsány:

Nagy falu közel 2000 lakóssal Kassa közelében, ahol 30 zsidó család 115 lélek élt példás szorgalommal és szépen működő hitközség keretében.

Volt szép templom, amely régebben épült, rituális fürdő és vágóhid. A hitközségi tagok a zsidó tradíció szellemében éltek hosszú évtizedeken keresztül dolgoztak családot alapítva, hogy nyugodt becsületes munkálkodással biztosítsák jövőjüket, de 1944 keresztülhuzta számításait -

után halt meg.

Utána a bölcsességéről és Erlechtségéről ismert Rabbi Oser Horovitz-ot - הרה"ג אשר הורוביץ זצ"ל választották meg a gönczruszkai Rabbinnak. Rabbi Horovitz tudásán és óriási I.-ten félelmén kívül oly tulajdonsággal rendelkezett, ami nincs minden embernek megadva, az arcára teremtett Chén (Hádrász Ponim) - mosolygó, természetes kedvesség, amely mindenkit az első látásra megvásárolt, mindenki szavait úgy érezte, mintha a mellette ülő személy valami Mindenhatóí sugallattal rendelkezne.

Odaérkezésekor a hitközség kis létszámmal rendelkezett, mert sokan más helyre vándoroltak, de Rabbi Horovitz hírére többen visszaköltöztek és újabb lakók érkeztek kik a Rabbi közelében akartak élni.

A különös vonzó tehetség volt a Rebecenben is, ki az asszonyok segítségére volt. A Mindenható leány-gyermekekkel áldotta meg és Ők a leányukat úgy nevelték, mintha fiuk lettek volna, mindegyik leány valóságos talmud tudós volt, ki felvehette a versenyt akármelyik Talmud tudóssal. Egyik leányát a hunszdorfi Rebbe a Gáon és jesivájáról világhírt szerzett Rabbi Smiél Rosenberg apja Rabbi J.J.Cwi tiszafüredi Rabbi vette el.

Egész élete végéig nagy meglegedésre töltötte be a ruszkai Rabbi széket és halála után már a hitközség Rabbi nélkül élte a szántói vagy gönzi Rabbiság kötelékében életét.

Göncz-Ruszkán az utolsó időben 11 család élt, akik képviselték a volt szép hitközséget, az odaadás és hit rendíthetetlenül megmaradt bennük egész addig a percig, amikor a különböző megpróbáltatások után mártirhalált haltak a többi ártatlanul elhurcoltakkal.

Altmann Herman ki a hitközség lelki szükségleteiről gondoskodott, Láng Pinchász, ki a ruszkai szeszgyárat vezette egész fiatal korától és 6 gyermeket neveltek fel.

a hitélet megváltoztathatatlanságára, az ifjúságra. Nagy Tálmed Chochem volt és odaadónan msziresh-nefessel vezette a hitközséget, amíg a sanyargatások után hiveivel együtt Auschwitzbe vitték, ahonnan sajnos nem tért vissza.

Egynéhány Bál-Bosz neve a nagyidai Hitközségből:

R. Noách Rosenberg, R. Doved Frider, R. Ávrahám Klein. A deportáció kegyetlen volt a nagyidai szent közösség Tagjaihoz, sajnos nincs tudomásunk, hogy kik tértek vissza a szörnyű idők után.

Göncz-Ruszká:

Gönczruszka Abauj megye régi hitközségéhez tartozik. 1800 években alakult és több évtizedeken keresztül önnálló hitközségi élet folyt, hitközségi élet Rabbikkal és intézményekkel és olyan meleg szivekkel rendelkező zsidó Testvéreinkkel, kik a hitközség a vallás szent ápolásáért, és a hagyomány megőrzéséért és annak továbbadásáért mindent elkövettek.

Anyagi körülményei jók voltak és megértéssel viselkedtek a hitközség fentartásáért Rájuk hárult szent feladatot. Régen épült nagy befogadó képességű templomuk, temető, mikve, vágóhid is bizonyítja, hogy valamikor számos létszámmal dicsőítették a gönczruszkai zsidó templomból a Jóságos Mindenhatót.

1846-ban Rabbi Jichog Neulender

הרה"ג יצחק ניילענדער זצ"ל

irányította a hitközség életét, ki nagy Talmud tudós volt több héber tudomány könyvben szerepel neve és kitűnő szónok volt. Nagy hiva volt Rabbi Jozsef Saul lemergi Gáonnak, Kihez gyakran ellátogatott és komoly talmudi vitákat folytatott, amelyben óriási Talmudi ismeretről tett tanúságot. A lemergi Gáon halála nagyon megrendítette és a Chászán Szajferhoz írott levelében kifejti, mily nagy tudóst veszített el vele az európai zsidóság. 20 évi odaadó munkálkodás

Hozzá, hogy megáldja őket. Az ünnep kimentele után összegyűlt újra az egész hitközség, hogy megírják a Cádik rendelkezését és mindenki külön-külön aláírta, hogy a levélnek tartalmát megszentessék, a Rabbi is aláírta.

Másnap megérkeztek gyermekei, mindegyiket megáldotta külön-külön áldással, utána megáldotta külön-külön gyülekezetét. Megmosta szent Testét tiszta fehérneműt váltott, lefeküdt ágyára, bezárta szemét, összezárta ujjait és nagy szentségben elszállt hófehér lelke, 1885 Sziván hónapban.
אור ליום ט' סיון תרמ"ז ויצא יצחק לשוה בשדה שדי מרומים בקדושה וטהרה.

Utána, rendelkezésének megfelelően Unokáját, Rabbi Cwi Hirsh Reichmannt - הרה"ג צבי הירש רייכמן זצ"ל a rasznavitzi és h.zsadányi Rabbi Jichák Ájzik Káháne Rabbi vejét vették fel Rabbinak, ki a rabbik kiválóságaihoz tartozott, lakásában 24 órán keresztül nem aludt ki a fény, amely világítása mellett a könyvek közé hajolva nagy szorgalommal tanult.

Jártassága a kabalában is nagy volt és sokan keresték fel tanácsaiért és a bajbajutottakon áhitatos fohászai-val és áldásaival segített. Cádik volt és mint szentéletű Rabbit nagy tisztelettel vették körül. Méltó volt Nagypapjának, kinek helyét betöltötte.

1937-nek Elul hó 11 napján, miután felkészült a nagy égi találkozásra, visszaadta szentséggel telített lelkét a Mindenhatónak. Nagy Rabbik és számos hive kísérte utolsó útjára. Utódjának a nagyidai hitközség előljárósága egyhangulag hívta meg Rabbi Jiszroél Felbermann-t. - הרה"ג ישראל פלברמאן זצ"ל

Már komor felhők gyülekeztek a zsidók felett, amikor 1937 végén elfoglalta Rabbi hivatalát és Ő maga is hangoztatta nehéz oly szent elődök és tudósok utjait folytatni, kik olyan generációt neveltek Nagyidán.

De utjai, tanításai elődeihez hasonló volt. Vigyázott

minden részéből, hogy hallgassák nagy Tóra tudását, lássák szentségtől telített Életét és közelébe lehessenek. Kiadott Tóra magyarázatokkal könyve "Béér Jichok" név alatt.

Egyik fia Ámrám Js. B. szerencsi Rabbi volt. Kiváló szónok Tóra magyarázatai telítve voltak gyöngyszavakkal szent magyarázatokkal, hogy minél érthetőbbé tegye az örök időre írott szinági Tant.

1885 Süveszén, 87 éves korában érezte, hogy elérkezett az ideje, hogy tiszta lelke visszatérjen Teremtőjéhez, hívatta a hitközség Sámészát, hogy hívja össze az egész szent gyülekezetet lakására. Amikor ott voltak mindannyian így szólt hozzájuk:

! רבוותי היקרים Drága Hitközségem Tagjai!

Ti mindannyian tudjátok, hogy öreg ember vagyok
הנה נא ידעתם כי איש זקן אנכי כי לא ידע האדם את עתו.
és mert senki sem tudja, hogy mikor következik be a Mindenható rendelkezése az ember felett, összehivattalak Benneteket, hogy két dolgot kérjek Tőletek:

Az első, miután lelkem az égbe szállt, helyettem unokámat, Rabbi Czi Reichmant - vegyétek a hitközség Rabbijának. A második, miután a hitközségnek nincs saját tulajdonnal rendelkező Tálmed Tajreja, ahol az ifjuság tanuljon, minden alkalommal lakást bérelve tanítják a gyermekeket, alakítsa át a hitközség lakásom templommá, úgy, hogy a gyermekek a Rabbival együtt zavartalanul tanulhassanak. Ezen kérésem szerint cselekedjete, akkor jó lesz. Amennyiben nem teljesítitek valamilyen oknál fogva

"וועל איך מיר העלפען איך דיא שטרימפף"
"Segíteni fogok a harisnyámmal" és mindannyian feleltek:
לא נשנה ח"ו את דבריו קדשו! - nem változtatjuk meg a Rabbi szent szavait.

Kérte, hogy értesítsék gyermekeit, hogy jöjjenek

kassai Rabbinak volt a veje.

Nagy Talmud tudós, talmidikus írásai sok híres Rabbi könyvei között jelentek meg, szorgalmassága és a szent Tora iránti szeretete oly nagy volt, hogy a nap 24 óráját kevésnek találta. Jesivát létesített, hogy minál jobban terjeszteni tudja a Tan kincsét. Több hitközség hívta meg, hogy elfoglalja a kehile vezetését és hossza rábeszélésre elfogadta az ungvári Rabbiszéket, ahol a Jesivát kibővitve a Tanítványok százai kerültek ki Talmudtudósként közülük. Utána הרה"ג ניסן הלוי יונגרייס זצ"ל Rabbi Nuszn Hálévi Jungreis a pozsonyi jesiva egyik kiváló tanítványa lett a Rabbi, ki a hitközséget a nehéz időkben nagy odaadással és meleg szívvvel vezette a deportálás ideéig, bizva és kérve a Jóságos Mindenható segítségét.

Nagy Ida: Velká-Ida - נאג' אידה

Közel 3000 lakóssal, itt volt a Perényi grófságnak óriási kastélya. Szép hitközség, több mint 80 zsidó lélekkel Templom és hitközségi intézmények temető, amely bizonyítja, hogy a nagyidai hitközség már az 1800-as években létezett az első telepesek a vidéken letelepedett Felsőmagyarországra érkezőkkel együtt jöttek.

A hitközség első Rabbija, ki még 1834-ben állt a Hitközség élén Rabbi Jichok Ájzik Hálévi Billicer

הרה"ג יצחק אייזיק הלוי ביליצער זצ"ל

Rabbi Pinchász B. unszдорfi Rabbi fia volt, kik unokái voltak a szent - "של"ה הקודש" "Slu Hákodesnak". 1801-ben született Hunfalván (Rabbi Majse Mintz Óbudai és Rabbi Jichog Frenkel Nagykárolyi Rabbiknak volt Tanítványa). 53 éven keresztül nagy tudósként szolgált nagy odaadással hitközségét.

A Tóra és az ünnepekre irt értékes magyarázatait Unokája Rabbi Pinchesz Adler Radvanczi Rabbi adta ki, Ki a könyv "Béér Jichoghoz/ bevezetesként "אלף המגן" "Elef Hámágén" irt. Nagy Gáon volt és a világon elismert Tudós, Nagyidára való érkezése után sokan jöttek hozzá az orszá-

ünnepezték együttesen és vigadtak a vallásos érzés és a kölcsönös szeretet szellemében. Szimbolizálva, hogy ragaszkodással egymást tisztelve éltek a szent Tora árnyékában a felebarát megbecsülés érzésével, hogy a szináji szikra megváltoztathatatlan szellemét, amit magukon viselték, hirdessék.

A Szin hitközség több mint 60 személyei nem tértek vissza a deportálásból, közöttük szinte egész családok tűntek el.

A Braun család, Braun Jenő és családja, Lisszauer D.
és családja, a Rabin család, a Schaeffer Dezső 4 gyermekével
Weiszberger M. 6 gyermekével, Weisz Mihály családjával,
Eisdörfer család, Roth család, Klein család, és még többen
kiknek neveit a többi hitközségek mártírjainak neveivel
közlöm.

Hernádsadány : : 9 JAN 71

Szép multra visszatekintő zsidó hitközség a polgári lakosság 1200 lélek, ebből 60 lélek volt a zsidó lakosság, de régebben többen laktak, Temploma volt, ami Rabbi J.E. Káháne idejében épült, a hitközség a rituális élet minden szükségletét kielégítő hitközségi épületekkel és temetővel rendelkezett. A hitközség 1886-ban felvette Rabbiként Rabbi Jichok Ájzik Kohént - הרה"ג יצחק אייזיק כהן זצ"ל
Rabbi Méit K. זצ"ל gálszécsi Rabbi fiát, a Nagy-Ída-i J. Bilicer Rabbi vejét זצ"ל kit nagy tudására való tekintettel még egész fiatal korába a rasznovizi hitközség Rabbijává vették fel. A nagy Gáon lévén az ország minden részébe ismerték és fontos talmudi kérésekkel fordultak hozzá. Neve több híres Rabbik könyvében jelent meg, közöttük - "אמרי אש" "אמרי אסתר" "אמרי אש" "אמרי אסתר" "אמרי אש" "אמרי אסתר". De csak rövid ideig volt Zsadányban, mert 1990-ban, 6 éves működés után Tévész 21 meghalt. Utána még 1990-ben felvették fiát Rabbi Jozsef Elimelech Káhánét

הרה"ג יוסף אלימלך כהנא זצ"ל
Ki Rabbi Majse Jungreis - הרה"ג משה סג"ל יונגרייז זצ"ל

szellemét. De nem sokáig. Pár év után Gyöngyösre hívták, ahol mint Dáján és Jesiva vezető (Ros Jsive) vett részt a gyöngyösi hitközség életében.

Utána a Rabbi székre a nagy tudásáról és Talmud ismeretéről híres Rabbi Jehuda Löwy ר"ר, a tornai Cádik Menáchem Tannenbaum ר"ר Rabbi vejét vették fel Szin és kerülete Rabbijaként, ki a Gömör Megyei Pelsöcz községből származott és az ottani ortodox hitközség nagy tiszteletben álló Rabbi és hitközség vezetőjének fia volt, ki már gyermekkorában kiválott szorgalmas tanulásával.

Rabbi Jehuda Löwy híres nagy Rabbik jesiváiban tanult és nyerte el nagy tudásával a Rabbi oklevelet és közöttük a pozsonyi Rabbi Ákivá Schreiber ר"ר -tól is. Kiváló szónok és nagyon tehetséges ember volt, ki a hitközség vezetését óriási msziresh nefessel, és csodálatos fiatalos lendülettel, közszeretetnek és tiszteletnek örvendő vezette, szabad idejének minden percét a Talmud könyvei között szorgalmas tanulással töltve, egész a szomoru időig, amikor hiveivel és két gyermekével együtt elhurcolták, ahonnan nem tértek vissza.

A hitközség sajchetja R. Doved Eisdörfer volt, kit négy gyermekével deportáltak. A hitközség előljárósága : Weiszberger Miksa, Braun Samu, Herskovits Béla és Lisszauer Dezső voltak.

A hitközség konzervatív jellegű orth. hitközség volt, az ugynevezett (oberlánci) szigorúan (áskenáz) ritus az összes imáknál előforduló "Jocer" " רַצִּי " pájitot minden időben beleértve a Purimot és a Pészáchot megelőző (Pársesz) szombatok jajcerait mondták.

Szimchesz Torákor a Chászán Tajret kivéve, amit mindig a Rabbi vagy Nagy Talmud Tudós személye töltötte be, a többi Chászánokat sorba véve az összes Bál-Bátemok töltötték be megtiszteléssel és miután már mindenki volt, újra kezdődött a sorrend, minden anyagi vagy más érdek kizárva.

Purimkor a megilá lájnelása után házról-házra járva

dicsőséges multra tekinthet vissza, kik már az 1800-as évek elején telepedtek le, hogy a mindennapi kenyerüket megkeresve a zsidó hit szellemében építsék fel életüket, az ott élt zsidóság örök emlékét hirdeti a szini zsidó temető amelyet még az első letelepedett család temető céljára megvásároltak, hogy halottaikat ott helyezték nyugovóra.

A hitélet a zsidóság kis száma miatt az első időben a szomszéd falvakkal karöltve történt. De 1870 körül, miután újabb zsidó családokkal gyarapodott Szin, saját kis hitközséget létesítettek imaházzal és hitközségi alkalmazottként Sajchetot vettek fel, ezzel segítve a szomszéd kis zsidó közösségeket.

De a hitközség életének virágzása az első világháború éveit megelőző időben történt, amikor a szini hitközség a tornai Rabbisághoz tartozó legszebb kis hitközségének számított.

A hitközség fejlődésének és fejlesztésének nagy érdeme aki a tornai kerületi Rabbiság Hitközségi Elnöke és Szin hitközségének elnöke is volt, az érdemekben és jótekonyságban ismert nagy Talmud tudós és a hatóságoknál is nagy tudásáról ismert R. József (Jakab) Weisz ז"ל volt (ki Weiszberger B.S. lakos nagyapja volt).

Gondoskodott a hitközség életében előforduló összes vallásos és egyéb előfordult problémák vezetésére, és rendezésére. De azután az 1930-as években önnálló Rabbisági és anyakönyvi kerületté alakult. A "Bodvaszilasi Járás Szin székhelyével" az Ortodox Központi Iroda és a Vallási Minisztérium hozzájárulásával és elismerésével. 1937-ben a Weisz Jakab elhalálása után a szini kerület zsidósága egyhangulag vezette R. Noách Mordecháj (Miksa) Weiszbergert választotta meg. Aki a szini hitközséget egész a deportálásig vezette. De 1921-ben a szini hitközség Rabbát választott fiatal tudóst, Rabbi Jánkew (Jenő) Neufeld ז"ל a miskolci Ros Béth Din Rabbi Simon ז"ל Neufeld fiát és Rabbi Oser Áncsl Hálévi Jungreis gyöngyösi Rabbi ז"ל Vaját, ki bölcsen, és odaadással irányította a hitközség és vidéke vallási

sége aktívan részt vett a Nőegylet jótékonykodásában.
Dr. Klein és Dr. Elefánt fogorvosok voltak.

Szeepsiben még a tatárjárás idején sok alagutat válytak és az idők folyamán több helyen a süppedés következtében házak dültek össze. Közöttük Dr. E. fogorvosé is.

Az ott élt cigányok megölték Ruzsnyák nevű békés zsidó polgárt. A tettest nem találták meg.

Az első világháborúban 22 zsidó férfi vett részt, és ketten elesetek belőlük. Az egyik Klein, kinek 2 leánya közül az egyik itt hunyt el. Dávidovicsék voltak a nagy-trafikosok, a Paskusz család, Weisz családok szép terjedelmes család volt. A Gertner család Deutsch kenyérgyár egy leánya visszatért, ki Askelonban él. A Guttmann család, kiknek rokonai szála Ináncshoz fűzték, 3 leány maradt meg a légerek után, ketten Bné Brákban élnek. Rosenberg család, Glück család, Klein fűszeres egyik veje Bodner fiu volt, Mangelék, a Bokor család, és így tovább mind az összesek kiváló emberek, kik életüket a Tóra és az emberiesség szellemében éltek, Bálbátemok, kik odaadással építették és segítették a hitközség fejlődését, Eichler Gy. R. József Glück, R. Áltér Jiszroel Weisz, R. Jichog Hálévi Hász, R. Áhrn Weisz, R. Jiszroél Lichtmann és a többi Chosev Bálbátemok.

Pészách után 1944-ben az állami iskolában gyűjtötték össze, onnan Kassára vitték a férfiak nagy részét már előzőleg munkaszolgálatra hívták és onnan a többi Abauj megyei deportáltakkal együtt A szállítottak, ahonnan sajnos csak 20 egynéhányan tértek vissza, kik életüket tovább folytatni ott már nem tudták és kivándoroltak, nagyobb részük a szent földön él. Szepsin már csak egyetlen zsidó él. A volt hitközségnek, amely a többi Abauj T. hitközségekkel oly szépen működött egyedül csak a temető hirdeti emlékét.

Szin : י"ב

Szin lakossága több mint ezer az ott élt zsidóság

A Szepsi hitközség utolsó szentéletü Rabbija
Rabbi Majse Tannenbaum - הרה"ג ר' משה טאננבאום זצ"ל
tornai Gádik Rabbi Mnáchem Tannenbaum זצ"ל fia, a putnoki
Rabbi Méir T. זצ"ל veje volt.

Az első világháború kitörése idején 1914-ben vették fel egyhangulag és harminc éven keresztül bölcsen meleg zsidó szívvél irányította és vezette a szepsi hitközséget egész a deportálásig, amikor hűveivel együtt Auschwitzba hurcolták. Elismert Talmud-tudós volt, ki idejének nagy részét a szent Tóra tanulására és tanítására szentelte. Életének egyik leg szebb momentuma volt, amikor a szent-földre zarándokolt felejtethetetlen élményei közé tartozott, és az utazásról és az ottlétről "מסעות משה" "Mászát Majse" címen könyvet adott ki.

A hitközségnek 40 adófizetője volt és a költségvetés több mint 15000 c. koronát tett ki az intézmények és alkalmazottak eltartására. A legutóbbi Sajchet volt a Kaszonyóból származó Fellerbaum.

A hitközség keretében jótékony célra még 1870-ben Nőegylet alakul, amelyet Dávidovics Emilné nagy odaadással vezetett.

A Chevra Kádisa elnöke Fried Miksa és tagjai önkéntesen a nagy micve tudatában végezték a szent feladatokat. A hitközség Vezetősége volt:

Fried Miksa kerületi elnök, Glück József hitközségi elnök, előljárósági tagok: Bodner Jakab, Dávidovics Emil, Hász Izák, és Lichtmann Ernő.

Szepsiiben a zsidók megélhetési viszonya megoszlott. Volt 3 zsidó orvos, 2 ügyvéd, (kiket a magyarok bejövetele után az első éjszaka a határon tulra kiutasítottak) több mint 10 kereskedő, és iparos, kik odaadó hűséggel és becsületesen tettek eleget hivatásuknak.

Az orvosok Dr. Fodor, Dr. László és körzeti orvos -ként működött a később Encsre került Dr. Ungár, kinek fele-

ban és ténykedésekben dus szentéletű Rabbija volt
Rabbi Saul Goldstein - הרה"ג שאול גולדשטיין זצ"ל
kinek odaadó munkálkodása és gyűjtő akciója folytán 1853-
ban felépült a nagy Templom, azt megelőzően imaházban tartot-
ták I. tiszteletüket.

A Templom 1927-ben egy tűz következtében leégett
és 1928-ban újra felépítették. 1860-ban (35 éves működés
után) halt meg Rabbi Goldstein זצ"ל.

1873-ban a kolera járváynak a zsidók között is sok
áldozata volt.

A hitközség élete szép mederben folyt, a templom,
amely a Bodva közelében épült és udvarán volt a Rabbi, Saj-
chet és sámesz lakás, Mikve és vágóhid. Tálmed Tajre (Ché-
der), amely részére 1920-ban új épület épült hosszú időn
keresztül 2 melámedje volt, és több mint 30 tanítványa, kik
közül a vidéki kis falvakból is jöttek tanulni.

A hitközség Rabbija volt még
Rabbi Slajme Zálmen Bájitom הרה"ג שלמה זלמן בנימין זצ"ל

Gáon és kiváló tanítómester, nagy súlyt fektetett
a vidéki kis közösségek vallási nevelésére. Az Ő idejében
több kis hitközség csatlakozott a szepsi hitközséghez,
köztük Forró. Jó szónok volt és széleskörű ismerete
eredménye folytán könyvet adott ki és Tóra magyarázatai és
pilpüljei rendszeresen jelentek meg a - "וילקט יוסף"
"Vjalküt Joszef" címen havonta kétszer megjelent vallásos
kiadványában Tóra magyarázatokat, a Cháláchában feltett
kérdésekre válaszokat és a vallás kimélyítésének kibővítésé-
re előfordult magyarázatokat tartalmazott, kizárólagosan
nagy Talmud tudósok által írott könyv füzetekben, amelyet
1890-ben alapítottak. Chalachikus kérdései megjelentek a
putnoki נהרי אפרסמון és a mádi לבושי מרדכי Gáonok köny-
veiben. Rabbi Bájtum odaadó áldásos szétágazó lelki pásztori
munkájával és kiadott Tóra műveivel erősítette meg Szepsi
és vidéke hitéletét és gazdagította a Talmud irodalmát és
magát a judaizmust. 1914 Chesván 18-án hunyt el.

Friedmannék, Novák család, Neigerék, Beubart Bernát és családja, Goldsteinék, Gross, Gláser, Guttman Elek, Dr. Grosszmanék, Weisz Jenőék, Weisz Miksáék 5 gyermekükkel nem tértek sajnos vissza, Weisz Adolfék, Weisz Lászlóék, a Wohl család, Weiszberger József, Weiszberger Sándorék, és Weiszberg Sándorék, Spitzék, a Schlésinger Adolf és családja, Seiden, a Schön László 4 gyermekével, Schön Elemér, Schwartzék, Golda, Chájim, Tivka, Liba, Majse, Ildikó, Lipót és a többiek, kik békés megértésben éltek, alkottak és gyarapítottak zsidóságukhoz hűséges ragaszkodással.

A deportáció után a kevés Sérisz-Hápléto, a feldult és megbecstelenített templomukat, és a temetőt a ledöntött sírokkal rendbehozták, a kath.pap a nála lévő 2 Tórát is visszaadta. De a néhány árva, az árván hagyott helységben nem tudta megzaklatott és sokat szenvedett életét újra kezdeni, elvándoroltak többen a szent földre, hogy ősei földjén kezdjék újra életüket az Őket boldogan befogadó és gyermekeit hazaváró szent országba.

Göncz szép hitközsége ma már sajnos teljesen zsidó - mentes.

Szepsi: Moldava:

A Bodva folyó mellett hegyes, erdőkkel teli kis mező város, ahol dicsőséges multu régi ortodox hitközség működött még az 1800-as idők elejétől.

Valamikor "zekeres fonának" hívták, híres volt a paraszt szekerek készítőiről, de a tatárjárás idején (1242) a lakosság nagy része elmenekült, a Szepességben, miután visszatértek a helység nevét Szepsire változtatták meg.

Az utolsó időben a lakosság száma kb. 3000 volt, a zsidók száma 240, közel 40 család.

A hitközség 1826-ban alakult, a Chevra Kadisával együtt, amikor létesítették a temetőt amely Szepsi melletti dombon terült el. A hitközség első nagytudásu és alkotások-

száguton lemaradt, vagy menekülni próbáló muszosok ellen, a községháza közelében lévő pince szolgált a börtönt, ahol a zsufolástól még leülni sem volt hely.

Ott a sötét pincébe jött a 2 szuronyos honvéd, hogy a honvéd alezredes hadbíró elé kísérje a szerintük csellen-gő szőkevény zsidókat. Az ítélet rövid kihallgatás után halál volt, de a külön összegyűjtött halálra-ítélteken nem hajthatták végre az ítéletet, mert időközben a hadbíróság is menekülésre kényszerült és az ott lévő összes munkaszol-gálatosokat egy honvédre bízták, hogy kísérje az összeseket Kassára, ők pedig az egész hadbíróság tiszték, altiszték, autókra ülve elmenekültek.

A zsidók összegyűjtése pészách után történt, miután a lakósságot a zsidó ellenes intézkedésekkel felheccelték. A katolikus iskolában, ahol a csendőrség ütlegetések és szadista módszerekkel elvették az értékeket és az eldugott vagyontárgyakat, ide hozták 5 község zsidóit is: Vilmány, Abaujvár, Telekibánya és Zsujta, és együttesen vitték április 16-án Kassára, ahol első napokban zsidó lakásokban utána pedig a téglagyárba helyezték el Őket, Onnan pedig a többi abaujiakkal deportálták 4 transzportban Auschwitz-ba.

Gönczön és vidékén kb. 300 zsidó testvérünket deportálták, kik közül kb. 50 munkaszolgálatra vonult be, de sajnos csak néhányan tértek vissza - nagyobb részük a különböző poklokban és Auschwitzban pusztultak el.

Gönczön élt hittestvéreink:

Klein József és családja, özv. Kleinné gyermekeivel, Kohn Adolf, Dr. Kardos Mór, Kohn Adolf, a Kaffka család, a Kronenberg család, Klein Sándor, a Kaufmann családok, Adolf, Dezső, Auerbach család, Bicznicz család, Ármin és gyermekei, Dr. Bacznitz D., Deutsch Jenő és családja, Heisz Márton és családja, Hauer Dezső és családja, Horovitz Irén Herskovits S., Landsmann É., és Landsmann Gyula, Láng család, Landsmann S. Frankfurter Miksa és családja, Feldmanék,

kinek szülei Klein ott éltek és fiuk Miksa ki 1847-ben született nagy dicsőséget szerzett.

Klein Miksa szobrász volt, élete nagy részét külföldön töltötte, főleg Berlinben, de büszke volt mindig szülőfalujára. Pesten Szandház Károly világhírű szobrásznál kezdte tanulmányát, majd Münchenbe és Rómába folytatta. Voltak zsidó tárgyu szobrai is: Hágár és Jismáél, de Vilmos császárt és Bismarkot is megformázta. 1908-ban halt meg.

A lakosság az első háboru utánig liberálisan bánt az ottani zsidókkal. Az első háboruig kb. 40 család lakott ott, a világháboruban Kafler Ernő zsidó honvéd hősi halált halt, de a fehér terror idején bizonytalan volt a helyzet. A szolgabíró nem vette szívesen a zsidó ifjúság cionista szervezkedését, és azt betiltotta.

Amikor a nyilasok felvetették fejük, új jegyző került a község élére Nagy Ferencz személyében, aki eszményének tartotta a felforgatók eszméit és egymás után jelentek meg a zsidó ellenes feliratok a falakon.

Ott is megalakult a rongyos gárda szervezet. Elkezdődött az antiszemita kampány (30 ártatlan zsidót internáltak Nagykanizsára. Hat hétig tartották ott őket, minden féle hazugságokkal vádolva.

1941-ben munkaszolgálatra vonultak be. De a sanyargatás főképpen 1944 március 19 a németek bevonulása után kezdődött. A kegyetlenkedések voltak napirenden, az utcán járkáló zsidókat letartóztatták. A csendőrség hűségesen követte a főjegyző utasításait, ki Endre László és hírhedt társainak tanítványának tartotta magát.

1944 szeptemberében, mikor a frontokról és a visszavonult, meggyötört és a szenvedésektől elcsigázott munkaszolgálatosokat először Tornyosnémetibe, majd Kassán a sátoztáborba és téglagyárba újabb Német országi kiszállítás végett összegyűjtötték, Gönczön hadbírószágot állítottak fel az or-

foglalkozott a Cohéniták ügyével, a mai időkben a templom (a Bész-Hámigdos) elpusztítása után, kérdéseivel korának Nagyjaihoz fordult.

Hosszu pásztorkodása után óriási részvéttel temették el a gönczi temetőbe. A temető, amely még 1750-es években került a gönczi hitközség, illetve Chevre Kedise tulajdonába, röviddel a Rabbi halála után megtelt. Őt is a temető utolsó sorába temették el és két évvel később új temetőt avattak.

Rabbi Slomo Hákohén sirja hosszú évtizedeken keresztül zarándok szent hely volt, a gönczi és kis vidéke zsidóságának.

Utána nem sokára a hitközség hozzácsatlakozott a szántói hitközség Rabbiságához és a Rabbiság gondoskodott a szükséges lelki szükségletekről.

A hitközségnek fejlett intézményei voltak Chevre Kádisá, ahol önkéntesen látták el az ugynevezett "melácsek" a "Cheszed sel Emesz" az igazi szivből végzett utolsó emberi vég tiszteletet.

Gmilesz Cheszed jótékony egyesület, gondoskodva a rászorultakról, Nőegyesület, szintén jótékony célból, működött.

A hitközség alkalmazottjai voltak a sajchet, sámesz, tanító, a tálmud Tóra terme a templom előcsarnokában volt itt tanították a melámedok az ifjú gyermekeket Tórára.

A gönczi ifjuság az otthon látott szellemben és a környezetnek megfelelően iskola befejezése után nagy része tovább képzés és vallásos tárgyú Tóra ismeret szerzése végett jesivában tanult, hol a környéken, hol messzebb.

A Talmed Tajreban a szomszédos falvak gyermekei is tanultak, Abaujvár, Zsujta, Telkibánya.

Göncz hitközségének volt egy híres nagy szülöttje,

G ö n c z :

Abauj megye nagyközsége közel 4000 lakóssal, a lakosság életének fellendülése a zsidóság szorgalmas munkásságának az eredménye, akik még a 17 század közepén telepedtek le, hitközséget alapítva Göncz maga a hegyaljához tartozik, ahonnan a zsidók segítségével a hegyaljai bor világhírré tette szert, de Göncznek különös nevezetessége a kádárok, akik a híres gönczi hordókat készítették, amiben az egész környéken összegyűjtötték a szüret utáni tokajit.

A község területén húzódik a Csáky birodalom, ahol az odatelepedett zsidók különböző fontos tisztségeket és felelősségteli állásokat töltöttek be az emancipációig (a magyar zsidók polgári egyenjogosításáig 1867-ig.) Utána elhelyezkedtek gazdasági területen, amikor földet vásárolva gazdálkodtak, vagy mint jó iparosok, asztalos, pék, stb. helyezkedtek el és többen a kereskedelmet építették ki és látták el az egész vidéket termény, vas, fűszer, épületanyag és egyéb fontos cikkek árusításával, de voltak szabad foglalkozások is, közöttük jegyző, orvos.

A hitközség, amely hosszabb ideig önnálló volt és saját Rabbisággal rendelkezett az 1800 években érte el csúcspontját, amikor több mint száz egyént számolt a hitközség és ugynevezett zsidó irodával rendelkezett. A hitközség ortodox felekezethez tartozott és szoros kapcsolatot tartott a budapesti központi irodával.

Első időben imaházban jöttek össze a hitközség tagjai, lelkiismeretük kifejezése végett. 1863-ban épült az imaház helyén a templom, amelynek udvarán felépült a rituális fürdő, a vágó-híd, a sajchet lakása.

1862-ben a gönczi hitközség

Rabbi Slomo Hákohént

-

הרה"ג שלמה הכהן זצ"ל

egyhangulag Főrabbinak választották, aki ismert nagy tudós volt. Sokat fáradozott a hitközség problémátikus ügyeiben, vezette és irányította a hitközséget. Sokat járt a vidéki kis községekbe, ahol egy-két család lakott. Különösen sokat

R. Jhude Zobermann, R. Eliezer Hauer, R. Mordche Rubin, R. Dov Goldberger, és a többiek mind jámbor jó zsidók voltak (gite Jidn).

A Katz család, a Neiger családok, Ávrahámék, Herskovitzék, Salamonovitz család, a Benedikt családból csak Jóska jött vissza, Berkovics Andor és családja, Berkovics Gyula és családja hirmondó nélkül maradtak, Friedmann családok, József Márkus, Jenő, Zoltán, Adolf, Führer család, Blau család, Goldmann Jenő, és családja. Grossz Adolf és családja, Vilmosné és gyermekei, Lukács család, Grünbergerék, Guttman Géza és Családja, Neuwirth Miklós és családja, Roth család, Kaufmann család, Klein családok, Dezső, Klein Ferencz ászkán a hitközség keretében és a nehéz időkben sokat segített munkaszolgálatos bajtársain, mindenki Feri bácsinak hívta, mindenütt megőrizte emberi voltát. A Szentföldön is segítette az encsi Testvéreit, hogy Mártirjaik szent Emléke meg legyen örökítve és a szent földben a Kfár-Átá-i temetőben pihenni ki az élet küzdelmes és nehéz fáradozásait.

A Schaeffer család, a Krausz Emil családja és sorbatorba mind az a száz család, Kik deportálva lettek és közülük cca. negyvenen tértek vissza és körülbelül ennyien a vidékről, közel ezer lélekből. Mind egytől-egyig kiváló emberek, fiatalok, öregek, gyermekek, kiket elhurcoltak.

Ők is mindannyian a községhezán jelentkeztek, ahol mindenüket elvették és még Kassára szállítás előtt a jó bánásmódról gondoskodott a hirhedt encsi szolgabíró Homonnai László, ki sok-sok cőreszt csinált volt polgár társainak, ebbe segítségére volt Fegyvesi segédjegyző, asszisztáltak és utasításait végrehajtották az encsi esendőrök a parancsnokokkal együtt, a lakósság pedig mindezeket tétlenül nézte és tűrte.

A visszatértek nagy része röviddel a volt otthonba való visszatérés után a kifosztott és elhagyatott volt szülőföldjüket otthagyták, mert képtelen volt életét ott újra rendezni, legnagyobb részük Izráelbe érkezett, hogy sanyargatott életét őseink földjén élje le.

magyarázatait, tanult és tanított őseinek szellemében és nyomdokaiban, ahogyan azt szent elődeitől látta.

Tanítványainak apja volt, úgy vigyázott rájuk és óvta őket. De a földön uralkodó gonoszság Őt sem kimélte - Tanítványaival és Hiveivel együtt elhurcolták és onnan Családjával együtt nem tért vissza.

A Rabbi után következnek a Hivek, a családok, akik életük nagy részét ott élték le. Dolgoztak, alkottak becsületesen, igaz emberhez méltóan.

A Glück család jóra való, rendes, szorgalmas zsidó emberek voltak, közöttük Glück Jenő és Felesége az aszalói Flesch Kató, kiknek családjukból csak Ági maradt meg, ki Izráelben él és Glück Miklósné, ki szántói Fried leány volt.

Friedman, ki a község házában dolgozott mint tisztviselő, Dr. Máj ügyvéd, Dr. Ungár orvos, ki a téli fagyos éjszakában szánkón vagy szekeren járta a falu betegeit, hogy gyógyítson és Krausz Emil sógora volt.

Szelényi testvérek, Anna, és Elvira. Moskovitz Sámuel özvegye, kik példásan vezették faüzletüket és két gyermekük a szentföldre jöttek, Dusi a láger szerezte betegségben meghalt ny.b. Miklós mint kiváló könyvszakértő Tel-Avivban él Családjával.

Spitz Jenő és Márton családjáikból csak Klári maradt meg. Egyedül vészelte át a nehéz időket és Izráelben él. Rottmanék, kik az éheseeknek jó házi-kosztal szolgáltak. Schnitzler Család a vidék férfi ruhák bevásárló helye, Kik közül Béla családjával és Laci Petach-Tikván lakik.

A Pláner család, R. Pinchesz Steinbreher Chászid és családja R. Mordche Rubin nyomdokain haladva, és a többi valóságos Chászidimok kik a Rabbi templomában szfárdis ritus szerint imádkoztak, mert a nagy templom imarendje "áskenáz" volt Gottlieb R Smüél 8 gyermekével, R. Jozsef Sráge Heiman,

Encs hölgyei Nő-Egylet keretében működtek, ahol az ismert jidise szivekkel fordítottak gondot mindazokra, kiknek segítségre volt szükségük, közöttük Löwiné, Friedné, Klein Ferencné, Weinbergerné, a Czeisler testvérek feleségei, stb.

Az encsi asszonyok gondoskodtak jó szívével, hogy a jesivában tanuló ifju bocherok napokat egyenek és semmi-
ben ne legyen hiányuk.

A Tiferesz B. előadásait művésziességgel Ziegelbaum tanította be, ki mindent elkövetett a szellemi és anyagi siker érdekében.

Az encsi Hitközség egyik kimagasló személyisége, aki óriási odaadással vezette és irányította a szent Közösség Életét gondoskodva és hűségesen követve a Rá hárult szent feladatot,

a Főrabbi Háráv Jcheskél Srágá Citron

הרה"ג יחזקאל שרגא ציטראן זצ"ל

Citron Rabbi a hajdu-dorogi Rabbi Zéév Citron fia
זצ"ל - és a szerencsi Fraenkel Sajchet veje volt.
Miután Rabbi Jiszráél Braun hosszú évtizedes szent munkálkodás után nyugdíjba vonult, a hitközség Elöljárósága 1931-ben egyhangulag megválasztotta Rabbi Jcheskél Sráge C. Rabbinak, ki a pozsonyi híres Jesiva Rabbi Akiva Szajfer egyik legjobb tanítványai közé tartozott.

Egyénisége, szerénysége, nagy tudása és ismeretei a Talmud csodálatos nagy világában a környék nagy Rabbijai közé emelte. Már fiatal korában kivált szorgalmával és I-ten félelmével, minden igyekezetével hitközsége naggyátételét akarta. Szívén viselte minden bál-bosz gondját, tiszteletet és megbecsülést szerezve hitközségének.

Bérelt lakásában templomot létesített, hogy jesiva legyen, hogy a zsidó ifjúság a környékből megkapja általa az élet utjaihoz szükséges vallásos nevelést. 1932-ben megnyitotta a jesivát, ahol 20 bocher gondtalanul hallgatta

bajos dolgait, miután lemondott, rövid ideig Zeisler Alfréd majd Klein F. vette át, ki a hitközség és a Gmilesz Cheszed pénztárnoka is volt.

Gondnok és a Chevre Kádise elnöke volt Zaubermann Jhüde, ki mszireshz nefessel és a nagy micve tudatában végezte önkéntesen feladatát.

A Sász - Chevre előtanulásain sokan vettek részt. Egyik vezetője volt Weinberger, ki a reggeli előimádkozás előtt és után tanult elő.

Heti vásárok, vagy országos vásárok alkalmából megtelt a templom, a vásárra járó hittestvéreink is imádkozásra, vagy rövid tanulásra látogatták.

A Gmilesz Cheszed - a jótékont egyesület, ami kölcsönöket és egyéb juttatásokat adott a rászorultaknak, a hitközség minden tagjától tehetségének megfelelően volt támogatva.

A vallásos uton haladó ifjúság, a volt jesiva bocherokkal és a jesivában tanulókkal karöltve megalapították az encsi "Tiferesz Báchurimot" a vallásos ifjúság egyesületét, a budapesti ortodox ifjúsághoz csatlakozva, hogy szabad időik a Tajre tanulására, a vallás tudomány további fejlesztésére szenteljék szabad idejüket. Szombatonként együtt imádkoztak, hogy ezzel is előkészítsék az ifjúságot, a későbbi időre, amikor családot alapítva új életet kezdenek és a Tiferesz B. szelleme kíséresse őket. Vezetője volt Biedermann tanító, ki előtanulásával és előadásával vonzotta az ifjúságot és Goldberger József.

Részt vettek aktívan a Heiman testvérek, Zaubermann Elje, a Weinberger tanító fia, Snitzler Béla, Weisz Laci, a Goldberger fiuk, és még többen.

Az egyesület jótékonykodással is foglalkozott, Purim alkalmából purimi előadásokat - purimspielt játszottak, közöttük nagy sikerrel a Jozsef spielt (József eladását), melynek bevételeit jótékony célra fordították.

jid, ki évtizedeken keresztül töltötte be a sajfer fujás előtt א ר ק מ előmondó szavait és testvére Jóska, az erlechségéről és becsületességéről ismert Goldberger Bernát רב ki 30 éven keresztül dicséretre méltóan vezette az encsi gőzmalmot, zsidó emberhez méltóan, Friedmann pék és még többen.

Megalakították a hitközséget, a Chevre Kediset és megvásárolták a temetőt, amelyet mindjárt be is kellett keríteni, amíg 1926-ban felépítették a nagy templomot a Fő utcán csak imaház volt és később a Szug utcában a Rabbi lakásának egy szobáját templommá alakították át. Itt imádkozott később a szefárd chaszid minyen és a jesiva bocherei a hitközség intézményei közé tartozik még a malom utcában a mikve, a vágóhid, a sakter és a sámesz lakás és a falunk kívül volt a vágóhid a nagy állatok részére. A templom udvarán volt a Chéder és a mészárszék.

A hitközségi életet hosszú éveken keresztül odaadással vezette egész öreg koráig R. Jiszáél Braun, aki Varanórol származott előkelő vallásos családból. Nagy Tálmed Chochem volt és Sác-Mác, Rabbi és Sajchet is volt. A hitközség minden ténykedését nagy odaadással végezte és irányította. Szentéletű hirnévnek örvendett.

A hitközség sajchetja még R. Eliezer Hauer ki Kereszturból származott. Mély vallásos ember volt.

Melámedok voltak R. Menáchem Mendl kiváló melámed volt, R. Weinberger híres talmud tudós és kiváló pedagógus nagy odaadással tanította a gyermekeket Tajre Lismóra, a másik tanító volt Biederman, ki szintén jó tanító volt és Szántórol származott.

Volt egy zsidó elemi iskola is a Fő utcán, hol Keiser volt a tanító. Ott tanulták meg a zsidó gyerekek egy része az írás-olvasás és számolás művészetét.

A hitközség elnöke hosszú időn keresztül Krausz Emil volt, aki meleg zsidó szívvvel vezette a hitközség ügyes -

ezzel a környék és a nagyközség általános fejlődésnek indult.

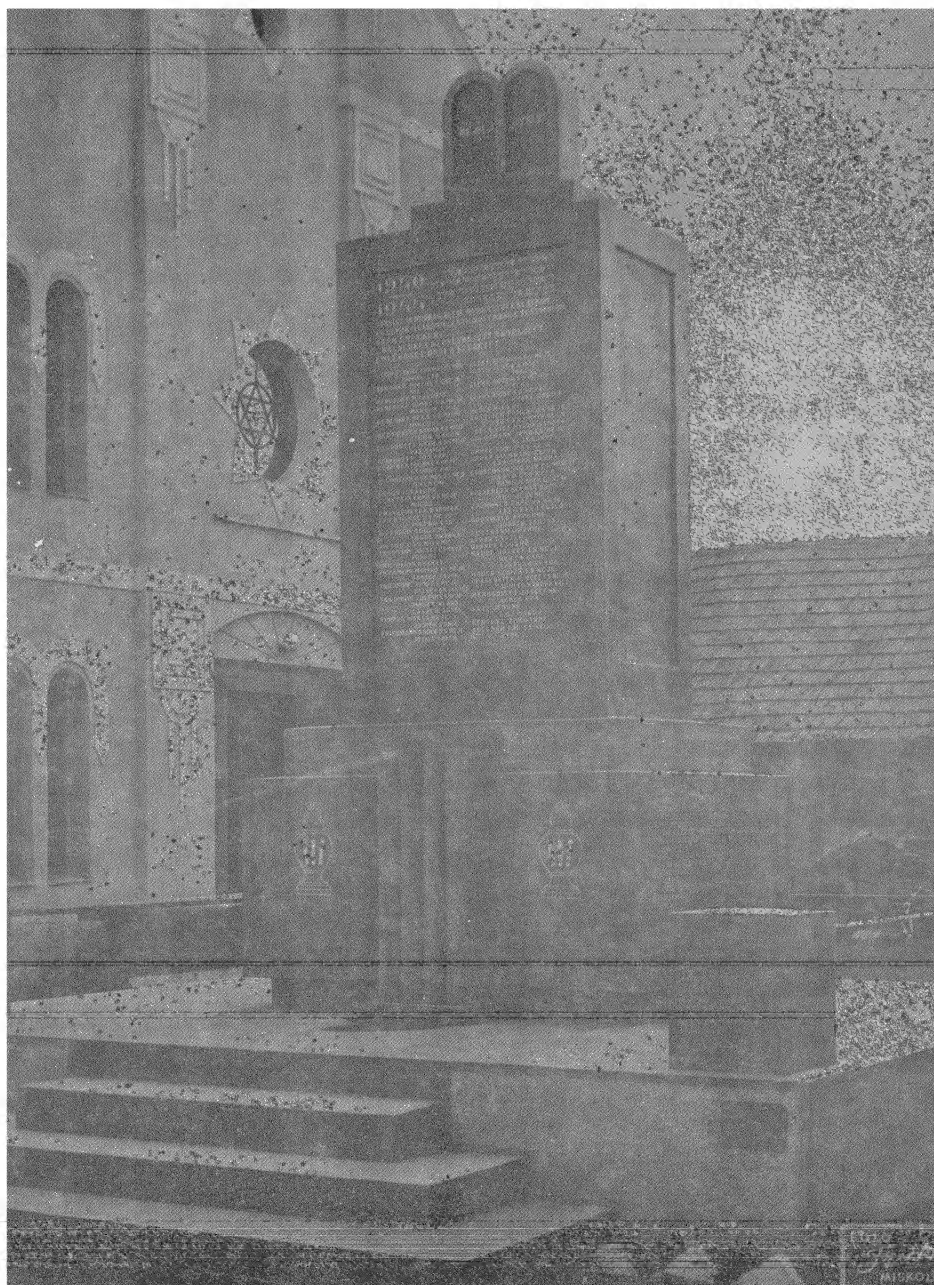
Szorgalmas odaadó fáradhatatlan munkálkodásaikkal malom épült, faraktár, terményt átvevő irodák, pékség és mindazok, amik egy mezőgazdasági vidék fejlődéséhez szükségesek.

Eleinte csak néhány zsidó család lakott ott, később a 900-as évek elején már 40 családra emelkedett létszámuk. A 910 évben közel hatvan és a háborút megelőző években már elérte a 100 családot, amikor a község alkotásban elérte csúcspontját, utak kikövezve, járdák, szociális gondoskodás, amit a zsidóság szorgalmas munkálkodás és az általuk befizetett adók, és megélhetési lehetőségek szerzésének volt köszönhető.

Az üzletük fellendülése és a vidék gazdáinak termékeinek gyors eladása végett heti piacokat vezettetnek be kétszer hetenként vasárnap és csütörtökön, és minden két hónapban országos vásárt amikor messziről is jöttek vásárlás és eladás céljából. Egyidejűleg hitközségbe tömörültek hogy lelki szükségleteikről, gyermekeik neveléséről és jövőjükéről is gondoskodjanak.

A zsidó ember életét mindig párhuzamosan követte a Mindenható útján való haladás fontossága és ennek eléréseért mindent elkövetett. A régi Encs és a hitközség megalapítói közé tartozik:

Weisz Májer, kit a tekintélyes zsidók csoportjához lehet sorolni, Krausz Emil, ki a szikszói Gvir Reichmann Cvi Jánkev leányát vette feleségül, az encsi hitközség egyik legnevezetesebb nagy személyisége, Rabbi Mordecháj Rubin, kinek óriási msziresze nélkül nehéz lett volna elképzelni az encsi hitközséget, ki ászkánóságán kívül, olyan jótékony ember volt, hogy az egész vidéken beszéltek róla, Cádikként emlegetve. A Benedikt család, kiket rokoni szálak fűztek Szikszóhoz is. A község jónevű tekintélyes, az utolsó időben már nyugdíjas jegyzője Deutsch, Ráff Jenő erlecher

בית הכנסת בק"ק אנץ' ולפניו
לוח הזכרון של השואה.
Az encsi templom a Mártírok emlékművével

lomásokat létesítettek, Forrót kikerülve, a Forrón élő zsidóság nagy része elköltözött.

A hitközség első időben Szepsihez, majd később Szántóhoz tartozott és utána kb. 1810-ben önálló autonóm ortodox anyahitközség lett a hozzátartozó kis községekkel (Golléllal).

Rabbik:

Hárav Chájim Mordecháj Adler:

הרה"ג חיים מרדכי אדלער זצ"ל

Rabbi Adler nagy tudós volt. Rabbi Ámrám Js. Billitcer szerencsi Rabbi veje volt. Először a megyasszói hitközség Rabbija, majd 1889-ben a forrói hitközség választotta meg, ahol óriási szorgalommal éjt nappallá téve buvárkodott a talmud szent írásai között és igyekezett a hitközség és a vidék vallásos dolgaiban segítségükre lenni. Ismeretes volt szerénysége, hívták nagyobb hitközségben is de nem ment mert úgy vélte, hogy ott Forró hitközségében folytathatja zavartalanul szorgalmas tanulását, amely egész szent Életét jelentette.

Azon szent Cádikok közé tartozott, kikre azt mondták halála után, hogy egyetlen pillanat sem volt szent életében ami ne lett volna Tajre tanulással kitöltve, melyet igazolt a Tajre tengerében ismert határtalan ismerete. 1917 sziván hó 25 napján távozott ezen földről, ahol előkészítette Magát a Szenteket váró Tulvilágra. A hitközség előljárósága a Rabbiszek betöltésére fiát kérte fel.

Rabbi Jichok Ájjzik Adler. - הרה"ג יצחק אייזיק אדלער זצ"ל

Apja nyomdokain haladt, a Hitközség tagjai egyre apadtak, de msziresh nefessel vezette tovább a forrói hitközség életét, azt mondotta magát és hiveit vigasztalva, kevesebben vagyunk, de ennél több idő van a Tajre tanulására.

Vejei voltak Rabbi Jichok Ájjzik Káháná és R. Majse Fried ki a Forró és vidéke hitközségének volt sajchetja a

Tanítványai és Bálbátemjai lesték gondolatát. A Nagy Gáont és Cádikot eláruló Szemeiből nagy szeretet és Csodálatos I. félelem ragyogott, ami egész szent Életét fényességgel és I. sugalattal ragyogta be. Mint nagy családnak leszámazottja méltó volt Nagyságukhoz, mert Ő Maga Nagy volt, Ki Szent Életét az Égi Hatalmassággal kötötte össze.

Miután nehezére esett a 80 évet túlhaladva a hitközség irányítása és miután minden pillanatát a Klál Jiszroél megsegítéséért szánta, kérte a gyülekezetét, hogy fiát, Rabbi Smüél Tannenbaumot válasszák, ki Apjának nyomdokain haladva, és Szent szeretetével körülvéve irányította tovább a már kitaposott uton a tornai hitközséget. Tanult és tanított, vigyázott a hitközség tagjaira és a szellemre, amely elkísérte Őt is Gyülekezetével az utolsó momentumig, amikor a Szent Apjával és gyülekezetével együtt mondta el számukra az utolsó, de mindig örökké fennmaradó SMÁ JISZROÉLT.

Forró:

A forrói hitközség az abauji régi hitközségekhez tartozik még az 1700-as évek végén alakult, amikor a zsidó családok felső Magyarország különböző nagy községeiben telepedtek le, hogy megélhetésüket biztosítva hitközséget alkossanak, a vidéken élt Szántó, Szikszó és Göncruszka zsidósága igyekezett segítségükre lenni, hogy minél előbb meg tudják állni helyüket és segítségükre voltak a hitközség megszervezésében az első időben. Később az 1800-as években már templomot építettek, a temetőt még jóval előbb létesítették és ezzel egyidejűleg megalakult a Chevre kadise, mikve épült, Talmed Tajre, súlyt fektettek a gyermekek vallásos nevelésére.

A hitközség élére Rabbikat hívtak meg nagy Talmud Tudósokat, kiknek szerény megélhetését biztosították, a Rabbik pedig a hitközség életében igyekeztek a tanulásra és a Tóra utjain való haladásra oktatni hiveiket. Miután körülbelül a 900-as években az állami vasúthálózat Abauj megyét is elérte és Encsen és a többi helyeken vasuti ál-

Igaz szentéletű, kit ezen könyv keretében méltatni nem lehet eléggé - " מלאך ד' צבאות " Angyal, ki életét a Mindenhatóhoz egész közel lévén nagy szentségben élte.

A Tóra szent szellemében vezette a hitközséget és a zsidó törvények és a Sülchen Árucl előírásaiából jottányit sem engedett, minden előforduló kérdést (sájlet) kívülről tudott, pontosan a magyarázatokkal és a Hozzá fordulóknak pront megmutatta pontosan a cháláchá leírás helyét.

Az emberre ránézve megállapította és leolvasta róla jellemét. Imái Kvonevaival együtt egyenesen az Ég Trónusa elé jutottak. Életmódja Szent és Tiszta, amíg húst evett ő egyedül etette a baromfit, nehogy valaki esetleg megki-nozhassa az állatot. Ő tudta, meddig kell elmenni a - צר בעלי חיים állat védelmében is. Vízét csak rongyon keresztül szűrve ivott. A harmincas években már nem evett húst egyáltalán, csak halat. Ha ellátogatott valahova, saját edényét és az otthon készített ételeket ette.

A munkácsi Cádik Rabbi Eliezer Schapira ז"ל tiszteletének és megbecsülésének kifejezésekképpen meglátogatta, Az ország minden részéből jártak hozzá hogy Áldásért és jó tanácsért. Amikor Miskolcra szokott látogatni vejéhez, Rabbi Simon Neufeldhez ז"ל elárasztották a környéki zsidók kérésükkel, hogy a tornai Cádik imádkozzon értük.

A Pészáchra való készülétei betetőzték mdágdégtségát, minden dologra, még egész kicsire is kiterjedt figyelme. Csak egy kzájisz Mácet evett a széder estéken, amit Ő Maga egyedül sültött és egyben nyelte is azt le.

A Jesiveban tanuló bocherokat megkülönböztetett szeretettel árasztotta el. Mielőtt a Jesiveba utaztak, mindegyiket külön-külön megáldotta és lec-geldot adott nekik. Erev Jom-Hádinkor megáldotta újra az összes tanuló ifjúságot.

füleki Rabbi זצ"ל a putnoki Rabbi Jánkev Tannenbaum fia követte.

Elődéhez méltóan és őseinek nyomdokain követte elődjét. Az akkori hitközségi előljáróság egyhangulag választotta Rabbijának kifiatal kora dacára már a nagy Tálmed Chochemok közé tartozott, ki Nagyapját Rabbi Zéév Wolff Tannenbaum זצ"ל verpeléti Gáont tartotta eszményképének és még Tornán kiadta Nagyapjának a "Mgilesz Eszterre" írott gyönyörű magyarázatát "אילת השחר" "Éjláth Hásáchár" címen az ő írott saját Tóra magyarázatával "לניית חן" "Livját Chén"-nel együtt. Mig 1900-ban Apja helyébe Putnokra vették fel.

Torna hitközsége Rabbi Méir Tannebaumnak Putnokra való eltávozása után a nyirmegyesi Rabbist:

Rabbi Ávrahám Klajmenesz Friedmann

הרה"ג אברהם קלנימוס פריעדמאן זצ"ל. vette fel Rabbinak, Ki nagy Talmud Tudós és ismert Rabbi személyiség volt. Nagy Tanítványa volt a Gáon Schmelke a szállósi Rabbinak a "צורר החיים" - "Cror Háchá-jim" szerzőjének és a hitközséget is abban a szellemben irányította. 9 évig volt Rabbi Friedmann a Torna hitközségének élén és vezette nagy msziruttal és példás erlechsággal.

1899-ben Rabbi Á.K. Friedmann után Rabbi Méir Tannenbaum a volt tornai Rabbi öccse:

Háráv Hácádik Mnáchem Mendl Tannenbaum

הרה"ג הצדיק מנחם מענדל טעננבוים זצ"ל

követte, ki nagybátyjának, Rabbi Srágá Cvi verpeléti Rabbinak a "נטע שורק" - "Neta Sorek" szerzőjének veje volt. ki szent élete utolsó percéig védte és óvta Torna és az egész ország zsidóságát. כ"ק הרב הגאון צדיק יסוד עולם סבא קדישא בנש"ק מרן רבינו רבי מנחם מענדל זצוק"ל.

jelenleg Kanadában élnek.

Nem lehet teljesen leírni az ott élt összes családokat, akik egytől egyig a tradíció hű és a szorgalmas zsidóság mintaképei voltak.

Ezek a különböző családok, kik Tornán éltek, vagy később, az idők folyamán kerültek Tornára, példás, emberszerető életükkel a tradícióhoz való ragaszkodással építetté Tornát és vidékét naggyá.

Az 1944 évi pészách szomorúan köszöntött be Tornára is, itt is folytak a zsidó ellenes intézkedések, a barbárság, az irgalmatlanság nem kimélte meg Őket sem, amikor közvetlen pészách után a vidéki zsidósággal összegyűjtve az Öreg Szerít és Nagy Rabbijával Rabbi Hácádik Mnáchem Mendl Tannenbaum זצ"ל és Fiával együtt Rabbi Smüél Tannenbaum זצ"ל először Kassára cipelték, onnan pedig....

Rabbijaik:

Háráv Srágá F. Grosszmann: הרה"ג שרגא פייש גרוסמאן זצ"ל

Ismert talmudi személyiség volt. Ismerete a Chálálachákban nagy volt, sokan fordultak Hozzá fontos kérdésekben, kiváló szónok, és a hitközség életében sokat tevékenykedett, a hitközségéhez tartozott kis községeket gyakran felkereste, hogy segítségükre legyen a hozzáfordultakat a nap minden szakában fogadta, közvetlensége és nagy tudása miatt nagy tiszteletnek örvendett.

1857-ben került Tornára és kb. 1866-ig volt Torna és vidéke Rabbija. Fia volt Rabbi Bcálél Grosszmann זצ"ל hejőcsabai Rabbi. Neve több chalachikus könyvben, közöttük a Ntá Sorék " נטע שורק " c. könyvben is előfordul.

Háráv Méir Tennenbaum: הרה"ג מאיר טענענבוים זצ"ל :

Rabbi S.F. Grosszmann 1887-ben Rabbi Méir Tennenbaum

Orosz fogságból hazajövet halt meg és felesége Cháná vezette egyedül a család eltartását és nevelését.

R. Smiél Fisher, és így tovább mind kiváló emberek, kik vallásosságuk mellett élénk kereskedelmet és forgalmat bonyolítottak le a Torna és vidéke zsidó és nem zsidó lakosaival.

Ferber fűszeres, Friedmann mészáros, Glück a szabó, Dressler lakatos, minden komplikált dolgot megjavított, hasonló volt a kovács Schwartz is.

Volt egy szomorú és tragikus esemény is Tornán, ami sok-sok fájdalmat és könnyet hozott maga után, amikor két ártatlan ember életét oltották ki amikor még rendnek és törvénynek kellett volna uralkodni Tornán:

Egyik este 7 óra után cigaretta vásárlás ürügyével két polgár ment be a Véber testvérek üzletébe, ahol a két idősebb testvér egyedül élte le a Mindenható által elrendelt életüket.

Miután bementek az üzletbe lehúzták maguk után a rollót, a rolló vasával kegyetlenül meggyilkolták a Verber testvéreket, kirabolták őket, és utána, hogy a gyanút eltereljék magukról, rájuk gyújtották az üzletet. A tetteseket nem találták meg.

A párnőszé háirhoz hozzátartozott még a vendéglős Fried, a faraktáros Deutsch, és a vaskereskedő és eternit lerakatáról is ismert Blechek kik nagy család voltak. Iren leányuk, férjezett Radnai. Pestre került, Cilla Lichtensteinné, Eliezer Kassáról vette el a Reinitz leányt és Los Angelesben élnek vejük Wolff Káhán ászkán és az ottani hitközség vezetője. Hermína férjezett Goldmann. Chájimot fiatalkorában elütötte egy autó. Ávrohom a kassai és tirnavai jesive bocher volt és jelenleg családjával Bné-Brákban építette fel tradícióhü életét. A T. Bachurimban aktívan részt vett és az esti siuroknál tanult elő. Hilda még fiatal korában meghalt. Giza férje Traurig Jenő Lublóról kik

séges msziruttal szolgálta a hitközséget, túlhaladva a micve előírásait, a késő éjszakában házról-házra járva keltette fel a jidokat, öregeket és fiatalokat egyaránt a hajnali szlicheszhez.

Purimkor, a Chevre Kádise szent céljára járt házról-házra összeszedni, vállán a Chevre tulajdonát képező fűrészével (amivel az urnt fűrészelték) és a bikszlivel, minden házból szép adománnyal jött ki. A hitközség tagjai közt nagy tiszteletnek örvendett.

A tornai hitközség működése alatt csak dicsőséget szerzett. Minden helybeli chászene a chuszn különös izgalomával járult, hogy vajjon bekerül e Mrének soraiba, mert Rabbi Menáchem MENDL-t a chászene utáni reggelén megvárta a fiatalembert a templomba és ha tanulásban, tudásban és viselkedésben méltónak találta, feltette fejére a kis sapkát (kápelet) és utána felhuzta rá a táleszt. Ez a rövid és megtisztelő aktus jelentette a fiatal férfinak a "Mréne" titus megadását, ami után úgy hívták fel a Széfer Tajre elébe.

A hitközségben Tkonek voltak.

Az ima nüszechje áskénáz volt, ahogyan azt az előbbi nagy Rabbik bevezették. A bálbátemok mind chusev erlech jidok voltak, kik Rabbijaikkal őrizték szigorúan a Tajre előírásait, törvénye szerint élve, jótékonykodva az "áhávász Jiszroél" szellemében.

A Bálbátemok közül R. Jánkev Ferber a nagy Tálmed Chochem mintaképe fiai mind utjain haladtak, R. Eliezer, R. Chájim, R. Joél, R. Ávrohom, R. Mnáse Schwartz, fiai a tirnavai jesiveben tanultak szorgalmasan, a Glánc család, R. Jichok Gedálje Schwartz és fia R. Smüél ki Kassára került.

R. Mordecháj Roth orosz fogságból került haza, R. Nuszn Lichtenstein a "mhárám Szajfer" tanítványa, gábe séni, egy Blech vő R. Jozsef és R. Doved Guttman, R. Cvi Kramer, R. Lájb Láichman, R. Mordecháj Hákohén Kramer, R. Smüél Dov Ungár, R. J. Lichtmann, R. Doved Lebovits, Neumann ki az

A Tiferesz, purimkor jótékony célból pur mspilokat szokott rendezni, és a Jaszeif spilt is játszották nagy sikerrel. Volt egy Nőegylet is, amelynek célja jótékonyosság és résztvettek benne a hitközség jó módú tagjainak feleségei.

A Chéder Melámedjai voltak Lebovits dárdeke /álev bész, R. M. Schwartz . Kitűnő tanító nagy J. Sumájimmal. Fia később R. Smüél, a kassai T. Tajre melámedja lett, Lővinger nagy Gyerekeknek Pozsonyból egy Brájer nevezetű Ki a gyerekeket németül is tanította. Salamon Nagymihályról és Zborovról is volt egy jó Melámed.

A Sász Chevre vezetője és Előtanulója volt R. Doved Guttmann, nagy Tálmed-Chochem volt, ki óriási msziresh nessel vezette azt a zsidóságnak oly fontos és drága intézményét, előtanulásánál sokan ültek a tornai hitközségből kik mind nagy T. Chochemok voltak és együttesen vitatták meg a különböző talmudi tételeket.

A sász-Chevre nagy tudósa és előtanulója volt Rabbi Jánkev Ferber ז"ל, ki Rabbi Majse Szoffer tiszafüredi Rabbinak tanítványa volt és sajátkezűleg irt egy Széfer-Tajret, amelyet átadott a hitközségnek és kiadta Rabbijának Rabbi Majse Szoffernak a Tajrera irt magyarázatait
- מהר"ם סופר "Mhárám Szoffer" címen, később a pozsonyi bész-dinhez került, mint Dájen.

A könyv a tornai nyomdába lett kiadva, ahol több (zsidó) héber nyelvű könyv és tanulmány jelent meg R. Jhajsua Jhüde Glanz nyomdájában.

Sajchet volt R. Eizik Ehrenfeld, nagy erlecher jid, ki a vágáson kívül jó Bál-Tfile is volt. Az ünnepekkor kellemes hangjával sáchrész szokott előimádkozni még R. Árje Jhüde Biedermann, ő volt az egyetlen strális zsidó is a tornai hitközségben. A hitközséget "Khál Ádász Jsürunnak"
- קהל עדת ישורון" hívták.

A hitközségi alkalmazott volt a Glanz bácsi, ki hü-

volt R. Jozsef Weisz.

Az imarendje nuszách "Áskenáz" volt, és abban irányították a hitközséget is.

A Chevrá Kádisá gábeja hosszú időközön keresztül R. Borech Wider volt, ki aktívan vett részt a többi előjárókkal a hitközség és a Chevre K. irányításában. A Tálmed Tajre irányításában is részt vett R. B. Wider és R. Dávid Guttmann kik igyekeztek a tornai zsidó gyermekeknek jó Melámedokat szerezni, kik előkészítették az ifjúságot a Tajre Lismo tanulásához.

A temető a városon kívül dombon volt, tháre házzal, a temető körül volt kerítve. Oder 7 volt a Chevre K. szüdeja, amikor az új "melácekát" vették fel ünnepélyes keretek között.

A hitközség keretében működött a "Tiferesz Báchurim" vallásos Ifjak egyesülete, kiknek tagjai volt jesivebocherok tagjaiból alakult, hogy megőrizze a jesivából kikerült vallásos fiatalembereket. A jesivek ahol tanultak, Hunszdorf, Chusztón, Tirnaván, Galántán, Tiszafüreden és még az ország több helyén lévő jesivákban külön minjenük volt, minden este tanultak, a tagok felváltva tanultak elő. Tagjai a Friedmann Testvérek, Weiszberger Testvérek, a Ferber Testvérek Eliezer, Chájem, Joél, Ávrahám, - Blech Ávrahám, a Hollender Testvérek, a Schwartz Testvérek, Glancz Testvérek, és még többen.

Egyidőben péntek esténként összejöttek a Schwartz féle pékségben és ott R. Ávrahám Ferber felolvasta az Oroszországból érkezett a Chábádnikok által szerkesztett Chozérokát, amelyek telítve voltak a hit megörökítésének felhívásával.

Jó bálkajre volt a T.B. Joél Hollender, ki még 1944-ben orosz fogságba esett, apja pedig még az első világháborúban esett orosz fogságba, és az özvegy egyedül nevelte fel gyermekeit.

Torna - Turna -

Valamikor 1700-ban város lett és mellette egy magános hegycsúcson épült a tatárjárás után Torna vára. Manapság is látható a vár festői szépségű romja.

Régi hitközség, a Tajre és a megmásithatatlan ortodox szellem mentsvára, kis Jeruzsálem, ahogyan sokan nevezték, amilyen meleg ragaszkodással és odaadó szívvvel építették az ott élt zsidók a tradíció szent szentségében életük, ahonnan évtizedeken keresztül egy pillanatra sem halkult el a Tóra magasztos hangja, amely nem csak a templomot, de a Chédert és a különböző családi házakat is betöltötte. A Tan elkápráztató fénye ragyogott a tornai hitközség fölött, amelyet a Tannenbaum Rabbi dinasztia hozott magával az Igazi Nagy CÁDIK Rabbi Hágáon Hácádik MNÁCHEM TANNENBAUM הרה"ג - הצדיק רבי מנחם מענדל מענטענבוים זצ"ל - Ki csodálatos szent Éle tével nem csak Torna hitközségét emelte nagygyá, hanem az egész világ zsidóságát is, kinek minden imája olyan volt, mint a Kajhén Godlnak Jam Kiparkor, Kinek minden szava az égben a Jóságos Mindenhatónál meghallgatásra talált. Kit az átkozott rendszer és csatlósai 90 éves korában cipelték a megsemmisítés felé, ahol az emberbőrbe öltözött ördögök és gyilkosok uralkodtak.

A hitközség élete példás volt. A templomot már régen építették és kb. 1920-ban újra építették az ujjaépítés után a Templom a vidék egyik legszebb imaháza lett.

Egyik legaktívabb és odaadóbb bálbosz, ki szinte életcéljának tűzte ki a renoválást és sokat fáradozott érte, volt Kaufmann bácsi, a tetőzetet a Blech család készítette.

Mikve volt és a hitközségnek intézményei. Tornán "Erev" volt és szombatonként lehetett hordani, ezt is Kaufmann B. intézte és az udvarnoki Schwartz.

A hitközség vezetősége hosszú évtizedeken keresztül Weiszberger, Roth Dávid. A Torna kerületi hitközségi elnök

Kassa volt az irány. Először zsidó házakhoz, majd a téglagyár... aztán a d e p o r t á c i ó !!!

A felszabadulást sajnos kb. 100 meggyötört lesóványodott lelkileg megtört szántói és vidéki zsidó testvérünk élte át, kik a felszabadulás után a különböző lágerekből és munkaszolgálatból tértek vissza volt otthonukba. Otthonukat feldulva, kifosztva találták. Sok helyen már új lakók várták a hazaérkezőket nagy csodálkozással...

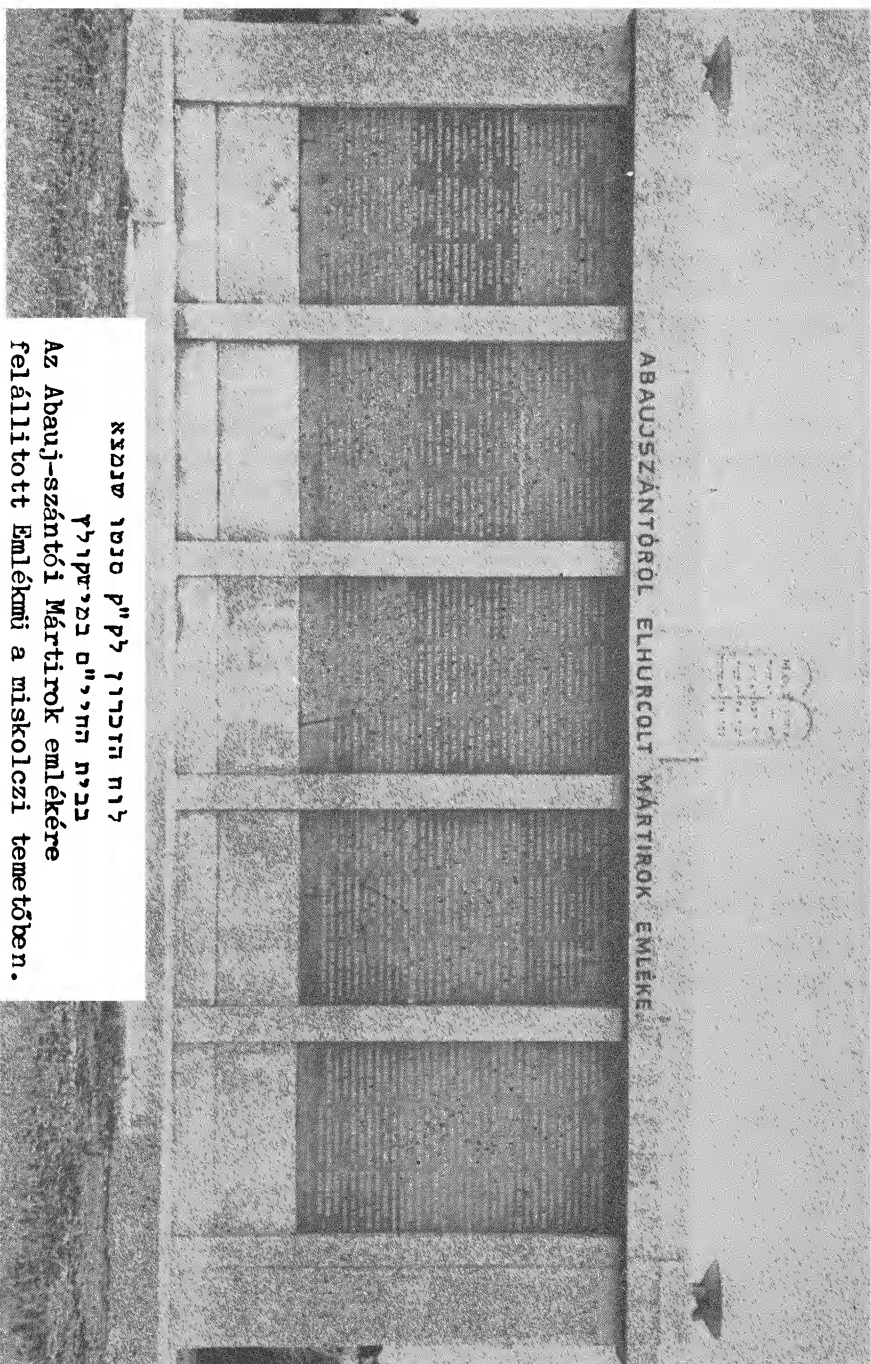
Megmutatkozott az amerikai zsidóság határtalan szíve, amikor a hazaérkezetekhez a Jointon keresztül megérkeztek az élelmezési és ruházati produktok.

Rosenberg Imre lesz a szolgabíró, végre eljött a szabadság ideje de kinek van elég lelki és testi ereje ahhoz, hogy az átéltek után a nyilas és hitleri eszméktől, kifosztástól és szabad prédához hozzászokott népség felett rendet teremtsen.

Felállítanak egy közös Joint konyhát, ahol a hazaérkezettek étkeztek, amit Friedmann Dani vezetett. A Jointot Bárdoss és Glück vezették.

Az ifjúság, miután életét ott tovább folytatni nem tudta, felkészült az alijára. Nagyobb része röviddel a visszaérkezés után Izráel felé hajózott, hogy a sajnó sebektől fájó életét ott folytassa.

- = - = - = - = -

ABAUJSZÁNTÓRÓL ELHURCOLT MÁRTIROK EMLÉKE

לוח הזכרון ל"ק"ר סנטו שנמצא
בבית החיים במישקולץ
Az Abauj-szántói Mártírok emlékére
felállított Emlékmi a miskolczi temetőben.

került, de szívét megsebezte egész szent Gyülekezetének tragikus elvesztése és számos Tanítványának elpusztulása, a fájdalmas töprengés és tépelődés után beteg lett és egy évvel a szörnyű idők után 1945 m. év 12 napján Zürichben vissza adta hófehér lelkét Teremtőjének. Felesége a Rebecen 1961 chesván 7 hunyt el egy évvel a halála után a rokonság fáradságos munkálkodásai után ide hozták Őket a jerusolájimi szent földbe és tanítványok, ismerősök, rokonok kísérték őket kegyeletes tisztelettel, hogy imáikkal és kéréseikkel zarándokoljanak el a Szent sirjához, hogy legyen mindannyiuknak egy mélic jajser a mielőbbi megváltásig.

A NEHÉZ IDŐK:

Az 1940-es évek Szántón sem mentek el zökkenés nélkül, a polgári lakosságra hatással volt az ujságok és a nyilas párt heccelése, egynéhányszor betörték a templom ablakát és az utolsó időben érezhető volt a gyűlölet.

1944-ben a férfiak nagy része már nem volt odahaza, és egymás után jelentek meg a különböző zsidó-ellenes rendelkezések.

Szomorú volt a Pészách, voltak kik az elkeseredésükben már rosszra gondoltak, az ünnep utolsó napja a Rabbi beszéde után siralmas volt, de senkisésem gondolta, hogy mit hoz a holnap, másnap reggel korán kezdődött a kisbirók szereplése.

Miután a község minden utcájában doboltak, és egy nappal a "Pészách" (szabadság) ünnepe után elkezdtek csendőri segédlettel a zsidó családok összeszedését a Templom udvarban és az iskolában, ott töltötték az éjszakát, a Rabbinak megengedték, hogy egyedül kíséret nélkül menjen a gyűjtőhelyre.

Egy nap után vagonokba szállították Szántó hitközség és vidéke ártatlan zsidóit, apraját-nagyját, több mint 800 lelket, kik senkinek semmi rosszat nem vétettek.

a hatóságokhoz is eljutott, ahol tisztelettel fogadták és igyekeztek megértést tanusítani amikor a hiveinek ügyes - bajos dolgaiban hozzájuk fordult, addig amíg felsőbb utasításra zsidó ellenes törvényekkel és zsidó ellenes akciókkal növelték a lakosság zsidó ellenes hangulatát.

A nehéz időkben fájdalmasan érezte az egyre növekvő antiszemitizmust, de reménye és bizodalma pillanatra sem hagyta el. Miután 1939-ben a gyűlölet szelei már Szántót is környékezték, jöttek a munkaszolgálatosok behívása, a zsidó ellenes törvények, már nem csak a személyi szabadságot és megélhetést veszélyeztették, hanem az örökös és a világnak adott szent egy I. tenséget hirdető zsidó szellemet is becsmérelték, hogy minél jobban fellázítsák a népet a tradíció hű építő zsidóság ellen.

Rabbi Deutsch, a szántói Rabbi felismerte a helyzetet és a Jesive keretében akart lehetőséget nyújtani a Tajret tanuló zsidó ifjúságnak, hogy egy fél napi tanulás után mezőgazdaságot tanuljanak, hogy ha út az óra és lehetőség válik Erec Jiszoélba való alijázáshoz, a szent hazájába hazatért zsidó ifjúság a megmásíthatatlan Tajre szellemében építse fel ősei földjén otthonát abban a szent szellemben, amit Ő oly geváltige msziresh Nefesével beléjük nevelt, legyenek odahaza EREC-JISZROÉLBE földművelők, kik két kezük munkájával a Tajre törvényeit szigorúan betartva, és tanulva vállaljanak Rabbi Ákivá Jozsef Schlésinger (Léb Háivri) elképzelése szerinti építőket. Erre a célra megszervezte a szántói és vidéki zsidó gazdálkodókat, kik segítségére voltak a bocheroknak a gazdasági munkálatok elsajátítására.

Sajnos a Rebe Rabbi Deutsch רבי אלמאי nem valósulhattak meg. A tanítványok és tanítóik nagy része Auschwitzban maradt, és Ő sem valósíthatta meg Életében Erec-Jiszoél viszontlátását.

Miután 1944 pészáchja után egész gyülekezetével a kassai gettóba, majd téglagyárba hurcolták, Bátyja Rabbi Ávrahám Deutsch רבי אברהם közbenjárására közvetlen a deportálás előtt kivették feleségével együtt és Pestről Svájcba

vallás tárgyú dolgokról, sábesz délelőtti pilpült és Cháláchákat magyaráztak a bocherok, az előkészülettel kapcsolatban Ő adta meg a megfelelő utasítást és szívesen állott minden időben mindenkinek rendelkezésére, vagy segítségére. Jesivájának célja az volt, hogy az onnan kikerült bocherok kik időközben bálbátemokká válnak, a Tajre szellemében éljenek és időt szenteljenek a Tajre tanulásához להסיף - במילי דאורייתא még akkor is, ha olyan vidékre kerülnek, ahol nincs Rabbi.

Nagy tudásának a híre a világ minden részébe eljutott sokan fordultak Hozzá cháláchikus kérdésekkel... közöttük az első világháboruban elesett zsidó katonáknak a közös sirból való exhumálásáról, amelyekre kimerítve az összes forrásokat nagy alapossággal válaszolt.

A Jesive tanításán és irányításán kívül sokat tett a hitközség és a hitélet megjavítása érdekében, meggyőző és felvilágosító beszédei nyomán megváltozott a hitközségi tagok életmódja az Asszonyok közül sokan bekötötték fejüket, és az általa megalapított tanuló chugokat szervezett, ahol különböző időkben, különböző Tajre tanulási részt tanultak, és az előtanulást és tanítást az általa bevezetett alapos-sággal és msziresz nefessel Ő egyedül vezette.

A Hitközség minden zsánerü tagja eljött a tanuláshoz, hogy meghallgassák siurjait és beszédei valóságos élményei voltak a Tagoknak, amit rendkívüli tudásával szónoki tehetségével értékes és különösen szép tartalommal adott elő. Egy-egy beszédéről sokáig beszéltek, mindegyiknek nagy hordereje volt.

Cháchám (bölc) volt, kihez sokan fordultak a mindennapi életben előfordult problémákról és nehézségekről a szokásos sájlekon kívül is, amire ötletes bölcsességgel válaszolt.

הדור הנביא előkelő megjelenése, a Hitközségnek példás uton való irányításának és a kiváló nagy Rabbinak híre

köztség vezetésében és utasításainak megfelelően irányítja a hitköztség vezetősége a khile életét.

Jesivát létesít, vállalja a jesiva vezetésével járó nagy gondokat közel 50 bocher tanul szorgalmasan kiknek ellátásáról és szellemi táplálékáról apai szeretettel gondoskodik.

A jesiva tanulási rendjébe a híres pozsonyi jesivában bevezetett tanulási rendszert vezette be, hetenként kb. 3 blatt (oldal) gemoret tanulnak a szokásos "Rási és Tajszsveszen" kívül מהרש"א, מהר"ם magyarázattal ez volt a rendes (nebn sir) " - " נעבין שיר " A Rabbi előtanulása 3-szor egy héten volt esténként az előtanuláshoz minden bochernak előre el kellett készülni az előtanuláshoz előírt anyagból, az előtanulás közben mindenki feljegyezte, a tanulás közben előadott ujtásokat, kérdéseket és magyarázatokat.

A ferhern (vizsga) minden héten péntek reggel volt. Minden hónapban tanultak ugynevezett " סוגיה " szüggjet az időszak és elkövetkező eseményeknek megfelelően, az összes magyarázatokkal - כל המפורשים ראשונים ואחרונים .

Azonkívül tanultak háláchákat (törvényeket) a nagy törvénykönyvekből - אור החיים או יורה דעה

Rabbi J.M. Deutsch különös súlyt fektetett a heti szidra tanulására, és ezt is a sábesz délutáni (sále südesz) - " חומש רש"י " előtt kihallgatta. Előtanulása, precíz tökéletes magyarázatai, óriási ismerete és jártassága, a Tóra minden vonatkozásában, kiérezhető volt a Gáoni tudása, ebben a szel lemben építette és tanította tanítványait és bálbátemait, és ez kísérte egész életén keresztül.

Szónoki képessége és a vele járó szókinccse amellyel egy-egy beszédét felépítette, telítve volt bölcsességgel és minden szónoklata óriási hatással volt tanítványaira és a hitköztség bálbátemjaira, Péntek esténként asztalánál 2 bochernak kellett Tajret mondani a heti szedréről és aktuális

Majse Grünwald ל"י "Árugesz Habajszem" "ערוגה הבשם" szerzőjénél tanult, később a Pozsonyba kerül a Sévet Szajfer és Rabbi Ákive Szajfer nagy tanítványai közzé. Óriási hatással van rá a Nagy Rabbik környezete, szorgalmas tanulását fokozza, a nap és éjjel legnagyobb részét tanulással tölti, és ott a szent környezetben már Nagyként emlegették, ki csak egy célt látott maga előtt: minél mélyebben és minél alaposabban behatolni a Tajre tengerébe.

Miután elérkezik az Élettárs választási ideje megnősül és elveszi Sárospatakról Sátin sárospataki Rabbi leányát. Rabbi Simon Hákohén Sattin sárospataki Rabbi ki a ל"י ש"ה ש"ה Unokája volt az orosz Laszokban született a "Pné Slajme"-nak volt tanítványa és Feleségének fiatal korba való elhalálózása után került Magyar országra, ahol először Mádra került, onnan Tokajba, ahol éjjelt is nappallá téve tanult. A Jajneszn B. Ösztreicher csengeri Rabbinak leányát veszi feleségül és Sárospatakra kerül és Cháná nevű leányát Rabbi Deutsch vette feleségül.

Abban a szent házban, ahol gondoskodtak gondtalan életükről, folytatja szorgalmas Tajre tanulását kora reggeltől a késői éjszakáig. Tudásának és óriási szorgalmasságának híre már messzire jutott és miután 1913-ban megürült a nemesszaloki Rabbiság, egyhangulag megválasztják és meghívják az ambícióval telített nagy Tálmed Chochemot. A meghívást elfogadja és a Hitközség élén áll, vezeti a Hitközséget és folytatja szorgalmasan a Tajre tanulását és röviddel utána a nemesszaloki Rabbiságból a pásztói hitközségben hívják meg, hogy ott töltsen be a Rabbi széket. De nagy tehetsége még magasztosabb hitközség felé irányítja és amikor a szántói hitközség Nagy Rabbija Rabbi Fálek Jungreis ל"י elhunyt 1927-ben, egyhangulag választották meg Rabbi Deuschet

híres szántói Rabbik utódként és ünnepélyes körülmények között Nagy magyarországi Rabbik részvételével iktatták be a szántói Rabbi székbe.

Nagy Rabbi elődei nyomdokában haladt, röviddel a szántói Rabbi hivatal elfoglalása után már részt vesz a hit-

dox zsidóság odaadó és a szent Tajre tudománya és tanulása iránt érzett szeretet és msziresh nefessel élt zsidó testvéreink egyik kis falujába (hisz ilyenek voltak a mi kis hitközségeink), ahol a párnosze gondjaikat is félretéve, a szatócs, a rövid-árus, a korcsmáros, vagy a kis gazda, tradíció hűen tanították, a szájuktól megvont garasaikkal gyermekeiket, és fenntartották a hittel járó kapcsolataikat a nagyobb hitközségekkel.

Magyar-gencsen 3 zsidó család lakott, Hoffmanék, kik lakásukban templomot rendeztek be, hogy a falu férfi tagjaival együtt szabad idejükben tanulhassanak és imádkozhassanak és ebben a szellemben nevelték gyermekeiket, kik a zsidóság vezető nagyjává váltak.

Hoffmanék egyik fia Rabbi Ávrahám az adai Rabbi volt. Testvére Rabbi Majse H. londoni Rabbi volt. A másik család Katzék, kinek egyik fia a jeruzsálemi egyetem egyik legnagyobb tudós dékánja. A Deutsch család a mély vallásos és jámborságáról és szerénységéről ismert R. Jiszroél ר' יצחק, két gyermeke bevilágították a magyar zsidóság alkotásától és szent ténykedésétől telített világát. Rabbi Ávrahám Deutsch ר' אברהם, érdemei az ifjúság nevelése terén óriási nagyok.

Rabbi Ávrahám (Adolf) Deutsch a budapesti ortodox hitközség tanintézeteinek volt igazgatója. 1888-ban született, jesivákat végzett, majd a bécsi egyetemen tanári oklevelet szerzett és bölcsészdoktori címet. Megszervezte a pesti ortodox hitközség polgári fiú és leány iskolát és az elemi iskolát. Itt Izráelben megszervezte a Chinuch Ácmái חינוך עצמאי vallásos iskola hálózatát és az Águdasz Jiszroél képviselőjeként részt vett a Kneszetben egészen haláláig.

Rabbi Jankejv Majse Deutsch ר' יחזקאל, a szántói Rabbi Nagyságával, koronával ékesítette fel a Családot és a Pápa melletti Gencset. Már gyermekkorától szorgalmával és I. félelmével felhívta tanítói figyelmét és a környezet is óriási hatással volt Reá. Tanítói felismerték kiváló a Tajre tanulás és tanítás iránti talentumát és kiváló tanuló társai között. Először Celemben majd Chusztón A Gáon Rabbi

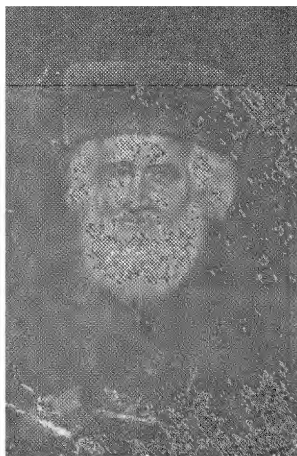
רבינו הגאון רבי שאול בראך זצ"ל
אב"ד ק"ק קאשוי

Rábénü Hágáon
Rabbi Saul Brach zcl.
Kassai főrabbi

רבינו ירמיה לעוו זי"ע
בעל ה"דברי ירמיהו"

Hárav Hágáon
Máran Rábénü Jermi' Löw
volt szántói Rabbi

רבינו בנימין וואלף לעוו זי"ע
בעל ה"שערי תורה"

Rábénü Hágáon
Máran Benjámín Wolf Löw

רבינו הגאון יעקב משה דויטש זצ"ל
Rábénü Jánkev Majsche Deutsch zcl.
szántói Főrabbi

pedeket tartó "Mléo Ktajresz" - "מלאה קטורה" című könyvében fájdalmas gyászbeszédet közöl Rabbi Sráge F. Isch Horovitzról זצ"ל .

הרה"ג פאלק סג"ל יונגרייז זצ"ל: Hárav Fálek Jungreis Hálévi:

Utána Jungreis Rabbi lett a szántói hitközség Rabbija ki azt megelőzően a szombathelyi hitközség Rabbija volt. Nagy tudós és bölcs ember volt a csécsei Rabbi Sráge Fájvis Rabbi fia volt.

1898-ban került a szombathelyi hitközséghez, utána Nagysallóra, majd Szántóra került, ahol évtizedeken keresztül irányította szigorúan ortodox szellemben a szántói hitközség életét, és óriási odaadással támogatta a hitközség keretében működő intézményeket, amelyeket csak nagy áldozatok árán lehetett a régi nagy keretek között fenntartani, miután az utóbbi időben a hitközség létszáma nagyon erősen lecsökkent, annak idején a kilencszázas időkből a hitközség létszáma a vidékkel együtt kb. 200 tagot számlált.

Neve több vallás-tárgyu könyvben előfordult, közöttük "Ntá Szajrék" - "נטע שורק" "Lvüsé Mordche" "לבושי מרדכי" "Jád Jichok" "יד יצחק" stb. könyvekben. Fia volt Rabbi Oser Áncsl J. a mezőkövesdi Rabbi.

Rabbi Jánkajv Majse ben R. Jiszroél Deutsch:

הרה"ג רבי יעקב משה בן ר' ישראל דויטש זצ"ל.

A szántói hitközség Nagy Rabbijainak sorozatát kik ténykedésükkel, tanításaikkal és talmudtudományi szerzeményeikkel sok dicsőséget szereztek hitközségüknek, Rabbi Hágáon Jánkajv Majse Deutsch zárta le, ki rendkívüli tudásával a szántói hitközség utolsó Rabbija és lelkipásztora volt.

Rabbi J.M. Deutsch a Dunántul egy kis de annál híresebb falujában született Magyar-Gencs, a magyar orto-

Egy ortodox zsidó hetilapot is indított, aminek ő volt a szerkesztője.

1904-ben halt meg és végső akarata szerint Szántón temették el. Hátrahagyott kéziratái kiadásra várnak.

Háráv Náftoli ben Háráv Jhuda Lásbrin:

הרה"ג נפתלי בן הרב יהודה לאשברין זצ"ל.

Nagy tudós és elismert Rabbi ki először Varin város hitközségének Rabbija volt. Pár évvel később Kális hitközség Rabbijaként vették fel, ahol hosszú időn keresztül vezette a hitközség életét bölcsen, nagy msziresh nefessel, a környék egyik legnagyobb Rabbi személyének számított.

Élete utolsó éveiben a megüresedett szántói hitközség Rabbijává hívták meg, ahol haláláig vezette a hitközség életét, odaadó szívvvel. A Chászám Szajfer könyvében előfordul Neve ahová talmudi kérdéssel fordult.

Háráv Sráge Fájvl Isch Horovitz:

הרה"ג שרגא פייבל הלוי איש הוראוויץ זצ"ל.

Háráv Horovitz 1830 és 1840 között mint Rabbihelyettes (Dáján) látta el a hitközség lelkipásztori állását, majd Paksra választják meg főrabbinak és 1846-ban Pápára kerül.

Pápán szomorú körülmények között halt meg, miután egy nemzeti ünnep alkalmából a hitközség tagjai arra kérték, hogy az ország nyelvén tartson a nagy templomban beszédet, amit eleinte nem akart, de az erős nyomásra ami az előljáróságtól jött mégis elkezdte beszédét, és a beszéd közben, a nagy szívfájdalomtól, hogy akarata ellenére beszélnie kell, hangja elhalkult, összeesett és ott mindjárt meg is halt.

A paksi Rabbi Züszman Szoffer a beszédek és Hesz-

kormánynál.

Már gyermekkorában bölcs lévén megfogadta a Tajre tanulás rendjét olyan formában fogja tanulni ahogyan azt Apja Rabbi Eliezer Lipschitz piterkovi Rabbi mondotta neki, óriási szorgalommal gyűjtötte tudását a talmudon és magyarázóin keresztül, amit szorgalmas tanulással valósággal bevésített fejébe, hogy az egész oly tisztán volt előtte, hogy minden kérdésre teljes választ adott, a nagy Talmud tudósok csodálatára.

20 éves korában nősült és elvette Rabbi Jiszroél Jona Hálévi kompenai Rabbi "Méájin Hábrochajsz" című könyv szerzőjének leányát, de nem sokáig éltek együtt, mert felesége fiatalon meghalt.

Utána elvette Rabbi B.W. Rokách leányát és ennek révén került a szántói hitközség Rabbiságához.

1871-ben halt meg Szántón. Fiai Rabbi Árje Lájbis a szántói és Rabbi Cvi Áháron vásárhelyi Rabbi voltak.

Rabbi Árje Lájbis Lipschitz:

Apja halála után 1871-ben foglalta el a szántói Rabbi állást és 25 éven keresztül töltötte be.

Híres tudós volt, ki 1896-ban az ortodox vezetőbizottság elnökévé választották és akkor megvált Rabbi állásától.

Mielőtt a szántói Rabbi hivatalát elfoglalta volna, Pesten az ortodox hitközség szervező bizottságában működött, amit csak apja halálával cserélt át a szántói Rabbi állásra. Irodalmi munkát is fejtett ki, és több tanulmányban és vallási kérdésekben szerepelt a neve.

Élénk tevékenységet fejtett ki az önálló ortodox szervezet érdekében és az ortodox érdekek megvédése és terjesztése végett állandó cikkeket írt a különböző ujságokba.

nagyok.

Kéziratainak nagyrésze unokájának Rabbi Ávrahám Mincznek kezében maradtak. Fia Rabbi Benjámin Volff Rokách nagy tudós, ki 1867-ben született, rospici majd verboi Rabbi volt és híres könyvéről "שערי תורה" "Sáaré Tajroról" hívták. Apja nyomdokain haladt.

Vejei voltak: Rabbi Áhron Fried h.böszörményi, Rabbi Jsáje Binéth Kállói, Rabbi Slajme Smüél Hákohén rasznovici Rabbik, kik a nagy Rabbik kiválóságai közé tartoztak.

זצ"ל

Rabbi Benjámin W. Rokách: הרה"ג רבי בנימין וולף לעוו רוקח

Utána rövid ideig Apja halála után 1837-ben Ő követte a Rabbi székbén, ki Jichog Ájzik ospicini Rabbi veje volt, 1775-ben született Vodrislávban.

Első időben apósa helyén volt Rabbi és a Tajre nagy világába Apja Rabbi Eliezer R. vezette be, a "שערי תורה" címmel kiadott könyvéről az akkori idők nagyjai dicsérettel emlékeznek meg Róla - "הוא תורה והוא שכרה"
A kiadott könyve három részben jelent meg: chidusim, pilpulim óriási és csodálatosan felépítve, a végén beszédek. Könyvét még Kelinn hitközség Rabbijaként adta ki 1827-ben Szántóról Verbóba került.

זצ"ל

Rabbi Jichák Nátán Lipsich: - הרה"ג רבי יצחק נתן ליפשיץ

Rabbi Lipsich Rabbi Benjámin Rokách veje volt. Kiváló talmud tudós és szónok. Először a mádi hitközség Rabbija volt és gyakran előfordul a Chászám Szoffer kérdés és felelet című könyvében és több chalachikus nagy Rabbik könyveiben "Bész Hillél" stb.

1869-ben amikor a neolog hitközség Budapesten felakarta állítani a Rabbi képző intézetet az ortodox Rabbiság és az ortodox központi iroda nevében Ő tiltakozott a bécsi

Több mint 12 könyvet írt amelyek a geváltige tudását bizonyítják és hogy a zsidó tan nagy tudósa volt.

Kiadott könyvei: "Torasz Cheszed" 1800-ban, a Talmudi szabályokról, és különböző törvényekről; "Zér Zochov" 1802-ben hozzászólás Háj Gáon egyik könyvéhez; "Sáaré Chochme" 1807-ben, beszédek, "Jovin Semie" 1815, magyarázatok a Tajrehoz; "Sáaré Déoch" 1827-ben és még több értékes tanulmány. Még halála után is több kéziratát adták ki tanítványai, saját műveikben is.

בעל המחבר: שו"ת שמן רקח ג' חלקים, חידושי שמן רקח על מסכתות, ברכות, פסחים, ביצה, סמא דחיי, יבין שמועה, שערי דעה, על היו"ד, שערי חכמה - תורת חסד, מעשה רקח, מנחת ערב, זכרון אהרן, זר זהב סביב, ועוד.

Fia Rabbi Áhron Rokách - הרב אהרן גáon kiváló ember volt kinek éles esze szinte csodálatos, és hozzá hasonló kevés volt, de fiatalon, 18 éves korában elragadta a halál és Apja emlékére "Zichron Áron" címen könyvet írt. "Cházáká" tartása olyan dolognak, ami a talmudban előfordul - ונקרא בשם קונטרס החזקות - ami már tulajdonában volt valakinek - על עניני חזקה - bizonyos ideig".

A bevezetésben írja Rabbi Eliezer Rokéách fiáról, hogy Rabbi Áháron éles esze olyan volt, mint egy meszes gödör, amelybe a benne lévő mészből semmi sem vesztet kárba, úgy minden amit tanult teljes egészében megmaradt fejében és emlékezetében.

Tanítványai közül számos világhírű Rabbik voltak: Rabbi Eliezer Strasser זצ"ל Ujvárosi, Rabbi Jchezkél Majse Fischmann זצ"ל miskolczi, Rabbi Áháron Joszéf Smiél זצ"ל trencsényi, Rabbi Eliezer Lájzer זצ"ל "אבני קדש" az Ávné Kajdes szerzője, Rabbi Joél Ungár זצ"ל "שו"ת - זצ"ל a S.V.T."R.I.B."A." szerzője, Rabbi Smiél Friedenthal זצ"ל bonyhádi Rabbik és még sokan, kik tanítását és szorgalmasságát átvéve szent utjain haladva, lettek

község életét. 1821-ben a (Mikulás)Lipto Szent Miklós nagytekintélyű hitközsége Rabbi nélkül állott és egy küldöttség amelyben az egész előljáróság résztvett Triestch városába utazott és felajánlotta a hitközség megüresedett Rabbi állását, amit ő el is fogadott a szent miklósi hitközség nagy hitközség volt ahol számos talmud tudós lakott.

Elhagyta Trietsch városát, mert tanítványai közül távolléte miatt már sokan elköltöztek és tanításainak egyre kevesebb hallgatója volt. Új helyén nagy tisztelettel fogadták, még az összes környékbeli községekből is jöttek hozzá, és szeretettel vették körül.

Első Drosejének óriási visszhangja volt, de a városban már felütötte a zsidóknak a német kultúra iránt való érdeklődése, Schiller és egyéb német költők után és a reform szelei is kezdtek már arrafelé fujni. Az idegen tudományok érdeklődői között sokan voltak még Talmud tudósok is, Rabbi Rokách érezte, hogy előbb-utóbb egy szellemi forrongás színhelyévé fog válni a Mikulási hitközség, amelynek Ő semmiféle képpen nem akart volna szemtanuja lenni. Ezen aggályait több esetben hozta nyilvánosságra úgy az előljáróság, mint a hitközségi tagok előtt, kik igyekeztek volna Őt megnyugtatni. De Rabbi Eliezer, amikor az abauj-szántói Rabbi állásra meghívták, elfogadta és 1830-ban elfoglalta a szántói Rabbi állást.

Nagy fájdalommal vette tudomásul sz. Miklós hitközsége, hogy Rabbijuk nem hajlandó tovább maradni. Zokogva kísérték a vidékről is összegyülekezett zsidók és sz. Miklós hitközség apraja nagyja szeretett Rabbijukat, mindannyian elkísérték Okolicsna nevű községig és az előljáróság és ragaszkodó hivei egészen Szántóig kísérték.

Szántón, dacára 72 évének fiatalos lendülettel vette át a hitközség irányítását, de nem sokáig, mert rövidre rá elvesztette szeme világát és 1837 svát hó 27-én visszaadta szent lelkét Teremtőjének, amely oly dus alkotásokban telt el és amelyekkel beírta nevét a Gáonok sorai közé.

28 éves korában adta ki a világhírűvé vált könyvének első kötetét.

Négy évvel később meghalt felesége, később megnősült és elvette - " כהר כהונה " szerzőjének leányát.

1792-ben kiadta - "סמא דחיי" "Száme Decháje" címen szép magyarázatokat tartalmazó könyvét és 8 évvel később "זר זחב סביב" "Zér zohob szoviv" című könyvét.

Közben háboru tört ki és ennek következtében sokat szenvedett, vagyonát teljesen elvesztette és az egymást követő csapások arra kényszerítették, hogy mint annak idején sokakat - elhagyja a nagy szeretettel körülvelt helyét ahol sok tanítványát tanította és ahol első könyvét is kiadta.

Onnan 1800-ban került Trieschre. Itt visszaállította híres jesiváját, de 1812-ben nagy tüzvész következtében az egész város leégett.

Rabbi Eliezer Rokach elhagyja a helyet és a csehországi Ronsbergben (Randschburg) hívják meg Rabbinak. Az egész vidéken nagy örömmel veszik hogy a Rabbi széket egy világ - híru Rabbi tölti be és dacára, hogy kevés volt a Tora tanulósaiban jártas hitközségi tag igyekeztek jó fizetést és jó feltételeket biztosítani, ujonnan megválasztott Rabbijuknak, hogy ezzel rávegyék, hogy sokáig vezesse Hitközségüket. Annak dacára, hogy a helységben sok zsidó lakott, de a talmudban csak néhányan voltak jártasak, de mindannyian igyekeztek a Rabbinak kijáró tisztelettel Rabbi Eliezert körülvenni. Időközben az előbbi Hitközség Triestch a leégett házait felépítette, és helyreállt a megzavart hitközségi élet, a hitközség előljárósága Randschburgban felkereste a Rabbit, és kérték, hogy térjen vissza volt hitközségébe. Randschburg hitközség előljárósága mindent elkövetett, hogy a Rabbi Rokéacht maradásra vigye, és minden féle ígérekkel látta el őt. De ő minden ígéret dacára visszatért előbbi helyére 1815-ben. Odaérkezve visszaállította híres jesiváját és kiadja ott a Semen Rokéách című könyvének másik kötetét... Tovább tanít és tanul, vezeti és irányítja a hit-

"אמרי נועם" "Imré Noám" kérdés és felelet
chalachikus dolgokra. 1810-ben 3 évig hűséges szolgálat után
hunyt el, tömérdek tanulmányai hátrahagyásával, amely bizo-
nyította, hogy méltó volt a Cháref Éleseszü Nagyok soraiba.

Vejei nagy tudós emberek voltak, egyik Rabbi Simson
Náftáli berettyóújfalusi Rabbi, a másik Veje Rabbi Jichog
Ájzik szikszói Rabbi és R. J. Frenkel. זצ"ל.

Rabbi Jichog Frenkel: זצ"ל: הרב"ג רבי יצחק פרנקל זצ"ל

Rabbi Joáb veje volt és unokája a világhírű צמח
"צמח" "Cemách Cedeknek". Kiváló Tálmed Chochem és végtelen
mászmed, ki éjt is nappallá tett a szent Tajre tanulmányában.
Házassága után Apósánál tartózkodott Szántón. Miután Rabbi
Joáb meghalt, megválasztották örököseül és pár évig volt
csak a szántói hitközségnél mert a Nagykároly-i hitközség
Rabbi-szék betöltéséhez hívták meg és ő adta ki apósának
"Chén-Tajv" című könyvét. A Chaszam-Szoffer könyvében neve
többször előfordul chalachikus kérdésekben.

Háráv Hágáon Rabbi Eliezer ben Háráv Árjé Léb Hálévy Rokách
"Semen Rokeách". הרב"ג רבי אליעזר בן הרב ארי' ליב רוקח זצ"ל

Rabbi Eliezer Rokách korának egyik legnagyobbja volt
kit jogosan neveztek annak idején "גודל הדור" "Gó dul Hádor"
-nak Rabbi Pinchász Zélig laszki Rabbi (az Áteresz Páz szer-
zőjének unokája) és a Gáon Jichák Cháriff krakkói Rabbinak
dédunokája volt.

1758-ban született Widoszláwban (Orosz Lengyelország-
ban) akit leghíresebb könyvéről "Semen Rokeách"-nak nevez-
tek. Óriási szorgalmával és éles eszével kivált a tanítványok
között és már 16 éves korában (miután 13 éves kora után meg-
nősült) Rabbi oklevelet szerzett. 17 éves korában laszki
Rabbi lett. 20 éves korában a Pilszbe vették fel Rabbinak
ott már nagy jesivát létesített, ahol a világ minden részé-
ből jöttek hozzá Tajret tanulni.

Jichog Ájzik fia anyai ágon a "Mginé Slomo" szerzőjének leszármazottja volt, 1800-ban, amikor a Rabbi Gerson Berkstein máteszdorfi Rabbis országos Főrabbinak nevezik ki. Helyét elfoglalja "Nagymartonban" de csak egész rövid ideig, mert a szántói hitközség küldöttsége keresi fel és meghívja a szántói hitközség Rabbijává, amit elfogad. Kiváló Talmud tudós, alapos ismerője a chalachának. Több híres könyvhöz írt kommentárt, közöttük "מודעה ואונס", "טל אורות", "מקל נועם", "ארץ צבי", "אורות חיים".

1807-ben halt meg, Szántón és óriási részvétellel temették el.

Rabbi Joáb ben Rabbi Jermijahu Bilitzer:

הרה"ג רבי יואב בן רבי ירמי' ביליצר זצ"ל

Rabbi Jermijáhu fia volt ki először apja helyére Máteszdorfba került, utána Hunfalvára és később apja halála után 1807-ben Szántóra került nagyapja örököséként. Nagy Gáon volt és nagy kiterjedésű zsidó irodalmi munkásságot fejtett ki, ami ismertté tette az egész világon.

1806-ban "חן טוב עם זכר טוב" Chén Tov Vzeved Tov című könyveket Rabbi Joáb áttekintés végett átadta könyvét a Chén Tovot vejének Rabbi Jichog Frenkel nagykárolyi Rabbinak, ki észrevételeit hozzáfűzve Zeved Tov címen írta és azt együttesen adták ki. Tudásának nagy híre volt és sokan fordultak hozzá tanácsokért is. Többi könyveit már csak halála után adták ki - "אמרי נועם" "Imré Noám" Chalachikus kérdés és feleleteket tartalmaz "Imré Joáb" fenkölt tartalmu - "אמרי יואב" beszédeket tartalmaz, és hozzákötve van vejének Rabbi J. Frenkelnek is beszédei. "Sááré-Bino" "שערי בינה" a Smita törvényéről. "מודעה וזוטא" "Modáá Zutá" és benne foglalva apjának Rabbi Jermijának könyve "מודעה ואונס" "Modáá Veonesz", ami a Sáchnak (Rabbi Sabsze Kohnnak) az Ágüneről (Élő özvegy, amikor a férj elhagyja feleségét válólevelél nélkül vagy eltűnik) és erre ir magyarázatokat.

הרה"ג צבי הירש הלוי זצ"ל: Rabbi C. Hirsch Lövy Hálévi:

Az első ismert nagy tudású Főrabbija volt a szántói hitközségnek és a hozzá tartozó kisebb hitközségeknek. Ezer hétszázhatvanötben került választás után a hitközség élére, és a hitközség intézményeit átalakította, a zsidó vallási életnek megfelelően.

1772-ben újra szervezte magát az egész hitközséget, de utána már nem volt sokáig ott, mert gyakori veszekedések, és torzsalkodások miatt elhagyta a szántói hitközséget és a szomszédos Vilmányba költözött. Szántón a Rabbiságon kívül, az ő idejében megnyílt zsidó iskolának a vezetője és tanítója volt. Vilmányból Mádra került és 1797-ben röviddel halála előtt kiadta beszédekét és talmudi magyarázatokat tartalmazó könyvét "ארץ צבי" "Erec Cwi" név alatt.

Rabbi Hirsch világhírű Talmud-tudós volt a prisztiki Gáon - "מהר"ם מפריסטיק" tanítványa volt, és meleg szálak fűzték Nagy Mesteréhez úgy hogy gyakran utazott hozzá különböző talmudi tanulmányok megvitatására és csak azért hogy a Szent közelében tartózkodhasson. Életének azon napjai voltak a legkedvesebbek, utolsó utjai is odavezetett amikor többekkel együttesen egy nagy erdőn keresztül utaztak, utazás közben eltévedtek és még az est beállta előtt igyekeztek volna a rendes utat megtalálni, de nem sikerült és a sötétben Rabbi Hirsch eltűnt és a keresések dacára nem találták meg... soha.

הרה"ג נפתלי הלוי זצ"ל - Rabbi Naftáli Lövy Hálévi:

Testvérét Rabbi C.H. Lövy követte 1785-ben, nagy lelkeséssel irányította a hitközség életét, jó szónok és nagy tudós volt 1799-ig töltötte be nagy tisztelettel nagytekintélyű Rabbi állását.

Rabbi Jermijáhu ben Rabbi Jichok Ájzik:

הרה"ג ירמיה' ב"ר יצחק אייזיק זצ"ל

Nagy Rabbi család leszármazottja az ouspicini Rabbi

nagy tálmed chochem kinek fia Rabbi Jichog Ájzik Stern
הרה"ג יצחק אייזיק שטרן זצ"ל 1913-ban Miskolcra került
Dájenként, veje volt Rabbi Slajme Zálmen Braun putnoki Rabb
binak.

A SZÁNTÓI HITKÖZSÉG RABBIJAI:

Rabbi Cvi Hirs Lövy Hálévi, Rabbi Náftáli Lövy
Hálévy, Rabbi Jirmijáhu ben Rábénü Jichog Ájzik, Rabbi Joáb,
Rabbi Jichog Frenkel, Rabbi Eleázár Rokách (Semen Rokeách),
Rabbi Benjámin Lövy, Rabbi Feivel Horovitz, Rabbi Árje Léb
Libsitz, Rabbi Falek Jungreis, Rabbi Jichog Nátán Lipsitz,
Rabbi Náftoli Lásbrin, Rabbi Jánkev Majse Deutsch,

- זכר צדיקים לברכה -

A 17-18 században a diaszporában (Elszórásban) élő
magyar zsidóság a szent Tan a Tajre előírásait a törvénye-
ket és Nagy-Mestereit a Rabbikat nagy tiszteletben tartot-
ta, az előírását és tanításait szigorúan követte és hit-
községük Nagy Rabbijait óriási ragaszkodással szerette.

A Tóra gyjai hűségesen msziresh nefessel odaadás-
sal szerény igénytelen életükkel szolgálták a Jóságos Min-
denhatót. Szent utjain való odaadással tanították, oktatták
és nevelték Hivéiket. Rabbijaink a Tajre tengerében elmé-
lyedve a Jó Teremtő szent nevének emelésére מ ק ד ש

היה שמו ברבים hires tanulmányokat és könyveket irtak
és adtak ki amivel hozzájárultak világ-viszonylatban is,
hogy a Tan nagyjai közé kerüljenek és Tanításait, ujitásaik
cháláchikus dolgokban komoly értékes feleleteik és magya-
rázataik a köz zsidóság כלל ישראל céljait szolgálták
és örök ádókra írott vallási tudományukkal a jelent és a
jövőt is szolgálják. A Hitközségi Szent gyülekezetek mind
ezen feltételeket figyelembe véve a Rabbik választásánál
a legértékesebb és a legérdemesebb Nagy Személyeket igye-
keztek a hitközség élére választani, hogy nagy Rabbikkal
az élen szolgálják igazi "jirasz Somájimba" a szent közös-
ségüket.

- - - - -

mindazon hitközségi Tagokról, kik az év folyamán elhaltak.

A kiegészítő parancsnokság. Amikor elkezdődött a zsidóknak munkaszolgálatra való behívása Szántón kiegészítő parancsnokságot létesítettek.

Szép mederben folyt az élet a hitközségi Tagok egymást megbecsülve és tisztelve, nehéz volna felsorolni, a szántói hitközség minden egyes tagját, hisz mindegyik egy egész világot képviselt, csak egyméhány de mindezekben és Mindegyikükben benne van a hitközségi tagok tükre, amely megvilágítja az ott élt és alkotott Hittestvéreket.

Klein család, Éva Édesapja, Rosenblüthék, Weisz Adolf és Családjaik. A nagy udvar a kis zsidó gettó ott az iskola előtt ahol lo zsidó család lakott.

Ki nem ismerte Blaszberger Nénit, aki a lakását kibérelte a bocherok részére. A talmud tudósok, Herskovitz üveges, Frankfurter Samu a pék, Roth cipős kinek gyermekei a jesivában tanultak, Feldmann textil üzletes, a Zilberman bodegás a templommal szemben, és a Friedmannék a hid mellett. A Friedmann sakter akit mindenki Majse bácsinak hívott. Berkovits Jajneszn, az erlecher jid ki bezárta korcsmáját és vidéki sajchet lett, hogy nagy I.-ten félelmetességében szolgálja a vidék zsidóságát és nyomdokain halad fia Kálmán - R Kálmen " " napjainkban is.

A Talcalról Szántóra került Friedmann fűszeres Roth a sörös, Léderer, Alter bácsi és a többi igazi egyszerű erlech-jidok, kik hajnalban kézi lámpással a kezükben már 4 órakor a templomban gyülekeztek és könnyes szemekkel anélkül hogy megértették volna mit mondanak, Thilemot mondtak áhitatosan megható szeretettel a Jóságos Mindenható irányába, Feuermannék, és még sokan ki képezték, dicőitették és érdekessé tették a szántói hitközséget, és magát a nagy Községet.

Az 1880 években Szántón élt R. Mordecháj Stern,

régi temetőőr felügyelete alatt van és nincs úgy elhagyatva ledöntve a sírkövek, mint másutt.

A Sász chevre tagjai a napi munka után gyűltek össze tajre tanuláshoz az utóbbi időben R Majse J. Blum szokott esténként előtanulni, de mindig a Rabbik voltak az előtanulók nagy részben.

MINHÁGIM:

A szántói hitközség imarendje, mint a többi magyarországi hitközségé "áskenáz" volt úgy a templomban, mint a jesiveban is és ennek megfelelően kialakult szokásokban működött a hitközség, szigoruan vigyázva, hogy semmiféle változtatás, vagy ujitás ne következzen be. A szokásokat a Rabbik vezették be, a tradíciónak megfelelően, és ők vigyáztak nagy odaadással azoknak a szigoru betartásáról.

Nagyon érdekes bevezetett szokás volt amit ádár hó 7 (Zájin Oderkor) a Chevra Kádise vezetett be amit a dus programra való tekintettel "Chevre nap"-nak lehetett volna nevezni. Ez a nap mint Majse Rábénü születési és halálozási napja mindenütt a Ch. Kádisenapjának számított, de a szántói hitközségben különös jelleggel volt felruházva.

Reggel az egész hitközség együttesen sáchrész imára gyűlt össze és az ünneplőbe öltözött hitközségi tagok előtt az imádkozás után a Főrabbi két órás beszédben emlékezett meg az év folyamán elhunyt Rabbikról és nagy emberekről, méltatva nagyságukat és az életben kifejtett tevékenységüket, kidomborítva Majse Rábénü a zsidóság egységéért és fáradozásaiért kifejtett odaadását mindamellett megőrizve "Onevságát" szerénységét. Utána az egész Hitközség a Rabbival az élen kiment a temetőbe ahol végiglátogatták az ott nyugvó Nagy Rabbik, Ismerősök és Rokonok sirjait. Este Minche ima után volt az ünnepélyes keretek között a Chevre tagoknak felvétele, mindazok kik már részt vettek a Holtak végtisztességénél és megfelelőnek találtattak, az Uj Tagok vendégül látták a megjelenteket és az est keretében a Rabbi üdvözölte a beválasztott uj Meláche tagokat és megemlékezett

vagy Tanító kisegítő személyzetek és a Hitközségi jegyző. A hitközségi Jegyző feladatát hosszú éveken keresztül hűségesen Stern Adolf látta el, ki a polgári iskolában hitoktató volt.

Volt egy alkalom, amikor a hitközségben egy Dájen is működött. Az iskola sok éven keresztül nem működött, de 1930-ban újra megnyílt, azonban pár éves működés után újra megszűnt és a gyerekek kénytelenek voltak felekezeti iskolába járni.

A Chéderben minden időben kitűnő Melámedok működtek, kik jámbor I. ten félők voltak és jó bevezetett rendszerrel tanították a Tanulókat.

Melámedok voltak: Ziegelbaum ki Szerencsről származott, Berkovics, Sternberg és még sokan. A Sajchetok nagy tudásukon kívül kitűnő erliche Jidok voltak, kik a Rabb ellenőrzése mellett nagy msziresz nefessel végezték szent odaadó lelkiismeretes feladatukat R. Majse Friedmann, R. Chájem Jiszroél Jhüde Mittelman, ki hivatását nem csak lelkiismeretesen végezte, hanem családjával igyekezett segíteni mindenütt ahol szükséges volt, a munkaszolgálatosok, és rászorultakkal megosztották mindazt, ami tulajdonukban volt lakásuk nyitva állott mindenki előtt. A hitközségnek volt két híres kántora Cházn kik kellemes hangjukkal az Eget ostromolták közmegelégedésre Holczer és Ráv Hersdik של י"ט א", ki ma a tel-avivi Rabbitanács egyik nagyra-becsült tagja.

A templomépítés nagy adakozói között volt a Zimmermann Család.

A Chevre Kádisa tulajdona volt a temető, amely a nagyközség melletti dombon terült el temető amely hirdeti a szántói hitközség alkotásától dus történetét, minden rög szent amelyet az ott nyugvók megszentestettek, az alsó részén pihen a Nagy Semen Rokeách szent Családjával, a többi Rabbik kik éveken keresztül irányították a hitközséget és sorba egymás mellett a Hivék, Bálbátemok, jótékonykodó Asszonyok, fiatalok öregek a temető kivételesen a

templom, ami impozáns volt a Szántó és Vidéke szép és szent temploma volt.

Egész a deportáció utánig, ahol Szántó zsidósága éveken keresztül kiöntötte szívét és ahol a szántói hitközség utolsó Rabbija Rabbi J. M. Deutsch ^{הרב}, utolsó beszédét mondotta 1944 pészáchnak utolsó ünnepi napján a "Mázker Ns mesz" Halottak megemlékezése előtt, amikor a jidise mámek és jidise leányokhoz szólt első alkalommal és utoljára magyarul, hogy mindenki megértse, szent Szavait és Kérését, hogy "hit, remény és bizodalom töltse be mindannyiuk szívét, szeressék és becsüljék meg egymást még a megpróbáltatások idején tartsanak össze, bizzanak a Mindenható segítségében. Hágádá 4 kérdezőt magyarázva.

A Templom a Hitközségi tagok adakozásából épült fel, a templom tervét az akkori idők legjobb mérnöke Baumhorn Lipót tervezte. Bizánczi templom típus, félkörnél magasabb bolthajtás, magas, szép, amely a külső megjelenésben és a belső elrendezésben a szent célnak és az építőművészetnek legjobban megfelelt.

A templom imaházként, és Tóra tanulás szent céljait szolgálta, ahová minden Tag magasztos érzéssel lépett be, és áhitatos imái után megnyugodott lelkiismerettel távozott. A Jesivákban is imádkoztak, az ott lévő Imaházban, ahová a jesiva bocherokon kívül a hitközségi tagok is imádkoztak. A Hitközség tulajdonát képezte a Jesive, ahonnan évtizedeken keresztül éjjel és nappal "Kol Tajre" szállt felfelé és sok Tanítvány hagyta el hálásan falait.

A Mikve "rituális fürdő" melyet a Kaufmann család vezetett. A pászka ház, ahol az előírásnak megfelelően süttették a máceszt a helybeli tagok és a vidéki hitközségek részére, általános megelégedésre.

A vágóhid , a Chéder és egyéb helyiségek voltak a hitközség tulajdonai.

A Hitközség alkalmazottjai: Rabbi, Sajchet, Melamed

"Ros Hákol", ülnök, alelnök, gondnok, pénztárnok és ellenőr és a képviselő testület 10 tagja és 2 póttagja.

A hitközség intézményei a következők voltak:
a CHEVRE KÁDISÁ, BIKUR CHOLIM, SÁSZ CHEVRE, NŐEGYLET. A Hitközség elnökei voltak: Fried Menyhért, Rosenberg Manó, Engel Péter, Weisz Gyula, Blau Zoltán, Dr. Moskovitz Árpád, és még sokan, kik lelkiismeretesen és önzetlenül szolgálták a többi hitközségi előljárással (gondnokok stb.) együtt a szent közösséget. Gábek voltak hosszú időn keresztül : Feldmann Sámuel, Landsmann Ignác és még többen.

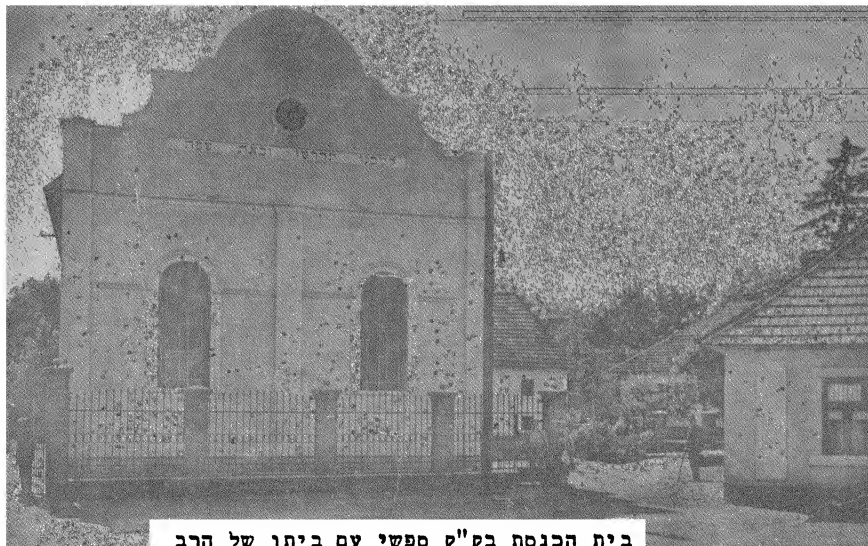
A Chevra Kádisa "Szent Egylet" előljárássága és zájin oderkor felvett tagjai önkéntesen látták el a halottak végtisztességével járó összes szent feladatokat. Hosszu éveken keresztül vezette a "Szent Egyletet" -tet.

A Bikur Cholim a betegek ápolása és megsegítésének céljára létesített Egyesület vezetője hosszú időn keresztül Öhlbaum József volt, ki a többiek segítségével sok jót tett. Megörökíteni akarom ezen helyen mindazokat a volt hitközségi tagokat, kik jótékonykodásukkal segítették a rászorult vagy bajba jutott Testvéreiket, közöttük: Öhlbaum, Zimmermann, Rosenberg, Blau családok, Weisz Adolf, Fried Menyhért, Landeszmann Ignác, Glück, Mittelmann család, Flegmanék, Schwartz (babos) Dr. Linder ki hivatásán és jószívén kívül jó zsidó is volt és mindezek és a Névtelenek Családjai kkal:

A Nőegylet célkitűzése is a jótékonykodás volt, A Sász Chevre keretébe az esténkinti tóra tanulás volt, ahol a Rabbik vagy maguk a bál bátemok tanultak elő a templomban tanulásra összegyűlt hitközségi tagoknak.

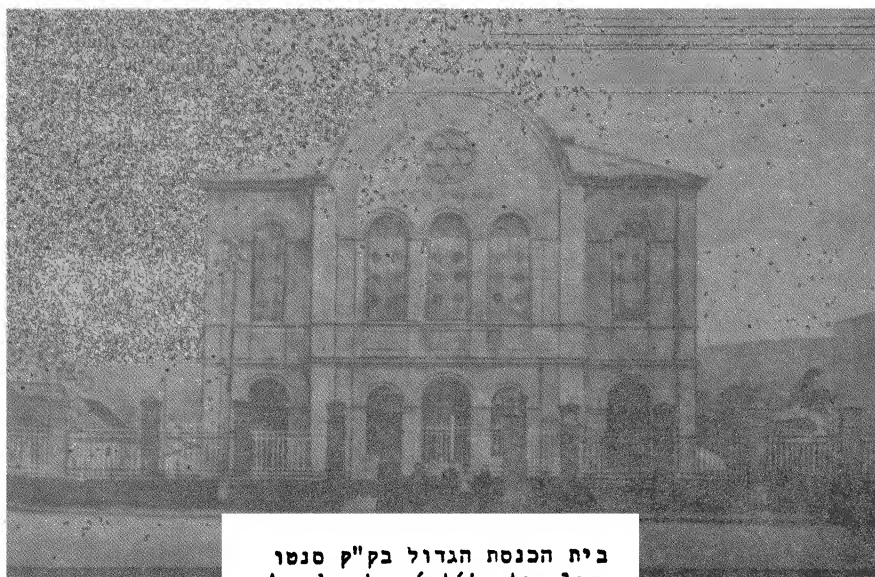
A hitközség intézménye és vagyona volt a Templom, Rituális fürdő, Jesiva, Pászka ház, és alkalmazottak lakásai. A Chevre Kádisa vagyona volt a Temető.

A templom az évtizedek folyamán változott, volt amikor csak imaház működött az 1910 években felépült a nagy

בית הכנסת בק"ק ספשי עם ביתו של הרב
ובית השחיטה

A szépsi (moldvai) templom a Rabbi
lakással és vágóhíddal.

בית הכנסת הגדול בק"ק סנטו
Az abauj-szántói templom

résztvett a járásbiróságon. Dr. Linder orvost és Dr. Moskovics fogorvost sokan keresték fel bántalmaikkal, kik lelkiismeretesen gyógyították a hozzáfordulókat.

A szántói hitközség tagjai között többen világhírré is szert tettek, a Blau család, kik a Semen Rokéách leszármazottjai, Rabbi Joél New-York-i, majd London-i Rabbi volt egyike a legjobb angol hitszónokoknak, kitűnő író héber és angol nyelven, és tanulmányait a szántói és a pozsonyi (Pressburg) jesivákban szerezte.

Blau Willám bíró New-Yorkban ki még egész fiatal korában vándorolt ki Szántóról, ahol először mint ügyvéd és mint politikai pártvezér vált híressé.

Blau Zélig (Zoltán) az orthodox hitközségek központi irodájának világi tagja volt.

Szántó község összlakóssága az 1940-es években 4773 polgár, ebből a zsidó lakósság 771 volt, kik mindannyian az ott működő orthodox hitközséghez tartoztak. A hitközség anyahitközség volt, amihez a Rabbinátuson keresztül a környék kis községei tartoztak, a Rabbinátus és a hitközség előljárósága gondoskodott a kis falvak lakósságának lelki-szükségleteiről.

A hitközség intézményeit és alkalmazottjait a tagok által fizetett ugynevezett kultuszadóból, gabella (vágási díj) és egyéb önkéntesen fizetett pénzösszegekből tartották el. A hitközség irányítását az Előljáróság, és Képviselő testület végezte, kiket választás alapon közgyűlés keretében minden évnek pészach félünnep első napján a szavazati joggal rendelkező hitközségi tagok választották. Az Előljáróság működését az alapszabályok előírásai irányították, amelyet az 1860 években a kultuszminisztérium elismert, amelyben lefektetve volt az autonom orthodox hitközség minden irányu működése, amelyet a Főrabbi javaslatára a Hitközség előljárósága helyben hagyott és a felsőbb fórumoknak előterjesztett. Az előljárósághoz tartozott az Elnök

kitűnik a hitközség akkori jelentéséből. Az 1800 év végén és a 900 év elején nagyon csökkent a zsidó lakosság száma mert sokan városba költöztek, Miskolcz, Kassa és sokan Amerikába vándoroltak.

1856-ban új elemi iskolát nyitottak. Akkor már valóságban volt a zsidó iskola, 2 évvel később 1858-ban az iskolát újjászervezték, de ez sem mentette meg, mert 1888-ban teljesen bezárták.

A hitközség legkisebb száma 1927-ben volt, amikor a szántói hitközség a vidékkel együtt kb. 200 tagot számolt.

A SZÁNTÓI HITKÖZSÉGI TAGOK HELYZETE:

A hitközségi tagok nagy általánosságba már az első időtől kezdve jól szituáltak nevezhetők, az első időben voltak korlátozások, amikor a földesur ellenőrzése és kénye kedve alá tartoztak, aki elképzelése szerint emelte adóikat. A kereskedelem megteremtése és kiépítése kizárólagosan a szántói zsidóság érdeme, kik odaadással saját tőkéjükkel, nagy szakértelemmel, létesítették ott a kereskedelem minden ágazatát generációról generációra végig, amíg engedték őket a különböző zsidó ellenes törvények.

Jó kereseti forrás volt Szántón és Vidéken a szőlő és a bor, a híres hegyaljai bor egyik jó termelője volt a szántói község és a borászat fejlesztése pedig a zsidók érdeme volt, kik világhírévé fejlesztették. Itt volt Magyarország egyik legnagyobb borpincészete, a Zimmerman (zsidó) féle borpincészet. Híres volt a szántói piac és vásár, ahova az egész környékről eljöttek a vásárra járó kereskedők és az egész vidék gazdái itt bonyolították le eladási és vevési szándékaikat.

Ilyenkor a szántói kereskedők üzletében is nagy forgalom volt. De voltak intellektuelek, kik résztvettek a község lakosságának érdekében irásukkal és tudásukkal.

Dr. Fohlti Adolf tiszteletbeli ügyész volt és aktívan

SZÁNTÓ:

A feljegyzések szerint az első zsidók 1740-es években kezdtek letelepedni az akkori nagy földbirtokos Bettenheim birtokán, ahol jogtanácsos, ispán és egyéb a mezőgazdaságban szükséges intellektuel állásokat töltötték be, később a pénzesebbek felvásárolták a mezőgazdasági termékeket, a földesurtól vagy az ott dolgozó cselédektől és a szükséges üzletekkel látták el a község lakosságát, amelynek ellenében a földesurnak pénzt fizettek, aki az engedélyeket is adta. 1800-as években már kezdtek a község faluházaiba beköltözni vagy saját házat építtetni.

A község lakossága jóhiszeműleg vette a zsidó telepeket, kiknek házait vagy telkét jó árban adott el. A hitközségi élet és vele járó összes vallási szolgálatok már 1763-ban kezdődött, amikor már saját templommal rendelkeztek, megalakították a Chevre-Kádisát és a temető céljára földet vásároltak. Talmud-Torát létesítették, jótékony intézményeket, amelyekben gondoskodtak az előfordult szociális rászorultakról.

1787-ben, miután megjelent II József király iskola-rendelete, amely értelmében engedélyezték a felekezeti iskolákat, megnyílt Szántón a zsidó iskola, ahol a gyerekek a zsidó tananyagon kívül világi tárgyakat is tanultak. Az iskola minden időben a Főrabbi ellenőrzése alatt volt és a királyi tanfelügyelőség alá tartozott. Egy hivatalos jegyzőkönyv, amely a tanfelügyelőség évi jelentésében kiadott 1793-ban nagy dicséretben részesíti a szántói zsidó felekezeti iskolát, amikor hivatalos ellenőrzésként Kazinczy Ferencz tanfelügyelő látogatást és ellenőrzést tett és úgy a tanítókról, tanítványokról és az iskoláról, tanulási és viselkedési szempontból elismerésben részesíti őket.

A zsidók létszáma az első időkben 60 lélek. Harminc évvel később 1790-ben már közel 500 lélek, 1820-ban már 1100 lélek és 30 évvel később 1850-ben már elérte a csúcspontot a lélekszám emelkedésével, mert közel 3000 lélek élt a szántói hitközségben. Magas volt a családi szaporulat, ez

ték volna katonai egységeikkel a határt, ezeket a kormányzat saját utasítására tette.

ABAUJ-SZÁNTÓ:

Abaujszántó nagyközség és járási székhely a hegyalja lábánál kiváló bortermelő vidék. A hitközségi vallásos élet terén egy alkotásokban és ténykedésekben gazdag orthodox közösség, kiket több mint 200 éves áldásos működése alatt nagy Rabbik és Tudósok irányítottak, tanítottak és vezettek. A zsidó lakosság számszerűen a különböző generációban változtak, hol többen, hol elvándorolva kevesebben.

A zsidó lakosság értékes szorgalmas dolgozó tradíció hű emberanyag volt. Rabbijaik országos viszonylatban is a legnagyobbak közé tartoztak és közöttük többen világhírű tudósok voltak, kik vallásos tárgyú Tóra tanulmányaikkal és könyveikkel beirták nevüket a vallásos zsidóság nagyjai közé, a hitközségek előljárósága a többi hitközségekkel azonosan minden anyagi áldozatot meghozott, hogy Mánhigjai, Lelkipásztorai a Tóra Lismát tanulók legnagyobbjai legyenek, kik életüket a foliánsokba burkolva és hitközségeik vallásos irányítására fordítják.

Szántó és az Abauj Tornai hitközségek hittestvérei vállalták az áldozatot, hogy Rabbijaik segítségére legyenek hogy jesivák létesítéséért vállalják a vele járó gondokat, hogy gondoskodjanak az oda özőnlő a Tajre tanulásra éhes zsidó fiatalság eltartásáról, és szállásáról. Számtalan tanítvány kik a Rabbijuk szent szellemében építették fel tradíció hű otthonuk hagyták el évről-évre a szántói és a többi Abauj-Torna vidéki jesivekat. Bálbátemok lettek, kik látták a hitközségek msziresh Nefesét, Tálmed-Chochemok lettek és adták tovább ezt a szent szellemet és a környezetet, az odaadást amit a jesiva helyükön láttak. Gyermekeiknek ez volt és így folyt az élet generációról generációra. A szántói hitközség Nagy mestereinek és Tanítóinak alkotását a Tajre tanulás és tanítás legszebb reneszánszát Rabbi Jákob MAJSE DEUTSCH a nagy Gáon Szántó utolsó Rabbija zárta le.

vos feleségével és leányával, Szikszóról, Reichmann Lajos a gazdag bor és sör kereskedő Rubin Züszman, Mendu fiával, Fleischmann Jenő, Szroli fiával, és még sokan-sokan az ország különböző részeiből.

Kassán volt egy Novák nevezetű százados, aki magas pénzért közben járt, hogy az Asszonyokat és a fiatal gyerekeket kiszabadítsa, de a fiukat rövid idő után, dacára fiatal koruknak munkaszolgálatra hívták be, az utóbbi időben s. a. s. behívóval rendelték be a kijelölt áldozatokat. Kiknek ott a hidasnémeti kémelhárítóba kellett jelentkezni.

A kémelhárító csak a deportáció után zárult, miután már nem volt kit sanyargatni.

A nyomozó pribékek a háboru után nyugatra menekültek a deportáló és kegyetlenkedő csendőr-társaikkal és a sokat szenvedettek közül, akik vádolhattak volna alig maradt hírmondója. Ez a szégyenteljes kinzótelep a Csehszlovákia és Magyarország határán lévő határállomáson Hidasnémetiben, a hitleri eszméket valló és hirdető magyar rendszer és urak embertelen kapzsi szadizmusát kívánta szolgálni.

Dicsérettel kell megemlékezni a tábor szakácsnőjéről, a hidasnémeti Reichmannéról, ki igyekezett szabadsága kockáztatásával segíteni üzenetek, kisebb csomagok átadásával az ott-lévőkön. A naponkénti rab sétáknál, amikor ing nélkül felismerte Apa fiát egymást látva a gumibot és korbács ütéseitől szerzett véres sebeket és véraláfutás-szerű csíkokat a testen elől-hátul a talpalásoktól (a talp alá verésként) megdagadt lábakat sántikálva és minden lépéstől feljajgatva a fájdalomtól, a szenvedés könnyei hullottak, és az a gyászos menet amire a pribékek vigyáztak nehogy egymással beszélgetni tudjanak hasonlíthatott a pokolhoz ahonnan letekintve még az ördög kőszive is megkönyörült volna,

Ezt tették ők, az irgalmatlan fenevadak mivelünk, 1942, 1943-ban, még mielőtt a németek hivatalosan átlép-

az áldozatokat, minden belépő zsidót, letartóztattak az ajtóban ülő hatalmas kezű kondás csendőr-legény két hatalmas pofonnal fogadott, az embereket vagy elöntötte a vér, vagy elájultak a pofonok következtében és utána miután egy vödör vízzel leöntötték, bevitték a szenvedők közös szobájába, ahol a többiek fájdalmasan tapasztalták az új jövevény érkezését.

Az egyik fősadista pribéket, akiket csendőr nyomozóknak neveztek, torz arcáról és rettentő szadizmusáról "áff kopnak" - majom fejűnek hívták. A kínzások és sanyargatások főleg az éjjeli órákban történtek, hogy a lakosság ne hallja meg a kínzottak jajkiáltását.

Korán rendelték el a lefekvést, és utána egymás után az áldozatok lábába való rugásával vitték fel az emeletre ahol három négy és sokszor öt szadista, civilbe öltözött csendőr gummitokkal és egyéb szuró, és villany-rázó készülékekkel várta és kezdte el a sokszor meztelenre vetkőztetett zsidók kihallgatását, ütöttek, szurkáltak köröm alá érzékeny szerveket sem kímélve, szem, fül, orr stb. és ugyan ezeket végezték a nőkkel is.

Rettenetesen hangzott a jajkiáltás, amibe belevegyült a különböző fájdalomtól kijött szavak vagy mondatok kiáltása. Az áldozatokat addig szenvedtették, míg a fájdalomtól elaléltek. Utána két pribék a szobába dobta fekhelyére és vitték a következőt.

Ez folyt hónapokon keresztül, egyiket kémkedéssel, a másikat csempészéssel, buza eladással, zsidók bujtatásával vádolták, ide hozták a Szlovákiából menekült zsidókat is. Minden idehozott lakásába házkutatásokat rendeztek és mindent amire szükségük volt, elvitték. Itt szenvedtek, felsorolva csak egynéhány a sok közül:

Liebermann Rezső Kassáról, Berger üvegkereskedő feleségével, Miskolcra, Engelmann Páciból, Spán József feleségével Pozsonyból, ahonnan többen voltak, közöttük egy or-

Szeretett Hozzátartozóink Szent Lelkei egymás mellett várják Hozzátartozóik és Életbenmaradt Családtagjaik, Ismerőseik az évszázadokon keresztül megszentesített gyászolók imáit a "Kádist" és Lelkiüdvükért a Misnájesz a Nsomeért az ősi melódiával.

A HIDASNÉMETI KÉMELHÁRITÓ ÉS ÁRTATLANUL
MEGKINZOTTJAI
=====

Sokan talán nem tudják, és főleg az új generáció jövevényei, hogy mennyi fájdalom sanyargatás kinzó szenvedés várt mindazokra az ártatlanul Hidasnémetibe hurcolt zsidókra, férfiakra, nőkre egyaránt, kiket kinzások és fenyegetés mellett sohasem el nem követett büntettek bevalására és újabb nevek bemondására kényszerítettek, hogy minél bővebb és több áldozatokat tegyenek testileg és lelkileg tönkre.

Az 1941-ben uralkodó rendszer a csendőrök és egyéb szadista zsidógyűlölők tanácsára állította fel azt a szégyenteljes banditákkal vezetett telepet, ahol a pribékek tetszésük szerint, zavartalanul próbálhatták ki a különböző emberkinzó szerűket a védtelen, becsületes zsidó embereken.

Erről nem irtak az ujságok, a hozzátartozókat is úgy megfélemlítették, hogy aki szól valamit, annak a legrosszabb vége lehet. Az ott szenvedőket nem engedték szabadon, hanem a hosszadalmas kinzások után büntető-századal. küldték ki őket az orosz frontra golyófogóknak Ukrajna havas mezeire, vagy a pripeki mocsarakhoz, a legrosszabb utasításokkal. Sajnos közülük nagyon kevesen jöttek vissza.

A vasutállomás közelében a falun túl magas kőkerítéssel körülvett valami hivatalos közeget, vagy talán csendőrlaktanyát szolgáló épület és pincéjében gyűjtötték össze

Az "Ázkará" idejét ujsághirdetésen és egyéni meghívón, vagy lev.lapon adjuk tudomásul.

A járcájt mindig a Hitközségek volt egyik tagjának az emlékmécsesek meggyújtásával vette kezdetét, a résztvevők között vannak kik évről-évre megjelennek, kik lelkiismeretükre hallgatva emlékeznek.

A közös Járcájtokon Mártirjaink szent emlékére mécsesst gyujtanak, Misnájest tanulnak, Heszped (Gyászbeszéd) keretében emlékeznek, Mincha és Mávív ima "Málé Ráchámim" (Herskovitz Á.) és a gyászolók Kádisa, a zsidó vallás törvényeinek előírása szerint, a tradíciónak megfelelően, a kegyelethez méltóan. Az Emlékbizottság tagjai közül sajnos már többen nincsenek az élők sorában, kik megkezdtek a szent akció megvalósításáért önzetlenül dolgozni.

Az élen haladt és igaz szívügyének tekintette élete végéig Friedmann Ábrahám Adolf "r, ki Ránánán élt, Schück Smuél Zsév "r, B.B. meleg szívével igyekezett segíteni.

Bárdoss Smuél "r, Givatajim is csak rövid ideig volt körünkben.

Klein Ferencz "r, volt encsi hitközség elnöke, ki a megpróbáltatások idején is segítette a rászorultakat, tragikus hirtelenséggel távozott lakóhelyéről Kfár Atárol.

Az Ázkará egy összekötő kapocs amikor az emlékezés és a járcájt órájában találkoznak a volt Földiek, ennek a keretében volt lehetőség, hogy gyűjtőakció keretében Drága Mártirjainknak méltó Emlékkal adózzunk.

Sajnos az utolsó években a Mártirjaink emlékére meggyújtott Emlékmécsesst egy újabb emlékmécsessel szaporítottak az utóbbi időben itt és külföldön elhalálozott Testvéreink Emlékére. A közös járcájtunk célja az, hogy együttesen emlékezzünk a mi Drága Hozzá tartozóinkra. Közösén mondott Kádís ima együttesen szálljon a Jóságos Mindenható Szent Trónusa elé a nagy Szenteket megillető Magasztos Menyország felé, ahol

Kiket legyilkoltak, elégettek, megsemmisítettek
és mártír halált haltak a nácik és segítő-társaik
által (átkozottak legyenek) a pusztulás éveiben
1944, H j " d - ד " י ה

T.N.C.B.H. - ת נ צ ב " ה

A héber szöveg :

לזכרון עולם בהיכל ה'

אולם זה בישיבת חוג חת"ם סופר הוקדש ביד השרידים

לזכר הקהילות הקדושות

סיקסא א.יסנטא פ. אנץ' גונץ

והסביבה במדינת הונגריה

יגבנך המקום הקדוש הזה את זכר הקהילות הקדושות הנ"ל שעמדו
בתפארתן ושמרו על גחלת-אש קדש ברוח ישראל סבא מדורי דורות
על רבניהן הגדולים ועל קהילתהן הקדושים על משפחותיהם
הנכבדות והקדושות שעלו על המוקד וקדשו את שמו יתברך

בשנת תש"א תש"ה ה' ינקום דמם.

כי יום נקם לה' שנת שלומים לריב ציון (יש"ע לד"ם).

תאריכי היארצייט של אחינו בני קהילתנו

משלוח א' כ"ה אייר

משלוח ב' כ"ט אייר

משלוח ג' ד' סיון

משלוח ד' י"ז סיון

לכל אלה שלא ידעו כ' סיון.

Kik dicsőséges kimagasló működésük alatt őrizték nagy odaadással a folytonosan égő tradíció hű lángot szent őseik szellemében Nagy Rabbijaikkal és szent gyülekezeteik Tagjaival és családjaikkal együtt. Kiket elpusztítottak, elhurcoltak ártatlanul a Mindenható szent Nevéért a náci (és segítők)(átkozottak legyenek) 1942 és 1945 között.

" A Mindenható bosszulja meg az ártatlanul kiontott Vértük".

"Eljön a nap, amikor a Mindenható fizet Cion gyűlölöinek. ""

=====

A JERUZSÁLEMI MEGEMLÉKEZÉS:

Drága Mártirjaink Emlékét megörökítettük Jeruzsálem szent városában az örök fény városában is, a Cion hegyen, " amely meg nem inog örökre ott marad " az ott sorakozó emléktáblák között kint az udvaron (Bonyhád hitközsége mellett). Ott hirdeti a világ felé fájdalmunk.1966 szlichesz első napján avattuk fel és valahányszor a Cion hegyen járunk, oda is elzarándokolunk, hogy mielőtt a Kajszi szent falát megközelítenénk, egy-egy könnyet ejtsünk a többi elhelyezett sok-sok tábla között.

A következő felírás van a Cion hegyi márvány táblába vésvé:

Ez a mondat köralakban:

""Ezért sirok és szemeimből könnyek folynak "
Minden erre elvonult vándor nézd és figyeld van
e oly fájdalom mint a mi fájdalmunk.
Emlék Szent Mártiroknak magyarországi hitközségeiből,
a Jeruzsálemi szent hegyekben
Szikszó, Abauj-Szántó, Forró Encs, Göncz és vidékeik
Abauj megyéből,

Sikerült eleget tenni a vállalt kötelezettségnek és utána 1965-ben közel 2,000 fontos befektetéssel felállították a keleti falat teljesen befedő márvány-falat, márvány szekrénnel, amelyen megőrzés céljából vannak elhelyezve a még megmaradt hitközségi emlékek (sofár, kegyeszerek, és fényképek.)

Itt vannak bevéssve Drága Hozzátartozóink Neveinek egy része, sorban egymás mellett. A névsor még nem teljes, még sokan vannak, kik nem örökitették meg Hozzátartozóik nevét,

Az Emlékbizottságnak az a célja, hogy mindenkinek a neve meg legyen örökitve.

Azóta évről-évre idezarándokol az első transzport Járcájtján mindenki közülünk a Mártirjaink Termébe, a mi termünkbe, a mi Mártirjaink Szent Emlékére állított terem-be, hogy együttesen, Ázkára keretében emlékezzen és imádkozzon felejthetetlen Emlékükért és visszaemlékezve a volt otthonára, térjen haza az otthon, a mindennapi gondok, a szeretett Családja körébe.

- - - - -

AZ EMLÉKTÁBLA SZÖVEGE:

A Szeretett Hozzátartozóink szent emlékére vásárolt Emlék-terem táblájának magyar szövege.

"Örök Emlékül a Mindenható Házában".

"Ezen Emlékterem a Chászám Szoferről elnevezett templomban és jesivában megvásároltatott, a Magyarországról elpusztított Mártirok Hitközségeinek életbenmaradt Hozzátartozóitól a szent Hitközségeik Emlékére állítatott fel".

SZIKSZÓ . A. SZÁNTÓ . F. ENCS . GÖNCZ . ÉS VIDÉKEIK.

Megörökíti ezen szent terem azon fenti hitközségeket

2. Ezen terem az itt működő jesiva templom és tanuló szobájának céljául szolgál.
3. Ezen terem rövid ideig a tanulók étkező szobájául is szolgált.
4. A Ch. Szoffer előljárósága a volt hitközség megbizottjainak rendelkezésére bocsájtja a falakat és oszlopokat, hogy azokra márványoszlopon Mártirjaik neveit megörökítse.
5. Ch.Ch.Sz. vezetősége kötelezi magát, hogy semmiféle közösségnek, vagy egyénnek nem engedélyezi az emlékbizottság kizárólagos engedélye nélkül, hogy ott nevet vagy táblát helyezzenek el.
6. A Ch.Ch.Sz. rendelkezésére bocsájtja a templomot és az Emléktermet a járcájt napján Ijjár 24-én vagy más napokon, hogy ott Járcájtot tarthassanak.
7. A Jesiva tanítványaival kötelezi magát, hogy a Járcájt napokon, felsorolva a transzportok ideje, együttesen נ י ׳ נ װ ך misnájeszt tanulnak az elhalálozott Mártirjaink szent emlékére.
8. A Ch.Ch.Sz. elsőségi jogot ad amennyiben új épületek épülnek, úgy esetleg a teremnek az áthelyezéséhez.
9. A Mártirhitközségek megbizottjai kötelezik magukat a terem-megvásárlás ellenértékéért 3,000 fontot, a Chug Ch.Sz.-nak és a Jsivát Ch.Sz.-nak lefizetni, 2,000 fontot még az év folyamán és a hátralévő még 1,000 fontot a következő év Ros Hásonoig kifizetni.

=====

választva. A Bizottság tagjai : Bárdoss Sámuel, és Mittelman Sije (Szántó), Klein Ferenc és Sniczler Béla (Encs), R. Smiél Zéév Schück és Veltmann László (Szikszó) Völgyesi Imre (Göncz) és Fleischmann Sz. lettek.

Utána évről-évre összejöttek a volt Abaujiak, Ijjár hó 24-én együttesen emlékezzenek meg Mártirjaikról. 7 alkalommal körlevelet bocsájtottak ki, hogy felhívják figyelmét az összeseknek hogy járuljanak hozzá az akcióhoz Nevükre egy emléktér megvásárlásához, melynek célja, hogy ott szellemüknek megfelelően Gyermekek vagy Ifjak tanuljanak Tórát.

1952-ben folyószámlát nyitottak 4673 sz. a Bank Hámizrachiban, ahová befolytak a befizetett összegek. A megállapodás értelmében csak 3 aláírás ellenében lehetett csak pénzt kivenni, az Emléktér megvásárlásához kizárólagosan.

1963 Elul hó második napján történt a megállapodás a Chug Chászán Szoffer és az Emlékbizottság tagjai között, szerződésben amely a Chug részéről Rabbi Ungár Jichog Slajme Főrabbi ר"ט ז"ל és Gottlieb Srágá Fájvis hitközségi előljáró megbízott képviselt és az emlékbizottság tagjai közül Friedmann Adolf, Weltmann Cvi, Mittelman Sije, és Fleischmann Jiszroél között jött létre. Az itt közölt kilenc pontban.

Eladási Szerződés a Szikszói, Szántói, Encsi,
Gönczi Hitközségek és Vidékiek Mártirjainak
E M L É K É R E !

Rstüm bktáv emesz chászum leajlomim!

1. Chug Chászám Szajfer megörökíti a fenti Hitközségeket egy Emléktérrel a földszinten, ami a déli oldalon a templom mellett közvetlen áll az épületébe (Ávodá) Májmon u.18 sz. alatt.

szent városában Bné Brákban a Chászám-Szajfer nevét viselő templomban és jesivában, kinek szellemében ők otthon, Szikszón, Szántón, Encsen és vidékeiken éltek felejthetetlen emlékü Nevüket megörökítem.

Hála azon Testvéreimnek, volt Földieinknek, kik megértették szándékunkat és hozzájárultak pénzzel a több éven keresztül folytatott akcióhoz, amely eredményeként sikerült megvalósítani a megörökítésre kitűzött terveinket.

Az adakozókat, közöttük ittienieket és külföldieket a Mindenható áldása kísérje, kik segítettek és közösen megörökíthettük szent Emléküket.

"Zhajr Hásém me hojo lonü hábito üréh esz cherposzénü nehopcho lzorim buténü lnochrin jszajmim hojinü v'én áv "

Gondolj rá I.ten, mi történt velünk, tekints le és lásd a mi gyalázatunkat, ős-birtokaink idegen kézre jutottak, házaink idegenekre, ÁRVÁK lettünk APÁTLANOK".

Igy sirt Jeremiás próféta és ezen szavakkal sirunk mi is mindig minden évben megismételve "Jszajmim ánu v'én Áv" "ÁRVÁK LETTÜNK !!! APÁTLANOK - ANYÁTLANOK !!!"

EMLEK-BIZOTTSÁG:

1950-ben Fleischmann Szroli javaslatára B.B. a sikun Hé-ben ujság hirdetésen keresztül hívta meg Abauj megye itt élő volt hitközségeinek Tagjait Ijjár hó 24 napjának estéjén (Ázkará) közös Járcájt megtartására, erre az alkalomra megjelent az itt élők nagy része a folytatott megemlékezési I. tiszteleten ahol minha ima után a Kádis ima és a Szentek után tanult Misnájesz, heszped (gyászbeszéd) keretében emlékeztek meg a Drága, Mártirhalált halt Hozzá tartozóikról és F.Sz. javaslatára megalapították az Emlékbizottságot, melynek elnöke Friedmann Adolf lett, egyhangulag meg-

A MEGÖRÖKÍTÉS:

Az élet törvénye nem ismer megállást, mindenki új élete útján folytatja és építette új otthonát, élte mindennapi életét, hol könnyebbe, hol nehezebb körülmények között. Ki hol és hogyan az élet viharzó hullámaiban.

Az ember minél nagyobb országba és minél nagyobb társaságba került, úgy gyorsabban kezdte elfelejteni, mindazokat ami Vele és családjával történt, de a feledés a mi generációinkban és tovább a többi generációkban bűn "Zchor" A Tora, az emberiesség törvénye, a Hozzátartozóink iránt érzett mélységes kegyelet azt követeli tőlünk, hogy ne felejtsük el mindazt, amit velünk és drága Hozzátartozóinkkal elkövettek. Mindazok, ki szenvedői és gyászolói voltak az átkozott pusztító rendszernek de azok is kik csak hallásból vagy elbeszélésekből ismerik kötelesek emlékezni a szörnyű időkre "Zchor" és a nehéz napokat megelőző időkre. De kötelessége ezen generációnak akik személyesen ismerték az utolsó nemzedék az elpusztítottak reneszánszát, megörökíteni mert az a gáluti szép zsidóság csodálatos jellemével és alkotásával, a megtántorithatatlan ragaszkodással hit, igazi zsidó típus, a környezetébe kiépített szokásaival, és jó tulajdonságaival, az igazi zsidóságot jellemző egyenes zsidó törzs, gondolkodásával, példás cselekedetivel fantasztikus odaadásával, szerénységével, igénytelenségével a szenvedések és sanyargatások dacára, megelégedettségével "NINCS TÖBBÉ"....

Nincsenek többé olyan emberek és teremtmények mint a mi Apáink és Anyáink voltak... Ezen tények tudatában és hálából a Jóságos Mindenhatónak hogy a gonoszok rossz szándéka dacára Életet adott nekem, hogy átvészélhettem azon időket, amikor zsidó az emberi élet a pusztulásra szánt szabad préda volt, a gyilkolásra éhes brigantiknak átkozott kezeiben, hogy megengedte nekem mint minden zsidó ember legfőbb vágya teljesülését, hogy itthon a Drága Őseink földjén a szentföldön élhetek együtt családommal, elhatároztam, és a Mindenható Atyánk segített hozzá, hogy itt Rabbi Ákivá

várunk és hiszünk. Ezt meg kell érteni az ott élő hatóságoknak és lakósságnak is.

Ma már Szikszón csak 3 zsidó él: Flesh Totyka, Heisler Pista és Kohn Sanyi.

Befejezésül egy levelet írok le K.S. ki kívánságomra ellátogatott Szikszóra 1965-ben, hogy elzarándokoljon a temetőre és imát mondjon helyettünk és küld egy rövid beszámolót:

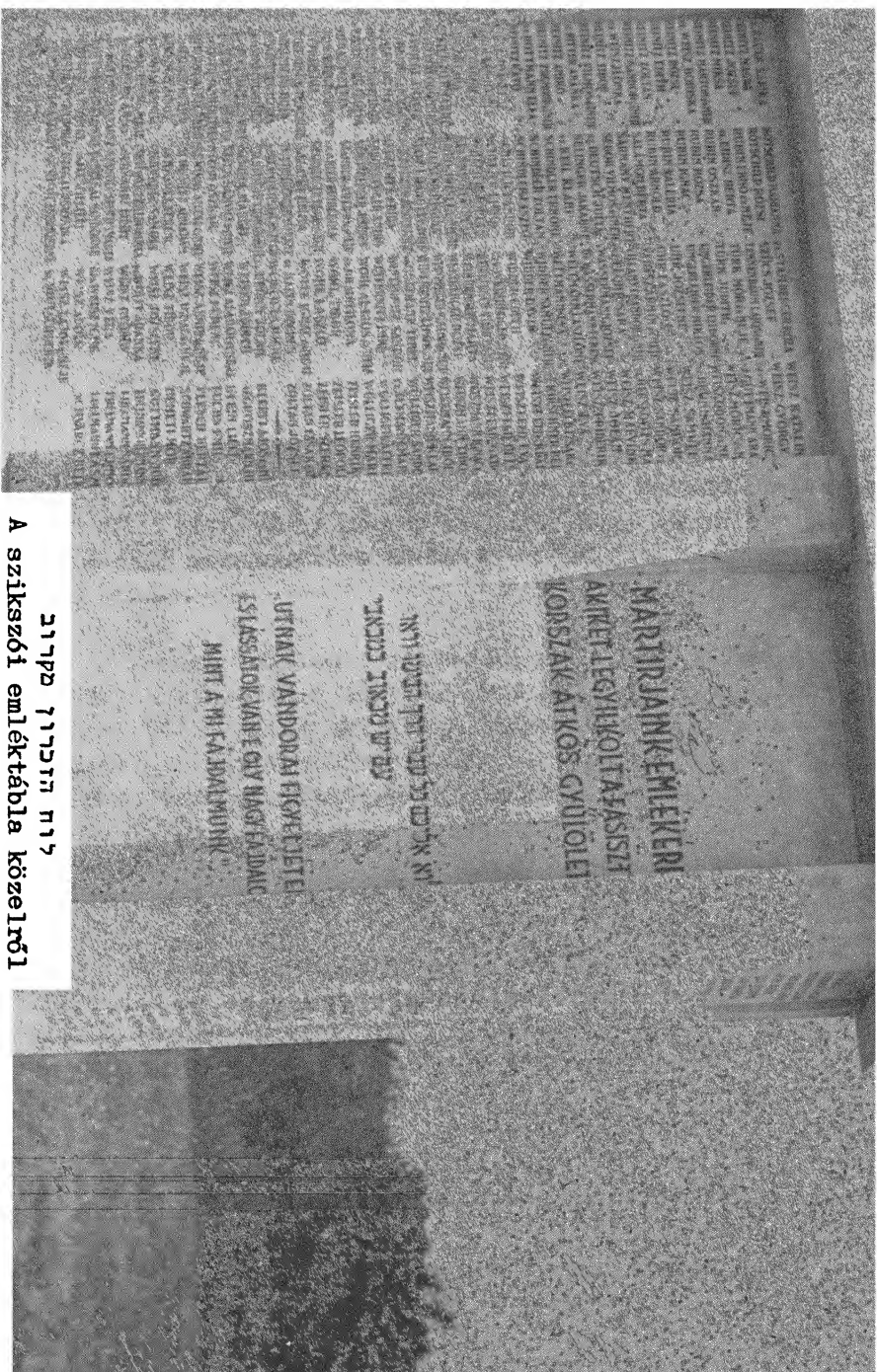
"A temetőről mellékelek fényképeket. Szikszón csak néhány órát töltöttem, hiszen sajnos sok keresni valóm nincsen már ott. Bizony nagyon szomorú, hogy senkit nem találtam a régi környezetből és mert tudjuk, hogy mi történt és hová tűntek el.

A nagy Templom épülete még áll a helyén, de át van alakítva kulturotthon céljára, természetes nem mentem be, nem akartam belül látni ami évtizedeken keresztül használt imaházunkat, a kis templomot, valamint az iskolát nem is találtam meg, mert átépítették és nem kérdeztem senkitől, mi lett a sorsuk. De nem is az épületek sorsa érdekel bennünket, hanem akik azokat használták, azok viszont, sem utódaik nincsenek és ott nem is lesznek többé.

A Temető aránylag legjobban hasonlít a régi idők emlékékére és ez jellemzi az egész helyzetet. Sirkövek közül több a földre döntött, akik ott nyugszanak talán nem is tudják, milyen embertelenség és milyen gyalázat hurcolta el onnan őket, a látogatókat, akik évenként egyszer és többször meglátogatták őket.

Most már több mint két évtizede ritkán akad látogató, aki még felkeresi a márványba vésett nevek, volt hordozóinak temetkezési helyét és megpróbál elbeszélgetni volt hozzátartozóival - az ott nyugvóval..."

Eddig a levél...mi pedig a sorokon keresztül érezzük annak valóságát....

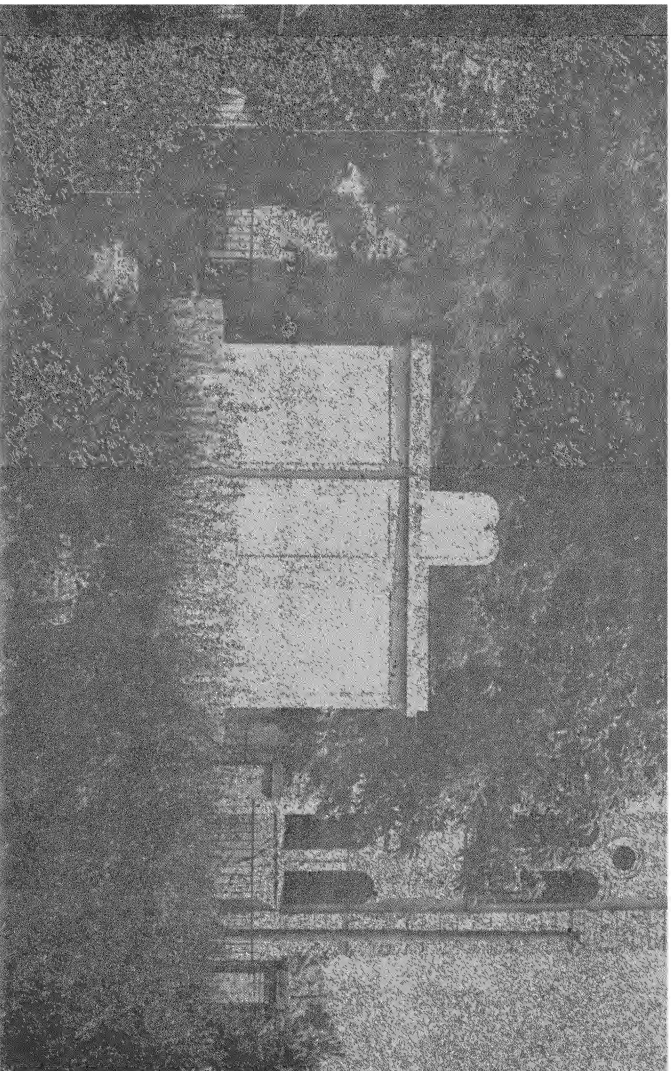

MARIJAJNIK EMELEKERE
AKIKET LEGYIKOLTAFASISZ
KORSZAK ALIKOS GYULOLEI

וְהָיָה כִּי יִשְׁכַּח
כִּי יִשְׁכַּח

UTNAR VANDORAI EKELETET
ES LASSALOKMAREGY NAGYFADALC
MIET A HIFALHATMUNK

לוח הזכרון מקור
A szikszól emléktábla közelről

לוח הזכרון לפני בית הכנסת
A szikszói emléktábla,
röviddel a felavatás után.

Lindenfeld Lajos és Helén, Flesch Zoli, Laci י"ר (Amerikában hirtelen meghalt) és Misa, feleségeikkel. Közben R. Slajme Rosenfeld is kivándorol gyerekeivel és helyébe Berkovits Kálmán szántói Rabbit és sajchetot veszik fel, ki folytatja odaadón a hitközség irányítását és a vidékeken élő néhány családot is a rituális vágás és egyéb vallási ügyek miatt hétről-hétre fűlkereste. Voltak néhányan, kik csak Miskolcra vagy Pestre költöztek, de a hitközség, amely a deportáció után ujjaalakult, bomladozni kezdett.

A világ többi része felé szétszóródva, nagyobb részüik a szentföldön kezdte el új életét.

1949-ben a Mártírok emlékére felállított Emlékművet a templommal szemben a miskolci temetőbe szállították. A "Templomot", ahonnan mindig csak fohászok, könyörgések, tanítások, magasztos gondolatok szálltak a Mennybe, ahol örömben és bánatban, a hétköznapi verejtékes munka előtt és után, a szentséges szombat és hétköznapiakon hálaadásra és I. tiszteletre gyülekeztek testvéreink, a központi iroda megbízásából, a volt hitközségi tagok megkérdezése és be-
leegyezése nélkül, égbekiáltóan fájdalmas célra (kulturház, szórakozó terem) adta el Schück Jenő pesti Rabbí.

Ledobták a kupolát és az emberiesség alaptörvényeit jelentő kőtáblát és homlokzatán lévő felirást a וַיִּשְׁאוּ לֵב
- וַיִּשְׁאוּ לֵב és visszataszító célokat szolgál. A templom felszereléseit a Tórákat és megmaradt ereklyéket Miskolcra szállították, ahol Kálmán Miklós kerületi elnök Ur a szent ereklyéket kiérdemlő tisztelettel őrzi.

A művésziiesen faragott padok a Kazánbarcikán épült templomban vannak elhelyezve. A hitközségi vagyonok Rabbi lakás, vágó-híd, iskola, hitközségi alkalmazottak lakásai, a többi magán-vagonok sorsára jutottak, a temetőt kivéve, ami mindannyiunk részére a benne nyugvó Hozzá tartozóinkkal szent örökség és ereklye, amit meg kell őrizni a Halottak feltámadásáig, amit mi mindannyian igaz tiszta szívünkkel

változtatták, voltak, akik Apjuk helyére ültek, volt ki simogatta a stendelt, ahol Apuka a máchszert szokta tartani, imitt-amott ülve, és imádkoztak, nem kétséges, hogy minden ima a mennyei trónus elé jutott,.

Fent a női ülések, ahol három oldal volt tele mindig áhitatosan imádkozó Nénikkel és Anyáinkkal, mind üresen, csak az egyik oldalon 2 - 3 padsorban ültek, onnan gyakran hallatszott le az elcsukló sirás.

Szükeszra a központi irodától kaptunk egy eszriget és egy lülevet, ami kézről-kézre járt, többeknek volt szükeje.

Időközben hírek jöttek a szentföldi nyugtalan helyzetről. Ujabbak jöttek, ideérkezik Friedmann Hajnal, Frida Mezeiné) Földes két fiával, Laci (gépész mérnök) Tibi (mint kiváló orvos) kik vallásos nevelés és odaadó szülői szeretetnek köszönhetik, hogy megmaradtak hűséges jó zsidónak (pozíciójuknak dacára). Németiné (szül. Reichmann Erzsike) Svédországból, Weiszmann Miklós, Weisz S. Lefkovits Lorántné Anyjával és két gyermekével, Klein leány (a cukros lánya), Buk és fia.

Svüesz előtt 3 nappal a pesti zsidó-kórházban meghalt Spiro Nándor (R. Nszánél Spiro) ז"ר, egy kiváló emberrel letünk kevesebben, akinek óriási talmudi ismerete és tudása volt. Feleségének elhalálózása után a közösségnek szentelte életét, haláláról csak svüeszkor értesültünk és utána kívánságának megfelelően Szikszón helyeztük Őt nyugovóra.

Ugyanazon napokban S. Sanyinak ז"ר ki később Békéscsabára költözött és ott is halt meg, kisleánya született.

Bizonytalanság és a régi emlékek újra és újra felelevenedése, visszatérni abban a lakásban, ahol Drágáink élték szolid életüket, lassan arra kezdte az embereket vinni, hogy képtelenek tovább folytatni és kénytelenek vándorbotot venni. Elindultak, Friedmann Gyuszi és vele együtt még 24-en

élettársat találva megpróbálják ujrakezdeni életüket.

Inflációs idők járnak. Átmenet a pengőről a forintra, napról-napra nőnek az ezresek, ha reggel Pestre utazott és megvette a százezreket kitévő jegyét, már este nem lehetett elég pénze, úgy hogy sóval, tojással, liszttel, vagy cukorral kellett lenni felszerelve, hogy vissza tudjon jönni. A legjobb üzlet volt az élelmiszer és legkeresettebb volt a matlasz anyag, delén kendő és a cigaretta.

A félelmetes napokon mindannyi előtt ott volt az otthon képe. A néhány vidéken élő testvérünk is ide jönnek, hogy minjával imádkozhassanak.

Ros-Hásonó Szikszón 1946-ban, mindenki meghatottsággal látja a fehérbe öltözött Drága Hozzátartozóink nélkül pangó üres templomot, néhány tálesz itt-ott egy kitlbe imádkozó, a sajfert pénzzel vásárolták vissza egy gazdától (aki azt állította, hogy találta) az imakönyvek és máchszerek a városháza pincéjéből kerültek elő, ahová bedobálták a község szemetei közé, ahonnan Spiro Nándorral együtt hordtuk ki nagy részét.

A visszavásárolt sófárral adta tudomásul ez a kis közösség, a nagy világnak, hogy ezen a napon kezdte el a Mindenható teremteni a világot és attól a naptól lett a jószágos Mindenható a világ ura, felhívni figyelmét az embereknek a jó uton való haladásra.

Előimádkozók (sliách cibur) voltak R. Slajme Rosenfeld, Herskovitz Ernő és Grossz Nándor.

Mily elhagyatott és fájdalmas voltak az ünnepek. Legutoljára a Kol-Nidré droset már végig sirta az egész volt hitközség, amikor R. Lájbis magasra emelt kezekkel szivetszagató könyörülettel kért Irgalmat az egész zsidó közösségért.

Az emberek nem találták helyüket, többen állandóan

hitközség megbizásából résztvettek Ráv Dusinszky שליט"א és Ráv J. Schück שליט"א a szikszói Rabbi unokája /mindketten tábori Rabbik.

Megtartották 1946 Ijjár 24-napján az első közös Járcájtot (Ázkárát). Fájdalmas jelenség volt, amikor az egész gyülekezet férfi-tagja kádíst mondott, első alkalommal amikor mindenki a szenvedésektől megkeményedett szívének is elérzékenyülve könnyeztek. Voltak, kik még inogtak, mintha még mindig reménykedtek volna, hátha még csoda történik és még talán... talán... hazatérnek. Drágáink.

Felejthetetlen kép: Hétköznapi a déli órákban a templomban gyülekeznek, a villanyok égnek, mindenki a séérisz Háplétóból itt van, még nem szerezték vissza emberi formájukat, sovány arc, megnyult orr, hajlott hát, a leányok rövid haja, az aggodalommal teli szív, hisz még nem mulott el a láger-félelem, a meggyötört szájából száll a megtisztított templomban a Mázkir ima és az Áni Máámin és a Kádís, a Mindenható szent nevét megtisztelő ima
הָאָה נַפְשֵׁם צְרוּרָה בְּצִרּוּר הַחַיִּים
עִם שְׂאֵר צְדִיקִים וְצִדְקָנִיּוֹת שֶׁבִּגְן עֵדֶן אָמֵן.

"Az Ő nevük felvétessék az örökéletük kötelékébe Ősatyáink és egyéb jámbor férfiak és asszonyok lelkeivel együtt, kik a mennyei boldogságot élvezik -ÁMÉN".

Szüesszkor megszületik az első fiú, Kosztelitz (Feri) Áhron, a brisz a Rottmann templomban van. Sziván 20-án a Rabbinátus rendelkezése folytán tartják mindazok után a Járcájtot, Kiknek Hozzá tartozóinak elhalálozási ideje ismeretlen. A Rabbinátus böjtöt rendel de a gyengék megválthatják. Speciális szlicheszt mondanak "Vájchállal és Uvinő Málkénivel" egybekötve.

Szombatonként a nagy templomban imádkoznak. Reb Lájbis lakásában (a volt Rabbi lakásban) cháchsará költözik On-gáról, hogy az alijázni akaróknak előképzést adjon.

A zsidó élet kezd emelkedni, szombat délutánonként és egyszer egy héten este összejövétel van Tóra tanulásra és vallásos tárgyu kultur-előadásra. Többen megházasodnak és

a bejáratánál Rabbi Schück Mordecháj fogadta és bátorította az árván maradt és vigasztalásra szorult kis gyülekezetet.

Elkezdődik az élet. Az emberek megpróbálják életüket itt újra-kezdeni, zsidó üzletek nyílnak. Spiro N. bőrizlet, Friedmann üveg, Flesch testvérek fűszer, Burger fűszer angró, Grossz Nándor, Weisz Imre, szatócs, Kosztelitz-Flamm G. textil, Morgenstern és Reinitz E. vasüzlet, Heisler korcsma, Fried Laci fűszer, Kaufmann pék, Spiro S. bor és ügyvédi iroda Spiro Sándor vezetésével és Braun Ernő segítségével megalakul a helyi Joint, kik havi produktokat és ruhadarabokat és pénzt juttatnak a visszatérteknek.

A Rabbi Jungreis lakásában Herskovits E. közbenjárására rituális Mikvet építenek amit a miskolci Rabbi Ch. Berger jelenlétében nehézségeket leküzdve, kóserozták és adták át a kis közösségnek.

1946 márciusában Ádár 7 avatták fel a temetőbe felállított emléktáblát Mártirjaink emlékére.

A hitközség vallási tradicionális vezetésére felvették R. Slajme Rosenfeld volt putnoki sajchetot, ki gyermekeivel szikszói lakóssá váltott. R. Slajme meleg szívével, megértést tanusítva a deportációból hazatért ifjúságnak, apai szeretettel, mély vallásos érzülettől áthatva vezette és irányította az újjá alakult kis hitközséget. A vallás ápolásáért, az ősi igazi zsidó szellem megváltoztathatatlan-ságáért és a meggyötört kis közösség megértéséért és összetartásáért kifejtett munkálkodás érdemei Rabbi Slajmet illetik meg.

1947 májusában avatják fel a szikszói templommal szemben (Édelstein sarköves által készített) Emlékművet, monументális az örök méceszt szimbolizáló, örökös fájdalomunk, és a két kőtábla tíz parancsolatai közül, kiált a világ felé
נראה אל - "NE ŐLJ" - szent parancsolata.

Márványtáblába vannak vésve Szikszó és Vidéke Mártirjainak nevei. Az emlékmű felavatásánál a budapesti ortodox

Bárd Zoli és Margit, Flesch Zoli (Totyka) és Márta, Weisz Magda, Gelb Izsó, R. Elezer Weiser, Kahán (üveges), Klein Teréz (Grossz Lajosné), Ceisler néni és két Ceisler Lili Hartmann Bori, Stamberger Márta, a Fuchs leányok, Glück Laci és én magam is.

A Rottmann házban templomot létesítenek Friedmannéknál, majd Reichmann József házában a Bolt utcán megnyílik a Joint konyha, elkezdődött a lelki viaskodás a jövőt illetően. Szombat délután zsidó tárgyu előadások voltak.

Megvolt az első háború utáni chászene Szikszón - Kosztelitz Sándor vezette chüpe alá Fleischmann Verát. A chüpe kdisúnt ráv Chájim Berger adta Miskolcra és hogy a cháláchának előírása szerint legyen, a Rabbi egész kísérettel jött le Szikszóra, amikor ezen alkalomra fehér lisztből sült kalácsot kapott minden résztvevő, ami annak idején nagy dolognak számított, hogy azt haza vigye.

A hazatértek nagy része orvosi kezelésre szorult és odaadó meleg szívvél és orvosi esküjének méltóan sietett még a háborút megelőzően is mindenki segítségére Dr. Gerlozy kórházi főorvos Úr, ki néhány éven keresztül a szikszói kórház főorvosa volt és mindannyian kik kezelésére szorultunk hálás szívvél áldjuk őt, ki a nehéz időkben is megőrizte hűségese emberi mivoltát.

Ujra megalakult a hitközség, elnökként Friedmann Adolfot választják, létesítenek egy emlékbizottságot, amelynek célja összeírni a deportációban elpusztultak neveit és szent emléküket emlék-táblán megörökíteni. Elnökének Dr. Szegállt választják.

Elkezdődik a templom kitakarításának és rendbehozásának akciója. Két héten keresztül hordta ki 20, a lágertől legyengült Testvérünk a felgyülemlett és a rombolástól ottmaradt szemetet. Utána a szent templom kitakarítása és a padok helyreállítása, ünnepélyesen szerény keretek között avattuk újra a meggyalázott szent templomunkat, amikor a megmaradt Tórákat kísértük Baldachin alatt a templomba, ahol

melegével, hogy miért és kiért harcoltak. Itt az őseink földjén az épülő új hazában találtak életüknek újra célt és tartalmat.

SZIKSZÓN A HAZATÉRÉS UTÁN:

Mindjárt Szikszó felszabadulása után kezdtek gyülekezni a visszatért zsidók, sokan abban a reményben, hátha vissza térnek Hozzátartozóik.

Rothschild Lázár családjával, ők Dobszán majd Pesten bujkáltak. Fleischmann Vera a miskolci kórházból szökött Pestrelnappal egy vakbél műtét után, kijátszva a rendőri őrizetet.

Kezdték visszatérni a munkaszolgálatosok, Friedmann Ernő, Jenő, Weisz Imre és Laci, előkerült a bujdosásból Friedmann Adolf és családja, Spiro Nándor Pestről, Reinitz Ernő és Béla, Herskovits Ernő, Rosenzweig Ernő, Müller Ernő és Gabi, Flesch Zoli (Aszaló) Laci és Misa, Grossz Lajos (malmos) pestről Rotschildhoz érkeztek a Rosenberg leányok (a későbbi Weisz Imréné és Laciné) Weltman Laci és Jóska. Dr. Szegáll, Márkusz Lozer, Lassan már a lágerokból is visszaérkeztek, Neumann Béla és testvérei Rózsi (Weltmanné) Gizi Paula, Guttmann Gyula és fia Béla, Bernáth Magda és Miklós, Friedmann Gyuszi, Kató, Friedmann Vera, Keisler Ica, Ceisler néni és Mancsi, Groszmann Hermanné, és Edit (Heisler Pista Weisz Árpád, Ella és Pali, Lindenfeld Lajos és Helénke, Fried Gyuri és Marika, Weiszfeld Rózsi, Janti és Sanyi, Kaufmann Nendus, Wohl Magda és Aliz, Morgenstern Nándi, Fuchs Sándor és Neje Médi, Hartmann Magda, Tibi és Csöpi, Weisz Jóska, Frish Karcsi, Hartmann Gyuri, Schwartz Jaszi és Aranka, Wolf Pisze, Dobó Imre, Reich Klári és Bori, Fried Anikó, Grossz Ági, Keller Rózsi, Krausz Laci, Rétházi (Rosenberg) Klein Imbu, Klein Béla (nyomdász fiai) és testvére, Schwartz Andor, Rosenfeld Ica, Kosztelitz Sándor, Glück Zoli, Flamm Klári és Gabi, Braun Ernő, Spiro Sanyi, Grossz Nándi feleségével, Stern (villanyszerelő) feleségével Rosenzweig A. Aztán jöttek Halmos rendőr-tiszt, Klein Ernő orosz-tiszt,

parancsnok (Hogya) és megmutatta azt a nyilast is ki elvitte az SS katonát Jungreis Főrabbihoz és vele együtt megszenteltelenítették a szent Tekercseink. Ő csak nevetett mint aki azt mondja "csak nem fog ártani egy volt barna-ingü nyilas testvérem"? - Ő maga is kinozta a lapátos zsidó leventéket.

A református fiatal pap, kinek az elmenés előtti estén jó szomszéd lévén átadtak 2 bőrdöngőt megőrzés céljából, semmit sem adott vissza azzal a fájdalmas megjegyzéssel "hogya elvitték az oroszok"... De ezt felelték többen kik megőrzésre elvállaltak valamit és többeknél fel is ismerték az odaadott dolgokat.

Amikor körülnézve a megalakult párt sorai között és vezetői is a volt nyilasok lettek a legaktívabbak a mi 25 volt szikszói heftlinget és munkaszolgálatost gondolkozásba ejtett, hát vajjon lehet-e, szabad-e itt folytatni és amikor a zsidótlan szikszói utcán végimentünk a volt zsidó lakásokban lakók közül sokan mutogattak ránk ujjaikkal. Elhatározták, hogy elmenni innen hazafelé, hisz van még hely a világon, ahol befogadnak minden zsidót, származás és születés figyelembevételén kívül... ott ahol Testvérek várnak, és ott ott a Szentföldön szabadok lehetünk.

Ugy szöktek egy-egy hátizsákkal, Pest, onnan az osztrák határ, gyalog az éjszakában, hirtelen osztrák határőrök felfedezik őket, üldözik, már-már a nyomukban vannak, a végén kiderül, hogy magyarok és oroszok lőnek utánuk, de szerencsére átérnek és Bécsbe érkeznek. Itt már a brichá segít, aztán az Exodus hajóval Izráél felé, az angolok elfogják őket és visszaviszik újra germán földre. Ezután újra hajóra, 4 hónapig a tengeren és végre hazaérnek, most már véglegesen.

A szentföldön folyt már a felszabadító háború és 2 évig katonáskodik, lelkes építője a szent hazának. Aztán jön a Szináj-i hadjárat, utána a "Hat napos háború". Itt már együtt harcol fiával, de boldogan tudta és érezte szíve minden

mellékelte az egész láger tervrajzát.

Az életbe csak azokat hagyják, kik fiatalok és munkára képesek, azoknak karjába számokat tetoválnak. A munkás lágerokban is kibírhatatlan az állapot... és leírja az ott élő és színlódó deportáltak állapotát is. Könnyekig megható irgalmas szavakkal kéri a Genovai Mentő Bizottság közbelépését, mert van lehetőség a segítségre... Sajnos...Sajnos ... hiába volt Rabbi WEISZMENDEL "figyelmeztető és segítséget kérő szavai... az eredmény, nagy fájdalomkúra és közbelépés mindannyiunk számára ismeretes.

Abauj Torna vármegye TIZENHATEZER drága Zsidósága közöttük Szeretett Drágáink áldozatai lettek a hidegvérű átkozott gyilkosoknak és akiket Rabbi Weiszmendel kérő levele a GENOVAI MENTŐ BIZOTTSÁGHÓZ SEM TUDOTT MEGMENTENI...

- - - - -

FELSZABADULÁS.

Betegen, rühesen, testünkön teli kiütésekkel 32 vagy még kevesebb kilóval megünn volt heftlingek gyalogosan vagy vonat tetején vagy az ütközön hazafelé, akinek csak jártányi ereje volt. Akik nem tudtak, kórházakba kerültek vagy felszabadulási helyükön próbálkoztak gyógyítás vagy feltáplálkozás után újra emberekké válni.

Odahaza néhány már hazaérkezett testvér próbálkozik a közben kisajátított volt otthonának egy-egy nehéz szívvvel felszabadított szobájában vagy zugában berendezkedni, hogy az est folyamán nyugodtan tudja lehunyni szemeit.

"Hát vissza teccettek jönni? Hát azt mondták, hogy már nincsenek zsidók" - ezzel fogadtak bennünket mindannyiunkat külön-külön. Mondja tovább F.Gy. házában nyilas lakik és még egy szobát sem hajlandó szívesen visszaadni, miután jelenti a rendőrségnek, akinek parancsnoka a volt levante

életek felett.

Rabbi M. Dov WEISZMENDEL ל"ר levele.

A tragikus helyzet ismertetése végett közölni akarom Rabbi Weiszmendelnek ל"ר annak a jámbor, szentéletű nagyembernek kétségbeejtő és a magyar zsidóság tragédiájának megakadályozni akaró levelét a GENOVÁBA SZÉKELŐ ugynevezett "MENTŐ BIZOTTSÁGHOZ" ahol feltárta a zsidóságot lepusztítani akaró német tervet, és sürgős segítséget kért.

"Lemberg közelében lévő buvóhelyről".

"Ezuton küldöm ezen kétségbeejtő levelet egy rendkívüli küldőnccel, hogy tudomásukra hozza. 1. Hogy tegnap-tól elkezdtek Magyarországból deportálni a zsidóságot a keleti részeiről, "Kassa és vidéke, Kárpátalja és Erdély egy részéből. Ez az első fázisa az egész magyar zsidóság deportálásának, amely ott közel kétszázezer zsidó testvérünk evakuálását jelenti.

MINDEN NAP KÖZEL 12 EZER EMBERT SZÁLLITANAK vaggónokban, szörnyű körülmények között összepréselve, víz nélkül, minden tisztaság, higiénia hiányában, élelem nélkül, lezárt vaggónokban, ahol még az ablakok is hermetikusan vannak elzárva. 4 szerelvény indul naponta és ilyen körülmények között 26 nap alatt akarják likvidálni az egész zsidóságot.

Auschwitzba érkeznek 3, vagy 4 nap után, levegő, víz és ennivaló nélkül, összeszorítva, egymás mellett állva, és ilyen körülmények között sokan már az uton halnak meg.

Auschwitzba érkezés után meztelenül behajtják őket nagy termekbe azon gyalázatos hazugsággal, hogy mosakodnak, és ott gázzal MEGFULLASZTJÁK Őket!

A megfulladtak testeit krematóriumba viszik a testek elhamvasztására, ami erre a célra készült. Előbb Buchenwaldba Auschwitz mellett, és a mellékelt képen lerajzoltam

vak istállójául szolgáltak, 40 méter hosszú, 9 méter széles, ablak nélkül, a tető nyitva volt, az eső beesett, padlózat nem volt, a földön állandó viztócsák (pocsolyák) voltak, az állandó esőzések miatt és a cipőkre ráragadt sárcomók nehezítették a járást és mozgást. A criff befogadóképessége 52 m.volt, ide gyömöszöltek be 1000 személyt priccsek 3 sorral, melyek magassága alig haladta meg a 2 métert, minden priccsre 10 embert zsufoltak. Az egész lágerben egy kut volt, még arra sem volt lehetőség, hogy a szenvedéstől és a szomjúságtól kicserepesedett ajkukat ivóvízzel oltsák.

A SZELEKCIÓ :

Miután az agyongyömöszölt deportáló vagonokból lehajtották gyors tempóban az áldozatokat, elkezdődött a szelekció, amit legnagyobb részt Mengele jmach smaj a világtörténele egyik legszadistább tömeggyilkosa végzett keztyüs kézzel... Előtte vonultak el a cőreszok sorozatától megfélemlített emberek, és asszonyok, kiket már előzőleg külön választottak.... onnan küldte egy-egy kézmozdulattal a milliókat , ÁRTATLAN EMBEREKET a gázkamrákba..... A.... HALÁLBA...

Anyák, piciny gyermekekkel kezükben, vagy kezecskéiket szorítva, öregek, betegek hajlott háttal botorkálva külön férfiak... rettenetes jelenetek, a családok, rokonok szétválasztva, gyerekek szüleik neveit kiáltják... Apuka... Anyuka... Szülők örökre bucsuznak, velőtrázó sikoltozások közepette gyermekeiktől, de csak pillanatig - az SS gyilkosok már kísérik is őket tovább. Nagyobb részüket, 80, 90% halálba küldenek. A halára ítélték a gázkamrák felé...

Az életben maradottakat megmotozták, nem-e maradt náluk valami, levágták hajukat és fürdőbe küldték őket. Alig hogy kinyitották a csapokat, az SS legények nagy "Rausz" kiáltás és botokkal való ütlegelés közepette kivarták őket. A kijáratnál papír-ruhákat, csikos fogoly ruhák a Mogén Dávid jelzéssel, facipőket adtak és elkezdődött a szenvedések és kínzások sokasága az elhurcoltak megtépzott

távolságban építették fel Birkenaut, ahol 100,000 foglyot tartottak. A láger területe dupla magas, 4 méteres drótkerítéssel volt körülvéve, amibe bevezették a magasfeszültségű villanyáramot. Minden 100 méteren őrtorony volt, aminek tetején gépfegyver, és reflektor, az erős világosság minden pontot és mozdulást megvilágított, a világitó tornyon kívül tele voltak őrkkel, kik farkaskutyákkal voltak felszerelve. Az őrzést SS katonák végezték, kik hűséget esküdtek a párt-nak és elismert zsidó-gyűlölők voltak. Több mint 3500 katonára volt, kik állig felfegyverkezve vigyáztak és közöttük szadista ukránok is.

1943-ban 3 féle láger lett Auschwatzból: Auschwitz I, Birkenau és Auschwitz 3. 1944-ben újra Hess lett a láger - parancsnok. Ő szervezte meg a magyar zsidók likvidálását és az egész akciót róla nevezték el.

Auschwitz I-ben 28 építmény volt, 2 emeletes házak. Minden házban volt 2 blokk és minden blokkban 12,000 heftling. Az ágyakat 2 emeletes priccsek szolgáltatták, melyek oly alacsonyok voltak, hogy alig lehetett alájuk férni. A blokkok 19, 20, 21, 28, kórházaknak szolgáltak. A 10. sz. blokk volt a kísérleti telep, ahol a legbarbárabb és leggyalázatosabb kísérleteket végezték asszonyokon és férfiakon, ablakai hermetikusan voltak elzárva, hogy ne hallják a szenvedők jajkiáltásait.

A II. blokkban volt a kivégzés előtti zárka és a halál-udvar, ott lőtték tarkón a foglyokat éjszakánként.

AUSCHWITZ II. BIRKENAU :

A birkenauai láger bejárata egy nagy kapun keresztül volt, amit "vörös kapunak" hívtak, a két oldalán állt egy - egy vörös színű hosszú épület, közöttük (alatta) vasuti sín és ezen az átkozott sinen keresztül mentek a HALÁLRA ÍTÉLTEK szerelvényei.

A deportáltak criffekben laktak, amelyek verseny-lo-

kijelentették, hogy aki lemarad, kivégzik.

Elindult a menet, kik közül nagyon sokat az utközben az SS katonák és svábok agyonlőttek. Nagyon kevesen értek utána Mauthausenba... Harkán a lemaradottak közül csak néhányat lőtt agyon a láger-führer, a többi helyeken a lemaradottak nagyrészt legyilkolták, két nap az elvonulás után az SS-ek garázdálkodtak a svábok az erdőbe menekültek, és az est folyamán rövid harc után felszabadultunk.

Pár nap múlva 1945 április végén és május elején a megmaradottak sovány beteges kiutésekkel teli lerongyolódott emberi roncsok f e l s z a b a d u l t a k

Végetért a gyalázatos emberi gyilkosság és a zsidó nép elpusztításáért indított gaz örültek háboruja, amikor könnyűszerrel barbár és vandálizmussal elpusztítottak hat millió ártatlan zsidó embert, családotól.

AUSCHWITZ:

Az auschwitzi láger volt a zsidókat gyilkoló légerek legelitje, sehol a világon nem gyilkoltak embereket oly gyalázatos módon.

Auschwitz, ahol a háboru előtt 4000 zsidó lakott, és a nácik ezt a helyet választották ki Lengyelországban céljuknak a zsidók elpusztításához, rossz időjárása miatt, ahol malária és reumatikus betegségek voltak, elhagyott része egy országnak, ahová idegenek nem jártak, vasuti gócpont volt. 1940-ben nyitották meg és az első időben rovttmultu foglyokat és rablógyilkosokat küldtek oda.

Miután Hesst bízták meg a zsidók elpusztítására létesített láger parancsnokságára és Himmler kinevezte lágerparancsnoknak, kezdődött el a tömeggyilkosság. A láger 40 kilométeres körzetben épült, nap nap után 3000 fogoly építette és 1942-ben fejeződött be az építkezés. 3 kilométeres

össze 944 szeptemberében az országban lévő és a visszavonulásnál megmaradt muszosokat, először a sátoztáborban találkoztak a különböző haláltól megmenekült megrokkant munka - szolgálatosok, onnan Tornyosnémetibe indították bevagonozási céllal, de nem sikerült, és onnan újra vissza Kassára, gyalogosan a téglagyárba, ahol Drága Hozzá tartozóink utolsó napjaikat töltötték.

A téglagyárból nem tűntek el a jelek amik Utánuk (akiket elvittek) maradtak, sok hely a felszakított takarókból, eldobott ruhadarabok, féltve őrzött fényképek... imakönyv-foszlányok, és sok sok kis papíron jegyzetek egy egy mondat egy egy fájdalmat leírt gondolat vagy kívánság. "Mindenható segítség" "Cholile ez a vég" "Bizzunk továbbra is" "Jóságos bosszúd meg szenvedéseink" "Lehet még ennél rosszabb is", héber feliratok, ... csoportokban egymásnak mutogattuk a talált cédulákat, hátha ismerős írást találunk.

Egymás után hozták a verziókat, beszéltek a Walsee meséjét, hogy onnan kaptak többen már levelező lapon értesítést... Sokan utolsó, otthonról írott sorokat olvastak vagy szorongattak kezeikben.

Azán hirtelen sürgős lett. Teherautókat hoztak és Kassa mellett álló vagonokba szállítottak, a menet-irány az osztrák határ mentén levő helységekre, Balf, Cenk, Harka, Kopháza, mind Sopron mellett. Pajtákba a sváboknak ott tartott takarmány és szalmától kiürített helységeibe, ahol a hidegtől megdermesztően már a kora reggeli órákban Ukrán hajcsárok hajtották ki az embereket sorakozóba, majd munkára. Harkán a fertőtlenítő gépnél Dr. Jónapot láttam, ki Dicházáról származott. Voltak még ismerősök, kemény volt a tél és soknak fagyott le keze, lába. Voltak nők is, kiket Pestről hoztak. Ők könnyebben viselték a nehéz és borzalmas állapotokat.

Flekk tifusz és hasmenés, éhezés, ütlegetés következtében szalma betegségben hullottak a láger lakói. 1945 pésszách első napjaiban parancsot adtak a tovább menéshez, és

nap mulva, május 20-án jött a harmadik transzport kb. 4000 emberrel a végrehajtás már fejetlenül történt. Gyorsan-gyorsan hajtogatták, gyakran még puskatust is használva.

A gyorsításra már felsőbb helyről, egyenesen a német főparancsnokságról jött az utasítás, olyan hírek terjedtek hogy bombázni fogják a vonalat, ahol a deportált vonatnak kell elhaladni.

Aztán 9 nap mulva, május 29-én indították el az utolsó, negyedik transzportot, ide már begyömösöztek mindenkit, hogy még csak hirmondója sem maradjon a dicsőséges Abauj Torna-i zsidóságnak, a kórházakból is kihozták a halálos betegeket. Az auschwitzi krematóriumban hideg vérrel hamvasztották el a gázkamrákba megölt Zsidó Testvéreink és Drága Hozzá tartozóink ezreit.

Akik megmenekültek a tömeggyilkos Mengele átkozott keztyűs kezétől, elkezdtek a szenvedések, nélkülözések, ütlegetések, kinok-kinját és poklok-poklát jelentő életüket. Ahol nagyobb részük különböző körülmények között pusztultak el. Csak sajnos néhányan, kik a Gondviselés akaratából átvészelték. Hogy néztek ki mindazok, akik testileg és lelkiileg átvészelték a szörnyű életet és felszabadultak.... És mennyien pusztultak el már a szabadulás után ...

Közben az országban, az országon kívül Ukrajnába, Lengyelországba, különböző századokra osztva, kegyetlen parancsnokoknak és keretlegényeknek kiszolgáltatva sinylódtak a munkaszolgálatos Testvéreink. Rézbánya, kőbánya, vasutépítés, bunkerásás, tank-csapdák, fa-kitermelés, hólapátolás, stb. mindent velük végeztettek, a fronton golyófogóknak és szabad prédaként kezelték őket.

Kassán volt a kiegészítő parancsnokság hírhedt parancsnokával Milánkoviccsal, ki a kuruc - lak tanyába és a sátoztáborba készítette elő és küldte ki egymásután Ukrajnába a pusztulásra ítélt munkaszázadokat és az ő általa nevezett s összeállított büntetőszázadokat. Kassán gyűjtötték

kapnak tetvesek lesznek, kiütéses - tifusz támadja meg a legyengült szervezetű és kiéhezett agyonstrapált lágerlakókat, kik a tifusz következtében tömegesen pusztultak el.

Az élvemaradottak lelkiállapota szörnyű, az emberekből kihál az emberi érzés.

1945 februárjában már közeli ágyuzást hallanak. Utána jön a nagy mars, a visszavonulás. Ébensében Károly megsebesült, Pali, Miklós mennek tovább a visszavonulókkal, Gyuszi és Vili lemaradnak.

Utközben a halálmenetben aki leült, megbotlott, azonnal agyonlőtték. Mindhárman, Károly, Pali, Miklós utközben meghalnak... és ezrével valósággal kiesnek a sorokból, egy pillanat alatt ott terem a gyilkos SS és egy tarkólvéssel végez velük. Ilyen és még nehezebb körülmények között pusztították el Drága Testvéreinket, a barbárizmus és a szadizmus legbrutálisabb eszközeit felhasználva.

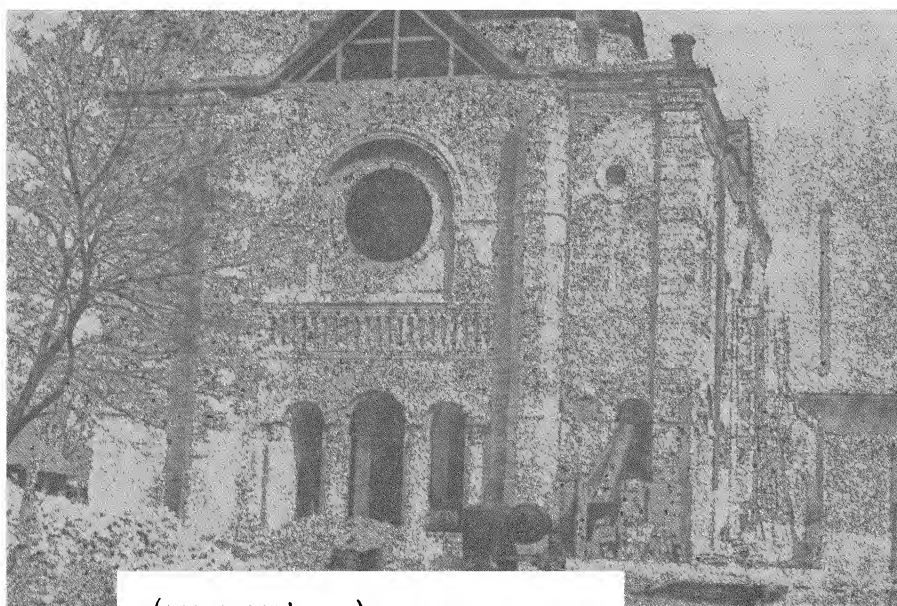
Különböző munka (árbeit) vagy elpusztító (vernichtung) lágerokban, vagy fegyver és egyéb gyárakban, ahol dolgoztatták, sanyargatták azzal a céllal, hogy elpusztítsák őket, felsorolhatatlanok az eszközök, amit gyilkosok és csatlósai használtak, orvosok és intellektuelek vérengző fenevadakká váltak, akikben az emberi érzést az emberi könyörületesség megszűnt gonoszok, gyilkosok, átkozottak, kik levetették magukról a Mindenhatónak az embernek adott emberi mivoltát és felülmúlták a vérengző állatokat is, kik csak éhségük csillapítására ragadoznak és sokszor megkegyelmeznek a kiszemelt áldozataiknak is, náluk sem volt irgalom, sem kegyelem. Auschwitz, Bürkenau, Majdanek, Bergen-Belsen, Mauthausen, Gusen és a többi lágerek ahol elpusztították Drága Hozzá tartozóinkat.

Utána jött 4 nap múlva 1944 május 15-én a második transzport 4000 emberrel, most már a pribékek már gyorsabban akarták végrehajtani a deportálást, sietették a vagonokba a begyömészölést, újabb csendőri erősítés érkezett. Őt

בית הכנסת הגדול מספר ימים לפני החורבן.
לפניו ביתו של הרב ארנפלד.

A szikszói templom közvetlen a deportálás előtt.

בית-כנסת בחורבנו (הפך לבית-חרבות)
A szikszói templom a kulturházzá
való átalakítás közben.

tyüvel mutogató tömeggyilkos Mengele Jmách smaj nyitott autóban osztályoz j o b b r a (életre) vagy b a l r a (halálba). Pali, Miklós, Vili, Károly és Gyszi jobbra, szenvedésre, de mégis életre. Gyszi apja F. Ödön bátyjával és négy fiával balra, anyja még szaladva átadja tarisznyáit részére és Karcsi részére.

Utána mindenkit, ki baloldadra került, elszállították és beteterelték a gázkamrába. A többieket fürdőbe vitték, ott mondták a csikos flichtlingek, hogy Ők a mi drágáink már nem élnek, de nem hittek nekik, továbbra is biztak a Mindenható segítségében és irgalmában.

Pozsonyi leányok pokrócba hordták az aranyat és értékeket, amit elszedtek és azt mondták: egyetek, amig van nálatok, mert másnap nem adnak."

Hat napig volt Auschwitzban, nem tudja elmondani sem, mit látott. Asszonyok rongyokba csavarva vagonokat huznak óriási kövekkel megrakva, a C. lágerben ütnek, vernek, a cé-áppel, amikor ötösével mozdulatlanul állni kellett órákon keresztül, míg átszámolták az embereket, három napig enni sem adtak, utána egy tál étel rohadt-krumpliból leves, amit lo embernek kanál nélkül adtak elfogyasztásra és mindenki az orrát tudta csak belehajtani.

A magas drót-kerítésben magasfeszültségű áram volt a közelség valósággal vonzotta az embert. Az áram azonnal végzett az ember életével, így lelte halálát még az első nap Rozsnyai Janika, Rozsnyai ügyvédnek elkényeztetett és nagyon szeretett fia is.

Ők, akik még életre lettek itélve folytatták tovább 5 unokatestvér kéz a kézben vigyáztak egymásra. Tetoválták őket (számokat égettek karjaikba). Elviszik őket más lágerba, Wolsberg, Grosrosen, az erdőbe 20 órán keresztül lábon állnak és dolgoznak 32 fokos hidegben cipő nélkül, hiányos öltözetben, éhezve 30 méteres fákat cipelnek sineket, köveket, kőbányába, betont, tisztálkodás hiányában vizet sem

egy idegen átkozott fajgyűlölő eszme áldozataiként.

F. Gyuszi folytatja: "A vonat elindulása előtt látta, amint egy vasutas mutogatva kérdezte az ott álló SS katonától, hová mennek. A katona kézzel mutatta vissza, kezét nevetve a nyakára téve (amint a halált szokták mutatni).

Hat nap és hat éjjel utaztak valósággal összepréselve. Többen már a vagonban meghaltak, de nem engedték levenni őket (Reichmann Józsika meghalt az utolsó napon és még Kassán eltemették). Utazás közben valaki, levelező-lapot dobott ki az ablakon és amikor a vonat megállt, kinyitották a vagon ajtaját és kérték, hogy jelentkezzen, ki ledobta a lapot. Amennyiben nem, úgy 20 embert kivégeznek, jelentkezett aki ledobta, lehívták és családja szemeláttára fejbe-lőtték és holttestét visszadobták a vagonba.

Hol robog a vonat, hol lassít. A vagonban a helyzet rettenetes. Állomás állomást követ. Birkenau, a kapu után ahol kiírták "Arbeit macht das leben süß" lassan megy a vonat, az ut szélén házak előtt zsidók állnak és táleszban imádkoznak (csak azért, hogy megtévesszék az embereket.) Ki tudta közülük, hogy ez volt a színház a pokol kapujában.

Megállt a vonat és felszólították a megérkezetteket a félholtakat, a vagon elhagyására. 2 perc alatt már üresek kellett legyenek a vagonok. Nagyon sok SS-t látni farkaskutyákkal, nevetve beszélgetnek, sovány, sápadt férfiak széles csiku pizsamaszerű ruhában kiáltják: gyorsan, gyorsan! A csomagokat ledobálják, a halottakat leteszik, néhányan halkán mormolták a gyermekeket vigyék az idősökhöz, Arra a kérdésre, hogy mi lesz a csomagokkal azt felelték, hogy majd megkapják később...

További parancs: férfiak és fiuk külön, asszonyok és leányok külön. Teherautón rögtön elvitték az öregeket betegeket, akik már nem tudtak menni... Őket vitték először... a gázkamrába...

Sorakozó ötös sorokba. Indulás előre a glasszé kez-

kos, vitéz Fikélhalmi Czedner Ferencz és a vérengző Endre László egykori gödöllői tisztviselője é személyi jó barátja dr. Pohl a deportáló különítmény vezetése alatt.

1944 május hó 11-én, három héttel a Kassára való szállítás után a reggeli órákban megérkezett Kassára a deportálást végrehajtó válogatott szadista részleg nyilas turulisták csürhe bandája, kikhez csatlakoztak a már előző napokban Kassára vezényelt csendőrség, 8 válogatott csendőrtiszt, és 40 kondás kakastollas csendőrlegény, hogy ezek hajtsák végre a deportációt.

A deportálásban résztvevők már a háboru után beismerték, hogy Kassán volt a legbrutálisabb és kegyetlenebb deportáció. Kiegészítette a véres munkára kész, fogait csikorgató bandát, a rendőrség, Horváth György jms. rendőrfőkapitány és tábor-parancsnok irányítása és vezetése alatt, aki bevezette a táborba a testi fenyegetéseket, a nőket meztelenre vetkeztette a téglagyár közepén és gumibottal verette meg, a motozásoknál a nőket férfiakkal motoztatta és saját maga ellenőrizte a munkát.

A kórházból kihozatta a súlyos betegeket és az idegbetegeket, a lelencházából kihozatta a törvénytelen gyerekeket és mindazokat, akik az ő elbírálása szerint zsidónak számítanak vagy hasonlítotnak, hogy mindezeket a vagonokba tegyék. Parancsot adott, hogy aki a kerítéshez közeledik, azonnal lőjjék agyon, minden felszólítás nélkül. Előfordult több esetben is, hogy a véletlenül közeledőt agyonlőtték.

Megállapította, hogy minden vagonba 99 személyt kell begyömöszölni. A legdurvább módon kergették az embereket a vagonokba, viz, élelem és gyógyszer nélkül. Az első transzportban kb. 3000 testvérünket szállították Auschwitzba.

Elindították a civilizált világ, az emberi lelketlenség szégyenteli szerelvényeit, kiszolgáltatta tudatosan a rendszer hűséges polgárait szenvedésre, pusztulásra ítélve

getések dacára átvittem Drága szeretett Anyámat a másik oldalra, ahol Testvérei voltak családjukkal.

Négy napos ottlétem alatt saját szememmel láttam, és bőrömön tapasztaltam az ott uralkodott állapotokat, ahol rokonok és jóismerősök a szörnyű állapotok miatt egymástól szegylelték magukat, szinte leirhatatlan állapot uralkodott. Már ott is megnyilvánult a magyar hatóságok és a karhatalom embertelen barbár szadizmusa, védtelen ártatlan emberek felett, kiket még a pusztulás előtt irgalmatlanul megse - nyargattak.

Egy héttel a deportálás előtt megjelenik a gyilkos és pribék Háim Péter, szadista detektiveivel és az összes jobbmóduakat, vagy akiket vagyonosnak sejtene, magukhoz idézik és az elrejtett értékek után faggatják őket.

A legszadistább kinzószereteket és kinzásokat igénybe véve, a férj előtt ütik a feleséget a szülők előtt a gyermekeket, gumibottal és egyéb kinzó szerszámokkal, hogy így kényszerítsék őket vallomásra, hová rejtették el az értékes ékszereket és pénzeket. Voltak többen, kiket lakásukra cipeltek, hogy ott mutassák meg az elrejtett dolgok helyét.

A DEPORTÁCIÓ !!!

A zsidók deportálásának végrehajtására a magyar hatóságok a német hatóságokkal karöltve "Deportáló bizottságot" nevezett ki, akiknek első utjuk Kassára vezetett. Itt akarták és itt mutatták ki ártatlan zsidók meggyilkoltatására szomjas, hirhedt fogaikat és miután sikerült a kassai barbár akció, folytatják az ország többi részeiben is.

Kassát, Pohl gyilkolásra éhes polgármester városát választották - saját kérésére - elsőnek.

A deportálást végrehajtó bizottság a szadizmusáról hirhedt híres hadtest-parancsnok és az ujvidéki tömeggyil-

rolni. Az ott lévők közül sokan éheztek, illemhelyről nem gondoskodtak, sokan a tető nélküli száritókban kerültek, a betegek, öregek orvosság nélkül és minden segítségi lehetőség nélkül fetrengtek és jajgattak. A fiatalokat a meglévő téglarakások egyik helyről a másik helyre való pakolásával foglalkoztatták, lánczszerűen egymásnak dobálva.

A férfiak a Rabbik vezetése alatt imádkoztak könnyes szemekkel egymást vigasztalva. A Rabbik, Rabbi Jungreis ר' יונגריס , Rabbi Tannenbaum ר' טאננבאום , Rabbi Káhn ר' קאהן , Rabbi Citrom ר' ציטרום és a többiek hiveiktől körülvéve, drosekban betuchnnal teli szavaikkal nyugtatták gyülekezeteik tagjait, gyertyák fénye mellett Tórát tanultak és a szentek nagyrésze belsőleg összekötötte magát a Jóságos Mindenhatóval, hogy RÁCHÁMIMOT kérjen. A gyengék akik nehezen bírták a szenvedést, a nélkülözést, gyermekeiket féltették, becézgették, megosztva a hozzájutott szegényes élelmiszert, aggódó szemeikből olykor reményteli sugarak törtek fel, minden szenvedés dacára reményük nem hagyta el. Eleinte még átmehtek egyik nyomorhelyről a másikba, hogy egymást meglátogadják, hisz szétválasztottak családokat és rokonokat is, de később már erős rendőri őrizet érkezett és a kapukon senkit sem engedtek be. Falragaszokkal hívják fel a lakosság figyelmét, hogy 1944 április hó 28-a után a téglagyár kivételével zsidó nem tartózkodhat a városban kivéve néhány kivételezett akik erre speciális engedélyt kapnak, de azok is este 7-kor kötelesek a téglagyárba jelentkezni, aki zsidót, vagy zsidó vagyont rejteget köteles beszolgáltatni. A zsidók összegyűjtése után német árvevő parancsnokságot létesítettek, akik a rendőrség és a polgári hatóságokkal igyekeztek minél jobban sanyargatni testvéreinket.

Az uzsoki munkásszázadtól sikerült a kassai katonakórházba utaltatni magam és a vonattól megszöktem a kísértetlegénytől és eljutottam a téglagyárba, ahol szeretett Édesanyámat egyedül, siralmas állapotban találtam. Szétválasztották testvéreitől és minden rimánkodása dacára nem akarták Testvéreikhez engedni, a megható és számomra mindig magam előtt lévő találkozás után, az ellenkezések és fenyve-

és csendőrök az utcákon cirkáltak, hosszas rábeszélés után segítségemre volt, hogy a Templomunkból, ahová az elrabolt zsidó vagytonokat összegyűjtötték, egy Széfer-Tórárt kihozzak, azt megőrizve visszaadta és ellenszolgáltatásul csak azt kérte, hogy nevét ne hozzam még életében nyilvánosságra, beteg ember lévén azt kérte, imádkozzak egészségéért. A Mindenható valóban megáldotta egészséggel és hosszú élettel.

A zsidóknak Kassára való eltávoztatása után elkezdtek házról-házra járva a zsidó vagytonokat a zsidó templomba összegyűjteni. Kassán megengedték, hogy az ott lakó zsidó házakba zsufolódjanak össze, amíg a téglagyárak kerítéseit és megfelelő őrző és felügyelő személyzetet biztosítanak - nehogy valaki meg tudjon szökní, - de csak pár napig, mert utána gyors tempóban kiszállították a téglagyárba az összes vidéki zsidókat az őket kényszer-vendégül látott kassai zsidósággal együtt.

A KASSAI TÉGLAGYÁR

A hatóságok a zsidók elhurcolásához előkészített utolsó állomása "TIZENÖT EZER ÁRTATLAN ZSIDÓ SIRALOMHÁZA" volt a kassai két egymással szembe lévő téglagyár. A gyár zsidó tulajdonosai kik a város nagy épületei részére és széppétételére gyártották a téglákat, a hatóságok a szadista Pohl vezetésével zsidókat sanyargató tömeg kin teleppé változtatták.

Oda a téglaporral telített nagy udvarra, ahol téglarakások, téglaszáritók, kemencék állottak, vasuti símek, vaggónok a téglabepakkolásra, szállították Abauj Torna megye dicsőséges zsidóságát.

A téglaportól fullasztó levegőben nem volt mosdási lehetőség, nem gondoskodtak ételmezésről, csak azok, aki a zsidó lakások kiürítésénél segédkeztek és a zsidó vagytonok elszállításánál dolgoztak, tudtak élelmiszert hozni és vásá-

álltak készenlétben, hogy Kassára szállítsák őket.

Még az összeszedés előtti napokon a háborus bűnös Kis Ernő felkeresett több családot (jómóduakat), hogy sugdolózva segítsen nekik az ékszerek elrejtésénél (és hogy utána elrabolja azokat saját részére) közöttük özv. Stamberger Márknénál, aki hadiözvegy volt és leányánál (Forró) Piroskánál. Náluk szorgalommal egyedül ásta ki a gödröt és csomagolta be az ékszereket. Kassán, miután Stambergerné igazolta, hogy hadiözvegy, visszaengedték őket még aznap. Az elrejtett ékszereket már nem találták és miután hivatalába felkeresték Kisset és ékszereik után érdeklődtek, figyelmeztette őket, hogy menjenek lakásukra és két órával később Kis közbenjárására megjelent a csendőr parancsnok, két csendőr legény kíséretében és minden tiltakozás dacára Kassára kísérték őket.

A Község orvos nélkül maradt és a hatóságok kikérték dr. Gönczi Dezsőt az egész vidék elismert orvosát Kassáról, de Gönczi doktor nem bírta lelkiileg az ott uralkodó zsidó ellenes helyzetet - többen már hangoztatták, hogy nem engedik magukat zsidó orvostól megvizsgálni. Egy hét után viszszatért önkéntesen családjához Kassára.

Szikszón csak két zsidó család maradt mint 100% hadirokkant, Spiro Nándor, ki bezárta üzletét és lakását és Pestre utazott, hogy ott vészelve át a nehéz időket, miközben igyekezett a gettóba zárt testvéreken segíteni és Friedmann és családja, akik egyedül nézték végig, de közben ők is elmenekültek hogy ne lássák a zsidó nélküli Szikszót.

Friedmannékat báró Sternegg főszolgabíró megfenyegette, hogy senkitől semmiféle tárgyat megőrzés céljára el ne vegyenek, pedig sokan fordultak hozzájuk ilyen kéréssel. Friedmannék egy széfer-Tórárt adtak át a Kocsis plébánosnak, ki megőrizve visszaadta. Ezuton fejezzük ki köszönetünket, és külön köszönetem annak a jólelkű gazdának, F. ki miután 1944 májusában én a kassai katonai kórházból Szikszóra szöktem és az éj folyamán amikor már német katonák, nyilasok

fon drótot.

Friedmann Miklós bankigazgatót ki a Hitközségi Elnök volt, és Goldberger Rabbit, Családjával szintén még az éj folyamán. Utána családokat csoportosítva kísérték a község-házára, ahol a pribékek várták őket.

Két napig tartották őket összezsúfolva a községházán, másnap este Darvas csendőr-parancsnok megengedte Dr. Vadász Árminnak, hogy az éjszakát otthon töltse és reggel térjen vissza és csatlakozzon a majd induló menethez. A hatóságok tudomására jutott és ezért az egész csendőr legénységet Darvas parancsnokkal Erdélybe helyeztették át és új parancsnok és személyzet érkezett.

A ZSIDÓTALANÍTÁS

Hajnalba indult el a szomoru menet amihez már hozzá csatolták a vidék zsidóságát is.

A polgári lakósság a kapujuk előtt állva, vagy az ablakokból kinézve szótlanul és sokan kárörvendezve nézték a keményszívűeket is könnyekig megható szomoru menetet, amikor erős csendőri kísérettel Szikszó és vidéke érdemeikben dus drága zsidóságának apraját és nagyját utolsó útjára kísérték a Főrabbi-jával, öregjeivel, betegeivel, és csecsemőivel, meggyötörve, könnyes szemekkel és sokan az előző nap a csendőrök sanyargatásától fáradtan botorkáló egyéneket, kiket ártatlanul hurcoltak el szorgalmas, becsületes, jámbor embereket a rendszer és a hatóság segítségével és kíséretével, anélkül, hogy valaki is egy tiltakozó szót vagy egy "hát miért viszik el Őket" szót is ejtett volna ki száján.

Polgárokkal, kikkel évtizedeken keresztül egymás mellett laktak és segítségüket is gyakran igénybevétték...

Menet közben már többen szorultak segítségre, sőt orvosi kezelésre is. A vasut állomáson már marhavaggónok

Reinitz Lajosnak, kinek jó kapcsolatai voltak a csendőrséggel, azonnal jelentette, de ők nem voltak hajlandók segíteni, csupán tovább adták a jelentést Miskolcra.

Pár nap múlva beidézték Ábrahámné -Braun Jolit a miskolci német hadtestparancsnoksághoz és azt mondták neki (félrevezetés céljából), hogy a rabló katonát megbüntetik. Ezután újra reménykedni kezdtek, de sajnos nem sokáig tartott. Az ujságokban falragaszokon valamint kidobolás útján jöttek nap- nap után a zsidó ellenes törvények:

Az összegyűjtött libazsirok beszolgáltatása, zsidónak vonaton utazni súlyos büntetés terhe mellett tilos. Zsidónak tilos elhagyni lakóhelyét és csakis engedéllyel. Zsidó köteles egy sárga anyagból készült (zsidó-keresztet) Mogén-dovedot ruhájára varrni. A zsidónak tilos este az utcán tartózkodni, stb.... Aztán jött az utolsó, amit a kisbíró minden utcában közhirrétett, hogy minden zsidó gondoskodjon egyheti fehér ruháról és egy heti étkezésről. Egy nappal pészách után szuronyos csendőrök jártak házról-házra és felszólították a zsidó családokat, súlyos fenyegetések és büntetések foganatosítása mellett, hogy ékszerüket és értéktárgyaikat vigyék a városházára magukkal, és a szuronyos csendőrök kísérték az embereket csoportokban az elkészített fehérenemű és élelmiszerral a városháza nagytermébe, ahol a földön szalma volt megágyazva.

Az odaérkezőktől elszedték ékszerüket, megmotozták őket elvették jeggyűrűiket és kivették a kisleánykák füleiből a fülbevalókat és elvették a lakás kulcsait és semmiről nyugtát nem adtak. Az akciót lefolytató legvéresebb és legszadistább tagja Kiss Ernő csirkefogó volt, aki a legaljasabb módon folytatta a kutatásokat és faggatásokat, ő szolgáltatta a rendőrség kezeihez a szlovák zsidóság megmentéséért fáradozó Rubint és Fleischmann Jenőt is. Először vitték az éj folyamán Jungreis Főrabbit és feleségét és vele cipeltették a templomi ezüst kegyzszerüket Rubinnét gyermekeivel ugyanekkor vitték Fried Lajost, ki eleinte tiltakozni próbált és telefonálni akart, de szemeláttára elvágták a tele-

távirat, azonnal visszatérni a munkaszázadhoz, Drága Anyám ה"י zokogva csomagolta dolgaim és miután az utcán már a csendőrök cirkáltak Édesanyám tanácsára taxival utaztam Miskolcra, hogy onnan folytassam utamat visszafelé, a pokol felé Sátoraljaujhely és Csapón keresztül.

A további elbeszélés Friedmann Gyuszi elbeszélése alapján:

"Március 21-én, kedden a déli órákban egy állig felfegyverkezett SS részeg katona lépett be hozzájuk és ebédevés közben az követelte fegyverét rájuk szegezve, hogy nyissák ki a szomszédos Ábrahám féle üzletet. Miután kijelentették, hogy az üzlet nem az övék, fenyegetőzött és betöltötte fegyverét és azt mondta, három hét múlva nem fog már zsidó ebédet enni. Közbe megérkezett Ábrahámné és kinyitotta üzletét, a katona berontott és fényes nappal, a járókelők szemeláttára és hallgatása mellett összeszedte mindazon dolgokat, a pénzzel együtt, amire szüksége volt, aztán felszólította, hogy vigye el őt lakására, mert házkutatást akar tartani. Kezében a fegyverrel lakására kíserte ahol az összes szekrényeket feldulva az értéktárgyakat magával vitte és azt ígérte, hogy az est folyamán újra visszatér.

Erre ők lakásukat bezárták és az éjszakát a Reichmann féle pincében töltötték. Ezen éjszakán március 22-ára virradó éjszakán az SS katona a szikszói nyilas ifjuság vezetésével elment a Jungreisz Főrabbi lakására, kihúzták ágyából súlyos sértegetések s zsidózások mellett szemeláttára feltörték a templomot, kinyittatták vele az Ohrn Kajdest, földretétették vele a széfer Tajrekat és a legbrutálisabb módon megbecstelenítették és amikor zokogva kérte őket, hogy ne tegyék, ütlegelték és agyonlövással fenyegették. A Drága Tóra-tekerceket ami embertárs megbecsülésére tanít és ami nekünk életünknek is drágább, megbecstelenítették.

Másnap futótüzként terjed el a hír és minden zsidó házból kétségbeesetten néztek az elkövetkező napok felé.

rendőrség és polgári hatóság hűen követték a németek utasításait és a végrehajtásban felülmúlták őket is sokban még az SS legényeket is.

A lakósság kivel évtizedeken keresztül szomszédságban élt kereskedett és sokan sokan a zsidók jószántából éltek, nevelték gyermekeiket, gyógyították betegeiket zsidó orvosoktól, egyik napról a másikra a gyilkosok végrehajtóvá váltak.

A véletlen folytán március 19 előtti sábeszkor és a germán megszállás éjszakáján szabadságon voltam a munkaszázadtól, korán reggel a templomba mentem, az első minyen imádkozott, mindenki tudta már mi történt az éj folyamán, az imádkozás alatt lesírt a már akkor is megviselt arcokról a megdöbbenés amiután R. J. Grünfeld elhagyta az umedot Tálesz és tfilinnel vették körül Rabbi Lájbis Jungreiszt ו"ר, mind idősebbek, hisz fiatalok már nem voltak odahaza, ott álltak Spitz Emánuel, Flamm Izidor, r. M. Wider, Keil, Zeisler Lajos, Reich Oser, Spiro Jozsef, Weisz Aladár, Németi Mór és még többen. Miután R. Jiszroél Goldstein befejezte a Kádist szinte egyöntetűen szólaltak meg a közbe hozzájuk lépő Rabbi Lájbis Goldbergert felé is tekintve "Vosz vet zájn ject..." Odalépett Friedmann bankigazgató ki a hitközségi elnöke volt és mély hangján megszólalt: "kérem az urakat, ne féljenek, ugye Főrabbi ur? A mi Rabbin-kon a Cádik arcán látszott az álmatlanságtól fáradt arca, a gondozott göndör pájesza szabálytalanul takarta el fülét, behunyta szemét és újra kinyitva fordult a bálbátemok felé der Ájbister vett helfn és amikor bucsuzni akartam Tőle félre fordult és láttam könnyes szemeit ez a kép mindig előtttem van, sem Őt sem a többieket nem láttam többé.

Nagybátyám Spiro József az ajtóig kísért és miután megcsókoltam a mzüzet utánam szólt, hogy vigyázzak magamra. Amikor az utcán végig mentem Brünnék előtt csődület volt már hangosan nevetve tárgyalták az eseményeket Nyulászi, és Kis Ernő a középén, gyorsan elsiettem, nem akartam hallani a gyűlölelettől hangosan csengő szavukat. Otthon várt már a

A DEPORTÁCIÓS IDŐK A NÉMETEK BEVONULÁSÁTÓL.

A lakosságot az ujságok a zsidók gyűlöletére a stürmer szellemében izgatta és ehez a hatóság nyújtotta a segítőkezet és hogy betetőzze a zsidó-ellenes uszításait a 7720/239 paragrafus alatt új törvényt létesített, amivel az össz lakosságnak igazolni kell árja származását, kérdőíveket küldtek minden lakosnak, amelyet kiállítva vissza kellett küldeni és mindezek kiállításáért a zsidó lakosságot okolták kik befurakodtak és meggyalázták a szép nemes árja keresztény magyar fajt.

A szülők, nagyszülők és a dédnagyszülők összes ágazatát fel kellett tudni a polgári lakosságnak sorolni, kellemetlen volt a zsidó(hangzásu) nevű gajoknak és később több helyen zsidó hangzású személyek üzletét bezárták, míg nem tudta igazolni árja származását.

1944. március 19. Szikszón.

Mindannyian, kik átéltek és visszatértek a poklok poklából könyvet írhatnának az átélt tengernyi szenvedésről, de sajnos nem áll módunkban mindenkinek leírni szenvedéseit így ezen elbeszélésből ezrek és ezrek átélt és átszenvedett fájdalmai kiáltanak felénk Testvéreink rendithetetlen hite és egymáshoz való hűséges ragaszkodása szívéig kellene bennünket meghatni. Az utolsó percig reménykedtek és ha lehetőség volt egynéhánynak a biztos haláltól való megmeneküléséhez avagy elbujtatásához, de nem akarták egymást elhagyni, gyermek szülőjét, vagy fordítva, és a tömeggyilkos Mengele munkára küldött csoportjai közül is sokan szöktek át a pusztulás oldalára, csak hogy egymás mellett legyenek hozzátartozóikkal.

Mikor március 19.-én a germánok átlépték az ország határát már kész volt a zsidók likvidálására a tervük, de igyekeztek az első napokban kesztyűs kézzel bánni és megpróbálták a zsidó ellenes rendelkezéseket a magyar hatóságon keresztül végrehajtani, a magyar hatóság, csendőrség,

Cseley szolgabíró humánusan irányítja a községet kivételt senkivel sem téve és amikor felsőbb utasításra a zsidó törvények szigorítását kéri, nyugdíjaztatását kéri és azt mondta Fried Ferencnek, hogy az ő lelke nem engedi meg hogy zsidó-törvényeket hajtson végre.

Után az őt követő Báró Sternegg hűségesen szolgálja a zsidókat faló felettéseit. A község levéltárában fekszik egy zsidó meggyilkolásáról szóló akta befejezetlenül, mert a csendőrségnek nem sikerült kinyomozni, hogy 1908-ban az alsó Vadászi úton kirabolt és meggyilkolt Guttmann termé - nyest, kinek holttestét a hid alatt találták meg, ki volt a gyilkos ugyancsak nem találták meg a gyilkos tetteket sem, kik 1937-ben egy péntek éjjel kirabolták és meggyilkolták a Hollender házaspárt Aszalon, oly barbár módra.

A sanyargatások ideje tulajdonképpen akkor kezdődött el, amikor a kormányzat elhatározta, hogy a zsidó vallású polgárokat munkaszolgálatra viszi és jöttek az S.A.S.(siess azonnal sürgős) behívók és életbeléptek a különböző szenvedtetések, kiegészítő parancsnokság, Szentkirályszabadja, Jolsva, Kőszeg, Ukrajna kuruc laktanya Kassán Milánkovics recept szerint stb.

Otthon maradt a család, az apák és fiuk bunkerokat ástak, havat lapátoltak, köveket hordtak innen - oda és onnan-ide, csak a magasabb célokért. Ott kint Ukrajnában, a pripeki mocsaraknál és Dorisicsban és végig az orosz mezőkön étlenül, ruhátlanul ütlegetve már pusztultak Testvéreink.

mann Gyula és fia, Weiszfeld Izsák, Schmid, Burger, Winternitz, Wassermann, Tannenbaum, deteilban Reich Jenő, özv. Krauszné, Fried Laci, Weltman László, Ábrahám, Herskovitz Ernő és Jenő.

Bor és sör: Reichmann József és fia, Spiro József, Friedmann Mendi;

Bőr: Spiro Nándor, Wolff Ignác, Grosszmann Herman.

Textil rövidáru: Klein Pál, Klein Ernő, Klein Sámuel, Flamm Testvérek, Friedmann Ignác.

Vas és edény: Fried József, Morgenstern M., Reinitz Sándor, Cheisler Leopold és Márkusz. Üveg: Friedmann Adolf, Káhán,

Játék: Reich Emil.

Pékek: Kaufman, Brün, és Krausz.

Kész konfekció: Plattner és fia.

Tojás: Friedmann Sándor. Korcsma: Weinberger Viktor, Mecner, Heisler, Ungeleider, Rosenzweig, Gelb. Papír írószerek Stamberger Vilmos, Órás és ékszerész Bildner, Spitz Emánuel, Reinitz Zsiga,

Vendéglő: Reinitz Lajos, Frish, Meisler, Gelb, Weinberger.

Mészáros: Berkovitz Sámuel, Mecner és Rót.

Butor: Fleischmann J.

...és a többiek - egymás után sorakozva üzletük a Rákoczy utca a Fő utca legnagyobb része zsidókkal lakta, üzletek legnagyobb része zsidóké szépen és csendesen folyik az élet, épül a község, gyarapszik a befolyt adókból a községi vagyon a Fő utcát a sárral és porral borított köves utat kocka-kővel borítják, az utca széleit járda szegélyezi, a Bolt utcán, a Szent Anna utcán aszfalt utak épülnek, a zsidóság kiveszi részét minden akcióban, amely a község mint megyei székhely emelésére törekszik.

A zsidók helyzete a háborút megelőző években:

Szikszó és vidéke zsidóságának helyzete gazdaságilag a zsidó törvények fogantatásáig jónak nevezhető, mert a polgári hatóságok nem gördítettek különösebb akadályokat a kereskedelem és iparnak a zsidók által való fejlesztéséhez, kisebb zökkenéseket kivéve, amikor a csendőrség különböző ügyek alatt pénz büntetéseket szabott a helybeli kereskedőkre.

A község igazgatásában résztvettek jegyzői beosztásban Rásonyi (Reichman) Adolf, Márkus Lajos, Sebők Vilmos mint adóügyi jegyző, Friedmann Ödön irnok, Mik nagy odaadással és szaktudással látták el felelősségteljesen hivataluk. Körzeti orvos Dr. Gönczi Adolf ki szolgálatának 50 éves jubileumán királyi kitüntetésben részesült. Orvosok még dr. Gönczi Dezső, dr. Stamberger, dr. Márkus, megyei és járási állatorvos dr. Vadász Ármin,

Ügyvédek: Dr. Kemény Vilmos, dr. Fried Lajos, dr. Rozsnyai Pál, dr. Friedmann Imre, dr. Wassermann Ferencz, dr. Szegáll Sándor, dr. Spiro Sándor, dr. Fuchs Zoltán.

A Takarékpénztár igazgatója Friedmann Miklós, a Hitelintézet igazgatója Zeisler Artur, majd Gelb Sándor.

Földbirtokosok és bérlők: Harsányi Sándor, Stamberger Lajos, és Ernő, Frenkel D. Guttman Gyula, Rosenberg (Rétházi) Gyula, Wohl Alajos, Németi Mór .

Vásárbérlő: Flesch család. Gyárosok: Fried Márton ecetgyár, Klein beton, malmosok: Göz Grosz Lajos, viz Spán Adolf, később Rothschild L. Nagytrafik Stamberger Márkus, szódavizgyár ; Lindenfeld és Márkus.

Nagykereskedők, fakeskedők, Reichman Mór, Türk M. Reinitz, Schönberger Arnold, Sajt készítő üzem: Blank Simon. Rasol /Séor név alatt Rosenberg Adolf. Termény: Fuchs Sándor, Hatmann Vilmos, Reinitz Jakab. Fűszer nagyban: Hart-

Több mint egy fél generáció mulott el azóta, mióta eltávoztak, oly szörnyű körülmények között.

Azóta a világ gyökerestül megváltozott, Szikszón nincs többé zsidó élet, a templom udvar és iskola udvarán lévő fák árnyékában nem ülnek Gyermekük, unokáik. Szülőföldjük idegen lett számukra, a megmaradt "Sérisz Hápléto"-nak és gyermekeiknek szétszórva a világon csak az emlékezés maradt meg és én ezen emlékező sorokon és oldalakon keresztül akarok segítségére lenni mindazon Testvéreknek, kik ujjaépített életükben akarják bevenni a drága mult felejtetetlen momentumait, amely nélkül bármilyen körülmények között él, élete "szegényes" lehet.

Elődeink, hozzátartozóink életükben kifejtett ténykedésükért mindannyiunk elismerése jár. Életutjaikkal jó példával jártak előttünk.

Mi, kik itt a szentföldön és külföldön élünk igyekszünk utjaikon haladni, mert az egész életmódjuk, a mi eszményképünk lett.

Mindazon drága lelkek, kiket felsoroltam és megemlékeztem róluk, csak milliányi része ténykedéseikből. Leírni alkotásukat képtelenség, megismételve irgalommal kérek ujra és újra bocsánatot mindazoktól, kiket nem emeltem ki megfelelően, vagy akiket cholile a véletlen folytán kifelejtettem volna.

kávéjukat, akiknek agyonverték kishugát, gázkamrába küldték öreg szülőjét, akik napokon át álltak mzdulatlanul, rongyokba burkolt testtel, félőrülten a félelemtől, a szomjuságtól... De akik csak hallomásból, szörnyű torz történetek sorából tudnak mindarról, ami ebbe a szóba sürihető... 1944 mely annyira iszonyu, mely az emberi fantáziát is kétségbe ejti (Memoire/Memoár/Emlékirat), a dokumentum talán legizgalmasabb irodalmi műfaja korunknak. Joggal, az idő, az élet olyan forrón, olyan készen kínálja-adja önmagát, hogy a pontos hiteles dokumentum nem egyszer megrázóbb az író fantáziánál ... Megrázóbb...felemelőbb... - S.Olga Pesten él.

Dr. Szegáll Sándorné (Flesch Lili) és leánya Zsuzsa. Dr. Szegáll mint tehetséges ügyvéd és kiváló szónok a háboru után aktívan résztvett a hitközség vezetésében. Jó pár évvel utána tragikus körülmények között meghalt. Felesége Márkus jegyzőnek leánya, Magda volt.

Szegáll édesanya (Stamberger Róza) sem tért vissza .

Ungerleider Izidor felesége és Miklós fia sem tértek vissza.

Weisz Aladár csengő hangjával vezette a többi kajhénokat az ünnepi dihonelés alatt. Imre fia Szikszón 1951-ben hunyt el hirtelen, három gyermeket hagyva árván. Laci Miskolcon él, Weisz Ábris, Weisz Lajos családjaikkal, Weisz Sándor 4 gyermekükkel és még többen - mindazok, ki a véletlen vagy a feledékenység folytán kimaradtak volna.

Ennek a rövid résznek a megírása sokáig tartott - mindennév leírásánál bezárt szemmel próbáltam magam elé idézni alakjukat, ami legnagyobb részükénél sikerült is. Láttam Őket Szikszón különböző formában, templomban, az üzletben, az iskola vagy a chéder padjaiban, sokakkal éjjel álmomban találkoztam, némelyikkel beszélgettem is az álmovilágban, de sokan csak elvonultak előttem. Sokakat és legnagyobb részüket még utána is felidéztem. Nagyobb részüket nem felejtettem el és nem is fogom elfelejteni.

halt meg. Vendéglőjük és vallásosságuk ismeretes volt még a vidéken is. Helyébe Lajos lépett és ő vezette tovább a vendéglőt.

Emil, Ernő és Zsiga kiváló emberek voltak, kik résztvettek a Tiferesz Báchurim és a hitközség vezetésében, és a kereskedelmi életben is. Sógoruk Schönberger Arnold a Chusev Bálboszokhoz tartozott, családjukból csak Iréнке maradt meg (Morgenstern-Morvainé), ki családjával Kanadában él.

Reinitz Izidor és Felesége a Brünn udvarban laktak, egész hátul. Reinitz Márton és családja három gyermekével. Reinitz Sándor szorgalmas vaskereskedő fáradhatatlanul, becsületesen álltak minden vevő rendelkezésére, két fiucskájukkal Tibor és Vilmos nem tértek vissza.

A Rosenberg /Rétházi/ család gazdasága mintagazdaságnak számított. Jóska átvészelve a háborút Kanadába vezetői farmjukat.

Rosenfeldné a Bolt utcáról Ica fia Izráelből külföldre vándorolt.

Rosenzweig család a Malom utca elejéről, fia Ernő és leánya Magda (Sternné) Miskolcon élnek.

Schleierék, Ernő, Sándor, Zoltán, - egyikük sem tárt vissza.

Stern Sámuel kárpitos és Felesége, leánya Csillag (Stern) Olga könyvet irt "Mert megtörtént a XX században..." címen, amelyben naplószerűen leírja a miskolczi téglagyárból elindított (deportált) Testvéreink szenvedését a vagonokon keresztül, Auschwitzban, a lágerokban, a felszabadulásig.

A könyv fedőlapján olvashatjuk: "" Akik ott voltak, akiket vagonba zsúfoltak, akik mellől elhurcolták a tegnapi szomszédot, barátot, rokont, akik megosztották két korty

kereskedő jártassága minden szakmaágra kiterjedt. Családjával együtt került Auschwitzba, ahonnan csak Gyszi került elő, ki Givátájimban és Kató Bernáthné Amerikában élnek családjukkal. Friedmann Ignác a Bolt utcán lakott hosszú időn keresztül és vezette rőfös üzletét, gyermekei segítségével. Hosszuszáru pipájával mély vallásosságban nevelte gyermekeit, kik közül Hajnalka és Frida maradtak meg, átvésszelve a nehéz időket. Frida gyermekei a Földes Laci és Tibi mint gépészmérnök és kiváló orvos a Nagypapjuk szellemében élnek az emberiség megsegítéséért dus alkotásokban életük.

Friedmann Ferenc és családja, Friedmann Hermann és családja, Friedmann Sámuel és családja, R. Jiszroél Goldstein a hitközség minden ügyes-bajos dolgának ismerője volt nem hiába volt a hitközségi alkalmazottak első számú embere tálméd-chochem, a szikszói Rabbi Menáchem tanítványa hivatásának megfelelően gondoskodott mindenről ami hatáskörébe tartozott. Felesége Brinn leány Cdekeszte volt, ki életének legnagyobb részét imádkozással töltötte. A templom ajtajánál elbujva minden "omén és kdüse után könnyek jöttek szeméből saját elhatározására ciceszt hordott. Egyetlen leányuk Weiserné még életükben meghalt. Szerényen éltek, mártíromságuk a többi hívőkkel volt hasonló.

A Heisler család Lászlóval együtt ott maradtak.

Kahán Béláné az üveges felesége két gyermekével.

Keilék családjából egy fiu maradt meg. Keislerék családjából csak Ica maradt életben, Amerikában él családjával.

A Weiszfeld család közeli rokona a Kirschner Jolika.

Klein Zoltán, két fiával együtt. Löwingerné Terka és Imre. A Müller családból hárman maradtak meg: Ernő, Gabi és Annus.

A Reinitz család: József volt a családfő. Ő előbb

Herskovits József és Neje, valamint Jenő és családja, Ernőné szül. Schön Erzsébet és két gyermeke Béla és Márta, valamint Gábor, Andor, és Erzsébet a németek áldozatai lettek. A vallásos, embertársaik szeretetére nevelt szerény teremtések közül egyedül csak Ernő maradt meg, ki Erec Jiszroélban folytatja a Mindenható szeretetével és utjain való haladásával, családjával, életét.

Özv. Goldmann Béláné, Keil Géza és Felesége és Keil Hermann Feleségével és egy leányával.

Mandel Mórné (szül. Fleischmann Szerén), ki éjjel és nappal thilemot mondott és kívülről ismerte és mondta áhítatosan egész az utolsó pillanatig.

Neuberger Mórné (szül. Stamberger Fáni) és fia Adolf Neumann Béláné szül. Flamm Ella egyetlen kisfiával Tiborkával.

Klein Sámuel és neje rőfös kereskedő volt, fiatalos szorgalommal dolgoztak egész életükön keresztül.

A Zoltán család odaadó munkájukkal megbecsülést szereztek. Leányuk Ribszné gyermekeivel József nem tértek vissza, csak egyedül Lajos, kinek lakhelye ismeretlen.

Friedmann Miklós bankigazgató miután a miskolczi banktisztviselőséget a szikszói bankigazgatóságra változtatta, életében is nagy változás történt. Mint a hitközség elnöke példás vallásosságával és segítőkészségével sok szeretetet érdemelt ki. Két gyermekével együtt deportálták, ahonnan nem tértek vissza.

Friedmann Miksa és Neje. Friedmann Ödön akit mindentudónak ismertek, mert az összes törvényeket ismerte és a községházán is jó hasznát vették hat gyermekével deportálták és onnan nem tértek vissza, csak Vera leánya él Amerikában családjával.

Friedmann Sándor alapos, megfontolt ember, tojás-

Hartmann Vilmos terményes családjából Magda, Csöpi, Tibi maradtak életben és itt élnek az országban

Morgenstern családból, ahol az Apa Mór jó ideig hitközségi elnök tisztségét töltötte be és vasüzletének hirt volt, a kereskedelmi életben fontos tényező volt. Még jóval a deportálás előtt meghalt és a deportációból nem tértek haza Morgensternné, Irén és Erzsébet, csak Nándi él Kanadában.

Reinitz Jakab, Felesége és Leánya Marika nem jöttek vissza. Fiuk Gyuri visszajött és Kanadában él.

Ceisler Adolf felesége Ceisler néni és Lili életben maradtak és Amerikában élnek. Czeisler József és Neje, valamint két fiuk Endre és Imre nem jöttek vissza.

Özv. Dessberg Dezsőné szül. Stamberger Erzsébet nem vészelte át, Eszter leányával nem tudjuk mi történt.

Dobó Géza és Neje szül. Stamberger Jolán szintén eltűntek de Fiuk Imre ki Reich Borit vette feleségül megvannak és Amerikában élnek.

Einhorn Rezső és Magdolna és két kisleányuk Edith és Eszter nem jöttek vissza.

Flesch Györgyné (a tanító) szül. Weinberger Sári nem érkezett vissza,

Dr. Fuchs Zoltán ügyvéd és Neje Grossz Zoltán és Felesége szül. Horovitz Margit és három leánya Magda, Éva és Edit.

Hartmann Artur, ki a vizimalomban dolgozott, feleségével és négy leányával Judith, Eszter, Éva, Marika, szintén az átkozott gyilkosok áldozatai lettek.

Hartmann Sándor és Neje Éva leányával tűnt el. Gyurka Amerikában él.

jelent meg és a zsidók segítségével pártonkívüli lap volt ami a vidék eseményeiről írt, amikor az antiszemitizmus szelleme kezdett fujni az ujság átalakult és az abauji nyilasok szócsővévé vállott .

Ungeleider családból senki nem tért vissza.

Reich Oser és családja melegszi jó zsidó volt, ki sokat álmodott és álmodozott Erec Jiszroél viszontlátásáról. Szerény kívánsága csak az volt, hogy a szent föld egyik városába legyen egy kis házon egy tábla ezzel a felirással: "R. Oser Hászándler" (Oser a cipész), de nem teljesülhetett vágya, csupán egy fia Chájem M. jött vissza, de sajnos fiatalon pihent meg az ereci szent földben.

Sármány Menyus az örökifju sem tért vissza.

Reichman Moritz és Neje a patak partján lévő nagy falerakat tulajdonosa, vicces és jótékonykodó bácsi volt, aktivan résztvett a hitközségi életben. Testvére Vilmos, ki Debrecenben élt és nővére Fuchs Jakabné képviselték a Reichmann család ősi ivadékát. Fia Józsi és családja a felesége kivételével ki még Kassán meghalt, nem jöttek vissza. A családból csupán leánya Médi és férje Fuchs Sándor, ki jelenleg Amerikában élnek.

Weltmanné kisleányával Évikével oly fiatalon ártatlanul kerültek az átkozottak karjába. A Jóságos Mindenható bosszulja meg az ártatlanul kiöntött Drága Zsidó Gyermek vérének.

Weisz Ödön a Kis utcából 2 gyermeke megmaradt, Rózsi Svájcban, Smuél Rechovoton él. Sebők jegyző a kiváló adószakértő nem tért vissza.

Lőwingerékből sem Terka sem Imre nem jöttek vissza.

A Schindlerné két fiával Zoltán és László tűntek el. Ernő Herzlián lakik. Sziucs banktisztviselő feleségével együtt nem jött vissza.

A Kohn családból, Sanyi ki Szikszón él.

velte. A deportációban haltak mártirhalált mindketten. Gyermekei szétszóródva a világban élnek. Aranka Jugoszláviában, Böske Mexikóban, Ica itt a Szentföldön, Aliz pedig Budapesten.

Schwartz Jküssiél Jhüde: Puritán életű vallásos ember volt (Könyvkötő), kit két keze munkájával kereste kenyerét, Rabbi Chájem Pinchász Goldberger veje volt, családjából csak ketten maradtak Aranka itt halt meg Izraelben és Joszi itt él Kirjat Onoban.

Guttmann József Putnokról került ide családjával ahol szorgalmas munkálkodással tartotta el családját, pontossága és könyvelése híres volt. Családjának egyetlen tagja Katica tért csak vissza.

Özv. Blank Simonné a jótékonyságáról híres asszony már csütörtökön megsütötte a szombati süteményt, hogy a délután és az est folyamán elosztja még frissen ott ahol szükséges. Ő maga szerényen élt gyermekeivel Álter (Kaufmann) a jesive-bocherból lett jó bálbosz ki az otthon látott utakon haladt családjával. Felesége Rózsi és 3 gyermeke és Szimuka az elkényeztetett szép szőke leány, ki lelkileg is szép volt, volt nyomdájuk majd tejtermékek eladásával foglalkoztak (sajt) Szimu (Rózsa) nagyon okos ügyes kisleány volt. Jó tanuló az iskola bevégezése után Miskolcon tanult fehérnemű-varrást a lágerben nagyon sokat szenvedett az éhezéstől és szegény éhenhalt. Blank néni és Álter családjával sem tértek vissza. Lakott régebben a Blumékkal szemben egy Stern család (rőfösök voltak) de kivándoroltak Amerikába, egyik fiuk Karcsi. A Bildner család órák Pestre költöztek, a férfit a fiatal Andornak hívták - Édesapjuk aktívan részt vett a hitközség életében.

Özv. Rothschildné, Rothschild Lázár családjával bujkált, és sikerült így átvészelnie a nehéz időket. Egy ideig a volt takarékpénztár helyén volt egy cukorka-gyár amit Feuerstein N. vezetett.

Volt egy havi ujság, amit "Abauj megye lapja" címen

S. Vilmos és Neje Friedl Margit.

Rásonyiék (Reichmann) hűséges községi jegyző eltűntek. Neje Friedl Matild és egyetlen leányuk Klári és férje Berkovitch és kis gyermekük.

Özv. Dr. Gönczi Adolfné a megye hűséges orvosának matróna feleségét is elcipelték fiával dr. Gönczi Dezső orvossal és feleségével szül. Friedl Terézzel és fiával Dr. Gönczi Gáborral együtt, kik hűségesen esküjüknek és emberi érzésüknek is tulhaladva teljesítették minden időben emberi kötelességüket és hálátlanul meggyötörve és megszégyenítve a gázhalálba küldve fizették vissza szolgálatukat, az egész abauji községért.

Özv. Flesch Adolfné, Laci és Imre (Amerikában) Édesanyjuk, Flesch Mór és családja, Laci és Böske, szintén eltűntek. Bleimanné és leánya Rózsi nem jöttek vissza.

Goldberger Majse, a Rabbi Lájbis Goldberger fia, nem tért vissza. Özv. Fried Jakabné családjával együtt.

Weiszmann család, Miklós kivételével, ki Szdé Ilán földjén mutatta meg hogy egy vallásos fiu mire is képes.

Tannenbaum család. Róla nevezték el az utca-közt, ami összekötötte a Főutcat a Betánián levő utcával, emeletes házban laktak és ott volt a fűszerüzletük, amelyet leányaival vezetett. Chájem Jehuda (Lajos) rabbi család leszármazottja. A Tannenbaum családból megmaradtak a leányok.

Weisz Slomo Jozsef, aki sok éven keresztül volt a hitközség gondnoka, fia Adolf a Bolt utcáról, nem tért vissza feleségével, csupán leánya Magda, ki jelenleg itt él az országban.

Spán Efrájim (Adolf) a szikszói vizimalom tulajdonosa családjával Halmajról került Szikszóra, de Édesapjuk a szikszói temetőben nyugszik. Jórávaló vallásos Tálmed-Chochem volt S. Adolf és gyermekeit ebben a szellemben ne-

Blumm Etelka: Rabbi Eliezer Blumm leánya, ki felnőtt abban a környezetben, ahol a Cádik Rabbi Eliezer ר"י and a Cdekeszte élték a földre szállt angyalokhoz illő szent és nemes életüket a Tajre vávajde ügmilesz-chászudim szellemében.

Házukban a nap 24 órájában Rabbi Eliezer ר"י tanult szobájába zárva, tanított és pászkenolt a hozzá fordultakhoz. A felesége Hindl vezette a házat a jótákonyság, a szeretet és az erelchség szellemében gyermekeit a szentség és a tisztaság eszményképe szerint nevelte. 1920-ban, miután Rabbi Eliezer az égbe szállt, Etelka egész életét anyjaֿy közelében élte le, hogy minden tekintetben segítségére legyen és Anyja halála után nem kötötte le életét senkivel egyedül a szentek volt otthonába élt a deportációig, ahonnan nem tért vissza.

A Wolf család jótékonykodók és ismert emberek voltak. Leánya Aranka gyermekeivel (Weisz Jóskáné) nem jöttek vissza. Píse Pesten él. Grosz Lajos a gőzmalom tulajdonosa, háboru után is folytatta szorgalmas munkálkodását de s.nem sokáig.

Grosszman a betonosék, Grosszmann Mór és Neje és fiai Herman és Jenő feleségével jóra való jószívű, vallásos chászidis beállítottságú emberek voltak. Grosszman Pál és Neje négy gyermekükkel: Magda, Erzsébet, Andor és Béla.

Dr. Kemény ügyvéd Pista kivételével nem jöttek vissza.

Weisz Náci(ügyvéd-bojtár) az Ujfalusi uton laktak a Harsányi kastélyon tul. Feleségével és Tibor nevű fiával ki munkaszolgálatos volt, nem tértek vissza.

Édelmann (bádogos) és Családja.

Rottmanék Mór és Neje és két gyermekük Csöpíke, és Gyurika valamint özvegy Rottmann Jakabné, nem tértek vissza, az ő lakásuk szolgált templomul a deportációból visszajötteknek.

Stamberger Márkuszné és leánya Boriska (Forróné) nem mentesítette őket a haláltól a kivételezettség sem.

és két ifju Rabbi van a családban - R. Eizik א"ש"יז és Rabbi Jánkev. א"ש"יז.

R. Fulcse Pásztora került és onnan feleségével deportálták. Nem tértek vissza. R. Smuél Zév egész fiatal korában házasodott. Bonyhádról alijázott és Bné-Brákban telepedtek le, ahol erlech vallásos és szolid életével, a jisuv megbecsülését vivta ki, de fiatalon, 49 éves korában, 1958-ban hirtelen elhunyt. Felesége volt Gizi Bonyhádról, kivel boldog egyetértésben éltek.

Vejei kiváló emberek voltak, Mariska férje Rabbi Náftoli Briszk, kik Pirche leányukkal elpusztultak. Fiuk Jánkele megvan és itt él az országban. A másik vő a szikszói rabbi, R. Lajbis Jungreis, ki Nellikének volt a férje. Gyermeektelenek voltak és sajnos mindketten nem jöttek vissza. Egyetlen ki átvészelte a háborut Rabbi Jkiszüél, Mordecháj volt pestszentlőrinci, majd miskolci Rabbi, ki jelenleg Amerikában él és Rabbi állást tölt be.

A legkisebbik Jhajsie Borech tehetséges fiatal bocher 19 éves korában 1932-ben rövid betegség után elhunytat. A Rebecen, kinek jószágos szive és a rászorultak irányában kifejtett jótekonkodása és a szent arcáról kisugárzó finomsága mindannyiunk előtt, kik ismerték csodálatát vivta ki négy héttel a barbárizmust jelentő kor előtt szombat kimentele után halt meg. Óriási részvéttel kísérték utolsó útjára, még az otthon lévő gyermekei és az otthon lévő hitközségi tagok családtagjaikkal a vidéki zsidókkal együtt a mindenki által tisztelt és nagyrabecsült Rebecent aki szent életében oly sok jót és nemeset cselekedett és nehéz időkben hagyta magára a megpróbáltatások előtt állt Szikszó és vidéke zsidóságát. Fájdalmasan siratta az egész gyülekezet a Nagy Cádik Rabbi Menáchem M. Schück Özvegyét ki egész életén keresztül hűségesen kísérté férjét és részt vett a hitközség vezetésével és irányításával járó összes gondokban és örömeiben osztozva és segítve olyan szellemben, amit szent volt otthonában és környezetében látott.

A szent családokban mint Hácádik Rabbi Smuél Zeév Hálévi Jungreis Bihár-nagybajomi Rabbi ז"ל leánya és a csengeri Nagy Cádik Oser Áncsl ז"ל unokája,

kik gyermekikkel nem jöttek vissza Doved családjával, Chersu, az újpesti Rabbi Berger tanítványa ki utjain haladt és szent volt és a többiek, Rózsi, Helén, Jichog és Lajos, és közülük senki sem tért vissza.

Kaufmannék (a Bolt utcai kenyérgyáros) szorgalmas, törekvő emberek, leányos ház, kik mind segítettek az üzletben. Szára, Eszter, Grünwald Márton felesége és két gyermekük, valamint a szülők nem jöttek vissza, a családból csak Bergerék, kik gyermekeikkel Afulán élnek, Nendus ki férjével Amerikában él, jöttek vissza.

Weisz Ödön (Élijáhu) a Fő utca és a Bolt utca sarok házában lakott családjával. A fáradhatatlan emberek közé tartozott, ki idejének nagy részét a vonaton töltötte. Családja nagyrésze elpusztult, közöttük Reinitz a veje és családja, megmaradt Vermes, Simpu és Boris (Hermanné) kik Amerikában élnek.

A Bleier család. A Püspökladányból idejött Grünfeld család Jóska, Laci, Krausz Laciné egyetlen fiával Istvánnal sem tért vissza. Krauszné testvére Julianna itt él Tel - Avivban.

A Schük család: 1907-ben foglalta el Rabbi Menáchem Shück szikszói főrabbi állást és gyermekei, az ő általa kijelölt utakon haladva többfelé kerültek, ahol családot alapítva Apjuk szellemében építették otthonukat, fenntartva kapcsolatot avolt otthonnal és évről-évre a megboldogult Rabbi Menáchem Járcájtján ami nagy eseménynek számított Szikszón összegyűltek, hogy együttesen emlékezzenek. Rabbi Áncsl volt a legidősebb, Szikszón élt. Rabbi Doved י"ז, nemesszaloki Rabbi volt, nagyon hasonlított mg. Edesapjához. Családjából csak fia Rabbi Jánkev-Joszéf א"ב י"ז volt tábori Rabbi és jelenleg ausztráliai főrabbi maradt életben. R. Chájem pápára került és onnan deportálták. 7 gyermeke közül csak Lehávot Cháviva kibucban él egyik fia. Rabbi Majse pesti rabbi volt, kiváló szónok. Ő sem vészelte fájdalom a nehéz időket. Felesége és gyermekei megmaradtak

R. Jichog Cvi a Fiuméből Szikszóra került nagy Tálmed Chochemékkal ki a Kirschner leányt vette feleségül, fűszer angro üzletük volt. Gyermekai Dezső, Dávid, Klárka a minden szenvedőt megértő jó és finom lelki teremtés és a két kis testvérke Évike és Gabika nem jöttek vissza. Rózsika családjával Amerikába vándorolt. Janti Pesten, Álexander Sanyika az izráeli tisztikar egyik kiváló személye, őrnagyi rangban tragikus körülmények között 1971-ben halt meg, mindannyiunk nagy fájdalmára.

Láng Jakabné és férje a hitközség egyik legnemesebb intézményét kezelték. Utána veje Kolis Ábrahám és felesége kik közül egyik sem jött vissza, Láng Jakab kivételével, ki Szikszón élt és nevelkedett és jelenleg itt él, Bát-Jámban.

Dr. Márkus Erő orvos, felesége Buchalter Ilona, ki minden hívásra ment bárhová is gyógyítani, három fiával együtt: György, István és Ferencz - nem tértek vissza többé szépen ápolt kis kastélyuk Nadara dr. birtokába került.

Keller Isidor és neje Rabbi Saul Erenfeld leánya mély vallásos bölcs férfi volt ki a hitközség ügyeit jegyzőként vezette hosszú éveken keresztül mindig békeességben. Praktikus tanácsaival sokat segített a különböző problémák elsimításán. Leánya Edit és férje Lebovitch kik a hitközség iskolájában hitoktatást végeztek Editke intelligens mély vallásos és jó Tanitónő volt és kulturális és vallásos tárgyú előadásokat tartott a Nő és Leányegyletekben, azonban sajnos férjével és 4 gyermekével együtt elpusztult. A család megmaradt tagjai Szidike, kinek férje Stern Oszkár a szántói hitközség jegyzőjének fia nem tért vissza. Sauli Sándor, ki nagyapja nevét viseli szorgalmas ember, ki családjával együtt Pesten él.

Ádler Dezső és felesége a csendes finom emberek mintaképei voltak.

Brünnék, szolid, becsületes nehezen dolgozó lo gyermekes családapá volt R Ábrahám (Adolf). Gyermekai közül már férjhez mentek, Kahánné, Jolán Veiserné, Aranka Schwartzné

Weinberger Viktor a csendes korcsmáros tálmed chám, mert önáluk mindig csend volt, korán este bezárt, hogy elkerüljön minden nézeteltérést az ivásra betértektől, rokonságba voltak a miskolczi Kardos családdal.

Fogel Herman és neje terménykereskedők voltak a németek bevonulása után bántalmazták őket. Fiuk Zoli már régebben meghalt. Fogelék a Malom utcában laktak és a chosev zsidókhoz tartoztak. Egész családjuk Pityu és Nővére nem kerültek elő.

Dr. Vadász Ármin állatorvos és családja a Sz. Anna utcában lakott vejével Dr. Rozsnyai Pállal, kinek ügyvédi irodájában sokan fordultak meg. Felesége Vadász Klári az előkelőségekhez tartozott, fiai Jani és Endre is Auschwitzba kerültek.

R. Jiszróél Rosenberg és családja, Tálmed-chochem mászmed a Bolt utcából nyíló közbe laktak bodegás, meszes, és Pészáchkor náluk darálták^a máce lisztet fiai éles eszűek voltak R Simon, Áncsel, Adolf rasol gyáros volt "széor" név alatt. 4 gyermekük volt, leány testvéreik Irma, Ilona mind elpusztultak sajnos.

Schwartz Zsiga bácsi és családja a mély vallásos és végtelenül becsületes ember mintaképe. Először borkereskedő volt, majd később fakereskedő. Gyermekait is hasonló szellemben nevelte. Ármin, a legendás híri főhadnagy aki az első világháborúban sok kitüntetést szerzett hősiességéért. Herman Amerikába vándorolt. Mariska Grosszman Mór szabónak lett a felesége. Gyermekük Laci és Simson a Chosev bál bátemes fiatalokhoz tartoztak. Edit leányuk Nagyváradra ment férjhez. Sajnos senki sem maradt meg a családból. Elza Kalocsán lakott, Jóska Mezőkövesden élt, Izráel hűséges állampolgára és Bér-Seván vezeti üzletét.

Erzsike néni Friedmann Adolfné megb. férjével Adolf bácsival megvalósították otthoni álmukat és itt a szentföldön Ráánánán építették fel családi otthonuk, a háborús izgalmakat kiheverve. A szomszédságban voltak a Weiszfeld családdal

konfekció üzemét, amiben fia Ernő segédkezett a régi templom közelében laktak a régi piactér mellett. Nagy szorgalommal építették volt otthonuk, de hiába mert senki sem maradt meg családjukból.

A Meczner család a hid mellett, Jenő és József a becsületesség mintaképei, akik Roth Mórral a szikszói Simsonnal (magas és erős ember) gondoskodtak a hus ellátásról ehez csatlakozott Berkovits Sámuel a sokat betegeskedő mézszáros, kinek üzlete fent volt az artézi kut közelében. Két gyermeke közül szintén senki sem jött vissza.

A nagy templommal szemben volt a Fried féle ecet - gyár. Fried Márton utána Ferencz vezette és alakította át fűszer angró üzletnek. Jó kereskedő és kiváló férfi volt. Lakásuk és üzletük városba illő volt, fia Imre még háboru előtt kivándorolt és miután Aniko leánya Glück Lacihoz ment férjhez és Amerikába vándoroltak.

Márkusz Henrik szódagyáros Chászidis beállitottságu ember volt a sász-Chevre tagja és jó kedélyü, mindig mosolygó, ki gyermekeit a Tajre szellemében nevelte.

Lozer, ki szellemességben apja nyomdokain haladt, Kanadában él, ahová feleségével vándorolt ki, két gyermekével.

Márkusz Lajos és neje ki a község jegyzője volt, intelligens és közkedvelt ember volt. Munkáját a hatóságok is értékelték. Leányuk Magda Stamberger Lacinak lett a felesége.

A Gelb család Herman és neje Gelb Sándor a takarékpénztár igazgatója neje és két fia, Maro a leányok közkedvelt barátnője, kivel mindenki megbeszélhette lelki problémáit és Gelb Izsóné két kisleányával nem jöttek vissza a deportációból, csak egyedül Izsó, ki átvészelte a nehéz időket. Özv. Gottfried Sámuelné és Emma leánya nem maradtak meg. Klári külföldön van.

a közt is Frenkel köznek hívták.

Lakása inkább palotának volt nevezhető, a jom-kipuri adakozása pár hónapig fedezte a hitközségi kiadásokat. Hingtójába 4 ló volt fogva és egyenruhás kocsisa volt. Hűséges ispánja volt Braun Andor, ki odaadón szolgált és teljesítette a gazdaság nehéz ellenőrzését. Felesége jó varrónő volt és a leányok egyrésze ott tanult varrni.

Leányuk Jolika Ábrahám Bélához ment férjhez, kiknek volt fűszerüzletük a kis utcában és egy kis fiuk, de senki sem tért vissza közülük. Frenkel és felesége még a 935-ös évben meghaltak és földjüket Guttman Gyula bérelte egész a háborúig bölcsen és szakértelennel gazdálkodva. Béla fiával hazajött, ki később orvos lett és Amerikában egy szívroham következtében Gyula is meghalt.

Friedmann Vilmos és Mendi: Vilmos hitközségi gondnok volt. Felesége jótekonyságáról sokat beszéltek a Kis Kassa-i artézi kut mellett laktak, ahogyan átmentünk a keskeny hidon, fűszeres volt, de fát és szenet is árult és télen az állomásra érkező vagonokra várakozók hamarosan elszállították az arnóti vagy bereti szenet (egy időben Szikszón is bányásztak szenet, de nem sokáig, mert a szén nem volt elég tökéletes és abbamaradt a bányászás). Szigorú ember volt, kivel nem mertek nagyon vitába szállni. Fiai dr. Friedmann Imre ügyvéd volt, felesége Fried Lilli két gyermekük és F. Andor ki Encsről Schnitzler Ilonát vette feleségül. Sajnos senki a családból nem jött vissza. Emánuel (Mendi) alacsony szorgalmas ember volt, korcsmáros, jó zsidó volt, ki gyermekeinek neveléséért sok pénzt áldozott, az Edison mozi részese is volt és állítólag Keresztési csak vezette, mert a tulajdonjog az övé volt.

Fia Andi jésive-bocher volt, apja jobbkeze, leányai Edith és Iren már nagy leányok voltak. A deportációból sajnos nem tértek vissza.

Plattner Adolf hosszú időn keresztül vezette férfi

ki mindenkinek és minden tekintetben az emberiességnek csak hasznára volt. Az eladott órákért hosszú évi garanciát adott anélkül, hogy erre kérték volna. A hatóságok nem voltak tekintettel korára sem és ő sem tért vissza. K. Jenő a pontosság és precizitás mintaképe volt, az ő üzletében lévő áru kifogástalan és jó minőségű volt és ki volt számítva pontosan a megengedett haszonkulcsra, úgy hogy ott alkudni nem lehetett és kellett. Fiával Bélával vezette üzletét és éltek szép nyugodt zsidó szívvvel telített életet a mozi utca sarkán lévő családi házukban, sajnos senki sem jött vissza közülük sem.

Klein Zoltán és Neje Scheffer Margit és két gyermekük. Klein Róbertné volt nyomdászné és gyermekei. Klein cukros feleségével és két gyermekükkel.

Özv. Krausz Ignácné ott fent a Gelb étteremmel szemben kis üzletkéjük volt két gyermekével együtt, Ernő Hermin és Erzsike.

A Wasserman család a Bolt utcán eleinte egy kis boltocska, ha ketten beléptek már egynek ki kellett jönnie, aztán új ház épült miután gyanpodott a család, Berta férjhez ment a Glück Zoltánhoz és Feri ügyvéd lett, kinek tudása többekkel vetekedett, a lágerekben ő is ott állt az áppelnál ami Rabbink mellett, de sajnos ő sem bírta ki a szomorú időket.

A Brigerék a Schell állomás megbízottja.

Burgerék a Schmidt üzlet vezetője Aladár a Bolt utcában, családja nem tért vissza. A birtokáról és kastélyáról híres Harsányi Sándor és felesége Adler Lujza, ki megjelenésében és méltóságteli járásában nagyon hasonlított grófhhoz, de természetben egyszerű és közvetlen, szép hintójában mindig csak a falunk kívül szállt fel ugylátszik nem akart izigységet kiváltani, cselédsége mindig tisztelettel beszéltek róla.

Frenkel földbirtokos az egész majorság az övé volt

tanultak néha-néha és reményt merített a Cádik Rabbi Láj-bis hitéből, de sajnos nem vészelte át ő sem a borzalmas időket, felesége visszajött de tizegynéhány év után tragikus körülmények között követte volt férjét.

Horovitz és Adler földbirtokosok, előkelő ismert jó zsidók, kik vircsáftjukkal és finom uri viselkedésükkel sok dicsőséget szereztek maguknak és az egész közösségnek, vallásosság terén is jó példával jártak elől ...

Winternitz Lipót és családja: Szerencs vidékéről Bekecsről nősült Szikszóra a Guttman családhoz R. Jhüde W. a nagy Tálmed-Chochem ki nem csak a kis szatócs üzletét lendítette fel gyors tempóban, hanem a talmud-tudósok sora-it is gyarapította. Kellemes ember hamarosan a sász-chevre tagjai közé és Chéder gyerekek fercheroloi közé került, kik és a szikszói polgárság tisztelettel vették körül.

Két fia volt, Smüél(Sándor) és Imre. Családjából kihez Anyósa Guttman Sámuelné is tartozott senki sem maradt életben.

A Klein családok:

Klein Pál és neje a városháza szomszédságában éltek példás családi életet és ott vezették a vidék egyik leg-korrektebb textil üzletüket ahol minden féle áru nagy választékban volt kapható, a heti piacok idején tömve volt az üzlet, ahol Ernő Imre és Anci (Plattnerné) segítettek.

Kleinné a miskolci Tigermann családdal voltak rokonságba. A mostoha sors Velük szemben sem volt irgalommal.

Klein Jenő és családja, üzletük szembe volt K. Pálékkal, egy házba lakott sógorával Spitz Emánuel órással ki évtizedeken keresztül a hitközség pénztárnoka volt és becsületessége és emberi karaktere óriási bizalmat biztosított neki. Megfontolt ember lévén tanácsait és elképzeléseit mindenütt szívesen fogadták, békeszerető szerény ember volt

kort túlhaladva az egész gyülekezetével deportálták, amikor a deportáló vonatból leszállították és látta, hogy elérkezett a vég és szent Életét a többiekkel fel kell áldozni, megszólalt nyugodt hangon : "AKIDÜS HÁSÉM szent parancs, minekünk most megadatik, hogy teljesítsük azt. Utána szemeit bezárva hangosan elmondta sok hiveivel kísérv a Viduj imát és Smá Jiszroél kiáltása közben lehelte ki a Nagy Cádik Rabbi Slajme Zálmen nemes az egész életén a Mindenható szent utjain haladó lelkét.

Reichmann Lajos és Németi Mór: Mindketten ismert személyek voltak Szikszón, Lajos a Reichman bor sör és szeszgyár és lerakat tulajdonosa Gvir jótékonykodó hitközségi ászkán volt évekig gábe és a hitközség életébe szerepet játszó személy ki anyjával együtt egy óriási forgalmat lebonyolító üzleti gépezetet vezetett, óriási udvarukon állandóan ki és bejöttek az áruval megpakolt nagy teherautók és szekerek, ahol az udvaron egy egész gazdaság is személyzettel és felszerelésekkel működtek.

Sör raktáruk az egész megyében a legnagyobb volt saját szállójuk is volt de vagonszámra hozták a különböző bor fajtaikat és alkalmazottakat segítkeztek az eladásnál. Jótékonykodásuk nagy volt. Konyhájukban óriási fazekakban főzték az ételeket a betévedt hivatalan vendégek részére és nyitott ajtó várta és adakozó szív minden segítségre szoruló.

Lajos Munkácsról nősült a textiles Mermelstein /Anci/ leányát vette feleségül kit öt gyermekével deportáltak. R. Lajost 1942-ben ártatlanul Hidasnémetibe hurcolták el ahol kínzások után büntetőszázaddal Ukrajnába küldték, ahonnan nem tért vissza.

Sógora, Erzsike férje Németi Mór, Nyírmegyesről származott vallásos arisztokrata típus stramm férfi stuccolt szakállal, chászid volt mindig mosolygó rekedtes hangja volt, szakértője a mezőgazdaságnak, és amikor Szikszóról kilovagolt földjére Tomorra, még a parasztok is utánanéztek.

Légerbe került, ott volt a mi Papunk közelébe, együtt

családjával és leányával ki dr. Klein László felesége volt Frida sem maradt életben. Gyerekével Zsuzsával együtt elpusztultak. Magda és Miklós már a háboru után vándoroltak ki Amerikába. Magda mint Müller Ernőné, Miklós pedig Friedmann Katót vette feleségül. Bernátné testvére volt Klein Adolf kimár jóval a háboru előtt kivándorolt családjával Amerikába és özv. Kellerné Sanyi fiával elpusztultak. Rózsi leányuk Amerikába került Klein Imre betonos feleségeként kivándorlásuk előtt zöldség és csemege üzletük volt.

Zeisler családok: A gmülesz cheszed jótékonykodási egyletnek volt sokáig elnöke a jótékonykodásáról ismert Leopold Jhuda aki dacára nagy vagyonának szerényen élt és szívesen járt a micvek után. Egyik jótulajdonsága volt, hogy miután kölcsönért folyamodtak hozzá, azonnal kifizette, előlegezte és csak azután terjesztette a kérést a gyűlés elé.

Vejei voltak S. József és Spitzer Szepsiből. Fia Márkus fiatalon meghalt és gyermekeinek nevelését ő vállalta magára. Özvegye és leánya visszajöttek, fia Micu nem tért vissza.

Bátyja C. Hajmus bácsi, öreg korának dacára hajnalban lámpással kezében elsőnek ment a templomba. Ujság és édességeket árusító üzletüket leánya Szerénke vezette.

Czeisler volt a Czeisler Frisch korcsma a Szent-Anna utca sarkán, tulajdonosa kinek családjából csak unokája Karcsi jött meg, ki Amerikában él. Czeisler bácsi ki a Chevre Kádisánál töltötte be a (sámeszi) kisegítő állást a nagy micve tudatában odaadón és lelkiismeretesen, az igazi valóságos emberek típusa volt, ki állandóan, még az utcán járkálva is imát vagy Thilemet mormolt szerénysége és egyszerűsége arcára volt írva. Ő és fia Béla nem jöttek vissza.

Az 1900-as években Tarcalról ideköltözött egy fiatal korában elismert nagy Tálmed-Chochem Rabbi Slajme Z. Erenreich ז"ל, ki minden idejét Tóra tanulással töltötte és később a Hejő-Csaba-i majd a Szilágysomlyó-i Rabbi lett elismert Gáon ki több híres könyvet írt és a nyolcvan éves

tehetséges, mély vallásos férfi volt, ügyvéd, a háborút gyenge fizikumának dacára átvészelte, utána ő is tevékenykedett a hitközség keretében, ő volt a Joint megbízottja, majd Békéscsabára került és ott előállott nehéz viszonyokat drága gyenge szive nem tudta elviselni. 1958 svát első napján meghalt.

S. Nándor bőrkereskedő, a hunszdorfi jesiva egyik legjobb tanulója nagy talmud tudós volt, az első világháború következtében 75% hadirokkant lett és ennél az oknál fogva Pesten vészelt át mint kivételezett a vészes időket. Ott sokat segített a gettóba zárt testvéreinken szabadságát kockáztatva, a háború után újra kinyitotta bőr üzletét, de 1948 sziván 3-án rövid betegség után a Pesti Zsidó Kórházban meghalt és kívánságának megfelelően Szikszón temettük el S. Rezső mellett.

Veje volt R. Jichog Altmann (Izidor) Eperjesről, vallásos Tálmed-chochem mindig vigkedélyű ember volt, mindig reménnyel teli, gyermekei (Vülliger) Márta és két drága gyermeke Marika és Frédike Rezsővel a jóneveltség és a szülői tisztelő kiváló fiatalember ki a szikszói zsidó ifjúság kedvence volt, mind a gaz rendszer áldozatai lettek.

A másik vő Fleischmann Jenő Szombathelyről került Szikszóra, Reichmann Laura öccse volt, sajnos erős fizikumának dacára a pripeki mocsaraknál tünt el felesége Margit testvéreivel együtt Auschwitzba került.

Deutsch család: Simon és családja a Kurucz patika volt házukban a jó emberekhez tartoztak, később a harmincas években Amerikába vándoroltak, a legidősebb leányuk Terka volt, egyik fiuk Miki, ki Amerikában meghalt.

Bernát család: A Pataky Sándor utcában a gyerekek jól érezték magukat náluk, mert az udvarukban kitűnő lehetőség volt a játékhoz. Bernát Jakab bácsi pipával a szájában végezte szorgalmasan munkáját. Sándor a Major utcán lakott, ő kiment Amerikába és így átvészelte a nehéz időket. Jakab

zsidó szívvvel fogadtak. Mint hitközségi előljáró és elnök bölcsen irányította és vezette a hitközség ügyeit odaadás-sal és meleg zsidó szívvvel. Megjelenése reprezentáló volt. Kiváló szónok volt, ki a hitközségnek és intézményeiknek minden megnyilvánulásán és jótékonycélu estéjén előadásával nagy eredményeket ért el és közmegbecsülésnek örvendett. Harmonikus 37 évi házasság után 1940-ben haltak meg egymás után, hűségesen követve egymást.

Két gyermekük volt, Béla/Bandi, ki 1941-ben orosz - országban pusztult el és leánya Borika, ki gyermekeivel itt él Haifa mellett.

Flamm család: A Bolt utca egyik forgalmas üzlete volt a Flamm család textil üzlete, amit még Jajchenen Flamm az erlecher jid alapított és ott nevelődtek üzleti és val-lásos zsidó szellemben gyermekei, ahol jótékonykodásokon ki-vül sok sok micvet és jótékonytságot láttak. Herman (Hársli) volt az idősebb Tálmed-Chochem aki az üzlet jótékonytsági részét vezette, felvigyázott a gajtekre kik kendő vásárlás alatt sokat kosarukba dugtak, Izidor (Jichog) volt a keres-kező, ki nagy szakértelemmel vezette üzletüket és jó zsidó volt, erlech ember.

Izidor és családja Ernő, Zoli Ella férjezett Neumann nem tértek vissza. Herman, kinek két gyermeke az 1930-as években egy tűz következtében megégtek, két gyermeke Ameri-kába vándorolt ő és családja egy része elpusztult, de két gyermeke, Gabi és Klári megmaradtak és Amerikába vándoroltak.

Spiro Isráél Varanóból jött Szikszóra, miután el-vette R. C.J. Reichmann leányát és sógorával Rabbi Eliezer Blummal egyetembe a Tajre tanuláshoz szentelték idejük nagy részét. Később mint kereskedő is a szabad idejét tanulá-sal és jótékonykodással töltötte, amihez élettársa Dvajre is sokban segítségére volt. Helyben élt gyermekei a hitköz-ség gerinces tagjai voltak. József borkereskedő volt Czeisler Leopold veje ki a Chevre Kádisa keretébe aktivos-kodott, 2 fia volt, Rezső, ki fiatalon meghalt, Sanyi kiváló

felállított emléktábla hirdette éveken keresztül jótéteményeiket.

Sógora volt R. Jankev Freistadt a Bécsből idekerült nagy Tálmed Chochem aki nagy közszeretetnek örvendett. A nap legnagyobb részét tanulással töltötte és gyakran előfordult kérdéseivel a Chászán-Szajfer könyvében. Szimchesz-Tajrekor ő énekelte az Én Köelajkénü énekét nagy meghatottsággal. A család ágai vezetnek Nagy-Megyerre, Pest, Miskolc Ujhely, és Szikszón élt R. Eliezer Wohl ki a jó Bál-Bátemok közé tartozott és a sász-chevre tagjai között aktívan résztvett.

Gyermekei Tibor és László az erlech bocherok típusai közé tartoztak, leányai Magda és Dusi itt élnek. Egyik unoka Braun Lajos éveken keresztül a tiferesz Báchurim egyik oszlopos tagja volt.

A Türk család Zsiga (Slajme Zálmen) fakereskedő és hitközségi ászkán Talmud tudós volt, a templom szomszédja Spiro Izráel volt később fia Nszánél/Nándor „”, gyakran bibliai vitát folytattak amiben mindkettőenk óriási jártassága volt. A raktár és a családi házuk a Fő-utcán volt. Veje volt Grosz Ernő festékes, kinek Ági leánya Amerikában él.

Hartmann Gyula (Jhuda) a hitközség hosszú éveken keresztüli Ros-hákolja. Édesapja H. Józsefnek a Major utcában volt vendéglője, ahol igazi zsidó szeretettel nevelte fel 7 fiu gyermekét. Előzőleg Ujcsanálason éltek és ott született Gyula 1877-ben. Kis gyermek volt, amikor szülei Szikszóra költöztek, iskolái befejezése után főkönyvelő lett és 1902-ben önnállósította magát a füszer brancsban.

1903-ban nősült a Kassa melletti Miszlokáról Farkas Irénkét vette feleségül. Mindketten szorgalmasan dolgoztak becsületesen. Az egész vidéken híres volt korrektségük. Üzlet vezetésük szinte egyedülálló volt. Füszer angro üzletükbe messziről jöttek vásárolni. Az első emeletes házat építették Szikszón, ahol mindenkit nagy kedvességgel és meleg

keresztül mindennel ellátott.

Fia, Smüél, gyermekei voltak R. Jozsef aki sokáig hitközségi elnök volt, R. Moritz, aki minden purimkor az összes szegényeket pompás lakomával vendégül látta és Ő saját maga szolgált ki a vendégeit. Vili Debrecenbe került és veje volt R. Jánkev Fuchs nagy Tálmed-Chochem aki sok éven keresztül a sász Chevra nagyrabecsült elnöke volt. fiai voltak Sándor, Emil, stb.

A Buchálter család: Cvi Silberger és családja: Majse Glätter és családja: A Fried család vigkedélyü aktiv Jánkev Ávrahám sok ideig ros-hákol volt. Gazdag emberek voltak, okos emberek leszármazottja Dr. Fried Lajos nagy ambícióval vett részt a hitközség életében és éveken keresztül egyhangulag választották a hitközség elnöki tisztségébe.

Fried Maxi és Fried Vidor ismert személyek voltak; a tomori Braun család Tomoron gazdálkodtak de Szikszón éltek és tevékenykedtek a hitközség keretében, jótékonykodásuknak híre volt, gazdálkodtak de a mély vallásosság irányította minden ténykedésüket.

R. Eliezer vásárolta meg a birtokot és kezdte el és a megbecsülés és tisztelet jeléül mindenki R. Eliezer Tomornak hívták. Gyermekei példáját követték.

Veje volt Rabbi Jichak Meisels. Könyvet adott ki és szorgalmas tanulással töltötte idejét.

Fia R. Jánkev Tomor apja nyomdokain haladt, minden zsidó ügynek támogatója volt. Halála előtt 30 hold földet hagyott a hitközségnek ami nagy összeget jelentett új templom építés céljára, de időközben a templom leégett és a hitközség a régi templom felépítésére akarta a pénzt felhasználni, de fia másképp értelmezte Apja végrendeletét és a hitközség előljáróságát din-tajre elé hívatta, ahol a döntés a hitközség javára dőlt el és a földet fia R. Doved megvásárolta és a pénzből felépítették a templomot, amely falán

Rabbi Hilel Lichtenstein egy leánya is ott fekszik. A Stamberger családok Jchiél Mordecháj és mellette Joszéff Smuél és felesége Mirjám, fia Árje és a közelben a másik fia Jehuda és az orvos Jisoszcher és felesége Eszter, Cvi Muller, Méir Sármán, Majse Cvi Jonap és felesége, Eliezer ben Náftáli Braun, Cvi Jánkev ben Smüél Pinchász ben Báruch Flesch Aszalórol 1897-ben, találtam öreg sirköveket amin így voltak felírva Benjámin ben Jákov, Ávrahám ben Perec, Smüél ben Binjámin, Hinda Schlésinger, Noszn Nete Berger, - még sok sírkő letöredezve és az újabbak ledöntve. Őt, sőt hat generáció is található a szikszói hitközségben, kik egymás után folytatták és építették a családi üzletüket.

Családok: A Bacri család volt az első nagy jótékonykodó, kinek segítségével lerakták a hitközség alapjait; Reich családok kb. 110 évvel ezelőtt jöttek Szikszóra Jánkev Chájim egyik fia volt Oser Cvi és Smüél Jichog, kinek gyermekei voltak Jenő és Emil, mindketten kereskedők a Fő utcán, szorgalmas, törekvő emberek voltak: a Stamberger család földbirtokosok voltak és aktívan résztvettek a hitközség életében Jchiél M. hosszú évtizedeken keresztül iskola-széki elnök volt. Rokoni szálak fűzték össze őket az Adler és Friedl, Dobó családdal és később Ernő leányát elvette Dr. Szegál. Márkus mint hadirokkant a nagy Trafik joggal rendelkezett és Vilmosnak papízülete volt. A Brody család szintén az előkelőséghez tartozott.

A Reichman család 115 évvel ezelőtt jött Szikszóra. R. Cvi Jánkev a Perényi birtokából vásárolt 40 hold földet és mint a szegények nagy pártolója egész Felsőmagyarországon nagy hirre tett szert, minden vándort egy külön lakosztályban fogadott, ahol gondoskodtak a teljes ellátásról. Ő maga inge alatt zsák-ruhában járt, cipőjébe követ rakott hogy minél jobban sanyargassa magát. Hétfőn és csütörtökön böjtölt, de együtt ült a család asztalána hozzátartozóival hogy lássa a jó falatokat, amelyeket megvont magától.

Vejeinek a legelőkelőbb Cádikokat választotta, Rabbi E. Blum, J. Sapiro, R. Jhuda Horovitz, akiket évtizedeken

sen. Rabbi Jchiel M. Mizlotsov mondotta "Életem áldásos volt, mert semmit sem kívántam addig, amig nem volt kezembe". Jóság, szerénység, mély vallásosság, igénytelenség, egymás megbecsülése, tisztelete és határtalan segítőkézség jellemezte Őket mind életük végéig.

A legszegényebb zsidó Testvérünk életét is ragyogóvá tette a családi szellem erkölcsi szépsége, a vallásosság és a tóran tanulás szentséges igyekezetük, amikor minden nemzedékben időt találtak a tanuláshoz és szeretetet a vallási törvények megtartásához, ami elkísérte Őket és leszármazottaikat egészen az utolsó szomoru időig.

Miután 1945-ben elég lelkiezőt éreztem magamban, kitámolyogtam a temetőbe, hogy ott a régebben nyugvó őseinktől erőzt merítsek az árván maradt szomoru élet elviseléséhez.

Jártam a sirok között egy egy kpitl thilemet mormolva láttam a sok mohától benőt és a földbe besüllyedt sirköveket, arra gondoltam, hogy mindegyik egy egy családnak és generációnak titkait őrzzi. Papírt vettem kezembe és anélkül hogy tudtam volna ki nyugszik alatta felírtam Neveket, sok volt ahol csak egy egy betűt lehetett már csak kiolvasni vagy egy egy szót vagy halálozási dátumot vagy héber nevet...

Találtam egy sirkövet a régi temető első sorába, ahol az első telepések sirjai lehettek Jazelim a név a dátum nem olvasható, emellett Gezel, akit Áyrahámnak hívtak látható volt a halálozási év 1776 ijjár 24.

Láttam a Bassovi sirkövet, ahol egy néhány szót lehetett olvasni, de az időpontot nem tudtam kivenni. Sok név, férfi és női, láttam sirokat, akik a pestis járvány következtében haltak meg egymás mellett egész családok, kik szinte egy nap alatt haltak meg.

Rabbi Schönfeld, ki oly sokat tett a betegekért azon a részen fekszik, úgy látszik ő sokkal később halt meg, hogy úgy rendelkezett, hogy ott mellettük legyen nyugovója.

lehetőségek szerint minél többről megemlékezni, olyanokról kiket én magam is ismertem, vagy hírből, elbeszélésekből jutott tudomásomra.

Sajnos itt sem lehet teljes a névszám, háromszáz évek alkotóit, tevékenykedőit és jó drága zsidó testvéreink neveit képtelenség manapság teljesen összeállítani.

Mind drágák és értékesek voltak, lehajtott fejjel kérek "Mchilet és Szlichet" mind azoktól, kiknek nevei (Cholile) I. Őrizz kimaradna nem rosszindulatból, mert én csak földi gyarló ember vagyok ki emléket szeretnék állítani ezen könyven keresztül Mindannyiuknak, kik ott fent a magas Egekben a Mindenható trónusa körül figyelnek bennünket és ténykedésünket, jól tudom, hogy ez a rész a könyv legnehezebb része, hisz mindenki szent már közöttük de a Mindenható látja lelkem és törekvésem célját és bizok benne, hogy bennefoglaltatik mindenki, ki rövidebben, ki hosszabban, kinek csak neve vagy hasonmása, mert mind egytől-egyig minden generációban példaképpen életet élt és minékünk Nevüket és működésüket érdemes emlékezetünkbe zární.

הדשן

A Tórában írva van / וְלִיבוֹשׁ הַכֹּהֵן מִיָּדָה בָּד... וְהָרִים אֹת / "Vlubás hákohén mido bád... vhérím es hádesen". "A kohén öltse fel az egyszerű kenderből készült ingét... és emelje fel a hamut".

A szentírásunk megtanította az emberek viselkedési módját ezzel. Hogyan kell viselkedni és generációkat nevelni, hogyan kell egyszerű öltözetben tórát tanulni, micvet és jó cselekedeteket végrehajtani. Vlubás hákohén mido bád (a kohén kenderből készült inget vett) egyszerű anyagból, egyszerű ing de tiszta, hogy legyen példás és utmutató másoknak az öltözkéiben és viselkedésében. Vhérím esz hádesen (és felemeli a hamut), hogy el ne csavarodjon feje hisz Ő királyi megbízott és mondja én kohénita vagyok, felöltözök szép királyi öltözkéiben, hogy az emberek jobban tiszteljenek hanem így és ha szükséges le is hajol a hamunak a felemeléséhez is. Ez jellemezte Őket mind egyszerűen mindenre képe-

geváltige erlecher jid óriási msziresh nefessel.

Odahaza nagy családja volt és az eltartás gondjai nagyok, de Ő neki van ideje segíteni mindenkin. Fut valósággal az utcán, mindig micvek után, itt mátán-beszészer, ott cháchnuszesz-kále, pitjen nefes. Ő látta azt is, hogy mi van a vidéken, és látta hogy van és tudta miképpen kell segíteni.

Sokszor, mikor a vidékről szekérrel vagy gyalogosan visszaérkezett, első utja volt folytatni azt a micvet, amit már félbe hagyott, avagy talán már ujat kellett elkezdni.

A msziresh nefese azonban nem állt meg a helybeliekkel szemben, mert amikor Szlovákiába elkezdődtek az üldözések és jöttek a menekült zsidók, akiknek élelmezésén kívül tartózkodási engedélyekre és hamis papirokra volt szükségük. Apámmal Fleischmann Jhüde (Jenővel) együtt szállították életük kockáztatásával a hamis papirokat a zsidók megmentése irányába (az áruló és háborus bűnös Kis Ernőn keresztül, aki drága pénzért szerezte a papirokat és aztán ő jelentette fel Őket (amiért mindketten a Hidasnémet-i kémelhárítóba kerültek, ahol nagy kínzások után büntetőszázaddal a frontra küldték, ahonnan sajnos nem tértek vissza a pripeki mocsaraknál).

Az volt mindig a jelszava: nem várni a segítséggel a 12-ik órára, mert akkor már chulile késő. Egy időben Alsóvadászon laktak, de a micvek ügyében Szikszón járt.

Hét gyermeke közül sajnos csak ketten maradtak életben, Klári (Háberfeld) Amerikába és Mendu Canadába.

- - - - -

Ők Mindannyian:

Itt sorakoztatom Őket sorban a szikszói hitközség tagjait egymás után abban a reményben, hogy igyekeztem a

ünnepek előtt már patakokba folytak a könnyei az utolsó padban ült a fal mellett tálesszal beborítva feje zokogott, imádsággal teli szavai elcsuklottak, semmi kétségünk nem volt, hogy levezekelte könnyeivel a nem-létező bűneit is.

Amikor a szent napokon elhangzott torkából ott az utolsó padból a félelemtől reszkető "Hámelech" mi gyerekek mindannyian az Ég felé tekintettünk, hogy nem nyílott e meg valóságban az Ég kapuja. Kellemes szép hangja az ünnepekkor a polgári lakósságot is vonzotta, kol nidré estéjén a polisban sokan voltak idegenek.

Ribajnaj sel Ajlom ! Hová tűnt el az az idő, amikor a Cádik Rabbi Lájbis Jungreisz szivig megható pszikede - zimreja után R. Mordche gyönyörű sáchrésza következett és R. J. Jichog elkezdte a "Hinni hauni mimászt" és a Nszáne tajkefnál már nem volt száraz szeme az egész szent gyülekezet között senkinek, az Ávajdenál már mi is gyerekek sirunk, mert éreztük, hogy a szent imák összekötöttek bennünket a Jó Teremtővel. Két gyermeke volt R. Mordchenak ר' מרדכי Doved Lájb ר' דוד göndörbe csavart pájeszával, és Peszele az elkényeztetett kis leányka. Sajnos Mindannyian az átkozottak gázkamrájába kerültek.

Csak egy máchszerát sikerült megtalálnom és amikor a Bné-Bráki Ch. Chászám Szajfer templomába ahol márványba vésvé ott van az Ő és a többi Drágáink neve, viszem magammal a könnytől megsárgult Imakönyvét, hogy emlékezzenek Rá és az egész szent gyülekezetre és a márványtáblára .ekintve magam előtt látom Szikszót, amikor Drága templomunkban a szentek hangjai szemeinkre könnyeket és leirhatatlan érzéseket varázsoltak. Amikor a magasztos érzésektől áthatva éreztük a Jóságos Mindenható Közelségét.

R. Slajme Eliezer Ziszman Rubin

Golel sajchet volt Ki járta a vidéket, egész élete nagy jámborságra vallott, amibe belevegült Édesapjának az encsi Cádiknak R. Mordche Rubinnak jótulajdonságai. Egy

R. Ávrahám Krauss ז"ר, kiváló előimádkozó, közszeretettel élt, több mint 20 éven keresztül és innen a pápai nagyhitközséghez vették fel.

R. Ábe Lefkovics ז"ר is a jó Sajchetokhoz tartozott. Domrádról került Szikszóra.

R. Jánkev Jichog Grünfeld ז"ר, Mezőcsátról került Szikszóra 8 gyermekük volt. Mély vallásossága és rendithetetlen hite csodálatos volt. Mindig könyvvel kezében járt és a sechstiblen a szabad-perceit is kihasználva a könyveket böngészte. Minden vágás előtt megvizsgálta kését és gyakran kereste a Rabbit, amikor valami egész kicsi kétest talált.

Kellemes, mindig mosolygó arcú és jó előimádkozó volt, nagyon szép nüszechal, három évtizeden keresztül volt nálunk. Bölcs volt kihez különösen az ifjuság tanácsért fordult. Házunk forgalmas volt a chéder és az iskola udvarán R. Jánkev Jichágnak mindenkire volt egy-egy jó szava. Sajnos gyermekei közül csak egy leánya tért vissza, Ica, aki Amerikában él.

R. Mordecháj Wider ז"ר, R. J.J. Grünfeldnek volt sajchet társa és még most is ha rá gondolok, könnybe lábadnak szemeim, mert egy betámt, igazi erlecher jidet látok magam előtt, ki viselkedésével és odaadó meleg zsidó szívével mindannyiunk előtt csodálattal állt, szerény ember, kinek sokat betegeskedő Felesége sok gondot okozott, de soha senkinek erről nem panaszkodott, mindig vendégleányok segítettek Náluk.

Az egyik rokonfiú, ki náluk nevelkedett Homonnáról került oda, jesive bocher lett, rossz gyerek lévén sokat kikapott, de sokat segített nekik. Rivnerjanak hívták és a háború idején dacára törtnyelvű magyar nyelvének nyilasnak öltözve sokat segített a pesti gettóban élt testvéreken. Egy rosszul irányított bomba oltotta ki fiatal életét.

R. Mordche előimádkozása minden szívbé behatolt, az

Sajchet és bajdek az állat levágása után ismerettel kellett lenniük az állat tüdejének vagy más részének megvizsgálására. Sajchet volt már az első időktől kezdve is, amikor csak néhány család lakott Szikszón, és sokan közülük hetenként vidékre is jártak.

Hosszu évtizedeken keresztül a nagy állatok vágása miatt két Sajchet volt. Kiknek szigorúan kellett venniök részt minden nagy állat-vágásnál.

Nem volt sajnos lehetőségem összegyűjteni az összes Sajchetok nevét, mert az egy hosszú névsort képezne és mert képtelen vagyok azt előállítani. De a Dmut a "Személyek természetben és nagyságban ugyanazok, mind egytől-egyig szent-életű, nagy msziresh-nefessel rendelkező Szentek voltak, kik odaadással nehéz körülmények között vállalták a hitközség keretében sokszor erőn felüli feladataikat, ami a zsidóságnak egyik alappilérét jelentette. Hisz sokan az Ők pontos és higiénikus műveleteikkel kerültek be Ávrahám Ósatyánk frigyébe.

Működésük és életmódjuk a Rabbí és a hitközségi tagok ellenőrzése alatt volt és a chálév (vágókés) csorba nélküli élességét minden időben a Rabbí vizsgálta felül hetenként, vagy bármikor, amikor szükségét találta,

Lakásról és tüzelőről a hitközség a fizetésen kívül gondoskodott, első időkben a vágatási díj az övék volt. A sajchetok különös megválasztására, erlechságukra jellemző, hogy Szikszón egyetlen sajchet sem öregedett meg, a temetőben nincs eltemetve, mert minden alkalommal nagy hitközségekhez kerültek, ahonnan előbbi szellemben folytatták funkcióikat.

Ezernyolcszázkilencvenes években bevezették a vágási díjat (gabella) ami a hitközség kasszájába futott be, kivétel volt a Jom-Kipur előtti (káporek) vágási díja, ami a sajchetot illette meg. A Sajchet fizetés a Rabbinak a félfizetése volt és a 2 sajchet kapta együttesen a Főrabbival hasonló fizetést.

be építette házát, háza nyitva volt minden ember előtt és ott gyülekeztek Testvérei évről-évre mikor találkoztak a mb. Édesapjuk Járcájtja alkalmából.

Apja jesivájában szivta magába a tan üdvözsségét, és az volt utra valója egész életén keresztül. A deportációs időket a garliczi táborban töltötte és ott halt meg 1945-ben ádár hó 26-án.

Rabbi Eliezer Weiser - הרה"ג ר' אליעזר וייזר שליט"א

került Szikszóra mint R. Jiszroél Goldstein veje, az első időben ült és tanult és apósa biztosította ellátásuk, szorgalmasságával és tudásával a 937 évben jesivát alapított, ahol Ő saját maga irányította és tanította a siurokat az ország különböző helyéről jött bocherokat, kiknek ellátásáról is saját maga gondoskodott, a jesivában közel 40 bocher tanult szorgalmasan, egész a 42 évig, amikor a hatóság megakadályozta és az akkori nehéz helyzet miatt kénytelen volt a jesivát felosztatni.

Rabbi Eliezer Weiser a szerény erlech emberek típusa. A háborút egyedül átvészelte, háboru után visszajött Szikszóra, de rövid idő múlva Miskolcra költözött és onnan is tovább utazott.

Jelenleg Bécsben él családjával és ott mint Rabbi folytatja a tháresz hákajdes útján életét.

S a j c h e t o k :

A Sajchetok (metszők) kiválasztása mindig a helyi rabbitól függött, aki a jelölt választásánál szigorúan a törvények előírásának megfelelő erlech egyének jöhettek számításba, kik a megfelelő képesítés után Rabbik által vizsgáztatott és megfelelő bizonyítvánnyal ellátott kizárólagosan "Tálmod-Chochem" kiknek az előimádkozásban és a Tóra felolvasásban jártassággal és kellemes hanggal kellett rendelkezni.

tálesszal és tfilnnel, az S.S.-ek agyba-főbe ütötték, már ezután is, amikor utolsó erejével elmondta a Smá Jiszroél-t és a Viduj imát, agyonütötték és ott hagyták őt a szent vérenek tócsájában Rchl.

A tálesz és tfilin visszaszállt a l. Rabbikhoz, a könyvet Sije Berger neményi talmudista vette magához... és most írja tovább hadd emlékezzem meg néhány szóval a nagy Rabbiról és nagy Emberről, aki oly kegyetlenül pusztult el - aki mellett heszpedet sem tartottak, az utolsó útjára senkisem kísérte és talán fájdalom leírni talán... még kéver jiszroélhez sem juthatott, és talán még egy molé imát sem mondhattak sirjánál, hisz akik vitték nem tudták, mily nagy szentéletű embert Cádikot vittek...

Nagyon rokonszenves volt a szikszói Rabbi, úgy is mint Rabbi és mint ember. Azelőtt nem ismertem. Körülbelül 35 éves lehetett, karcsu, nyulánk magas természetű. Kitűnően beszélt magyarul, de lágy, kissé jiddis hanghordozásu kiejtéssel, nagyon jó híreket mondott mindig, sohasem ült tétlenül, szája mindig mormolt vagy imát, vagy tórát, szeméből becsületesség áradt ki.

- Eddig a napló. -

Mit fűzhetünk mi, volt szikszóiak ehhez hozzá. Fájdalmas szívvel kell felismernünk a mi szeretett Rabbinokat, ki hiveivel együtt a Kidüs-hásém oltárán áldozta fel szent lelkét. Legyen szent emléke áldott örökké z.c.l.

Rabbi Oser Ánehl Schück

-

הרב אשר אנשיל שיק זצ"ל

Rabbi Menáchem Mendl Schück legidősebb fia volt. Az első világháború idején Ongán volt rabbi, de lakhelye Szikszón volt, hűséges követője volt megboldogult Apjának. Felesége a berettyóújfalusi Rabbi Mordecháj Friedmann volt leánya, kivel szép harmónikus életet éltek.

A szikszói bálbátemok előkelőségéhez tartozott kedves közvetlen erlecher ember volt, ki az ősi Tajre szellemé-

" A szikszói Rabbi "

A gyermek testi jótevője volt Lövy Dávid, de az igazi életmentő lelki téren, ami ott a lágerben a legfontosabb volt a szikszói Rabbi volt, ki elárasztotta a fiut bizadalmas reményekkel.

A blokkba lépéskor mint állandó kép tárul elénk Jungreis Rabbi, aki az ablak mellett a kis padon ül és a kis könyvből imádkozik vagy tanul. A Rabbit lágertársai szobatakarításra vagy más ürtügy alatt a blokkban hagyják és Ő ott ül és tanul vagy imádkozik és biztatja a láger lakóit a jobb jövő reményében.

- Honnan a könyv Főrabbi ur - kérdezem.

- A szomszéd blokkban kaptam, ott nagy lengyelországi Rabbik vannak - volt a válasz.

És valóban a munka után ott látom Őket, együtt tanulnak a szikszói Rabbi és a lengyel Rabbi társai az ablak mellett.-Milyen messze vannak még Párizstól?- kérdezem, én ugyanis blitzre (villámra) gondolok.-Hol van még Párizs - feleli a Rabbi - csak méterekről van szó. Mindig úgy fejezte be szavait: "minden nagyon jó lesz".

A rádiószerelőktől kapta a Rabbi a hirt amikor a blokkban maradt. Egy este, amikor munkáról jövet a blokkba lépek, levert hangulatban találtam a Rabbit. Az oka felől senki sem tudott felvilágosítást adni, vajjon mi kellett történni. A reggeli ápelra gondolok, ahol mindig egy csoportban álltunk a Rabbi Jungreis, Dr. Wassermann, Németi Mór és egy Árje nevezetű mind szikszói, aztán neményiek, két talmudista, Berger és Dr. Lavon fiával. A Rabbi újra elismételte kérdésünkre "hogyminden nagyon jó lesz".

"A szikszói Rabbi Mártiromsága".

Szivünkbe ismét nagy űr maradt, a szikszói Rabbival sajnos nem jó történt, mert imádkozni találták a lágerban

sára és ahogyan átlépte a küszöböt. A rebbe már azzal fogadta, es tit mer lájd ober R. Lájbis ihr hat verspétigt (sajnálom Rabbi L. már elkésett). Erre Ő a földre borulva könyörgött, hogy hajlandó minden áldozatra, de a Rabbi a Szent Cádik elbeszélte, hogy mi történt: Péntek délután pár órával sábesz előtt odajött egy kétségbeesett asszony egy leányával, kinek vasárnap délutánra volt kitűzve az esküvője, de hiányzott a vőlegénynek beígért teljes hozomány és kijelentette a vőlegény apja, hogy csak akkor lesz meg az esküvő, ha vasárnap délig meg lesz a hozomány és a község Rabbijához le lesz téve. Tekintve, hogy nem sikerült előteremteni és a partinak visszamenetele óriási szégyennel és fájdalmat jelentene, a sztropkovi Cádikhoz jöttek segítségért.

A Cádik mindjárt küldte a táviratot a szikszói Rabbihoz, hogy jöjjön azonnal, mert ezen nagy micve segítségével nyitva az Ég kapuja. Vártak és egy fél órával a szombat beköszöntése előtt, miután nem érkezett meg a szikszói Rabbi, megérkezett Pozsony környékéről egy házaspár, kik 15 éves házasság után gyermektelenk és miután a sztrepkói Cádik előadta kérését, azonnal lefizették a szükséges pénzt az epedezve váró anya és leánya kezéhez. A Rabbi megáldotta őket és a Jóságos Mindenható az áldást valóra is váltotta.

A viszont távirat csak a szombati napon érkezett, amit nem bontottak ki, de már ugyis késő volt.

Zokogva kérte a Rebbe további segítségét, Ki megígérte neki, hogy az adott esetben újra hivatni fogja. De a sors másként akarta. Az elsők között cipelték el a község-házára és a Tora felszereléseit kellett magával vinnie. A lágerbe került, hol mindenki, ki ismerte példaképpen említi a szikszói Rabbist.

Itt közlöm dr. Lavonnak, ki 11 éves fiával volt a plasovi lágerben, ahol a szikszói Rabbi rendithetetlen hite és a Mindenhatóba vetett reménye oly hatással voltak rájuk, hogy annak tulajdonítja, hogy átvészelték a szörnyű időket, az itt következő elbeszélését:

latt érezhető volt az igazságos szent szellem. Behunyt szeméből kifolyt drága könnyek végigfutottak szakállán és onnan a Mindenható arany kelyhébe.

Ha láttuk Őt, oly biztonságban éreztük magunkat még akkor is, amikor a hitközség már csak öreg és beteg emberekből állott. Egyszerűen csak azt mondhatjuk Róla, Rabbi Lájbis Jungreis a szikszói Rabbi szent volt egész életében, és mindig csak arra törekedett, hogy hivei kövessék Őt az élet minden vonatkozásában, ami nagy részben sikerült is, mert hivei követték Őt és tanításait és tanításai szentsége most is példaképpen állanak mindazok előtt, kik ismerték.

Rabbi Lájbis gyermektelen volt rl. és ennek megváltoztatásáért mindent elkövetett. Bejáratos volt Kassán a sztropkói Cádiknál, ki imáival és a gyermektelen apának egy nagy micve elkövetésével sokszor gyermekáldást eszközölt ki a Mindenhatónál olyan esetekben is, amelyeknél 20 évi házasság után az orvosok már lemondtak a gyermekáldásról.

1935-ben mondta el Rabbi Jungreis az egész gyülekezetnek egy perek tanulása közben, nagy zokogással az itt közölteket.

Egyik látogatása után megígérte a sztropkói Cádik hogy az adott időben, amikor a szikszói Rabbi részére nyitva lesz az ég kapuja, értesítést fog küldeni. Egy pár hónappal rá egyik péntek délután 3 órával a szombat beállta előtt távirat érkezett Kassáról, amelyben üzeni a Rabbi, hogy Rabbi Lájbis jöjjön azonnal Kassára. A távirat elolvasása után gondolkodott a szikszói Rabbi, hogy hogyan hagyja egyedül sábeszra a khilet, pereket kell előtanulni, megjöttek a jesivekből a fiatal bócherok, kiket ki kell hallgatni, 3 órával sábesz előtt elindulni a határon keresztül. Mindezeket figyelembe véve úgy határozott, hogy küld vissza egy táviratot és benne közli, hogy rögtön a szombat kimenetele után utazik oda és a Rebe várjon.

Ugy is történt, szombat este átutazott a Rabbi Kas-

ben is, amiben Ő segíthetett. Szigorúan a Tóra előírásoknak megfelelően, ezen a téren őseiknek szellemében nem ismert semmiféle megalkuvást, vagy egyességet, képviselője és hirdetője volt a Tajrasz Emesznek.

Az előállott problémákban megfontoltan cselekedett, vigyázva, hogy cholile senkit sem sértsen meg. Chászid volt de Khileját sábeszra sohasem hagyta el, de hétköznapi sem többre, mint 24 órára.

Rabbi Lájbis Jungreisz Mádon született, ahol 13 éves koráig nevelkedett anyai nagyapjánál R. S. Teitelbaumnál, mert apja Rabbi Majse Slajmo Jungreisz csengeri Rabbi fiatalon meghalt és Édesanyja a szentpéteri Rabbihoz ment feleségül.

A Bár-Micve után nagybátyjához, Rabbi Hers Dik S.a. ulyhelyi nagy Gáonhoz került és ott tanult valósággal éjjel nappal, óriási szorgalommal. A Bész-Hámidrás falait csak pénteken délután hagyta el, amikor a sábesz előkészületeit tette.

Nagybátyjától a Cádik Rabbi Hers Diktól ל"ר étvette jó tulajdonságait, szerénységét, a geváltig nagy Jiresz sumájimját, tanulási rendjét, a világtól való elzárt-ságát, a nagy " אהבה ישראל " "Áhávász Jiszroél"-ja mind attól a szenttől vette át, ki egész életét a Jóságos Mindenható szolgálatának szentelte. A szent környezet kiha-tással volt egész életére. Minden zsidó ügyét szíven visel-te, egy kis chéder gyerekekkel is képes volt foglalkozni, hogy tanítsa, hogy megmagyarázza, hogy közelebb vigye a Jó-Terem-tő szeretetéhez.

Reggelenként megszervezte a későbbi minyenokat és a templomba ott maradt sokáig, hogy beszámíthassák a tiz közé, mert csak így volt teljes a minyen...

Tanított és tanulásába belevegyült az az óriási remény érzet, amely minden ténykedésében érezhető volt. Beszédei a-

biztonságos érzést. Láttuk Őt minden nap, minden ténykedését, láttuk nagy-nagy igazi erlechségét, láttuk és éreztük, hogy minden gondolata és cselekedete a Jóságos Mindenható iránt érzett határtalan nagy szeretetével volt teletűzve.

Éreztük mindig Nagy Ő a Szent mindig velünk volt mindenben és mindenütt, érettünk és velünk imádkozott, velünk tanult, bennünket serkentett még akkor is, amikor a kard ki volt nyujtva szent feje fölé.

Nekünk hirdette minden egyes alkalommal, hol többeknek, hol egyéneknek azt az óriási drága örökös zsidó szavakat (solts hubn betuchn) "reménykedjete" és az Ő általa belénk nevelt és belénk szugerált remény kísért bennünket a szörnyű időkben amikor már - már jártányi erőnk sem volt, amikor azt hittük és szinte láttuk, hogy itt a vég.

Megtanított bennünket bizni legendába illő betuchnjával, megmutatta megtántorithatatlan msziresz-nefesával, hogy egy zsidó embernek a hite vallomásában meddig kell elmennie. Hogy a Mindenható szeretetébe, a micvek betartásáért meddig kell egy embernek elmennie.

Tudta, hogy a lágerben felvett tfilinbe való imádkozásért életével fizethet és mégis megtette, nap-nap után, amikor egyszer tfilinnel a fején a smá Jiszroállal a szent száján ütötték agyon a Mindenható szent nevéért mindig magát feláldozni hajlandó Cádikot, ki ott a poklok-poklán is kiemelkedett az embertársi szeretet és az önfeláldozás terén.

Egész élete tövisekkel volt tele, gyermekkorától sokat szenvedett, de sohasem panaszkodott senkinek. A vidám, mosolygó és segítségre kész Rabbit, aki jó tulajdonságával jóval túlhaladta az emberi átlagot. Nem véletlen, hogy a szikszói hitközség mb. apósa halála után először dajenként hívta meg, és felismerve benne a nagy és méltó embert választotta Őt Rabbi Menáchem örökösévé, ki nyomdokain haladt. A hívők bizalommal fordultak hozzá, minden ügyes-bajos dolgokban is, aki szívesen segített tanácsadásban vagy bármilyen

Odaadással nevelte 8 gyermekét, kik közül ketten Rabbi állást töltöttek be. Rabbi Simon ז"ל, ki fiatal korának dacára már a nagy Rabbik közé számított (קאבלסדארף) lakompaki (egyike a seva khileszből) Rabbi Majse Deutsch után volt ott Rabbi. A másik fia Rabbi Pinchesz, a megyeri Rabbi volt.

A Bolt utcában laktak, ahol a szikszói zsidóság zöme élt. A késői éjszakában is kivilágított a lámpa fénye és a kis ablakon keresztül betekintve Rabbi Lájbis ült elmélyedve a szent könyvek között, elfelejtve a föld minden gondjait és tanult szorgalmasan.

A háboru kegyetlen volt velük szemben is. Rabbi Lájbis 6 gyermekével nem jött vissza. Fia Rabbi Pinchesz volt Nagy-Megyer-i és jelenleg amerikai Rabbi és Szerén nevű huga, ki szintén Amerikában él, akik megmaradtak a Goldberger családból.

Rabbi Árje Lájbis ben Rabbi Majse Slajme Hálévi Jungreis

הרה"ג ר' (ארי) ליביש סגל בן הרב משה שלמה יונגרייז זצ"ל

Szikszó és vidéke nagynevű hitközségének utolsó nagy Rabbija. Nehéz ezen nagy emberről megemlékezést írni, mert ezen sorok jelentik Szikszó hitközségének a teljes megszűnését. Miután sajnos nagy fájdalom elpusztult a drága PÁSZTOR és elpusztult Vele együtt a Drága Nyáj, amelyet Ő olyan hűségesen gondozott, szeretett és nevelt. Mindkettő fájdalomunkra, a Gondviselő kifürkészhetetlen akaratából, egyszerre történt.

Fájó szívvel kell mindezeket írni, szemeinknek könny-be kell lábadnia, mert Rabbi Lájbis Jungreis a fiatal szikszói Rabbi a mi nagy Cádik Rabbink hiveinek, tanítványainak nagy részével együtt elpusztított. Rabbi Lájbis a mi nagy Rabbink nagy ember volt. A mi időnkben élt, és velünk együtt, bennünket nevelt, bennünket vigasztalt a reményt sugárzó szemeivel ránk tekintett, szent mosolygása nekünk nyújtott

a "gil-gülok" megváltásához és nagy ismerete volt a betegségek gyógyításához.

A cháláchában való nagy jártassága miatt a hitközség előljárósága felajánlotta neki a hitközségi Dájen állást, amit nem akart elfogadni míg álmában Angyalok felkérték, hogy vállalja el a Dáján állást. Azok után magára vállalta és hosszú éveken keresztül töltötte be odaadással és nagy msziresh nefessel.

73 éves korában halt meg 1906-ban, elul hó 28-án és Rabbi Saul Erenfeld ki egy évvel előtte halt meg, közélebe temették el nagy részvéttel. Veje volt R. Jhüde Schwartz. Szikszórol.

Rabbi Jicchak Meisner

-

הרה"ג יצחק מייזנר זצ"ל

R. Eliezer Braun tomori gvirnak volt Veje, ki egész életén át eltartotta, hogy gondtalanul tanulhasson tajret.

Apja Rabbi Jhuda Meizner veineri Rabbi ki veje volt Rabbi Chájim Kicének. Két könyvet adott ki, egyik magyarázat a Torára "חולדות יצחק" Toldosz Jichog cimen és énekek (zmirot) Jichog jránén "יצחק ירנן" cimen. Rabbi állást nem töltött be, de haláláig kb. 1910. tanult nagyon szorgalmasan.

Rabbi Lájbis Goldberger הרה"ג ר' ארי ליביש גאלדבערגער זצ"ל

Mádon született nagy Talmud-tudós a nagy Gáon Rabbi Mordecháj Jehüde Winkler (Levüse Mordecháj) tanítványa volt, ki szorgalmasságával szerénységével és erlechségével felhivta magára a figyelmét.

Rabbi Menáchem Schük elhalálozása után hívták meg Szikszóra dájennak, és a pászkenoláson kívüli minden idejét a szent Tajre tanulására fordította. Nagy elődeinek Rabbi Chájem P. Goldberger és Rabbi Eliezer Blum nyomdokain haladt.

ezen a földön megenni. Niszán hó 12-én átadta hófehér lelkét Teremtőjének.

Óriási részvéttel kísérték utolsó útjára R. Blumot. A sírkövét 1922 tisri havának 4 napján állították fel. Gyermekai, unokái, mind a hitközség hivei őrzik szent emléket kegyelettel. Fia, Rabbi Smuél ki Kassán élt és fia R Majse Jánkev ki Korláton élt, a családjuk nagy részével elpusztultak.

Unokája Rabbi Smuél fia Rfoél Blum kassai Rabbi ki jelenleg Amerikában él Gáon nagy jesivát vezet és több könyvet adott ki. Rabbi Majse Jánkajvnek két leánya férjezett (Blech és Mittelman) Bné-Brákbán élnek családjukkal.

Rabbi Jozséf Miller - הרה"ג ר' יוסף מילר זצ"ל

Rabbi Jozséf Miller Szikszón született kb. 1865-ben. Szorgalmassága és a Tajre tanulás iránt érzett szeretete először a szikszói jesivában vezette és később kívánságára Apja Husztra küldte a "Gáon Mhárám Sik" jesivájába, ahol kiváló szorgalmával a legjobb bocherok közé került, miután - "מהר"ם שי"ק" már gyengélkedő volt, a három Bocher bizták meg hogy a Nagy Tanító Mesterüket ápolják és Ő is közöttük volt.

A "Mhárám Sik" jesivájában mindenkit a helysége névének hozzátételével hívták. Őt Jaszeff Szikszernek hívták.

1900-ban Galántára került mint Dájen, 1909-ben kiadta könyvét "אור יוסף" - "Ohr Jozséf" címen. Bölcsseink idézeteit poszikok szerint rendezve a "Nách ban" "בנ"ך

Rabbi Chájim Pinchász ben Jánkajv Goldberger:

הרה"ג ר' חיים פנחס בן הרה"ג יעקב גולדבערגער זצ"ל.

1833-ban született. Nagy talmud tudós, ki kabalisztikus tudományokkal is foglalkozott. Különös jártassága volt

gyermekkorától kezdve minden idejét a szent Tajre tanulással szentelte.

A Talmudban és a Cháláchákban jártassága óriási a környék Tálmed-Chochemjaival megvitatta az összes felmerült chalachikus kérdéseket, amelyeket alaposan megvilágított nagy tudásával.

Jó tulajdonságai közé tartozik nagy szerénysége és hogy zavartalanul folytathassa tanulását, a nap legnagyobb részében szobájába zárkózva bujta a fóliánsokat.

Nősülése után, kapott hozományával egy ismert sziksoi fakereskedőhöz társult be azzal a feltétellel, hogy Ő az üzletben naponta csak rövid ideig tartozkodik és csak azon időbeni keresetből akar csak haszonban részesedni.

De még az első időben azt álmodta egy alkalommal, hogy társa szombaton árut adott ki. Még másnap reggel, okát meg sem indokolva, felmondta a társas üzletet és teljesen a tanulásnak szentelte életét.

Rabbi Saul Erenfeld idejében a hitközség előljárósága a Rabbi javaslatára Dájennak választotta amit nagy odaadással és lelkiismeretesen folytatott egészen haláláig.

Kérdéseivel többször foglalkozik a Chászán-Szajfer és többi vallásos tárgyú nagy Rabbik könyvei.

Felesége nagy Cdékeszte volt, ki egész életén keresztül biztosította kényelmét és gondoskodott, hogy tanulását feleslegesen ne zavarják a Sájlekkal hozzá forduló. Ő maga, ki a szomszédos szobában figyelemmel kísérte a tanulást, úgy hogy ismeretes volt Híndl Blum Rabbi Eliezer Blum feleségének a talmudba és a Cháláchákba való jártassága. Gyermekait is, kik mind szent utjain haladtak, szerény életre és az igazi Tajre szellemében nevelte.

1920 pészach előtt pár nappal azt mondta a haza látogatott gyermekeinek, hogy a pészáchi morart már nem fogja

erre a peszigra: "אני שכבתי ואישנה, הקיצוטי כי ה' יסמכני"

"Áni sechávti vijsáná, hákicajszí, ki hásém jiszmehénü". Háromszor elismételte "félelem nélkül lefeküdtem, mindjárt elaludtam és felébredtem (mert tudom) a Mindenható az én támogatóm" - újra mondta "lefeküdtem hogy elaludjam, miért alszom azonnal el ahogy lefeküdtem és semmi nem gátol tőle mert én tudom (mondotta) ha majd felébredem a Mindenható segítségemre lesz".

Senki sem tudta, hogy ezen peszik idézete és magyarázata mit jelent. Másnap reggel pársesz hűkász נפח elment a mikveba, de már nagy fájdalmai voltak. Visszaérkezése után utasította tanítványait, hogy kezdjenek imádkozni és Ő imádkozott velük az ágyában és a műszáff kdüse után elszállt szent Lelke "בקרובה ובטהרה" "bkiüdeše übtháre" és futótüzként ment a hír az egész Szikszón. Sirt az egész község. Az ország minden részéből gyülekeztek a Rabbik és a Tanítványok és támuz hó 14-én hétfőn nagy heszpedekben méltatták szentségét és a nagy fájdalmat ami az egész gyülekezetet érte eltávozásával és óriási részvéttel kísérték utolsó utjára.

Rabbi Eliezer Blum : - הרה"ג ר' אליעזר בלום זצ"ל

Rabbi Eliezer Blum fia volt Rabbi Majse Jánkov משה Blumnak a nagy Talmud tudásáról és szerénységéről ismert bezedeki (Baranya megye) Cádiknak, ki veje volt Rabbi Ajzer Uhlmann makói Rabbinak.

Egyik fia volt זצ"ל הרב יצחק אייזיק בלום זצ"ל Jichák Ájzik Blum ki Tiszalökon élt és nagy Tálmed-Chochem volt. Rabbi זצ"ל Cvi Hirsch Blum Pesten élt és sógora volt Rabbi Saul Erenfeld זצ"ל szikszói Rabbinak. Ők ketten voltak vejei a békési nagy Gvir Rabbi Áháron Friedmannak.

Szikszóra nősült hánágid R Zwi Jánkov Reichman Hindl nevű leányát vette feleségül. Nagy Tálmed Chochem volt, ki

tartson, de az akkori rendszert jellemezve nem ültették az előkelőségek mellé, ahol Horthy és a többi antiszemita grófok és előkelőségek ültek, és miután beszédét amire a nem zsidók mondták hogy ilyet még nem hallottak - elmondta, a nagy taps után utasította Horthy adjutánsát ki mellette ült, hogy adja át helyét és miután lekezelt vele és megköszönte beszédét, maga mellé ültette.

Kiadták testvérével, az ónódi Rabbival közösen Mb. Apjuk י"ר (Jásrás Jánka jv) - י"רש יעקב című könyvét. Az első világháború alatt több mint 40 család menekült élt Szikszón és közöttük Rabbi Horovitz a Cánzi Cádik bál "Divré Chájim" veje is és Rabbi Menáchem gondoskodott ellátásukról és szállásukról.

A selyebi sajchetnek fia született és a brisz Jom Kipurra esett, hogy el tudja vállalni a szándékságot (Kvaterságot) és hogy ne álljon elő zavar a pár családot számoló hitközségben, erev J.K-kor kocsikon elhozatta a sajchet egész családját a többi családokkal egyetemben és gondoskodott elhelyezésükről.

Jótékonykodásának nagy hire volt. Egyik este egy bálboszával találkozott és elbeszélte neki, hogy nagy fájdalmai vannak de nem akarja hogy családja tudja s ezért kívánja leplezni fájdalmát. Családja iránt érzett szeretete határtalan. Pár héttel halála előtt szigorú orvosi utasításra Pestre utazik, hogy megnyugtassa őket. Levelet ír, amelyben írja, hogy Apja könyvének kiadása ügyében jár Pesten és közben megvizsgáltatja magát orvossal és az orvos megnyugtatta. Kéri őket, hogy szeressék egymást "mit a emeszdige áháve" und lman-há-Sém gurnist upspurn vusz esz iz cum gezunt netvending ist.

A kórházból való hazaérkezése után legidősebb fia R. Áncsel apósához Berettyóújfalura utazott, nagyon nehezen akarta elengedni és a bucsuzásnál a szokástól eltérően könnyezett és arra kérte, hogy hétfőn okvetlen legyen itt. Péntek este sokan jöttek asztalához és Tajret mondott

vén kell viselnie gyülekezetének (hitközségének) minden ügyes bajos, testi avagy lelki fájdalmát avagy örömét mindig."

Amit Ő még azzal is megtoldott, hogy ahol szükséges ott segiteni is szükséges. Több helyen, ahol nem voltak betöltve Rabbi állások, igyekezett rávinni a vezetőséget hogy vegyenek fel Rabbikat, és követelte a Cházuke betartását, olyan helyeken ahol családtagok maradtak, Kik betölthetik Apjuk után a megüresedett Rabbi széket.

A nagy község lakóssága is nagy tisztelettel vette körül. Szokásai chaszidikus forrásból eredtek. Peszách este hálélt mondott a templomban, a szédernél az afikajment a vállára vette és körül vitte az asztal körül. Az ádir hű éneket jiddisre is átfordította és a szent Őseitől átvett szent énekekkel óriási erlechséggel vezette le a szédert, a hajnali órákig.

A szombat esti hávdálára volt külön éneke ami a sábesz utáni vágyakozást fejezte ki ének formájában. A sálesideszt hivei és tanítványai között töltötte, amikor saját maga készített Tajrekat adott elő. Lagbajmerkora a szomszéd városba utazott tanítványaival együtt és a chéder gyerekekkel és ott ünnepelték Bár-Jocháj énekeket énekelve. A drei vochnba minden nap tikun chaceszt csinált. A félelmetes nagy napokkor előimádkozott. Erev jom-kipur délelőtt az egész khile apraja-nagyja jött hozzá áldásért. Valamennyien könnyes szemmel hagyták el lakását. Estefelé a kolnidré droseja után mindenki a megtérés szent szellemében fordult Vele együtt a Jóságos Mindenható színe elé. Nem irhatom le összes szokásait, amely mind bizonyítja nagy szírmélyét. Felejtethetlenné azok mielőttünk, szikszóiak előtt.

Szent asztalánál énekelték Nagyapjának irt énekét

- " כל הנבראים בשם ימים ינוחו ביום השביעי "

amit szintén leközlök.

Amikor az ujfalusi parton felavatták a turul madár szobrát, Őt kérték fel a megye részéről, hogy beszédet

sé és vidéke mindennapi életében.

A jesivában az összes siurokat egyedül tanulta, gondoskodott a bőséges ellátásukról és gyermekeiként szeretette tanítványait. A saját és családja részére máchmir volt, de a hitközségi tagokkal szemben megértő és elnéző. Tekintete fejedelmi, hádrász-ponim mosolygó, barátságos jósággal telített arcából, szeretet ragyogott. A Mindenható iránt kifejezett szeretete és nagy erlechsága szent arcára volt írva. Igazi béke szerető volt - אוהב שלום
Ki nagy sulyt fektetett az egymással nézeteltérők és veszekedők kibékítésére. Felügyelt a Chéder gyerekeire, és nem egyszer vágta le saját gombjait kabátjáról, hogy siró gyerekeket vele megvigasztaljon.

A gyerekek is nagyon szerették. Valahányszor az utcán vagy az udvarán meglátták, szaladtak kezét csókolni. Neki. Mindenkire volt egy egy kedves szava. Átalakították kezdeményezésére a mikvet, a templomot amely az egész vidék zsidóságának büszkesége volt Ő építette.

Szokásai mély Jirász-somájimmal voltak telítve. Mindennapi "ávajdesz-hákajdes"-a mikveval kezdődött, esténként bálbátemjainak tanult elő és a nap minden szakában nyitva volt lakása a kérdezők és a különböző problémáikban hozzá fordulóknak előtt.

Bölcs chochem volt, kinek minden szava megfontolt alapos és Áhávász Jiszroállal volt vegyítve. Kiváló szónok Mágéd, kinek elhangzott szavai minden szívhez bejutottak.

Bölcsességének messze ment híre, még messziről is fordultak hozzá tanácsért. Nagy Rabbikhoz illő baráti kapcsolatot tartott fent az akkori idők Nagyjaival, a belzi Cádikkal és M. szigetről a Kdüsész Jantevval. Megvalósult benne a poszig amit a Tajre Áron hákohénról irt :

"וְנֶשֶׂא אֶהְרֵן אֶחָד שְׂמוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל לְבוֹ חֲמִיד "

"Vneszo Áhárajn esz smajsz bné jiszroél ál libaj tomid"

"Áháron a szíven viselte Izráel gyermekeinek nevét mindig"
Ő maga így magyarázta "" Egy vezető férfinak (mánhig) szí-

M. Áv 15-én volt a ros-hákáhal leányának az esküvője R. Jánkev Ávrám Fried és a Chüpe ködüsín adásával Őt kérték fel, és miután vége volt a Chüpenak azt mondotta a ros-hákol Főrabbi ur és most meghivtam ide az egész hitközséget a vidéket is beleértve a Rabbi egy beszédére.

Most már nem lehetett kitérni és elkezdte droseját a gemore idézetével ("Tánesz Ki még nem látta az Áv 15 öröminnepét, nem látott még örömet életében" és gyönyörűen felépített beszédében elbűvölte az egész hitközség apraját nagyját.

Az elhangzott beszéd után egyhangulag megválasztották Rabbi Menachem Schücköt a szikszói Rabbinak. A felvevő levélben, amelynek gyönyörű szövege megható, fel voltak sorolva az összes hozzátartozó kis hitközségek (golel) és a következő Bálbátemok aláírásai:

Szikszói Autonom Ortodox Isráelita
Hitközség 1907 :

Jákov, Á. Fried elnök : Léb Czeisler : Méir Deutsch, Dán Frenkel, Wolff Brodi: Smüél, J, Reich : Majse Glátter : hk. Smüél Reichman : hk. Slajme Zálmen Türk, hk. Jiszroél Schapiro : Mándl Ádler : hk Eliezer Hartmann, hk Mordecháj Fried : Jákov, M, Stamberger : hk Rfáél, É, Hartmann : hk Jozséf, S, Stamberger : hk, Jchiél, M, Stamberger : Dávid Buchhálter : Jánkajv Braun : Cvi Silberberger : Efrájim Spán : Volf Ádler : és még többen a vidékről is de nevük nehezen olvasható.

A Rabbit nagy tisztelettel fogadták és a hivatalos beiktatás után miután Rabbi állását elfoglalta, minden erejével igyekezett hiveinek minden problémáinak segítségére és a vallásos élet vezetésére óriási lelkesedéssel és elszántsággal. Nagy jesivát alapított.

Pészách utolsó napján egyhangulag beválasztották a Chevre Kádise tagjai közé és aktivan részt vett a hitköz-

a vele lévő Bezntól kapta.

Megválasztották heőcsabai Rabbinak, de ezt az állást nem töltötte be. 1893-ban megnősült és elvette unokatestvérét a jótékonykodásáról és jámborságáról ismert Tajbet a Rabbi Smiél Zeév Jungreis csengeri Rabbinak leányát.

Egy évig laktak Bajomba és 1 évig Nádudvaron.

1895-ben felvették a nagyváradí Máchziké Tajre templomában dájennak. Ott előtanult és drosekat is tartott, kitűnő előtanulásának és erlechságának hírére sokan jöttek egész messziről is, de hire volt jótéteményének is minden ott tartózkodó idegen vagy Rabbi vendég volt otthonukban, ahol nagyon szívesen fogadtak mindenkit és ellátták Őket amire szükségük volt.

Egy alkalommal, amikor a város Főrabbiája Majse Hirsch Fuchs fürdőhelyre utazott és augusztus hó 18-án volt Ferencz József császár születésnapja, őt kérték meg, hogy az ünnepi fogadáson, ahol az összes előkelőségek megjelennek beszédet tartson, miután kénytelen volt a megbízást elfogadni szobájába zárkózott, hogy előkészüljön. Egy idegen Rabbi érkezett, ki sürgősen egy börtönbe zárt fogoly kiváltásának érdekében gyűjtést akart rendezni.

Rabbi Menáchem nem hivatkozott elfoglaltságára, hanem kivette szekrényéből az igen értékes arany óráját - és azt mondta, hogy a Rabbi adja el azonnal az órát és az ellenértéket azonnal fordítsa a fogoly kiváltásához hiszen követte Őt a Rebecen is, ki 10 gyermek nevelése mellett időt talált a jótékonykodáshoz.

1901-ben felvették Kirchdorfba, ott alapított jesivát létesített mikvet a környékeken megalakította a szász - chevret és megindult a rendes zsidó élet. 1907-ben meghívta a szikszói hitközség Rabbiválasztási céllal egy beszéd tartására, de nem fogadta el a meghívást. Álláspontja az volt, hogy vegyék fel Rabbinak minden előzetes próba nélkül.

nitványok gyermekeinek a jó uton haladása bizonyítja R.
Saul nagyságát és felejtethetlenségét. z. j . u .

Rabbi Menáchem Mendel Schück הרה"ג ר' מנחם מענדל שיק זצ"ל

1870-ben született Csengeren a nagy Rabbijairól világhírű lett nagyközségben mint nagy Cádikok leszármazottja Rabbi Jánka jv Schück (kiadott könyve "י"שרש יעקב" Jásrés Jávka jv) nádudvari Rabbi fia, Rabbi Doved Schück זצ"ל (Imré Doved kiadója) "אמרי דוד" tokaji Rabbi (unkája. Öt éves korában Miskolcon volt a nádvorni Cádik R. Mordcháj és amikor a Rebbe azt kérdezte tőle, milyen áldást akar, minden gondolkodás nélkül azt felelte "hogyan legyek egy erlecher jid aki nagy jirász-sumájimmal rendelkezik", és az a Broche valósággá is vállott. Mert egész életében ennek a kettőnek árnyékában élt. A bár-micvoje után Be-rettyóujfalura utazott Rabbi Ámrám Blum jesivájába, ahol szorgalmasan tanult sokat éj szakázva. Onnan Tokajba utazott Nagyapjához és ott 3 évig tanult. Utána a tokaji Rabbi kérésére már a nagyobb bocherok tanítását vállalta, a szentéletű Nagyapja látta szorgalmas igyekezetét és a talmudban nagy jártasságát, és szívbéli ragaszkodását a különböző micvekhez, minden reggel korán kelt és maga Rabbi Doved זצ"ל keltette fel és a Cádik Nagyapa szent élete óriási hatást gyakorolt Reá. Tokajból a pozsonyi jesiveba utazott ahol a "Sévet Szajfer" közelébe és nagy jesivájába akarta tanulását folytatni. Utközben Pesten keresztül utazva a hitközségi elnöknel Freudigernél töltött pár órát és miután felkérésére elmondta Nagyapja sábesz hágudajli droseját a psetlel együtt felismerte benne F. Ávrahám a fiatal tudóst.

A jesivában szorgalmasságával és I. félelmével is nagy elismerést szerzett, a thilem után elhangzott "Jhi rucajn ját" ki végig hallgatta érezhette, hogy bensőjében szent lélek élhet. Ki képes volt könnyet varázsolni az Őt végighallgató imáival Turesz-árujeját (Rabbi igazolasát) Tanító mesterétől Rabbi Szimche-Bünem Schreibertől Rabbi Mercke az ujfehértói Cádiktól és Doved Lákenpách és

רבינו הצדיק מרן מנחם מנדל שני זצ"ל
 Hárón Hágéon Márán Rábénü Menáchem Mendl
 Schik zcl. volt szikszói rabbi.

מרן רבינו שמואל ארנפלד ז"ל
 Márán Rábénü Smiél Erenfeld
 volt szikszói és máteszdorfi Rabbí.

Tanítványai közül több Rabbi és a zsidó élet nagyságai lettek. Tanítványa volt a szilágysomlói Gáon Rabbi Slomo Zálmen Erenreich ל"ר, Rabbi Jhuda Horovitz ל"ר, a hunfalvai Rabbi Smüél Rosenberg ל"ר veje, Rabbi Saul Brach ל"ר, Kassa-i Rabbi. Rabbi Reich L. aki Rabbi és orvos Amerikában élt és sok talmudi vonatkozású és orvosi tanulmányai jelentek meg. Írásai sok talmud vonatkozású könyvben jelentek meg.

A nagyvilágban Rabbi Saul Cháriff néven volt ismeretes. Békeszerető és embertársait tisztelő volt, kinek Hitközségében Rabbisága alatt békességben teltek szorgalmas tanulással és tanítással napjai. Nehéz komplikált din-taj-reknál is talált békés megegyezhető kiutat, amely emelte nagy hírnevét.

Két fia volt, az egyik Rabbi Smüél Erenfeld és Rabbi Majse Erenfeld pesti Rabbi. Veje Rabbi Jsáje Keller, ki hosszú évtizedeken keresztül a hitközség jegyzői felelősségteli tisztségét és irányítását végezte nagy odaadással.

Unokája néhai Dr. Patai József özvegye Dr. Patai Edit.

Előadóképessége, ahogyan tanítványainak átadta a szent tant rendkívüli volt, egész fiatal bocherok előtt is érthetővé tette a nehéz pilpulokat amit nagy türelemmel és meleg szívvvel tett.

A hitközség tagjai igyekeztek a bocherok ellátásánál segítségére lenni, mert ennek biztosítása végett gondot csinált magának. Azt mondta mindig, hogy ahoz, hogy egy talmudista nyugodtan és szorgalmasan tanulni tudjon, gondoskodni kell az ellátásáról.

30 éves pásztori szolgálat után 1905 Elul hó 27-én adta át szent lelkét a Mindenhatónak. Óriási részvét mellett temették el Szikszón, szent édesanyjának közelében (Hindl) a sírján emelt sírkő és a bevésett csak nagy Cádikoknak kiillő szöveg is bizonyítja és a megmaradt tanítványok és ta-

céljából. A hitközségi tagok pénzt küldenek, hogy fedezzék az ottani kiadásokat, de Ő a hitközség akkori elnökének, Majse Léb Treibitchnak visszaküldi a pénzt, amit gyógykezeltetésére küldtek. Irta levelében, hogy a pénzt nem fogadja el, miután az előljáróság vonakodott, kijelentette, hogy fogadalmat tett, hogy nem fogad el semmiféle pénzt beteg kezelés, gyógyszer, vagy gyógyítás céljára. Megható, csodálatos szavaival magyarázza meg hiveinek "hogya miért nem fogadhatja el azt a pénzt": "Nagy a szenvedésem és fájdalomam a betegségem miatt, és miért gyötörjem még amiatt is a lelkiismeretem. Szent fogadalmat tettem, hogy nem fogadom el és megtiltom a hiveknek, hogy családom valamelyik tagját ebben az irányban megkönyékezzék pénz átadásával, tudom, hogy a hitközség tagjai jót akarnak és ha a tagok visszaveszik az átadott összegeket olyan micvet cselekedtek, mintha átvettem volna, kérem igazolni, hogy kérésemnek eleget tettek és ezzel visszaadják nekem lelki nyugalmamat".

Röviddel utána 48 éves korában elhunyt a nagy Cádik, Szent Emléke felejthetetlen.

Rabbi Saul Erenfeld

1840-ben született Pozsonyban a Chászám Szoffer unokája és Rabbi Smüél Erenfeld szikszói Rabbi öccse volt.

Már tanuló korában az élesezü tanítványok közé tartozott. Óriási tudása és memóriája csodálatos. A Rabbi oklevél megszerzése után nagytekintélyü kereskedő lett, ki szabad idejének minden percét a tanulással töltötte. Miután bátyja Rabbi Smüél Matteszdorfba ment, felajánlották neki a szikszói Rabbi állást, amit elfogadott és 30 éven keresztül bölcsen és hűségesen vezette és irányította a szikszói hitközség életét. Röviddel megválasztása után spanyol nátha következtében sokan meghaltak és ő fájdalmában Rabbi H. Lichtensteinhez fordult, hogy a szent imája hárítsa el a súlyos vészt. Válaszában a Rabbi áldását és jókívánságát küldte és a kedélyek megnyugvása után Rabbi Saul E. nagy Jesivet létesített, ahol szorgalmas tanulással az Ő Cháriff, nagy tudásával irányított.

vett minden zsidó megnyilvánuláson. Amiután látta, hogy a jesiva ellátása talán a megengedettnél nagyobb gondot ad az ott élt bálboszainak, 1874-ben kiadta a "Chászán-Szajjfer" név alatt világhírű könyvét, ami talmudi glosszákat kérdések és feleletek (Séélajsz Vtsüvajs) tartalmaz és a könyvből befolyó összeget a jesiva fejlesztésére fordította.

A Szikszóra érkezése első napjaiban az a hír járta, hogy a Kolomeába felvett volt szikszói Rabbi H. Lichtenstein nem érzi magát ott jól az új khiléjában és elkívánja hagyni új helyét. Elhatározta, hogy Pozsonyba utazik és megkérdezi nagybátyját Rabbi Smüél Binjomint (Kszáv-Szajfer-t) gondolta talán illő lenne Rabbi állását visszaadni: mert szerény véleménye szerint Rabbi Hilel L. többet tudna tenni Szikszón a Tóra felemeléséért.

De miután Pozsonyba érkezett a K. Szoffer nem volt odahaza. Este, amikor Rabbi Smüél E. a vonat elé ment a nagybátyja elé, miután találkoztak a K.Sz. meg volt lepődve és miután Rabbi Smüél elbeszélte mi járatban van, azt felelte neki a K.Sz. ha csak emiatt jöttél, már is utazhatsz vissza, mert a kérdésed nem egy kérdés. Folytatnod kell hivatásod ott ahol megválasztva lettél. Térj vissza mielőbb hitközségedhez.

A K. Szoffer csodálattal vette tudomásul Rabbi Smüél nagy szerénységét. Rabbi Smüél E. folytatta tovább hivatását Szikszón és tanítványok ezreit adott át életnek, hogy az ő szellemébe folytatják életük.

1877-ben Mátészdorfba (Nagymártonba) hívják, de helyét és szeretett bálbátemjait nehezen akarta elhagyni, ami aránylag oly rövid idő alatt oly szívéhez nőtt. De a Mátészdorfiak nem tágitottak míg nem sikerült Rabbi Smüélt hozzájuk vinni. Ott tovább vezette jesiváját és áldásos szent munkáját, ott adta ki a "Chászán-Szajfer" név alatt a "Sulchán-Áruch"-hoz írt kommentárát. Sajnos azonban nem sokáig. Egész fiatal korában 1883-ban súlyos beteg lett és hívei kérésére Kurling fürdőjébe utazik gyógykezeltetés

legidősebb leánya volt. Hat évig gyermektelen volt Hinda Erenfeld -s emiatt sokat sirt, de a szent Gáon Apja mondta neki, hogy a Mindenható áldása fogja kísérni és gyermeke fog születni.

Szülés után külön sliách (küldönc) vitte a hirt a régendorfi fürdőhelyre ahol a Ch. Szoffer tartózkodott és nagy örömmel mondta ki : " ויקרא שמו בישראל שמואל " legyen neve Smüél. A gyermek szorgalmas tanulásával a tanítók csodálatát vivta ki, miután felnőtt, Nagypjával együtt tanult nagyon szorgalmasan aki napról-napra látta miként gyarapszik tudománya a Tajreban és zsidó tudományokban.

Később apjának üzletében kisegített, de az üzlet hangos volt a Tajre tanulástól, rendezkedés közben is talmud-tételekben háláchákban és tóra magyarázatokkal foglalkoztak. Kiszolgálás közben is különböző talmudi nehézségeket világítottak meg egymás között.

Nagy tudása és jótulajdonságai a Rabbi felelősségteli álláshoz vezették.

Ezernyolcszázhatvahunban a bethleni hitközség hívta meg Rabbinak, ahol csupán 2 évig működött de ezen rövid idő alatt is már jesivát vezetett.

1868-ban Rabbi M. Lichtenstein eltávazása után kisütött a szikszói kék ég fölött a gyönyörű napsugár, amikor egyhanguan a hitközségi elnök előterjesztése után megválasztották és ünnepélyesen beiktatták a szikszói Rabbi-székbe.

Szikszón ideérkezése után hozzálátott a jesiva megszervezéséhez, ahová a világ minden részéből özönlöttek a szent Tora tudomány elsajátítására éhes fiatal bocherek.

A jesiva rövid idő alatt nagy hirre tett szert, akiket ő óriási msziresh nefessel és apai gondoskodással tanított és nevelt, egyidejűleg a hitközség vezetésére és irányítására is nagy gondot fordított, előtanult, és részt

ja meg a megtéréshez szükséges előírást.

Veje Rabbi A. J. Slésinger is ott élt Szikszón és együttesen fogadják az idegent. Csodákkal és bölcsességgel óriási odaadással volt tele szent Pásztorkodással eltöltött élete.

Szikszón nagy lelkesedéssel fogadták. Odaérkezésük után jesivet alapított, ahol nagy msziresh nefessel tanítja és oktatja tanítványait és Bálbátémjait, kiknek naponta kétszer előtanul.

Betegeket látogató együletet alapít és ellenőrzi a Hitközségi tagok minden irányu ténykedését.

Rövid idő alatt nagy közszeretetnek örvend. Jesivájában minden felőlről jönnek. Tanítványai között több híres Rabbi volt, Rabbi Báruch Eckfeld a csuzi Rabbi, aki szerzője volt a "פֶּת הַשּׁוּדָה" "Pét Hászude". Háráv Cvi Hirs Káháne Heller a szigeti Rabbi kiadta mesterének életrajzát "בֵּית הַלֵּל" "Bész Hillel" címen és - "זִכְרוֹן יְהוּדָה" "Zichrajn Jhüde" című könyvét.

1860-ban Kolomeába (Galicia) veszik fel, ahol több könyvet adott ki - "Siri Mászkil", "Ávákász Ráchel", "Ész Lászajsz", "Mikri dárdeke", "Bész Hillel", אַבְקָה רוֹכֵל, עַת לַעֲשׂוֹת, מְקָרִי דִּרְדָקִי, וְעוֹד.

1891-ben halt meg Kolomeában. Z.J.U.

זִכְרוֹנוֹ יִגֵּן עָלֵינוּ.

Rabbi Smúél Erenfeld (CHÁSZÁN-SZOFFER)

הָרֵה"ג שְׁמוּאֵל עֵהֶרֶנְפֶּלְד (חֲחֵן סוּפֶר) זצ"ל

Rabbi Smúél E. 1835-ben született Pozsonyban szentéletű nagy család drága gyermekeként.

Apja Rabbi Doved Cvi, ki nagy tudása dacára nem vállalt Rabbi állást. Anyja Hinda Szoffer a Chászám Szoffer

egy alkalommal, amikor a Cánzi Cádik lakásán tartózkodott és nem látta a falon a zécher lechurbánra emlékeztető fali vakolatot, saját maga baltát ragadott és kivágta az emlékeztető részt. Miután a Cánzi Rabbi megtudta azt felelte, hogy Rabbi Hillel minden cselekedete "lösém semájim"

Rabbi Méir Sapira zc"l a híres lublini Rabbi és jesiva vezető a Dáf-Hájájme megalapítója írja a reformokról és összehasonlítást tesz a prágai és a pozsonyi (Pressburg) hitközségek között és kérdezi: hogy hogyan lehet az, hogy a nagy hitközség híres és nagy Rabbik által irányított Prága mint Rabbi Jhajneszün Eibesiz zc"l vagy mint Rabbi Mhárál Rabbi Jhüde Liveh, ben Becálél zc"l és még sokan nagy nagy Rabbik vezetése alatt állott hosszú évtizedeken keresztül híres hitközség és az ő idejében már alig létezett ott zsidóság, a híres "Ál-Tnáj" templom üresen pang, ugyanakkor a pressburgi hitközség a Tajre reneszánszát élte, virágzik a hitközség és a jesivában ezrével mélyednek a Tóra kiapadhatatlan forrásába? És elérasztja tanítványokkal és híres Rabbikkal és talmud-tudósokkal még a környező államokat is.

Folytatja Rabbi Schapira, ennek az oka kizárólagosan az, hogy a Chászám Szajfer zc"l bezárta Pressburg és az egész környező helyeken az ajtót a reformok ellen és inkább szétválasztotta a zsidóságot, mintsem megengedte volna a reform törekvéseket, amelyek sajnos teljes asszimilációval fenyegették és fenyegetik a zsidóságot Rabbi Lichtenstein először Margitta községben lett Rabbi majd 1865-ban Szikszóra került, és ott adta ki első könyvét *Máskél-Hádol cimen*, együtt

1865-ben Nagymihályon Rabbi-gyűlést hív össze a reformok és a Rabbi-szeminárium ellen - és küldöttséget meneszt a császárhoz is.

Amikor egy gazdag zsidó letér az utról és tsüve szándékkal a szerdahelyi Gáonhoz, Rabbi Jhüde Oszádhoz fordul, ő a szikszói Rabbi Hillelhez irányítja, hogy Tőle kap-

És amikor nehéz idők következtek, és sok helyen az eltévedt vezetők rossz utra akarták téríteni hiveiket, és szükség volt igazi vezetőkre "Mánhigra" ki jó utra térítse a tétovizókat és hirdesse és tanítsa a szent Tora a hit, igazságosságát, üdvösségét és megváltoztathatatlan-ságát, ő rá esik a választás, és elhagyja az általa oly nagyon szeretett "Bész-Hámédres" falait és fáradságot nem érezve ment városból falura, hogy égő, igazságos szent szavaival hirdesse, tanítsa minden zsidó egyén előtt a Mindenható egyedüli megmásíthatatlan hatalmasságát, megcáfolva az ellentmondók egyéni érdekből fakadó hamisságát

Szavaival behatolt mélyen az emberi lélek legérzékenyebb részébe, felemelni vele a zsidó egyén lelkét és tudta irányítanu szent szavaival a bizonytalanságba és apátiában vergődő zsidó nsomeket.

Igazság nax "az Emeszért" csak az igazságért és csak az igazsággal és az igazságtól nem tágitott soha, mindig csak azért harcolt egész életén keresztül, ki az emberek ezreiben lángra gyultak a szikrák, a műszer beszédei folytán és ezek a kis szikrákból kigyulladt emberi lángok az égig jutottak. Az Emesztől nem tudta őt semmiféle földi erő vagy hatalom elvenni.

Azzal a megtántoríthatatlan erővel és hittel vette fel a harcot azok ellen, kik reformot, módosításokat akartak volna bevezetni a magyar ortodoxiában, akik hizelgésükkel a hatóságoknak és egyéni tiszteletet kivívva pusztulást akartak volna maguk után hagyni.

Ő volt a Chaszam Szajferral és a többi nagy Rabbikkal együttesen amikor Jermijáhu Prófétához hasonló szent szavaival bebizonyította, hogy mit kell tenni azon időkben, amikor az igazi hitet veszély fenyegeti és az emberek tízezrei követték.

"Lochém b'milchomesz Há-Sém". Mindenütt ott volt, ahol rendellenesség volt és ostromozott ahol szükség volt,

sel végzett, megédesítette nyelve, amely igaz szivből,
és meleg áhívász jiszroélból fakadt.

Utjai minden mozzanata a Jóságos Mindenható akara-
rata szerint történt és erre az utra, és ennek az utnak
eléréseért akarta minden hívét és zsidó testvérét rávenni
ezért harcolt óriási, megtántorithatatlan meggyőződéssel
és eltökélt szándékkal.

Könyveit és főleg leveleit nem a pilpüllel és
mélygondolkodásu filozófiai tényekkel vázolja és válaszol-
ja, hanem műszár, az emberek jóutra való térítésével való
felhívással élesen és érthetően rámutat a zsidóság és a
zsidó élet minden problémájára. A jó, igazi uton való
haladás és a Tora törvényeinek betartási fontosságára és
örök időkre íródtak, minden időnek megfelelően, és könnyű
érthető nyelven, az azt olvasó zsidó embernek szívében
a lappangó szikrát is lángra gyújtja. Könyveit minden
zsidó házbán tartották és tartják amelyet csak a házbán
tartani megnyugvást és a rosszak ellen védelmet jelentett.

Ő saját maga minden micve megtartására igyekezett,
szamarat tartott házába, hogy elsőszülöttjét a Tora tör-
vénye értelmében ki tudja váltani, juhokat, hogy meg tudja
tartani a birka lenyírásával járó micvet (résiz hágez) .
Mesziresh nefesben utolérhetetlen Égő Fáklya, ki minden
percében a napnak és minden perce a napnak szentséggel volt
telítve. "אש קודש לשם" "És Kajdes Lá-Sém" mind-
ezeket nagy tudományával nagy Mesterétől és Tanítójától
a "Chászán-Szajfertől" szivta magába.

Öt és fél évig ült a Nagy Tanítómasterének szent
asztalánál óriási, emberfeletti szorgalommal tanulta és
az ott töltött időről azt állította, hogy azok voltak Éle-
tének legszebb napjai.

Leste Mesterének, a "Chászám Szoffernek" gondola-
tait és kiejtett szent szavai olyanok voltak, mintha
'ה' מלאך valóságos angyal szájából jöttek volna.

lőtt volna megennie reggelre hagyta, és amikor nem volt olaj vagy petróleum gyertya a világításhoz, a hold világításánál tanult.

Valahányszor Tanítójáról beszélt, félelmetesen és meghatva ejtette ki Nevét.

A tanuláson kívül jótéteményeket is tett, gyakran járt betegeket látogatni és mindenkibe szent jelenléte óriási hatást tett és רפואה שלמה kívánsága után minden beteg úgy érezte mintha már a gyógyulás útjára tért volna.

Nősülése után Galántára került, ahol 13 éven keresztül tanult óriási szorgalommal. Egy alkalommal súlyos szembetegségben szenvedett és kezelésre Bécsbe utazott, ahol a professzor szigorúan eltiltotta, hogy tanuljon, mert veszélyes szemére. De ő nagy fájdalom és veszély dacára folytatta a tanulást, és amikor Nagy Tanítójának a Chászám Szajfernek ר"ר, fülébe jutott levélben megparancsolta neki, hogy hallgasson az orvos tanácsára, de Ő így felelt: "az orvos szerint veszélyben vagyok és éppen azért kell hogy szorgalmasan tanuljak hogy a Jóságos Mindenható segítsen."

Nehéz beszédének dacára, amit gyermekkorától szerzett, erős akaratával leküzdötte és nagy szónokká vált. Hallotta, hogy egy idegen bölcs, kinek beszédi nehézségei voltak, köveket rakott nyelvére és a folyó partján a víz csobogását utánózva kapta vissza a teljes beszélő képességét.

Ő maga is cselekedett és kérte imájában a Mindenhatót, hogy változtassa át nehezen forgó nyelvét olyan nyelvre, ami által könnyen tanulhat és könnyen beszélhet és utána megszentesi nyelvét a szent Tajre tanulására. Fogadalmát a Jóságos segítsége után be is tartotta. Olyan szónok lett, kinek minden szava az Őt hallgatók szívéig hatott. Tanulását, amely óriási lelkesedés-

Életében több megrázkódtatáson ment keresztül Ő is és a hitközség több tagja, de erős Hite és a hitközség tagjaiba beplántált rendithetetlen hit és remény győzedelmeskedett.

Rabbi Ávrahám L. Rosenbaum:

הרה"ג אברהם ל. ראזענבוים זצ"ל.

Nagy tudós volt, kiről sokan mondták azt a beteljesedett tényt : תורה וגדולה במקום אחד : Tajre tudomány és Nagyság (jólét) együtt. Először a nyitrai hitközség Rabbijülnöke volt de csak rövid ideig, innen került Szikszóra, akkor már kiadta első könyvét "Kérdés és Felelet "Ben Jhüde" - שו"ת בן - יהודה" címén. Szikszóról volt szülőföldjére került Pozsonyban, ott tanított nagy tudásával és adta ki két nagy könyvét "Sosánasz Ávrohom és Máor Énájim" - "שושנה אברהם ומאור עינים"

1877-ben halt meg és Pozsonyban helyezték óriási részvétellel nyugalomra.

Rabbi Hillel Lichtenstein zcl.

הרב הגאון ר. הילל ליכטנשטיין זצ"ל.

1815-ben született Vécsen. Hat éves korában, miután Apja már előzőleg bevezette a Tajre világába chéderbe küldte, ahol szorgalmas tanulással és óvatos viselkedésével kivált a tanítványok között, sohasem ment fölemelt fővel, és nem tekintett szemével fölfelé.

Tanulási rendje és szent utjai már akkor bizonyították Nagyságát. Betartva a Misná szavait:

" פה במלח האכל ומים במשורה חשנה "

Reggel vett magának 3 krajcárért kenyeret és ezzel tanult 14 órán keresztül és amikor vizet huzott a gémes kutból, gyakorolta kívülről a tövényeket, amiket napközben tanult טור אורה היים ből. Az adag kenyeret amit este kel-

Chalachikus kérdések és feleletek formájában "שו"ת הרי"ף" "Seélajsz Vtsuvajsz Hárif" címen - "אחיזה מרעהו" "Áchizász Möréhu" című könyvével együtt.

1816-ban került Szikszóra. Több híres vallásos tárgyú tanulmány könyvekben szerepel neve, közöttük

Rabbi Fájvis Fischman: - הרה"ג פייש פישמאן זצ"ל

Rabbi Fájvis Fischman Rabbi Jechezkél F. miskolczi Rabbinak fia volt, ki nagy Talmud tudós fiaként haladt. Apja nyomdokain, bölcs Talmud-Cháchám, kinek tudása és nagy ismeretén kívül, különös beszélő képessége, amivel idejének egyik legnagyobb szónokának számított. Perfekt német tartalommal telített beszédével valósággal elbűvölte a hallgató gyülekezetet.

Először Gyöngyösön volt Rabbi, onnan került kb. 1820-ban Szikszóra, onnan Kolozsvárra és 1828-ban Pozsonyba került, ahol élete végéig tanított és tartotta nagy értékes "droseit". Neve több chalachikus könyvben szerepel. Fia volt Rabbi Jozséf Chájim F. telegdi Rabbi. Halála után jóval kiadott könyve - "אור שרגא" .

Rabbi Smijél Jichog: - הרה"ג שמואל יצחק זצ"ל

Nagy Gáon kiváló személyiség a chelemi majd későbbi szántói Rabbi Joáb veje volt. Apósa után ő adta ki két könyvét. Élete végéig bezárkózottan csak a szent tannak és tanításának szentelte életét.

Sokan fordultak hozzá még messze idegenből is tanácsért és vigasztért, mert I. ten félelemmel és zsidó szeretettel telített szavaival lelki megnyugvást és reményt adott a hozzáfordulóknak.

Leányát elvette Rabbi Vitriol Chájem miskolczi majd munkácsi Dájen.

Rabbi Majse Mordecháj Schönfeld:

הרה"ג משה מרדכי בן יעקב בער שענפערלד זצ"ל.

1780-ban született Szikszón. Apja nyomdokain haladt nagy tudásu ember volt, ki apja nagy elfoglaltságának dacára tanított, sokszor az éjjeli órákban, mert nem akarta, hogy a nehéz helyzet miatt csökkenjen tudománya.

Idegenbe már csak akkor ment Torát tanulni, amikor Szikszón elmúlt minden betegségi veszély. Szikszón apja halála után 5 évig volt Rabbi - 811-től 816-ig.

Szikszóról Tiszafüredre vették fel Rabbinak, ahol közel 30 évig vezette a hitközségi életet, nagy megelégedésre.

1846-ban Sarkadra került, később Simándra, ismertes lett, amikor Rabbi Alexander volt csabai Rabbi, kit reform felfogása miatt din-Tajre elé hívtak és a szántói "Gáon" Semen Rokéach" elnöklete alatt lévő "Bész-din" megfosztotta Rabbi állásától. Ő maga is részt vett a Rabbini-kus bíróság tagjai között. (Alexandersohn Janeszn először a poseni Schwerinben volt Rabbi, majd Bajára került és 1833-ban Hejőcsabára került, ahol rövid működés után elbocsájtották állásából.)

"Toszfot Mordecháj" "חוספות מרדכי" címen, vallási kérdésekre feleleteket tartalmazó könyvet adott ki.

Ráv Ávis Tannenbaum: - הרה"ג אביש טענענבוים זצ"ל -

Rabbi Ávis a bobovi Lipmann Jom-Tov Rabbi fia éleleszü nagy tudós volt, ki 1780-ban került Sopronkereszturba, mint Rabbi (Apja halála után özvegy Anyját a szántói Rabbi Jirmijáhu feleségül vette) Mátteszdorfban is Rabbi volt és ott adta ki könyvét az Álfászinak a vallási jogi ügyében irt nagy tanulmányait, amelyet Rabbi Benjámin Volffal a "Sáaré Tajre" szerzőjével közösen dolgozták ki,

volt a hitközség és vidéke Rabbija.

Mikor már öregnek érezte magát, és úgy gondolta, már nem teljesítheti tökéletesen szent feladatát, kérte az akkori hitközség előljáróságát, hogy mentse föl a szolgálatából és vegyenek helyette fiatal vezetőt. A Hitközség előljárósága kérte, hogy folytassa tovább a Rabbi állást, de Ő nem volt hajlandó és hogy ne okozzon gondot, vagy kellemetlen érzést hiveinek, hogy jelenlétébe válasszanak más Főrabbit. Az előre megjelölt idő után elhagyta a hitközség területét és más városba költözött, Szikszóra csak egy alkalommal jött utána amikor a helyébe megválasztott Schönfeld Rabbit beiktatták és Ő köszöntötte fel sok szerencsét és áldást kívánva.

Rabbi Jánkajv Ber Schönfeld:

הרה"ג יעקב בער שענפער זצ"ל.

Nagy tudós és híres ember volt és 1771-től 40 éven keresztül 1811-ig volt a szikszói hitközség lelki-pásztora ki óriási odaadással szolgált a Hitközség minden egyes tagját, magán viselve mindenkinek gondját és baját. Amikor 1773-ban kolera járvány szedte áldozatait, odaadással, önmagát feláldozva járta látogatni a betegeket, gondoskodva gyógyszerekről és ellátásról, a meghaltakat a temetőbe kísérte és sokszor egyedül ásta meg a sirokat, a Mindenható megáldotta nemes cselekedetéért, nem csak hogy nem lett beteg, de hosszú élettel, amikor is minden szabad idejét az emberiesség megsegítéséért szentelte, miután a hatóság a templomot is bezáratta, házról-házra járt, hogy fenntartsa a kapcsolatot hiveivel és hogy gondoskodjon ügyes-bajos dolgairól.

1811-ben halt meg - 80 éves korában. Óriási részvéttel kísérték az általa kijelölt helyre, a szikszói temetőbe, meghagyva, hogy minden emlékbeszédet nélkülözzenek. Akaratát a hitközség előljárósága teljesítette.

Nem tudom, teljes-e a névsor, de minden igyekezéssel sok forrást kerestem, hogy felfedjem szent életüket.

"Külöm Cádikim, külöm Ahuvim" "כולם צדיקים, כולם אהובים" Mindegyik szent volt és Mindegyik nagyon szeretett volt. A hitközség minden időben nagy súlyt fektetett a Rabbik választásánál, amely bizonyítja Nagyságukat:

Rabbi Smuél J. Rosenbaum, Rabbi Jánkajv Beer Schönfeld, Rabbi Majse Mordecháj Schönfeld, Rabbi Smuél Jicchog Rabbi Ávis Tannenbaum, Rabbi Ávrahám Rosenbaum, Rabbi Hillel Lichtenstein, Rabbi Smuél Erenfeld (Chászán Szeffer), Rabbi Saul Erenfeld, Rabbi Menáchem Mendl Schück, Rabbi Fájvis Fischmann, Rabbi Eliezer Blum, Rabbi Chájem Pinchász Goldberger, Rabbi Jichog Meisels, Rabbi Lájbis Jungreis, Rabbi Lájbis Goldberger, Rabbi Áncsl Schück, Rabbi Joszef Müller זצ"ל, Rabbi Eliezer Weiser שליט"א.

Rabbi Smuél Jicchák Rosenbaum:

הרה"ג שמואל יצחק ראזענבוים זצ"ל.

Miután a hitközség életében szükséges volt a vallásos Pásztori irányítás, eleinte Dájenok / Rabbi helyettesek végezték, a hitközség irányítását, az első Dáján kik aztán a szikszói hitközség Főrabbija is lett volt Rabbi Smuél Jichog Rosenbaum.

Kiváló nagy tudásu talmud tudós volt, kinek a hitközség vezetése és irányítása terén nagy érdemei voltak, tanulásra szánt idejének egy részét a gyermekek tanítására fordította, hogy ezzel mentesítse a hitközségre hárult adó-kötelezettségeket, amit idejében az ott élt grófok kasszájába kellett lefizetniük. Idősebb korába már a helyi és vidéki bocherok részére jesivát létesített, ahol nagy szorgalommal tanította a fiatalokat és bálbátemjeit, I. ten félelemre és Tajrera.

Szikszóra az 1750 években került. Közel 20 évig

Jiszraél érdekében.

Vigyázva a kásreszra, a hitközségi tagok vallásos életére, oktatni, dárseolnli és prédikálni, vitás - ügyekben itélkezni igazságosan, fejleszteni a jidiskájtot a hitközség szent intézményeit és osztolni a hitközségi tagok örömében és bánatában.

Minden családi esemény vagy aktuson részt vettek és az eseménynek megfelelően beszédeket tartottak.

Mindezek tartoztak a Rabbik hatáskörébe és Ők sok esetben a Tajre fejlesztése érdekében önkéntesen jesivákat létesítettek, amely sok fáradsággal és nehézségekkel járt, de vállalták, hogy a Torász Chájim világítsa be a világot, hogy a sötét tudatlanságba tapogatózóknak világosságot és fényt nyujtsanak, hogy bevonják az üdvösséget biztosító megváltoztathatatlan szent Tora tudományába, hogy az élet utjaira is vigyék magukkal.

A Hitközségünk virágzó működésének és példás életének kizárólagos érdeme, a Rabbiké.

Fáklyaként világították be az egész utat hitközségünknek sok dicsőséget szerezve.

Rabbijaink :

A Rabbinak neve Ráv, ki a Községnek a vallási vezetője. A zsidó pap címe Rabbi, arameus nyelven Rabbi mestert jelent.

A talmud-írók egyik generációját is Rabbiknak hívták, de a Rabbi címet csak az viselheti, aki szmicheban kézfeltevésben, vagyis felavatásban részesült.

A talmud idejében a Rabbi - avatás csupán tanításra adott jogot, de lassan ráruházták a Rabbikra, akik a tanításon kívül a hitközségek lelki szükségleteiről is gondoskodtak.

Rabbijaink igyekeztek hűveiket a Mindenható szeretetére, a Tóra törvényeinek megtartására és a szent Tórára tanítani. Szerény igénytelen életmódjukkal, a kis földes szobájuk könyvekkel telepakolt négy falai, vagy a "Bész-Hámidrás" falai között bezárva a talmud fóliánsai között ültek tanítványaikkal és hűveikkel nappal és éjjel, hogy hűségesen szolgálják a Mindenhatót.

Szolgálták Hitközségüket óriási msziressz nefessel és végezték nehéz feladataikat a közös-klál

מצבת צדיק נדבן ידוע, בן משפחת רבנים
 רבי ישראל שפירא זצ"ל וזוגתו דבורה ע"ה.
 Jámbor életükről ismert Rabbi Jiszroél
 Schapiro zcl. és hitvese.

מצבת הצדיק המפורסם
 רבי חיים פנחס גולדברגר זצ"ל
 A Cádik csodákat tevő Dájen Rabbi Chájem Pinchasz
 Goldberger zcl.sirköve.

מצבת רבי אליעזר בלום זצ"ל
 והרבנית הינדל ע"ה
 A Cádik Rabbi Eliezer Blum szikszói Rabbi
 és a Rebecen sirkövei.

מצבת זכרון שהוקמה בבית-החיים
בסיקסו לזכרם של קרבנות השואה.
A szikszói temetőben felállított 1945
Emlék sírkő a Mártirjaink emlékére.

מצבת רבינו הצדיק
רבי שאול ארנפלד זצ"ל
Főrabbin a Cádik Rabbi Erenfeld sírköve

מצבות בית-החיים
Sirkövek a szikszói temetőből

מצבת משפחת רייכמן הידועה בנדבנותה.
הר' שמואל בן הר' צבי יעקב ז"ל.
A Reichmann Dinasztia R. Smtiél Ben
R. Cvi Jánkev sirköve.

kövek alatt nyugvók beszélni tudnának, sok - sok dicsőség derülne ki életükből.

Sokakat kilométereken keresztül kézben vittek utolsó utjukra, hogy ezzel róják le a kegyeletüket, mind - mind külön-külön egy világ és egytől-egyig tisztán adták vissza Teremtőjüknek hófehér lelküket. Mindegyiket külön-külön az egész község zsidósága kísérte, az üzletek redőnyei lehuzva, könnyes szemmel búcsuztak egymástól azok az ott élt drága emberek.

Mi a kérelem minden nyelven kérjük a volt lakosságot, hogy volt polgártársaikat hagyják békében nyugodni.

* * *

Ott Ők mindannyian a község érdekéért dolgoztak,
építettek és tevékenykedtek évszázadokon keresztül.

Hagyják Őket sirjukban békében nyugodni, mint más
temetőkből, Miskolcon vagy Szerdahelyen.

Külön részen nyugszanak a Kohéniták áldásra
emelt két kéz szimbólumával a Lévik egy öntöző kancsót
ábrázolva, ott pihennek a pestis áldozatai, a különböző
idők halottjai, a háboru elesettjei és a Chevrá Kádisá
most a háboru után emlékművet állított a deportációban
névtelenül elhunytak emlékére, az alanti szöveggel:

"Szikszó és Kerületeinek

1944 - 1945

Drága Mártirjaink emlékére állította a Chevrá
Kádisá. Békés nyugalom az égi pihenőn I. ten védő szár-
nyai alatt a szentek soraiban, akik a csillagok módján
fénylenek. A Ti áldozatok a mi örökös fájdalmunk."

Békében nyugodni az emberiesség, a humanusság
és az érző szív alapján arra kérjük az illetékeseket,
hogy védjék meg minden gonosz szándéktól a mi temetőn-
ket.

Ha az időtől besüppedt és a mohától betakart sir-

nélkül, elhanyagoltan, a vad növényektől benőve, sirkövek ledöntve és elhordva, szabad prédaként áll a temetőt gyalázó vandálok és cigányok előtt.

A temető, ahol a községet építő, példás életet élő drága polgárok nyugosznak, elhagyatottan és siralmas állapotban áll.

Az a hely, ahová mi mindannyian oly meghatottan és fájdalmas szívvél zarándokoltunk és zarándoklunk, évről-évre, az egyetlen létező dokument, amely a pusztító háboru után megmaradt a szikszói zsidóságból, szörnyű állapotban van.

A halottak nem védhetik magukat, mi pedig, kik messze kerültünk, tehetetlenek vagyunk és sajgó szívvél fordulunk ezen könyvön keresztül az illetékesekhez, a polgári hatóságokhoz, az egyházi hatóságokhoz, hogy védjék meg a temetőt, ne engedjék meggyalázni és feldulni a szikszói Temetőt, mert a világ összes országainak törvénye súlyosan elítéli a temető meggyalázását, mert az a kegyelet gyalázása.

Mi mindannyian, kik szétszórva élünk a világ több táján, mind készülünk odamenni a temető meglátogatására és kéver oveszra.

Vizi pincénél és a többi pincéknél és a dombnál letérve a patakhöz érünk, ahol a deszka pallót keresztül haladva szemünk előtt a " temető kapu".

Miután felmászunk újra a dombra, előttünk a temető a kis házzal: a Thare ház, ahol a szükséges felszerelések voltak.

Körös körül sorba egymás mellett sorakoznak szeretteink, Nagyjaink, jó ismerőseink sírkövei, egymás mellett, hat arasznyi hely távolságra egyik a másiktól, fejük kelet felé fektetve.

A kapuval vagy a bejárattal szemben az uj és bal felé a domb Alsóvadász felé eső lejtőjén a régi temető. Ott nyugszanak az első telepesek és a régebben elhunytak.

Közöttük a dédnagyszüleim, R. Cvi Jánkev Reichman, Rabbi Lichtenstein, leánya és a Chászám Szajfer leánya Hinda, aki Rabbi Smüél és Saul Erenfeld Szikszó-i Rabbik édesanyja volt és ott fekszenek a nagy Rabbijaink R. Saul Erenfeld, Rabbi Menáchem Schück és még sokan szentéletű emberek, öregek, fiatalok, még a környező falvakból is.

Flesch Ármin világhírű gyermekorvos szülei
Aszalórol,

Dr. Gönczi Adolf, a nagy orvos, - áldásos életüket
leélve ott tértek nyugovóra.

Közel két és félezer sir, amibe drága Hozzá tarto-
zóink alusszák hosszú álmukat, amig út a halottak feltá-
madásának ideje.

A temető napjainkban siralmas állapotban. kerítés

R. Jiszroél Sapiro, R. Jánkev Freistát, R. Majse Reichman,
R. Jaichenen Jichog Flamm, R. Jhüde Winternitz, R. Jichog Cvi
Weissfeld, Pichesz Reinitz, R. Majse Morgenstern, R. Jánkev
Fuchs, R. Eliezer Hartmann, R. Majse Jaszéf Grosszman,
R. Efráim Spán, R. Simon Blank, R. Jichog Altman, R. Ávrahám
Plattner, R. Eliezer Wohl, R. Jhüde Fleischmann, R. Zeév
Weinberger és még sokan mások z.c.l.

Mikve (Rituális fürdő):

A szikszói rituális fürdő az előírásoknak megfelelően ugynevezett "élővizből" forrásból fakadt. Sok időn keresztül a kassai utcán állt első időben szalmafedezésű kunyhóban és később Rabbi Saul idejében átépült. Mély fekvésű volt és sok lépcső vezetett le a medencéhez, amit kazánnal fűtöttek és megfelelt a teljes hyginiának. Pénteken sokan látogatták, de voltak kik hétköznapi és a téli időkben is a reggeli imádkozás előtt odalátogattak, a hitközség vagyona volt és az gondoskodott a rendbentartásáról, volt egy kezelő aki a fűtésről és a tisztántartásról gondoskodott.

A Láng család kezelte közmegelegedésre és utána veje Kolis volt a zsidók elhurcolásáig.

A deportáció után Herskovitz Ernő fáradozásának eredményeképpen a Rabbi lakásában épült fel újra, de sajnos csak rövid ideig volt használatban.

A temető :

Bész hákvorajsz és Bész Cáchájimnak - az élet háznak és Bész Ajlomnak, az örök háznak is hívják. Sokfelé zsidó hegynek nevezik, mert a zsidók a legtöbbször a városon kívüli hegyoldalon temetkeznek. A szikszói zsidó-temető is a község dombján terül el. Végig megyünk a Pataky Sándor utcán, elhagyjuk a pap drogériát, Takarékpénztárt, Rimay patikát, a Bész-Hámedres és iskola udvarát a dr. Gönyözy lakást, Plattnerékat, Ávrahám üzletét, a postát, Wohl és Lindenfeldéket és keresztül megyünk a Meczner hidon és a Herskovitz üzleténél jobbra térve a szállódomboknál és

Mindjárt az országba érkezése után szamarat vett és bejárta vele az egész országot, minden dombra vagy hegyre felmászva, hogy saját szemével lássa a szent ország természetes szépségeit. Erec Jiszráél szeretete csodálatos, az ország látogatása közben vett egy vörös tehenet (ami a Tóra előírásainak megfelelt) nem volt még befogva, nem volt rajta más színű szőrszál, teljesen hiba nélkül ("Pere ádíimó" céljára) őrizte, gondozta vigyázva, hogy ütést ne kapjon, hogy ne váljék (poszlnak) használhatatlanná, mert reménykedett, ha felépül a Bész Hámikdos és legyen mindjárt kéznél a tehen, amelyet B.Hámikdos idején is nehezen lehetett találni.

A templom ajtajába imádkozik a Bész-Hámikdos helyének közelébe. Pénteken sajfert fujt, hogy megrenditse a Mindenható irgalmát, a zsidó nép irányába, szabad idejét tóra tanulással és kabbala (misztikum) tanulásával töltötte.

Később rossz helyzetbe került és szülei kérték, jöjjön haza, ahol majd Rabbi állást tölthet be egy nagyobb helyen. Rabbi Ákivá azt felelte szüleinek: "Jobb itt a Szentföldön meghalni, mint Egyiptomban királyként uralkodni".

1878-ban csatlakozik Petah-Tikva megalapítóihoz, R. Jhajsuá Stampfer, Guttman, Ráb és apósa részére Rabbi Hilel szikszói Rabbi, vásárol Petah-Tikván 10 dunám földet. 1907-ben 68 évesen hal meg Jeruzsálemben, ahol az olajfák hegyén (Hár Házészimen) helyezték nyugalomra.

Megemlékezem azokról is, akik úgy az iskola, mint a Chéder vezetésénél érdemeket szereztek.

A Rabbik külön-külön:

R. Jchiél Stamberger, ki sok éven keresztül volt iskolaszéki elnök. A Tálmed-Tajre segítségére voltak nagyon sokan, és csak egynéhányat sorolok fel a sok közül:

R. Eliezer Blum, R. Chajem Pinchász Goldberger,

mindenkit ki hozzá fordult. A Tora előírásának megfelelően irányította uj párnoszeját. Abban a zchüszben volt része hogy közvetlen a deportálás előtt halt meg és Szikszón jutott kéver Jiszroélhoz.

A családja nagy része elpusztult. Hárman maradtak meg, közöttük Doved(Lajos) a T.B. agilis vezetője és Helénke huga.

R. Ákivá J. Schlesinger: ר' עקיבא י. שלזינגר זצ"ל

Rabbi Hilel Lichtenstein veje volt és vele együtt került Szikszóra, ahol a szikszói utcákat járva és a bész hámedres falai között álmodozott a szent Erec Jiszráél irányába. Itt fogadta apósával a tibetből érkezett idegent. 1865-ben "Lév Háivri" címen könyvet adott ki, magyarázatot ad a Chászám Szofér végrendeletéhez, és erélyesen lép fel a reformokat követelők ellen. A könyv elterjedt a széles vallásos körökben még Magyarországon kívül is.

Rabbi Schlesinger igyekszik megmagyarázni, hogy az antiszemizmusnak a zsidó ellenes gyűlöletéseknek fő oka az, hogy a zsidók elfelejtették, hogy idegenben élnek, mert életüket Erec-Jiszráélben a Tora hagyományos szent szellemében a Mindenható törvényeinek megfelelően kell berendezni, ez nem tetszett az akkori reform-harcosainak, kik beárulták őt a hatóságoknál azzal, hogy Rabbi Ákive Jozséf a szikszói Rabbi veje könyvével és tanításaival gátolja őket hogy jó hazafiak legyenek. Üldözni kezdték. Ő azonban kitarzott álláspontja mellett és nyomatékosan hangoztatta, hogy minden zsidó, ki vallásos tradíció hü életet akar élni, nincs más utja, mint letelepedni a szent-földön.

1870-ben alhatározta, hogy a szent-földre utazik és egész útján mindenütt ahol keresztül utazott, megmagyarázta alijázásának igazi célját. 19870 sábesz náchmijára Jeruzsálembe érkezett és ott nagy tisztelettel fogadták a Hár Hábájis közelébe bérelt lakást és ott templomot alapított.

kedést, hogy családját is idehozza. Így alakult újra a szikszói Tálmed-Tajre, egy kiváló tanító erővel.

A Hitközség vásárolt egy házat, aminek a helyén 914-ben felépült a nagy-templom és ott összegyűjtötte az összes gyerekeket, a különböző korosztályokat és elkezdte a szorgalmas tanítást. Kitűnő magyarázó-képességgel megadta a gyerekeknek a szükséges anyagot és mindezeket írász-somájjal oltotta be, akik hamarosan megszerették és tisztelték.

Pár hónap múlva szükség volt új melámedra és akkor javaslatára Miskolcra Weisz Johajsuát vették fel, kinek tanítványai közül még vannak itt az országban.

A tanítványok a talmed-tajre hírére messziről is jöttek, Huszt, Ujhely, Sziget, Miskolcra és egyéb helyekről is. A chéder gyerekek utána átkerültek a helybeli és más vidéki jesivekbe, ahol a jó alap után elmélyedhettek a Tajre tengerébe. Amikor 1907-ben a Schük Főrabbi z"l beiktatása volt, R. Menáse kivonult a vonat elé a Chéder gyerekekkel és erre a célra készített egy nagy zászlót, amire "Degel Máchné Tálmed Tajre Szikszó" - גדל מחנה תלמוד תורה סיקסא - volt ráírva és a gyerekek énekelve kísérték az újonnan megválasztott Rabbist. Ez az esemény nagy szenzációnak számított és a nagy izgalomban maguk a Hitközség előljárói kivették a zászlót a Gyerekek kezéből és így kísérték Őt családjával lakosztályába.

A zsidó elemi iskola tanítója Rozsnyai nyugdíjazás előtt állott és az állást felajánlották R. Menásenak, de tekintve, hogy ott bizonyos alkalmakkor a tanfelügyelő látogatása alkalmából különleges megtiszteltetésbe kellett részesíteni, de erre nem volt hajlandó R. Menáse, ezután választották meg tanítóknak Fridl Hedviget és Weinberger Vilmost.

A szikszói ifjúság vallásos és derech-erecre való nevelésének az érdeme E. Menáse Lindenfeldet illeti meg, aki később is, miután állását elhagyta tanult és tanított,

és megértő nagy Tálmed Chochem volt és nagyon szerény ember, ki egész életét családjának és a Chéder gyermekeinek szentelte. Nem tett sohasem és senkivel sem kivételt, minden gyermek egyforma volt nála. A saját gyermekeit is megbuchtázta (hátbautította) ha rosszak voltak. Ritkán fenyegetett de mindig mértékletesen. A Tajre tanítása és methodusa kitűnő volt.

Sajnos teljes Családjával elpusztult.

Grünwald Egerből került Szikszóra, Reb Jsajé Weisz Miskolcra, R. Lipe Gottlieb chuszed volt, jó Melámedok de csak rövid ideig voltak Szikszón.

Jesivák voltak Rabbi Hilel Lichtenstein Rabbi Smuel Erenfeld, Rabbi Saul Erenfeld, Rabbi Menáchem M. Schück és az utolsó időben Rabbi Eliezer Weiser slita vezetett jesivát a deportálásig.

R. Menáse Lindenfeld: ר מנשה לינדנפלד זצ"ל

1903-ban jött Szikszóra egy fiatal ember. Jámbor, I. ten félfő nagy Tálmed-Chochem, aki a fehérgyarmati Jungreiszb Rabbinnál jegyzői állást töltött be, mint a singer varrógép ügynöke. Állandó lakhelye akkor Nyiregyháza volt és egy heti távollét után szombatokra utazott haza családjához. Az üzlet, illetve a képviselőlet az akkori szállítási nehézségek miatt nehéz volt és fárasztó. R. Menáse fárasztó és komplikált párnoszejét látta a hitközségnek két nagyon agilis és aktív tagja Spitz Emánuel és Bildner órás, és elhatározták, hogy a hitközség hozzájárulásával egy komoly ajánlatot tesznek egy könnyebb és jövedelmezőbb kenyérkeresetre. A hitközség előljárósága R. Zálmen Türk és R. Jozsef Smüel Stamberger magukhoz hívták és a beszélgetés alapján felismerték benne a pedagógust és a tanítói tehetséget és ajánlatot tettek a Tálmed Tajrenak tisztán vallásos alapokra fektetett Chéder vezetésére azzal, hogy lakóhelyét is ide helyezze át véglegesen. R. Menáse Lindenfeld elfogadta az ajánlatot és megtette a szükséges intéz-

tudomány világába. Előttünk a kis utcában lakott finomságát eláruló Ábis bácsi körszakállával és steiff kalapjával. Ki már a felnőttekké vállott bálbátemok között is nagy tiszteletben részesült. Hosszu élettel áldotta meg a Jó Teremtő és meghalt, még mielőtt elkezdődtek volna a sanyargatási idők.

Tanítónk volt a szigoráról is híres Weinberger Zeév (Viktor), ki a harmadik osztálytól feljebb tanította a szikszó és vidéke gyermekeit. Tudós családból származott. Ő maga is tudós volt. Bátyja volt a pesti Zsidókórház szivspeciálistájának, jó tanító volt és a tanonc iskola ifjúságát is tanította. A tanítványaiba vallásos szellemet igyekezett belénevelni. Sajnos Családjával együtt elpusztították.

Hitoktatók voltak még Schwartz bácsi, ki sok leányt tanított meg imádkozni és Chümet fordítani. A gyermekek kedvence volt, az iskola udvarán lakott.

R. Slajme Lebovitz jámbor, mélyen vallásos ember és felesége (Keller) Edit, nagy tudománnyal rendelkező asszonyka, ki Rabbi Saul Erenfeld unokája volt.

A Melámedok igazi erleche zsidók, kik minden szivükkel azon voltak, hogy Jirász sumájimmal Tajret vigyenek be tanítványaikba. Dárdeke-től kezdve egész nagy bocherokig, a Bál-Bátemok nagy súlyt fektettek a Melámedok ellátásának gondoskodásáról, a Chéder, világító és melegítő szereiről.

Az egyik tanuló szobában nagy könyvtár állott a tanító és a Chéder gyerekek tanulása és utánanézése céljára. A Rabbik állandó ellenőrzése alatt voltak és minden héten Ők maguk ferherolták (hallgatták ki) a gyerekeket.

Egynéhány Melámedről megemlékezve R. Akiva D. Schlesinger, R. Ávis Rosenbaum, R. Menáse Lindenfeld, mindhárman nagyok voltak tudásban és tanításban.

R. Jánkev Joszéf hákohén, Fuchs (Fuchs Bácsi) egy igazi született melámed típus. Nyugodt, megfontolt,

Még az 1900-as évek előtt, amikor Hedvig néni átvette az iskolát, nem volt az egész vidéken példa arra, hogy egy fiatal leány tanítónői állást vállaljon és oly óriási közszerevetben adjon ki gyermekeket az iskola padjaiból, olyan nagy felkészültséggel. Egész életét a gyermekek és a felnőttek nevelésére fordította, nem akart férjhez menni, mert félt, hogy az akadályozni fogja szent munkáját. Hedvig néni neve mindannyiunk szívébe van vésve, mert tanításával szeretettel, egymásnak megbecsülését és hitet vitt minden tanítványába.

Az iskolát, amely zsidó iskola volt, a hatóság elismerte és a helybeli és vidéki előkelőségek nem-zsidói is az iskolát látogatták. Megtalálta mindenkinek szívében azt az érzékeny pontot, amely tanulásra és szorgalmasságra serkentett. Ő tudott tanítványainak jóbarátja és tanácsadója lenni - sokszor finomsággal és megértéssel teli szavai gyógyították a lelkileg megbízhatatlant. Délutánként magánjogi polgárit is vezetett, ahol még a vizsgáit és bizonyítványait is elismerték.

Szabad idejében játékonysággal és a leányok a polgári magániskola utáni uton való tanításával is foglalkozott. Hazafiasságra nevelte nagy lelkesedéssel tanítványait, hogy a talpra magyar és a szózat elhangzásánál, a magyar zászló láttán szívdobogást kell mindenkinek kapni. A március 15-i kokárdát Ő tűzte fel minden tanítványának bluzára. 1922-ben a kormányzótól kapott kitüntetést a tanítványainak jó hazafinak való neveléséért.

De a deportáció kinhalálától nem védte meg Őt sem hazafiassága, sem kitüntetése. Mosolygó arca, arisztokratikus megjelenése, született tanítói talentuma a legjobb tanítónők közé sorolta.

Rabbi Ávis Rosenbaum a szikszói Rabbi Ábrahám Rosenbaum fia volt. Nagy tudós, szerény ember, kiváló pedagógus, ki minden tudását és türelmét latba vetette, hogy tanítványait bevigye és beavassa a Tajre és a csodálatos

már 80-an, 1920-ban pedig már százon felül.

1928-ban az iskola átépült, hozzáépítettek és a termeket kibővítették. A hittanóra terve is nagyobbodott és a Tiferesz Báchurim temploma volt egyidejig az iskola. A berendezéseket kicserélték. A chéder egy szobával bővült. A tanítványok száma is emelkedett. A chéderbe vidéki gyerekek is jöttek. Mindenki megkapta azt a vallásos nevelést és a szükséges világi tudást, amivel az élet utjaira indulhatott, hogy körülményeinek megfelelően folytassa úgy és abban a szellemben, ahogyan Szüleik kívánni akarták.

Mindannyian hálásan gondolnak vissza Tanítóikra, kik óriási műszíresz nefessel fáradoztak azon, hogy nevelésükkel és tanításaikkal tanítványaikat jó utra térítsék.

A Chéder gyerekek a "tálmed-tajret" "tuki"-nak hívták és 1910-ben, amikor a Chéder a későbbi templom udvarán volt, a gyerekek játszadozása közben az egyik fala kidőlt és a Rabbi fiára, Chájim Schükre esett, de különös csoda folytán semmi baja sem történt.

Tanítók és Melámedok:

Az egész régebbi tanítók nevei nem ismeretesek, a tudós tanítványok tanuskodnak nagy Tanítóikról. Csak azokról emlékezünk meg, kiket ismertünk, de tisztelettel adózunk azoknak is, kik nehéz körülmények között végezték nagy nevelési feladatukat, azonban neveiket nem ismerjük.

Fridl bácsi a tanítók mintaképe. Született tanító, aki szent hivatásának és küldetésének vélte képességét, hogy gyermekek neveléséhez a tudáson és türelmen kívül meleg szívvvel is rendelkezni kell. Tanított és boldog volt, ha gyermekei-tanítványai tudtak is. Saját gyermekeit mind tanítónőknak nevelte és kivált nagy tehetségével a mi mindannyiunk TANITÓNŐJE: Hedvig néni.

Rozsnyai bácsi jó tanító és pedagógus volt, aki egész nyugdíjaztatásáig szolgálta a szikszói zsidó iskolát.

és a szépművészetnek legjobban megfelelt. A templomunk bizánci templom típus, négy oszlopon nyugvó kupola (félkörnél magasabb bolthajtás) szférikus (gömb) háromszöggel záródnak a négy oszlopfejre. Az építkezés Baumhorn terve alapján Kerekes mérnök vezetése és felelőssége alapján lett kivitelezve. A régi templom helyén felépült egy kisebb templom, ami téli templomnak és tanulóteremnek szolgált. Mellette volt a sász Chevre imaháza és tanuló helysége és a Tiferesz Báchurim temploma. A 930 években a templommal szemben lévő térségre helyezték a piac terét. De a templomban égett villanyok bizonyították hajnaltól késő estig hogy a szikszói zsidóság ott töltötte a lelki megnyugváshoz szükséges minden szabad idejét, imádkozott és tanult. Mily sok sok áhitatos könnyel öntözött imák szálltak a Mennyek felé, mennyi Thilem... a keresztény templomszolga Fazekas mindig azt mondta, hogy "nem tud olyan korán jönni, hogy ne találjon már imádkozókat. Amíg nem vetett véget mindennek a deportáció.

Iskola, Tálmed Tajre, Jesive:

Mind a három intézmény Tanitói és tanítványai emelték a zsidóság értékét itt és a másvidékről tanulni akarók sokaságát. Nehéz volt elérni, hogy saját iskolával rendelkezzenek, és hogy a gyerekek Chéderba is járjanak és hogy vállalják a Nagy Rabbikkal közösen a jesivák fenntartását, mert a Tanitók ellátásáról kellett elsősorban gondoskodni, majd a Jesivák ellátásáról, mert minden Rabbi szerződésébe foglalták, és amit nagy tisztelettel be is tartottak, hogy hány bocher ellátásáról kötelesek gondoskodni a bál-bátemok az ellátás a bocheroknak napi kosztolásáról szólt.

Az iskolák létesítésének pontos idejét nem tudjuk, de 1860-ban már volt iskola. Azelőtt házi-tanítók gondoskodtak arról, hogy az ifjúságnak a héber tanuláson kívül világi ismerete is legyen

1870-ben az iskolát már a hatóság is elismerte. 1880-ban már 60 tanítványa volt az iskolának, és 1900-ban

"Mélységből kiáltok fel Hozzád Örökkévaló".

A templom szentségének megőrzése miatt tilos beszélni. Az "almamor" a Tora felolvasására szolgáló emelvény a templom közepén van elhelyezve. Az Oren Kajdes magasabban van elhelyezve és előtte ég az örök mécses (nér támid). A frigyszekrény párkányán diszes korona alatt áll a Tiz parancsolat héber betűinek kezdő szavait tartalmazó két kőtábla van elhelyezve és ezektől jobbra és balra Juda két oroszlánja támogatja a frigyszekrényt betakaró függönyt, amely drága bársonyból készült "Prajchesznak" hívják.

Az Orn kajdes oldalán van az előimádkozó (omed) álványa a mizrách táblával "Tudd ki előtt állasz!" A templom belseje az akkori időknek megfelelően impozáns volt a Frigy szekrény és az almamor a hitközségi tagok adománya volt, kik nagy odaadással és pénzt nem kimélve készítették.

Az umedon volt elhelyezve a menora a hétágu gyertya, az ugynevezett polisban előcsarnokban volt elhelyezve a márványból készült kézmosó és a háboruban elesettek névsora. A templom építéséhez adakozók nevei. A templom kinti homlokzatán a két kőtábla alatt felírás

- וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם -

A templom a jeshiva bocherok imádkozási és tanulási helyül is szolgált. A szikszói templom 1912-ben újra leégett és két évvel később nem a régi helyen újra felépült a Rákoczi utcában ahol három évtizeden keresztül szolgált a Mindenhatónak tetszően az ott élő zsidóság imaházául, az udvarán épültek a vágóhid, a jegyző lakás, és később a Rabbi lakás és fásított udvarrész padokkal a hívők megpihenésére és a gyermekek játszóterének szolgált.

A templom tervét Baumhorn Lipót mérnök tervezte, ki a 900-as évektől az első világháborúig a legszebb templomokat tervezte és Baumhorn mérnök 24 templomot épített és megalkotta azt a zsinagógai építészeti stílust, amely külső megjelenésében és belső elrendezésében a szent célnak

A Templom:

A zsinagóga, ahogy a zsidó templomot hívják, görög eredetű héber arameus szó, amely gyülekezési helynek felel meg s amely a zsidó állam utolsó két századában I. tisztelési és a vele kapcsolatos és tóra tanulás és tanítás helyét jelentette, a Mindenható háza, ahol a Jó Teremtő lakozik. Zsidó imaház, ahol a zsidó ember vagy asszony minden időben örömben és bánatban, fájdalomban és szenvedésben lelki megnyugvást talált, amikor áhitatos imáival, a könnyektől megtisztult fohászaival összekötötte magát Teremtőjével és a szent épület falain belül tanulta és tanította magával és gyermekeivel a tan kiapadhatatlan szent tanításait, ott hangzottak el nagy Rabbijaink beszédei és beültetve jirász sumájimmal telített nevelésük és határtalan "Áhávász Jiszroéluk", testvéri szeretetük, intő és féltő szavaik, amelyek évtizedek után is füleinkbe csengenek.

Ott találkoztak nap-nap után a nehéz és gondokkal élő Hittestvérek, hogy a nehéz élet elviseléséhez ott a szent helyről merítsenek erőt és reményt. Jermijáhu próféta "Bész Háám" a nép házának nevezi a templomot. A talmud (Sábesz) előírása szerint a rendelkezésre álló legmagasabb helyen kell építeni a templomot, de ezt nem lehetett minden időben betartani. Szikszón több helyen épült fel a templom hosszú évtizedeken keresztül a Pataky Sándor utcában, Rabbi Jákob Béér Schönfeld idejében épült és 1856-ban leégett és 4 évvel később újra felépült. Akkor már hozzáépült egy kisebb Bész Hámed és máce-ház, kemencével. A hitközség tulajdonában volt a templomon kívül még két telek lakóházzal az egyik ahol 1914-ben felépült a templom, ami azelőtt tálméd-tajre (Chédert) szolgált, a másik telek ami a Rákoczi ut elején volt és azt egy jó zsidó örökségül hagyta abból a célból, hogy ott templom épüljön, de tekintve, hogy a ref. és a kat. t. közelébe volt, így nem építették ott, hanem eladták és ez szolgált később a Reinitz család vendéglős lakosztályát. A templom úgy épült, hogy a legfontosabb fala, ahol a frigyszekrény állott, valamint a templom bejárata kelet, Jeruzsálem felé legyen és ezzel szemben álltak a hívők, mindig így imádkozva, mint írva van מן המצר קראתי י'.

Egy alkalommal a Chevra előljárósága elhatározta, hogy külön kocsit vesz a halott vitelére, de a Rabbi nem engedélyezte.

A Szimchesz-Tajrei bevételek a szegények téli ellátásának céljára lettek fordítva, amit a Nőegylet osztott a szükségleteknek megfelelően széjjel, és akkor kezdődött el a téli akció a szegények megsegítésére.

Az összes intézmények alapszabályokba voltak lefektetve, amik minden zsidó házban drága ereklyeként voltak megőrizve a sulchán aruchként, sok esetben ki voltak a templom előcsarnokában kitéve figyelmeztetésként. A háboru után sajnos csak egyetlen példányt sikerült megtalálni egy stendelben, egy öreg táleszbájtliban, tálesz és imakönyv mellett, mintha figyelmeztetésül szolgálna mindannyiunk számára, hogy az imaköpeny az imakönyv és a törvénykönyv egyet jelent. Az "Alapszabály" jelenti az él életet, a Tálesz a jelent és az imakönyv a jövőt, amely minden időben őrizni és védeni fog bennünket, ha mindazokat I. Őrizz nem vetjük meg, védeni és oltalmazni fog minden időben. Ezen megható, szimbólikus üzenetet küldjük Testvéreink felé most a jelenben és később a jövőben élő generációk felé, kiknek hozzátartozói itt Szikszón és vidékén éltek, amikor lemásolom a szikszói ortodox Hitközség alapszabályainak befejező részét.

"" A szikszói hitközségi tagok életmódja és a hitközségi élet belső és külső irányítása és vezetése alapszabályban vannak foglalva az Autonom Ortodox Hitközség életének méltóan szent Rabbijaink jóváhagyásának megfelelően.

A hitközségben nem történhet semmi néven nevezendő olyan intézkedés, amely a "SULCHÁN-ÁRUCH" vallási szabályaival ellentétbe van"":

Jóváhagyva a királyi kormány által. (Hitközségi pecsét.)

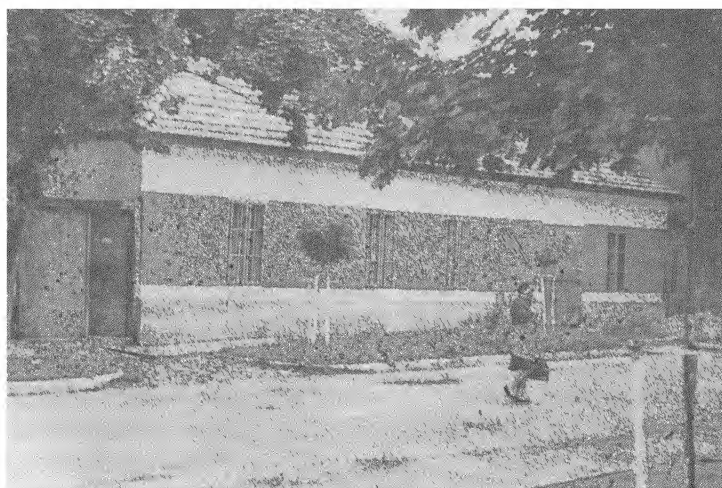
Aláírva:

Weinberger Vilmos
hit. jegyző

Reich S. Ignácz
hit. elnök

מקום בית המדרש בק"ק סיקסו והחלמוד
חורה ובית הספר שנחרבו.
A szikszói Böszemedris/kis templom
és zsidó iskola. Mindkettőt 1946-ban
lebontották.

ביתו של הר"י יעקב צבי ונחנאל שפירא ז"ל
Rákóczi főutca a Spiro J. és N. házaival.

Jom Kipurkor a hitközség minden egyes tagja, apraja és nagyja felkeresték a Rabbít, aki külön-külön mindenkit megáldott. Péntek este "Lchünörenenotól" a "Lcho dajdin" keresztül egész "Brochiig" a blemeren állt az előimádkozó.

Volt egy tkáná a helybeli szegények megsegítésére, amely szerint gondoskodtak a teljes ellátásukról.

Minden évben a Rábbik Járcájtján egy szijum keretébe, amely egy mszechte befejezésével kezdődött és amelyre megjelent a szikszói és vidéke zsidósága is ünneplőbe öltözve, méltatva az elhunyt Rabbi érdemeit.

Télen a nagy-templom zárva volt és a bész-hámidrosba imádkoztak. A chevre Kádisa újtagjait minden évben zajen o-derkor a Rabbi beszéde után tartott Chevre gyűlésen vették fel és adták át a felvételtől a hivatalos okiratot, az új tagok ugynevezett ájerkichel és sörrel látták vendégül az előljáróságot és a többi tagokat.

A mázker Nsome alkalmából a hitközségi jegyző a templomba hozta a temető tervrajzát és (miután szgülő a hosszú élethez) licitálással eladták temetkezési helyet (kérket) egy cháj ez és ez a hely, két cháj.... stb. az ünnepek után amikor a megállapodást irták és a pénzt fizették, hoztak pálinkát a lchájim ivásához.

A halottak letemetését önténtesen végezték a Chevre Kádisa tulajdonát képezték a mosdató edények, a deszkák, amelyekből az ornt készítették, a szögek beütésére név szerint hívták és tisztelték meg az embereket, a tháret az elhunyt szobájában végezték. Rabbiknál és nagy Talmud tudósoknál a tanuláshoz használt asztalt használták fel urnak.

A halottakat legnagyobb részt kézben vitték a temetőbe, ami a patak menti dombon volt. A süvet ülő család ellátásáról a szomszédok és jó ismerősök gondoskodtak. A tách-richem (halotti ruháról) az egyének maguk gondoskodtak. A férfiakat kitl és táleszba temették el. Sirkövet egy évre szoktak állítani.

változtatni kellene a megszokott és bevezetett szent áskénáz imarendet. Z.j.u.

A Chászám Szajfer és a Chászán Szajfer S. Ehrenfeld volt szikszói Rabbi is az áskénáz ritus szerint imádkoztak. Szikszó és vidékének imarendje és szokásai "áskenáz" eredetű és a későbbi időben alakult a "Sász-Chevre" keretében egy szombati minján, ahol a többség határozata alapján szefárd niszechban imádkoztak. Azonban a nagy ünnepek alkalmából a megilla felolvasása és Écho olvasása minden alkalommal csak a nagy templomban történt, ahol az egész gyülekezet együttesen jelent meg. A Hitközség minden tagjának volt ülése a nagy-templomban még akkor is, ha csak a nagy ünnepekkor imádkozott. Az üléseket az ünnepek előtt árverezték el, nyilvánosan a legtöbbet ígérőnek, kivéve az örök-ülésekkel rendelkezőket, amit a család tagjai örökölhettek.

A templomban szombaton csak is az előimádkozó (Bálfild) imádkozhatott elő, hétköznapi az első minjennál és a hivatalos imádkozásnál is csak a Schajchet imádkozhatott elő. Járcájt esetében a sámesz kihirdette "zum Májrev ist jurcájt" - ilyenkor az olénü Kádis kizárólagosan a Járcájto-sé volt.

Szombat reggel volt az első minjen, amikor csak sáchereszt imádkoztak a templomban. Utána a bálbátemok egy része kint a polisban műszefet imádkozott és 10 órakor Lájnolással kezdték az imarendjét, amelyen mindig a Rabbi is megjelent. A Sábesz Hágodajli és Sábesz Tsüvei Drosek 10 órakor voltak és a Rabbi részére volt egy két darabból álló nagyon szép asztalos munkával faragott szószék, amelyet teljesen kék bársony takart. A sajchetok kiválasztása a Rabbi kizárólagos hatáskörébe tartozott. A nagy állatok vágása miatt 2 sajchetot tartottak és a vágásnál szigorúan mindkettőjüknek részt kellett venniük. Ezt Rabbi Hilel Lichtenstein idejébe vezették be.

Peszách első estéjén hálelt mondtak, de csak az imádkozás után, a smináceresz kufekat is csak az ima után tartották meg, miután a részt venni nem akarók elmentek. Erev

nai Jáon hiveinek nevezők kik áskénázul "hágro" imádkoznak. A nüszech megváltoztatása ellen szeretném közölni az alant közölt megtörtént elbeszélést a Premisláni Cádik idejéből.

A fehérgyarmati Rabbi - הרב אשר אנשיל יונגרייז
Osen Áncsl Jungreis beszélt nagyapjáról, a híres Rabbi és
Cádik csengeri Mnüchesz Oserről a következőket: בעל מנוחה
אשר

A nádudvari Rabbinak egyik tanítványa beszélt el,
hogy Rabbija R. Áncsl z.l. levelezési kapcsolatot tartott
fent premisláni Rebbe Méirrel z.c.l.

Egy alkalommal két magyarországi zsidó Chászid ér-
kezett Premislánba és miután a Rabbi solemot adott Nekik
megkérdezte tőlük, hogy honnan vannak? Miután megmondták,
azt kérdezte a Rebbe, hogy ismerik e a csengeri Rabbit?
- Igen, felelték. - Tud e már imádkozni? - Kérdezte nagy
csodálkozásukra, de tekintve, hogy nem értették meg a kér-
dést, hallgattak.

Pár nap múlva, mikor bucsuzni mentek és áldásukat
kérték a Cádiktól, azt mondta nekik, hogy adják át üdvöz-
letét a Csenger-i Rabbinak, és azt mondják, hogy Rabbi Méir
premisláner üzeni, hogy már tud imádkozni.

Miután nem értették meg a Rebbe üzenetét, így magya-
rázta meg: A Csenger-i - הרב אשר א. יונגרייז
áskénázul imádkozott és a premisláni Rebbe arra kérte leve-
lésben, hogy változtassa meg ima rendjét szefárdra és megje-
lölje Neki a helyeket, ahol a kvonekat és a máchsuvekat és
egyéb titokzatos dolgokat kell gondolni vagy mondani a R"J
Hkodajs "Rabbi Jichák Lürje" imarendje szerint. De a Csen-
ger-i Gáon visszaválaszolta hosszasan megindokolva, hogy ő
nem változtat "Áskénáz" nüszechán, amin mindig imádkozik és
megjelölte pontosan azon helyeket az áskénáz nüszech szerint
ahol a R"J Hkodajs szerint, a kvonekat, és egyéb titokzatos
dolgokat kell mondani, vagy gondolni.

Azt mondta még utána a premisláni Cádik, áskénáz
szellemben is tud úgy imádkozni ahogyan kell, anélkül, hogy

Mózesztől ered, és olyan, amelyet a későbbi korokban a hitélet megerősítésére vezettek be, a hit-élet irányítására hivatott Nagyok.

Az idők folyamán sokféle helyi szokások is kialakultak, amelyeket a vallásos érzés a kegyelet és a szent törvényeknek kijáró tisztelet védő pajzsként állított.

Az I. szolgálat előírt rendje kétféle, az ugynevezett "Áskenáz" és a "Szfárd" ritus. Az Áskenáz, a német zsidók ősi életformája, ami az idők folyamán a német zsidók ideoda hömpölygése és vándorlása és más országok zsidóinak való vérkeveredés dacára a bevezetett liturgiai szokásai megmaradtak.

A szfárd ritus jellegzetesen más mint az áskenáz és a Chászid zsidók is szfárd ritus szerint imádkoznak.

Az áskenáz ritus eredete Németországból eredt és aztán át származott más országok felé is. Napjainkban is vannak olyanok, kik a volt otthonukban bevezetett nüsszechot megváltoztatták, a háboru után és a helyük változtatása következtében, áttértek az áskenáz nüsszechból, a szfárd imádkozás rendjére.

Már jó néhány évvel ezelőtt olvastam egy vallásos tárgyú, nagy Rabbi által írott könyvben (aminek címére már nem emlékszem) ahol fejtegetve lett a bevezetett szokásoknak meg nem változtatása nagy fontossága. Rátérve az imarendre írja a szerző, aminek igazságosságát a szent huszendorfi Rabbival Rabbi Joszéf J.C. Horovitzal is leigazoltattam, hogy az Erec Jiszráél-i eredeti nüsszech áskenáz volt és nem szfárd.

A szerző írja, hogy a régebbi időkben Kairóban két nagy templom volt "El Sámmi" és "El Iráki". "El Sámmi" ami Erec Jiszroélt jelent, ott az imarend "áskenáz" volt.

"El iráki" ami keletit jelent, ott az imarend szfárd volt. Mindezeket bizonyítéknak hozta fel. Jeruzsálemben most is vannak a régi lakosok között és a nagy terjedelmű a vil-

kimeneteléig szomorkodtak,

Másnap bucsut vett a király és tovább vette utját. A következő pénteken újra egy faluba ért, ahol szintén szálást kapott és a péntek esti vacsora után újra megkérdezte a házigazda a vendéget, hogy milyen néven hívják fel a széfer Tora elé, de miután megmondta, hogy Slomo ben Dávidnak hívják, de az ember, mikor meghallotta, hogy a király a vendége, felkiáltott és táncra perdült: emberek, itt a király, hozzatok bort, süteményt, hadd örüljünk és vigadjunk a Király tiszteletére - és az egész falu, egész a szombat kimeneteléig örült.

Másnap, amikor eltávozott Salamon király kijelentette, hogy a második szombat jobban tetszett neki, mint az első.

A példát megértette a szent Jiszmách Majse és ő maga is chászid lett - a nagy Rabbi, ki sokat tett a zsidóság virágzása érdekében. Így beszélt el a huszendorfi Rabbi, aki 1970 Peszach előtt tért a Mennyországba. Nagy generáció egyik kiváló Gáonja, bölcsesége és nagysága óriási a váci Rabbi Silberstein veje, és nagyszülei Szikszóról származtak. Szépen és békességben megfértek a hitközség keretében az ugynevezett nem chászidok és chászidok.

- - - - -

Minhágim: Bevezetett szokások:

A minhágok a zsidó élet, a templom megmerevedett formái, amelyek a Tora törvény előírása nélkül gyökereztek meg a tradícióban. A vallásos zsidó olyan kitartóan ragaszkodik a szokásokhoz, hogy a minhág a törvény egyenrangúnak tekintti az áthágást, vagy a mellőzést mint magát a törvényt. A talmud a minhágok szigorú tiszteletbentartását követeli, s előírja, hogy idegen városban érkezve kötelesség az ottani szokásokat is megtartani.

A zsidó hagyomány által megszentelt szokásoknak kétféle része van : olyan, ami még magától "Majse Rábénütól"

Cádik kétszer is volt. Unokája, Rabbi Méir Joszef, a cánzi Rebbe a varanói Rabbi Zchárjá Spira kíséretében látogatott ide, volt itt még a komárnói Cádik Rabbi Chájem Jankajv Száfrin, Rabbi Chájem Schwartz és Rabbi Mendele Karáder, miskolci Rebbek. Amikor Miskolcon volt, a munkácsi és vizsnici Rebek sokat utaztak oda.

Egy-egy Rabbi látogatás nagy hatással volt a misznáged körökben is és gyakran követőkre is talált. A sátoraljai Rabbi Majse Teitelbaum, ki szintén eleinte a mitnágédokhoz (ellenkezők) tartozott és Rabbija a szent lublini Chajse az itt közölt elbeszélés alapján sikerült chasziddá változtatni, aki szentségével egyik legnagyobb szentekké lett, ki minden este elkészítette táleszát, tfilinjét és botját, hogy a messiás érkezésénél azokat magához véve induljon, és aki mennybe szállása óta még mindig droset tart hogy elküldesse mielőbb a Messiást .

Irva van az Échoban "Kümi, Rajni blájló"
Jirmijáhu próféta mondja: "Keljél fel az éjszakában és énekelj egész sziveddel a Királynak (örülni, hogy velünk van a Király sötét éjszakában) de az a szó Roni sirást is jelent (sirjunk, hogy a Király velünk van a sötét éjszakában).

A szent Lublini Chajse így folytatja: amikor Salamon királyt az Ásmádáj palotájából száműzte, kénytelen volt vándorbotot venni és mások segítségét kérve életét tengetni, egy pénteki napon egy faluba érkezett és az első házba bekopogott és a tulajdonostól szállást kért szombaton - átra, a gazda szívesen befogadta az idegent anélkül, hogy sejtette volna, hogy ki is a vendég. A péntek esti vacsora után megkérdi a vendéget a házigazda, hogy hogyan hívják, mert szeretné a holnapi imádkozásnál a Tora elé hivatni.

Nevem - mondja az idegen - Slajme ben Dávid....
mire hirtelen felugrik a gazda: Csak nem a király... igen én az vagyok, A vendéglátó sirásba kezd és összehívja az egész falut, hogy együttesen szomorodjanak annak, hogy a Király a bölcs Salamon milyen sorsba került és a szombat

nevezendő örömeit csak a Mindenható önzetlen szolgálatában látja életének célját.

A chaszid központjában áll a Rebbe akihez a hivek ezrei zarándokolnak, hogy lelki és anyagi gondjaik között vigasztalást, tanácsot és gyógyulást kapjanak. Imádkozik értük, vagy megmondja, milyen imával forduljanak a Mindenhatóhoz segítségért.

A cádik nem csak imádkozással és tanáccsal segít, a Chászidok rengeteg pénzt hagynak a Rebe házában, aki az összegeket a szegényeknek és rászorultaknak juttatja.

A Rebe egy nagyon szent életű ember, aki szerény, alázatos, önzetlen, anyagi, ki lakosztályát is alig hagyja el egész életét a szent könyvekben való buvárkodással tölti, főleg kabalisztikus tudományok elmélyedésével és aki szentségével és tisztaságánál fogva hivatott arra, hogy a Jó Teremtő előtt a szenvedő zsidóság szószólója legyen.

Sok helyen a Rebet a gaj lakósság is tiszteli (felismerik benne a szentet, kinek arcán látható a Mindenható sugalat) és a hatóságok is sok esetben adóztak tisztelettel a Cádikkal szemben.

Az első világháború idejében a Belzi Cádik Rabbi Jiszoszchor Dov Rokách z.c.l. Munkácson telepedett le. A kormány minden utazása alkalmából külön kupét bocsájtott rendelkezésére.

Amikor 1925-ben visszaköltözött Belzbe, bucsuztatására a vonatonál megjelent az egész hatóság és katonai századot vezényeltek ki az állomásra. Voltak szikszón, kik a cánzi, sinevi, belzi, liszkai, kállói, munkácsi és sokan a kereszturi Rebek udvarait látogatták. A Rebek közül többen is látogattak Szikszóra és a szomszédos helyekre. A Bál-Sém-Tov Mádon és Szerencsen is volt. A cánzi Rabbi Chájem Hálberstám volt Szikszón, a liszkai Cádik, Rábbi Sájale a vendégszeretetéről és jóságáról híres kereszturi

bad idejét, jó környezetet és jótékony kört előidézve.

Igyekeztek a leányok tudását bővíteni és a zsidó Chaláchá átültetését a mindennapi életbe és a Biblia ismeretetésével a zsidó önértéket kívánták emelni. Tagjai voltak a leányok 15 éven felül mindaddig, amíg férjhez nem mentek. Felsorolni szeretnék egynéhány leányt, akik részt vettek agilisán és előadásokat is tartottak:

Spán Ica, Keller Edit és Szidi, Altmann Márta, Plattner Anci, Klein Anci, Müller Annus, Gelb Maro, Brünn Jolán és Aranka, Kaufmann leányok, Flamm Ella, Weiszfeld Rózsi és Klári, Keisler Ica, Grünfeld Henya.

Chásszidok:

Minthogy hitközségünkben voltak, ha nem is nagy számban, Chasszidizmusból telített szívű jámbor lelkes férfiak, kik Rebekhez utaztak és a szent környezetbe töltöttek hosszabb időket, szeretnék róluk is megemlékezni és egyes részleteket leírni. - A vallás törvényeit szigorúan betartó, és tulnyomó, a Mindenhatót rajongásig szerető, békeközelítő és a békét szerető egyénekről van szó, kik felett a vallásos irányzat nagy lelki hatalmat gyakorolt.

Alapítója Rabbi Isráél Báál-Sém-Tov, akinek tanítása arra irányult, hogy a vallásos megnyugvásért küzdő ember a belső lelkesedéssel (hiszláchávezzal) elérje azt, hogy az anyagi indulatok kiválnak belőle és szinte személytelennek érzi magát.

A "Chászid" az Ávajdesz Hákaidesben (a szent szolgálat, amelyben az élet köznapi tevékenysége az imádkozással, a tóra törvények megtartásával harmonikusan összeforr, értelmét a lelki elmélyülésből a "kavoneval" nyeri, amely szent cselekedetté avatja. Mérvetelen magasságig nő a Chászid felfogásában az ember és ezért tiszteli a Caddikot akiben a legmagasabb Mindenhatói szférákban megtisztult embert képviselőjét látja, ki lemondva az élet minden néven

Volt egy kb. 150 év előtti sirkő, amin az volt írva , hogy ezen jótékonykodó nagy asszony minden vándor ellátásáról, szállásáról és ruházkodásáról gondoskodott. Házában nyitva volt az ajtó és mindenki addig lakhatott, amíg akart - senkit sem küldtek el.

Reichman Dvorának, aki kb. 100 évvel ezelőtt halt meg, az van sirkövére írva, hogy jótékonyága olyan nagy volt, hogy egész felső Magyarország szegényeiről gondoskodott.

Mind-mind, szinte egytől egyig: Blum Lázárné, Spiro Izráélné, Blank Simonné, aki már csütörtökön friss süte - ménnyel várta a kapujába az arramenőket, hogy vendégül lássa őket... Szívük nyitva volt minden micve irányába.

Hosszu évtizedeken keresztül Dr. Gönczi Adolfné volt az elnöknő, ki nagy önfeláldozást és segítő készségét férjétől a Doktortól tanulta.

Utána, mkiután öregsége miatt lemondott, helyébe Reichmann Józsefné (szül. Fleischmann Laura) lépett, ki nagy odaadással irányította a nőegyletet, amihez segítettek sokan a szikszói asszonyok köréből nagy odaadással, egész az elhurcolásig. A felajánlott összegeket és havi tagdíjakat Rosenfeld Ignácné inkasszálta, meghatottsággal gondolkunk vissza ezen nemes intézményre, amelyben aktivan résztvettek a mi Édesanyáink is.

Leány egylet:

1919-ben alakult Friedl Hedvig tanítónő elképzelése és javaslata alapján. Ő szervezte egyesületbe volt tanítványait, hogy szabad idejükben a leányok némi kulturális és jótékony életet folytassanak. Hetenként vallásos tárgyu és világi előadásokat hallgattak, kölcsön-könyvtárt tartottak fent, ahol válogatott könyvek és heti-lapok állottak a leányok rendelkezésére és kulturális szindarabokat adtak elő jótékony célra a helybeli és vidéki zsidó leányok és asszonyok részére. Mindezekből kitölteni akarták a leányok sza-

amikor a Jóságos Mindenható csodálatos segítségével, amely katonáinkat áthatotta és nagy hősiességükkel megérhettük hogy a Kajszl Máruvinál és az Ősapáink és Anyáink sirjánál szabadon imádkozhatunk. Ők nem érhatték meg, és mi mindannyian gondolunk rájuk, megemlékezünk róluk és szent emléküket soha el nem muló kegyelettel fogjuk őrizni...

T.N.C.B.Ch.

Nőegylet:

A megalakulási idő ismeretlen. Az egyesület célja zsidó asszonyok segítő akciója a szegények és rászorultak megsegítésére, ismeretese a jidise Mámek igaz szívvvel teli jótekonkodásai, amikor igyekeztek odaadással és jószággal segíteni mindenütt, ahol segítségre szükség volt. Voltak idők, amikor sokan szorultak segítségre, és az Anyák mindenütt ott voltak, ahol a támogatást várták, itt is és vidéken is. Segítségük kiterjedt a különböző időkben amikor a Rabbik által nyitott jesivák bohereinek napi kosztot, zsebpénzt vagy havi járulékot adtak. Gondoskodtak a tanuló ifjúságról, akik az akkori időknek megfelelően ilyen formába és a családok ilyenfajta segítségével látták el a tanulási vágyakat. Gondoskodtak a téli fűtésről, liszt, zsiradék és egyéb élelmiszerek jó helyre való eljuttatásáról és hogy semmi sem hiányozzon a szegény asztaláról. Olyan formában, hogy ne tudják az adakozó nevét és megtalálták mindenütt, hogy milyen formában legyen névtelenül átadva. Az egyesület nem azért létesült, mert toborozni kellett az adakozókat, az adakozók létesítették az együletet, hogy egyesítve, mindenkiről gondoskodni tudjanak.

Rendszerint még azelőtt adtak, mielőtt kérni kellett volna. A Rebecenek jártak mindig jó példával, a fizetett tagdíjakat és adományokat is jóra fordították, segítettek kiházasításnál, megbeszéléseik és tanácskozásaik titokban tartották. Szerények voltak, de nagyok az adakozásban. A temető sarkövei között járva láttam a sarkövekbe vésve, itt nyugszik..... kinek jótekonkodása nagy volt. -

"Áliját Tiferesz" akcióba amelynek célja az orthodox jesivát járt ifjúságot kijuttatni Erec Jiszráélba. A budapesti vezetőség javaslatára, Lindenfeld Dávid vezetése alatt megalakul az "Áliját Tiferesz" bizottság és felveszi a kapcsolatot a pesti központtal, a T. Báchurim egyesülettel, kinek keretében az ort. Aliját Tiferesz működik.

Első eredményként mindjárt sikerült több hitközségi és ifjúsági tagnál perselyeket kiosztani, amelynek össze - gyűjtött összegét minden költség mentesen juttatják el a központhoz. Ezekből a pénzekből is akarták az orthodox ifjúságot megfelelő chachsarázás után a szentföldre kiküldeni hogy vallásos életmódjukkal mintaképei legyenek a szent földön élő ifjúságnak.

Egyesületünk állandóan összekötetésbe volt a központi T.B. vezetőjével Fraenkl Ávrahámmal, a fizetett tagdíjakon kívül külön az aliját T.B. részére külön tagdíjat vesznek, amelyet inkasszállás után a központba küldenek. Itt akarjuk megemlíteni, hogy egyik barátunk Reich Jenő volt az első jelöltünk az alijára, de mostoha sors miatt már Konstancából visszaküldték a bérelt hajóval együtt és sajnos Ő is áldozatul esett a többi חברים -al együtt השם יקרי.

Fájó szívvel gondolunk mi néhányan kik életbe maradtunk a szikszói "Tiferesz Báchurim"-ra, visszaemlékezve a nevelésben és alkotásban oly értékes drága egyesületünkre, ahol a példás nevelés eredményeként oly békés jó baráti és testvéri megértésben éltek a Tajre szellemében, a különböző koruak dacára. Szomoruan emlékezünk drága Barátainkra, kik egytől egyig kivétel nélkül a szívünkhöz voltak nőve, együtt nevelkedve egy közös szellemben, amelynek célja az volt, hogy az élet utjaira kísérjen "Tora és Derech Erec" és építsék majd fel életüket Őseink szent szellemében. De sajnos és fájdalom Testvéreink Drága "Tiferesz Báchurim"i Barátaink nagy része nem érhatték meg és nem juthattak el Erec Jiszráél szent földjére, ahol a Jóságos Mindenható az utóbbi időben is o sok csodát tett, hisz minden napnak megvan a maga csodája, amit betetőzött a hatnapos háboru,

zette és irányította az egyesületet az utolsó napig, amikor a deportáció véget vetett a szikszói zsidóság létezésének.

A vezetőségi tagok: Herskovits Jenő, Flamm Ernő, és Gyula, Rosenberg Simon, Reinitz Emil, Márkusz Lajos, és Grünfeld Salamon. Az új tagok nevei: Braun Eliezer (Lajos) R. Jánkev Tomor unokája ki Nagymegyerről került Szikszóra a Reichmann József szesz és bor gyár főkönyvelőjeként, aktívan részt vett a T.B. nevelő munkájában a tanuláshoz és mint kiváló Bál-Kajre és jó előimádkozó kiváló ember volt.

Dr. Spiro Sándor (Chájem Nuszn) a háború utáni Joint vezetője (Altmann Zchárje (Rezső) Klein Imre, Weissfeld Dávid (Dezső) és Janti, Schwartz Chájem Pinchász és Jaszi (József), Libsicz Jenő, Kosztelitz Jsáje (Sándor), Zoltán József és Lajos, Fleischmann Jiszráel, Keller Saul (Sándor) Reich Jenő, Grossmann László és Simson (Tibor), Friedmann Andor (Ábrahám), Grünfeld Lajos (Püspökladány) Herskovitz Gecl (Gábor), Grünfeld Pinchász és Hesl, Goldberger Áron, Vigdor és Mechl, A T.B. tevékenykedése: esténként "Chümes Rási és Gemore tanulás. Minden héten más tag tanul elő, péntek este Or Háchájim, szombat délelőtt "Mogén Ávrohom" hilchesz Sábész, délután Mágidesz, télen - nyáron perek tanulás, mindig felváltva.

Az előimádkozás és lájnlás szintén ilyen formában, ez volt egy előképző a későbbi Bál-buszok számára. A Tiferesz Báchurim a Rabbiság teljes jogú ellenőrzése alá tartozott vallás és kulturális téren, ahonnan minden időben kiérdemelt dicséretben részesült.

Évenként purimi előadásokat (purimspilt) rendeztek jótékony célra, Tagjai között sok volt tehetséges, akik az évek folyamán különböző zsidó tárgyú szindarabokat nagy sikerrel játszottak, közöttük a Jaszeff spielt, Kune-lemi a spanyol inkvizícióból drámát stb. nagy népszerűsége miatt szert még több vidéki városban is.

A negyvenes években bekapcsolódik Egyesületünk az

zett nágid siurok a Tiferesz Báchurim keretéből, teremteni egy vallásos légkört amely összekötötte az ifjúságot, az időközben megnősült fiatal bálbátemek között. Minden megházasodott tag az egyesülettől ezüst bechert (kelyhet) kapott ajándékba.

1930-ban az egyesület újjá alakul és további új tagokkal folytatja új tanulási rendszert bevezetve áldásos működését.

Szellemi vezető :

Háráv Jküsüél Mordecháj (Miklós) Schück, Elnök: Plattner Cwi (Ernő), Kaufmann Álter Chájim (Jenő), Schwarz Jánkev (Jakab), Rosenberg Simon, Reinitz Saul (Ernő), Reinitz Mordecháj (Emil) és Jicchog (Zsiga), Friedmann Ávrahám (Gyula), Schöberger Ávrahám Jhüda (Arnold), Kohn Micháél (Miklós), Lindenföld Dávid Jhüde (Lajos), Herskovitz Ákivá (Ernő) és Oser Jhüde (Jenő), Flamm Jiszráél (Ernő), Flamm Smüél (Gyula) és Zoltán, Schück Smuél Zeév (Sámuel) és Jhajsia Báruch (Zsiga) Kirschner Zoltán, Schindler Ernő, Márkusz Jozsef Mordecháj (József és Elézer (Lajos) Grünfeld Saul (Salamon), Spán Andor, Brün Dávid.

Plattner Ernő elnököt Rosenberg Simon elnök váltja fel és látja el az egyesület elnöki tisztjét éveken keresztül. A tiferesz Báchurim méltó nevéhez mert működésének főcéljáért a fiatal generációnak neveléséért minden néven nevezendő eszközt felhasznál, az egyesület tagjai bekapcsolódnak a hitközség keretébe működő "jótevény intézménybe" és beiktatják programjuk közé az ifjúság nevelésen és tájre tanuláson kívül a rászorultak megsegítését, tagdíj emeléssel és adakozással. A péntek esti tanuláshoz olyanok is járnak, kik aktívan nem vesznek részt.

1936-ban újabb változás történik, amikor egy újabb generáció lép az egyesület tagjai közé, ez az ifjúság már egy jól kitaposott éremekben dus egyesületet talált, a megnagyobbodott T.B. és az ujonnan belépett tagokkal együtt új választást tartott amikor elnökként Lindenföld Dávid (Lajost) választotta, ki bölcsen, odaadón, meleg zsidó szívével ve-

maradt könyvek bejegyzése szerint Bécsben Rabbi Jichog Ohr Zerüánél, Tirmán Rabbi Jichog Steinnál, Lublinba, Vilnán, Nikolsburgban, később a mi nagy Rabbijainknál, Hunszdorf, Pozsony, Máteszdorf, Pápa, Huszt, Galánta, Szentpéter, Salgótarján, Verpelét, Paks, Surány, Miskolcz, stb. amit mi a mi szent életü nagy Rabbijaink oly nagy erlechséggel és I.ten félelemmel vezettek, amikor Maguk voltak az előtanulók, a nevelők és ők gondoskodtak a bocherok ellátásáról, közöttük olyan helyen, ahol még lo zsidó család sem élt.

Minden erejüket, és minden jövedelmüket és az egész szívéket az ifjuság neveléséért és a Tajre emeléséért áldozták.

A jesivákból hazatért ifjuság és az otthon tanulók között megvolt a kapcsolat, összefűzte őket a szent Tajre tanulás és a besz-hámidrás falai között a Rabbik segítségével mellett folytatták tanulásukat amig 1919-ben R. Oser Áncsl (Antal) és öccse R Chájim (Herman) Schück kezdeményezésére megalakult a "Tiferesz Báchurim".

"A SZIKSZÓI ZSIDÓ IFJAK ÖNKÉPZŐ KÖRE". A megválasztott előljáróság:

Titkár: Schück Chájem. Rendes tagok: Rosenberg Jakab, és Adolf, Lindenfeld Smuél Zeév (Sámuel), Fuchs Majse Árje (Arnold) Bernáth Simon (Sándor) és József. Friedmann Oser (Ödön), Láng Smuél (Lajos), Reinitz Lajos, Fuchs Sándor (Jizráél) Herman (Cvi) és Emil, Groszmann Chájem Cvi (Hermann) és Ezriél (Zoltán).

Tevékenységiük:

A fiatal embereknek a jesiva után és az iskolai végzettség és szakmai elfoglaltság után a Tajrenak utján való haladásának vallásos keretbe való folytatása és nevelése egy szigoruan vallásos alapokon álló keretek között teljesen politika mentesen az ortodox szellemben.

Ténykedésük, minden-napi Tajre tanulás, szombatonként közös imádkozás, ahol az előimádkozó és lájnló az ifjuk köréből sorba egymást váltva az előtanulók az ugyneve-

Heti vagy országos vásár alkalmával, hogy az egyének az üzletnél vagy vásárlásnál segítségére legyenek, úgynevezett gyors kölcsönöket utaltak ki, amikor a G.M.Ch. gábe a templom polisában ülve várta a kölcsönkérőket, amit azonnal folyósított. Ilyenkor a vidékről idejött zsidó árusok is részesültek kölcsönben, amit egy vagy kétszer kellett visszafizetni, minden időben gyarapodott a G.M.Ch. összege és a sok jótétemény kísérte generációt generáció után.

Az utolsó elnöke volt Czeisler Jhuda (Leopold), kit mi már Lajos bácsinak ismertünk. Vas kereskedő volt és legalább 35 vagy 40 évig vezette közmegelegedésre ezt a szép intézményt.

TIFERESZ BÁCHURIM:

Ugy az első letelepedők, mint a későbbi lakosok a gyermekek neveléséért sokat tettek. Az első időkben házi tanítókat tartottak, később Tálmed Tajret és iskolát tartottak fenn és a gyerekeket a szükséges világi tantárgyakon kívül Limudé kajdesra tanították, vagy taníttatták.

A tora, misne és gemoren kívül a Sülchán Áruch tanulására és a praktikus élet átvitelére fektettek nagy súlyt. A zsidók között az 1700-as években és később is egyetlen analfabéta sem akadt, ugyanakkor a polgári lakosság nagy része tudatlan és írást nem ismerő volt. S miután helyzetük megszilárdult, fiaikat jesivákba küldték Németországba, Galiciába és az akkori Magyarországi jesivákba, majd a szikszói jesivában is tanultak sokan. Nehéz körülmények között, az akkori időknek megfelelően szívták magukba a תורה ודעים jirász somájimmal telített zsidó tant, napok evésével, privát kvártélyon, sokat utazva, míg elérkeztek a jesiva padjaiba sokszor évekig nem jöttek haza szülői látogatásra. De fűtötte őket a szülők önfeláldozása és a tudni-akarási vágya, és ez a két tény ami őket Tálmed-chochemekké, vallásos emberekké és jó zsidókká emelte.

Pontos források, hogy a régebbi időkben, hol tanultak és milyen jeshivát látogattak nem maradt, de a háború után

gek látogatása, a látogatással is könnyíti a beteg egészségi állapotát. A Jóságos Mindenható is meglátogatta Ábrahám ősapánkat amikor beteg volt. A Sulchán-Áruch egy egész fejezete foglalkozik a beteg látogatásával.

Mindjárt az első időben működött a betegek látogatására a "Bikur Cholim" de Rabbi Hilél Lichtenstein Szikszóra érkezése után párszez Vájéro szombatján egy műszerrel és nagy lelkesedéssel tartott droseja után a Bikur Cholim "Másszk l El dol"név alatt ujjá alakult, hogy még intenzívebben látja el feladatát, külön gondoskodva az egyes családok megsegítéséről, volt egy férfi és egy női ágazat és a férfiak a betegekért és a felgyógyulásukért imádkoztak, thilim mondással, mi-sebérach a betegekért és súlyos betegség lévén a név változtatásával, vagy hozzátételével, hogy amennyiben a betegnek már rosszat határoztak fent a Mennyeekben, legyen semmis mert a betegnek már más neve van).

Tagdíjakat és különböző adományokat szedtek kiadásuk fedezésére, amiből orvosság díját és más jótekonyságokat fedeztek. Ezen szent intézményben minden időben a hitközség minden egyes tagja kivette részét.

GMILESZ CHESZED:

Körülbelül 1790-ben alakult amikor egy gyűjtő akció keretébe alapot gyűjtöttek amihez az évek folyamán nagyobb egyéni adományokkal emelték a kölcsönnek szánt összegeket. A kölcsönöket, amik exisztencia elősegítéséhez voltak irányítva, a visszafizetést időponthoz kötötték, az egyéb segítő kölcsönök nem voltak időhöz kötve, volt amikor már csak a gyerekek fizették vissza a szüleik adósságát. De senkit sem molesztáltak a visszafizetésért, mindenkinek lelkiismeretére bízta. A nehéz időkben a Chevrá Kádisá is nagyobb összeget bocsájtott rendelkezésükre. Volt egy ágazat a "mátán beszézer" amikor a kölcsönző nem fizethette vissza, úgy azt bizonyos egyének fizették ki. Nagy súlyt fektettek a tagok párnoszejának elősegítéséért és sok esetben maguk ajánlották fel ha szükségesnek találták.

ביתי - בית פליישמן בסיקסו.
A mi volt otthoni családi házunk,
a kis utcáról.

ספר תורה עבור זכרו של קה. סיקסא
Szikszó és vidéke zsidóságának
emlékére elhelyezett Széfer - Tajre.

tanulásával csillapítják a tudomány az igazi torász emesz iránti szomjuságukat. Hol korán reggel, hol korán vagy későn este, sokszor a késő éjszakába görnyedtek a talmud foliánsai közé, hogy tanuljanak, hogy I-ten félelmükhöz Tajre lismot keverjenek, hogy tudásukkal emelkedjenek a magasztosságok felé, mert a Szináj-i szikra tanulása életszükséglet és lelki szükségletük volt. Összejöttek hol a besz midrásban hol egyik-másik lakásán, hogy buvárkodjanak a talmud kiapadhatatlan tengerében. A sász chevre volt az a keret, ahol együttesen tanultak és tanítottak mindig a nagy tudóst választva elnöknek.

Nehéz volna felsorolni a sokakat, valóságos talmid chochemi generációk. Csupán az utolsó időből egynéhányat. Háráv Eliezer Blum ז"ל, R. Ávis Rosenbam, R Jankajv Freistádt, R Jiszroél Spiro, R Menáse Lindinfeld, R Jicchog Altman, R Jankev Fuchs, R Eliezer Vinternitz, R Jichok C. Weisfeld ז"ל stb.

A sász chevre tagjai jártak elő jó példával a jesivába utazott bocherek előtt, kiket kihallgattak és igyekeztek tanítani, hogy ők is az ők utaikon haladjanak. Sábészonként külön imádkoztak mert az imádkozást is megelőzően tanultak.

"Tajre hi chájénü Tora az életünk" a valóságban is valóra vált náluk.

Élték mindennapi életüket a Tan előírása szerint és ebben a szellemben nevelték gyerekeiket, hogy azok tovább adják gyermekeiknek.

BIKUR CHOLIM:

"Betegek látogatása". A bikur cholim tagjai látogatták a betegeket és családjukat gondozás, gyógyítás, gyámoltás és vigasztalás céljából sokszor gondoskodva a család szükségletéről. Azon nagy Micvek közé tartozik, aminek jutalma a tulvilágon lesz megfizetve. A talmud és a nagy Rabbik előírása szerint minden zsidónak kötelessége a bete-

nagy nehéz ezüst fedelekkkel volt ellátva és az ezüst fedélen betűkből volt kirakva héberül."

Chevre Kádisá khile kdajse Szikszó és az alakulási dátum 7 oder.

A könyvben fel voltak sorolva mindazok, kik a gyűléseken részt vettek és az elhangzott beszédeknek kivonata. A jegyzőkönyvet a hitközség jegyzője vezette és az ő lakásán volt megőrizve, minden gyűlés előtt felolvasták az előző gyűlés jegyzőkönyvének tartalmát. A könyv két oldalról vastag bőrrrel volt áthuzva és a két bőr végén zár, amit kulccsal lehetett be és kinyitni.

Bejegyezték a halálozást, a temetés pontos dátumát és ki mellé helyezték nyugovóra. Volt egy érdekes bejegyzés ami megtörtént: élt egy r Jánkajv nevű ember, kinek jámborságáról és jó szivéről sokat beszéltek. Már jóval halála után is az 1800-as években sokféle érdekes szokása volt, a templomban az utolsó sorban ült, első volt a templomban és az utolsóként hagyta el mindig. Amikor halottat kísért utolsó útjára levette a cipőjét és így cipő nélkül tett eleget a lvujász hámész (cheszed sel emesz micvojának). Utána írja a chevra jegyzője, hogy r Jánkev mint egy cádik meghalt tisobeovkor (áv 9-én) és mindenki az egész gyülekezet cipő nélkül kis-rté őt utolsó útjára. Így visszakapta az adott tiszteletét az egész közösségtől.

A C. Kadisának sikerült megtalálni és kihozni fedél nélkül az ugynevezett Mázker Nseme könyvét amiből minden Mázker alkalmából felolvasták mindazokat a Rabbikat és Embereket, kiknek neveit Keren Kájemesz formájában így is megörökítették. A könyv a megmaradt hitközségi ereklyék mellett van elhelyezve.

A Sász Chevre:

Ez a szent egyesület minden időben bizonyította a zsidó ragaszkodását szent torájához amikor munkájuk és a napi gondok félretételével tanulásra gyülekeztek, hogy a szent tora

Intézmények:

CHEVRÁ KÁDISÁ:

Szent egylet: A zsidóság egyik legősibb intézménye, amelynek gyökere a talmud koráig nyúlik. Fő feladata a halottak eltemetése a hagyományos szokások szerint. Ennek a szent feladatnak megfelelően a temető a Ch. Kadisa tulajdona és az elhunytal való eljárások (cheszed sel emesz)(tháre, lváje), az ők hatáskörébe tartoznak. De a kegyelet még rendszerint nem meríti munkakörét, mert betegeket és szegényeket is támogatnak. A hitközség első vallásos kötelessége a Chevra Kadisa megalapítása. Az első telepesek megvásárolták a patak partján a borpincék után lévő dombot, először bérbe, majd később örökáron. 1900-ban a domb hátsó részével bővítették. Az előljáróság gondoskodott a kegyelet lerovásáról. Önkéntesen férfiak és nők a Sámesz segítségével végezték a tháret és a vele járó öltöztetést, az ornt (a ládát) kézről kézre adva szögezték, a temető bejáratánál állott a tháre ház a fölszereléssel, a meszt kézben vagy közönséges szekéren vitték.

A chevro tagokat ádár hó 7 (zájin áderok) vették fel akik saját maguk kérték a felvételt, az előljáróság előre megállapított összeg ellenében amikor a szüde keretébe lettek beiktatva. A Chevre Kádisa tagjai az egész működésük alatt a háboru után is odaadással, zsidó szívvvel és a nagy micve tudatával teljesítette a legrégibb intézményét. A temető dombjain sok száz zsidó férfi, nők, közöttük gyermekek és fiatalok, nagy Rabbik és családjaik alusszák álmukat és várják a messiási időket a halottak feltámadását, csak az egyedül a "TEMETŐ" ami megmaradt az érdemekben dus szikszói hitközségből és kérjük a megmaradottakat, az ott élő lakóságot, hogy vigyázzanak és őrkdjenek a temető érintetlenségéért, mert nincs nagyobb bün, amit az emberiesség minden törvénye üldöz a halottak meggyalázása, ami a temetők feldulása és a sirkövek ledöntése és elhordása jelent. A Chevra minden ténykedéséről jegyzőkönyvet vezettek a megalakulástól egész a deportációig, minden halálozás, tagfelvétel, közgyűlés, adomány, kölcsön be volt írva részletesen először héberül, később jidisül, németül majd 1910-től magyarul. A könyv

A szikszói hitközségi élet 300 éves működése alatt mintaképpen állott a vallás fejlesztése és ápolása körül. Ortodox szellemben a megalakulástól kezdve végig, még a deportáció után is, és ez szellem fejlesztette intézményeit és tette Hitközségeinket halhatatlanná. Életük, mely a Rabbik irányítása mellett tradicionális volt, tudható be hogy egyetlen nyilvános üzlet sem volt nyitva szombaton és ünnepek alkalmából. Gyermekeik mind zsidó iskolában tanultak ahol kitűnő tanítók irányították a nevelést, sokan helybeli, vagy távolibb jesivákban, ahol a Tajre tanulás az egész életükre kihatott.

A hitközség vagyona: nagy templom és udvarán a Rabbi lakás, jegyző lakás vágó kis (apró) mézarszék, 2 kis templom, pászkasütő helységgel. Iskola, külön Chéder, rituális fürdő (mikve) Sajchet lakások és tanító lakás, vágóhid nagy állatok részére, Alsóvadász, és Szikszó között és a temető.

A hitközség alkal, azottjai: Rabbi, Dájen, volt idő amikor 2 Dájen, 1 és később 1865-től 2 Sajchet (metsző), 2 elemi iskola tanító, 2 melámed, sámesz külön a hitközségnek és külön a Chevra Kadisanak, iskola és templom szolgál (goj) Mikve-kezelő és temető-őr.

A hitközség előljárósága: elnök, alelnök, ülnök, gondnokok, ellenőr, pénztárnok, előljárósági tagok és pótagok. A hitközség előljáróságának tagjai minden évben Pészách cholhámoéd / fél-ünnepén lettek megválasztva, az alapszabályok előírásainak megfelelően.

A választásokat minden alkalommal nagy érdeklődéssel szokták lefolytatni, voltak versenykedések, ugynevezett agitáció egyes jelöltek érdekéért, de voltak többen, kik hosszú évtizedeken keresztül töltötték be tiszteletbeli állást a köz meglegedésére. A hitközség működéséhez hozzátartoznak a különböző intézmények, amelyek együttesen szolgálták a hitközség tagjait.

hog a személyes szolgálat lelki pásztori működés, tanítói munkásság, előimádkozói funkció, irodai tevékenység stb. a Hitközségi előljárók elnök, gondnok néha ők is kötelezve vannak bizonyos személyes munkára, de a szolgálatukért fizetést nem kapnak.

Megjegyezni kívánom, hogy az előljáróság minden tagja minden időben óriási mszires nefessel szolgált, minden ellenszolgáltatás nélkül, a hitközség ügyeit.

A hitközség alkalmazottjai minden időben a Tóra és a zsidó törvények és szokásoknak megfelelően lelkiismeretesen óriási odaadással, dicséretre méltó becsületességgel szolgálták a hitközséghez tartozó bálbáteimaikat. Az összes generációkon keresztül a hitközség megszűnéséig.

A hitközség alkalmazottai véglegesek, vagy bizonyos esetekben ideiglenesek. A véglegesek életfogytiglan állásra választatnak, a hitközségi adóktól fel vannak mentve és a hitközség képviselőtestületébe nem választhatók be.

A rabbi a hitközség kitűnő helyet elfoglaló és kiváltságos állásu alkalmazottjának tekinthető. Ő mindig életé végéig szolgálja a hitközséget és az ő szolgálati jogait a különböző szervezeti szabályok és kikötéseit részletesen körülírják. Az alapszabályok értelmében a rabbinak ha szükségesnek találja, jogában áll az előljáróságot összehívni és azok tartoznak megjelenni az előljáróság vagy közgyűlésre.

A hitközségi alkalmazottak kötelességeit rendszerint a szerződés szabályozza és ha esetleg nincs, a szokás, vagy a gyakorlat irányadó. Minden alkalmazott köteles vallás - erkölcsös életmódot folytatni és a hitközség előljárósága iránt tisztelettel és engedelmességgel viseltetni.

Mind ezek csak kis részei az alapszabályokban előírt pontoknak, amely kitér az élet és a tagok minden vonatkozásához.

viselőtestület, a választmány, az előljáróság és a előljáróság élén a hitközségi elnök (ros hákol).

A hitközségi képviselőtestületet az összes választóképes tagok választják. A képviselőtestület saját kebeléből választja a választmányt, a hitközség elnököt és annak előljáróit. A hitközség igazgatási szerveinek alakulását és hatáskörét és az általános kötelező szabályokat az alapszabályok tartalmazzák. A képviselő testület tagjainak száma és legfőbb igazgatási szervének hatáskörébe tartozik az évi költségvetés megállapítása és az adó személyenkinti kivetése, a hitközségi alkalmazottak szerződtetése a hitközség különböző bizottságainak megválasztása.

Az előljáróság hatáskörébe tartozik mindaz, ami a hitközség alapszabályai szerint a képviselőtestület vagy a választmány hatáskörébe nincs utalva. A hitközségi elnök képviseli a hitközséget a hatóságok, és más harmadik személyek előtt, ő elnököl a képviselőtestületi, választmányi és előljárósági ülésein, s gondoskodik azok határozatainak végrehajtásáról, a hitközség tisztviselő (jegyző) útján.

A hitközségnek jogában áll tagjaitól a kiadásainak fedezésére egyenes évi kultuszjárulékot (adót) és egyéb közvetett illetékeket (gabella) követelni, a hitközségnek jogában állt az egyenes évi kultuszjárulékot tagjaitól a közigazgatási vagy végrehajtás útján behajtani.

A hitközségek alkalmazottjai: Rabbi, Sajchet (metsző és előimádkozó), jegyző, tanítók, a gyéren lakott helyeken és a régi időkben is találunk ilyen hitközségi alkalmazottakat.

A hitközség szervezés egyik legfőbb célja volt a hitélettel szoros kapcsolatban álló személyek alkalmazása, hitközségi alkalmazottnak tekintik mindazokat, akik ellenszolgáltatás (fizetés) ellenében a hitközséggel szemben huzamos időn át tartó személyes szolgálatra kötelezik magukat.

Mindegy a szolgálati viszony fennállását illetően,

Termény üzletek és nyersbőr üzletek felvásárolták az összes gabona és állatbőr állományt, fakeskedők, a tüze-
lő és épület fákat vettek és eladták a vizi malom és ké-
sőbb a gőz malom pedig gondoskodott a gabonának a liszté
való őrléséhez.

A különböző kereskedők textil, rövidáru, cipő, edény,
mész stb. pedig ellátta mindazokat, amire a falu lakosságá-
nak szüksége volt. Becsületesen, korektül szolgálták a lakós-
ságot minden időben és a lakosság legalábbis látszólagosan
megértéssel és tisztelettel viselkedett, 1944-ig, amikor a
polgárság az előkészítő zsidó törvények és uszító ujságok
és március 19-én bevonuló németek hatására zsidó-gyűlölő
lett, és viselkedésükkel lebontották azt a falat, amely az
évtizedek folyamán megértéssel és kölcsönös megbecsüléssel
segítséget, jómódot és jó életet biztosított embertársaik-
nak.

De hűségesen végezték, a korlátozó zsidó törvények
dacára ténykedésüket, hogy a polgári lakosság semmiben hi-
ányt ne érezzen, amikor a fiatalabb embereket munkaszolgá-
latra hívták. Az asszonyok a gyermekek segítségével foly-
tatták üzletük vezetését, amíg a hatóságok az üzlet és
raktár kulcsokat magukhoz vették.

A Hitközségi Élet:

A hitközség, mint vallási, szertartási és kulturális
intézmény létesítése, csak a zsidóság polgári egyenjogosi-
tása 1867 óta létezett hivatalosan. Azelőtt a zsidó közsé-
gek (Communitas Judeorum) "politikai közületek", amiknek
hatásköre kihatott a zsidóknak a faluban a közigazgatás
ügyeire is.

Ami után bekövetkezett az emancipáció a zsidó ügyek-
nek külön irányítása is megszűnt. A magyarországi 1869
junius hó 14-én kelt királyi rendelettel jóváhagyta az or-
todox szervezetű hitközséget azzal a kikötéssel, hogy a
létesítendő hitközség alapszabályait a vallásügyi minisz-
térium jóváhagyta. A hitközség igazgatási szervei, a kép-

mit teljes egészében a bevásárlottak fedeztek.

Foglalkozás:

A Szikszón letelepedett zsidók foglalkozási ága korlátozva volt, hosszú időn keresztül tulajdonjoggal nem rendelkezhettek, lakhelyüket nem hagyhatták el és minden bérlet formájába történt, a Csáky gróf és Perényi báró birtokain jogtanácsos ispán, vagy kisegítő munkákat végeztek.

Később voltak házalók, iparosok és vásárosok, ami nehéz és kockázatos volt. A földesurak a birtokokból megdolgozás céljából kiadtak földeket amelynek ellenértékeként természetben fizettek az előre kialkudott feltételek mellett, de a föld bérletének díján kívül adót fizettek, amit könnyörtelenül be is hajtottak.

1750-ben kezdték magukat a faluban önnálósítani, mint iparosok bognár, cipész, a falu ami akkor 2500 személyt tett ki, jó szemmel nézte és tőlük szereztek be a szükségleteiket. A kereskedelmi és ipari fellendülés 1867 után kezdődött, miután már a szomszéd községekben is letelepedtek zsidók és a hatóság is liberálisabb lett. A zsidók javaslatára bevezették a heti vásárt (piacot), amely eleinte a keddi napon volt, de később a pénteki napon is. Ilyenkor a vidék és a falu termékeit árusította, és aztán bevásárolt az üzletekben. Később bevezették a hónapos vásárt és az országos vásárt, ami 4 napig tartott tehén, ló, juhok, kecskék és általános vásár, ilyenkor még messziről is jöttek, hogy eladjanak és vegyenek.

A zsidók bérelték a vásárhelyet, ahol minden a falunk kívül jövőtől díjazást szedtek a felhajtott vagy a felhozott dolognak megfelelően. A bérlő a község pénztárába fizette be a vásárdíjat amit a község előljárósága megállapított. Idővel a környező falvak parasztjai mindenféle vásárlásokat Szikszón eszközöltek az 1900 években és utána a kereskedelem és ipar sokféle ága biztosította a vidék ellátását. -

r Zéév ben r Michál Mectner zl.
h.b Ávrahám ben Peretz Schwartz zl.
hb Ávrahám ben r Slomo Zálmen Türk zl.
r Dov ben r Aharon Reich zl.
h.b Slomo ben r Méir Brájer zl.
h.b Ávrahám ben r Jánkajv N.Gottfried zl.
r Jicchok ben r Ávrahám Krjz zl.

A háboru idején több mint 40 család menekült élt ott kikiről a Schük Rabbi vezetésével a hitközség gondoskodott. A háboru nem érintette Szikszót és sem vidékét és háboru után néhány hadifogoly családjával telepedett le (Schleier, Keil, Idesz).

A hitközség vezetősége 1914-ben: Elnök Reichmann József, Chevre Kádisá elnök: Türk Zsigmond, Gmilesz Cheszed elnöke: Czeisler Leopold, a Sász Chevre elnöke: Fuchs Jakab. 1918-ban elnök Hartmann Gyula, Alelnökök: Zeisler Leopold és Dr. Fried Lajos, ülnök, Reichmann Joszef és Türk Zsigmond, pénztárnok Spitz Emánuel ellenőr, Metzner Adolf, gondnok Weisz Sámuel, hitközségi jegyző, Keller Izidor.

Tíz évvel később: tiszteletbeli elnök: Hartman Gyula, iskolaszéki elnök Jchiél Mordecháj Stamberger. Hosszabb ideig voltak elnökök Dr. Fried Lajos és utána Morgenstern Mór. Friedmann Miklós a takarékpénztár igazgatója, ki mély vallásosságáról és Thilem mondásával sok ember csodálatát vivta ki. A gondnoki tisztséget sokáig Weisz Sámuel Friedmann Vilmos töltötték be nagy megelégedésre. Az utolsó időben Reichmann Lajos is betöltötte a deportálás előtti években. Ros Hákol volt még a régi időben évtizedeken keresztül Reichmann Hers Jankev, és unokája Reichmann József is. Spitz Emánuel egész életén keresztül volt a pénztárnok. Ellenőr Klein Pál. A hitközség előljárósági tagjai "képviselő-testületi" megbízottjai évről-évre változtak, de voltak közöttük többen, kik sokáig töltötték be a tisztséget, amely kötelezte őket minden gyűlésen való megjelenésre. A választás utáni első sábeszkor hívták fel egymás után a teljes megválasztott új előljáróságot, és ez volt a hivatalos beiktatás amit az imádkozás utáni kiddis zárt le. a-

Avagy amikor Rabbi Smuel Erenfeld (Chászán Szoffer) megnyitja Szikszón a jesivát és özönlenek a tanítványok minden felől. Rabbi Menachem Schük ז"ל idejében, amikor tanácsára a háboru kezdetén a hitközség előljárósága a templom építésénél a nagy adósság dacára sikerült oly szerencsésen meguszni és az adósságtól könnyedén megszabadulni.

Vagy amikor felváltotta a nyugalmas életet a gyűlölet korszaka amely oly sok könnyet és fájdalmat hozott Rabbi Lájbis Jungreiss idejében.

Az 1900-as években vezették be Hartmann Gyula hitközségi elnök vezetése alatt a hitközségben hivatalos nyelvként a magyar nyelvet, az akkori hitközség létszáma 1000 lélek, kb. 200 család, a zsidó elemi iskola ahol a tanulók a világi tantárgyakon kívül vallási tradicionális tantárgyakat, biblia, imádkozás és tórát is tanítottak több mint 1000 gyerekkel rendelkezett és három tanítóval. A hitközségi adófizetők száma 200, az évi hitközségi költségvetés 1000 pengőt tesz ki.

Az első világháboruban 48-an vettek részt. A háboru harcosai között sokan kitüntetést kaptak. Voltak közöttük kis arany, sok nagy ezüst, kis ezüst és Károly csapatozéremmel kitüntettek, többen sebesültek és hadirokkantak, közöttük Friedmann Adolf, Spiro Nándor (kiket nem deportáltak) és Stamberger Márkusz, aki dohány nagykereskedést kapott.

A háboruban 10-en haltak hősi halált, kiknek nagyobb része a szikszói temetőben nyugszik. A Chevra Kádísá neveiket a Chevra nagykönyvébe megörökitette, ott ahol a többi szentéletű Rabbik és hiveik nevei lettek megörökitve és minden Mázker alkalmából fel lett olvasva. Külön lapon, két kőtáblához hasonlóan sorakoztak neveik.

Itt közlöm neveiket:

b Nszánél ben r J Ávrahám Fried zl.
hb Jichog ben r Jom-Tow Ádler zl.
hb Jiszroél ben r. Smüél Friedmann zl.

tása érdekében. Személyesen irányította a betegek kezelését. Többizben volt Szikszón és egyidejig ott is lakott. A miskolci hitközség az árvák és özvegyek megsegítéséért akciót szervezett és az összegyűjtött 376 forintból, 197 forintot a lakosság özvegyei és árvái megsegítésére fordították.

A falu lakossága jólesően vette tudomásul, hogy a zsidó lakosság minden nemes dologban kivette részét, látták a szorgalmas törekvésüket és segítő társat láttak bennük, kik terméküket felvásárolva bizalommal fordulhattak a zsidó kereskedőhöz, hol beszrezhették mindazokat, amire szükségük volt.

Krakkó városában kb. 1560-ban kitört egy nagyszabású kolera járvány és a város akkori Rabbija, Rabbi Majse Iszerlis משה איסרליש זצ"ל רמ"א akit nevének első betűiből rövidítve "RMO"-nak hívtak és ő maga Krakkó városának egyik nagy rabbija volt és 19 éves korában foglalta el magasztos hivatalát, ki nagy tudásával és chalachikus magyarázatával világhírré tett szert, csodálatos stilussal és városában nagy jesivát létesített. A járvány kitörése után tanítványaival a közeli faluba mentek, hogy ott vészeljék át a vészes kórt, és purim napján abban az időben, amikor hiveit szokta fogadni, hogy jókivánságait kifejezze, egy nagy bölcseséggel teli könyvet irt a " מגילה אסתר " - "Mgilesz Eszter"re " מחיר היין " - "A bor ára" címen.

A zsidóság a tradíciótól átszellemülve követte a szellemi vezetők Rabbik tanításait, akik irányításukkal, becsületes szerény életmódjukkal és önzetlen Torász Chájim tanulásaikkal és tanításaikkal emelték Szikszó és vidéke zsidóságának értékét. Ez a példás életmód emelte ezt a szent gyülekezetet a hallhatatlanságba.

Ez a szellem vezette végig és később az 1900-as években, egészen a deportációig. Akár Rabbi Hilel Lichtenstein זצ"ל idejéből, amikor vejével Rabbi Ákivá Joszéf Slésingerrel "לב העברי" A "Lév Háivri" szerzőjével Szikszó utcáit járva Erec Jiszráélról álmodozott, vagy magyarázta a vallásos zsidóság szentföldi alijázását.

1852-ben nagy tűzvész volt Szikszón és ugyanakkor óriási szél. Az egyik kigyulladt szalmafüdeles háztól az egész falu leégett, az emberek kézzel kézre adogatták a vízzel teli vedreket a gémes kutakból oltás közben a kutak kiszáradtak, a kisbíró Miskolcra is behajtott segítségért és kijöttek a Miskolci tűzoltók is.

Leégtek a házak, a pajták, a csűrök, még a földesur birtokán is. Felmaradt egy elbeszélés is arról az időről. Szomorú volt az egész falu, hisz minden leégett. Félrevertek a harangot mindkét templomban. Az asszonyok kezüket tördelték, de minden segítség hiába volt. Egy pár nap múlva találkozik egy zsidó az utcán az egyik gazdával a zsidó mosolyog és vidám, kérdezi tőle a paraszt : hát ténsuram ön nem szomorú, hát magának is leégett a háza és bennégett a tehene is, igaz? Igaz, mondja a zsidó, de magánál András bátyám leégett a ház és bennégett a fészület is a maguk I.-tenük is bennégett, az én I-tenem még él ott fent az égben, majd megsegít.

A miskolczi hitközség gyűjtést rendezett és a feljegyzések alapján 140 forintot küldtek a zsidók segítségére, aminek egy részét a lakosság között is szétosztották, 4 évvel később újra felépült a község, a templomot kibővítették és a templom udvarán felépült a Rabbik lakás iskola, sajchet lakás és a rituális-fürdő. 1867-ben megszavazták az "emancipáció" egyenjogúság törvényét, ami bizonyos tekintetben a falu zsidó lakosságának megkönnyebbülést hozott.

A Csáki és Perényi birtokokon élő zsidók beköltöztek a faluba és egy részük az ugynevezett bolt utcán bérelt vagy épített lakásokat. A kereskedelem kezdett fellendülni több üzlet nyílik.

1873-ban nagy kolerajárvány tör ki és sajnos sok áldozatba kerül, a polgári lakosság között is nagy volt az áldozatok száma. A zsidók közül gyerekek haltak meg sokan.

Popper József miskolczi kórház-orvos volt a kolerajárvány kormánybiztosa. Sokat fáradozott a betegek gyógyi-

re és megértésre hívják fel.

A zsidó lakósság igyekezett munkájával, becsületes-ségével a polgári lakósság megbecsülését kiérdemelni. A lakósság nagy része a földesur kegyelemkenyerén élt, cselédség, árenda harmados és az odavándorolt zsidókban sok ideig sorstársat láttak.

Az 1848-as háború híre eljutott oda is és az önkéntesek között voltak többen is kik hallgattak Kossuth Lajos hívó szavára, néhányan a vidék zsidósága közül is csatlakoztak hozzájuk a nyugodtabb élet reményében vállalták a háború kockázatát. Az önkéntes katonai szolgálattal egyenrangúnak vélték magukat és részt vettek az ugynevezett "magyar nemzet önvédelmi harcában".

Miután 1849-ben Világosnál leverték a Görgey csapatát az osztrák csapatok és Haynau vezetésével megtorlást indítottak, Szikszót és vidékét elkerülték pedig sokan, különösen zsidók, előre elmenekültek. A háború után néhány Galiciából származó családdal szaporodtak. Ugyanakkor néhány család Szikszóról Felsőmagyarország és Kassa felé vándorolt.

A zsidó lakósság között már akadtak iparosok, házalók és kereskedők is, az iparosok bognár, bádigos, suszter, ács, melámed és órás is volt. Ebben az időben már kezdtek a főutcán is lakni, de csak az országut Miskolcz felén lévő részén. Volt egy zsidó korcsmáros, vagy bormérő a forduló első házába, ahová a mezőről estefelé hazatérő parasztok fordultak és az udvarról mérte csuprokba eleinte a bort.

A község házában volt egy 1850 június 16-ról keltezett bírói jelentés, amiben felsorolták az évben előforduló bűneseteket, a jelentés úgy szólt, hogy "a zsidók részéről nem történt semmiféle kihágás "és egy későbbi kidobolásra szánt cédulán, amit a kisbíró dobolás után a falu több helyén felolvasott az állt: "Közhirre tétetik: a falu zsidajainak viselkedése jó, a szükséges adókat befizették és ezuton adjuk a falu tudatára, hogy 9 gyerek született, 5 megmetélték, 6 esketett a zsidó rabbi, és hányan haltak meg."?

közel harminc megyének statisztikáját jegyezte fel, 961 Morva, 77 cseh és 133 egyéb osztrák tartománybeli zsidó családfő élt a harminc megye területén.

Miután 1780 években II József lehetővé tette a városokban a zsidók letelepülését a különböző kisebb és nagyobb helységeken, gyarapították a már megalakított zsidó hitközséget ahová letelepedtek és közöttük Szikszón és Abaujszántón is. Gyorsan beilleszkedtek és a községnek jó polgáraivá váltak.

Nyelvük német volt és a magyar nyelvet még nem bírták, a család alapítás első időben csak a legkisebb fiúnak volt engedélyezve. A falu lakóssága és a cselédség nem viseltett ellenük ellenszenvvel.

Az első időben a Major utcában laktak kapott lakásokban, de később az ugynevezett Malom utcában saját maguk építették fel lakásukat. 1800-ban már bent a községben is építettek és abban az időben újabb 30 családdal szaporodott a létszám. Ekkor már megalapozott hitközség volt.

1777-től már Rabbi Schönfeld irányította a hitközségi életet. Építettek templomot, rituális fürdőt és iskolát, A hitközség élete megértésben folytatta a mindennapi életét.

Szikszó egyik nevezetessége a Perényi földbirtokos hires kastélya, ahol az 1800-as években az Abauj vármegye gyűléseit tartották, amire minden alkalommal megjelent a megye előkelősége, diszfogatokba és diszruhába öltözött legények kíséretével érkezett a meghívott előkelőség, akik a kastélyt körülvéő óriási parkban gyülekeztek. A 800-as évek közepén a kastélyt Perényi gróf az egyháznak ajándékozta, kik ott egy betániát létesítettek. 1919-ben egész rövid időn át Szikszó is a cseh megszállás alatt volt, és miután Kassát véglegesen megszállták, ide vonult a vármegyei hatóság az összes hivatalaival, járásbirósággal és adóhivattal.

A felekezetek akkori lelkeszei a lakósságot türelem-

így került először közülük hat család és később még öt család Szikszóra. De abban az időben már három család tartózkodott Szikszón.

Bassevinek, kit Jákovnak hívtak, nemesi előneve is volt: Treuenburg.

A földesurak kegyeiben részesültek és elkezdtek megszervezni a hitközség keretét.

Később, 1865-ben már néhányan a nagy birtokokból vásároltak földeket egyik ilyen nagy földbirtokos volt a Görömbölyből Szikszóra jött (1868-ban) Reichmann Cvi Jákob és a tomori Eliezer Braun, később Stambergek, Harsányi, Frenkel, Jónap, Horovitz stb.

Megalapították az 1670 években a hitközséget és jóléti és segítő intézményeket és első időben bérbevették a patak partjához közeli dombot temetőnek és csak később az 1700-as években vásárolták meg és 1900-ban a régi temetőt a domb másik oldalának megvásárlásával bővítették. Földesuri engedéllyel egy lakóházat alakítottak át templomnak és elkezdtek hitközségi életüket, amely eleinte sok-sok nehézségbe ütközött, állandó ellenőrzés alatt állottak, a szomszéd várost, Miskolcot is csak engedéllyel látogathatták, magas, ugynevezett zsidó adókat nyomtak rájuk, egyrésze a földesuré, a másik része az állam kasszájához jutott.

III Károly császár 1726-ban elrendelte, hogy az osztrák tartományokban minden zsidó családból csak egy férfitag nőülhet és alapíthat családot. A rendelet azt célozta, hogy az osztrák tartományokban lecsökkenjen a zsidóság létszáma.

A rendelet következményeképp a morva, cseh és más osztrák tartománybeli zsidó ifjak Magyarországra vándoroltak, hogy kivonják magukat a rendelet kényszere alól és ott házasodtak meg és alapítottak családot.

1735 - és 1738 között történt összeírás szerint amely

évtizedeken keresztül gürcöltek, de kioltott ártatlan vérüket semmi a világon többé nem pótolja.

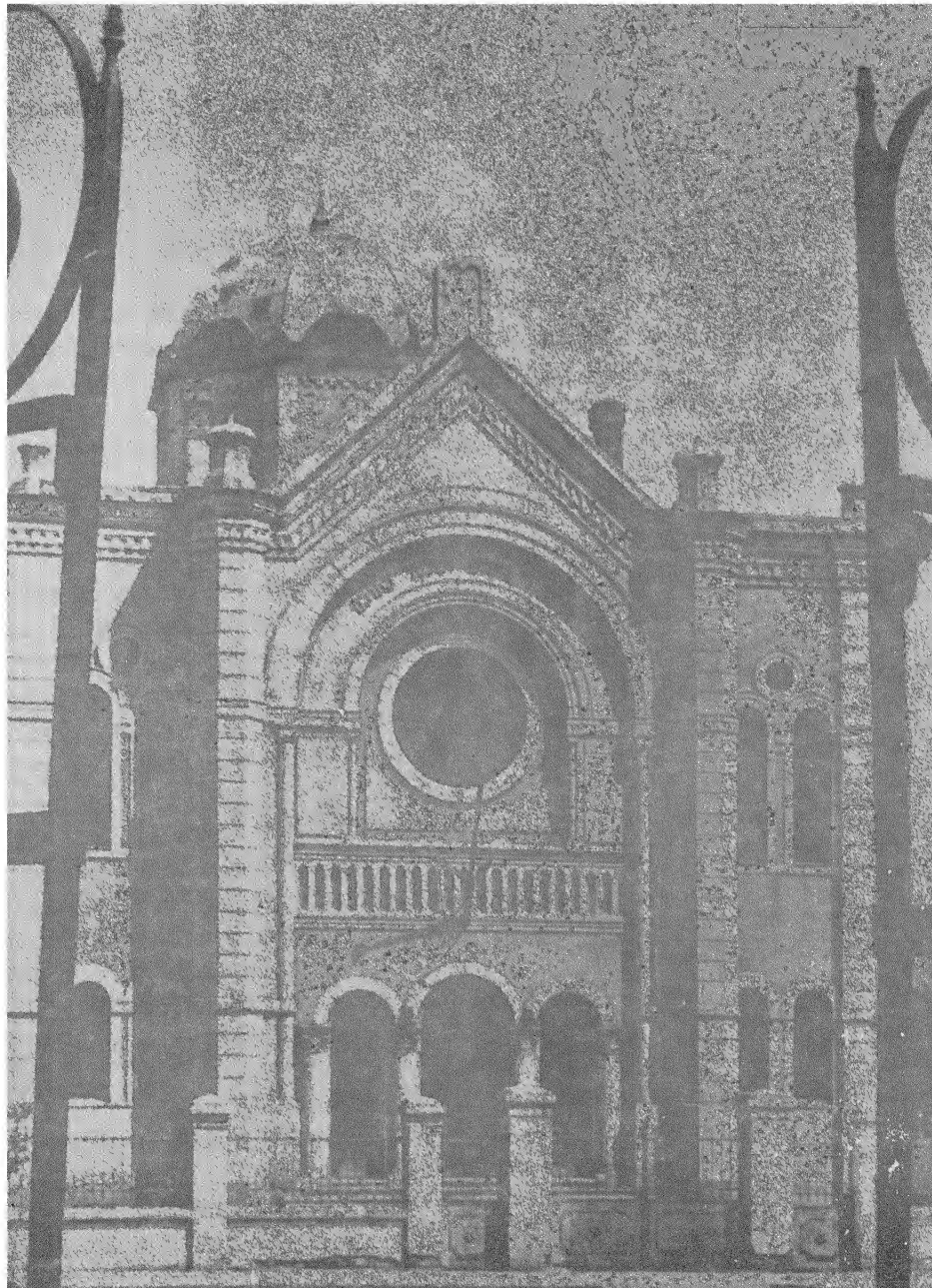
SZIKSZÓ ELSŐ TELEPESEINEK TÖRTÉNETE

Az 1612-ben kitört háboru befejezése után kijutott a zsidóknak a viszontagságokból. A zsidók csak engedéllyel tartózkodhattak Németország, Ausztria, Csehország egyes részein. A tartózkodási engedélyt "Judenstaettigkeite"-et csak engedély ellenében kaptak letelepedési engedélyt, a házaikat képekkel vagy más jelekkel kellett megjelölni.

II Ferdinánd királytól az akkori céhek követelték a zsidók kiűzését, megtámadták a gettókat, 1614-ben rablást és öldöklést hajtottak végre és egyrészüket mindenükből kifosztva elmenekültek, még az évben többen visszatérnek és egy részüket Prágába és Bécsbe jut. Bécsben szívesen fogadják őket, de korlátozzák a házasságok számát, eleinte egy gyermek nőülhet egy családból és később kettő.

Tíz éves ottlétük után szokásba jött az úgynevezett udvari zsidók kinevezése. Az egyik család kit Bassavinak hívtak és 1622-ben udvari kinevezést kapott és cimere két oroszlán és nyolc piros csillag volt ismeretes volt a szikszói hitközség alapítói között, és az első időben az Apáti egri káptalan birtokán töltötte be mint a káptalan jogtanácsosa címet(és a szikszói temetőben van eltemetve).

Amikor 1669-ben a svédek a várost ostromolták, a zsidók hőiesen harcoltak és I Lipót, akinek a zsidók jóvelmeiből óriási hasznót huzott, évente több mint 50 ezer forint, nem szívesen engedte bántalmazni a zsidáját, de a felesége a császárné nagy zsidógyűlölő volt és sem a császárné, sem a körülött tanácsadói nem nyugodtak bele I Lipót humanusságába és a császárné és tanácsosai unszolására 1670 kiűzték az összes ott élő zsidókat irgalmatlanul. A kiűzöttek egy része a magyar főurak és földbirtokosok védelme alatt észak-Magyarország felé huzódtak és

ביה הכנסת הגדול בק"ק סיקסו
A szikszói nagy - templom

és otthonát minél virágzóbbá, minél szebbé és minél kedvesebbé tegye. Már vérzett a szive az ott élt testvéreinknek, az ujságok a pesti országházban hozott zsidó ellenes törvényekről irtak és hoztak határozatokat, de a reményekből táplálkozó kiválasztott nép még mindig bizott és reménykedett. Már döngették a kapukat a gyűlöletre hajlamos ifjak, már zöld inget, nyilas keresztet lengettek és jött a Sthroman törvény és munkaszolgálatra vitték a családfőt. Sokan a jó ismerősök közül burkoltan fenyegetőztek, már többen féltek az utcára menni. De reménykedtek mégis, hátha megváltozik minden.

És megváltozott minden, sajnos nem jóra, bekövetkezett az az idő, amire senki sem számított és Szikszó..... és a többi helyeken, az irgalmatlan gonoszság uralkodott. És milyen gyorsan, mily könnyörtelenül, mily barbár módon minden ellenkezés nélkül következett be ez... ez... aminek nem szabad lett volna bekövetkeznie.

Most már mindennek vége, eltűntek a történelem gonoszságában Szikszó értékes és építő zsidói.

Amikor 1945-ben végig jártuk a nagyközség utcáit és láttuk a lakóitól elárvult és másoktól lakott zsidó lakásokat, a lehuzott redőnyű és árutól kifosztott zsidó üzleteket, és a gyűlölettől vérbemeredt szemeket, és látták később azok, kik a temetőt látogatva a régi Szikszót keresték, a zsidó templom ledobott kupoláját, a templomból átalakított kulturházat, a ledöntött sírköveket és sok-sok sírhelyet sírkő nélkül, látták, hogy Szikszó, a mi volt szülőföldünk, olyan érzéknélküli zuzódáson ment keresztül, amit ma már az elkeseredtt és sokat átszenvedettek sem tudnak megérteni - állapot, amely magán viseli a felelőtlenség és a könnyörtelenség súlyát, állapot, ahonnan visszavarázsolni mindazt, ami volt, soha sem lehet lesz, pusztulást, amit a rendszer, a lakósság segítségével indított és ami sok sok ártatlan sziv elnémitését hozta semmi sem tud többé pótolni. Fájnunk volt falunk mostohasága, fájnunk, hogy megszűnt ott a pezsgő élet, de fájdalomunkra és az általa okozott sebekre sajnos nincs orvosság. Nem érdekes a vagyon, a ház, amiért

A kassai Status-quo hitközség Rabbija Eckstein Márk volt aki hivei között köztisztelőben álló egyéniség volt. A harmadik hitközség főrabbija Dr. Enten Manó volt a Neológok képviselője aki nagy és híres szónok hírében állott. A deportáció több mint 7000 kassai zsidót pusztított el kiket semmi és senki pótolni nem tud. A háboru után visszatértek a Serisz Hápléto és elkezdtek Kassán berendezni új életüket. Hitközségük szellemi vezetőjévé volt Kassa szülöttjét Rabbi hágaon Rfoél Blumot שליט"א választották, ki minden erejével megpróbálta visszaállítani a régi zsidó Kassát. Sikertült is neki részben, de sajnos csak rövid ideig, mert a sokat szenvedett sérisz hápléto nem tudta Ő vele együtt ott az életet, a meglévő rendszerrel együtt leélni és Ő a létesített jesivájával és a Bál-Bátomjai egy részével Amerikába vándorolt, ott felépítve a Kassa-i jesivát és Templomát a kassai Cádik Rabbi Saul Brach שליט"א szellemében a volt bál-bátémjaival együtt utána R. Moskovitz שליט"א követte és az ottani zsidóság az itteniekkel egyetemben várja az igazi Gülö-Slémot.

S Z I K S Z Ó

A bársonyos folyó az ujfalusi part és a községen keresztül folyó kis patak közé ékelte Szikszó, dombok láncolatával körülvéve, a Hernád közelében volt a mi szülőhelyünk, ahol drága elődeink és mi éltük gyermekkori életünk, mintha összeforrott volna a természet szépségével és szorgalmas dolgozóival az ott élt zsidóság, hiszen hűséges építői és segítők társai voltak a több évtizedeken keresztül ott élt zsidóság a község polgártársainak, kiket ott lehetett látni mindenütt, ahol építő, alkotó és termelő áldozatkészséges munkálkodás folyt.

A Fő utca, aki a szabadságért harcoló nagy vezérről, II Rákóczi Ferenczről volt elnevezve és ahol a nagy község üzleti, kulturális életének központja volt és a többi kisebb és nagyobb utcák, szorgalmas lakóira és izléses tisztaságukra rajta volt a zsidóság pecsétje, amely becsületességben, szolidan, négy falai közé zárva élte életét, hogy helységét

vetkezet, amely kölcsönöket adott egzisztenciák létesítéséhez, vagy a már meglévő üzletek, vagy iparosok kereseti lehetőségének fejlesztéséhez.

Külön működtek a hitközség keretében a jótékony Egyletek, amelyek igyekeztek a nincsteleneken, betegeken, a gyámoltalanakon és rászorultakon segíteni.

Az Abauj Tornai zsidóság szíve dobogott valamikor Kassán és Kosicen sokan jártak ott, hogy saját szemeikkel meggyőződjenek, hogy él egy nagy város gyarapító zsidósága, üzletek egész sorozata, kereskedők százai nyitották üzletüket a reggeli imádkozás után és sokan szakítottak időt a Tajre tanulásához. Sábesszokor csendes volt a Srobár utca és a többi utcák, mert a zsidók üzletei zárva voltak és tulajdonosaik magasztosabb célból templomba voltak.

Az antiszemita lakosságnak és hivatalnokoknak tudomásul kellett venniük, hogy a Hochheizer, Goldstein és hasonló üzletekben szombaton nem árul a zsidó tulajdonos. Lieberman bor-kereskedés a Kohn üzlet és a többiek péntek délutántól jóval a szombat kimeneteléig zárva voltak. Ez akkor is volt, amikor szlovákokat a magyar hatóságok váltották fel, a hatóság ugyan változott, de a zsidóság a Mindenhatóba vetett hitét nem változtatta meg (és sohasem fogja megváltoztatni).

Amikor jöttek a zsidó ellenes rendelkezések és a zsidó ellenes kilengések, a zsidó inkább bezárta üzletét de emünáját makacs ragaszkodással őrizte. Pohl és társai, mikor a megsemmisítés felé küldte őket, azt hitték, hogy a zsidó nép befejezte karrierjét, de a Pohl és az Endre Lászlók akasztófán fejezték be életüket.

A zsidó nép, amelyet megtizedeltek, meggyötörtek és megaláztak, újra él, reménykedve dolgozik, levette magáról a rabszolga és kínzás láncát és hirdeti továbbra is a felebaráti tisztelet és a Mindenható egyetlenségét és örökkévalóságát.

Nodá B'Jhüde זצ"ל és Chászám Szajfer זצ"ל nem foglalkoztak saját szavaikkal azt felelte Rabbi Engel mi úgy kaptuk szent őseinktől és elődeinktől, hogy mindketten az égből küldettek, hogy törvényeket létesítsenek Jiszráélnak.

"מדוע בכל חשובה מפלפל בדברי הנו"ב וחת"ס איני עוסק בדברי עצמו השיב רבינו כך: מקובלני מרבתי שהנו"ב והחת"ס נשלחו מן השמים לקבוע הלכות בישראל וע"כ טוב לעסוק בדבריהם".

Utóda veje rabbi hágaon Doved Hájjlperin dombstici rebbe lett, ki rövid életrajzát "שם משמאל" cimen adta ki, benne egy heszped "מאמר מילי דהספידא" tőle és unokája Álchánán irt "עטרת זקנים" egy drást és pilpült a - "עשה דוחה לא תעשה" szügjera. 1938-ban Adar 19-én tért fel a mennyekbe. Óriási részvéttel kísérték tanítványai és hiveik százai.

Háráv hácádik Borech Lichtenstein: הרב הצדיק יצחק ברוך ליכטנשטיין זצ"ל

Háráv hácádik Jákov Frankfurter: הרב הצדיק יעקב פרנקפורטער זצ"ל

Háráv hácádik Solem Halberstamm : הרב הצדיק רבי שלום בן הגה"ק יחזקאל שרגא האלבערשטאם זצ"ל
A cádik Jechezkel Sinewenek fia kinek a Jóságos
Mindenható minden kérését teljesítette, és csodákat csodák után követett.

1923-ban a Joint likvidálta a szlovenszkói jótékony akciót, amelyben segítségére voltak a rászorultaknak. Helyébe kassai székhellyel "A szlovenszkói zsidók Szociális egyesülete" lépett, amely minden nagyobb városban fiókot nyitott a Joint szellemébe és produktív munkával igyekszik enyhíteni a zsidó nélkülözésen.

Kosárfonódákat, varró-himző és lakatos műhelyeket tartanak fel és árván maradt gyerekek gondozásával igyekeztek segíteni. Ugyancsak Kassán létesült a zsidó "Hitelsző-

veszélyes beteg és azt hitte, hogy elért élete végéhez
"כמה פעמים הייתי חולה מסוכן וחשבתי שלא אראה אור עולם".

De ragaszkodása és szorgalmas Tajre tanulása megmentette életét. A Mindenható szeretete óriási, minden pillanata és egész bensője meg volt telve szeretettel, de mindenkivel szembe, sohasem látott egy emberben rossz tulajdonságot, amit megróni kellene, ezt látta nagy cádik rabbijánál a sinevei Jchezkelnél "אל תהיו בו לכל אדם" "ne legyen rabja semmiféle embernek" ne szégyenítsen meg senkit sem, még ha hibát is vél benne találni. Áhávász Jiszroelja oly nagy volt hogy nem tudta hallgatni, hogy valakire is rosszat mondjanak. Ismeretes, hogy édesanyja a gyermekkori betegségénél a cádzi cádik, -hoz fordult és kérte segítségét a Rebbe látta az Anya a gyermeke életéért aggódo szívet, azt kérdezte mit akar gyermekének gazdaságot, vagy talmudi tudást, azt felelte Rebbe és nem akarok gazdagságot gyermekemnek csak azt, hogy Talmed chochem legyen Rebbe azt felelte, legyen akarata szerint, és az áldás valóra vált. Rúách Hákajdese óriási volt, egy alkalommal öccse irt neki Tarnáról, hogy pár hétig beteg volt, de nem akarta megírni neki, hogy ne okozzon fájdalmat, azt írta neki, hogy higgye el neki, hogy rögtön miután beteg lett ő megérezte, "כי נפשי קשורה בנפשו" - és kérte a Mindenható segítségét. Din-Tajrenál minden jogtalanságra rájött ítéletei szinte az égből jöttek.

Egy alkalommal a belzi cádik Kassán volt és elment a rebbet meglátogatni, de az emeleten lévén sok lépcsőt kellett megmászni. A belzi Rebbenek ez nehezére esett. Mikor felért azt mondta, hogy a Radamislei Rebbet meglátogatni msziresz Nefessel kell. 1856 Ros-Chajdes Ijjárkor született, 82 éves korában távozott a Klál Jiszráél sokat tett dus élet után. Kiadott könyvei:

שו"ת מהר"ש. מהר"ש עה"ת, חידוש מהר"ש על הש"ס.

Cháláchi kus döntésekben korának egyik legnagyobbja volt és azok közé sorolták. Arra a kérdésre, hogy a világhírű Gáonok, kik a világ zsidóságának világító fáklyái voltak, mint a

hozzátartozik még az ott élt nagy rabbik, kik résztvettek a hitközség irányításában vagy az állandó Tajre tanulásokkal és a példaadó szent viselkedésükkel az ott élt, sok - sok Tálmid-Cháchám és erlecher jidekkel együtt emelték Kassát naggyá. Kassa hoszu évtizedeken keresztül a Tajre mentsvára volt, ahol a jesiven a templomon és a Klausz (Chászidok temploma) kívül privát házakban és Talmed Tajrekban éjjel és nappal óriási szorgalommal tanultak Tajret.

De ott éltek még a Tajre mesterei is, kik szent életükkel magasra emelték a várost, amely a zsidóság számos érdeme folytán fejlődött naggyá és megszűnt akkor, amikor a deportáló vonatokkal az egész zsidóságot halálra ítélték.

Hadd tekintsünk be a kassai Cádikok birodalmába:

Rabbi Chonech Pák: הרה"ג חענין פאק זצ"ל דומ"ץ בעה"ס
a nagy Talmud tudós a pászkenolás tekintélye. "זכרון יוסף".

Háráv J. Fálek Friedmann זצ"ל פרידמן
הרה"ג יהושע פאלק פרידמן זצ"ל
kinek szent szemei éjjel és nappal csak a szent könyvekbe néztek.

Háráv Smjél Jungreis: הרה"ג שמואל סגל יונגרייז זצ"ל

Háráv Doved Hálpern, a radmislei rabbi veje:
הרה"ג דוד היילפרין חתן מאדמו"ר רדמושלע זצ"ל.

Ádmorim! אדמו"רים !

A Cádikok akik valósággal védő angyalként álltak Kassa és vidéke felett.

Háráv Hácádik Smjél Engel: הרה"ג הצדיק שמואל אנגל זצ"ל

Cádik, Gáon, a Klál Jisráélért aggódó, szent egyén megtestesítője. Tarna-Galicia született és ott szivta magába a szent környezetben éjjel és nappal tanulva a Tajre tudományát, amelyet éles eszével Gáoni tudásával épített fel. Gyenge, vézna és beteges egyén volt, ki már első könyvének bevezetőjében azt írta magáról: "Többször volt

ellen a szent imarend megvédéséért, hogy a zavarok gyorsan elszaladtak.

Szent élete az előbbi nagy rabbik és tudósok életmódjai szerint volt berendezve. Az ők utjain haladva és az ők tanításait tanította és hirdette. Beteljesültek nála teljesen "אם הרב דומה למלאך, חורה יבקשו מפיו" Tanítványai gondolatait is ismerte. Egy alkalommal egy tanítványa, ki szükezz félünnepén fel szokta keresni őt, nem jött hozzá a rossz időjárás miatt. Emiatt a tanítványnak nagy bosszúsága volt és amikor a szükejében ült, elaludt és álmában Kassán volt a Rebbe asztalánál és végig hallgatta a többi tanítványokkal a Rebbe Tajretjét.

Miután más alkalommal Kassán volt és elbeszélte Rabbi Saul Brach nak álmát és a Tajret a rebbe megerősítette, hogy valóban gondolt rá, és ugyanazon Tajret mondotta.

Nagy volt szerénysége és odaadása a hitközség irányítása és vezetése érdekében. A hitközség működése terén nem tűrt semmiféle kétes dolgot. Arkangyalként őrködött az összes hitközségi intézmények és alkalmazottak felett. 1891-ben Magendorfbán lett rabbi. Utána 1900-ban Nagykárolyba került. Majd onnan Kassára. Hitközségi és jesiva vezetésének elfoglaltsága dacára, nagy írói munkát fejtett ki és több értékes könyvet adott ki:

"הנפלאים בהלכה באגדה ובפלפולא דאורייתא אשר נחקבלו לרצון בכל קצוי הארץ" --- "משמרת אליעזר", ליבא בע", "שאול שאול", "בהיות הבוקר", "אבות על בנים", "טוב דברך" "גבעת שאול", "דבר המלוכה", "הבה חמים", "חלק לעולם הבא" ועוד.

Rabbi Shaul Brach egyike volt a volt magyarországi híres rabbik nagyságának, ki a többi szentéletű nagy rabbikkal egyetemben vezették és irányították a m. országi orthodox zsidóságot a Tajre szellemében. Irányítások nyomán alakult és fejlődött az orthodoxia oly bázissá, amely biztosítja az elkövetkező generációk megtántorithatatlan hitét a Mindenható irányába. A kassai hitközség arcképéhez

Egyszerűsége példa nélküli. Saját magát csak egyszerűen tanítónak "מלמד" nevezte. Becsületessége felmérhetetlen, ha levelet küldött tanítványaival megvásárolta a bélyeget és elszakitotta, nem akarta az államot ezzel megkárosítani.

Ajtaja nyitva volt mindenki számára, ahol mindenki megkapta mindazon gyógyító, vigasztaló, anyagi segítséget vagy feleletet, amelyre szüksége volt. Egy alkalommal a Cádik "שאויל שאויל" (ahogyan kiadott könyvét hívták) egy rokona leánya nagyon beteg lett és a kezelő orvos lemondott róla. Később már nem akartaaaz orvos a beteget meglátogatni, azzal, hogy ugysem tud segíteni. Bánatában a rabbihoz fordult, hogy mitévő legyen? Kiöntve a fájdalomtól megtört szívét.

- Menj haza, most irtam, hogy a Mindenható teljesíti szolgájának kérését, menj hát, a leányod meggyógyul! -

Gyorsan hazasietett és leányát az ágyban ülve találta, egészségesen.

Tanítványai és Bálbátemjai apaként tisztelték, ki minden idejét a tanulásra és tanításra fordította. Csodálatosak voltak és tiszta meleg szivből fakadtak a hit megmáshatatlanságáért kifejtett harcai, amelynek eléréséért nem ismert időt és fáradságot.

A Mindenható szent nevének nagyságáért és annak elismeréséért harcolt egész életén keresztül.

Könyvei a Tajre naggyá tételével és értékes szent magyarázatokkal van tele az "אבות על בנימ" "Ovesz el Bonim" a perek magyarázatára irt könyvének előszavában "הקדמה" az elkövetkező messiási időkről ír. Törekénysége dacára óriási erővel rendelkezik, ha a Tajre az igazság megvédéséről van szó. Egyik évben "שמחה חורה" alkalmából felelőtlenek meg akarták zavarni az imarendjét, akkor már gyengélkedő volt, de oly hatalmas elszántsággal indult a megzavarók

הרב אברהם יעקב ראובן זצ"ל: Hárav Ávrahám Jánkev Roosz

Nagy Gáon, ismert talmudi személyiség volt. Neve több rabbi könyvében szerepel, közöttük "נטע שורק"
- "נהרי אפרסמין" Veje volt rabbi Srágá Cvi
Tannenbaum mezőcsáti rabbi זצ"ל.

Hárav Ávrahám Ávli Katz Selenfreund:

הרב אברהם אבלי כץ זעלענפריינד זצ"ל.

Rabbi Chájim Méir Hákohén szöllősi rabbi fia volt.
Híres talmud-tudós. Aktívan részt vett a hitközség irányításában. 2 könyvet adott ki. Az egyiket "פוסט אבות"
1866-ban, a másikat - "יפנה אברהם" 1869-ben.

Rabbi Saul Brach:

הרה"ג שאול בראך זצ"ל

Nyitrán született 1865 Svát hó 29-én. Gáon. Óriási msziresh nefessel, élete minden mozzanatával harcolt az igazi megváltoztathatatlan Tajre szelleméért, semmitől sem riadt vissz, ha cholile valami vagy valahol némi kis csorbát vélt felfedezni. Nagy Jeshivát vezetett és elszántságát, óriási szívósságát a Tan lismo tanulását belevitte az elbűvölve hallgató tanítványaiba, kik rendithetetlenül követték. A Tajre tanításaihoz ragaszkodva nem ismert semmiféle megalkuvást.

Tanítványa volt Meharam Schücknek, Smuel Ehrenfeld és Saul Ehrenfeld זצ"ל szikszói rabbiknak és egyben követőjük is. Szent szellemük kíséerte őket egész életén keresztül.

מורה דרך לוחם אמיץ עומד בשער ה' לוחם מלחמת ד' ובכח תורתו
וקדושתו שאוג שאג בעיניו החדות המפיקות חן ורק הן הנה גחלי אש
שלהבות בוערות מעוררות ויוקדות אש נצוצי קודש למען ה' כבודו
ותורתו. קבלת רבותיו מאורי ישראל, היתה נר לרגלו ומאם לא
זע ולא נע. כשופר הרם קולו קול ה' העיר והאיר עדה, קהילות,
חלמידים - -

sorolt néhány mindenkire ráillik. "תורה וגדולה במקום אחד"

R. Simon Schármán, R. Ben-Cion Bayern, R. Cwi és R. Majse Schweid, R. Ávrohom Doved Hártstein, R. M. Slajme Hochhauser, R. Majse Libermann, R. Slajme Hákohén Neumann, R. Simon Erlich, R. Duved Berger, R. Majse Zsupnik, R. Ávrohom Brody, R. Majse L. Hász, R. Jüde Léb Goldstein, R. Ávrohom Lövinger, R. Jhüde Árje Wáld, R. Chájnach Elfer, R. Jozséf Cipszer, R. Smiél Fischer hitközségi jegyző, R. L. Wiesenberg hitközségi titkár ז"ל és tovább következnek egymás után a többiek.

Rabbik:

A kassai orthodox hitközség első rabbija

הרה"ג משה יונגרייס R. Moshe Jungreis

ז"ל "a csécei rabbi Sráge Fájvis Jungreis rabbi fia volt" 1842-ben született Csécsen, - kiváló nagy ember volt. Szorgalmas tanulásával a balassagyarmati és a pozsonyi jeshivákban az első bocherek közé tartozott. Kassára 1873-ban vették fel főrabbiként, és nagyon nagy tekintélynek és elismert nagy rabbinak számított. Egyik nagy vezetője volt a magyar orthodoxiának.

1906-ban halt meg Kassán, maga után hagyva utódokat kik a Tóra kiválóságai közé tartoztak. Fiatal utóda יצחק צבי R. Jicchok Cvi, ר' שמואל בנימין Smiél Benjámin füleki - Sráge Fájvis nógrád berceli rabbik és vejei ר' אלימלך כהנא, א. בנימין Elimelech Káháná zsádenyi, Á. Benjámin J. gyarmati, rabbi Jhuda Rozner székelyhidi és ר' אשר אנסל ז"ל Oser Áncsl J. mezőkövesdi rabbik voltak.

Rabbi יצחק צבי - Jicchok Cvi Jungreis a

munkácsi D. Zelczer Dájen volt a veje. Nagy tudásu rabbi volt. 1889-ben nyíró-megyeri rabbinak választották, de apja halála után 1906-ban Kassára hívták, ahol nagy odaadással vezette a hitközséget haláláig. -

ször a Rozgonyiak költöztek be a városba. Egy év után, miután a zsidó lakosság száma kezdett gyarapodni, megkezdődött a rendszeres hitközségi élet, vallási, kulturális és szociális téren, zsidó iskolák és jeshiva működött, de az orthodox hitközség megalakulása csak 1871-ben kezdődött.

Alapítói voltak Simon Schármán, Klein, Goldstein, Lövy családok, mert nem akartak az ott működő kongresszusi hitközségben résztvenni.

Ezernyolcszáznyolcvanegyben épült az első templom és 20 évvel később az előbbi helyén a második 1901-ben, de a hitközség állandó növekedése miatt a templom kicsinek bizonyult és 1925-ben Schármán Simon elnöksége alatt és az ő kezdeményezésére új templomot építettek.

Ugyanabban az időben 3 milliós Ck. költséggel a hitközség székháza épült, elemi iskola és Talmud Tórával. A templomot és a többi épületeket Oelshlaeger és Beske mérnökök építették és tervezték... A hitközségi intézmények: 1880-ban alakult a Chevrá Kádisa, 1885-ban alakult a Sász Chevre, és a többi egyletek "Linász Hácetek", "Gemilesz - Cheszed", "Pöel-Cedek", "Bikur Cholim", "Chevre-Szfárdim". A hitközség évi költségvetése közel 10 millió, amelynek egy részét szociális célokra fordították. A hitközség létszáma 10,000, ebből a családok létszáma több mint 4000.

A zsidóság elhelyezkedése: nagyobb része kereskedő, voltak magán tisztviselők, orvosok, ügyvédek, vállalkozók és munkások.

A kassai Jeshivának igen nagyszámu tanítványa volt az ország minden részéből, de hires volt a "Tálmud-Tajre" is, ahol a Tornáról származó Rabbi Shmuel Schwartz tanította erlech melámedi msziresh nefessel "יגאא שמים" - ה a kassai és vidéke fiatal talmidjait. A hitközségi tagok és bálbátemok nagyobb része tálméd chochem elismert emberek "לשם ולהלה ולתפארה". Nehéz lenne mindannyiukat felsorolni, hisz mindnyájan értékes és jó emberek voltak, és a fel-

el, és tölthet el.

A deportációban meghalt kassai rokonaim emlékére Liebermann Náthán ^{נָתָן} Nándor feleségével, és öt ártatlan kis gyermekével, Liebermann Cvi Jákov-Jenő, ^{צבי יעקב-יהודה} mindketten kiváló emberek, kik egész életükben csak jót cselekedtek, jámbor, becsületes jó zsidók voltak, testvérük Annus-Channa, nem tértek vissza a deportáció poklából.

Unokatestvérem Liebermann Zecharja-Rezső emlékére, ki már a háboru után 1960 Chesván hó 19 napján halt meg, a deportáció okozta fájdalmában, amit az idő sem tudott meggyógyítani. Értékes ember volt, Tálmid Cháchám és érdekemben dus igazi erlecher Jid volt.

Rokonunk R. Smüél Blumm ^{ר' שמעון} Rabbi Eliezer Blumm fia, ki bölcseségével és a chochmekből érett mosolyával nem csak a Franck kávé, amelyet képviselt, tudta felvidítani, á Tálmid Chochem mit msziresh Nefes. Legyen szent Emlékük a többi sok-sok kassai testvéreink, kik különböző szadista módszerekkel haltak mártirhalált szent emlékeivel örökre áldott...

Kassa a Hernád folyó mellett terül el. Az összlakossága már túlhaladta a 70,000-et. Nagy város, régi épületek. Régi város muzeummal, könyvtár, iskolák. Élénk ipar és kereskedelem, nagy a vas ipar kereskedelmi és vasuti gócpont a környéke valamikor királyi birtok volt, 1250-ben épült. A zsidó hitközség és zsidó település csak 1840-ben alakult és történt, mert előtte nem lakhattak zsidók Kassán. Nagy volt a zsidó-gyűlölet és semmiféle képpen nem akarták megtérni lakóként a zsidókat, sőt aki 1770-ben zsidótól vásárolt arra az akkori hatóságok súlyos büntetést szabtak ki a vásárlók ellen (a zsidótól való vásárlás büntető cselekvény volt). A zsidók csak a városon kívül lakhattak és csak engedély ellenében léphettek a városba.

A zsidók főleg Rozgonyban laktak és csak miután hivatalosan megengedték Kassa városában a letelepedést, elő-

Kassán volt sajnos a Kuruc laktanya, a sátor tábor, a téglagyárak ahonnan bennünket és drága hozzátartozóinkat elcipelték, ott annak a városnak rideg, hálátlan falai között jajgattak és sirtak, szenvedtek fogvacogtatva drága hozzátartozóink ott a híres Kassa városában mutatta meg bátorságát Endre László jobbkeze Pohl, ott mutatták meg először, hogy mire képes az emberbőrbe öltöztetett szadista csendőrség és rendőrség, akiket arra oktattak, hogy hogyan kell ártatlan embereket sanyargatni, hogyan kell védtelen embereket marhavaggonokba gyömöszölni étlen-szomjan és levegő nélkül kinozni.

Ott Kassa közelében, a Hidasnémeti kémelhárítóban a középkor kintáborában synylődtek emberek pusztán csak azért, mert zsidók voltak. A másik szempont, amiért ezen emlékezést írom és talán részemre ez az első szempont is, drága rokonaim szent emléke, akik Kassán éltek, építették a várost és részesei voltak a vallásos zsidóság örök szép ténykedéseiben. Rokonaim, kikre büszkén állithatom, hogy erlechságukkal, szivből fakadó vallásosságukkal, és szerény példás életükkel beirták nevüket a valamikor dicsőséges Kassának jótévői közé tartozott nagybátyám R Majse Liebermann ב"ר, nagynéném Blüme-Berta Liebermann נ"י szül. Schapira és családja, kiknek jó szive nem csak a terjedelmes családját segítette, de cseh koronák és pengők tizezrei mentek olyan helyekre titokzatosan, ahol arra szükség volt. Ezen szerény és mégis sokat eláruló a kassai hitközségről írott megemlékezést az Ők, Gyermekük és hozzájuk hasonló sok-sok kassai zsidó Testvéreim emlékére írom, hisz a világ minden részébe eljutottak a kassai zsidóság értékes ténykedésének, alkotásának és a viruló kassai hitközségnek szikrái, amely Kassát és zsidó lakóit fogalomná tette.

Kassa Kosice, vagy Káso ott van manapság minden zsidónak - még ha nem is az a szülőhelye - de szívébe van vésve, minékünk pedig, Kassa melletti kis hitközségeknek emlékeznünk kell Kassára, amikor 1944-et irt a történelem és arra a Kassára, amikor a vallásos zsidóság a Tóra nagyjai oly szépeket alkottak, ami bennünket is büszkeséggel tölt

Elhelyezkedésük egyes csoportokban:

Mezőgazdaságban 1920-ban	224 férfi	64 nő
Iparban	405 férfi	106 nő
Kereskedelemben	500 férfi	129 nő

Mezőgazdaságban: 1 volt nagybirtokos 1000 holdon felül,
19 középbirtokos, 16 gazdálkodó 50-től 100 holdig és
100-an 50 holdon alul.

Értelmiségi megoszlás: Gazdaságban 12 férfi
Iparban 13 férfi
Kereskedelem 30 férfi
Állami
tisztviselő 7 orvos
10 ügyvéd
4 tanító
3 szülésznő
3 állami tisztviselő

* * * * *

KASSA - KOSICE -

Nem volt szándékomban Kassa nagy és tiszteletteljes
hitközségéről írni, nagy hitközség dicsőséges multtal, sok
alkotással és kiváló emberekkel teli, de a bennem élő tisz-
teletteljes érzés mégis azt diktálja, hogy nem szabad Abauj
Torna megyéről írni anélkül, hogy a nagy hitközségről és
volt megyeszékhelyről hallgatni. Meg kell emlékezni róla,
habár Kassáról sokat, egy teljes könyvet lehet írni és én
azt rábízom arra, ki a Mindenható segítségével feltárja
majd az utókor számára Kassa zsidó vonatkozású történetét,
Találtam két szempontot, ami volt Abaujiakat és különöské-
pen engem öszeköt Kassával.

nagy, még be nem népesített terület van, a legnagyobbat nagy erdő választja el a várostól, lakosságának száma 14000 (tizennégyezer), több temploma van, szép épületei, nyomda, kőedénykészítői hiresek papir, puskapor gyár, nagy forgalmat bonyolítanak le borból és terményből, melyet az egész vidékről ide szállítanak...

Szikszóról is ír mint nagy községről. Az összlakosság száma 5000, a zsidók száma 850 lélek, egy nagy temploma és egy kis temploma van, híres állatvásár és az országos vásár négy napig tartott, termékei: buza, kukorica, gyümölcs, szőlő és jó legelő.

Szántóról amelynek lakossága 6000, a zsidó lakosság száma 1000, a hegyalja lábánál terül el. Híres a boráról, amely a zsidóság fő megélhetése, nagy temploma van és iskolája.

Göncz, Gönczruszka, Forró és Encs hitközségeit is megemlíti.

1941-ben Hidasnémetiben létesítették a hírhedt kémelhárítót, amiről külön kívánok megemlékezni.

Rövid ismertetés Abauj megyéről:

Abauj megye területe 1670 négyzet-kilóméter. Az összlakosság 1930-ban: 92,000. Ebből a zsidó lakosság 4760. Folyói a Hernád és a Sajó baloldali ága. A Sajó maga is Dobszánál érinti Abauj megyét, a Bársonyos ami a Hernádba folyik, a föld színe, dombos a hegyalja, egyes láncolata elér Szántó irányába, ahol kiváló szőlő terem. Földje kiváló fekete föld. Hat járása van: szántói, szikszói, encsi, gönczi, tornai.

8 nagy községgel és 131 kisközséggel rendelkezik.

A zsidó lakossága 1910-ben 4800, 1920-ban 4455, 1940-ben 5000, Kassán kívül.

tozták eleinte a családtagok házasulását és csak az 1867 utáni emancipáció "egyenjogositó törvény" biztosította a vallásegyenlőséget és juttatta az abauji zsidóságot is teljes szabadsághoz.

Kassán magában ami az első háboru kitöréséig a megye székhelye volt, 1840-ig nem lakhattak zsidók, csak esetleg átutazóban. Azok, akik a vásárokat látogatták vagy vásárra érkeztek, Rozgonyban laktak és ott sokan le is telepedtek, és ezekből kerültek ki később az első telepesek Kassán. A négy anyahitközséghez közel száz kisközség (falu) tartozott, amit a rabbik elosztottak (golel) hitközségek szerint és a Rabbiságok gondoskodtak vallási szükségleteikről. Falvakban elszórva egy, két vagy néhány család, kik nehéz körülmények között, gazdálkodással vagy kis szatócs üzlet vezetésével tartották fent magukat. Az 1800-as években Abauj megye 28 községében éltek elszórva zsidók. A földesurak, kiknek földjeik irányításában és gazdaságában résztvettek elődeink: Szikszó: Csáky, Perényi, Szántó: Brettenheim, Göncz: Csáky, Gönczruszka: Zsombori, Barcay, Rozgony: Károlyi, Menczer, Dessemffy, Zsadány: Pécsy, Orbán, Zsujta: Balogh, Korniss, Szinna: Pataky, Marjassy, Orányi, Méra : vitéz Fányi, Korláton: Szepessy és Téglássy. Abauj területén levő papi birtokok az egri káptalan tulajdonát képezték.

Az 1800 években már hivatalosan megengedte II József császár a zsidók letelepedését. 1850-ben alapította meg Dr. Kán Dávid zsidó orvos az Abauj megyei orvosok és gyógyszerészek egyesületét. A megye székhelye 919 után Szikszó lett, ott voltak a megye magasabb hivatalai és hivatalnokai.

A 110 évvel ezelőtt Lembergben ,egjelent "Svilé Háolám" című könyv Ávrahám Mendel szerkesztésében, amelyben foglalkozik az Európában élő zsidóság helyzetével és geográfiaiát is közöl, foglalkozik Abauj Torna megyével is, írja földrajzi fekvését és röviden ír a helységekről is. Kassáról írja:

"A Hernád partján terül el. A város közelében három

ró nehézségeket. Mindezeket vállalták generációról generációra, apáról fiura szállt a tórahü örökség kiváló Rabbik irányították hitközségük és a zsidóság hűségesen teljesítette állampolgári hűségét az élet minden vonatkozásában kivéve részét, részt vettek az állam igazgatásban, a jog szolgáltatásban, és egészség fejlesztésében és megvédésében oroszán-résziük volt. A zsidó orvosok hűsége példanélküli, távolságot, időjárást, éjszakát nem ismertek ha beteg gyógyításáról volt szó.

De az embertársi hűség kísérté őket mint mindenütt s amikor gyűlölet szele járta az országot, az utolsó percekig igyekeztek teljesíteni azt, amit semmi nép fia nem tett volna, a zsidó férfi és a zsidó asszony a pokoli szenvedtetés közepette is megtartotta emberi voltát - hitt, bizott és remélt egy jobb jövő eljövételében.

* * * * *

ABAUJ MEGYE ZSIDÓSÁGÁNAK TÖRTÉNETE

=====

Abauj megyében a XVII század közepén kezdtek családonként gyülekezni a zsidók. A harmincéves háboru után németországból II Ferdinánd király idejében száműzött zsidók vándoroltak oda közel 60 család, majd a század végén Lengyelországból vándoroltak nyugat felé és többek maradtak és közöttük Rabbik is, főleg Szikszón, Szántón, Tornán, és Gönczön, később 1850-ben alakult a forrói és később az encsi hitközségek.

A hitközségek néhány család letelepedése után megalakultak, intézményeket alapítottak és elkezdtek megszervezett életük folytatását. Az első időben a földes-urak birtokain végeztek különböző kisegítő és üzletszerű munkálkodást és személyi biztonságukról is ők gondoskodtak. Magas adókat fizettek és szabad-mozgásuk korlátozva volt, korlá-

Abauj Torna vármegye Zsidósága !

Abauj Torna megye zsidósága az orthodox zsidóság egyik legdicőségesebb közösségéhez tartozott, ahol a Tóra szent szellemét a megváltoztathatatlan eredetiségében új szokásokkal gyarapítva mentsvárként őrizték és abban a szent szellemben építették fel életüket, szorgalmas munkálkodásukkal, óriási embertársi szeretetben a polgártársainak és a vidék felvirágoztatására és a hit-élet fejlesztésére és gyermekeik nevelésére szentelve egész életüket. A megye 1919 óta két részre oszlott, amikor Kassát és vidékét Szlovákiához csatolták és lecsatolva Torna megyét, Abauj megye székhelye Szikszó lett. A földrajzi változás a hitközség életébe semiféle változást nem jelentett, mert minden hitközség a Rabbijának vezetésével a vidéki kis közösségekkel egyetemben óriási msziresh nefessel őrizte és védte az ősi szikrát és fejlesztették a vallásos hitközségek életét.

Több mint 400 éve, hogy Ausztriából és Csehországból idevándorolt zsidó családok lerakták a hitközségek alapjait, mint első telepések viszontagságos, lealázó körülmények között vetették meg lábaikat az Abauj-Torna-i ugaron, ami akkor kizárólagosan a mezőgazdaságra, és állattenyésztésre volt beállítva a földes ur és cseléd rend alapon, amikor a cselédség rabszolgaként szolgálta a különböző nagy birtokokkal rendelkező grófokat és az odatelepedett zsidóság segítségére volt a parasztságnak, hogy önnállósíthatták magukat és kiépítették az óriási fontossággal bíró és az ország életét el nem képzelhető kereskedelmet, amely nélkül nem lehetett volna a környékező lakósságnak létjogosultsága.

A zsidóság két fontos tényezőt vállalt magára, felvásárolta a mezőgazdasági termékeket és ellátta a lakósságot az élet minden vonatkozásában szükséges kereskedelmi és ipari ágakkal. A zsidóság a mindennapi nehéz munkálkodás mellett óriási súlyt helyezett hitközségének fejlesztésére, amelyet óriási odaadással végeztek, időt, pénzt és fáradságot nem kímélve, templomot építettek, intézményeket létesítettek, iskolát, jesivát állítottak fel, magukra vállalva a vele já-

Drága Testvérem Szeretett	בן אחותי היקרה צדיק וקדוש
Drága Fia	הב יהודה גבריאל בן ישע' בינם
A szentéletű fiatal korába	קוסטליץ כא שבט חשכ"ד
elragadott Jüdelenk	בני-ברק
Kosztelitz Jhüde Gávriél	
(Gyurika)	זצוק"ל
Svät hó 21-én 1964-ben	
Bné-Brákban	

Unokahugom	בת דודי היקרה
Helen Liebermann Rech1 Dvajre	רעכל דבורה בת ר' זכריה
(Marika)	ליעברמן ע"ה
Kiszlév hó 18 napján 964-ben	י"ח כסלו חשכ"ד
Jerusálájimban	ירושלים

Unokabátyám	בן דודי היקר
Herczog Majse Eliezer (Feri)	ר' משה אליעזר בן מרדכי הרצוג
Támuz hó 9-én 1966-ban	ז"ל 6 חמוז חשכ"ו
Istambulban	איסטנבול

Unokabátyám	בן דודי היקר
Herczog Hora Jákob (Jenő)	ר' יעקב בן מרדכי הרצוג ז"ל
Chesván hó 3-án 968-ban	ג' חשוון חשכ"ח
Párdész Chana	פרדס - חנה

Unokabátyám	בן דודי היקר
Schwartz/Szmetana/Ávrahám/Árpád/	ר' אברהם בן שמואל שורץ
Tévész hó 27-én 970-ben	ז"ל כז' טבת חש"ל
Tel-Avivban	תל-אביב

Unokabátyám	בן דודי היקר
Spiner Jákob Joszéf (Józsi)	יעקב יוסף בן אליעזר שפינר
Elul hó 3-án 1970-ben	ג' אלול חש"ל
Petách-Tikván	פתח - תקוה

המצא מנוחה נכונה בצל כנפי השכינה ח. נ. צ. ב. ה.

A MINDENHATÓ SZENT AKARATÁBÓL ELHALÁLOZOTT DRÁGA ROKONAIM
E M L É K É R E.

=====

ÖRÖK EMLÉKÜL ! "לזכר עולם"
"וגם את אלה אזכרה עוד ואשכבה עלי בפשי"

Megemlékezés azon felejthetetlen emlékü szeretett
hozzátartozóim szent emlékére, kik már a vészes idők után
adták vissza hófehér lelküket szentségbe és tisztán, külön-
böző helyeken TEREMTŐJÜKNEK:

Szent emléküket generációról generációra az igazi
megváltásig nagy és soha el nem muló kegyelettel őrizzük.
"תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים ועם שאר צדיקים
וצדקניות שבגן עדן אמן"

Az Ő lelkük vetessék fel az örök éltűek kötelékébe,
a többi jámborok lelkeivel együtt. Kik a Mennyei boldogsá-
got élvezik.....Ámen.

Nagy-bátyám: דודי היקר
Spiro Nszánél(Nándor) ר' נחנאל בן ישראל שפירא ז"ל
szíván hó 3 napján 948-ban נפטר ג' סיון חשי"ה
Szikszón סיקסא

Unoka-bátyám: בן דודי היקר
Dr.Spiro Chájem Nuszn(Sándor) ר' חיים נתן בן ר' צבי יעקב
Svát hó első napján 956-ban שפירא ז"ל א' שבט חשט"ז
Békéscsabán בקסצ'בה

Nagy-néném: דודתי היקרה
özv.Hollender Márkuszné(Sarolta) שרולטה בח ר' אברהם
Budapesten בבודאפשט

Unokabátyám בן דודי היקר
Liebermann Zchárje(Rezső) ר' זכריה בן ר' משה ליבערמן ז"ל
Tévész hó 21-én 1960-ban כ"א טבת חש"ך
Tel-Avivban תל - אביב

beszélnek dacosat, hivalognak mind a jogtalanságot elkövetők. Népedet Örökkévaló, elnyomják porig és örökségedet sanyargatják. Özvegyet és idegent megölnek, és árvákat legyilkolnak. És mondják nem látja az örök és nem veszi észre Jákob I.tene. Értsétek meg ti tudatlanok a nép közt és balgák, mikor fogjátok már belátni. Ki a fülét ülteti helybe, nemde csak hallja, ki a szemét alkotja, nemde csak látja. Ki feddi a népeket, hogy fenýiti, ki megtanítja az embert tudásra? Az Örökkévaló ismeri az emberek gondolatait, hogy azok semmik. Boldog az a férfi kit megfenýítettél, örök tanodból tanítottál. Hogy nyugalmat szerezzen neki a baj napjaitól, míg MEGÁSATIK a gonosznak a verem. Mert nem veti el az Örökkévaló a népét és örökségét nem hagyja el. Mert az igazsághoz visszatér a jog és utána mind az egyenes szívűek. Ki kél fel mellém a rosszakarók ellen, ki áll mellettem a gonosztevők ellen. Ha nem lett volna az Örökkévaló segítségemre, kevés híjja, lenn laknék a siri csendben. Ha mondtam: megingott a lábam, szerető a Kegyed, Örökkévaló, támogatott engem. Ha szaporodnak gondjaim bensőmben a Te vigasztalásaid felvidítják lelkemet. Társulhat-e véled a vészeknek trónja, amely a bajt törvényen felettivé teszi? Csoportosulnak az igaz lelke ellen, az ártatlanul kiöntött vért mondják ki gonosznak. És az Örökkévaló lett nékem magas váram és I.tenem - menedékem szírtje. VISSZATÉRITIK REÁJUK ROSSZ TETTÜKET ÉS GONOSZSÁGUK - BAN MEGSEMMISITI ŐKET AZ ÖRÖKKÉVALÓ ISTENÜNK ámen.

* * * * *

lekedete csak az égbe jut. Előtte nyitva az égi hatalmasság és titokzatosság, de a földieknek és azok gyerekeinek nem jut belőle - "והנגלות לנו ולבנינו עד עולם"

De azon szentek, kik nyíltan gyakorolták a Mindenható dicsőítésére és szolgálatára szent ténykedésüket, tanítanak és megmagyarázzák és megvilágítsák odaadásukkal a tradícióhoz való szigorú ragaszkodást, szabadon gyakorolják a zsidó vallással járó összes tényeket, a gyermekeik és híveik látják önzetlenségüket és a micvok irányába kifejtett szeretetüket, megvilágítják az utat az Égi szolgálathoz, cselekedeteikben és cselekedeteikkel kifejtett fényben bevilágítják a Jóságos Mindenható szent Tronását a Jó-Teremtő Áladassék szent Neve örömére, saját örömére, amit tanításával és utmutatásával elért, a gyermekei, a földiek és az utókor örömére. - נִיחָא לְעוֹלָם נִיחָא לְבָנִים נִיחָא לְעַלְיוֹנִים
- Kellemes a világnak, a gyermekeinknek, az Égieknek és a földieknek. -

A mi szent rabbijaink és tanító-mestereink azon szentekhez tartoztak, kik tanításukkal és viselkedésükkel beragyogták azt az utat, amelyen mi és gyermekeink és unokáink haladnak és haladni fognak olyan formában, hogy tanításuk és viselkedésük példaképpen állanak előttünk, hogy méltóak legyünk Hozzájuk, kik szentek voltak és öröknek felettünk a Jóságos szent Trónusa előtt.

Zchüszám jogén Olénu!

"Az ártatlanul elpusztított drága kis gyermekek
- מִיְּמֵינוּ מֵעַתָּה לְבָנֵינוּ emlékére. kik szüleik karjaiban vagy kezét tartva Magukhoz ölelve, mielőtt az élet útjait megismerhették volna, náci gyilkosoktól a szüleikkel együtt elpusztították, szolgáljon örök emlékül Dávid király zsoltárának 94-ik szakasza:

" A megtorlások I.tene örökkévaló, a megtorlások I.tene jelenj meg! Emelkedjél bírāja a földnek, háritsd vissza tettük a kevélykedőkre. Meddig fognak a gonoszok ó Örökkévaló, meddig fognak a gonoszok örvendezni. Ömlengenek,

nek. Így magyarázza הרב הגאון מהר"ש מבעלז זצלה"ה
Rabbi Cádik Vkadés Solem Rokách a Belzi Rabbi זצוק"ל
Irva van a Tórában "הנסחרות לד' והנגלות לנו ולבנינו עד עולם"

"A titokzatosság a Mindenhatónál, az emberi szem látomás nálunk embereknél és gyermekeinél "örökké" a szentéletű (cádikoknak) jámboroknak két féle fokozata létezik, egyik féle Cádik, ki a szoba 4 fala közé zárva köti össze magát a Jó Teremtővel a Mindenható iránt érzett óriási szeretetét úgy gyakorolja, hogy azt senki ne látja, jó cselekedeteket, micvákat is titokban követi el, hogy ne tudják és lássák a Jóságos irányába kifejtett ténykedéséről.

A másik fokozat, amikor a Cádik nyíltan cselekszik hirdeti és tanítja a szent Tóra igéit, szabadon végzi és mutatja a micvák irányába kifejtett msziresh nefesét, látják örömteli kifejezését és szokásait minden néven nevezendő micvenál és a Mindenható Nagyságát kiemelni akaró igaz tiszta szívvél végzett Avajdesz hákajdesnál szent munkánál.

A különbség a kettő között, az első ki titokban cselekszik, összekötötte magát a Jóságos Mindenhatóval és hűsége szolgálja az Urat, de megvonja a külvilágtól és elzárta cselekedetével, hogy tanuljanak a Mindenható irányába kifejtett szolgálataiból, hogy lássák a többiek, hogyan cselekedett a szent.

A második, aki nyíltan végzi szentséges munkáját, lássák a tanítványok a hivek, hogyan és milyen odaadással és szeretettel tekint minden micve elé, mily boldog örömmel és előkészülettel várja, hogy eleget tegyen a szent Tóra parancsolatainak, mily ujjongással tanítja tanítványait és adja át mindazt, amit ő is elődeitől kapott és a tanítványok és hivek tovább adják az elkövetkező nemzedéknek és gyermekeiknek úgy, ahogy azt a cádiktól látták.

הנסחרות לד' אלקינו
Így magyarázta a Cádik tovább

Az, aki a Jóságos Mindenhatót titokzatosan egyedül a szoba falai közé zárva dicsőíti, magasztos ezen szép cse-

Rabbi HC. Tajvije Schweiger, Abauj Szinai

הרב טוב' שווייגער זצ"ל

és a többi szentéletű rabbik, kik Kidus Hásémért áldozták fel drága életük:

Tanító mestereim, nagy rabbijaink:

Rabbi Hágáon Smuel Hálévi Auszterlitz, Miskolc

הרב הגאון שמואל אויסטרליץ הלוי זצ"ל

Rabbi Hágáon Jánkev Majse Deutsch, Szántó

הרב הגאון יעקב משה דויטש זצ"ל

szent emlékére, kik nem a sanyargatások közepette, de azt megelőző és az utána következett lelki tusák és fájdalmak közepette lehelték ki drága szent lelkük. זכותם הגן עלינו.

Drága rokonunk, a megboldogult Apám ז"ל és az én Tanítómesterem szent emlékére, ki szentséges életét dicsőséges alkotások és tanítványok ezreinek a Tórára való tanítása közepette, itt a szentföldön, nagy tisztelettel körülvéve fejezte be, szentségben és cádiki tisztaóságban és megadatott nekem az a tisztelet, hogy utolsó éveiben "Szent kezeire vizet önthettem" (önzetlenül szolgálhattam) 970 Niszán hó 4-én kísértük fel Jeruzsálembe az "הר הזיתים" olajfák hegyére a Hár-Hábájisszal szembe nyughelyére. Rabbi Hágáon Jozséf Jajna Cwi Hálévi "Isch" Horovitz זצ"ל Hunszadorfi: Frankfurti rabbi

הרב הגאון הצדיק רבי יוסף יונה צבי הלוי הורוביץ זצוקל גודל צדקת אדמור דודי זצ"ל ר' אני שמעתי אותו בשנים האחרונות ויצאתי מים על ידיו הקדושים והטהורים וראיתי בעיני גדול קדושתו אשר אין לשאר ואין להעלות על הניר כי ממש לא רצה ליהנות מעולם הגשמי רק כדי להחיות נפש טהורה והי' מסתפק במיעוט. זיע

A szent Tóra írja Noáchnál - "אח אלוקים הטהלך נח" -
"A Mindenható utjain haladt Noách".

A Midrás mondja - נייחא לעולם נייחא לבנים נייחא לחם -
חונים נייחא לעליונים
kedvére a világnak, kedvére gyermekeinek, és kedvére a föld-

nyozza, rögtön elveszti hivatalát. Ennek a szent közösségnek szellemében és hozzávaló ragaszkodásban éltek Ők generációról generációra, életük végéig, soha percre sem meginogva.

Szent emléküik hallhatatlanságáért az orthodoxiának megváltoztathatatlanságáért vivott szent Életük emlékére ajánlom ezen dokumentáris sorokat örök emlékül.

* * * * *

TANITÓ MESTEREIM ÉS RABBIJAINK SZENT
EMLÉKÉRE !

Ők kik utat mutattak, tanítottak és jó és szép példával jártak előttünk, neveltek engem és mindannyiunkat, hogy mi azt tovább adjuk megmásíthatatlanul Gyermekeinknek!

Rabbi Jánkajv Jozsef Hákohén Fuchs (Fuchks bácsi)	רבי יעקב יוסף הכהן פוקס זצ"ל
Rabbi Lipe Gottlieb	רבי ליפא גוטליב זצ"ל
R. Zeév Weinberger (Vilmos)	ר' זאב וינברגר ז"ל
Rabbi HG. vHácádik Méir Jehuda Fráj	הרב הגאון הצ' מאיר יהודה פריי זצ"ל
Nagysurány, rabbi hácádik Lájjbis Jungreis	הרב הצדיק ארי' ליביש יונגרייז זצ"ל
Rabbi Hk. Jichok Ájzik Káhána, Forró	הרב הצדיק יצחק אייזיק כהנא זצ"ל
Rabbi hácádik Menáchem Tannenbaum, Torna	הרב הצדיק מנחם טענענבוים זצ"ל
Rabbi Jechezkel Srágá Citrom, Encs	הרב הגאון יחזקאל שרגא ציטרון, זצ"ל
Rabbi HC. Nuszn Hálévi Jungreis, Hernádsaadány	הרב נתן הלוי יונגרייז זצ"ל
Rabbi HK Majse Tannenbaum, Szepsi	הרב הגאון רבי משה טענענבוים זצ"ל
Rabbi Jehüde Löwy, Szini	הרב הגאון יהודה הלוי זצ"ל

volt és németül beszélt. Ellenkezőkre talált, közöttük rabbi Hillel veje rabbi Ákává Joszéf Schlésinger, a "Lév Háivri" szerzője.

A szakadék az orthodox és a reform hirdetőik között áthidalhatatlan lett és 1868-ban összeült kongresszusi szervezet, amely az egész magyar zsidóság számára volt hivatva egységes szervezetet létesíteni és az ott tervezett és az ott hozott szabályzatokat és határozatokat az orthodox hitközségek megbízottai nem fogadták el.

Az 1870-ben a március 18-án összeült országgyűlési képviselőháza a következő határozatot hozta:

"Tekintettel arra, hogy ellenkezik a vallásszabadság elvével, hogy egy vallásközösség tagjai a többség határozatával kényszerítettessenek hozzájárulni egy elveikkel ellenkező szervezethez" Pauler T. az akkori kultuszminister azonnal rendeletet bocsájtott ki, "amelynek értelmében a hitközségek nem kényszeríthetők a kongresszusi szervezet elfogadására. Majd királyi felhatalmazás alapján 1871-ben megjelent az orthodox autonóm hitközség által beterjesztett alapszabályzat a "HITTÖRVÉNYHŰ" zsidó hitfelekezetek számára. A magyarországi orthodoxiának az lett mindenkor az alapokmánya.

Ezt egészítette ki az 1905 évi 102, 284 az . rendelet, amely "a magyarországi autonóm orthodox hitfelekezet orsz. képviselőségének és központi irodájának szabályzatait közli. A hitközségek önnálló testületet alkotnak, a szabályzat kimondja, hogy a "SULCHÁN ÁRUCH"-ba iktatott hittörvények és szabványok megcsonkíthatatlan zsinórmértékül szolgálnak a hitfelekezet és a hitközségek minden vallási hitgyakorlati és szertartási ügyeire nézve, az orthodoxiához tartozó hitközségek alapszabályai ennél fogva nem ellenkezhetnek a Sulchán Áruch szabályaival. Az olyan hitközségi előljáró, vagy bármely más tisztviselő, ki nyilvánosan a hitközség intézményeinek vagy szokásainak a Sulchán Árucchal össze nem egyeztethető megváltoztatást indítva -

nem ellenezték sohasem a nagy rabbik a világi tárgyak tanítását, csak az volt a fontos, hogy a tanító איש ישר שומר תם legyen, I.félő és egyenes karakter. Az akkor rabbikhoz tartoztak rabbi E. Rokách, rabbi A. Lichtenstein, rabbi Jirmijáhu Lövy és fia rabbi Joáb. A Chátám Szofér, ki minden embert szeretettel fogadott, de ha látott egy embert, kinek szíve azért dobogott, hogy mindent leromboljon, úgy minden erejével harcba szállt ellene.

Rabbi Hilel Lichtenstein beutazta az ország minden nagyobb helyét és meggyőző értékes beszédeiben felhívta figyelmét a hitközségi tagoknak a reformokkal járó veszélyre. Felkérte a hiveket, hogy tartsák magukat távol az idegen eszméktől. 1865-ben kezdeményezésére a szikszói rabbi Hilelnek Nagymihályon az ország nagyjaitól gyűlést hívott össze 26 nagy Gáon részvételével tanácskozásra, hogy hogyan tudják megakadályozni a R. törekvéseit. A bevezetőt rabbi Lichtenstein tartotta, ki óriási beszédben, tele érvekkel és megrázó meggyőzőséggel kelt ki a R. vezetők ellen, kik a zsidó törvények és szokások megváltoztatásával, megváltoztatni és kiszakítani akarják az ősi megváltoztathatatlan zsidó vallást. המהבליים כרמים כרם ד' צבאות פרצו ועברו חוץ ולשנות בחבנניה דמות בנין ביה-הכנפת להחליש ולעקור כל דה יהודית".

És a rabbi-gyülekezet határozatot hozott pszák-din gyanánt, amit magukra vettek és gyermekeikre és amihez csatlakoztak aláírásukkal a többi közel 100 rabbi is:

Tilos a jiddis nyelven kívül más nyelven a templomban beszédet tartani. - Tilos olyan templomokban imádkozni, ahol a blemer nincsen a közelben, - tilos esküvőt templomban csinálni - tilos az előimádkozónak és a kórusnak speciális sapkát vagy ruhát viselni. Tilos bármilyen szokást megváltoztatni. Ezen határozatot elküldték az összes hitközségekhez.

A Rabbitanács határozatának óriási visszhangja volt. A szikszóról pozsonyba került rabbi Fischmann kiváló szónok

terjedt, hogy ne hallgassanak az új eszmék hirdetőire, hanem szemekkel tekintsenek az elkövetkező jövőre.

A Rabbik engedélyével újra levelet írnak Chorinnak, egy utolsó figyelmeztetést, hogy amennyiben nem hagyják abba a vallás-reform harcát és nem lép vissza az ő utjait tartalmazó hamburgi levélről, úgy az összes rabbik ellen fordul.

De ők folytatják utjaikat, itt-ott előtörnek, üzleteket nyitnak ki szombaton, új szokásokat vezetnek be és a magyarországi zsidóság hajóját, amely oly mérnöki pontosság - gal evezett az ország vizein, a kapitány és a matrózok utasításának megfelelően süllyedni kezdett.

A nagy Rabbi Gáon rabbi Majse Szajfer רבי משה ב"ר יונה bátor és erélyes fellépésével megmentette a hajót a sülyedéstől. Felvette a harcot és egyedüli védekező szerszáma a szent Tóra volt és ebben segítettek neki a többi nagy rabbik.

Írja a Chászám Szofér könyvébe, hogy meg kellene szakítani velük minden kapcsolatot és miután látta, hogy néhány hitközségben már egyes rabbik vallási engedményeket tettek, akkor kijelentette: "Nincs más út mint a teljes szakítás". Chátám Szofér levelet ír a királynak és hatósági engedélyt kér, hogy minden rabbinak jogában álljon a vallás áthágókat megbüntetni és miután a király és az udvara azonosította magát Ch.Sz. álláspontjával, megadta az engedélyt is.

Ismeretes, amikor a reformerek áskálódtak és feljelentették a vallásos zsidókat a hatóságoknál, egy parlamenti gyűlés alkalmából, amikor a zsidó orthodox ügyéről volt szó, azt mondta Jócai Mór, híres, nem zsidó író - elővette zsebéből a Kicur Sulchán Áruach egyik példányát, hogy ő, miután áttanulmányozta és elolvasta javasolná, hogy a pesti parlament honosítson meg a bennelévő humánus embertársait szerető és lelki és testi tisztaságot tartalmazó törvényt. Az ortodoxia szemérvetették, hogy nem tanítatnak iskolájukban világi tantárgyakat, de Magyarországon

désük a tudományok után, nagy volt a vallási közöny, a zsidó tanulmány és irodalom elhanyagolása mind többen vonják ki magukat a hitközségek terheinek vállalásából. Az emancipáció szelei fujtak már. A történelem nem ismer olyan hűséget mint a zsidóság hűségét ahoz az országhoz ahol lakott, nem kötötte a zsidó föltételhez az ő áldozatkészségét, ragaszkodott a mostoha országhoz és amikor még üldözték, gyalázták s nem vették emberszámba és ezért az emancipációért (egyenjoguság) már előre hálás akart lenni, és hálás is volt.

Pedig az egyenjoguság nem volt kegy iránta, hanem jog és igazság követelményeinek teljesítése. A történelem becsületbeli tartozásának lerovása, a zsidóság nagyon rászolgált a vallási és polgári elismertetésére. Nagy volt az egyes zsidóság öröme az emancipáció hírére, de sajnos sokan a nagy ünnepi elragadtatásban elfeledték önmagukat a zsidóságot is, mintha így kívánta volna ezt a nemzeti hűség. A németországi reformok először az iskolába szüntették meg a szent nyelvet. A nép lassan nem értette meg a nyelvet, amin imádkozott, utána a templomból is elűzték a szent ima nyelvét és a nagy rabbikat is száműzték, és lassan megszakították azt a szent fonalat, amely évezredekken keresztül összekötötte a zsidó népet. Levetették magukról a zsidóság törvényeinek szent mivoltát, idegen szokásokat homosítottak meg, megváltoztatták az ima rendjét, Jeruzsálem és Cion szavait törölték, a szent szombatot vasárnapra változtatták és lassan az egész Németország a vallás forradalmává vált. Az az új szellem kezdett Magyarországra is átszivárogni. Voltak, akik követték a szellemet. Weisz Mordechaj ungvári aki egy brosurát is kiadott, a reform szellem fejlesztésére. Lieberman E. homonnai tanító, aki elhagyta állását és az egyik gyujtogatónak vállalt, a harmadik Á. Chorin aradi rabbi.

A magyarországi rabbik védő álláspontra helyezkedtek mert tudták, hogy semmiféle vallási engedményt nem tehetnek. Céljuk az volt, megvédeni a hitben teljes egyéneket és ezért, a Mindenható szent nevének megvédéséért szent harcot folytattak. Rabbi Mordechaj Binéth felhívása futótüzként

AZ EGÉSZ SZIKSZÓI ÉS VIDÉKE GYÜLEKEZETEINEK
E M L É K É R E

A szent gyülekezetek emlékére, kik oly szeretettel és ragaszkodással őrizték az ősi tradíciót. Kik életüket és minden ténykedésüket az embertársaik megbecsülésére és tiszteletére építették. Apák és Anyák, kik gyermeküket óriási önfeláldozással nevelték, fiatalok és öregek, kik megértésükkel és tapasztalataikkal építették a szent közösségüket. Asszonyok és leányok, kik szívük minden dobbanásával jidise mámek voltak, vagy lettek volna... Fiatal emberek chéder és iskolások csak egyenes utat ismertek, mert becsületességre nevelték őket. Barátaim, kikkel együtt ültem az iskola padjaiban és jesivában, majd a Tiferesz Bachurimban. Drága lelkék, kik csakis jót cselekedtek, kik szüleik nyomdokain haladtak, alkottak, hogy a Jóságos Mindenható által beléjük lehelt lelküket tisztán óvják meg a gonoszságtól és a gyarlóságtól telített világba, ahol kiöntötték ártatlanul drága vérüket.

Megemlékezésül leirom "önfeláldozásukat", kihangsúlyozva a magyarországi orthodox zsidóság harcát a reformok ellen:

Tekintettel arra, hogy reform ellen erélyesen fellépők között részt vettek a szikszói rabbi Hilel Lichtenstein ר"י és a szántói rabbi Jermijáhu Löw ר"י és fia Joáb is, így röviden közölni akarom a vele járó eseményeket.

A magyarországi rabbik érdeme volt, hogy több mint 100 éven keresztül a Tóra volt a vallásos zsidóság mentsvára és a Tóra szolgáltatta a zsidók külső és belső életét, a Tóra bölcsői voltak a nép tanítói és az utasításuknak megfelelően rendezték be életük, de az 1850-es években a berlini reformok szelei és befolyása eljutott Magyarországra is. Mendelsohn M. a filozofus és fiatal emberek kivették a zsidóság vezetését az idősebbek kezeiből. Egyre nagyobb lett érdeklő-

csarnokába soha... csak a Messiás jöjjön el... és én fel-
áldozom a lelkem üdvösségét a Te szent neved dicsőségéért
és ne legyen részem a szentek lábnyomainak közelében, csak
küldd el a Messiást.

Te tudod Teremtőm, hogy én csak Miattad, a Te szent
nevednek nagygyátételéért a Te hatalmasságod hirdetéséért
teszem " והריני מוסר נפשי, רוחי ונשמתی למען כבוד שמך "
ezekután átadom lelkem, rendelkezésedre bocsájtom a Te nagy
neved tiszteletére".... És rabbi Majse Teitelbaum hátra-
hanyatlott fekhelyén és kilehelte hófehér tiszta lelkét.

A tiszta lélek felszállt az egekbe és ott bolyongott
sokáig mert nem akart bemenni a Mennyeek országába, amíg a
Messiás meg nem jelenik a földön és el nem érkezik minden
lelkek megváltása.

A végtelen űrben repdesett a Cádik lelke, és nem
tudták behozni a lelkek csarnokába, ahol a próféták közöt-
tük Jeremiás próféta és a szentek vártak rá epedezve, csak
csellel: leküldték hozzá Dávid királyt hárfájával és zsol-
tárénekeivel és a magasztos szférák dallamától és zenéjétől
megittasodva emelkedett egyre magasabbra a mennyei hangok
után, míg végre káprázatából felébredve a lelkek csarnokában
érezte magát, ahol egy drosé elmondására kérték fel és arany
szónoklatával még most is beszél, hogy meggyőzze az eget a
Messiás mielőbbi elküldésének szükségességéről.

* * * * *

bai elgyengültek és a Cádik nagyon aggódni kezdett, hátha most jön meg a Messiás, hogyan fogja tudni Őt követni? A diadalmenetben miként kíséri majd a Messiást? De aztán megvigasztalódott a régi szent bölcseink szavaival "hogya Messiás eljövételénél a Mindenható kiemeli a napot tartójából, hogy szabadon ragyogjon le a földre, az igazak meggyógyulnak és megfiatalodnak tőle és érezte abban a pillanatban, mintha visszakapta volna ifju erejét.

Közben mult az idő és betegség rombolta gyöngé testét és Rabbi Hácádik Majse ben Cháná érezte, hogy utolsó órája közeledik, de testének minden fájdalmát legyörte szent lelkének végtelen fájdalma, hogy Ő már nem fogja megérni a Messiás eljövételét és a fájdalomtól lángbaborult a szeme és lázas verejték ült homlokára. A hivek lehajtott fejjel összeszorult szívvel, fájdalmas sóhajtással, halkán "thilemot" mormolva állottak a betegágy körül és aggódó pillantásokat vetettek a szent mesterük a nagy Cádik felé.

A Cádik hirtelen felemelte a fejét, felült a fekhelyén, megszakadt a zsoltármormolás és a rebbe két karját az ég felé emelve megszólalt "Ribonó sel Ojlam" - "Világ Ura Teremtőm, Jóságos Atyám, a legkisebb szolgád vagyok én, de Te tudod hogy ajkamat sohasem hagyta el más, mint az igaz szó és Te tudod az igazságot és azt is, hogy én is csak az igazságot gondolom és talán egyetlen jótulajdonságom, hogy soha életemben nem hazudtam, most sem tudok hazudni, meg kell mondjam Neked, ami szívemben ég, Teremtőm Atyám! Ha a Te szolgád, Majse Chana fia, tudta volna, hogy meg fog őszülni és a Messiás nem fog eljönni ... biztosan nem birtam volna ki... de Te, a Világok Ura csalogattad őt csellel napról-napra, amíg szegény meg nem őszült. Bizony könnyű dolog a Világok Urának félrevezetni egy ilyen vén embert. De most Ribajnaj sel Ajlom engedd őt... küldd őt Msiách Citkénüt nem én miattam, hanem a Te szent neved miatt, hogy megszenteltessék Neved a földön

"כי יתקדש שמך ברחמים"

Hadd legyek én, engesztelő áldozat az egész Jiszráélért... Ne is jussak fel az égbe a szentek örök fénylő

tek be a kis szobába és megtöltötték a Cádik környezetét csodálatos fénnel és ragyogással. Kitárta karjait az ablakon keresztül a nyitott ég felé és édesen éneklő szent hangján mondotta el a hajnali köszöntést "מורה אני לפניך" aztán sugárzó arcával fordult hiveihez "Még nem jött meg, de a jobb fülem folyton hallja a Messiás sajferjának hangját, míg a balfülemben az ég csodálatosan hangzó énekei csengenek. Még nem jött meg, de megjön, es vett kimenn" ha nem ma, holnap biztosan".

A Cádik egész napját lefoglalták a hivei, akik közelről és távolról zarándokoltak el hozzá panasszal, fájdalommal, kéréssel, ki tanácsért, ki segítségért és Rabbi Majse T. meghallgatott mindenkit türelmesen, szeliden, jóságos szemeivel tekintett minden hozzáfordulóhoz, tanácsot adott, vigasztalt, bátorított, lankadó kezeket erősített és megtört lelkekbe új életet öntött, közben néha-néha felsóhajtott "רבונו של עולם" - "Világok Ura Atyám, vedd le a földi gondokat fiaid vállairól és mindenki tiszta lesz, hűséges mint az ég angyalai és akkor eljöhet az igazi megváltás.

Amikor Peszách, a szabadság ünnepe közeledett, nem tudta magát fékezni, mindjárt délután fehér ruhába öltözött hat pászkát tett egy kosárba, mellé egy üveg bort és egy nagy ezüst bechert. A kosarat a botjára kötötte és aztán a vállára akasztotta és odaállt a nyitott ablak elé és hallgatózott, hogy nem e hallj a Messiás hive kürtszavát. Így állt a távolba merengve, amíg be nem esteledett és a hivei halkán figyelmeztették, hogy elérkezett az ünnepesti ima kezdete és a templomban várnak rá. Szomorúan vette le a kosarat válláról és mondotta "Még mindig nem jött el, talán talán még vannak lelkek, kiknek még meg kell tisztulniuk, hogy ők is együtt mehessenek majd a Megváltóval, hadd várjunk még egy kicsit, hisz ők is testvéreink.

Igy mult el nap-nap után, év-évek után és az ujhelyi Cádik minden percben várta a Messiást. A Rebbe szakállá és haja őszbe derült, a szent szemei elkomorodtak, homlokát és arcát teleszántotta az idő ráncokkal, háta meggörbedt, lá-

it és a földre ült az ajtófélfá mellé, letette maga mellé a faszámolyra a misztikusan pislákoló viaszgyertyát és fejét mélyen lehajtva elmondotta szavanként az "Osánniut", majd hangosan zokogva belekezdett az éjféli imába:

"על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון "

"Bábel vizeinél ültünk és sirtunk, midőn Cionról emlékezénk". Több mint egy óráig ült a szent Jiszmách Majse a földön és sirt és zokogott. Amikor a vigasztalás szavaihoz ért, hirtelen felemelkedett és mintha szent lelke újra megtelt volna bizodalommal, ujjongó hangon énekelni kezdett:

"החנערי מעפר קומי שבי ירושלים החפחחי מוסרי צוארך שביה בת ציון"

"Rázd le a port és kelj fel Jeruzsálem rabja, oldd le nyakadnak kötelékeit Cion fogoly leánya", felvidulva járt föl és alá a szobájában és kezeivel ritmusra tapsolva fejezte be az éjféli imát:

"Mert Jeruzsálem építője I.-ten. Ime összegyűjti szétszórta Izráelt!"

- "בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס"

A hivek a nagy megilletődéstől némán ültek az asztal körül, most már vele együtt énekeltek és tapsoltak a cádik-kal mert felismeték benne Jeremiás próféta lelkét, amely feltámadt benne újra és azért tudott úgy igazi szívből gyászolni Jeruzsálem pusztulásán, mintha saját szemeivel látta volna és azért várja olyan türelmetlenül éjjel-nappal a Messiás jöttét és Cion újra épülését. Mielőtt rövid pihenésre szobájába vonult, hivei felé fordulva mondotta "Aztán jól vigyázzatok, ha valami zajt hallanátok az éjszakában, azonnal költsetek fel, mert bizonyára a Messiás jön!"

Ágya mellé elkészítette a Táleszát, Tfilinjét, botját, hogyha jön a Messiás mindjárt utrakészen legyen és két három órai nyugalomra tért. A hivek felváltva virrasztottak a Cádik szobájában. Rabbi Majse csak félig lehunyt szemmel pihent ágyán és a legkisebb neszre felugrott. "Megjött?" "Er iz sajn gekimen?" - kérdezte. Miután nem kapott választ újra visszahanyatlott kemény fekhelyére. Alig kezdett a hajnal már derengeni, a nagy Cádik már ébren volt, megmosta kezeit és arcát, aztán újra az ablakhoz sietett, kinyitotta a hajnali világosságot hozó sugarak mint kis angyalok szök-

ott a pokolban, ahol a sanyargatások közepette egy-egy falat ételért élet-halál harcot vívtak, egymás szájától vonták meg a falatot, egymást takarták a cafatokba lévő ruhájukban, és csak mindenkin segíteni akartak. De jóságos meleg szíviük már a felszabadulás után megszűnt dobogni, amikor egymást még a halálba is követték. A kicsik Chers Májlech és Mordche Chájim kik oly drága elődök neveit viselték, a többi ártatlan - "חֲנוּכָּהּ שֶׁל בֵּית רַבֵּן" szentekkel szálltak a mennyekbe követve Tátikát és Anyukát a fuldokló gázban.

A többi rokonok is sajnos követték a mártíromságba a Wiesner és Breier családot.

Felejthetetlen emlékükre leírok a szent életéből az állandóan a Messiást váró rabbi Majse Teitelbaum "Jiszmách Majse"-nak ki egész életében a מָשִׁיחַ - t, a Messiást várta, a hét minden napján strámlit hordott, hogy ünneplőbe várja a megváltást, nem egy alkalommal amikor kívülről zajt hallott, valósággal az ablakon ugrott ki abban a hiszemben, hogy már eljött Ő - a Messiás...

Minden éjjélkor, amikor a tanuló szobájában a szent könyvekkel telepakolt falán 12-őt ütött az óra, az ujhelyi cádik idegesen kapta fel fejét a nagy fóliánsából és szomorúan nézett körül, halkán megszólalva: "MÉG MINDIG NEM JÖTT" "Noch állc nist gekimenn", a körülötte ülő hívek közül senki sem felelt. A rabbi Majse hirtelen felemelkedett székéből és az ablakhoz ment, kihajolt és bánatos nagy szemeivel hosszan bámult bele a csendes sötét éjszakába. Miután semmit nem látott, lassan a ajtóhoz támolygott, kinyitotta, kinézett és becsukta újra, megszólalva: "még mindig nem jön". Néhány pillanatig ott várt az ajtó mellett, aztán mintha beletörődve a Mindenható akaratába, megérintette ajkával az ajtófélfára szögezett Mezüze tokjából kivilágító Mindenható nevet. Majd a kályhához ment, kivett belőle egy marék hamut és ráhintette a fejére, oda, ahová reggelenkint a szentséges tfilint szokta feltenni לִשִּׁים לְאַבְלֵי צִיּוֹן "Hogy adjon Cion gyászolóinak tündöklő fejdísz a hamu helyett. "Levetette saruját, megmosta keze-

hogy senki sem tudja meg.

R. Jhüde Wiesner rabbi Borech hacadik bátyui dájén fia, kit mindenki ki ismerte jogosan nevezte cádiknak, mert élete és szíve minden dobbanásával a közösség megsegítésén fáradozott időt, fáradságot és pénzt nem tekintve, titokzatosan végezte a felebarátok megsegítését és a hitközség keretében szent ténykedéseit. Szerénysége, jótékonyság iránt kifejtett msziresh nefese, az élet minden ténykedésében kifejtett igazi erlechsága, tóra tanulása és életének ebben a szellemben való felépítése, ragaszkodása a "Gáchá-lasz Kajdeshoz" (a szent ősi parázshoz) fényt, az embertársainak megbecsülése és segítése fenséges világosságot vitt be szerény hajlékukba, ahová minden betért személy megkapta meleg szívből a szükséges lelki vagy testi táplálékot.

ל"ט

Rabbi Jhüde Wiesner és családja életükben betöltötték ősapánk Ávrahám ovinu szellemét kik szívének minden melegével csak egy szent célt tartottak maguk előtt: hogyan és minél gyorsabban segítsenek letörülve a nyomor és a fájdalom könnyeit, névtelenül, csendben, szótlánul, semmiféle ellen - szolgáltatásra nem várva, "mit á emeszdige jidise hárz" a-hogyan a cádikok a Mindenhatót dicsőítők teszik.

Eszter Wiesner (מרת Breier) hűségesen követte mindenben a mb. férjét R. Jhüdet, hisz ő készítette el oly meleg szerető szívvvel amivel segíteni kellett, nevelte gyermekeit az ősi szellemben nagy odaadással, hogy utjain haladjanak és gyermekei mind utjaikon haladtak, míg a gonosz-ság nem vetett véget életüknek. Jánkele a fiatal szent (együtt töltöttem vele a munkaszolgálatos idő nagy részét) a sanyargatás és megaláztatás dacára minden erejével és gondolatával csak a Tóra utjain haladt, minden gondolata I.-teni, és minden cselekedete szent, szavai mintha imakönyvből eredtek volna, mert az egész fiatal ember megtestesítője volt az erlechságnak, mert nála más nem létezett. Szája mindig imát vagy tóra foszlányokat mormolt - ezt látta ott-hon Pápán és Kaszonyba. Cháje Szure és Ruchl Lea a két testvér, kik nem csak otthon voltak a család szemefényei,

folytatta Pszachim fejezetében a "Viduj" címen ami az embert elhalálozása előtt foglalkoztatja, annak emlékére ami vele történt utazása közben:

Ez az érdekes jelenség a Slo hákados könyvében amikor Pszachim fejezetéről ír és a híres tanulmány közben áttér a Viduj dolgaira és miután azt befejezte tér csak újra vissza a Pszachim fejezetéhez.

A Viduj a mi generációinkban sajnos milliók imája volt, amikor elhurcolva, elpusztításuknál még arra sem adtak lehetőséget a gyilkosok, ártatlanul pusztultak el és közöttük az én családom, kiknek ezen szent és igaz megemlékezésen keresztül akarok emléket emelni.

Legyen a nagy cádik rabbi Jsáje Horovitz és a többi nagy cádikok, a mi drága hozzátartozóinkkal együtt egy Mélic jajser, Zchüszem jogén olénu.

* * * * *

A mártirhalált halt Apósom, Anyósom és drága családjaim
e m l é k é r e !

Schwiger-szüleim Szerencsen éltek és onnan kerültek Sátorujhelyre gettóba, majd onnan Auschwitzba. Rokonaik különböző pusztító légerekbe vagy munkaszolgálatra.

Drága életükben kifejtett odaadó önzetlen, a Mindenható szeretetével átítatott példás életmódjuk, a micvek szeretete irányában kifejtett ténykedésük, msziresh nefessel végzett csodálatos jótékonykodásuk, amellyel a hitközség keretében az odaérkezett munkaszolgálatosok, ártatlanul börtönbe zártak érdekében kifejtettek bizonyította, hogy segítségben egy "Jidise Nsomenak" meddig kell elmennie. Szolgáljanak ezen szerény sorok örök emlékezetül Nekik, kik mindent ami ezen a földön cselekedtek szívvél és meleg zsidó lélekkel tették mindig csak szerényen, névtelenül,

szakállam van és megváltoztattam külsőmet. De tudd meg rabbi, hogy én vagyok tanítványod Prágából, akitmeggyanusítottál, hogy elloptam pénzedet és akkor a széder-estét nehéz körülmények között a börtönben töltöttem, majd utána utasításodra kifurták a fülemet és mindezeket ártatlanul, mert nem én vettem el pénzedet. A Mindenható megajándékozott, gazdag lettem és tisztelt ember. De te rabbim, mert meggyanusítottál és nekem fájdalmat szerezteél, halál fia vagy! Azért hoztalak ide, hogy én magam hajtsam végre az ítéletet - és rámutatott a kardra.-

A rabbi meglepődött s kérte volt tanítványát, hogy hagyja őt életbe, de a tanítvány nem tágitott, csak annyi időt engedett, hogy elmondja a halál előtti Viduj imát.

A Cádik zokogás közben fohászkodott a Mindenható segítségét kérve felkészült az elkövetkező végre... Az ember kötelet vett elő, amit a földről emelt fel, megkötözte kezeit, a földre fektette és megkötözte lábait és elővette a kardot és a rabbi nyakához tette, majd megszólalt:

"Most már nem bántalak, bűnöd ezáltal meg lett bocsájtva; rabbim és tanítómesterem, most már tiszta vagy minden bűnötől, amit velem elkövettél. Visszatérhetsz újra a szent országunkba a te szent munkád mellé, a Tóra tanulásához. Minden kiadásodat és szükségletedet én akarom fedezni.

Ezek után leültek a széderhez és folytatták ünnepélyes körülmények között a hajnali órákig, mintha mi sem történt volna.

Az ünnepek után a rabbi visszautazott a szent földre és nem folytatta tovább az akcióját, mert látta és megértette, hogy 'ר נקב a Mindenhatótól volt ez, hogy vétkezett és ezért kellett eljutnia ahoz az emberhez.

Azután már nem hagyta el többé Slu hákádos a szent földet. Mielőtt a rabbi Konstantinápolyba utazott, könyvében a pészáchi törvényekkel foglalkozott és miután visszaérkezett

Nagy örömmel és tisztelettel fogadták és mindjárt hozzáfogott egy jeshiva létesítéséhez. Tanításait az összes ott élő zsidóság hallgatta, tanítási rendszerét mindenki szerette és nagy tisztelet vette körül úgy az áskénáz, mint a szefárd zsidóság köréből.

Három évig volt a szent városban, amikor minden ténykedését áldás kísérte, de a negyedik évi tartózkodásánál a Sloh hákados életében rossz fordulat állott elő. Egy gonosz szultán került a város élére aki örökölte a liberális Mechmed pasát. Első intézkedése az volt, hogy a rabbit börtönbe záratta és magas váltságdíjat kért a kiszabadulás ellenébe. Miután sikerült kiszabadulnia, nem mert tovább a szent városban maradni, mert félt, hogy a pasa újabb zsarolási ürüggyel ismét börtönbe záratja. Így hát eltávozott Jeruzsálemből és Tibériásba költözött. Itt írta meg nagy művét "שני לוחות הברית" "Két Kőtábla" című híres könyvét így lett aztán a világhírű "Slo Hákodes" néven ismeretes.

Időközben a régi jisuv bölcsei felkérték, hogy menjen kőrutra a gálut országaiba, hogy az ott lévő jeshivákat fenn tudják tartani. Eleget tett a kérésnek és első utja volt Konstantinápoly, ahová pészách előtt érkezett. A széder estére a város egyik leggazdagabb embere hívta meg, ki egy nagyobb összegű adományt is felajánlott az ereci zsidók és és jeshivák részére.

Nagy pompával fogadták a rabbit a széder estén a gazdag házban, ahol fényben áradt az egész nagy terem, melyben óriási asztalon, arany és ezüst terítékek csillogtak.

Azt mondta a gazdag a rabbinak: mielőtt leülnének a széderhez, szeretne valami érdekes dolgot mutatni a rabbinak. Kérésének eleget téve átmentek két szobán keresztül, amikor egy harmadik szobába értek az teljesen üres volt, a falán egy nagy kard csüngött. Belépésük után a gazdag kulcsra zárta az ajtót és megszólalt:

"Nem ismertél meg engem rabbi, tanító-mesterem, mert

A rabbinak sikerült meggyőzni a rendőrkapitányt is ahogy a mi szent Tóránkban írva van: "Ne lopj" de ha valaki áthágja ezen törvényt, ki kell furni fülét, mert az a fül, amely hallotta a szinági igét, ahol azt mondta a Jó Teremtő "Ne lopj" és ő mégis lopott, azt a fület át kell furni.

A fiut, miután a fülcimpáját kifurták, szabadon engedték és ő ismeretlen helyre távozott.

Rabbi Jsájá kénytelen volt felutazását elhalasztani mert teljesen pénz nélkül maradt. Ujra hozzáfogott a pénz összegyűjtéséhez, garast garasra rakva. Másfél év után Elul havába hajót bérelt és tripoli felé vette útját, hogy a szentföldre érjen. Egy fél év után levél érkezett családjához Prágába, amelyben leírta utazását.

A kapitány a hajóban külön kabint bocsájtott a rendelkezésére, hogy zavartalanul tudja folytatni a Tóra tanulását, Ros-Háshánát és Jom-Kipurt a hajón töltötte és Szukot előtt két nappal ért a sziriai Chálebba, ott nagy tisztelettel fogadták az ottani Talmud tudósok jöttek tanításához, ahol héber nyelven tanított. Pár hétig ottmaradt és onnan Damaszkuszba utazott. Ott is találkozott a hitközségek vezetőivel akik rá akarták venni, felismerve nagy tudását, hogy maradjon ott, de nem fogadta el meghívásukat, mert szíve Jeruzsálem szent városa felé huzta.

Rövid idő múlva két kiküldött érkezett Cfát városából és kérték, hogy ott telepedjen le. Azonban ezt sem akarta elfogadni.- Utközben már Jeruzsálemből is kiküldöttek érkeztek és átadták a szent város és a rabbijainak meghívását, hogy ott töltse be a főrabbi székét.

Az országba érkezése után Cfátra utazott de csak azért, hogy elzarándokoljon Hosá próféta és a taníták sirjaihoz. Utána sietett, hogy gyorsan elérjen Jeruzsálem város kapujához. Pénteki napon érkezett és írja:

"מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אל וזה שערי השמים"
"Mily félelmetes ez a hely, nem más mint az ég kapuja."

SZERETETT DRÁGA HOZZÁTARTOZÓIM EMLÉKÉRE!

Szeretett hozzátartozóim emlékére, kik a többi testvéreinkkel mártirhalált haltak és felejthetetlen emléküket kegyelettel őrizzük az itt közölt 350 évvel ezelőtt történt elbeszéléssel szeretném szent emléküket felidézni.

Az elbeszélés rabbi Jsájá Horovitzról szól, akit híres könyvéről amit kiadott "Sné Luchot Hábrit" (Két kőtábla) első betűinek rövidítésével H.S.L. "Háslo"-nak neveztek és akivel anyai ágon egész közeli rokoni szálak fűztek.

A Háslo hákados aki frankfurti és prágai rabbi volt elhatározta (350 évvel ezelőtt - 1620) hogy peszách után felutazik a szent-földre. Gyűjtötte a pénzt hosszú időn keresztül, hogy fedezze az utazással és az első időben a megélhetéshez szükséges költségeket. Minden hajnalban, miután felébredt első utja volt megtekinteni az eldugott gyűjtött pénzét.

Röviddel az elutazása előtt peszách előtti napon miután megtekintette az eldugott helyet, a pénzt nem találta ott. Hosszu fáradozása, a szájától megvont garasokból összeállított pénzösszeget elloptak!

Tudomására adta családjának és futótüzként terjedt a hír Prága városában. A rendőrség is megérkezett és a rabbi kihallgatása után és pár óra múlva megvolt a gyanúsított, az egyik befentes tanítvány, aki még aznap reggel meg is szökött.

A rendőrségnek sikerült a gyanúsítottat elfogni és börtönbe zárni. Az akkori törvények szerint ezen cselekedetért halálbüntetés vagy 20 évi fegyház járt volna.

A rabbi mindjárt az első ünnepnapok után a rendőrségre ment és kérte, hogy ne adják át a fiut a bírósághoz

"Náásze Venismá" megtesszük és meghallgatjuk, vagyis a Tóra előírásait és törvényeit olyan örömteli lelkesedéssel tesszük meg, mint ahogy azt fennköltén fogadtuk és hallottuk. Mert akkor, azon szent időben Izráel gyermekei a mi őseink magasztos égi érzésekkel, óriási mádrégába, angyalokkal egy vonalba voltak, mint ahogy írva van: "teszik szentséges dolgaik, hallgatják szentséges hangjait, amikor magukra vették életük és életünk legértékesebbét a Tórát énekelve és hálaimát zengve.

Folytatja dédnagyapám, rabbi Zchárja Schapira ז"ל, ez volt a paszuk gondolata is "וַעֲשֵׂה" "Veosziszso" tedd és teljesítsd, úgy ígérted, vagy fogadalmad végrehajtását oly igaz örömteli meleg zsidó szeretettel, mintahogy "כְּאִשֶּׁר נִדְּרָה" "kááser Nádártá" szived minden megelével, egész bensőddel és örömmel teli ajánlottad fel, vagy fogadtad meg.

* * * * *

Ezen Tóra magyarázattal fejezem be családunk történetét, kik egész életükön keresztül a generációról generációra éltek a szent Tóra szellemében nevelték gyermekeiket kik egymásnak adták át a szinái szikra tanításait, és ezt a szellemet adjuk mi is át rokonainkkal együtt gyermekeinknek.

varanoi rabbi kiadott könyvéből "אבן נזר" egy rövid tóramagyarázattal fejezem be családunk származásának ismeretét.

הוצא Szécé hetiszakasában írva van a szent Toránkban : - "מוצא שפתין חשמור ועשית כאשר נדרה לדי אלקין" "Majce szfatecha tismajr veaszita kááser nádártá láásém E. ndovo" - "Amit kiejtsz ajkaidon, azt tartsd meg és teljesítsd úgy, mintha fogadtad Örökkévaló I. szabad akaratodból".

Ennek a paszuknak megmagyarázásához idézi Dédnagyapám sábesz traktátusának egyik fejezetéből 84/I:

אמר ר' אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בה קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משחמקין בו דכתוב ברכו ה' מלאכיו גיבורי כח וגו'

"Rabbi Eliezer mondotta, miután Izráel gyermekei a szent Tóra adása előtt megelőzték a "megtesszük cselekedetbe és meghallgatjuk a szent Tóra parancsolatait" elhangzott egy égi hang, ami mondotta nekik: "Ki mondotta meg a Tóra titkait gyermekeimnek! Amit csak egyedül angyalok tudnak és használnak, mint írva van: Áldják a Jó Teremtőt angyalaik, stb."

Általánosságban úgy van Izráel gyermekeinél, ha valaki közülük elhatározza egy micve végrehajtását, vagy valakinek öröm szerzését, valakinek támogatását, egy nemes célra való adakozását, vagy egy rászorult megsegítésének elhatározását, nagy örömmel és óriási kedvvel teszi, de utána rövid idő múlva, amikor az elhatározását tettnek kellene követni, lehül, nehézkesen teszi és nehezen nyúl zsebéhez.

A valóságban a nagy micve elkövetésére tett fogadalmát vagy ígéretét legalább oly lelkesedéssel és örömteli szívvvel kellene végrehajtani, mint ahogyan azt, ígéretének tett és a micve iránt érzett felajánlást tette, amikor bensőjét szent cselekvési sugallat szállta meg. Mint ahogyan őseink Színáj hegyének lábánál állva óriási örömmel és leirhatatlan lelkesedéssel mondták - "נעשה ונשמע"

kereste a mindennapi kenyerét és szigoruan vallásos szel-
lemben nevelte fel drága nagymamánkkal közösen 10 gyermekü-
ket. R. Nuszn (Náci) és családja Pesten éltek. R. Shmuel
(Sámuel) Miskolcon, R. Majse (Móric) Tolcsván, R. Cvi Ján-
kev családjával Szikszón és rabbi Nszánél (Nándor) felesé-
gével szintén Szikszón éltek.

Leányai Sára (Szerén) férjezett Treuhaft Sárospata-
kon, Hermin férjezett Weisz Miskolcon, Berta férjezett
Liebermann Kassán, Cháne férjezett Altmann és Édesanyám
Margit Mindl férjezett Fleischmann Szikszón éltek.

Schapiró nagyszüleim és dédnagyszüleim (Reichmann
C.J.) a szikszói temetőbe pihennek.

Édesanyám 1920-ban ment férjhez. Az azt megelőző
években mb. nagyanyám elhunyt után egyedül maradt nagy-
apámmal, akit éveken keresztül szolgált rendithetetlen hűség-
gel és odaadással. Az idős korára özvegyen maradt apját
(nagyapámat) ápolta betegen és leste gondolatait és csak
halála után ment férjhez, nehogy gátolva legyen ápolásában
és a szeretet kifejezésében.

Ez az a jóságtól átítatott szeretet, odaadás és
gyöngédség és féltő gond, amivel drága életén keresztül
engem és drága Vera hugomat elárasztott, annak a drága
Schapira gyöngyláncnak volt további folyamata, amit a de-
portációs gazsággal örökre és irgalmatlanul elszakítottak.

Sajnos családunk nagy része már nincs az élők sorá-
ba, mind-mind különböző helyeken az átkozott rendszer áldo-
zatai lettek. Fájdalommal gondolok minden időben családunk
minden egyes személyére. Előttem vannak, oly drága volt és
meleg a rokoni szeretetük, oly igazi szivből ragaszkodtak
hozzánk és mi hozzájuk. Drága életük felejthetetlen lesz
előttünk és minden időben példaképen áll előttünk és gyer-
mekeink előtt.

Megboldogult dédnagyapám rabbi Zchárjá Schapira

Ánosl Viner ר"י miskolci rabbinak volt a veje. Rabbi Noszn a Talmud-fejezetek több részére irt magyarázatokat, amelyeket csak elhunytá után adtak ki "סלי שנה" "Tállé Sóno" néven. 8 évig volt rabbi Gálszécsen és utána 20 évig tekajba. Veje volt rabbi Cvi Hirsh Szoffer ר"י sárospataki rabbi, kinek gyermekei Jiszroél Efrájim Fischl ר"י Hajdunánási rabbi, ki "Ápszé Erec" címen könyvet adott ki. Lippe Szoffer ר"י szatmári rabbi, Náftele Szoffer ר"י Kisvárdán volt Dáján, Josszef Szoffer ר"י Erdőbányán és Lájbis Sz. ר"י Sárospatakon voltak rab-
bik.

Veje volt rabbi Majse Sweiger sárospataki rabbi, ki a poroszlói rabbi fia volt. Fia volt rabbi Zchárje Schapiro ר"י (dédnagyapám), aki hajdudoregi, majd varanói rabbi volt. Feleségül vette rabbi Nszánél gerleCHFalvai (Bárdfa mellett) cádik Mirjám nevű leányát és 14 éven keresztül el-
látta otthonában családjával, minden szükségletükről gon-
doskodva, hogy éjjelt is nappallá téve tanulhasson gondta-
lanul. Csak miután apósa, rabbi Nszánél elvesztette vagyó-
nát, a cánzi cádik Rabbi Chájim Halberstamm ר"י ki gyak-
ran megfordult otthonunkban kérésére vállalta el a hajdu-
deregi majd varanói rabbi állást. Even Nézer "אבן נצר" címen adott ki könyvet -magyarázatokat a talmudra. Fia nagyapánk rabbi hánágid R. Jiszráél Schapira ר"י ki nagy tudásával több nagy rabbi oklevelét nyerte el, de szerény-
sége miatt nem vállalta el a rabbi állást.

Varanórol Szikszóra nősült, elvette a felsőmagyar-
országon is jótéteményéről híres R. hánágid Cwi Jánkev Reichmann ר"י földbirtokos (ki a tóra törvénye szigorú betartásával műveltette meg földjét) Dvajre nevű leányát. Szikszón építette fel a családi békére és a szent tóra elő-
írásainak megfelelően a Schineval beragyogott otthonát. 12 éven keresztül óriási szorgalommal tanult és otthonát a templomba járáson kívül nem hagyta el éjt nappallá téve. Csak 12 év után apósa segítségével otthonában bőr-üzletet nyitott, hogy szabad idejében tovább folytathassa a tanu-
lást, becsületes munkálkodással, sokat dolgozva erlechul

ta, hogy "az embernek a micve elkövetésénél nem szabad sem finnyásnak lenni és válogatni - minden ami jön meg kell tenni igaz szívvvel".

Apukánk az otthon látott szellemben építette fel otthonát voltak életében nehéz fázisok, amikor a mindennapi élet előteremtéséért nehéz harcokat vívott. Reménye sohasem hagyta el.

Drága szeretett Anyukánk hűségesen követte Őt, mindig megelégedve, mosolyogva, erejük és verejtékükkel együtt biztosították a mi boldog gondnélküli otthoni életünket. Drága életük a bennünket elárasztó szeretetük mindig előttünk vannak. Az átkozott rendszer, ami feldulta a mi drága hozzátartozóink életét, sajnos és fájdalom drága Édesapám Édesanyám! És drága hozzátartozóink, kik egész életüket az emberiesség megsegítéséért és az emberi szeretet és megértés tényével élték, építve otthonukat az elkövetkező generációk büszkeségére a kiméletlenség, a szadizmus oltárán áldozták fel.

Anyai részről "Schapira". שפירא

A megboldogult felejthetetlen emlékü mártirhalált halt drága Édesanyám egyenes leszármazottja - apáról fiura - a krakkói Rabbi Nátán Schapira - הרב נחן שפירא ז"ל - (Mgálé Amükajsz) Gáon, báál mdákdék és mküblnek, aki nagy Jeshivát vezetett és tanítványai között volt a S.Á.Ch. Rabbi Sábttáj Hákohén és a kiadott könyvéről "מגלה עמוקות" (Mgálé Amükajsz) ismeretes. Valamint magyarázatot irt a "Rifre" - חידושי אנשי שם "Chidusé Ánsé Sém" alatt és akinek több generáción keresztül fiuról fiura különböző helyeken és országokban híres rabbi leszármazottjai voltak, kik a zsidó világ tudós rabbijai közé tartoztak és a szent Tora világító fákjái bevilágították évszázadokon keresztül tanításaikkal és kiadott könyveikkel a zsidóság utjait a nagy "Mkübelnek" "Mgálé Amükajsznak" a szellemében.

Üknagyapánk rabbi Noszn Sapira ז"ל, rabbi Oser

dox hitközség egyik templomában felnőtt férfiaknak tanult elő. Béla bácsi tehetséges kiváló ember volt, ki mielőtt családot alapíthatott volna, a világháboruban ismeretlen helyen esett el.

Laura néni férjezett Reichman Józsefné, a szikszói gvir és ros-hákol felesége, kik az egész vidék leggazdagabb emberének számított, de jótéteményüknek és meleg zsidó szivüknek messze jutott a hire.

Janka néni, megb. édesapám ikertestvére, férjezett Benedikt Szombathelyen éltek, szolid, finom bechoved életük, drága gyermekeik közül sajnos senki sem tért vissza.

Édesapám, volt a Fleischmann család legfiatalabb tagja, a celemi, huszti és a hunszdorfi jesivákban tanult, ahol Tora tanulásokon kívül kivált mőszirut nefessel telített jó szivéről ami elkísérte őt egész életén keresztül mint bocher nem egy alkalommal kockáztatta saját életét hogy a bajba lévő társán segítsen, az első világháboruban is nehéz, életveszélyes parancsok végrehajtását vállalta önkéntesen magára, hogy ezzel mentesítsen családapát vagy idősebb embereket a teljesítéssel járó életveszélynek. Ezt folytatta miután megnősült Szikszón is. Nem volt egy oly kérelem vagy micve amit ő szerényen, jellemének megfelelően ne teljesített volna. Amikor a szlovák zsidók menekültek hogy segítségükre legyen, újra életét kockáztatta. Hamis születési és állampolgársági bizonyítványokkal látta el őket, a nehéz időkben, amikor idegenek rejtegetése súlyos büntetést hozott maga után, házukban sok menekült bujt átadta saját ágyát is hogy segíthessen. Miután letartóztaták és a hidasnémeti kin és sanyargató kémelhárítóból büntető századdal a pripeki mocsarakhoz került a volt bajtársait kiknek már jártányi ereje sem volt cipelte, amig elcsigázott és a sanyargatásoktól legyengült drága teste birta, de mindent amit tett úgy tette, hogy azt ne tudják meg.

Sokszor próbáltam Apukát rábeszélni, hogy beszéljen jótéteményeiről, de nem akart részletezni, csupán azt mond-

tálásig a Hitközség tulajdonában volt, utána érdeklődésünkre nem kaptunk Sorsáról kielégítő választ. Szombathelyen helyezték Őket örök nyugalomra.

Nagyszüleinknek 11 gyermeke volt, kik mindannyian a Mindenható útjain haladva előkelő, értékes munkájukkal az ország különböző részein éltek családot alapítva és hozták maguk méltó utódokat hagyva maguk után.

A fiuk életüket az otthon látott és az élet útjaira tanított Tajre im Derech eret szellemében építették fel családot alapítva és méltó utódokat hagyva maguk után, a leányok pedig férjhez mentek kiváló Talmud Chochemokhoz, kik az ország zsidó előkelőségeihez tartoztak.

Számi bácsi még fiatal korában Amerikába vándorolt és ott élte le életét családjában. Malvin néni férjével F. Simonnal szintén Amerikába vándorolt szép harmónikus élet után, közel 40 éves házasság után gyermektelenül haltak meg, egymást gyorsan követve.

Szárá néni férjezett Hercog családjával Pöstyénben élt, szentéletű finom teremtes volt. Boldog házasságukból három gyermekük született: Majse Eliezer (Feri י"ר) Jákov (Jenő Hora י"ר) és sokáig éljen örömben Margitka מרגלית. Rajmina néni férjezett Spán Eliezer nagy talmid chochem, kiváló ember, ki családjával Nagymegyeren élt.

Gizi néni férjezett Braun Albert, a tomore Gvir és jótékonykodásáról híres R. Jánkev Braunnak fia, ki a szikszói hitközség életében patronikus nagy és önzetlen feladatokat töltött be, Nagymegyeren éltek.

Manó bácsi י"ר a Chusev jószívű emberek mintaképe Pozsonyban alapított családot és ott nevelte gyermekeit Bőruách Szábá - Szüleik nyomdokain.

Sarolta néni férjezett Hollender Márkuszné, először Szombathelyen és később Budapesten. Férje nagy talmud tudós, elismert személy, ki hosszabb ideig a pesti ortho-

ne történjen pazarlás a vircsáft, vagy a háztartás terén, de rászorultak megsegítésénél nem ismert határt. A hét közepén már összegyűjtötte és beszerezte a szegények megsegítésére szükséges élelmiszereket, csütörtök hajnaltól már sütötték a sábeszi kalácsokat és süteményeket és az est és az éj folyamán a megrakott kosarak eljutottak az illetékesekhez anélkül, hogy azt idegenek lássák (még a gyerekeknek sem volt szabad látniuk).

Lakásukban volt egy iskola, ahol fizetett tanító tanította a gyerekeket a Tóra és egyéb tudomány elsajátítására, a fiuk mind jeshiveba kerültek, ahonnan Talmud tudósként kerültek ki.

Nagyanyánk jó szíven kívül egy Cdekeszte volt, ki gyermekeinek adott jó nevelésen kívül arra is vigyázott, hogy ne beszéljen felesleges szavakat ugynevezett "losen horet", mert szokta mondani: "a felesleges szavakkal csak másoknak árthatnak". Emiatt és ennek elkerülése miatt nem járt szomszédolni, vagy társalogni, hanem szabad idejében jótékonyságot gyakorolt vagy imádkozott. Drága életüknek utolsó fázisát Szombathelyen élték, ahol öregkorukban szeretett gyermekeiktől körülvéve a hátralévő éveiket a jótékonyság, embertársaik szeretete, a Tóra tanulás és az áhitatos imák árnyékában élték. Szent házuk kitárt ajtókkal várta mindazokat, kik segítségre, támogatásra vagy vigaszra szorultak, ahonnan mindazok meleg zsidó szívvel, megbecsüléssel és tisztelettel távoztak. Ők maguk, kik életüket az otthon látott szellemben építették és jellemezte életüket amely elkísérte őket és gyermekeiket is: szerénység és egyszerűség, valamint a rendithetetlen hit.

1903-ban megboldogult Nagyapánk, miután nagyapjának emlékére íratott Széfer-Torát Csornán a csornai templomban hagyta, Szombathelyen megboldogult Szülei emlékére újra íratott egy szép Széfert, amit 1908-ban a mb. Édesapjának Járcájtján ünnepélyes körülmények között a Széfer-Torát megillető tisztelettel vitték be a szombathelyi templomba és helyezték el a többiek mellett. A Tora egész a depor-

Családunk származása:

Fleischmann Apai-ág: פליישמאן

Megboldogult Édesapám, R. Jhüde (Jenő) Fleischmann a Csallóközből Tejfaluból (Milchdorf)-ból származott Mb. nagyapánk R. Hánágid Ávrohom (Adolf) és nagyanyánk Kohn Róza gyermekeiként. Nagyapának két nővére volt: Teréz-Rézi Schwartzné mb. Árpád Édesanyja, kik Nagymegyeren laktak és éltek békés, boldog életet. A másik Róza néni Pozsonyban élt családjával. Nagyapánk öccse Simon, ki miután elvette Malvin nagynénénket Amerikába vándorolt.

Nagyanyánk szül. Kohn Róza Csorna melletti Dőrből származott, ott volt apjának a mi dédnagyapánknak az egész vidéken híres földbirtoka, ahol mindenütt életmódja és jótékonyága miatt példaképpen emlegették, ott nevelkedett és abban a szellemben szívta magába a családi otthon szeretetét.

Nagyanyánk, kinek volt még 2 férfi testvére, kik dédnagyapánk gazdaságán segítkeztek. Nagyszüleink Tejfalu közelébe vezették birtokukat odaadással és meleg zsidó szívvvel, azon földön, amit szüleiktől örökölték, ahol mintagazdálkodással, jótékonykodással és a zsidó szellemtől áthatva és annak előírásait követve nevelték gyermekeiket.

Nagyapám birtokába volt az ugynevezett "jichesz brief" - származási levél, amely kimutatta származásukat apáról fiúra szállva egészen Dávid királyig. A 900-as években Nagyszüleink Csornára költöztek, ahol első időben vászon gyáruk és faraktáruk volt. Nagyapánk jószívén és zsidó arisztokrata megjelenésén kívül nagy Tálmed-Chochem volt, ki a gazdagsággal járó erős elfoglaltsága dacára minden nap időt szentelt a Tajre tanuláshoz. Nagymamánk jószívének az egész vidéken hire volt.

Ő saját maga a legszerényebb körülmények között élt, dacára gazdag emberek lévén. Ő saját maga mindig csak karton ruhákba járt, szombat és ünnepnapok kivételével. Ügyelt, hogy

Reichmann Chájim Jicchák Árje (Lajos) Hitvese Anci
(Mermelstein) és Gyermekük.
Cvi Jánkev (Józsi), Tibor, Ágika és Öcsike.
(Németi Mórné szül. Reichmann Erzsike).
Benedikt Májer és Hitvese szül. Fleischmann Janka
bász R. Ávrohom és négy drága Gyermekük Ávremele
és három drága kisleány.

"ה" ינקום דמם"

A Mennyei legmagasabb Trónusáról, ahol csillagok-
ként ragyognak, tekintenek le a Mártirhalált halt
szent Lelkük, kik a mi boldogulásunkért imádkoznak.

דם הטהורים חסידים כסתר כנפיה
לעולמים וצמרור בצרור החיים נשמותיהם.

. א מ ן

Treuhaft Rózsika férjezett Grünvald
Liebermann Nuszn (Nándorka) ben R. Majse Lieberman és
Hitvese és öt drága Gyermeük: Majsele, Jozsef, Klaj-
menesz, Jicchak Joel, Saul Zchárjá
Liebermann Jánkev Cvi (Jenőcske) ben R. Majse.
Liebermann Channa (Annus) bász R. Majse Liebermann,
férjezett Reich
Özv. Fuchs Jakabné született Reichmann Fáni
Reichmann Majse (Móric) ben R. Shmuel és Hitvese Marika
és Gyermekeik.
Reichmann Cvi Jánkev (Józsi) ben R. Majse és Hitvese
Marika és Gyermekeik.
Gertrud, Sándor, és Róza.
Blum Smuel (Sámuel) ben Rabbi Eliezer és Hitvese
Gizella, Gittl.
Blum Majse Jánkev ben Rabbi Eliezer és Hitvese Rivka
és Gyermekeik.
Dvojrale (Iluska) és Eliezer Doved.
Blum Etelka bász Rabbi Eliezer.
Özv. Hercog (Mandl) Szerá (Szerén), B. Ávraham Fleisch-
mann és Unokája.
Lebovitz Lili.
Özv. Fleischmann Manóné szül. Sámuel Gizella és
Gyermekei.
Fleischmann Laci és Hitvese Bözsi és Gyermekeik
Özv. Spán Albertné Gittl (Gizella) bász R. Ávrohom
és Gyermekeik:
Mendelsohn Majse (Mór) és Hitvese Ella és D. Gyermekeik
Málkele, Albert, Ervin.
Hollender Adolf és Hitvese Margit.
Kohn Olga és drága gyermekei Eliezer és Ágnes.
Lieber Wolf és hitvese Erzsi és két gyermekük Eliezer.
Spán Eliezer és hugoskája Chává (Éva) Józsi és Káti
drága gyermekei.
Braun Náftuli Eliezer (Lajos) és hitvese szül. Engel
Ilus és D. Gyermeük Eliezer.
Spán Irénke.
Spán Magduska.
Özv. Reichmann Józsefné szül. Fleischmann Laura bász
R. Ávrohom és Gyermekeik.

DRÁGA CSALÁDOM EMLÉKLAPJA.

"Fájdalmas könnyekkel, meggyötört szívvel, soha el nem muló kegyelettel gondolok az ártatlanul elpusztított HAT MILLIÓ Testvérünk, Drága Mártírjaink Szent Emlékére és közöttük a mi szeretett drága HOZZÁTARTOZÓINK felejthetetlen emlékére. Kik a Mindenható szent nevében és nevéért - "עַם כְּנָעַן" pusztitattak el, legnagyobb részük anélkül, hogy kéver jiszráélhez juthattak volna, kegyetlenül, irgalmatlanul, a legbarbárabb eszközökkel és különböző kínzások közepette, gázkamrába begyömöszölve lehelték ki DRÁGA HÓFEHÉR TISZTA LELKÜKET" - "NSOMESZ KDAJSIM ÜTHAJRIM" A MINDENHATÓ BOSSZULJA MEG ÁRTATLANUL KIONTOTT SZENT VÉRÜKET "

Drága szeretett SZÜLEIM:

R. Jhüde (Jenő) ben R. Ávrohom י"ח
Mindl (Margit) basz Rabbi Jiszráél FLEISCHMANN י"ח

Drága Rokonaim:

R. Noszn (Náci) ben Rabbi Jiszráél Schpiro és hitvese Hannus.
R. Majse (Móric) ben Rabbi Jiszráél Schpiro és hitvese Helén.
R. Shmuel (Sámuel) ben rabbi Jiszráél Schpiro és hitvese (Berta) Blüme.
Gyermekeik: László és Zoli Engelman, szül. Schpiro Mancika, férje Leo és két drága gyermekük:
R. Cvi Jánkov (József) ben rabbi Jiszráél Schpiro és H. Rézl (Rezsín)
Özv. Weisz Mórné Mindl (Hermina) bász rabbi J. Schpiro és gyermekeik
Kohn Jicchák hitvese Mirjám (Mariska), gyermekeik: György és Judith.
R. Jicchak ben R. Mordechaj Jehezkél Altmann és H. Cháne bász R. Jiszráél.
Gyermekeik: Zchárje ben R. Jicchák /Rezsőke Altman, Mirjám (Márta) bász R. Jicchák férjezett Wüllinger és két drága gyermeke (unokájuk) Marika (Blümele) és Frédike.

gel és oly makkabeusi elszántsággal esnek el és áldozzák fel életüket a jobb jövő reményében. A Mindenható irgalmazzon és védje meg mindannyiukat.

Fogadjátok ezen "Történelmi Jizkor könyvet" szeretettel és megértéssel, tekintetek bele néha-néha és jusson eszetekbe volt Hitközségetek, szeretett Hozzátartozóitok és adjátok tovább Drága Gyermekeiteknek is. De a mult megőrzése a reá való emlékezés csak önmagába, hiányos cselekedet volna.

...Jogosan tesszük fel mi mindannyian, drága testvéreink azt a kérdést: mi legyen a jövőben a feladatunk? Neked! Nektek! Nekem, kik mindannyian átvészelve a mult nehézségeit megvagyunk?

... A válasz kissé gondolkozás után nem nehéz: minekünk testvéreink át kell vennünk mártirjaink kezeiből a zsidó hagyományok őrzését, és a zsidóságunk iránt érzett hűséggel kell azt továbbadni gyermekeinknek a megváltás eljöveteleig. A zsidóságért pusztitattak el Ők mindannyian és a zsidóság, a ZSIDÓ TRADÍCIÓ további viselése fogja MEGTARTANI ŐKET EMLÉKEZETÜNKBEN.

Ezuton nyujtom feléd volt Abauji Testvérem a szikszói, szántói, forr-és encsi vidékiek EMLÉKKÖNYVÉT szeretettel, amit meggyötört szívvel és könnyes szemekkel állítottam össze és irtam Nektek, Gyermekeiteknek és a későbbi nemzedéknek - könnyek, amiket sóhaj, fájdalom, elismerés és meghatottság kísért. Most, mikor még szenvedésünk nagy és napról napra újabb és újabb sebeket ejtenek ellenségeink rajtunk és nem volt elég az áldozat, amit hoztunk egy imával és meghatott kérelemmel fordulok a Jóságos Mindenható felé; irgalommal és kegyelettel!!!

"בגלל אבות ובזכותם חושיל בנים וחביא גאולה לבני בניהם,
ברוך אתה ד' גאל ישראל "

"Az atyák érdemében segíts a gyermekem, hozz megváltást gyermekeink gyermekeinek. Dicsértessél Örökkévaló, aki megszabadítja Izráelt." Ámen.

Fleischmann Szroli - Szikszó-Bné-Brák.

mára Életetek, örök világító fáklyaként és világítsák be jelenlegi tartózkodási helyeteket a volt otthonotokból hozott és meggyújtott gyertyák fénye.

Zcharj ész áser oszo lcho ámálék.

- "זכור את אשר עשה לך עמלק"
"Emlékezz mit tett Ámálék".

A rettenetes háboru következtében mi néhányan "Sérisz Hápléto" volt szülőföldünket elhagyva a világ minden része felé széledtünk és még most is a fájdalomtól a szenvedéstől, avagy az árvaságtól tépelődözve az élet utjainak jobbra vagy balra való térés problémája áll nap-nap után előttünk.

Testvéreink! Az élet utkereszteződése elé értünk és az oszlopra helyezett tábla, amely a helységet mutatja, hogy hová lehet eljutni eltűnt, mi csak az oszlopot találtuk meg. Hogyan találjuk meg tehát a helyes utat?

...Üzenik nekünk Ők, a Miesink onnan Fentről, ahol csillagokként ragyognak: ha tudni akarjátok, hogy merre haladjatok, ha tudni akarjátok, hogyan járjatok, akkor térjetelek először vissza, haza, ahonnan elindultatok, tekintsetek be volt otthonotokba és vigyétek magatokkal azt a szellemet, amit mi az utolsó percig a megfulladásig, a máglyahalálig, a megfagyásig nem hagytunk el - akkor megtaláljátok az igazi utat, amely üdvösít, amely reményt és tartalmat ad az életben.

"דור הולך ודור בא" Generáció megy és új Generáció követi. Az elkövetkező nemzedék már lassan elfelejti nagy elődeiket. Mi magunk is a haladó nemzedékhez tartozunk, sajnos napról-napra kevesebben vagyunk. Hol itt, hol ott dül ki egy-egy sérisz hápléto az épülő ország zajába belevegyül egy-egy fájdalmas jajkiáltásunk, amikor volt Testvéreink elhunytáról kapunk hirt. A mi sokat sanyargatott életünkben, napjainkban sajnos gyakran kell temetőbe járni, ahol fiatal drága gyermekek a szent ország védelmében hősiesség-

mindennapi gondok felett győzedelmeskedni kell az emlékezésnek. 25 év után is előttünk kell hogy legyenek Ők, a Drágák, kik az életet és a reményt adták nekünk és gyermekeiteknek.

Éppenséggel ezért íratott ezen könyv is, ami a Te és a Ti gyerekeiteknek is a könyve, ez a "Mázkir könyvünk", ahol összetalálkozik a múlt, a dicsőség, a jelen, a fájdalom és a kettő értékelése ad erőt a jövőbe, ha tudjuk mi volt, mit tettek, tudjuk azt is, hogy mi lesz, dicsőséges életük pajzsként fog bennünket védeni.

Emlékezz! Mindig és ebben a könyvben ahol össze van foglalva az igazságnak megfelelően mindaz, ami megtörtént emlékül, megemlékezésül és figyelmeztetésül is szolgál.

Rabbi Jiszráel Szálenterről ב"ר: beszélnek, aki minden dolognak leszűrésével az igazi uton való haladás útját kereste:

Egyik este az utcán járva cipője elszakadt és kénytelen volt egy cipészt keresni. Miután talált, belépett az ajtón, ahol egy gyertya-láng világítás mellett dolgozott a mester. Megkérdezi a Rabbi, hogy vajjon hajlandó-e cipőjét megjavítani? Azt feleli a cipész, kezével a gyertyára mutatva: "addig míg a gyertya ég, lehet javítani".

Amikor ezt hallotta Rabbi Szálenter azt mondja, az égő gyertyát magához és az egész zsidósághoz hasonlítva, hisz a gyertya fénye az emberi lelket jelenti, addig Testvérek, míg ég testetekben a Mindenható leheletével belétek adott "Nsome" gyertya fénye, a zsidóság kötelékében előttek nyitva az élet... még cselekedhettek, jókat alkothattok a Mindenhatóval és felebarátaitokkal szemben, addig míg ég a gyertya, a gyertyának az a tulajdonsága van, sokszor pislog és a szél áramlatától hol jobbra, hol balra fordul, van amikor hirtelen majdnem kialszik, de amíg a kanóc ki nem égett, egyenes fényével bevilágíthatja az egész vidéket, hogy utmutatóképpen szolgáljon az elkövetkező generációk számára. Szolgáljanak valóságban Drága Testvéreink, Gyermekeitek szá-

téglához hasonlítja, amelyből ha egyik téglát elmozdítják, az egész halom megmozdul. Évszázadokon keresztül a zsidó és a zsidó nép volt a bűnbak, ha egy zsidó valami bűnt követett el, az egész zsidóságot tették felelőssé. Hol itt, hol ott volt proqram, vérvád, vagy zsidó üldöztetés, amit egyik versben írva van :

Varsóból kiűzték, idegen mehet
Prágából kiverték, maradni nem lehet
Lyonba gyulladt, fojtó mágja tűz
és vasszegekkel vár a nürnbergi szüz.
Bazin felett már vörhenyes az Ég
Lemberg piacán forog a kerék
Tovább, csak tovább
Asszonnyal, gyerekekkel, szekérrel
Csak tovább...

Nincs az évnek olyan szaka, nincs a napnak olyan órája vagy perce, ami nem jelentene zsidóknak ártatlanul kiöntött vérét, nincs oly uradalom vagy királyság, helytartó vagy diktátor, ki ne kezelte volna szabad prédaként zsidáját, vagy judeját. Tömérdek szenvedéssel, tengernyi vérrel van leöntve a munkálkodásban és alkotásokban kitaposott különböző országok utjai, ahol őseink és elődeink elhaladtak. De az, ami 942 - 945-ig történt, betetőzött minden ezideig létezett szenvedést.

Zsidó-törvények munkaszolgálat, gettó, téglagyár, aztán deportáció marhavaggonokba gyömöszölve, Auschwitz és a többi vernichtungsláger, gázkamra, krematórium, gyilkolás, sanyargatás a barbárizmus minden eszközével, leirni is kép telenség azokat, amiket a gyilkos fenevadak elkövettek... Legyilkoltak hat millió embert és közöttük 17,000 Abauj-i, szikszói, szántói, forr-encsi és vidékeiket csak azért, mert a Mindenható gyermekei, csak azért mert zsidónak születtek, közöttük drága Apáink, Anyáink, Testvéreink, Gyermekeink... anélkül, hogy kéver-jiszráélhez juthattak volna, anélkül, hogy tudnánk, hová lettek drága Tetemük! Még csak egy fénykép, egy kézírás, egy emlék sem maradt Tőlük. Hát lehet, hát szabad Őket elfelejteni? A hétköznapi napok a

rec (a gazdámától). Az ő születésnapja volt és bennünket ezzel ajándékozott meg. Ezt adom Neked, jó Teremtő" - és a garast jobb kezével az ég felé dobta.

És Rabbi Bál Sém Tov a nagy Cádik látta, amint egy kéz lenyult az égből és elkapta a pásztor garasát. A chaszidjai felé, kik elbűvölve figyelték, azt mondotta:

"Látjátok, ez az egyszerű pásztor betartotta szószerint amint írva van: וְכָל לִבְךָ וְכָל נַפְשְׁךָ
וְכָל מַאֲדְךָ"

"És szeresd az Örökkévalót I. tenédet egész sziveddel és egész lelkeddel és minden erőddel".

Amikor idézem a pásztor ragaszkodását és szeretetét a Mindenhatóval szemben előttem vannak a mi drága szeretett Hozzá tartozóink, nemzedékről nemzedékre ahogyan élték a - שְׁמַע יִשְׂרָאֵל "Smá Jiszráél" árnyékában életüket, megtanoríthatatlanul szolgálták az Urat szivükkel, lelkükkel és minden erejükkel. Egész életükön keresztül bizva, mindig - még akkor is, amikor a csendőrök kísérték őket és Auschwitzba indították őket utolsó utjukra... s amikor a folytógáztól fulladozni kezdtek, Smá Jiszráélit mondtak bucsuzóul. De egész életükben is ebben a szent szellemben éltek.

עַל אֱלֹהֵי בּוֹכִיָּה עֵינַי וְעֵינַי וִירְדָּה מִיָּם עַל-שֹׁבֵר בֵּת עַמִּי

"Ál éle áni bojchijo énji énji jördu májim ál chállé bász Ámi". - Népem könnyörtelen elpusztításáért sirok, szemeimből folynak a könnyek".

Testvéreim! A zsidó nép története tüzdelve van fájdalommal, a gálutban élő zsidóság egész történetét a "Bész Hámikdos" elpusztítása korától kezdve a zsidóhitükért vértanu-halált halt áldozatok sora tölti ki, és ez nem változott a zsidóknak a gettókból való kijövetel után sem. A mártiriomságot hol az egyik, hol a másik állam, vagy ország zsidósága szolgáltatta. A midrás a zsidó népet egy halom

a Chaszidizmus megalapítójának tudtára adták, hogy valahol van egy pásztor, kinek imája jobban elfogadott a Mindenhatónál, mint az ővé.

Elindult chaszidjaival keresésére és estefelé rátalált a pásztorra, amint nyáját összeterelte, megittatta és imára kulcsolta kezeit, az Ég felé tekintve saját nyelvén megszólalt:

"Jó Teremtő, Világok Ura, Te teremtetted a földet, a napot, a csillagokat, a nyáját, a legelőt és engem, én nagyon hálás vagyok Neked érte, Te gondoskodsz, hogy viruljon a mező, legyen víz és legelő, legyen mit ennem és ruházkodnom, szeretnék hozzád igaz szívből, imakönyvből imádkozni, de szüleim korán meghaltak, árva lettem és nem tanítottak imádkozni. De én mégis hálás vagyok Neked és így fohászok - dok Hozzád, hisz Te nem csak megteremtettél, de gondoskodsz is rólam!" Utána elkezdett zokogni és sirt, míg álom nem jött szemére, miután felébredt és újra fohászolni kezdett:

"Világok Ura, mivel rójam le hálámat Irántad, hisz minden itt körülöttem a nagy világon a Te teremtményed és mindenki hálás Neked érte". És hirtelen kiveszi tarsolyából a furulyáját és azt mondja: "elfújom a legszebb pásztor énekeket a Te tiszteletedre" - és magasztos érzékekkel áthatva fujni kezdi a furulyát, éneket ének után. Szemei könnybe lábadnak és addig fujja míg a fáradságtól elalszik.

Kis idő után újra felébred és folytatja: "Mindenható Atyám, mivel rójjam le hálámat Neked érettem" és a nyájra mutatva: "érettük" és a földre fekszik és lábai mozgatásával a világ minden tája felé behunyt szemekkel tesz mormolások között mozdulatokat, míg a fáradságtól újra elalél. Mitán újra magához tér felugrik és azt mondja: "Jóságos Teremtő, mit is adhatnék Neked hálából, hogy továbbra is segítsél és áldjál bennünket". Hirtelen zsebéhez nyúl és kiveszi egyetlen garasát és azt mondja:

"Ez az egész vagyonom, ezt kaptam tegnap este a pe-

retlen fenyegetést tartogatott számára. Félelem a kakas-tollasoktól, a minden ok nélküli gyűlölettől, félelem a félelemtől.

Kizárólagosan a szent szombat és zsidó ünnepek megtartása, azok beköszöntésének várása és előkészületei és a bensőséges családi élet melegsége pótolta a külvilág és a környezet nehézségeit. Minél több gyerek, több családi esemény, annál több fénnel telt meg a zsidó ház, s újabb és újabb kis csecsemő bölcsője felett virrasztva szőtték álmukat a gyermekeik jövőjéről a zsidó anyák. Mit nem tettek szívének minden melegével gyermekeik jövője érdekében minden áldozatot meghozva, hidegbe, folyón keresztül, uton-állóknak kitéve cipelte a falusi anya gyermekét a másik faluba, hogy álef - bészt tanuljon. Sok kilométert tettek meg az apák, hogy minjennel imádkozhassanak és a vidéki sajchotok életük kockáztatásával járták a községeket, hogy kóser hussal és előimádkozói ténykedéssel és oktatással segítsenek.

Hányszor és hányszor vállaltak vértanu sorsot hitükért Hittestvéreink, mindig csak érdemükért, erényeikért és sohasem bűneikért. Rabbijainkat és tanításaikat hűségesen követték, erlechségükért legendákba illő, az Ők fohászaik az Ők thilem mondásaik mind az Égi trónus elé kerültek. Vajjon ki nem emlékezik közülünk a Drága öreg bácsikra, amint a sötét hajnalba lámpással a kezükben igyekeztek a templomba... nagyapáinkra vagy apáinkra, és az öreg imakönyvekből ki-ki tekintő, könnyes szemű drága Nénikékre, Nagyanyákra és Anyákra. A kis ártatlan aranyhajú kisleánykákra, amikor iskolába igyekeztek, vagy a kis chéder gyerekekre, amint kis pájészával ment anyukával vagy apukával a chéderbe...

Hogy magunk elé idézzük őket, újra leirom ezen kis elbeszélést, hogy azon keresztül tekintsünk be az Ők lelki-világukba:

A "Bál Sém Tov" (Rabbi Isráel ben Eliezer Best) -

"למען ידעון דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם"

"Hogy tudja meg a késő nemzedék, a fiuk kik születnek keljenek fel és beszéljék el az ő fiainak" . A mi Hitközségeink lelke a közel 400 éves működésük alatt az ősi szellemtől megihletve csüngött az örök szent eszményen: a Tórán. Dicsőséges emlék, halhatatlan erő, a vallás és a szinái tora tanulás szeretete. Az a megváltoztathatalan szellem jelentette Nekik a zsidóságot. A Tórát a Mindenható nem a sötétségben adta - írja a Midrás - hanem világos nappal, amint írva van a kinyilatkoztatásnál "בה' י' ה' בוקר" és amidőn reggel lett" a zsidóság minden generációjának problémája a Tórának s a fénynek együttessége, hogy a vallás a hit nem az éjszaka, nem a szellemi homályban adatott a zsidóság gyermekeinek, hanem a világosság a becsületes törekvés a Mindenható szent utjain haladva. A zsidóság adta az emberiségnek az erkölcsi az egyf. tenség hitét, és ami a legdrágább a vallás nappali fényben való születésének tényét, és mindenütt a világon a tudomány művészesség, kultúra és é-lénk kereskedelem hirdeti a zsidóság sokféle érdemét.

A mi összes elődeink, nagy Rabbijaink a különböző generációkban és sok sok hiveik a Tora neveltjei voltak, bálbátemok a nagy hitközségekben, avagy a kis falvakban nehéz körülmények között sokszor egyedül, vagy ketten egy községben óriási msziresh nefessel építettek, tengették életüket az élet gyakran viharzó hullámaiban a szent szellemnek megfelelően.

Az apák a hétköznapiaktól való félelmükben, a vidéken élt zsidó, a gazdák és az iparosok indulékonyságától, a házaló az országutak és vásárok viszontagságaitól, a kis boltos szatócs a szalmafüdeles kunyhójának egyik szobájában, ahol kora reggeltől késő estig mérte a cukrot, sót és az egyéb dolgokat, amire a faluban szükség volt. A falusi korcsmárosoknak gyakran kellett berugott garázda legényekkel birkózni és harcba szállni. Ez volt az élete szombat-tól szombatig, miközben az aggodalom és a félelem sohasem hagyta el. Félelem a holnaptól, amely mindig valami ismer-

bevezetésében, hogy 1696 kisleév hó 3 napján a Mindenhatónak csodálatos segítségével menekült meg, amikor néhány gyujtószerrel pakolt hordó felrobbant és néhány ház a robbanás következtében összedőlt és nagy tűz ütött ki. Ő maga nagy veszélyben volt, mert benne volt a központban és a Jó Teremtő egy keskeny utat nyitott előtte, úgy hogy kimenekülhetett egészségesen anélkül, hogy bármilyen kis sebesülésben lett volna része. A nagy baj közepette fogadalmat tett, hogy ha a Jóságos a bajból kisegíti, a hátralévő napjait a szent Tora tanulásával fogja tölteni.

Mi Drága Testvéreink mindannyian bent voltunk a germán pokolban, ahol a gyujtószerrel pakolt hordókon kívül a barbárizmus minden eszközével gyilkoltak és mindannyian láttuk a halált különböző formában magunk előtt.

Én a szenvedések közepette három alkalommal éreztem a vég közeledtét, amikor S.ujhely mellett bujkálva magyar katonatisztek két kézigránát dobta ránk, amikor tizedeltek és én voltam az utolsó tizedik és megkegyelmezték, amikor harkán a láger (pajta) kiürítése után a rohadt szalmán feküdve az SS láger-führer revolveréből egész közeli ról rám lőtt.

Mindezekben a nagy megpróbáltatásokban a Jóságos Mindenható megvédett és akkor elhatároztam, hogy életem egyik fő célja lesz, hogy a mártirhalált Hozzá tartozóink szent emlékének megörökítéséért mindent elkövetelek, a Bné-Bráki "Chug Chászám Szajfer" templomának tanuló-szobája hirdeti a benne vésett emléktábla szent EMLÉKÜKET SZELLE-MŰKNEK megfelelően abban a teremben imádkoznak és Tajret tanulnak a nap minden szakában és ott van márványtáblába vésve Nevük.

Most pedig ezen a könyvön keresztül akarom szent Hitközségeink és az ott lejátsszódott érdemekben dus eseményeket megírva kiadni a mi és a későbbi generációk számára mert "multjában él a nép".

E L Ő S Z Ó

"Valljunk hálát az Örökkévalónak, mert jó, mert örökké tart az Ő kegyelme".

Leirhatatlan hálás szívvvel adok hálát a Jóságos Mindenhatónak, hogy kiszabadított a poklok poklából és megengedte nekem érni azt a nagy napot, hogy megvalósíthatam életemnek nagy vágyát, hogy ezen történelmi megíráson keresztül örökíthetem meg szeretett Drága Hozzátartozóink szent emlékét.

Sok-sok időbe, sok-sok keresésbe, álmatlan éjszakába és a fájdalomtól kiontott sok könnybe került, de mind kevés és boldogságom határtalan, hogy a megemlékezés szent oltárára letehetem ezen könnyel, szívvvel és nagy szeretettel írott dokumentumomat, amelybe igyekeztem tudásomnak minden latbavetésével a források keresésével a még életbe-maradtak megkeresésével a lehetőségeknek megfelelően minél mélyebben behatolni, és minél többet megtudni a volt Hitközségek működéséről. De minden igyekezetem dacára messze vagyok attól, hogy teljesen feltárjam a volt Hitközségeink évszázados áldásos munkálkodását, életét és óriási mszireshafesét, amit évtizedeken keresztül vallási, kulturális és üzleti téren kifejtettek.

Talán egy csepp a nagy tengerben, de mindezen kevés bizonyítja nagyságukat, amivel beragyogták volt szülőföldjüket és hogy hirdessék mindannyiunk számára és az elkövetkező generációk számára, hogy " sohasem felejtjük el Őket "

...לא נשכח לעולם.

Mi vezetett engem arra, hogy írói tehetség és szerzői taláhtum hiányában könyvet írjak?

Nagy Tanítómesterünk - הרב פלק יעקב יהושע
"פני יהושע" "Pné Jhajsie" írja " Széder Násim נשלים Széder

ה ק ד מ ה

==-----==

"תפארת בנים אבותם המה - יהיו למאורותם ללכת בעקבותם"

"אודה ד' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו" "הודו לד' כי
טוב כי לעולם חסדו"

על כל הטוב אשר גמל עלי מעודי עד היום הזה ואילו פי
מלאו שירה כים ולשוני תהגה צדקתו תמיד בכל יום ובכל עת ושעה.
איך ביכולתי להודות לד' א-לקינו וא-לקי אבותינו על כל
החסד אשר עשה ועושה עמדי כי תמיד ד' לצדי.
ובדרך הצרה אשר הלכתי ונתן לי בעזרתו ובחסדו הגדול
שמהגהנום של השואה נשארתי בחיים...

מה אשיב לה' על כל תגמולה עלי, ומה אגמול לא-לך מרום
על כל זאת אשר נתן לי שזכותי לחיות בארץ הקדושה ולבנות בית
נאמן לד' ועל אשר עזר לי הקב"ה להגשים את שאיפתי זה מכבר
ולהנציח לדורות הבאים את העבר המפואר של קהילותי סיקסו
וקהילות אלו: כל מחוז אבאוי טורנא:
מעולם לא משכתי בעט סופר ולא נשאתי את לבי אי פעם
לכתוב ספר.
אבל כל מאורעות השואה וכל היסורים שעברו עלינו, השמדת
קהילות קדושות הביאו אותי לכתוב את הספר הזה למען ישמרו
ויזכרו למזכרת נצח לשנים הבאות ולדורות הבאים לנו, לבנינו,
לנכדנו ולכל בני - ישראל.

A közös Járcájt minden évben Ijjár hó 24-ik napjára eső napon tartjuk délután Bné-Brákban a Mártirjainkról elnevezett Emléktermünkben.

Amennyiben 24 péntekre esik, úgy előtte csütörtökön és ha 24 szombatra esik, úgy az utána következő vasárnapon.

Édesapa és Édesanya Járcájtján meggyujtandó emlékmécsesnél mondandó:

.....עבור נשמת אבי מורי.
név

.....ונשמת אמי מורתי.
név

שנהרגו על קידוש השם

תהיינה נפשותיהם צרורות בצרור החיים עם נשמות אברהם יצחק
ויעקב שרה רבקה רחל ולאה ועם שאר צדיקים וצדקניות שבגן עדן

אמן

ליום היאצייט של יקירינו !

DRÁGA HOZZÁTARTOZÓINK EMLÉKLAPJA!

יזכור ד' את נשמת אבי מורי ואת נשמת אמי מורתי !

"A FELEJTHETETLEN EMLÉKŰ SZERETTEINK JÁRCÁJTJAI" !

"Óh Istenem! Emlékezzél meg boldogult Atyám lelkéről, és megboldogult Anyám lelkéről, Kiket megöltek, ártatlanul elhurcolva a mártírok oltárán a Mindenható szent nevéért".

Megboldogult ÉdesapámJárcájtja.....

Transzport/Munkaszolgálat

Megboldogult Édesanyám.....Járcájtja.....

Transzport

Megboldogult Testvérem.....Járcájtja.....

" " "

" " "

Megboldogult Hozzátartozóm..... "

" " "

" " "

" " "

A kassai Deportáltak Járcájtja!

1. transzport Ijjár 25-én 3. transzport Sziván 4-én
2. transzport Ijjár 29-én 4. transzport Sziván 17-én

Kinek deportálási vagy elhalálozási idejét nem ismerjük, Sziván hó 20.-án lesz a Járcájtja megtartva.

A Járcájt mécses a dátum előestéjén gyújtandó.

... "אחרון אחרון חביב" - Végül is hálás köszönetem és imába öntött Áldásom száll ezen szent Emlékkönyvön keresztül Drága szeretett Feleségemnek MÁLKÁNAK מַלְכָּאֵנָּה kinek megértése és segítsége nélkül nem valósíthattam volna meg azt, amit a Mindenhatónak hála megvalósítottam. Ki az irással és keresésekkel eltöltött sok és számtalan óráimban, türelemmel és megértő szeretettel végezte el a Hat Drága Gyermeinknek neveléséért és segítségéért rám is háruló feladatot és munkálkodásokat, sok fél éjszakákat átvirrasztva, hogy pótolni tudja az általam elhalasztottakat. Megértette a minden jutalom nélkül járó elhatározásomat és mint hűséges élettárs jóindulatulag megengedte, hogy eleget tegyek önzetlenül szent elhatározásomnak, hogy Őket, a Drágákat megörökíteni tudjam. Minden égi jutalom és földi áldás Őt illeti meg.

Áldás külön a meghatottság könnyeiért, amikor egy-egy rész felolvasásánál velem együtt könnyezett, anélkül, hogy ismerte volna sajnós a személyeket. A meghatottságtól jött könnyei adtak nekem újra és újra erőt és kitartást, hogy Emlékkönyvemet be tudjam fejezni.

Áldja meg a Jóságos Mindenható drága Gyermekeinkkel, hogy tudjunk Bennük egészségben igazi Jidische Nécheszt látni, és Őket örömben a Chüpe elé vezetni. Ez lesz a legna - gyobb Égi jutalmunk a szent cél érdekében kifejtett munkálkodásért.

* * * * *

hattunk Hozzájuk méltó Emléket. Emléküket megörökitettük a Cion hegy Jeruzsálemi Mártir táblái között is. Boldog lehet Mindenki ki ezen akcióban részt vett. Kisérje a Jóságos Mindenható Áldásával utjaikat. "Bruchim Tihju !!!"

* * * * *

Elismerésem és hálás köszönetem Mindazoknak a Testvéreinknek Kik segítettek a Mártirjaink Emlékének megörökítésére indított akció sikeres befejezéséhez. "Az önzetlenség jutalma a Jóságos Mindenható Áldása".

* * * * *

Elismerésünk és hálás köszönetünk az egész Abauj megyei "Sérisz Hápléto" nevében Háráv Slomo Paszternák -
הרה"ג רב"י שלמה פסטרנק שליט"א
nak -
a "Járcajtunkon" éveken keresztül nyújtott Együttérzéséért, heszpédeiért, (gyászbeszédeiért) amellyel a fájó mult emlékeire és volt családi otthonunkra visszaemlékeztetett, megértő vigaszt nyújtva. Adjon Neki a Jóságos Ég jó egészséget és sok zsidó örömet az életben...

* * * * *

"הקדוש ברוך הוא יסלם שדרם"

" A JÓSAÓGOS MINDENHATÓ FIZESE MEG JUTALMUKAT "

" Ezen könyv fehér lapján keresztül akarom kifejezni a meghatottság könnyeivel teli hálás köszönetemet még 27 év távlatából is Drága Vera Hugomnak ! - Ki a munkaszolgálatban szerzett súlyos betegségemben odaadó segítőkészségével testvéri szeretetet is túlhaladó ápolásával, minden áldozatot meghozva a Jóságos Mindenható segítségével, és Dr. Gerlozy Főorvos kezelésével engem talpra állított, csodával határos módon és egészségemet visszaszerezve az élet útjain tovább haladhattam. A Jó Teremtő a Világok Ura Áldja meg őt drága családjával együtt jó egészségben és sok Nácheszben és örömben...

Alig maradt meg sajnos sajnos néhány SÉRISZ HÁPLÉTO.
Testvérünk! Hozzá tartozóink kérése hozzánk:
Emlékezz! Z C H O R !
Imádságunk a Jó Teremtőhöz, Hozzájuk, a szent Ima
Jizkor !!!
Ovinu Málkénu nkajm nikmás DÁM Avodecho... Hásofuch ...
Mi Drága Emlékiüket soha el nem... felejtjük...!

F... Jisráél.

* * * * *

"ואלה יעמדו על הברכה והצלחה בנחת והרווחה !"

"HÁLÁS ELISMERÉSEK ÉS A MINDENHATÓ ÁLDÁSÁVAL
KISÉRT KÖSZÖNETEK"

=====

Elismerésem és hálás köszönetem Mindazoknak, Kik
szent Hitközségeink megörökítésében segítségemre voltak "Hit-
községeink történeti könyvépületéhez egy egy értékes téglá-
val egy-egy megemlékezéssel, egy-egy mondattal egy kis köz-
ségnek megörökítésével egy-egy Névnek bejegyzésével szent
Hitközségeink megörökítését szolgálták. Részesei a "HÁNCÁCHÁ"
nagy Micvájának. Segítségükért hálás köszönetem jár a Min-
denható Áldásával Mindannyiuknak külön-külön.....

* * * * *

Elismerésem és hálás köszönetem mindazon volt abauji
Testvéremnek, kiknek jószívi adakozásaikból megvalósíthattuk
Mártirjaink Emlékének megörökítésére indított akciónk, és a
Bné Bráki Chug Chászám Szajfer Templom Emléktermében állit-

SZÜLŐHELYEM EMLÉKÉRE !

עיר ואם בישראל

S Z I K S Z Ó !

ק"ק סינקס

" על אלה אני בוכיה "

" Azért sirok....szemeimből könny fakad..."

" A mi kis szent Gyülekezetünk Emlékére Szikszó!"

A mi szülőföldünk a Hernád közelébe
Sok sok viszontagságnak volt idők folyamán kitéve,
Elődeink... Szüleink és Mi magunk
Igazi zsidó szívvvel a község boldogulásáért dolgoztunk,
Becsületesen, emberségesen, a Tora törvényei szellemébe
Példás szép életüknek messze messze ment a hire.

Épült szépen Szikszó, a hitközség, a templom
Jesivájaiban szorgalmasan tanult a fiatal társadalom
Nagy Rabbijai nevelték, tanították őket...
Áldásos szavaikkal Ők szarították fel a tömérdek
könnnyet.

Ők... Mieink egymást megbecsülve, reménykedve éltek
Amig megpróbáltatások közepette érte Őket a végzet,
A Szikszói Hitközség ezeregyszáz Drága Tagja...
Kiknek még déd és nagyszüleik is a községet lakta,
944 pészách után, alig pár óra múlva...
A karhatalom utasítására, ki lettek mindenükből
fosztva.

Hajnalba kísérték a vasut állomására...
Utirány volt a megyeszékhely, Rákoczi városa, Kassa,
Onnan, téglagyár, jaj, sok könny, keserűség és bánat,
Auschwitz felé hurcolta Őket az agyon-gyömösölt
vonat.

Krematórium, fernichtungsláger, és oly sok sanyar-
gatás után Oh!

példás módon vették ki részüket. Hitközségeink fejlődése, és keretének kialakulásához csodálatot vivott ki, a fennmaradásaért kifejtett oroszlánnak beillő harcban, és az ország többi nagy hitközségeivel együtt az egész Klál Jiszráélnek büszkeségévé vállott.

Hitközségeink keretében több mint 80 szerény de alkotásokban hatalmas szent Rabbijaink története, több mint száz kis falu ami kis számu zsidójaival világító fény volt Abauj Torna vármegye buzával, szőlővel és hozzá nőtt sok tövissel bevetett földjén, ami csodálatos fényt és életet jelentett polgári lakósainak. Éppenséggel ott ahol a jó tulajdonságaival és alaptermészetével kitüntetett zsidóság oly sok erőt, verejtéket, vért, és anyagi bevételeket hozott és élni szerette volna további áldásos életét a lakosság és a hatóság, az erőszak, az emberi gonoszság, segítő-társaként szegődött a barbárizmust képviselő Ámáléknak és közös erővel törölték el a zsidóság elhurcolásával, a vagyonok elrablásával, a zsidó Hitközségek évszázadok alatt kiépített intézményeinek lebontásával, vagy saját célok felhasználásával hosszú évtizedeken keresztül ott élt zsidóságot azzal a tudattal, hogy sikerül a világot zsidótalanítani, de a Jóságos Mindenható megakadályozta gonosz szándékaikat. A zsidó nép átvészelte a nehéz időket és a Séérisz Hápléto a csont és bőrré válott emberi formájukat is elvesztett emberi roncsokból olyan új generáció fejlődött amely mindannyiunk büszkesége lett.

Az új generáció folytatta meleg zsidó szívvvel felépíteni a szent földön, amit ellenségeink megbénítottak. Kötelességünk megörökíteni, feljegyezni az eltűnt nemzedékek életművét, és magunk elé, és ifjúságunk elé példaképpen állítani.

Ez a célja Abauji Testvéreim "KÖNYVÜNKNEK", az Emlékeket leírni és emlékeztetni és ezzel felejtethetlenné tenni volt otthonunkat, és Családtagjainkat. Ezt a szent célt kívánja szolgálni ezen könyv, amelynek olvasását, megőrzését és tanulságát kívánja Nektek kérő szívvvel figyelmetekbe ajánlani.

Fleischmann Szroli, Bné-Brák, 5631 Sziván h.

סנהדרים " זכות אבות לעולם קיימה "

Abauj - Torna vármegyéből elszármazott
Testvéreimnek !

Ezen oldalon irt sorokon keresztül fordulok Hozzá-
tok "Testvéri" kéréssel...

Hadd szálljon a kérelem, a megértés, a szeretettől
kifinomodott lelkek hurján keresztül... Lényetek legdrá-
gábbjához Szivetekhez...Mindannyiatok szerte a világ minden
részén szétszórva, Kik átvészeltétek a nehéz szenvedések-
kel telített szörnyű időket és ... elvesztettük ŐKET, DRÁ-
GÁINKAT, SZEMEINK FÉNYEIT.

Volt otthonunkat felégetés után visszatérve újra
otthagytuk, mert nem tudtunk tovább ott élni. Valahányszor
kezetekbe veszitek ezen könyvet Drága Hitközségetek törté-
netének leírását, amelyből megtudhatjátok a Hitközség meg-
alakulásától vivott dicsőséges működésüket szemetek előtt
legyen és tudjátok mindig és minden időben a meghamisitha-
tatlan igazságot.

"זכות אבותם מסייעתם וצדקתם עומדת לעד" אבות.

"ŐSEINK SZÜLEINK példás viselkedése, életmódjuk,
jótékonykodásuk, jámborságuk, embertársaik iránt érzett
szeretetük ténye ÖRÖKKÉ FENNÁLLNAK. Emlékezzetek minden
időben volt szülői otthonotokra, a szüleitek közelében
élt bensőséges melegségre. Olvassátok el a könyv minden
részét, elejétől végig, tekintet nélkül, hogy melyik hit-
községben éltetek, mert a mi Drága kis Hitközségeink külön
külön és egyesítve képviselték évszázadokon keresztül a
zsidó Apa és Anya, a zsidó Egyén önfeláldozó, odaadó, a
hitükben megalkuvást nem ismerő, a gyermekeik neveléséért
minden áldozatot meghozó, becsületes tisztességben élő
szorgalmas, mindig békességre vágyó Polgárokat. Kik nem
csak a hitközség keretében, hanem az ország fejlesztésében

És én, népem tragédiáján keseregve, ekként fohász-
kodom az Egek Urához:

"Imádságos, halk fohászok,

Ezüst fényű örök derű,

Kisérjétek, Órizzétek...

Óvjátok e kicsiny népet."

Omén.

Sydney, 5731 - 1971 Ellül havában

Jacob Schück, volt rákospalotai főrabbi, valamint
a Bp. Thököly uti templom volt rabbija,

a szikszói Caddik z.c.l. unokája.

És ismét látjuk, mint az igazi életben, mint 27-28 évvel ezelőtt az Anyát a gyermekével.

"Vöhinne Ráchel boóh im hácajn". És ime Ráchel jön a Gyermekkel" szól az Irás szava.

Igen, látjuk őket, látjuk, amint viszi magával Ráchel, az örök zsidó Anya a kis báránykát, keblére szorítva, gyilkos vadállatokkal harcolva, egymást egy pillanatra sem elhagyva... mignem Ő és Gyermeke egyszerre lettek szentté... a siron tul is összeforrva!

Szegény Ráchel, szegény Bárányka...

Boldog vagy-e kicsiny Bárányka?...

*

Szikszó-i és vidékei Mártirok kegyelettel emlékezünk Reátok. Legyen áldott emléketek!

A huszadik század világa a mi népünk legnagyobb katasztrófáját idézte elő. Európa zsidóságából csupán a megtizedelt hirmondók maradtak életben.

Hat millió lélek fénylő csillaga világítja meg hosszú történetünk mártir-csarnokát. De hat millió mártir vére nem hullhatott hiába!

Emlékük kegyeletben-tartása új erőt ad nekünk, a túlélőknek, gyermekeinknek és unokáinknak.

A MINDENHATÓ ÖRÖK FÉNYE TOVÁBB VILÁGÍT !

"Am Yiszroél Chay" Izráél népe újra él !

minden-napi dolgos életbe, a munka és a zemiresz hangjaiba földrengéshez mérhető zaj dörgött bele. Összeszedték kedve-
seinket! Égnek és földnek rettenetes intermezzója kísérte
véreinket utolsó utjukra. Égnek és földnek különös siralma
"hanajszen zemirajsz bálájló" ez volt akkkor a mi zemiresz-
unk...

Fájdalmas, megrendítő minden betű, minden szó amit
ezekről az időkről írunk. Mint nehéz léptek halottas-ter -
mekben, úgy dübörög minden szó kedélyünkön keresztül.

Emlékezünk ...

Huszonhét éve annak, hogy a végzet beteljesedett
rajtunk. És aki megmenekült, a megtizedelt maradék, a cso-
dával határos módon megmaradt "tűzből kimentett üszök" szo-
moruan számolt be, "hoórecz ásher ovárni boh, erecz ajche-
lesz jajsveho hi" a föld amelyet megjártunk megemészti, el-
pusztítja lakóit."

Megrendült a nép a beszámoló hallatára, felemelték
hangjukat "Vájivkü hoom bálájló háhü" és sirt a nép azon
az éjszakán".

Azóta is könny szökik a szemünkbe csendes éjszaká-
kon, azóta nyugtalan a lelünk, azóta szomoru a hangulatunk!

Amidőn az Emlékezés ezen Könyvét kezünkbe vesszük,
amidőn a szent Martirok neveit olvassuk, egy belső lelki
parancsnak teszünk eleget. Áldozatot hozunk. Elhozzuk szí-
vünk fájdalmát és letesszük a "mizbéáchra". Elhozzuk vérün-
ket, a könnyeket és letesszük uj áldozatként az emlékezés
oltárára.

És ahogy olvassuk a neveket, hirtelen megelevenedik
a kép. Feltámadnak, mint Yechezkél (Ezekiél) Próféta halot-
tai és újra itt állnak ők körülöttünk. Ismét itt ül az Asz-
talfőn az Apa, itt a Férj, a Gyermeke... és odébb, talán a
másik szobában, vagy a konyhába, -- az Édesanya... a Hitves...
a Testvér...

Talmud-fejezetet a Yahrzeit napjára. Tammuz 12-én este volt a Siyum és a Szüdes Micveh: a Yahrzeit és a Talmud befejezése alkalmából.

Zamatos yiddishben tartott droshek mágnes-hegy-ként vonzották a hallgatóságot a Szüdehez. A Torah fáklyája magasan lobogott azokon az összejöveteleken. A résztvevők kipirult arca a csodálatos belső lelki átszellemültséget tükrözték vissza, szebbnél szebb prédikációk szárnyán szinte a fellegekbe szállt a lelkes közönség. A szentség szelleme Szináj hegy lábához varázsolta a hallgatókat. Nem csoda. Hires Gaonok és a nagytudású fiai a megboldogult Cádiknak voltak a szónokok. Engedtetsek meg nekem, hogy egy néhányat név szerint is felemlitsek ezen a helyen.

Rabbi Osher Anshel Schück, szikszói dájen volt a legidősebb, z.c.l.

Utána megb. Édesapám Horáv Ádmajr Dovid z.c.l. nemeszalóki főrabbi, majd az U.S.A.-ban élő nagytudású Horav Hagoajn Mordche shelita, (az egyedüli, aki megmaradt a nagy tragédia után),

Horav Chajim z.c.l. Páparól, Horáv Hakodajsh Majshe z.c.l. a bp-i Jósika utcai templom rabbija, Horav Reb Refuel z.c.l.,

A nagytudású bajomi főrabbi Reb Naftole Brisk (Marjem Jite oleho hásolajm férje),

Hárav Hagoajn Arjeh Leib Jungreis szikszói főrabbi (Babe Niche férje) z.c.l.,

Reb Shmuel Wolf (Bné Brákbán van örök nyugalomra helyezve) z.c.l.

A beszédek elhangzása után kellemes hangulatban telt el az este.

*

Ezt az idillikus életet hirtelen fekete fellegek sötétítették be. Egy fél emberöltővel ezelőtt történt, hogy a

körünkben a nagy Caddik, mint egy jóságos, elnéző, minden hibát megbocsájtó, fájó sebeket meggyógyító, kellemes megjelenésű Pátriarcha, - és így emlékszik Reá a megmaradt hívők maroknyi gyülekezete is, akinek a pusztai jelenléte lecsillapította a felzaklatott idegeket, simogató keze megkönnyítette a betegség elviselését.

Igy él Ő az utódok emlékezetében a nagy Gáon, a híres szónok, a bölcs tanácsadó - akit tisztelt és becsült az egész ország.

Nagy tudós volt Horáv Hácádik Rábénu Menáchem Mendel Schück, csodatevő szellem-óriások leszármazottja. A szentéletű Belz-i Rebbe (zöchuszaj jogén olénu) legszűkebb baráti köréhez tartozott. Minden esztendőben elzarándokolt Belzbe fiaival, akik mind nagy Talmud-tudósok voltak és nagyrésztük rabbi pozíciót töltött be. Ugyancsak rabbik feleségei (rebetzenek) voltak leányai is.

A régi paplakás mellett volt a régi Bész Hamidrosh és a Chéder. Mint egy szent sziget úgy állott ez a három egységet magábafoglaló épület-sor, ahonnan éjjel-nappal a Tóra és a gyermekek csengő hangja hallatszott ki az utcára. Amidőn egy új templom építését határozta el a hitközség, állítólag azt mondta a nem-zsidó lakósság: "Minek kell a szikszói zsidóknak templom, hisz templomuk a paplakás!"

Mánhig lefi hádor" tartja egy Talmud-i mondás. "Amilyen a vezető, olyan a nemzedék." Szikszó zsidó lakóssága különleges helyet foglalt el a közösségben. A hívők messze földön híresek voltak nemes-szivűségükről, a közösségi szellem ápolásáról. Külön fejezetet érdemelne annak a melegszívű vendégszeretetnek a kellő megírása, amely a szikszóiakat jellemezte és amely a Szikszóról elszármazott hittestvéreket ma is külön kategóriába emeli a zsidó közösség keretében.

*

Megemlékezésem hiányos lenne a szikszói Caddik Yahrzeit-jának megemlézése nélkül. A Yahrzeit Tammuz 12-én volt minden évben megtartva. A felkészüléshez tartozott, hogy a Talmud traktátusait kiosztották a résztvevő rabbik és talmud-tudósok között és minden egyén áttanulta az elvállalt

Szent Elődeink nyomdokain kívánok minden tekintetben haladni, az Ő tanításaik, szokásaik és utjaik, a mi életünk utmutatói is. Ennek a szellemnek megfelelően, a héber könyveknek megfelelő szokás szerint ezen könyv Előszavának és Megemlékezésének szent szavait az Ausztráliában élő Gáon gyermekkori barátom, a mi világhirre szert tett Cádik Főrab-bink Rabbi Menáchem Mendl Schik unokája, volt rákospalotai és Thököly uti Rabbinak Rabbi Jánkev Joszéf Schik שליט"א adtam át, ki meghatott tisztelettel tett eleget kérésemnek.

- - - -

בס"ד

Rabbi J. Schick
124 Brook Str.
Coogoo 2034
N.S.W. Australia

ה"ק יעקב יוסף שיק
רב דק"ק מחנה ישראל
סידני, אוסטרליא

ה' אלול חשל"א לפ"ק פה סידני יצ"ו

Meghatóan kedves leveledet őszinte örömmel olvastam. Természetesen nagy megtiszteltetésnek veszem, hogy hozzám fordultál és a kérésednek a legrövidebb időn belül eleget tettem. Kegyeletes meghatottsággal átérzem könyved minden betűit és sorát amikor leírásoddal örök emlékül szolgálsz oly dicsőséges Hitközségeknek. Éveken keresztül tartott önzetlen és fáradhatatlan munkálkodásodért az egész zsidó közösség és különösképpen a megmaradt Séérisz Hápléto nevében hálás köszönet jár "Báruch Tihje bchol dárkecho".

MEGEMLEKEZÉS SZIKSZÓRÓL

Majde Ani lefonecho... Hálát adok Neked Örökké Élő Király, hogy vissza adtad lelkemet kegyelmedben; nagy a Te hűséged."

Minden évben, amikor Szikszón voltunk mi, apró kisenokák, a fenti imával ébresztett bennünket nagyapánk, Reb Menáchem Mendel Schück "Zecher Zadik Livrocho", a szikszói Cádik. Így volt ez 40 egynéhány évvel ezelőtt is, amikor egy Sabbesz reggelen odaült az ágyunk szélére, hogy utoljára mondja el unokáinak a "Majde Ánit". Ma is úgy él emlé -

BNÉ-BRAK

בס"ד

AZ EMBERI GONOSZSÁGBÓL ROMBA DÖNTÖTT
DRÁGA ABAUJ-TORNA VÁRMEGYE HITKÖZSÉGEINEK
T Ö R T É N E T E .

"MEGALAKULÁSTÓL NAPJAINKIG"

"למען ידעון דר אידן"

" H A G Y T U D J A M E G A K É S Ó I N E M Z E D É K "

F L E I S C H M A N N I S R Á E L (S Z R O L I)
(Szikszó)

"EMLEKEZZ ÓSEID ALKOTÁSaira"

"זכור מעשה אבותיך"

"ÖRÖK FÉNYEK" ABAUJ - TORNA VÁRMEGYE
HIRKÖZSÉGEINEK TÖRTÉNETÉBŐL.

BNÉ-BRÁK 5731 Sziván hó

197✓

#PXT
86-3010